

KNIHY DALEKÝCH OBZORŮ

II

J. V. DANEŠ

TŘI LÉTA PŘI TICHÉM OCEÁNĚ

DÍL II.

KNIHY DALEKÝCH OBZORŮ

Sbirka ilustrovaných cestopisů a monografií

II

J. V. DANEŠ

TŘI LÉTA PŘI TICHÉM OCEÁNĚ

DÍL DRUHÝ

VYDAL NAKLADATEL FR. BOROVIČ V PRAZE

1926

J. V. DANEŠ
TŘI LÉTA
PŘI TICHÉM
OCEÁNĚ

DÍL II.

NAKLADATEL FR. BOROŮ V PRAZE

1926

*Toto vypsání společných cest
připisují své ženě.*

I

CESTA ZE SYDNEY DO WELLINGTONU

ODJEZD ZE SYDNEY. NOVÝ ZÉLAND PODSTATNĚ ROZDÍLNÝ OD AUSTRALIE.
OCHLAZENÍ VZDUCHU. VJEZD DO PORT NICHOLSONU.

odjezdu z Austrálie na Nový Zéland hodlali jsme použít první lodi po Novém roce 1923. Posledním prosincem se končila má úřední povinnost v Sydney a 11. ledna měl být zahájen ve Wellingtoně hlavním městě Nového Zélandu šestnáctý sjezd Australského svazu pro vědecký pokrok, kterého jsem se hodlal účastnit.

Ačkoliv jsme si již dávno zajistili kabinu na poštovním parníku »Ulimaroa«, (Huddart Parker Ltd.) jehož odjezd ze Sydney byl stanoven na 6. ledna, nebyli jsme si skoro do poslední chvíle jisti, zda nezdrží nás v Sydney stávka lodníků a přístavních dělníků, která trvala v přístavech australských a novozélandských až skoro do vánoc a do značné míry porušila pravidelnost zámořského spojení.

Na štěstí bylo vše již urovnáno a o polednách 6. ledna »Ulimaroa« vyplula z přístaviště své společnosti po západní straně sydneyjské City.

Velký počet našich přátel, členů konsulární společnosti, Australanů, krajanů i Jihoslovanů přišel se s námi rozloučit. Byla to pro nás těžká chvíle. Nemohli jsme si zapírat, že snad naposledy vidíme mnohou nám milou tvář, ale při všem rozčilení nutili jsme se do veselé nálady a ujišťovali se navzájem, že za několik let jistě se zase setkáme, ať již v Evropě, nebo opět v Austrálii.

Když se spřetrhaly poslední papírové serpentiny (dlouhé papírové pásy, které se odjíždějícím přátelům na loď házejí), které spojovaly nás s přáteli na suché zemi, a octli jsme se na volné hladině Port Jacksonu, snažili jsme se s horečným napjetím vtisknouti si ještě jednou v mysl nám tak milé a malebné obrazy, jak se nám otvíraly, když loď pomalu brala se k východu. Propluli jsme nejužším místem, kde v několika letech mohutný ocelový most bude se klenouti s předhoří Dawesova na Milson's Point, pak míjeli jsme Sydney Cove a sledovali převozní parníky, jak rozjíždějí se na všechny strany potkávající se s jinými, které právě se vracely do ústředního svého přístavu. O něco dále pozdravili jsme z blízka francouzskou eskádu, která před několika dny zakotvila vedle křižníků australského válečného loďstva. Smutný, všech odznaků své bývalé slávy zbavený trup někdejší řadové válečné lodi »Australia« stál opodál. Tato,

druhdy pýcha národní obrany australské, byla pro zastaralost vyřazena, úplně demontována a odsouzena k potopení do hlubin oceánu před vjezdem do Port Jacksonu.

Na chvíli zalétl náš zrak k jihu na světlou hladinu Rusheutter's Bay a na svahy Darlingshurstu, kde mohli jsme skoro rozeznati domek, který tak dlouho byl nám příjemným bydlištěm, pak vzpomněli jsme šťastných chvil ztrávených v Taronga Parku, když v řídkém lese blahovičnickovém zřeli jsme jeho bránu a jiné známé nám obrysy. Když blížili jsme se ke břehům Vacluse a Watson's Bay, myšlenky naše dlely u pana Jíry; poznali jsme místo na rozvodním hřbetu, za nímž na ponurém hřbitově spí náš přítel svůj věčný sen a bloudili jsme pak očima po březích tak dobře nám známé zátoky, kde tolik pěkných chvil jsme prožili v jeho společnosti.

Za nedlouho potom pluli jsme hodně blízko skal vnitřního předhoří Jižní Hlavy a vyměňovali pozdravy s několika australskými vojáky z tamní vojenské rezervace, kteří v plavkách chladili se ve stínu pískovcových skal a převisů, pečlivě se chráníce před nemilosrdným žehem slunce.

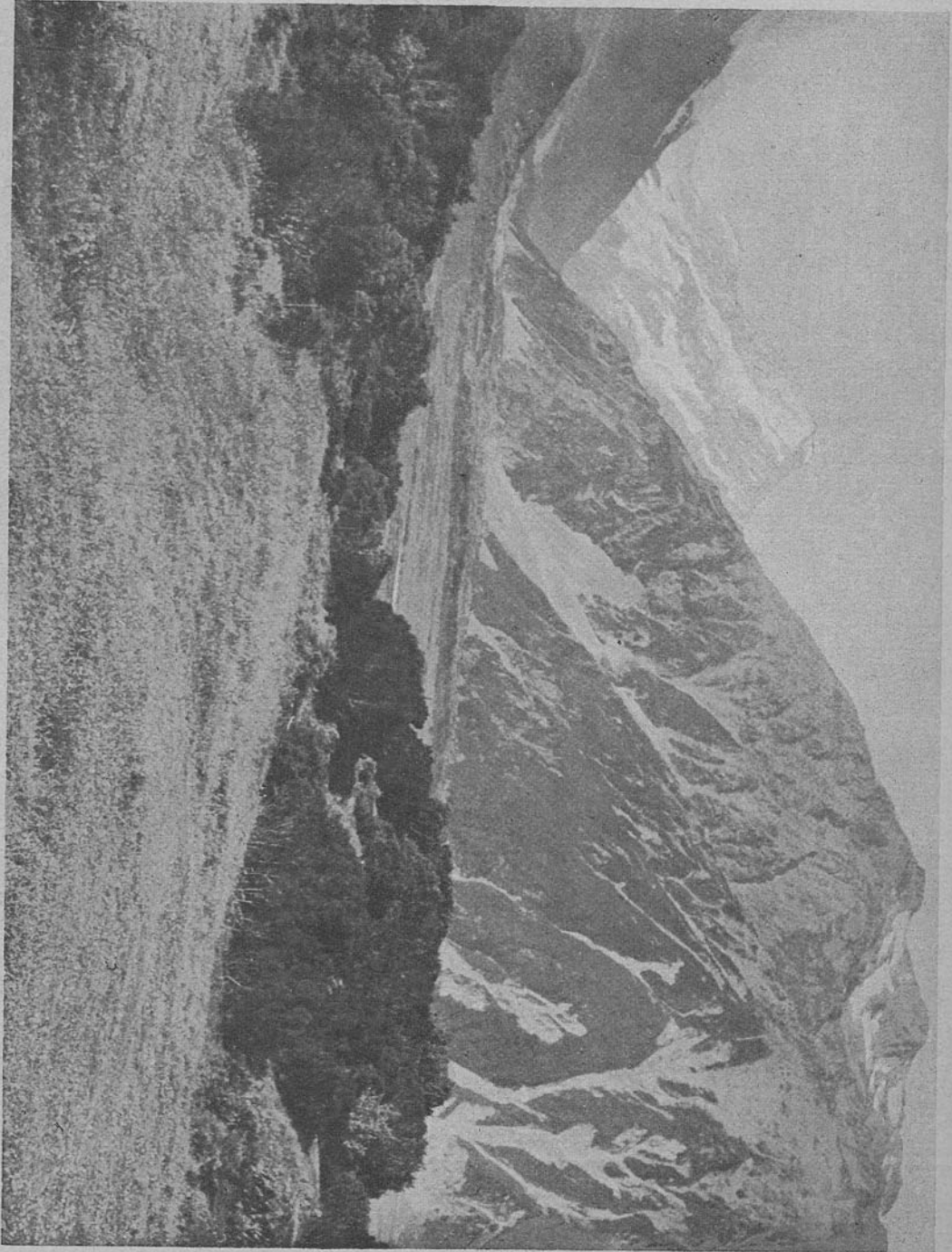
Zatím již zmizelo za námi Sydney pod těžkým, hustým mrakem kouře, který už po mnoho dní valil se od hořících lesů v Modrých Horách a na jiných místech lesnatého okolí hlavního města. Svěží bríza, pronikající právě k nám z průlivu, byla pravým balsámem pro naše plíce, neboť více než čtrnáct dní dýchali jsme již tento dýmem naplněný horký a dusný vzduch. Na severu za hladinou »Soundu« nad severní částí ponurého romantického chobotu Middle Harbour jiný oblak dýmu stál nehybně. Patrně hořely lesy i v tom směru.

Když zabočili jsme do brány mezi »Hlavami« (Heads), dostali jsme první nárazy vln, které v řadě spolucestujících vzbudily nemilé předtuchy. Po chvíli již byli jsme na širém moři. Za námi pod červenavým stěnami obou předhoří vysoké vlny dlouhými jazyky olizovaly zřícené balvany a vnikaly bílou pěnou vysoko do slují pod převislé lavice tvrdších skal.

Když pobřeží mizelo nám s očí, zůstával na západním obzoru stále nehybný těžký purpurový mrak a sluneční paprsky nezvykle brzo ztrácely na svém jasu a hřejivosti ve vzduchu dýmem naplněném.

Svěží chladný vítr rozproudil nám krev, setřáslí jsme únavu posledních dnů, zaplašili myšlenky na loučení a obrátili se k svému bezprostřednímu cíli. Nový Zéland, skvělá meta našich dávných přání, byl před námi a 10. ledna, pátého dne po svém odjezdu ze Sydney měli jsme vystoupiti na jeho půdu!

S chutí pustili jsme se do pořádání rozpočtů, jak nejlépe ztráviti dobu, kterou máme k dispozici, abychom poznali tuto zemi proslulou velkole-

Mount Cook of Hermitage.

Port Nicholson a Wellington.

postí a podivností své přírody. Počítali jsme, že 9. března bude nám opustiti Auckland na další cestu do souostroví tropických, a měli jsme snahu, abychom na svých turách procestovali nejvýznačnější partie z bohatého a rozmanitého programu, kterým Nový Zéland láká vědce i turisty.

V milé společnosti četných australských delegátů, rovněž ke kongresu jedoucích, neúnavně jsme kombinovali a srovnávali plány cestovní. Všem skoro dalo se jako nám; teprve v poslední chvíli odpoutali se od jiných záležitostí, které čas jejich úplně zabíraly, a nyní pod vlivem řízného mořského vzduchu rozohnili se touhou vyzískati co nejvíce poučení i krásy z krátkého pobytu v zaslíbené zemi milovníků přírody.

Tuším, že málo kdo si u nás uvědomí, jak značná je vzdálenost mezi Australií a Novým Zélandem. Jsme zvyklí hleděti na končiny našich Proti-

nožců na drobných mapách v Mercatorově průmětu, jež podávají velice zkreslený obraz skutečných dálek a ploch. Oblasti blíže rovníku vypadají na nich značně menší v poměru ke končinám vyšších šířek severních i jižních. Austrálie je tu nepřirozeně malá proti silně zvětšené severní části Evropy a také vzdálenost napříč Tasmanova moře zdá se býti menší v poměru k jiným známým distancím, nežli jest ve skutečnosti.

Ze Sydney do Wellingtonu potřebuje poštovní parník skoro pět dní, neboť jest mu uraziti téměř 2300 kilometrů (1240 mořských mil). To jest více nežli třetina cesty, kterou proplují lodí mezi přístavy západoevropskými a Severní Amerikou.

Z Prahy je přibližně stejně daleko na Severní mys evropský, k nejzazšímu okraji Pyrenejského poloostrova (Mys sv. Vincence) nebo ke Kaspickému moři.

Snadno si neuvědomujeme tuto velikou vzdálenost a jsme nakloněni pohlížeti na Nový Zéland, jakožto na jakýsi přívěsek Austrálie, který má s ní přirozeně mnoho společného. Proto snad se divíme, z jakého důvodu se ostrované nepřipojili k soustátí australskému, a soudíme, že si Nový Zéland zakládá na své svéráznosti a politické nezávislosti na Australii spíše snad ze vzdoru a samolibosti, nežli z opravdové, polohou, přírodními i hospodářskými rozdíly odůvodněné potřeby.

Ve skutečnosti není nic nesprávnějšího nežli takovýto povrchní názor, sypající země Protinožců do jednoho pytle, neboť ve skutečnosti jsou rozdíly mezi Australií a Novým Zélandem velmi dalekosáhlé a zásadní.

Nový Zéland je nejjižnějším velkým souostrovím v obrovském oblouku rozložitých hornatých ostrovů, který spolu s Novou Guineou tvoří jakoby vrcholy mohutného horského pásma, jehož úpatí je hluboko ponořeno pod hladinou mořskou.

Tento dlouhý řetěz souostroví, pokračující od rovníku až na polovinu vzdálenosti k jižnímu pólu, oddělený od Austrálie hlubokými moři Korálovým a Tasmanovým, je přibližně rovnoběžný s mnohem kratším a nižším obloukem východoaustralské hornatiny čili Australské Kordillery. Oba vypadají, jakoby byly soustřednými vlnami mocného zprohýbání povrchu zemského, vyznívajícího dále do oceánu již jen méně zřetelnými pruhy, jejichž nejvyšší vrcholy vyčnívají nad povrch moře skupinami drobných ostrovů sopečných a korálových.

Jak Nová Guinea, tak i Nový Zéland mají mohutná horstva mnohem vyšší nežli jsou Australské Kordillery, a jejich velehorská scenerie může závoditi s nejvyššími skupinami hor na velkých kontinentech Starého i Nového Světa.

Geologickým výzkumem a zvláště sledováním vývoje květeny a zvířeny

V pralese u Wainuiomaty.

Nového Zélandu došlo se k velmi zajímavým závěrům. Mnohem bližší vztahy jsou mezi ním a ostrovními skupinami Melanésie i tropickou Australií, nežli přes Tasmanovo moře s protilehlými oblastmi Austrálie v mírném pásu podnebném.

Na severním ostrově Nového Zélandu mají převahu rostlinné a živočišné typy poukazující na dávnou souvislost s tropickou pevninou, která z oblasti malajského souostroví prostírala se přes Melanéska souostroví až na Nový Zéland. Jižní ostrov však má ve své květeně nápadně mnoho žvlů naprosto shodných s patagonskými v Jižní Americe.

Mezi typicky australskou a novozélandskou květenou a zvířenou jsou tak veliké zásadní rozdíly, že musíme klásti vývoj obou na dvě podnebí

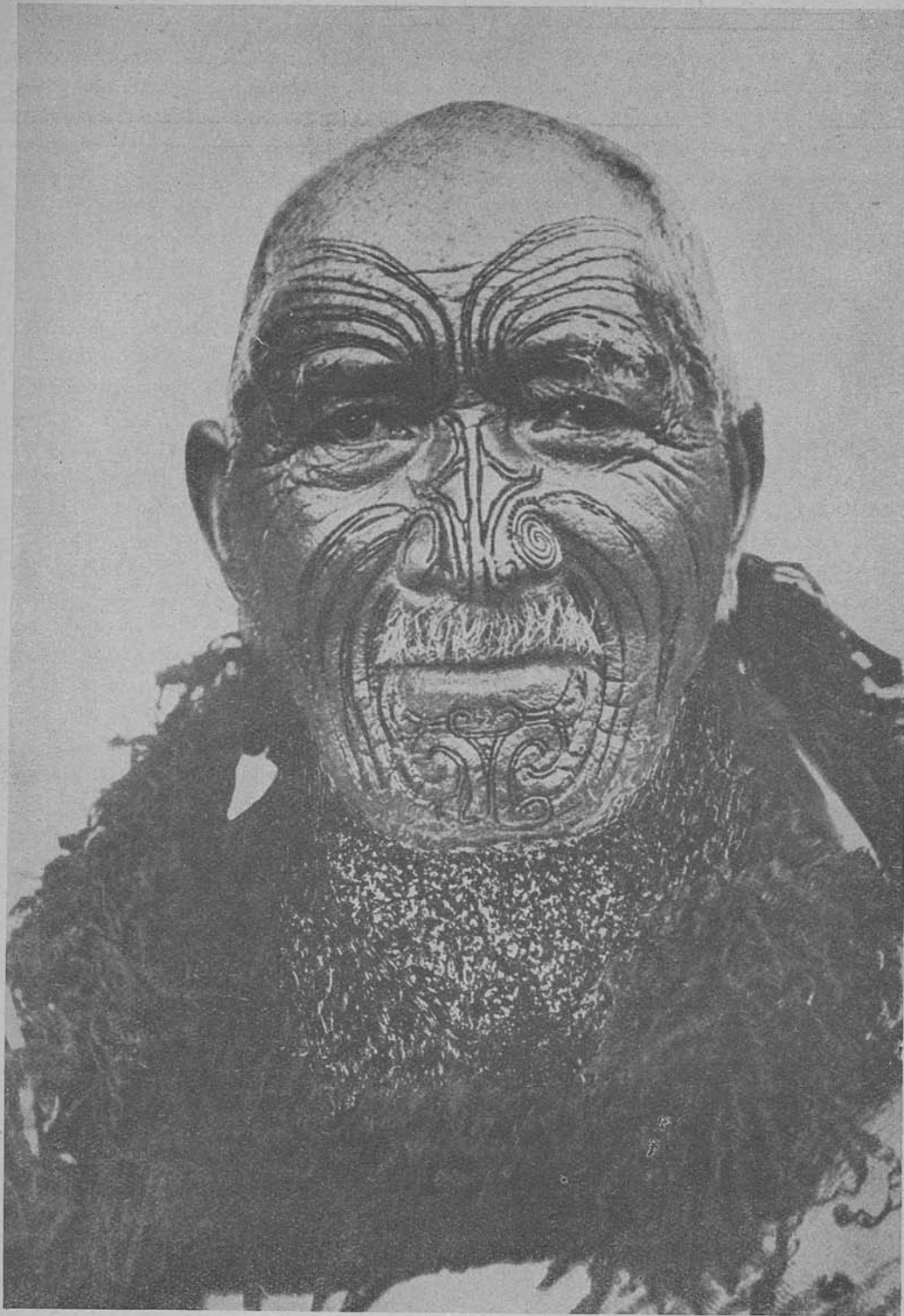
velmi od sebe rozdílné pradávňé pevniny. Naproti tomu je příbuznost jižních typů na Novém Zélandě a v Tasmanii s patagonskými tak veliká, že považujeme vším právem bývalé spojení těchto oblastí přes antarktickou pevninu za velmi pravdě podobné. Předpokládáme, že byla tu kdysi jakási pevnina na místech, kde dnes se prostírá široký pás hlubokého moře a že podnebí v Antarktidě bylo ještě v třetihorní době značně teplejší nežli dnes. Palaeontologické nálezy svědčí pro toto spojení a geologické poměry rovněž mu neodporují.

Nejvíce do očí bijícím zjevem, pokud se týče rozšíření květeny, jest, že na Novém Zélandě marně bychom se sháněli po Eucalyptech nebo Aca-ciích, které na australské pevnině rozvinuly se v tak bohatém množství druhů. Jelikož však přes to je dosti značné příbuzenstvo mezi tropickým i antarktickým živlem v květeně obou zemí, lze míti za to, že tyto zvláštnosti australské flory vyvinuly se původně na souši západoaustralské, která až do konce křídové doby byla mořem oddělena od velikého ostrova nebo souostroví, jímž Australská Kordillera vyčnívala nad druhohorní moře. Toto omývalo ji na západě, kde dnes prostírá se artézská pánev, vyplněná horninami tehdy v moři usazenými. Východoaustralská hornatina (Australská Kordillera) pravděpodobně byla po dlouhou dobu spojena i s Novým Zélandem i s tropickým souostrovím Melanésie v jediné pevnině. Teprve, když tato souvislost byla přervána mocnými poruchami, které postupně vytvořily široké sklesliny dnes hlubokým mořem pokryté mezi východoaustralskou hornatinou a drobnými se skupinami velkých ostrovů, spojila se stará pevnina západní a střední Australie s východní Kordillerou v jedinou souši a skupiny dřevin přizpůsobené na ní suchým podmínkám podnebným pronikly až na východní okraj pevniny a opanovaly úplně kraje, v nichž jim svědčilo lépe nežli vlhkomilným společenstvům, která zachovala se na Novém Zélandě v pradávňém svém rázu.

Lesy novozélandské jsou proto zcela nepodobné typickým australským, ač mají rovněž velice starodávňý charakter; jejich jehličnaté druhy jsou v úzkém vztahu k nejstarším jevnosnubným stromům a jsou nesmírně bohaty kapradinami, které přežily tu dlouhé geologické věky v rozmanitosti jinde nepoznané.

Zjevem ještě záhadnějším a nesnadno vysvětlitelným jest, že ani ssavců ptakořitných, ani vačnateů není a patrně nikdy nebylo na Novém Zélandě, jehož pozemní zvířena před příchodem Evropanů čítala jen dva druhy netopýrů a dva jiné ssavce, psa a krysu, proniknuvší tam patrně až v průvodu člověka.

Na předlouhou osamocenost Nového Zélandu svědčí také ta okolnost, že ptactvo novozélandské bylo bohato na podivné skupiny ptáků letu neschopných, se zakrnělými křídly, které na australské pevnině a na některých

Maorský náčelník.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

ostrovech měly jen velmi vzdálené příbuzné. Vše nasvědčuje tomu, že vyvíjely se tu po dlouhé věky samostatně. Dávno v době předhistorické dosáhly největšího rozkvětu, pak ale z příčin ještě úplně nevysvětlených počaly odumírat a zachovaly se do přítomnosti již jen jako podivné přežitky časů dávno minulých.

Velmi vážné doklady dokazují, že Nový Zéland je pouze zbytkem staré mnohem větší země, která snad teprve ku konci velké doby ledové (v pleistocénu) byla roztržena v dnešní počet ostrovů. Veliké změny horotvorné a obrovské záplavy spojené s vlhkým podnebím dob ledových i s táním ledovců, byly asi z hlavních příčin podstatného zhoršení životních záměrů pro mnohé druhy starodávné zvířeny.

Fosilní zbytky obrovských ptáků běžců (pštrosovitých) z rodu Moa (Dinornis) a několik druhů dosud žijících památných »kiwi« jsou omezeny jen na Nový Zéland s blízkými ostrůvky a také velicí, ale degeneračními znaky stížení podivní novozélandští papoušci i letu neschopní chřástalové jsou neobyčejně vzácné příklady ostrovního endemismu.

Ještě z dávnějších dob geologických zůstala zachována ještěrka tuatara (Sphenodon punctatus), u níž zakrnělé třetí oko uprostřed čela je dosud mnohem jasněji zřetelné nežli u kteréhokoliv jiného obratlovce.

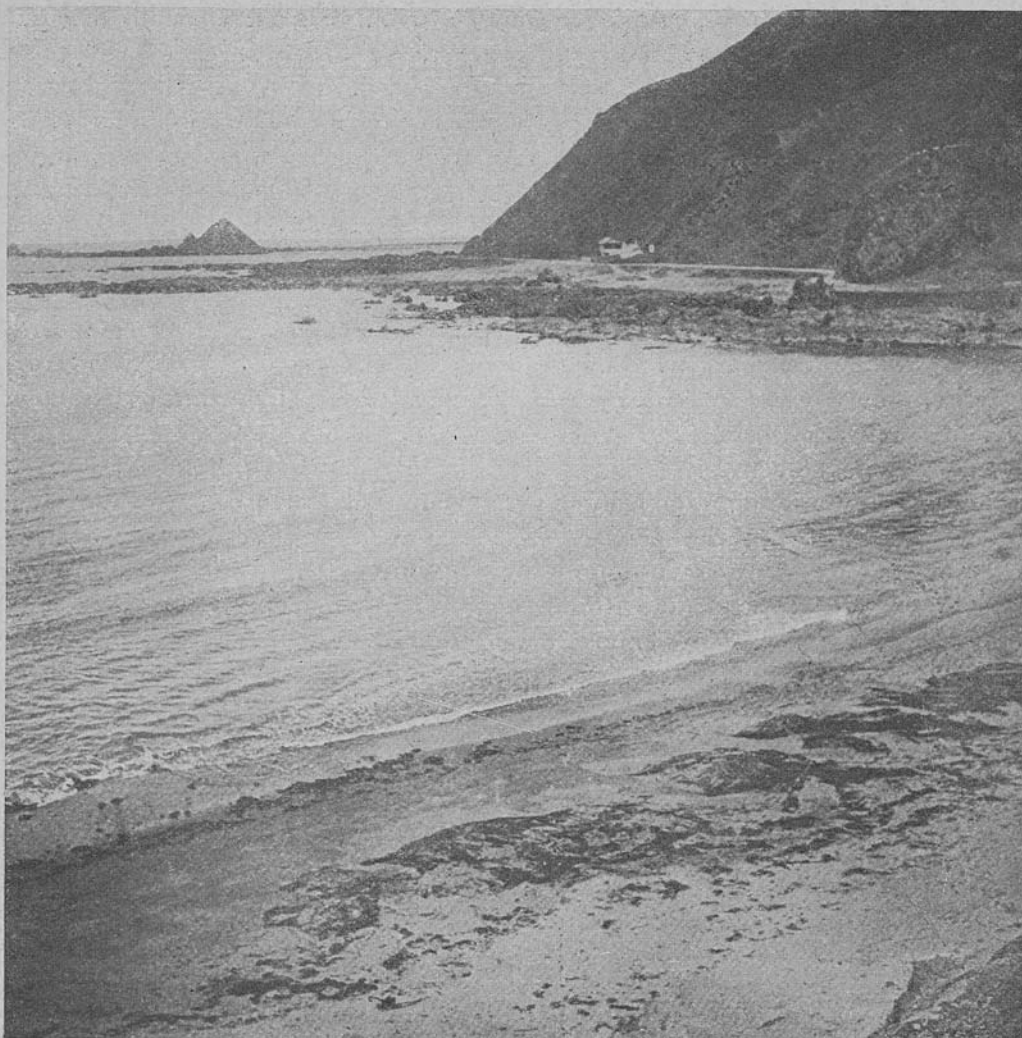
Na neštěstí jsou všechny tyto podivnosti vyšší zvířeny novozélandské blízky vymření, neboť bezohledný lov hubil ji krutě a rozšíření zdivočelých masožravých zvířat a krys ničí i člověku těžko přístupné její útulky. Jsou to skoro vesměs noční zvířata a turista nemá příležitosti, aby je viděl na svobodě.

V knize ředitele Josefa Kořenského »K protinožcům« jsou obsaženy velmi zajímavé odstavce o jednotlivých vzácných zvířatech a k nim odkazují své čtenáře, kteří chtějí si opatřiti o nich bližších informací.

Nový Zéland je proslulý po celém světě krásami své scenerie a bohatstvím rozmanitých přírodních divů.

Je málo oblastí skoro stejné rozlohy na zeměkouli, které by skrývaly v sobě tak zvláštní půvaby, jako toto dvojostroví, rovnající se svou rozlohou téměř Velké Britanii a Irsku nebo dvojnásobné ploše Československé republiky. Svým úzkým, protáhlým tvarem i svou polohou v přibližně stejné zeměpisné šířce připomíná nápadně na Itálii, ale délka jeho je značně větší, neboť sahal by svým dlouhým, úzkým severním poloostrovem až hluboko do Malé Syrty k pobřeží jižního Tunisu, kdežto jižní jeho obrisy kryly by vysokohorské oblasti alpské ve Švýcarsku.

Rozmanitost podnebí je jednou z hlavních příčin velkého bohatství kontrastů v krajinné scenerii. Na severu od Aucklandu rozkládá se subtropická oblast, proslulá svými pralesy obrovských jehličnatých »kauri«; na nejzazším jihu chladná hornatina, upomínající svým sychravým podne-

Na břehu Cookovy úžiny v okolí Wellingtonu

bím na severní Skotsko, ale porostlá přehustými lesy antarktického typu jako v západní Patagonii a na Ohňové Zemi. Na západě nesmírně vlhké boky a úpatí hor zahalených vysoko džunglí skoro stejně neproniknutelnou jako v pravých tropech, ve středu step nebo poušť ve stínu hor, které vyčerpaly vlhkost z mraků přes ně k východu postupujících, na východě krajiny s normálním, zemědělství příznivým rozdělením dešťů.

Oceanický ráz podnebí má svůj zvláštní říz, kterým velmi výhodně se liší od klimatu australského.

Avšak nejen podnebí, nýbrž i nesmírně pohnutá geologická historie působí nezvykle pestré střídání krajinných typů, z nichž mnohé velkolepostí a podivností svou patří mezi nejzajímavější na celém světě. Kdož by nebyl četl o sopečných jevech Severního ostrova Nového Zélandu? Jeho četné geysiry jsou skoro stejně proslulé, jako větší jejich soupeři v Národním parku Yellowstoneském v severní Americe a jsou velikostí a počtem svým druhou skupinou těchto velkolepých přírodních vodotrysků na celém světě. Veliké proměny v širém kraji, způsobené mocným výbuchem sopky Tarawera před čtyřiceti léty, staly se předmětem velmi podrobného studia a vešly jako školní příklady účinků jediné mocné erupce ve všeobecnou známost, podobně jako katastrofa Krakatoy nedávno před tím se udavší. Nejvyšší hory severního ostrova jsou sopky obrovitých rozměrů a jedna z nich Mount Ngauruhoe je skoro v ustavičné činnosti. Velmi častá zemětřesení bývají ohlašována z různých stran Nového Zélandu a obecnostvo zajímavější se o přírodní jevy bývá nakloněno věřití, že celé souostroví je oblast hrůzného neklidu způsobeného vnitrozemským ohněm, a že nebezpečí nějaké všeobecné katastrofy v době blízké není vyloučeno.

Činný vulkanismus je v přítomné době omezen pouze na severní ostrov, ale za to Jižní má mohutné horstvo alpského velehorského rázu, proslulé obrovskými rozměry svých ledovců a nepřístupností svých strmých štítů. Na místě jezer oteplovaných vřídly na jejich dně vyrážejícími, jež jsou typická pro vulkanickou oblast, oplývá jižní ostrov velikým počtem rozsáhlých a hlubokých studených jezer, která stejně jako fjordy jihozápadního pobřeží jsou pozůstatky činnosti nesmírných ledovců.

Ještě dnes některé ledovce sestupují z údolí západních boků Novozélandských Alp až na úpatí jejich v pobřežním pásu nasutin, a jsou obklopeny hustým, skoro neproniknutelným pralesem, jemuž patrně neškodí chlad z nich vanoucí. Vždy zelená houšť pne se také vysoko po strmých stěnách fjordů, zjemňujíc podstatně studenou velkolepost ponurých skal, blyštících se vodopády, z nichž přemnohé patří mezi nejvyšší na světě.

Svým bokem k moři obráceným Novozélandské Alpy závodí o palmu velehorské scenerie s ledovcovými a fjordovými divy jihovýchodní Aljasky. svou vnitrozemskou stranou upomínají na pustou velebu horstev vysoké Asie, neboť ledovce končí tu v blízkém dohledu morénové pustiny v úpatí hor, která jest stejně typická ve své holé divokosti, jako kterákoliv horská step objímající velehory známé z líčení asijských cestovatelů.

Mocné, třeba nedlouhé, ale vodou bohaté řeky vznikají na horách novozélandských. Na severním ostrově prosluly svými krásami Waikato a Wanganui, obě opředené zkazkami Maorů a smutně pověstné válečnými scénami z dlouholetých bojů mezi domorodci a bílými osadníky, které historii novozélandské dávají heroický ráz, chybící většinou zemí koloniálních, kde bílí ve-

Předměstí Wellingtonu stoupají vysoko na horské svahy.

třelci nepotkali se se soupeřem tak vynikajícím v umění válečném, jako byli novozélandští Maoři. Na jižním ostrově mocné proudy řek rozlévají se širokými údolními, svými měnivými rameny přinášejíce ke vzdálenému východnímu pobřeží vlhkost nahromaděnou ve sněhových polích a ledovcích Novozélandských Alp.

Pobřeží jsou stejně rozmanitá jako hory a kraje vnitrozemské; brzo jsou rozklána v chaos předhoří, ostrovů, zálivů a úžin, brzo sledují příkrá skoro přímočará úpatí horských hřbetů a zdají se velmi jednotvárnými tomu, kdo studuje je na malé mapě a jinde zase v mocných obloucích obepínají široké zálivy obklopené dlouhými pásy písečných přesypů, které

mnohou řeku nutí, aby napájela laguny jimi od moře oddělené, dříve než přebytek svých vod spojí s hladinou, která je konečnou základnou a cílem vod na souši vznikajících.

Jaké kontrasty nás čekaly po dlouhém pobytu v Australii! Australské Alpy a Novozélandské Alpy! Jak mohou dvě pohoří sobě tak nepodobná býti předváděna obecnstvu pod stejným druhovým označením!

Vždyť krotké tvary nejvyšších hor australských nemají v sobě nic alpského. Ostrov Nový Zéland má ve svých Alpách velehory skoro dvakrát tak vysoké jako nejvyšší vrcholy australské pevniny. Jejich divoké, vpravdě velehorské štíty jsou rozbrázděny ledovci výjimečných rozměrů, kdežto Mount Kościuszko má obrysy málo jen lišící se od středohorských a jeho relief zachoval jen nepatrné stopy činnosti dávných ledovců.

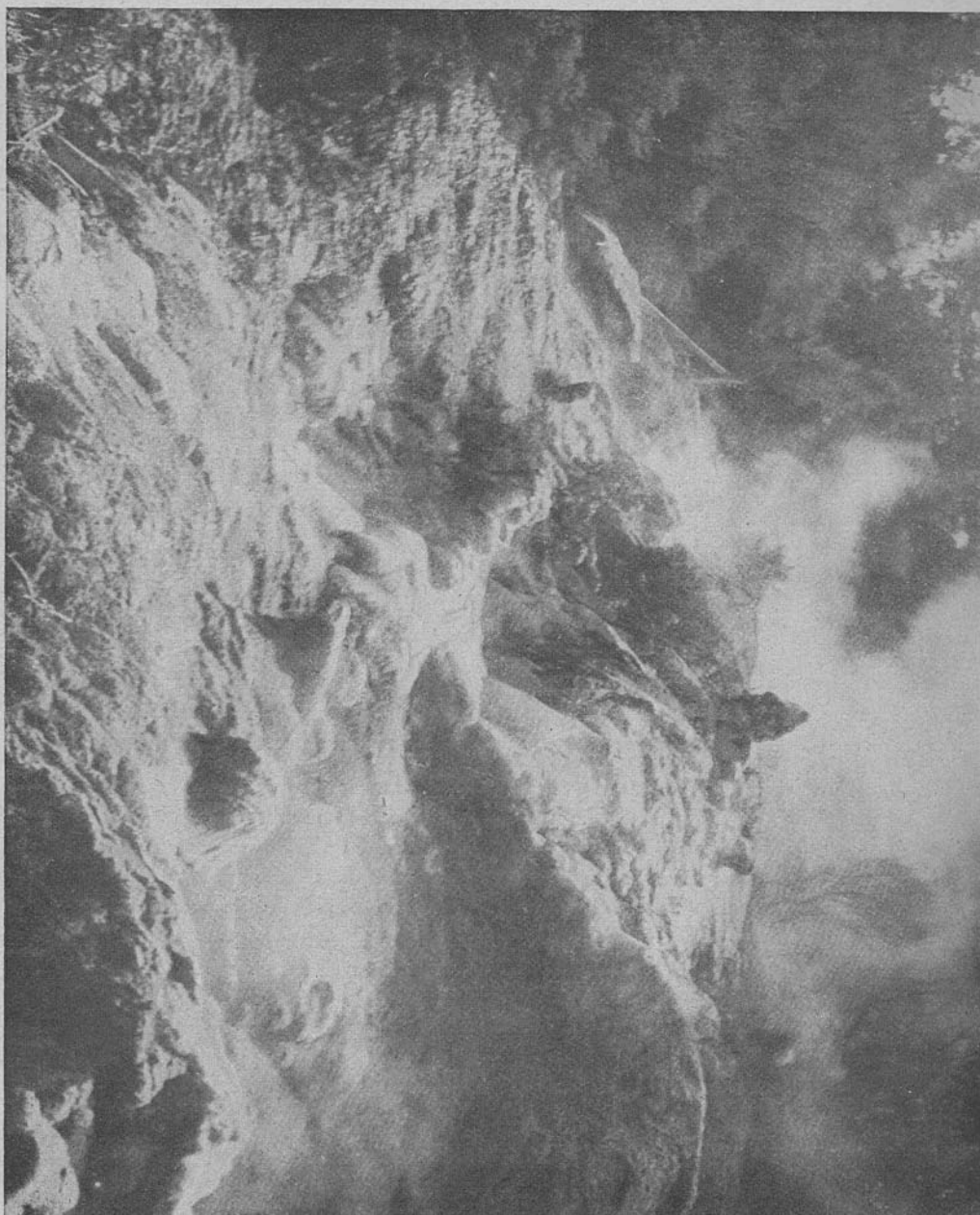
Také v příčině sopečných jevů je mezi Australií a Novým Zélandem rozdíl velmi nápadný, ač spíše jen časově náhodný. Proti jeho několika občasně činným sopkám australská pevnina nemůže postavit ani jednu, nemá také geysirů a je chudá na horká zřídla, ale z geologického hlediska v nedávné ještě době byly činny četné sopky na jihu ve Victorii i na severu v Queenslandu (Lake Eacham a Barrine jsou kraterová jezera) a velké spousty lávy pokryly širé krajiny australské.

Nedostatek opravdových jezer je další velmi význačný rys Australie, neboť solným bahnem pokryté plochy v pouštích, které na mapách jako jezera bývají označeny, ve skutečnosti jimi nejsou. Nový Zéland patří mezi oblasti povrchu zemského jezery nejbohatší, soupeří směle jejich počtem, velikostí a krásou s úpatím Alp evropských a je tak bohatý na různé jejich typy, lišící se od sebe příčinou svého vzniku, jako málo jiných zemí přibližně stejné rozlohy.

Tyto všechny rysy země, k níž jsme se rychle blížili, snažili jsme si vštípit v paměť a přičiňovali jsme se sestavit takový cestovní plán, abychom se seznámili s většinou nejcharakterističtějších jevů.

Nezapomínali jsme ani na Maory, novozélandské domorodce, kteří ovšem v dnešním stavu svého přizpůsobení se ke kultuře bělošské nejsou již ani nebezpeční ani tak zajímaví jako před léty. Byli jsme nedočkaví, abychom poznali potomky krvežíznivých i hrdinných divochů a prohlédli si v museích novozélandských měst bohaté a vzácné památky jejich dřevní kultury.

Nemenší zájem budil v nás stav bílého obyvatelstva této »Velké Britanie« jižní polokoule. Napínalo nás rozpoznati, jaké rozdíly vytvořily se mezi obyvatelstvem Australie a Nového Zélandu. Okolnosti že obé jest převážnou většinou britského původu a že stejnou skoro dobou v obou zemích překotně se vyvíjel a vítězil sociálně reformní směr v zákonodárství svádí k ukvapenému předpokladu, že vytvořily se mezi nimi roz-

Geyširové terasy ve Wairakei.

díly jen nepatrné. Ve skutečnosti však prý není tomu tak; Novozélandané rádi ukazují na podstatné věcné rozdíly ve svém pojmání demokracie proti australskému vývoji tohoto směru a také geografické i podnebné poměry ostrovního dominia mají své nepopíratelné účinky na národní povahu, která v mnohém směru prý jest bližší anglické a skotské nežli australské.

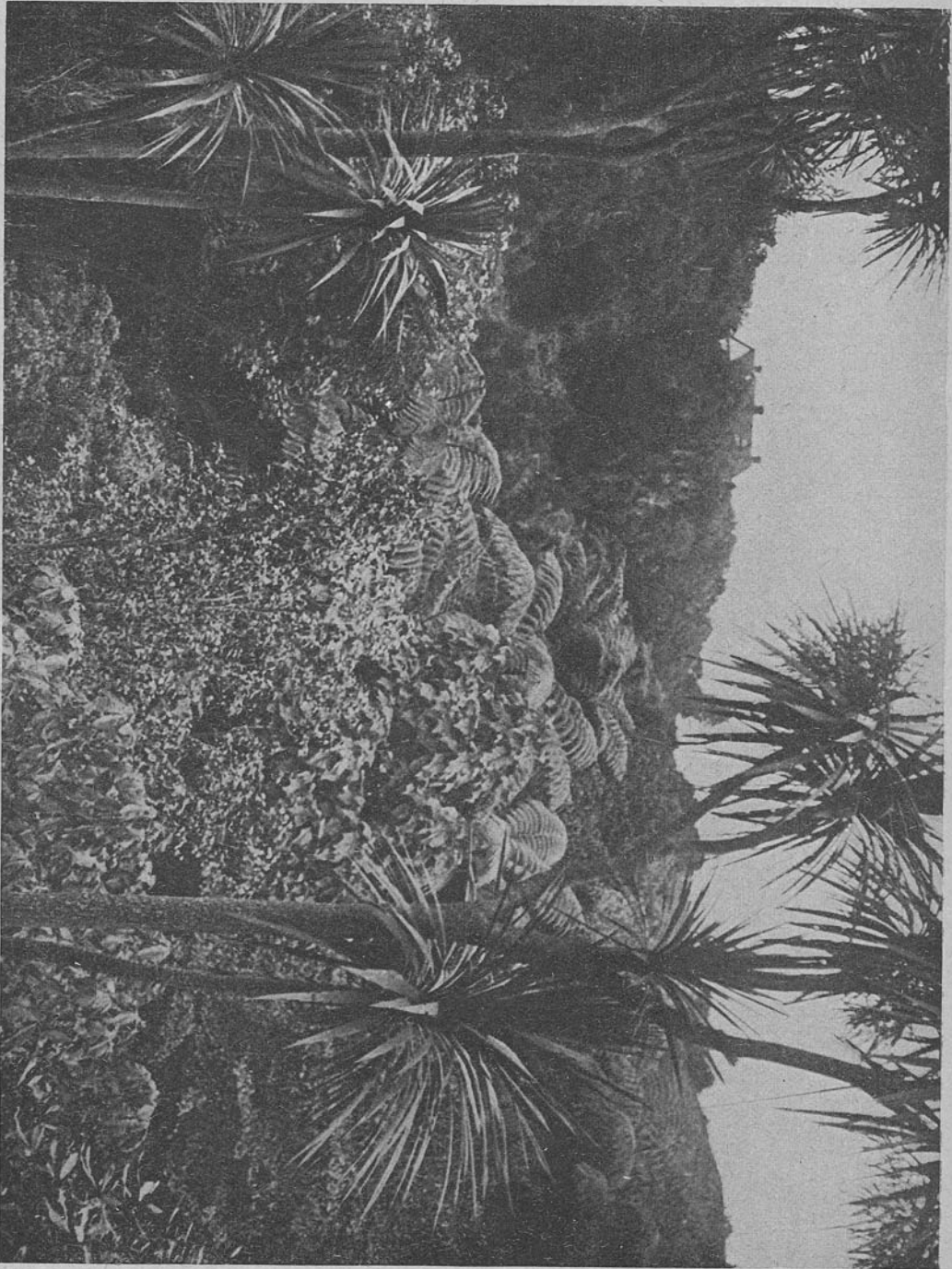
Jaký je rozdíl mezi letní dobou v Sydney a v oblasti novozélandské jen o několik stupňů šířky jižněji, poznali jsme již na lodi z vlastní zkušenosti. Všem cestujícím bylo citelně chladno po třech měsících ustavičného parna, jaké panovalo v Sydney před naším odjezdem; ani paprsky slunce nebyly s to nás rozehtát a převlečníky, pláště a kožešiny nebyly obtížny ani při procházkách na palubě. Uvědomovali jsme si, že Wellington leží o osm stupňů šířky jižněji, blíže k pólu nežli Sydney, ale očekávali jsme, že přece v té geografické šířce, na níž leží Řím nebo New York, nebude léto už nepříjemné svým chladem.

Objevilo se však, jako již několikrát, že dostali jsme se zase do výjimečného počasí; toho roku bylo v Sydney léto nadprůměrně horké a suché, v Novém Zélandě však příliš chladné a deštivé, takže jsme se po několik neděl ani pořádně na slunci neohřáli.

Třeba jsme byli zase jediní cizinci na celé lodi, necítili jsme se nikterak osamoceni, ani nám nepřipadalo, že opouštíme Australii nadobro, neboť bylo tolik našich přátel stále kolem nás, že se nám zdálo, jako bychom podnikali pouze zábavnou cestu v milé společnosti. Vedle sydneyjských účastníků sjezdu byli tu též někteří z Brisbane a z Melbourne, z Adelaide slavný antarktický cestovatel, profesor Sir Douglas Mawson. Dostalo se mi vyznamenání, že generální sekretář vědeckého svazu, přednosta geologického ústavu státního v Novém Jižním Walesu E. C. Andrews, zval mne k předběžným poradám a výbor geograficko-historické sekce koptoval mne za svého člena. S chutí dal jsem se do konečného vypracování přednášek, které jsem ohlásil na program sjezdový. Byla to dvě sdělení v sekci geograficko-historické: »Tři období ve vědeckém výzkumu Australie« a »Osamocení Australie« a jedna větší přednáška se světelnými obrazy »O krajinných typech Severního Queenslandu« pro sekci geologickou.

S upřímnou radostí jsme vyslechli z úst mnohých vynikajících lidí spontánní a vesměs velmi lichotivé úsudky o Československé republice a její úloze ve střední Evropě.

Příjemným překvapením pro nás bylo ujištění, že zájem jejich o náš stát byl posílen příznivými hlasy z kruhů obchodních, které získaly si patrně v celku dobré mínění o technické zdatnosti a solidnosti našich výrobců a o stabilitě národohospodářského postavení československého státu. Za to o ruhrském problému slyšeli jsme hlasy velmi nepříznivé Francii a

Cordyliny a stromovité kapradě u Nového Plymouthu.

stálo nás mnoho práce, nežli jsme jen získali poslech pro důvody příznivé francouzskému pojetí situace.

Před slunce západem devátého ledna marně jsme vyhlíželi směrem severovýchodním, zda snad objeví se nám obrysy mohutné sopky Mount Egmont, ozářené paprsky zapadajícího slunce. Tato hora, také Mount Taranaki zvaná, podobá se svým bezvadným kuželem japonské Fudžijámě, jest však o více než tisíc metrů nižší. Časně ráno příštího dne, když vplouvali jsme do Cookovy úžiny rozdělující Severní a Jižní ostrov Nového Zélandu, byli jsme v dohledu daleko k severu vybíhajícího poloostrova Cape Farewell.

Tento Cookův průliv je na západě velmi široký a mělký, ale úží se nápadně k východu, kde se zahýbá k jihu a skrývá velmi hlubokou rýhu z hloubí oceánu mezi oba ostrovy pronikající. Velmi zřetelně viděli jsme později příkře rozeklané pobřeží Jižního ostrova na východní straně široké zátoky Tasmanovy. Úzké, hornaté poloostrovy, prodloužené ostrovy a úskalími, jsou rozčleněny prstovitými zátokami daleko do souše pronikajícími. Byla to kdysi údolí řek, která moře naplnilo, když tato severovýchodní část Jižního ostrova hodně hluboko poklesla. Zato na protějším břehu Severního ostrova brzo jsme rozeznávali známky opáčeného pohybu. Na stráních několik set metrů vysokých jsou dvě až tři zřetelné terasy, místy velmi nápadně vysokými příkrými stupni od sebe oddělené, které dokazují, že pobřeží toto zdvihlo se v několika obdobích vysoko proti někdejší své poloze.

Představovali jsme si první pohled na novozélandské břehy přívětivější. Příkré boky horské byly až k svým hřebenům bezlesé, pouze nízká, jednotvárná hnědozelená vegetace je pokrývala a jen tu a tam temnější pruhy nebo kouty naznačovaly husté křoviny, které unikly dosud ničivé činnosti člověka. Tato východní úzká část úžiny Cookovy je nevábně proslulá prudkými větry a častými bouřemi, které zhusta zdržují plavbu lodí nebo přinutí je hledati útočiště v některém z chobotů chráněných proti zuřivé síle větru a vln.

»Ulimaroa« vzdorovala velmi statečně útokům hodně vzdutého moře a kymácela se jen nepatrně. Bylo velmi chladno, ač slunce svítilo skoro bez přestání. Blížili jsme se stále více severnímu břehu, minuli jsme širokou plochou zátoku s rozsáhlou písčinou, pod nízkou stavbami pokrytou šjí, a zakrátko zajížděli jsme kolem skalnatého předhoří do úzkého průlivu, brány to do široké hladiny Port Nicholsonu. Je tu jen úzká hluboká rýha mezi skalisky vyčnívajícími na mělčině daleko od břehu, jest však dobře vyznačena drobnými majáky a svítilnami upevněnými na plovoucích bojích. Tu již moře bylo klidnější a před námi otvírala se hladká plocha stále se šířící, jak jsme se brali dále k severu. Po pravé východní straně srážně

spadal k moři bok vysokého skoro, nečleněného horského hřbetu, stejně pustého jako byla úbočí, jež jsme pozorovali z Cookovy úžiny. Jen při samém břehu jsou porozsety drobné osady a několik malých parníčků plujících napříč spojuje je s hlavním městem Wellingtonem, které poněnáhlu se nám objevuje v pozadí široké zátoky na jihozápadě, když loď proniká k severu a otáčí se k západu kolem severního výběžku Miramarského poloostrova.

Bylo skoro poledne, když rozevřela se před námi celá rozsáhlá hladina Port Nicholsonu, rozlehlá a tichá jako velké vnitrozemské jezero, hluboko zapadlé mezi příkrými stráněmi, které jen na severní straně se rozestupují, kde široké údolí poněnáhlu stoupající k severu tvoří pokračování zálivu a končí teprve v mlhavé dáli pod ponurými srázy pohoří Tararua, jehož vrcholy byly pokryty hustými čepicemi mraků. Pro lodi je Port Nicholson ideálním útočištěm a rozlehlá jeho prostora má takovou hloubku, že byla by s to umístiti snad veškeré loďstvo světa. Po stránce krajinné scenerie je však neméně zajímavý. Zdá se na první pohled nemožným, aby někde na obvodu této tak dokonale uzavřené hladiny rozkládala se osada velkoměstského rázu, neboť patrně nikde tu není pro ni místa. Je to jakoby svět pro sebe; tak nepřístupně zapadají jeho horské valy, jen na jihozápadní straně rozčleněné několika menšími choboty a údolními potoky, které činí bezprostřední pozadí místa trochu přístupnějším.

Teprve když hodně blízko jsme připlouvali, šířil a prohluboval se před námi prostor městem zaujatý a počínalo nám býti jasno, že mezi přístavem a prudkým, obytnými domy zastavěným svahem, prostírá se jakási rovná plocha zaujatá patrně částí wellingtonské »City«, která dle všeho se prodlužuje k jihu, kde mezi pobřežním zálivem a kopci v pozadí je zřetelný větší odstup.

Amfiteatrálně stoupaly a šířily se stráně vysoko zahradami a domy osazené a nad nimi světlezelené stráně splývaly od rozsochatých ostrých hřebenů. Slunný ale chladný den nás vítal do hlavního města Nového Zélandu.

II

POBYT VE WELLINGTONU A V OKOLÍ

KRÁSY A NEVÝHODY POLOHY HLAVNÍHO MĚSTA NOVÉHO ZÉLANDU. PRŮBĚH KONGRESU. ZALOŽENÍ A POČÁTKY WELLINGTONU. VÝLETY DO OKOLÍ. ČESKO-SLOVENSKÝ VÝVOZ DO NOVÉHO ZÉLANDU. ORGANISACE TURISTIKY.

Ulimaroa veplula do jednoho z přístavních oddělení a přistála u hráze hodně vzdálené od celnice. Na loď dostavili se hned členové wellingtonského výboru sjezdového a byli nám velmi ochotně k dispozici, podávající informace v příčině ubytování i první orientace v městě. Bylo nám hned sděleno, že to bude delší dobu trvati, nežli se dopraví zavazadla do přístavního skladiště, kde nám budou vydána, a proto vypravili jsme se nejdříve do města, abychom se přihlásili o byty místním komitétem objednané. Jen malá vzdálenost dělí přístavní nábřeží od hlavní třídy, která obepíná přímo patu stráně, na níž domy jsou postaveny ve stupních příkře stoupajících.

Usídlili jsme se ve velkém moderním hotelu, kde jsme brzo zdomácněli a cítili se velmi dobře po celou dobu svého pobytu. Bydlila tu také většina našich australských přátel a ztrávili jsme mnoho krásných chvil v jejich společnosti.

K příjemným prvním dojmům připojily se také nepříznivé. Nemohli jsme pochopiti, proč hlavní průčelí vysokých a výstavných budov na hlavní třídě jsou opatřena ošklivými železnými žebříky, které mají sloužiti zachraně při požáru. Zdálo se nám, že uznáníhodná péče o bezpečí obyvatelstva mohla se projevit důmyslněji, nežli zhyzděním přední strany domů.

Nadmíru těžkopádně bylo prováděno odbavování zavazadel v přístavním skladišti. Nevěřili jsme svým očím, že ve velkém, rušném přístavu slouží k tomu účelu jediná kůlna velmi neprakticky zařízená, do níž se sváží majetek cestujících bez ladu a skladu. Byl to nepopsatelný chaos a přes dobrou vůli zřízenců obdrželi jsme všichni svá zavazadla teprve po několika hodinách velmi namáhavého hledání.

Teprve k večeru byli jsme s to podniknouti vyjíždku po lanové dráze vysoko na kopec příkře stoupající hned za hlavní třídou » Lambton Quay «. Konečná stanice je u rozlehlého pavilonu, z něhož otvírá se široký rozhled na všechny strany.

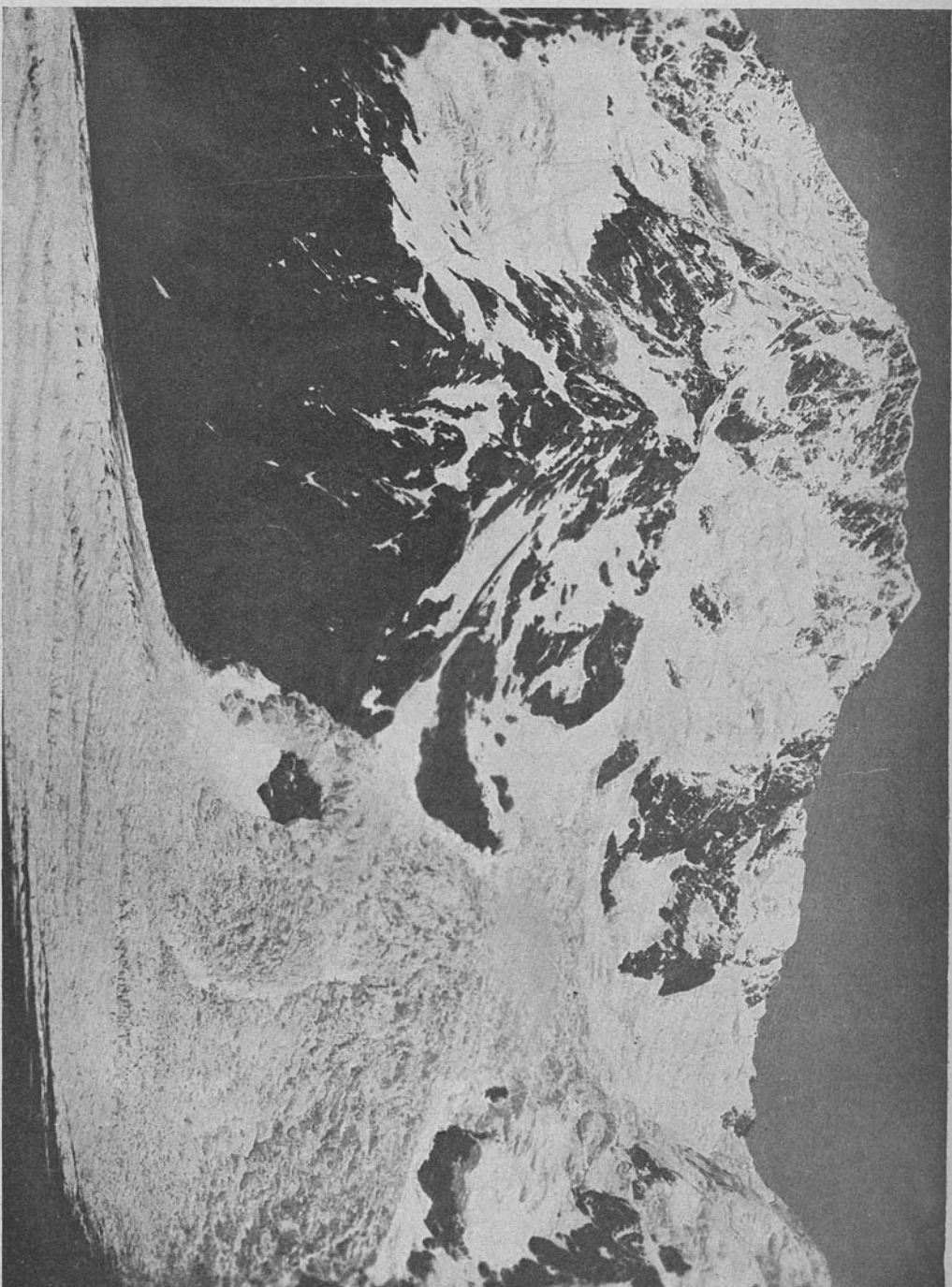
Poznali jsme věru málo měst, která se rozkládají na terénu tak nepříznivém pro technické úkoly moderního rušného střediska. O poloze osady, před

více než osmdesát lety založené při Port Nicholsonu, rozhodly na prvním místě důvody plavecké a Wellington skutečně má znamenitý přístav, ale prostory pro vzrůstající obyvatelstvo i pro pozemní komunikace je nesmírně málo a každá píď půdy musí býti draze vykoupena na příkrých, jen úzkými údolními rozrýhovaných svazích. Dnes prostírá se Wellington nejen na úzké pobřežní rovině a v údolích do ní ústících, nýbrž předměstí jeho pokrývají boky hor velmi vysoko bez ohledu na jejich příkrost a s oblibou šíří se i po vrcholcích a hřebenech, jako by jednou chtěla vylézt až na nejvyšší body, strmící v bezprostřední blízkosti nad městem do výše přes tři sta metrů. Jako zpravidla, účelost praktická neshoduje se s ethetickými požadavky. Poloha Wellingtonu je velice malebná. Možno ho po této stránce vším právem srovnávat s Janovem nebo Terstem. Kamkoliv se ohlédneme, zřídíme ostré a výrazné kopce a na jejich příkrě rozčleněných bocích prostírají se zahradní čtvrti, kde mezi pracně a nákladně udržovanými terasovitými kulturami čnějí přívětivé vily a rodinné domky.

Sama »City«, počínající v úzkém pruhu pobřežní roviny za přístavem, prostírá se k jihu do širokého údolí, na jehož stranách přechází v »residenční čtvrti«. Na svých málo více nežli stotisíc obyvatelů a krátkou dobu své historie je hlavní město Nového Zélandu velmi výstavné, hlavní třídy jsou sice pro dnešní požadavky poněkud úzké, ale udržování ulic a stav dopravních prostředků je ku podivu dokonalý při tak obtížných poměrech reliefu půdy.

Vedle lanové dráhy vedou četné trati elektrické dráhy městské daleko do různých předměstí, stoupající po pevných serpentinových silnicích až vysoko do točitých údolí mezi vrchy. S těchto cest pohodlně stoupajících po bocích příkrých svahů, odkrýváte vždy nové a nové půvaby a vždy znovu překvapí vás poznání, že neměli jste dosud ani tušení o některém zákoutí, ať při Port Nicholsonu, ať mezi strminami hor, kde náhle objevujete skupinu domů, která často ještě ani na pečlivě prý doplňovaném plánu městském není zaznamenána. Nevycházíte opravdu z úžasu, když slyšíte, že v polohách tak nepřístupných a od středu města odříznutých mají velmi brzo postaráno o elektrický proud, telefon, vodovod a o dobrou cestu do »City«, která je zpravidla dobře schůdná a sjízdná i ve velmi deštivém zdejším podnebí. Obyvatelé Wellingtonu mnoho se naběhají po schodech, neboť četné úzké uličky jen pro pěší vedou přímo vzhůru do příkrých strání a jsou z největší části opatřeny schodišti. Stěhování a doprava zboží do domů, často vysoko nad cestou postavených, děje se rovněž po schodech mezi terasovitě upravenými zahrádkami a tak i jednotlivcům přijde zdravá poloha a malebnost polohy jejich sídel jistě hodně draho.

Úchvatný jest v každou hodinu i při jakémkoliv počasí pohled na horami uzavřenou hladinu Port Nicholsonu. Zažili jsme tu povětrí velmi

Hochsteterniv ledovce v Novozélandských Alpách.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

měňivé, zhusta byla jedna část horských strání s okolní hladinou ozářena přívětivě sluncem, zatím co nedaleko táhl se hustý pruh deště zaclánějící vyhlídku na pozadí zálivu, a někdy i ve dne těžká clona mlh a mračen snesla se na vrcholy jen několik set metrů nad mořem čnějící. Kdybychom měli souditi podle své zkušenosti, prohlásili bychom zdejší léto přes všechny jeho jiné půvaby za hodně aprilový typ počasí, jaké míváme u nás jen v hodně vlhkých letních obdobích. Ve společenských místnostech hotelu se stále topilo a místa v blízkosti krbu nebo u elektrického radiátoru byla vždy obsazena hosty trochu zimomřivými.

Shledali jsme též, že nepřehání pověst prohlašující Wellington za místo velmi větrné, je vskutku třeba držeti si pevně klobouk na každém nároží a není divu, že tento zvyk se u zdejších občanů tak zakořenil, že je podle toho i v cizině poznávají.

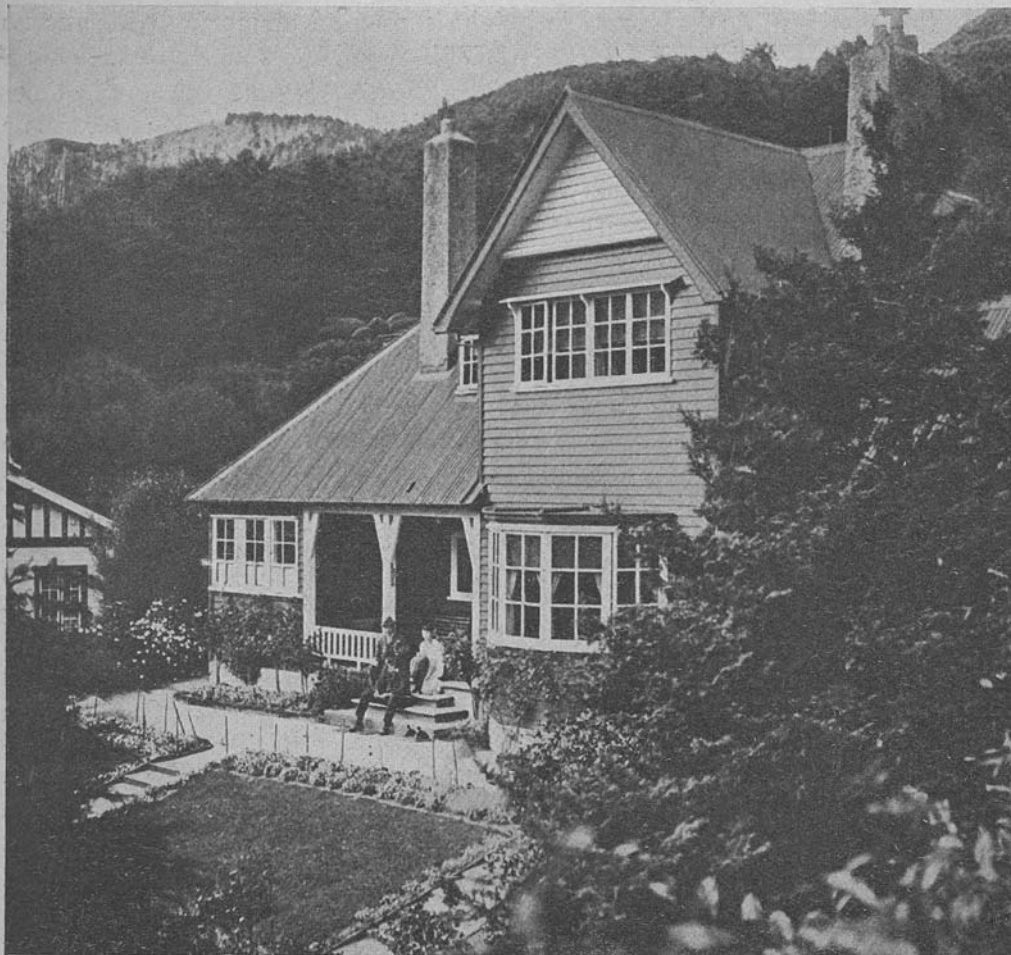
Nejvýstavnější budovou města je obrovský mramorový parlament, který se právě dostavuje po velkém požáru, jenž zničil velkou část stavby předešlé. Odpovídá-li vážnost, v jaké Novozélandčané mají své zvolené zástupce, důstojnosti této budovy a velikému nákladu povolenému na její přepychové vybudování a zařízení, jsou opravdu šťastným národem a jejich representanti mohli by býti světlým příkladem svým kolegům v jiných demokratických státech. Krásně jsou umístěny školy, počínajíc skvělou stavbou Victoria University College, která stojí na úzké terase vysoko nad »City« a dominuje uprostřed pohledu, který otvírá se cestujícím na lodích do přístavu přijíždějících.

V této velmi účelně vypravené budově zasedal vědecký sjezd, jehož jsme byli členy. Všechny sekce byly tu pohodlně umístěny a jen zvláštní slavnostní přednášky konaly se ve velké síni wellingtonské radnice dole v »City«.

Průběh sjezdu byl velice zdařilý, dispozice obtížného programu byly správně dodržovány, přecházení ze sekce do sekce dělo se ku podivu snadno a tak mohli jsme vyslechnouti v různých odděleních řadu velmi instruktivních přednášek o novozélandských a polynéských problémech.

Několik společenských podniků uspořádaných k počtě kongresu konalo se v rozměrech velmi skromných, ale vynikaly srdečností a upřímnou snahou všech o animovaný a zábavný průběh. Generální guvernér Nového Zélandu, nesmírně populární a slavný hrdina světové války, admirál a lord John R. viscount Jellicoe of Scapa, nebyl přítomen tou dobou ve Wellingtonu, jsa vázán úřední cestou v severní části ostrova a také vláda účastnila se jen svými zástupci při slavnostním zahájení sjezdu a při závěrečném zasedání.

Blížilo se právě k volbám do parlamentu a úsilovná agitační činnost odváděla pozornost politických kruhů od událostí pro ně méně ožehavých.

Typická vila v okolí Wellingtonu.

Za to v inteligentní společnosti celého Nového Zélandu věnována byla sjezdovému zasedání veliká pozornost. Účast při slavnostních přednáškách večerních byla obrovská a také k sekčním schůzím přicházelo mnoho obecnstva, kterému zájem na vědě byl duševní potřebou a nebyl vynucen jejich povoláním.

Úvodní přednáška předsedy kongresu Sira George H. Knibbse, proslulého australského statistika, podala znamenitý přehled nejdůležitějších vědeckých pokroků v oborech přírodopisných i příbuzných; Sir Douglas Mawson ukázal ve své přednášce o antarktické přírodě řadu krásných barevných diapositivů, ilustrujících zejména výborně tamní zvířenu, a předvedl též znamenitý film, na němž kolébání lodi bylo tak přirozeně znázor-

něno, že několik posluchačů, náchylných k mořské nemoci, bylo nuceno rychle opustit sál. E. C. Andrews proslovil velmi pěknou populární přednášku o Havajském souostroví.

Velikou účast vyvolaly přednášky a diskuse o maorském umění, na nichž účastnil se velmi živě také plnokrevný Maor Dr. P. H. Buck, vynikající lékař a znalec staré kultury svého národa. Byl to vysoko urostlý, nesmírně zajímavý a ještě mladý muž, uchvacující svou temperamentní výmluvností, kterou připomínal velmi silně na jihoslovanské řečníky. Několik jiných maorských gentlemanů jsme zahlédli při schůzích, i jeden z jejich ministrů měl větší zájem na vědeckém zasedání nežli jeho vládní a parlamentní kolegové bílé pleti.

Několik menších exkursí po městě Wellingtonu a nejbližším jeho okolí podstatně rozšířilo naše vědomosti o problémech tohoto zajímavého města.

Velmi pozoruhodný je již počátek a vývoj osady při Port Nicholsonu, z níž vyvinulo se hlavní město Nového Zélandu. Port Nicholson byl vyhlédnut k založení osady kolonizační společností, která v roce 1837 byla založena počinem E. G. Wakefielda, jehož iniciativě děkovala již před tím za svůj vznik Jižní Austrálie, jediná z kolonií australských, při jejíž založení nebylo použito živlu trestaneckého. Wakefield dovedl získati v Anglii řadu vynikajících mužů pro svou myšlenku, vytvořiti nové kolonie, z nichž by trestanci předem byli vyloučeni. Mělo se to státi získáním mladých podnikavých lidí, kteří by byli odhodláni založiti si za oceánem samosprávné osady na půdě společností zakoupené. Peněz získaných prodejem půdy kolonistům mělo býti použito jednak k řádnému vybavení školství a kultu náboženského, jednak ku podpoře nemajetných a schopných přistěhovalců, kteří by vydatně rozmnožili pracovní síly, potřebné k brzkému rozšíření vzdělávané půdy.

Zkušenosti získané při založení Jižní Austrálie přišly vedoucím činitelům nové »New Zealand Company« zuamenitě vhod a sama volba míst pro první osady byla velmi šťastná. Ovšem začátky kolonizační činnosti nebyly snadné, neboť bylo předem překonati silný odpor, který vycházel z koloniálního úřadu londýnského. Po dlouholetém váhání docházela právě tehdy anglická vláda k poznání, že musí přikročiti k prohlášení britské svrchovanosti nad Novým Zélandem, neboť na nejzazším severu tohoto souostroví vytvořil se stav velmi neblahý, vyžadující zákroku skutečné autority. Skoro od počátku devatenáctého století byla totiž zátoka zvaná Bay of Islands, na východním břehu dlouhého poloostrova severně od Aucklandu, oblíbeným útočištěm velrybářů a různých divokých živlů, které tou dobou jaly se vyhledávati souostroví Jižního moře z touhy po dobrodružství a po snadném zbohatnutí na útraty domorodých plemen, která nově přicházela v dotyk s civilizací. Nesvědomitá cháska, rozmnožená četnými zločinci, kterým podařilo se uprchnouti z tre-

staneckých osad v Australii, v Tasmanii a na ostrově Norfolku, měla velice neblahý vliv na okolní kmeny domorodých Maorů. Misionáři, zahájivší svou činnost v blízkosti osad těchto dobrodruhů, podávali podrobné a vzrušující zprávy o jejich bezuzdném řádění a vyzývali vládu londýnskou prostřednictvím guvernéra Nového Jižního Walesu, aby prohlásila nad Novým Zélandem svou svrchovanost a poslala tam výkonné orgány k zavedení jakéhosi právního řádu.

V Londýně převládala v letech třicátých minulého století taková nechuť k novému rozšiřování zámořských držav, že teprve nebezpečí nového pokusu Francouzů o získání Nového Zélandu pro své koloniální panství přimělo koloniální úřad k prvním oficiálním krokům, které měly za úkol urovnati rozpory mezi misionáři i ostatními bělochy a upravili také poměr k Maorům. Ze Sydney byl vyslán úředník podřízený guvernérovi Nového Jižního Walesu do osady na nejsevernějším cípu ostrova a hned od počátku stala se spornou otázka, v jakém poměru budou zamýšlené kolonie New Zealand Company ke správě dosazené guvernérem ze Sydney.

Místo pro první osadu společnosti bylo vybráno na březích bezpečné zátoky Port Nicholson při Cookově průlivu; roku 1839 připlula tam první loď, vykoupila značnou plochu půdy od Maorů a příštího roku byl tu usídlen první zástup přistěhovalců, za nímž následovalo několik jiných transportů. Původní osada byla založena při severním břehu zálivu, kde otvírá se široké údolí vyplněné deltou řeky Hutt, ale brzo byla přenesena na místo, kde dnes prostírá se severní část wellingtonské »city«. Tehdy však byl tu pruh rovného nízkého pobřeží pod prudkou strání ještě značně užší nežli dnes.

Hned v prvních letech byla nová osada těžce navštívena dvěma zemětřeseními; první z nich r. 1848 udělalo značné škody, ale druhé, o sedm let později (1855), natropilo sice též škody, ale mělo účinek velmi příznivý pro budoucí rozvoj města, neboť vyzdvihlo po západní straně Port Nicholsonu značnou plochu, dotud zalitou mořem, nad hladinu a tak dalo osadníkům možnost ji vysušiti a k rozšíření města použiti.

Velikou ujmou pro Wellington v první době jeho rozvoje bylo, že za sídlo vlády nové kolonie byl vybrán prvním anglickým guvernérem Auckland jen o několik měsíců po založení osady při Port Nicholsonu.

Neblahý účinek na jeho vývoj v prvních letech měly též rozepře s Maory, kteří nechtěli uznati podmínky některých smluv o pozemky v blízkém okolí. Až do roku 1865 byl Wellington pouze hlavním městem autonomní provincie a teprve toho roku byly uznány veliké výhody, které jeho poloha skýtala pro ústřední správu celé kolonie, a sídlo parlamentu, vlády a guvernéra bylo sem přeneseno. Od té doby jeho význam rychle vzrůstal, nové linie paroplavební vyvolily si jeho přístav jako svou stanici v Novém Zélandě, a ponenáhlu víc

a více soustřeďoval se sem i obchod zámořský z přístavů při Cookově užitě, na východě Severního ostrova i z Christchurchu a Dunedinu, které nemají dosti přitažlivosti pro rychlé lodi oceánské, jsouce příliš stranou nejkratších plavebních linií.

Wellington má mnoho rysů podobných se Sydney. Polohu při krásném, bezpečném zálivu velice výhodnou i pro spojení zámořská, velmi obtížný terén pro rozšiřování velkoměstského osídlení, jest rovněž nesnadně přístupný ze souše a má daleko k úrodným, zemědělsky bohatým krajům. Velmi cenné výhody jsou tu vyvažovány zase závažnými nedostatky, které jsou hlavně příčinou, proč Wellington zůstal v některém ohledu pozadu proti svým soupeřům v prvenství mezi městy novozélandskými. Vším právem považuje se na př. zdejší konečná stanice hlavní železniční trati za naprosto nedůstojnou hlavního města. Byla založena na severním konci města na úzké rovné ploše při samém břehu zálivu a nyní již dávno nevyhovuje ani estetickým ani praktickým požadavkům doby.

Nedostatečně je umístěno také zdejší museum, v němž soustředěny jsou bohaté sbírky veliké ceny vědecké. Naprosto nevhodné jest tu vystavení pravých pokladů maorské technické a umělecké kultury a množství výstavních kusů z nejrůznějších oborů vědeckých nemůže býti ukázáno obecnstvu, jelikož všechny snahy o novou budovu vyhovující účelu musejnímu byly dosud marné. Zajisté nejsou dobře vyváženy protějšky: na jedné straně z větší části dřevěný, malý a nedostatečně adaptovaný dům pro museum, na druhé obrovská, přepychá budova parlamentní.

Nepříznivé, velmi nespolehlivé počasí bylo na úkor sjezdovým exkursím i soukromé podnikavosti v tomto směru. Nás zdržela také ta okolnost, že mou ženu přepadlo akutní onemocnění, způsobené patrně příliš náhlou změnou podnebí, a tak byli jsme několik dní vázáni ve své pohyblivosti. Za to seznámili jsme se s velmi zajímavou dámou, lékařkou dr. Agnes Bennett, která jako dobrovolný člen britského Červeného kříže sloužila po dlouhou dobu v okolí Solunu a zejména mnoho zkušeností měla ze svého působení u polních nemocnic srbského vojska, které pronikalo ponenáhlu proti posicím nepřátelským na jižním okraji Bitoljské (Pelagonské) pánve. Projevovala veliké sympatie pro Srby a nevšední zájem o vývoj poměrů na balkánském poloostrově. Její sestra byla též velice zcestovalá dáma, která byla po léta správkyní nemocnice v Indii a vyznala se velmi dobře v tamních poměrech. Dr. Bennett provedla nás několikrát svým automobilem po nejbližším okolí Wellingtonu a ukázala nám zejména jediný zbytek původního vysokého lesa, který se zachoval v blízkosti města. Je to nevelká prostora pralesa, která mimo stezky je nepřístupná obecnstvu. Byla po léta chráněna a střežena před zkázou svým přírody milovným majitelem, jenž nakonec ji odkázal městu Wellingtonu, jako lesní rezervaci, na níž nemá nic býti mě-

Maori při válečném tanci.

něno. Pro botanika jest tento les jistě zdrojem velikého poučení, ale i pro laika je nejdříve zajímavý. Je to malebná směs ze stromů jehličnatých a listnatých, které stojí poměrně řídké, pod nimi však je přehustý porost křovitých stromků, mezi nimiž kapradiny stromovité i přčetné jiné daří se výborně na půdě měkké, hluboké, na níž také bujným mechům znamenitě svědčí.

Škoda, že se mecenášů tak pamětlivých budoucnosti nenarodilo více! Dnes holé, bídnou pastvinou trav a kapradin porostlé svahy horské, bývaly kdysi z největší části pokryty pralesem; tu a tam ještě moené, pomalu vyhnívající pařezy ukazují, jak mohutné tu někdy rostly stromy!

Jedno z údolí postranních, snadno přístupné od konečné stanice lanové dráhy, je zaujato rozsáhlým botanickým parkem. Srázné svahy vedoucí ke dnu údolí, v němž leží arboretum, skleníky a záhony květin ozdobných i lékařsky důležitých, jsou dosud pokryty velmi hustým porostem nízkého křovinatého lesa, ale mohutné stromy původní již dávno odtud zmizely, nežli bylo to prostranství získáno za botanicou zahradu. Divili jsme se, proč nebyly sem aspoň přesazeny, nebo nově zde vypěstovány důstojné exempláry majestátních stromů novozélandských, které jsou vědecky nesmírně památné a zajímavé, ale dostalo se nám sdělení, že prý tyto endemické

druhy novozélandské velmi pomalu rostou a zvláště nesnadno se ujímají, byly-li přesazeny již povyrostlé.

Zdá se, že každá anglická země má svou určitou květinovou módu, kterou pěstuje s vášní a vytrvalostí. V Australii převládaly v naší době hortensie a islandské máky, Tasmanie měla pellargonie, Papua krotón a Nový Zéland petunie, které ve všech botanických parcích i soukromých zahradách byly pěstovány ve velikém množství různobarevných odrůd.

Navštívili jsme i zoologickou zahradu umístěnou velmi pěkně v údolí k severu proti slunci otevřeném a od jihu chráněném uměle zalesněným hřbetem. Toužili jsme viděti novozélandské zvláštnosti, ale byli jsme zklamáni, protože jsou to noční zvířata, která ve dne zatáhnou se do nejtemnějšího kouta svého obydlí a vyspávají. Jen spící nehybnou ještěrku tuataru jsme viděli a pak čilého, ale k letu neschopného chřástala zvaného »weka«, ptáka nesmírně zvědavého a žravého, stále kolem sebe slídícího, kterého jsme pak poznali dobře v přírodě na cestě k Milford Soundu na Jižním ostrově.

Projeli jsme pozváni novozélandskými přáteli v mnoha směrech hornaté okolí města, na západ a na jih až na pobřeží Cookovy úžiny, a dostalo se nám také velmi podrobného poučení o vývoji tvárnosti celého širokého okolí Port Nicholsonu.

Široký, klínovitě k severu se užící pruh kůry zemské poklesl do hloubky snad současně s prohloubením Cookovy úžiny a vytvořil Port Nicholson a rozlehlé údolí Huttu, které teprve poněmhu bylo zaneseno náplavy s příkrých okolních hor. Jen na jižní straně tohoto hluboko skleslého klínu udržely se kopce, které od jihu Port Nicholson uzavírají. Tyto snížily se méně a jen nepravidelně, jeden z nich, dnešní poloostrov Miramarský byl dříve ostrovem, ale průliv na jihozápadní straně byl zanesen náplavy a navátým pískem a dnes prostírá se tu nízká šíje mezi zátokami Evans Bay se strany Port Nicholsonu a Lyall Bay se strany Cookovy úžiny a na ní lázeňské předměstí, kde bývá tisíce se koupajících na písčité, široké a pomalu do moře se svažující vnější »beachi«. Za našeho pobytu bylo však tak chladno, že ani jednou jsme se tu nevykoukali. Projížďka po pobřežní silnici pod srázy hor je znamenitý požitek. Nesmírně zajímavé jsou skály vyčnívající na kamenité, mořem zarovnané mělčině, vlnami zpracované v různé tvary, často obrovským houbám podobné. Nedávno ještě dno mořské lze zde viděti odhalené v několika stupních nad hladinou. Nejvyšší jsou vysoko na svazích a nejlépe jsme je pozorovali z větší vzdálenosti s předu, s výše nebo se strany; pod nimi skály dnes silnicí a nejnižším stupněm od moře oddělené nesou ještě velmi čerstvé stopy výmolné činnosti mořských vln, neboť z největší části tato dnes suchá pobřežní terasa byla vyzdvižena nad hladinu teprve oním zemětřesením r. 1855, které pomohlo

Wellingtonu k většímu rozšíření po rovině. Dnes ani příbojové vlny za bouří nedosahují přes silnici, neboť ztratí svou sílu narážejíce na skalnaté dno jen ponenáhlu se svažující do hloubky do značné vzdálenosti od břehu.

S vrcholu Miramarského poloostrova zřeli jsme jednu z nejvděčnějších vyhlídek, sáhající od chmurného pohoří Tararua na severu až na mohutné horstvo Kaikoura na jižním ostrově, které je na vzdálenost jednoho sta kilometrů velmi dobře viděti, neboť lesklé plochy sněhových polí pod nejvyššími vrcholy třpytí se pronikavě, zvláště jsou-li ze západu osvětleny. Celý krajinný obraz má podivný půvab; bezlesé strminy vypadají strašně přísně ba ponuře, zejména když mlhy zahalují vrcholy kopců; tam však, kde zahradní předměstí je oživují, získávají rozhodně na malebnosti proti nečleněné tvrdé prázdnotě holých strání. Na okrajích Port Nicholsonu pod pobřežními srázy rozkošná místa výletní se choulí stísněna mezi mořem a horami.

Každá píď rovnější plochy, na níž lze udržeti trochu plodné půdy, zdá se býti zaujata buď pro soukromé residence, letohrádkům podobné vily, ale častěji prosté domky, nebo pro výletní a lázeňská místa. Je to obraz ne nepodobný italské Riviere a zvláště za jasného osvětlení ovzduší samo má tak italský nádech, že nemohu vinití wellingtonské vlastence z neskromnosti, jsou-li přesvědčeni o italské kráse svého kraje.

Jak ráz soukromých obytných domů v předměstích wellingtonských tak i venkovských sídel při břehu mořském, nebo v horských údolích, je v celku skromný, neokázalý. Mnoho peněz a práce se věnuje na zahrady beztak hodně nákladné na příliš svažitém terénu, ale residence samy jsou vždy bez zbytečné a často nevkusné nádhery.

Stavějí se nejvíce ze dřeva, místy s kamennými, vysokými podezdívkami a na ladnou, pořádnou úpravu, jak domu samého, tak i jeho okolí nešetří se péčí.

Není tu nikde zbytečného přepychu v bydlení, ale také neviděti špatně, stavěných a zanedbaných čtvrtí nebo zákoutí, kde by živořila strádající chudina. Není ani žebráků na ulicích. Všude zdá se převládati mírný solidní komfort odstupňovaný ovšem podle příjmů, ale nikde nevystupující z příjemných demokratických mezí.

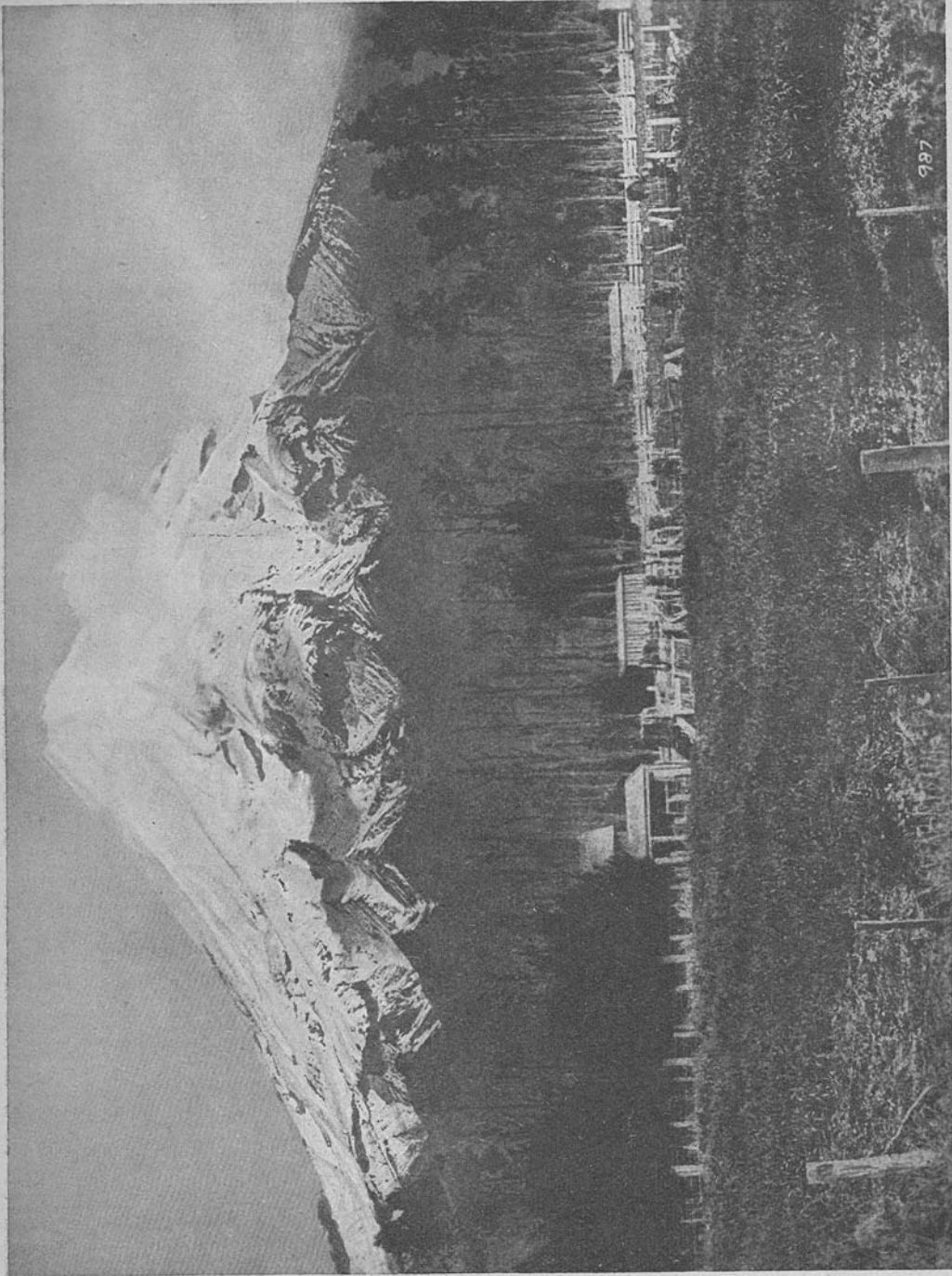
Jediný opravdový prales poznali jsme v okolí Wellingtonu na krásném výletu, který pro členy kongresu uspořádala obecní správa hlavního města k nádržím pro nový velký vodovod, vystavěným v údolí řeky Wainuiomata na severovýchodní straně Port Nicholsonu. Jízda automobily po příkré a úzké silnici po srázu vysoko nad zálivem je úchvatný i rozčilující požitek, neboť nějaká porucha zvrhla by cestující s obrovské výše holou, ničím nečleněnou strání. Na druhé straně hřebene je široké údolí říčky Wainuiomata, zahrazené ve dvě umělá rozsáhlá jezera, prostírající se daleko mezi zalesněnými stráněmi.

Sama Wainuiomata nestačí již úplně na stálé udržování plného stavu vody v nádržích, a proto se nyní velmi důmyslným způsobem svádějí do ní prameny potoků tekoucích po opačném, východním boku horského pásma, podchycené hrázemi a svedené v nový směr dlouhou tunelovou štolou prokopenou nejužším místem strmého a úzkého rozvodního hřbetu. K výchozu tohoto tunelu jsme se vypravili pěšky pralesem v krásné slunné odpolední náladě.

Podívovali jsme se obrovským rozsochatým stromům, tvarů spíše bizarních nežli malebných, ověšeným hojně lianami a pokrytým kapradinami nejrozmanitějšího vzrůstu. Barva těchto lesů je zcela jiná nežli blahovičnickových, pro Australii tak typických; nejružnější odstíny zeleně od hnědé až skoro do černavé jsou promíchány tak, že není tu nápadných a ostrých kontrastů jako v našich samorostlých lesích, ale celkový dojem je mnohem svěžejší a rozmanitější nežli v typickém australském »bushi«. Většina druhů stromů je známa pod domorodými maorskými jmény, vedle toho jsou stereotypní anglická jména v užívání a je prý v té nomenklatuře dosti značný chaos jako všude, kde zavádějí se jména laicky jen podle nahodilé podoby. Názvy dub, buk, vrba, jabloň, bříza vracejí se nám skoro ve všech zemích anglickými kolonisty zaujatých pro různé druhy domorodých stromů, které naprosto nejsou příbuzné druhům tak označovaným ve vlasti evropské. Povstává z toho obrovský chaos, kterému jen správná latinská terminologie vědecká odpomáhá.

Mimo stezky je velmi obtížno proniknouti; jsou tu koberece kyprých mechů pod vysokou houští kapradin a pod nimi je vše ztrouchnivělé, takže nežli se nadějete, zaboříte se hluboko, ba přímo propadnete do řídké ztlívající hmoty, vydávající nepříjemný, těžce omamující puch. Pronikání takovými pralesy není o nic snadnější nežli tropickou džunglí, neboť tam, kde půda není tak podajná a porostlá houštím krypo tgam, roste hustý stromokřovitý podrost tvrdých kmínků, jimiž se stezka jen s obtížemi prosekává. Ve zvláště vlhkých polohách visí se stromům mnoho lian a obrovské závoje mechů. Orientace se ztrácí velice snadno v dusném šeru pralesa, který z dálky dělá dojem jen poměrně řídké zarostlé plochy.

Byli jsme upozorněni na pokřik neboli zpěv lesního pěvce, kterého Novozélandané mají tak rádi jako Australané svou kukaburu. Je to velmi hojný »tui«, nevelký pták, jehož rozmarný měnivý hlas ozývá se často v korunách stromů. Srozkostí poslouchali jsme též jiného zpěváka, který sluje domorodým jménem »kokorimoko«. Novozélandané velmi rádi podržují maorská jména jak místní, tak i druhová a zpravidla vyslovují je správně tak, jak jsou psána, vyslovujíce hlásky jasně, naprosto jinak nežli v angličtině. Jen v některých případech bylo již zapomenuto maorské výslovnosti a jména domorodého původu bývají vyslovena podle anglických pravidel a ztrácejí

Mount Egmont.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

tak na svém půvabu. Maorská řeč je jasná a výrazná, chudá na souhlásky a jako všechny polynéské dialekty oblibuje si skupiny samohlásek odděleně vyslovovaných, takže každá tvoří samostatnou slabiku. Jméno říčky Wainuiomata je pěkným příkladem zvučného maorského slova. Skupiny souhlásek časté v řečích evropských jsou jim velmi obtížné. Předměstí Wellingtonu Petone při pobřeží Huttského údolí je maorským tvarem slova »Britannia.«

Na zpáteční cestě odbočili jsme v Huttském údolí k severu a zajeli jsme hodně daleko, abychom poznali stav zemědělství v tomto Wellingtonu nejbližším úrodném údolí. Zdejší farmáři mají znamenitý odbyt na zeleninu, ovoce, mléko a drůbež a proto z největší části půdy vzdělávání schopné těží se velmi intensivně a jak obytné domy, tak i celý stav hospodářství svědčí o spořádaném blahobytu a velmi účinné, pilné práci. Pro pastvu dobytka poskytoval původní novozélandský porost jen hubenou příležitost. Květena zdejší byla velmi chudá na výživné traviny, mnohé kapradiny jsou sice jedlé a dobytek se na nich pase, ale dobré, osvědčené druhy trav musily býti teprve uměle zavedeny. Daří se jim ovšem znamenitě v největší části země, neboť podnebí dosti vlhké převládá, ale občasná ničení mechů a kapradin je velmi nutné. Z evropských »plevelů« v širším smyslu rozmohla se v Novém Zélandě neobyčejně naše šípková růže a ostružiny.

Vedle vědeckých zájmů a turistických požitků měl jsem ve Wellingtonu zajímavé zkušenosti i v oboru obchodně politickém. Hned od počátku své činnosti měl generální konsulát v Sydney hodně poptávek novozélandských firem po československém zboží, jehož obliba i v tomto ostrovním dominiu utěšeně stoupala. Byli jsme též ve velmi přátelské korespondenci s celními úřady novozélandskými, které i při provádění ztřeštěných předpisů na ochranu domácí i britské průmyslové výroby chovaly se k československému zboží velmi šetrně. Bylo mým úkolem působiti ve prospěch vzájemných styků novozélandsko-československých i vyžádal jsem si slyšení u ministerského předsedy, které mi bylo velmi ochotně uděleno, ač bylo období politicky hodně rušné. Ministerský předseda W. F. Massey (zemřelý r. 1925.) byl jeden z nejproslulejších současných státníků britských dominií. Rozumně konservativní, velmi inteligentní a obratný muž udržel se u vesla jako »premier« skoro 13 let po dlouhé zkušenosti parlamentární jako poslanec a osvědčil jak za války, tak i v krisi poválečné neobyčejně pevnou ruku. Neodchýlil se ani v dobách největšího rozpětí patriotického nadšení od přísně ústavní cesty; vláda jeho dbala na přesné dodržování zákonů na ochranu práce, ale také bezohledně postavila se proti všem pokusům snažícím se uvésti anarchii do výrobních poměrů, stíhala agitátory a neměla mnoho ohledů ke stávkářům politicky poštvaným. Přes svou spořivost, v některých směrech až tuze skoupou, dovedla si udržeti přízeň většiny voličstva, která vděčně uznávala její zásluhy o podíl Nového

Zélandu na vítězství i na velmi obezřelém překonání těžkých poměrů, které bezprostředně po válce na Nový Zéland dolehly, když odbytí tamních produktů rychle stoupl, pak ale neočekávaně poklesl a zároveň ohromná spousta drahého cizího zboží zemi zaplavila.

Mr. Massey byl velmi dobře orientován o evropské situaci. Vypytał se s velkým zájmem na poměry v Československé republice, na její vztahy k obtížnému sousedství, jehož nenávistnou zavidlost dobře oceňoval, a s velkým nadšením vyprávěl mi o svých československých voličích ve vesnici Puhoi severně od Aucklandu, které prý většinou osobně zná a velmi si jich váží pro jejich znamenité vlastnosti jako řádných hospodářů a klidných, rozumných lidí.

Vzhledem k obchodním stykům mezi Novým Zélandem a Československou republikou prohlásil mi jasně a bez obalu své stanovisko, které prý sdílí také vedoucí orgány celní. Třeba chrániti novozélandský i britský průmysl proti cizí soutěži; tedy jisté skupiny československých výrobků nebudou mít vyhlídky na proniknutí, v jiných oborech však vláda vítá soutěž dobrého zboží, které může zlepšiti životní a platební podmínky pro novozélandské obyvatelstvo. Průmysl novozélandský vyvinul se velmi jednostranně a proto je pole pro cizí dovoz široké; cla, třeba dosti vysoká, nemají až na určitá chráněná odvětví jiných nežli fiskálních cílů. »Vítáme dovoz ze států, které nemají politických, imperialistických ambicí, a budeme přáteli rozvoji styků s vaší vlastí už proto, že je to demokratická země, kde zákonodárství sociální provádí ochranu pracujících lidí před nesvědomitým vykořisťováním«, řekl mi premier a ohlásil mne pak telefonicky přednostovi celního oboru, s nímž jsem v několika schůzkách pojednával. Našel jsem i u něho mnoho dobré vůle, ale předem bylo mi energicky rozptýliti jeho podezření, že prý pod známkou československou dopravuje se do Nového Zélandu zboží německé nebo rakouské.

Požádal jsem ho, aby mi dovolil nahlédnouti do aktů, kterých takovéto pochyby se týkaly, a byl jsem k velké své radosti sto prokázati mu správnost zásilek, o které se jednalo, a přesvědčiti ho, že jest v nejvlastnějším zájmu našich orgánů, aby staraly se o znemožnění takových podvodů, které by byly jen na škodu našemu mnohostranně vyvinutému průmyslu.

Súčastnil jsem se též na pozvání wellingtonské obchodní komory schůze i lunche s jejími členy a dostalo se mi mnoho příjemných úsudků o jakosti československého zboží, které do Nového Zélandu ve stále rostoucí míře se dováží. Všichni pánové byli velmi přátelsky k nám naladěni, prorokovali příznivý vývoj našemu odbytu, ovšem ale zdůrazňovali, že měli bychom býti též dobrým odbytištěm pro novozélandské produkty, aby jistá rovnováha v dovozu i vývozu mohla býti udržena.

Svůj cestovní program pro pobyt na Novém Zélandě prodiskutovali

Stromovité kapradě a krásný tisovitý »rimu« v parku u Nového Plymouthu.

jsme velmi podrobně ve vládním turistickém úřadě, který provádí veškerou organisaci turistiky v dominiu. Shledali jsme, že výkonnost tohoto úřadu je velmi správná. Úředníci jsou výborně informovaní a ochotní lidé, kteří

mají mnoho vynalézavosti a nelpějí na schemech, která by jen jim samým se líbila.

Není-li pro turistický ruch vše tak zařízeno, jak by mělo a snad mohlo býti v zemi tak význačně lákavé pro milovníky přírodních krás, lázeňské hosty a cestování vůbec, není to vinou turistického úřadu, nýbrž následkem přílišné spořivosti vlády na správnou reklamu tohoto výnosného odvětví hospodářského. Na nedostatek prostředků svádí se na př. malý výběr spolehlivých, správně doplňovaných průvodců, vypravených seriosní podrobnou informací a mapami. Příliš mnoho se odbývá pouze tak zvanými »folders« nebo »pamphlets«, vkusně vypravenými krátkými kapesními letáčky, které ovšem nemají trvalé ceny.

Turistický úřad má své filiálky nebo jednatele ve všech pro průjezd nebo pobyt turistů důležitých místech a vykonává vrchní správu nad udržováním útulen a stezek v horských oblastech, kde soukromá podnikavost neměla by snad pole dosti bezpečné a příznivé, též v zájmu turistů samých. Cestující najde všude velmi ochotného přijetí a je o něho postaráno, aby měl co nejméně starostí a mohl užívatí bezstarostně svých prázdnin.

Cestování po Novém Zélandě není drahé podle anglického nebo australského měřítká a turistický úřad velmi přísně se snaží, aby turisté nebyli příliš vykořisťováni. Porady, které udílí, jsou velmi nestranné a přizpůsobuje je v mezích možností finančním dispozicím cestujících.

Počítali jsme s tím, že parník, spojující Nový Zéland s ostrovy Fidži, Tonga a Samoa jednou měsíčně, vypluje 9. března, jak bylo stanoveno v důsledku poruch předvánoční stávkou plavců způsobených, a rozvrhli jsme dle toho svůj plán. Nebylo ani vinou turistického úřadu ani naší, že byli jsme ošizeni o velkou část svého rozpočtu pro Severní ostrov, jelikož parník »Navua« odplul skoro o týden dříve, nežli nám bylo oznámeno v lednu.

Jelikož bylo ještě hlášeno z Jižního ostrova nestálé, chladné počasí, zachovali jsme se dle rady turistické kanceláře a podnikli jsme kratší vyjíždku do provincie Taranaki.

III

EXKURSE DO PROVINCIE TARANAKI

MAORSKÝ »NAPOLEON«. NEW PLYMOUTH A PRALESY V JEHO OKOLÍ.
ZE ŽIVOTA MAORŮ. NA SVAHU MOUNT EGMONTU.

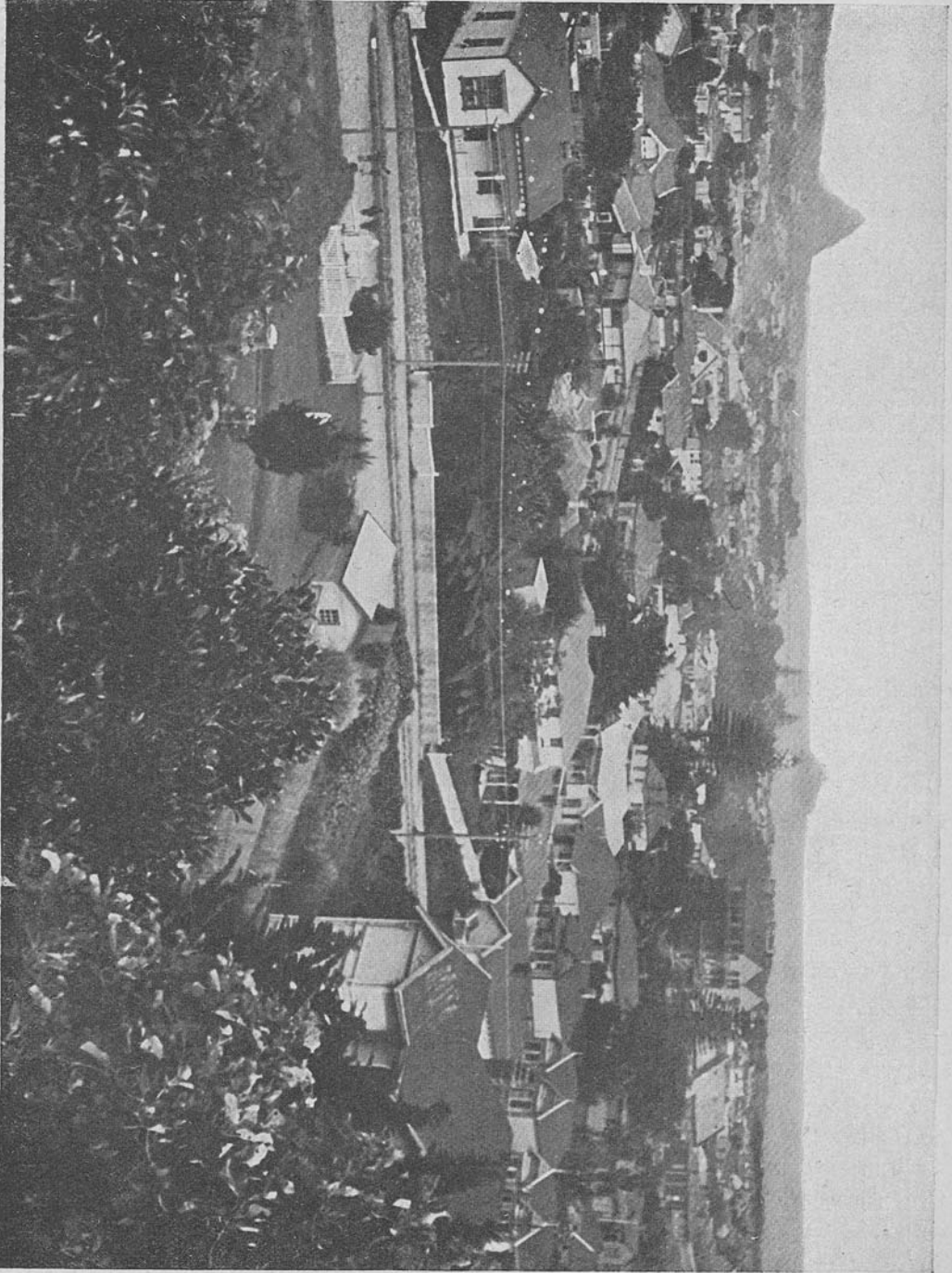
oužili jsme spatřiti Mount Egmont, nejkrásnější z novozélandských hor, a poznati podivuhodné pralesy v okolí Nového Plymouthu v provincii Taranaki, i podnikli jsme dlouhou cestu vlakem s úmyslem ztráviti celkem asi pět dní na exkursi, která by nám poskytla dobrý přehled jihozápadní části Severního ostrova.

Vzdálenost mezi Wellingtonem a Novým Plymouthem (New Plymouth) činí přes čtyři sta kilometrů a jízda vlakem trvá od osmi hodin ráno až do osmi večer. Železnice objíždí veliký oblouk severního břehu Cookova průlivu a jen na východní straně Mount Egmontu proráží krátce vnitrozemím k západnímu pobřeží.

Hlavní trať Severního ostrova, spojující Wellington s Aucklandem a se západním pobřežím projíždí hned za Wellingtonem terénem nad míru obtížným. Má zprvu velmi prudké stoupání, které překonává četnými tunele, a pak zase skoro strmě klesá k západnímu pobřeží hornatého poloostrova. Zajímavým přerušením nepříjemné jízdy v dusných tunelech a po stranách strmých, ale pustých debrí je jízda přes mořský chobot Porirua, za nímž ještě jednou na značnou chvíli výhled se uzavře. Konečně u Paekakariki vyjíždí vlak z objetí hor a široký výhled otvírá se na rozsáhlou hladinu západní části Cookova průlivu. Před námi leží hornatý ostrov Kapiti, nyní prohlášený za národní park, rezervaci pro šetření domácí zvířeny, zejména ptactva. K němu vízí se zajímavé, ale kruté upomínky z dějin Nového Zélandu v dvacátých a třicátých letech minulého století. Působením bělochů dobrodruhů, kteří od začátku století stýkali se a obchodovali s Maory, vyvolány byly snad nejkrvavější bouře, kterými kdy prošlo od přírody bojovné obyvatelstvo ostrovů Novozélandských. Bojechtiví náčelníci kupovali od bělochů ručnice a prach a vyzbrojivše mužstvo svých kmenů lépe nežli sousedé, vrhali se na ně a způsobovali strašná krveprolití spojená s obrovskými kanibalskými hody a zotročovali zbytky přemoženého obyvatelstva. Není pochybnosti, že válečná sláva Napoleonova, o níž slyšeli od svých bílých dodavatelů, popletla hlavy ctižádostivým válečníkům, kteří snažili se napodobiti velkého dobyvatele v kanibalském stylu. Nade všechny krvežíznivé své současníky vynikl energií a divokostí Te Rauparaha, jehož řádění způsobilo strašné spousty na jižní části severního ostrova i na

severu i severovýchodě ostrova jižního. Te Rauparaha předčil náčelníky svého rodného kmene v okolí Kawhia na západním pobřeží, zocelil své bojovníky v úporných bojích s kmeny sídlícími při řece Waikato a s několika spojenci podnikl velkou výpravu podél pobřeží až do kraje Wairarapa na východě od Wellingtonu. Při té příležitosti poznal ostrov Kapiti, který byl tehdy stanicí velrybářskou, a zvolil si jej za střed svých výbojných a loupežných výprav. S celým svým kmenem a jeho příslušenstvím vydal se na cestu ze starých bydlíšť a teprve třetím rokem zmocnil se ostrova, učinil jej svým sídlem a podrobil tamní domorodce. Tato anabase územím nepřátelských kmenů, plná hrdinství, divoké krutosti i nejčernější zrady, zpustošila strašlivě široká území a kanibalství dosáhlo snad svého vrcholu. Stěhující se kmen zdržel se vždy delší dobu na jednom místě, až vyrostla a dozrála mu nová zásoba sladkých bramborů, a pak pronikal zase dále. Když konečně se zmocnili ostrova Kapiti, Te Rauparaha zvítězil nad velkou koalicí okolních kmenů a jal se podnikati daleké výpravy za lupem, lidským masem a otroky. Jeho krvavé počiny takřka vyhladily protější břehy Jižního ostrova a s hanebnou podporou jistého kapitána bělocha podařilo se mu přepadnouti a zmasakrovati kmen u zálivu Akaroa na Banksově poloostrově. Strašlivá činnost Te Rauparahova trvala skoro dvacet let a teprve pevné zakotvení osad New Zealand Company v oblasti jím vyhladňované učinilo konec řádění, které stálo maorské kmeny nesmírné ztráty. Již více než sedmdesátiletý bojovník však nedal si pokoje, vyvolával bez ustání spory a neklid v okolí nové osady na Port Nicholsonu, nechtěje nikdy uznati smluv, které dříve pomáhal uzavřít. Rázný guvernér Sir George Grey konečně se ho zmocnil násilím, věznil jej na válečné lodi delší dobu a propustil ho teprve jako zlomeného starce na záruky jeho přátel, aby mohl zemřít mezi svými. Te Puoho jeden z jeho podřízených náčelníků přešel se svou tlupou na přič jižním ostrovem divokým a horským krajem od západního pobřeží jižní části Novozélandských Alp a kolem jezera Vamaka a Wakatipu. Všude způsobil strašnou zhoubu mezi drobnými vnitrozemskými kmeny, a teprve na samém jihozápadě ostrova v údolí řeky Mataura byl přemožen, a zničen i s celým svým průvodem tamními domorodci.

Výhledy na moře otvíraly se nám stále řídkěji sníženinami v dlouhém a širokém, skoro nepřetržitém pásu přesypů písečných, které od moře dělí rozsáhlé močály, v nichž novozélandské konopí (*Phormium tenax*) hojně roste. Je to rostlina dlouhých tenkých listů upomínající na některé druhy amerických agave a dávající rovněž velice pevná vlákna, která již Maorům byla hlavní surovinou pro hotovení jejich látek a také nyní je velmi cenná k výrobě pevných provazů a lan. Jeho pěstování a zpracování patří k důležitým zdrojům právě tohoto kraje vedle chovu dobytka, který zabírá rozsáhlé lány kdysi pralesem pokryté. Zbytky Maorů sídlících

New Plymouth.

v tomto okolí mají ve svém majetku značný díl ploch konopím zaujatých.

Sledujíc úpatí horského pásma, aby vyhnula se močálům, dráha vzdaluje se od moře a projíždí širokou rovinou v okolí města Palmerston North, které patří mezi nejpokročilejší venkovská střediska Nového Zélandu, ač leží dosti daleko od pobřeží. Má ovšem výborné spojení železniční, neboť od hlavní trati z Wellingtonu do Aucklandu odbočuje tu dlouhá železnice k východnímu pobřeží, končící v Napieru při široké Hawke Bay.

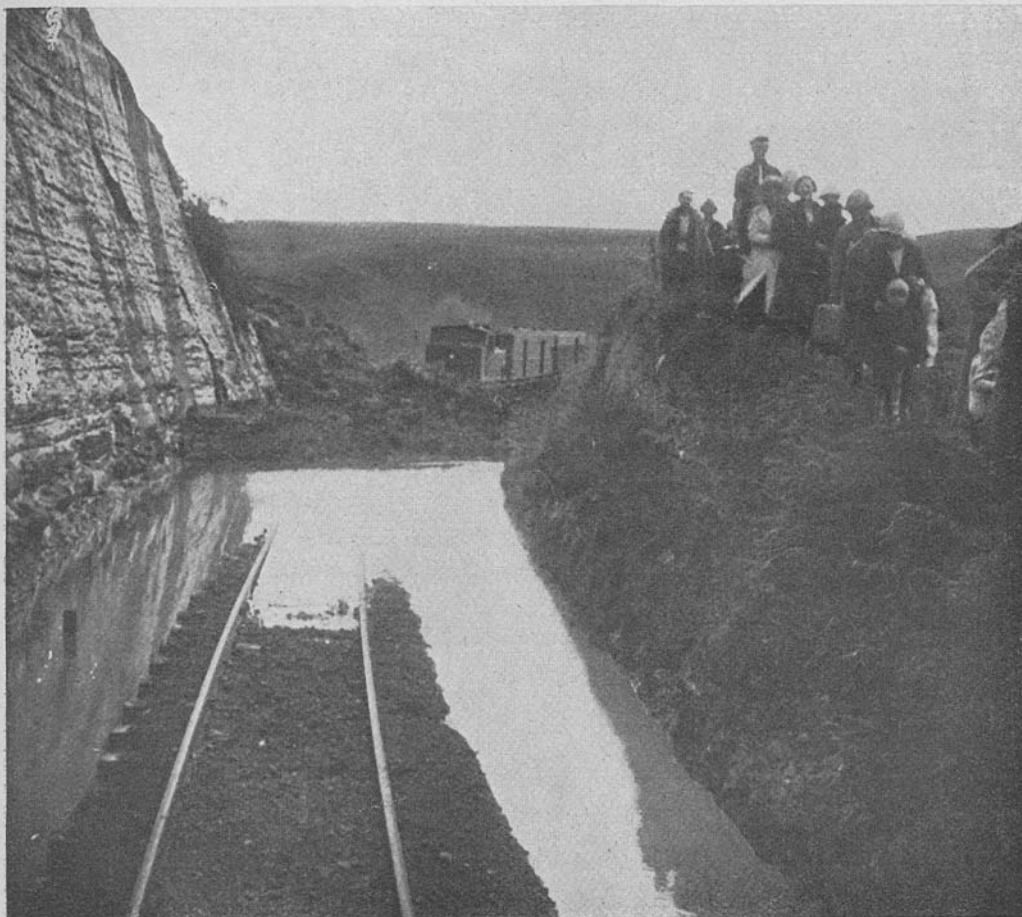
Pohled na stáda žírného dobytka, pasoucí se daleko široko, kam oko dohlédne po kraji v plodnou pastvinu obráceném, neuspokojí, když zároveň vidíme v pozadí boky horské, které rovněž byly až na nepatrné zbytky zba-veny lesa a dnes namnoze již zle podléhají činnosti bystřin, tvořících hluboké rokle na stráních oholených ničivou činností člověka.

Jistě jen malá část cenného dříví z bývalých pralesů byla rozumně spotřebována, vandalismus, neodůvodněné zuření proti divočině a lehkomyšlné zakládání lesních ohňů bylo hlavní příčinou zničení lesů na horských úbočích, která nemohou býti dobře zužitkována jinak nežli zalesněním. V této krajině však nové zalesňování učinilo patrně velmi malé pokroky.

Jízda stává se dosti jednotvárnou, krajinný ráz je stále týž, ač obrátili jsme se k západu; daleko na severu zahlédli bychom snad nejvyšší horu Severního ostrova, sopečného velikána Ruapehu, kdyby těžké mraky neležely nízko na jeho předhořích. V Martonu rozdělil se vlak na část jedoucí dále k severu vnitrozemím směrem k Aucklandu a na díl, v němž jsme my zůstali, mající za konečný cíl New Plymouth v provincii Taranaki.

Ve Wanganui doufali jsme se zastaviti, až bychom se vrátili k procestování Severního ostrova. Proto jeli jsme bez zastávky dále. Wanganui ležící na stejnojmenné krásné a splavné řece, je velmi pokročilé město, důležité tržiště pro maso a vlnu z okolí proslulého chovem skotu a bravu, historicky známé svou úlohou v maorských válkách. Na středním toku řeky Wanganui byly mocné posice maorské a stejnojmenná osada, jedna z původních kolonií New Zealand Company, byla na léta zdržena ve svém vývoji, neboť bylo tu středisko britské moci a východiště operací, které často již v jeho bezprostředním okolí začínaly, když se Maorům povedly dočasné úspěchy. Ještě nyní jest maorské osídlení při řece Wanganui hodně husté a plavby po řece proslulé svými půvaby přivedou turisty s nimi do styku.

Na velikou vzdálenost k západu od Wanganui dráha vede nevysokou plochou vysočinou, hluboko prorytou údolímí řek a potoků, a skládající se z mocného souvrství tuffů vulkanických a pobřežních usazenin mořských. Je to málo obydlený, pustý kraj téměř bezlesý, ale výživná jeho půda byla by schopna veliké úrodnosti při umělém zavodňování. Zdejší lesy byly prý vypáleny hlavně v maorských válkách, aby neposkytovaly krytu úskočným domorodcům. Nyní jen tu a tam vidí se trochu povyroslého křoví, nebo

Zahražení trati sesutím mezi Hawerou a Pateou.

osamělá cordyline, vysoká dracaenám příbuzná rostlina, s chumáči dlouhých listů na hladkých jinak holých a štíhlých kmenech, upomínající trochu na tropické pandány nebo také na yucey z amerických pouští. Je ku podivu jak několik skupinek této rostliny zpestří krajinný obraz na velikou vzdálenost.

Byli jsme ještě hodně daleko svého cíle, když náhle objevil se nám na obzoru nad nevábnou plochou vysočiny Mount Egmont. Byl to jakoby krásný přelud! Dokonalý kužel obrovské hory svítil sněhem hodně hluboko po svazích. Zmizel nám zase rychle, když zajeli jsme pod úroveň vysočiny, ale objevoval se nám pak vždy častěji a zřetelněji, jak jsme se mu blížili. Chvillemi přihnaly se mraky a obklopily jeho bělostný vrchol, ale vždy zase je vítr rozplásl a celá hora zjevila se nám v plné své kráse. Až asi do dvou třetin její výše táhnou se pralesy, vystupující zvláště vysoko v chráně.

ných polohách údolí, jimiž kužel sopky je velmi pravidelně od shora dolů rozbrázděn. Jako ostrá žebra vystupují holé hřbety mezi těmito hlubokými rýhami, zbavené lesů hluboko dolů, ale vyčnívající též až vysoko k vrcholu ze sněžných polí.

Byli jsme nadšeni a slibovali jsme si krásný výstup snad až do kráteru, který je vyplněn velkým, nikdy zcela se nerozpouštějícím sněhovým polem. Divoké lesy postupovaly často s boků hor až do bezprostředního okolí dráhy a teprve v posledních létech osídlení na úpatí hory se podstatně zesílilo. Na mýtinách stálo ještě mnoho holých kmenů a velikých pařezů. Až do večerní tmy vyhlíželi jsme Mount Egmont čili Mount Taranaki, poznávající průběhem jízdy skoro polovinu jeho kužele, jak jsme měnili svou polohu k němu z jihovýchodní až na severní. Za úplné tmy dojeli jsme do Nového Plymouthu a ubytovali se velmi dobře.

Již večerní procházka ukázala nám toto poměrně malé město ve znamenitém světle. Je jistě málo měst na světě, která by při stejném nízkém počtu svého obyvatelstva (sotva 13.000) byla tak dokonale vypravena po všech stránkách moderní městské kultury. Elektrické osvětlení bezvadné, tramway v několika směrech, ulice čisté i výborně dlážděné — ovšem lávový kámen je znamenitým materiálem pro svou pružnost, propustnost i pevnost — výstavnost veřejných budov velmi přiměřená potřebám asi tak velkého počtu obyvatelstva, žádný přepych ani v soukromých stavbách, ale také žádné příznaky nedostatkem trpící vrstvy obyvatelstva.

Příštího dne obraz získaný na večerní procházce se ještě rozšířil a prohloubil. Se střechy hotelu viděli jsme na jedné straně mohutnou horu, bohužel hodně zakrytou mraky, z nichž jen chvílemi vrchol se provalil, aby znovu zas byl zahalen, na druhé pak nekonečnou plochu oceánu, z níž se vynořuje několik příkrých skalnatých ostrovů a u samého břehu jiný, ještě vyšší a příkřejší vrch jako obrovská homole cukru.

Měli jsme dosti času do odjezdu automobilu, který nás měl dopravit do státního hotelu na svahu Mount Egmontu; prohlédli jsme si divadlo, dali si ukázat školy velmi moderně vypravené a zejména potěšili jsme se cennými musejními sbírkami, které svému působišti nashromáždil jeden z velmi čilých znaleců fosilií a maorských památek. Pak vyjeli jsme si ještě na pozvání majitele tamního vedoucího deníku do jeho venkovské residence za městem, abychom shlédli krásy pralesa pojatého nyní do parků několika přírody milovných zámožných občanů.

Byli jsme vskutku opojeni půvaby, které nám poskytla tato neočekávaná vyjížďka; neměli jsme tušení, že v samé blízkosti města může býti zachována příroda tak neporušená ve své velkoleposti. Je to pravá, nejvyšší rozmanitá džungle na převlhkém lávovém a tufovém úpatí sopky, rozložená malebně po svazích širokých údolí, jimiž řítí se často prudké vody s horských

V Lytteltonském přístavě.

úbočí. Úzké, ale schůdné stezky jsou snad jediným podstatnějším zákrokem, který si nadšenci pro tuto divokou, neporušenou přírodu dovolili. Po nich prováděli nás naši hostitelé ukazující nám výhledy, nad jejichž překvapující velikolepostí tajil se dech.

Houštiny kapradových stromů, štíhlé ozdobné cordyliny i novozélandské palmy zpestřují v přerostaných seskupeních krajinný obraz a množství obrovských stromů (hlavně jehličnatých) je tu zachováno v plné své kráse, nedotčeno ani sekerou ani ohněm. I v nejbližším okolí residencí jsou vybrány a s velkým vkusem osamoceny krásné exempláře endemických stromů novozélandských, jimž rovné lze jinde zřídka spatřiti.

S některých míst zřeli jsme nad neklidným obrysem pralesa boky hory, která byla naším cílem, ale vždy hlouběji a hlouběji spouštěly se mraky a naši známí dávali nám malou naději, že by se počasí v dohledné době zlepšilo.

Celé okolí Nového Plymouthu je plno míst památných z maorských válek. Zprvu rychle zkvétající osada byla přivedena několikrát na kraj záhuby, neboť maorští bojovníci měli znamenitý úspěch v horských lesích na svazích Mount Taranaki a podnikali zhusta své výpady až do nejbližšího okolí kolonie. Bylo opravdu třeba pravé anglické vytrvalosti, aby osadníci nezoufali nad budoucností a neopustili území, v němž byli vystaveni takovému nebezpečí a strádání všeho druhu. Provincie Taranaki byla po dlouhá léta střediskem odboje domorodců a bojováno bylo se střídavým štěstím. Nejedna útok britského pravidelného vojska na maorské »pa« čili opevnění byl odražen s těžkými ztrátami útočníků a několikrát byly oddíly bělošské vlákniny do zálohy v pralesích a porubány pak v strašném boji muže proti muži. Když již největší část Severního ostrova byla uklidněna, vypuklo v polovici let šedesátých nové fanatické povstání sekty, zvané »Hauhau«, které v provincii Taranaki mělo své středisko a překonalo krvavostí a bezohledností boje starší období války.

Byl nám ukázán mohutný strom nesmírně tvrdého dřeva, při jehož patě mívaly maorské hlídky své ohně, po nichž dosud zůstaly stopy na jinak neporušeném kmeni. Na západní straně Mount Egmontu je stále ještě několik maorských vesnic, které zachovávají svou starou kmenovou kázeň a drží se zděděných mravů. Kanibalismus ovšem vymizel vlivem křesťanství již na počátku maorských válek.

Příčiny nepřátelství a dlouholetých bojů mezi britskými kolonisty a Maory byly rozmanité. Nedorozumění vznikala nejen z příčin vážných, jako z neshod o výklad smluv, jimiž domorodci odstoupili osadníkům pozemky, nýbrž také velmi zhusta pro urážky neúmyslné. Maorské mravy byly velmi složité a podivné a běloši nesnažili se vniknouti včas v záhady domorodých právních názorů. Život domorodců byl pln různých »tabu«, čili »tapu«, záповědí, jejichž přestoupení bylo trestáno někdy smrtí, jindy zpusťošením majetku i ztýráním provinilce.

Dostí snadno se stalo, že běloch nevěda dopustil se chyby i překročil některé pravidlo maorské morálky. Kdyžpak domorodci přepadli jeho pozemky chtějíce vykonati obvyklý trest, běloch se vzepřel i se svými přáteli a naložili s trestajícími jako s lupiči, bránili se střelnou zbraní a vyvolali tak hněv Maorů a další krvavé srážky. Vynikající náčelníci maorští i kněží jejich byli posvátné osoby, vše, co jim patřilo a čeho se oni dotkli, bylo »tabu« pro ostatní. »Mana« čili tajemná moc takových mužů i jejich příkazů byla taková že i nevědomé přestoupení »tabu« mívalo smrtelné následky. Domorodec, který spáchal takový čin, přímo se morálně shroutil a umíral za několik hodin pod dojmem hrozného činu, kterého se dopustil. Tak zázračná byla »mana« slavných mužů!

Maori dělili se velmi přesně ve vyšší neboli náčelnickou třídu, v prostý

Port Lyttelton od západu.

lid a v otroky. Vynikající náčelníci bývali nejen nejslavnějšími bojovníky kmene, nýbrž také řečníky, kteří dovedli svou výmluvností přesvědčovati a rozohňovati. Nezřídka byla v nejvyšších spojena hodnost kněze a náčelníka.

Válka byla jim nejoblíbenějším zaměstnáním, jejich »pa« čili opevnění byla velmi uměle oplocena a obehnána příkopy na místech k snadné obraně vhodných, jejich zručnost v pracích opevňovacích byla obdivuhodná a neméně zvláštní byla i přísnost, s jakou dodržovali určitá pravidla rytířského boje. Vyhladovění nebo odnětí vody nepřátelskému opevnění považovalo se za nečestný způsob boje, přepadení ze zálohy bylo sice velmi oblíbeným způsobem útoku, ale pravidlem byl opravdový zápas těžkými dřevěnými kyji.

Náčelníci lišili se šatem, tetováním a odznaky své důstojnosti od obecného lidu. Čím vyšší byl stupeň důstojnosti, tím složitější tetování bylo provedeno ve tváři muže, ženám byly tetovány pouze rty a brada. Pláště, zdobené peřím kiwi, holubů i jiných ptáků, byly rovněž výsadou náčelníků, ozdoby pracně

zhotovené ze zelenokamu (novozélandského nefritu), jakož i sekerky z téhož materiálu byly posvátné odznaky jejich moci.

Příslušnost k náčelnické třídě kladla velmi těžké požadavky na mužskou mládež; nikdo nebyl uznán schopným, kdo nevynikl ve všech vlastnostech a znalostech, které činí z muže dobrého válečníka a vůdce v boji, ve hrách i na lovu. Dostávalo se jim též přísného výcviku v tradicích, tajemstvích a ritech posvátných, vyžadovalo se, aby nastávající náčelník byl řečníkem bojovníkem, lovcem, rybářem i zemědělcem, a důstojnost byla mu přiznávána podle skutečných úspěchů a vážnosti, kterou si dovedl získati u soukmenovců.

Kanibalismus byl velmi rozšířen až do let čtyřicátých, po jídání bývali zabítí nepřátelé i otroci. Měl sice jistě význam rituální, ale jedním z jeho důvodů byl zajisté též nedostatek masité potravy a nepřemožitelná touha po ní. Nežli byli velicí pěstrosi »moa« zcela vyhubeni, poskytovali oni Maorům maso; psi, které si Maoři s sebou přivezli ze své staré vlasti v Oceanii, bývali vykrmeni a zabíjeni, ale také těch bylo v době historické již velmi pořídku a tak byli domorodei odkázáni hlavně na lov krysy a drobnějšího ptactva, nebo na ryby a ssavce mořské, pokud se týče stravy z říše živočišné. Příroda poskytovala jim v určitých obdobích hojnost divokých plodů, mimo to však semena trav a jedlé druhy kapradových odenků byly jim velmi důležitou potravou vedle sladkých brambor čili batát, tara a dyní, které si přinesli s sebou z ostrovní vlasti a pěstovali na polích v okolí svých vesnic.

Společenské postavení žen bylo nízké, vykonávaly domácí a polní práce spolu s otroky a neměly přístupu do rady mužů, až na velmi řídké výjimky žen zvláště vynikajících. V boji bývaly velmi statečnými pomocnicemi mužů a zhusta vyznamenaly se velkým hrdinstvím.

Když si odmyslíme kanibalismus a neklademe důraz na to, že Maoři neznali vůbec kovů ani hrnčířství, a srovnáváme společenské řády a náboženské představy jejich s obrazy, které byly nám zachovány z dávnověku evropského lidstva, vidíme, že nebyli daleko pozadu za hrdinami řeckých bájí, jak je líčí Homérova Ilias, nebo za kulturním stavem Keltů, Germánů a Slovanů na úsvitě jejich historie.

Byli mnohem pokročilejší nežli Melanésci, zejména po stránce společenského zřízení, majíce již šlechtu, opravdový náčelnický stav, dědičný patriarchálně, a znající tradice vížící se k předkům na mnoho generací. Podle úsudku odborníků možno tradice ty na třicet až čtyřicet generací považovati za relativně velmi spolehlivé a jenom ještě delší řady předků dlužno snad odkázati mezi báje a pověsti bez důvěry hodného základu.

Zmínil jsem se již, jak vypravování Evropanů o slávě Napoleona a jiných mocných panovníků působilo na ctizádnost mnoha vynikajících náčelníků maorských — nikdy nic podobného nebylo pozorováno u Melanésců

Brána do maorské pevnosti (pa).
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

(mimo na Fidži), kde dědičnost ani náčelnické hodnosti nebyly ustáleny a opředeny tradicí a ritem.

Pokud se týče technické zručnosti, dosáhli Maori neobyčejné dokonalosti a předstihli i nejpokročilejší v tom směru Melanésce na ostrovech Šalamounových. Jejich řezbářské práce ve dřevě, v kameni i v kosti vyznačují se uměleckou ozdobností a dokonalým propracováním, které je tím podivuhodnější, že neměli vůbec kovových nástrojů.

Bohužel, mnoho původní dovednosti bylo již zapomenuto, dnešní potomci kdysi velmi čilých Maorů, které nebezpečí, nouze i pevný řád tradiční nutily často k velmi pozoruhodné výkonnosti, jsou většinou velmi pohodlní polodivoši, kteří přijali od civilizace více chyb nežli ctností. Železné nářadí a nástroje, látky lacino kupované a jiné výhody obchodního styku s bělochy usnadnily jejich práci, výroba zbraní přestala, potřeby jejich jsou stále celkem nepatrné, pastva dobytka, zejména prasat, doplní bez velké práce životní potřeby a tak dnešní Maor, křesťan a novozélandský občan, žije vlastně v mnohém ohledu méně čistý a svěží život nežli v době svých starých kmenových řádů a kamenné i dřevěné kultury.

K hotelu na svahu Mount Egmontu vyjeli jsme odpoledne automobilem po znamenité, ale úzké silnici, vinoucí se dlouhými serpentinami ponenáhlu do výše. Bylo sychravo, chvílemi přšelo i mlhy nás obklopovaly; výhledu na dálku nebylo, ale i bezprostřední okolí dávalo nám mnoho zajímavých dojmů a pozorování. Projížděli jsme střídavě po tufech vulkanických, které vytvořily se ze sypkých hmot sopečného popela a bývají složeny z vrstev více nebo méně pravidelných, nebo po tvrdých lávových prouděch, které svým balvanitým povrchem a temnou barvou zdaleka se lišily od zvětvávajících tufů. Hustá subtropická džungle nízkého úpatí měnila se a chudla, čím výše jsme přicházeli; místo cordylin a stromovitých kapradin nastoupilo nesmírně husté křoví, kterým by nebylo lze proniknouti na několik kroků od cesty bez pomoci pádného tesáku nebo sekery.

Vzhůru dohlédli jsme tu a tam jen na holé hřbety od vrcholu dolů jako žebra na polosplhlém deštníku se rozbíhající a ostře se rýsující nevysoko nad hranicí lesů; vrchol pokrývaly husté mlhy a mraky, ale stranou k jihu viděli jsme zvláštní, hodně rozervanou hornatinu, která přimykala se těsně k boku nassutého horního kužele veliké sopky. Tato dnes již k nepoznání snižená a rozervaná hornatina jest zbytkem starší sopky, která kdysi patrně měla také vysoký kužel s kráterem, nebo i více jich, dnes však byla rušivými vlivy atmosféry a vody snížena na trup, který jen odborník, geolog nebo morfolog rozezná jako trosku nebo ostatek dávné sopky, s níž zejména tufy byly již dávno pryč splaveny.

Ony příkré vrchy, vyčnívající u břehu a z vody moře v blízkosti Nového Plymouthu, jsou patrně pozůstatkem ještě starší sopky; jsou to poslední zbytky,

lávových pňů, které kdysi v hloubce jícnu sopečného zůstaly a vychladly.

Tyto vzdorují pro svou tvrdost i vlnám mořským mnohem vytrvaleji nežli tufové nassutiny, které je kdysi kuzelem obklopovaly.

Státní »hotel« leží ve výši asi devítisetšedesáti metrů nad hladinou mořskou a je velmi pohodlně zařízen pro neveliký počet hostů. Nebylo tu mnoho turistů, neboť vyhlídky na pěkné počasí byly velmi malé a z přítomných většina byli lidé, kteří vyjeli si do hor prostě jen na zotavenou a spokojili se krátkými procházkami v bezprostředním okolí hotelu. Je tu postaráno též o vůdce, kteří provázejí partie chodců k vrcholu i na jiné tury vzdálenější, ale ti také dávali nám velmi malou naději. Venku střídal se déšť s mlhou a jen v krátkých přestávkách se trochu vyjasnilo.

Bylo chladno, »lezavá zima«, a ve společenských místnostech všude hořely mocné kmeny v krbech, jejichž okolí bylo skoro stále týmiž lidmi obsazeno.

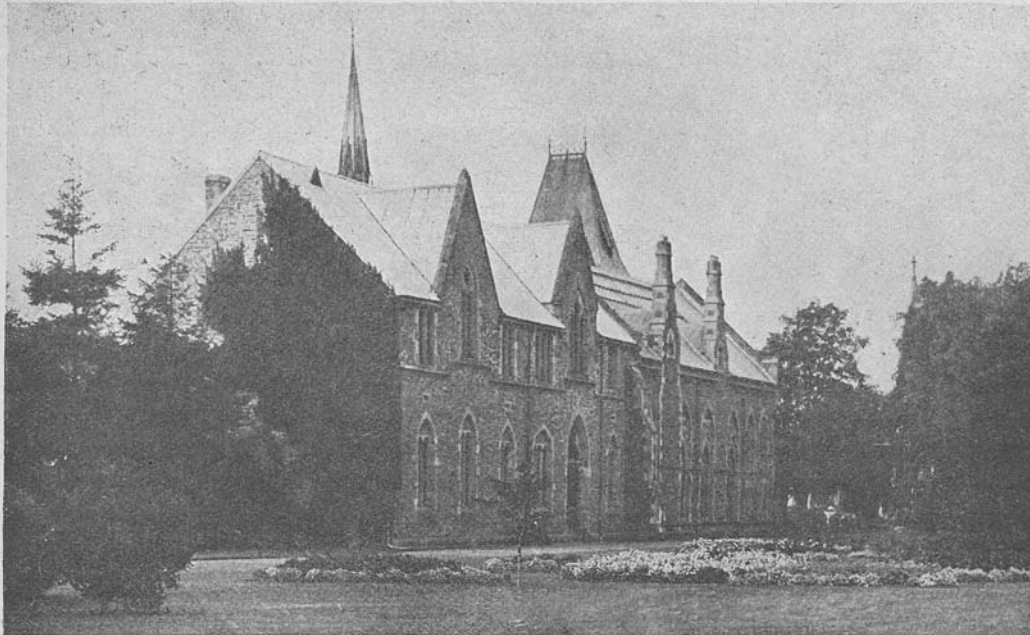
Druhého dne ráno vůdce nepřišel nás vzbuditi, nečas trval. Vypravil jsem se několikrát sám po stezce vedoucí k vrcholu a dospěl až ke hranici lesa, který na hřebenech mezi údolími dříve končí, nežli v chráněných polohách, ale tam již byla mlha tak hustá, že nebylo viděti skoro na krok, a vítr vál tak nepříjemný a studený, že nemělo smyslu pokoušeti se dále a výše.

Obecná prognosa povětrnosti byla, jak jsme se dověděli telefonem, stále ještě nepříznivá a tak opustili jsme »hotel« hned druhého dne odpoledne a vrátili se již známou cestou do Nového Plymouthu.

K večeru vypravili jsme se ještě k »homoli cukru«, strmící nad přístavem a navštívili jsme také obecní park, který závodí krásou své přirozené vegetace s oněmi soukromými částmi pralesa, jež jsme poznali předešlého dne.

Okolí New Plymouthu považuje se za velmi slibnou petrolejovou oblast přes to, že dosavadní vrtání na petrolej nemělo výsledků zvláště příznivých. V okolí je ještě několik studní, z dálky viditelných vysokým dřevěným lešením, a také rafinerie byla již postavena velikým nákladem, ale dosud neměla příležitosti se vypláceti. Přes to mnoho zdějsích občanů věří pevně, že vytrvalostí podaří se přemoci nepřízeň přírody a nalézt vydatné zdroje tekutiny pro průmysl tak drahocenné. Však také jiný problém zajímá podnikavé duše; jsou tu na břehu mořském pruhy černého písku, bohatého titanovým železem a magnetitem, který prý mohl by býti užitečně využitkován, jak bylo dokázáno pokusy, kdyby se přišlo na metodu, kterak ho zpracovati výnosně ve velikém množství.

Mimo tyto dosti nespolehlivé naděje v nerostné zdroje svého okolí má však Nový Plymouth velmi reální základnu solidního blahobytu jako stře-

Canterburyské museum v Christchuru.

disko zámožného zemědělského kraje a dosti dobrý přístav. Jelikož ze všech přístavních měst novozélandských leží nejbliže protilehlému pobřeží australské pevniny, soustřeďuje své snahy v tom směru, aby vybudoval svůj přístav tak, aby i veliké oceanské parníky mohly tu bez obtíží přistávat, i doufá, že úspora času učiní zdejší přístav hlavní stanicí osobních a poštovních rychlolodí plujících mezi Australií a Novým Zélandem, pro něž cesta do Aucklandu anebo do Wellingtonu znamená zbytečné prodloužení plavby.

Ve všem značí se velké sebevědomí občanské; Nový Plymouth jest hlavním místem pokročilého kraje a občané jeho snaží se, aby nezůstal v žádném směru za ostatními městy střední velikosti, která mají rovněž veliký smysl pro ušlechtilé závodění ve věcech, znamenajících povznesení zdravotního i kulturního stavu a pohodlí svého obyvatelstva. Smutně zklamání nepříznivým počasím ztrávili jsme celý příští den zase ve vlaku a dostalo se nám ještě jakoby výsměchu, neboť když ocitli jsme se asi v těch místech, kde před několika dny po prvé uzřeli jsme slavnou a krásnou horu, již zase její vrchol sněhem se třpytící vyčníval chvílemi nad mraky hustě nakupené pod temenem nad hranicí lesů.

V minulých dnech však spadly nezvyklé spousty vody na plochou hornatinu, kterou jsme projížděli k Wanganui, kalné řeky, mohutné a dravé, řítily se údolními, na jejichž dně tři dny předtím jen mírně tekly

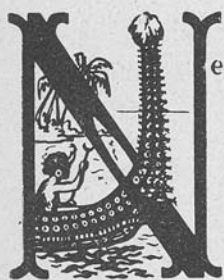
v úzkých korytech, a vlak zmírnil značně svou rychlost, neboť sypký, skoro hlinitý materiál na příkrých bocích železničních zářezů se bortil a často napadal až na koleje. Hlídky dělníků sice odstraňovaly překážky, ale konečně bylo nám přece nadobro zastaviti před velikou nakupeninou sesutého svahu, který nebylo lze rychle prokopati. Bylo to mezi místy Hawerd a Patea. Na druhé straně překážky stál již druhý vlak, a tak cestující vyměnili si pouze navzájem místa a vlaky vracely se s novými pasažéry k stanici, z níž ráno vyjely. Je přirozeno ovšem, že dojely se značným opožděním, Teprve pozdě v noci blížili jsme se zpět k Wellingtonu. Obtížná konečná část trati nebyla nikterak příjemná po jízdě přes 14 hodin trvající, ve vagonech bylo dusno a lokomotiva kouřila v tunelech i zářezech tak mocně, že dým pronikal i zavřenými okny a dveřmi dovnitř. K větrání nebylo skoro ani příležitosti, jak rychle se střídaly tunely a dusné soutěsky vyhloubené mezi vysokými a jako stěny příkrými svahy.

Zato poslední chvíle dala nám velkolepé odškodnění. Vyhlídka na osvětlený Wellington i na Port Nicholson je vskutku řídký požitek. Před v jasů tonoucí »City« prostírá se daleko do moře přístav svými hrázemi a doky, které jsou ozářeny velikými obloukovými lampami, široko daleko prostírají se pruhy světla jak kolem zálivu, tak i vysoko po bocích horských hřbetů a chvílemi míhají se mocné proudy intensivního jasu vrhané reflektory majáků a dopadající v pravidelných přestávkách několika vteřin vždy zase na tentýž úsek, který jasně ozařují.

IV

CHRISTCHURCH A OKOLÍ

SEVERNÍ A JIŽNÍ OSTROV. BANKSŮV POLOOSTROV. MUSEUM CANTERBURYSKÉ.
MORIORI A MOA. CANTERBURY PLAINS. BEACHE A HORSKÉ SILNICE V OKOLÍ
CHRISTCHURCHU.

Nездar našich plánů na pěkný horský výlet na Mount Egmont způsobil nám upřímnou lítost, protože ztratili jsme špatným počasím několik dní, které bychom snad byli mohli přece jen užitečněji strávití exkursí do nejsevernější části Jižního ostrova. Mnozí austrálští účastníci kongresu vypravili se do Nelsonu, důležitého přístavu a pokročilého města provinciálního při Tasmanově zálivu, kde si prohlédli výborně prý zařízený ústav pro přírodovědecká badání, nedávno založený z odkazu mecenáše. Odtamtud podnikli velmi vděčnou jízdu propastným údolím řeky Bulleru k Westportu v uhelném revíru při západním pobřeží, odkud vlakem dojeli na jih až do Hokitiky a dali se odtud zase automobily dovézt až pod morény obrovského ledovce, který badatel Hochstetter před léty nazval po Františku Josefovi. Pak jeli zpět do Greymouthu a projeli napříč ostrovem po silnici proslulé krásou scenerie přes Arthurův průsmyk (Arthur's Pass), pro svou strmost pověstným údolím Otirským, a vrátili se z Christchurchu parníkem do Wellingtonu. Tam jsme se ještě s většinou z nich setkali; pospíchali na sever do sopečného kraje ve středu ostrova, neboť chtěli se asi za týden naloditi v Aucklandu zpět do Sydney.

Z Wellingtonu do Lyttletonu, přístavu pro Christchurch, je asi 320 *km* (173 mořské míle) a rychlé parníky vykonávají tuto vzdálenost za noc. Spojení je každodenní a lodi bývají zpravidla dobře naplněny. Většina cestujících uléhá ihned, jak loď vyplula z přístavu, aby byli na lůžku, nežli v Cookově úžině začne silné kymácení, které jest tam obvyklé. Zhusta bývají tu i kruté větry a bouře, takže mnozí lidé bojí se této velmi frekventované krátké cesty po moři více, nežli jiných několikadenních plaveb. My však nedali jsme si ujíti požitek vyhlídky na břehy Port Nicholsonu i večerního přejezdu úzkou bránou mezi světly plovoucíní i upevněnými na mělčině.

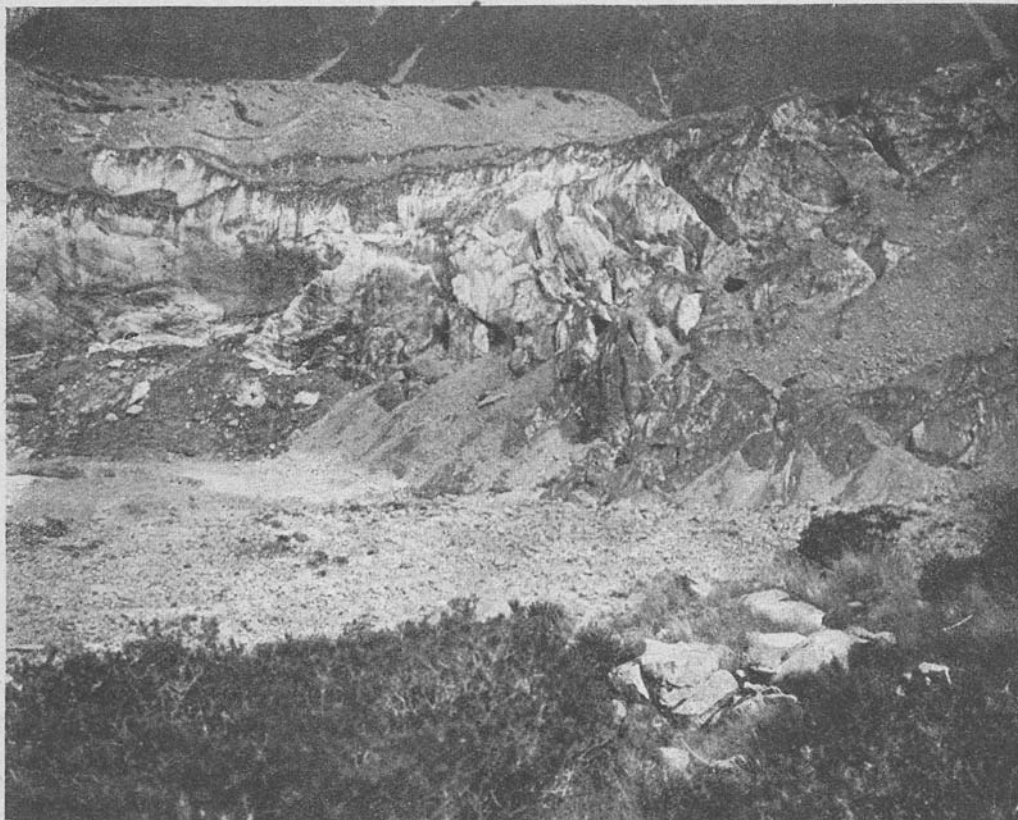
Jižní ostrov Nového Zélandu je větší z obou hlavních ostrovů. Dříve býval často označován jako »Prostřední« ostrov a malý Stewartův ostrov oddělený od něho úžinou Foveauxovou byl zván též »Jižní«. Ale velikost a význam tohoto nevysokého a podnebím již příliš chladného ostrova jsou tak nepatrné, že vším právem považuje se jen za podružný a Nový Zéland označuje se

jako dvojostroví. Domorodým maorským jménem jižní ostrov sluje Te Wai-Pounamū, ostrov zelenokamenu, kdežto severní byl označován jako Ika-a-Maui »ryba Mauiho«. »Maui« je legendární, zbožněný hrdina maorských a polynéských pověstí. Osídlení Jižního ostrova počalo značně později nežli jeho severního souseda, ale podmínky pro kolonizaci byly v prvních desetiletích mnohem příznivější. Při jeho východní straně, vyznačující se mírným podnebím zvláště dobře snesitelným pro kolonisty z britských ostrovů, prostírají se širé plochy rovin a nízkých vysočin znamenitě se hodící pro chov dobytka a pěstování týchž zemědělských plodin, na něž osadníci byli zvyklí již ze své vlasti.

Maorské obyvatelstvo nebylo tu nikdy tak početné, jako na Severním ostrově a bylo zle pohubeno vyhlazovacími válkami pověstného Te Rauparahy i epidemiemi již před počátkem kolonizace i proto nebylo nikdy vážnou překážkou osídlení. Války s domorodci, které asi na tři desetiletí zdržely vývoj bílého obyvatelstva na Severním ostrově, neměly vůbec ohlasu na Jižním ostrově. Pokrok jeho byl urychlen také nálezy vydatných zlatých ryzovišť, které v padesátých a šedesátých letech přilákaly sem velké množství zlatokopů, z nichž po nějaké době stali se velmi dobří kolonisté. Počínem zlatokopů bylo poměrně velmi rychle poznáno a přístupným učiněno také vnitrozemí ostrova až po patu vysokého horského pásma, lemujícího západní pobřeží, jehož nejvyšší a nejmohutnější skupinou jsou Novozélandské čili »Jižní« Alpy. (Southern Alps.) Až skoro do konce minulého století žilo na Jižním ostrově přes polovinu obyvatelstva celé kolonie, teprve při sčítání r. 1901 po prvé po čtyřiceti letech byl předstižen svým severním soupeřem, kterému veliká úrodnost vulkanické půdy a mnohem teplejší, příznivější podnebí přineslo rychlý rozmach v době nejnovější. Nyní již přes tři pětiny obyvatelstva celého Nového Zélandu (r. 1921. 741.225 proti 477.658) žije na Severním ostrově a všechny okolnosti nasvědčují, že jeho převaha bude se ještě zvětšovati. Příťažlivost příznivějších životních podmínek působila tak mocně, že také značný počet rodáků z jihu vystěhoval se na Severní ostrov v posledních desetiletích.

Časně ráno již vepluli jsme do širokého chobotu Port Lyttelton, vnikajícího hluboko do hornatého poloostrova Banksova (Banks Peninsula), který k trupu Jižního ostrova přiléhá jako ostruha a je s ním spojen pouze naplavenou nížinou nepatrně vyčnívající nad hladinu mořskou. Slavný James Cook, který první obeplul Nový Zéland, považoval ho za samostatný ostrov a tak jej také zakreslil do své mapy.

Port Lyttelton vyplňuje kráter bývalé sopky a druhý podobný chobot Akaroa Harbour vnikající od jihu ke středu poloostrova, je stejného původu. Banksův poloostrov byl původně sopečným ostrovem se dvěma nebo třemi spojenými sopkami a teprve obrovské náplavy z vysokých hor, s částečným vyzdvižením mořského dna, způsobily jeho přičlenění k trupu Jižního ostrova.

Čelná stěna Muellerova ledovce.

Vylodili jsme se v přístavu lytteltonském a přešli hned do vlaku, který za krátko dopravil nás do Christchurchu, hlavního města provincie Canterbury, jež spolu s Dunedinem v provincii Otago tvoří dvojici velkých měst, odpovídající dvojici Auckland a Wellington na Severním ostrově.

Trať proráží v dlouhém tunelu vysokým, příkrým horským hřbetem, někdejším valem kráteru k severu a projíždí pak rovinou až k městu, činícímu dojem veliké zelené oasy v širé pláni.

Christchurch byl založen r. 1850. pravými čistokrevnými Angličany, a jeho charakter výstavného a solidního anglického venkovského města mu zůstal až dosud. Anglikánský arcibiskup byl hlavou prvních kolonistů a pravověrný anglikánský ráz vyznačuje jej stále. Vším právem chlubí se jménem zahradního města. Jeho »city«, jejíž středem je prostranné katedrální náměstí, přechází brzo na všech stranách ve vilové residenční čtvrti, daleko se rozprostírající po rovině. Parkový pás podél řeky Avonu obklopuje budovy kulturních institutů, universitní kolej a museum Canterburyské a svými

půvaby může se družiti k slavným universitním městům anglickým, k Oxfordu a ke Cambridgi, ač ovšem zdejší stavby jsou pouze skromnými napodobeninami jejich krásných, starodávných kolejí universitních.

Ubytovali jsme se ve starém, ale útulném hotelu a měli z oken svého pokoje nádherný výhled na mohutný pás smutečních vrb, vroubící klidný tok Avonu a na široký pruh pěstěné louky, na jejímž okraji, při ulici vedoucí podél university k museu, stojí nejpěknější pomník na Novém Zélandě, socha antarktického cestovatele a druhého objevitele Jižního Polu, kapitána Roberta F. Scotta, který tragicky zahynul při návratu svém po antarktické pevnině, když se byl k těžkému zklamání svému a svých hrdinných soudruhů na vlastní oči přesvědčil, že norský cestovatel, kapitán Amundsen stanul na Jižním polu již před ním. Pomník jest dílem vdovy jeho Lady Scottové a je pýchou města, které pokládá si za velkou čest, že bývalo jednou z posledních stanic britských výprav k Jižní točce a že v jeho zdech žije velký přítel a podpůrce neohrožených cestovatelů Sir Joseph Kinsey.

Ztrávili jsme v Christchurchu dva velice příjemné dny. Setkali jsme se tu s několika přáteli z kongresu a kolega geograf z wellingtonské Victoria University College profesor C. A. Cotton věnoval se nám mnoho, prováží nás po okolí ve svém automobile. Rovněž starý mecenáš všech vědců, kteří navštívili Christchurch, Sir Joseph Kinsey, přihlásil se o nás a věnoval nám se svou výbornou chotí mnoho přátelské pozornosti. Sir Joseph je veliký sběratel a jeho kolekce novozélandských starožitností maorských, národopisných předmětů ze souostroví Oceanie, speciální sbírky japonských zvláštností uměleckých a evropských miniatur jsou opravdovým museem, v němž ovšem nad míru cenné a pathetické památky na antarktické výpravy mají svůj zvláštní oddíl.

Stanou-li se tyto sbírky jednou součástí canterburyského musea, bude toto zajisté nejbohatším ze všech museí na Novém Zélandě, mezi nimiž má již dnes prvenství ve své obrovské sbírce kostí a celých koster vyhynulých druhů rodu moa i v geologickém svém oddělení. V národopisném směru vyniká velmi pěkným souborem památek po Moriorech, jejichž poslední čistokrevný potomek patrně brzo již zemře na Chathamových ostrovech na východ od Nového Zélandu. Moriori byli starší vrstvou obyvatelstva Novozélandského, která od posledního přistěhování Polynésců, pravých Maorů, byla stále více kanibalsky hubena a zatlačována a na konec zůstala zachována pouze na Chathamových ostrovech. Ale i tam stihla je pohroma od maorských dobyvatelů, když v třicátých letech maorský plavec, zaměstnaný na velrybářské lodi, vyzval své krajany, aby vypravili se na tyto mírumilovné ostrovany, kteří prý budou znamenitým pokrmem. Válečná výprava Maorů odvážila se na vzdálené souostroví přes veliké obtíže plavby a nebezpečné přistání a obyvatelstvo moriorské, které prý čítalo původně na

Pomník kapitána Roberta F. Scotta v Christchurchu.

1500 hlav, smísilo se s Maory, kteří tu zůstali, anebo bylo brzo z velké části vyhubeno až na nepatrný zbytek, jehož úplné vymření jest jistě nedaleké. Ubožáci prý bývali nuceni, aby sami nanosili dříví a rozdělali oheň, na němž si je pak dobytí upekli.

Původ a plemenná příslušnost těchto předmaorských obyvatelů Nového Zélandu jsou dosti záhadné. Převládá mínění, že byli to míšenci mezi Melanésce a Polynésce, temnější pleti a slabší tělesné stavby nežli Maori, s obličejí prý silně židovských tahů (jako mnozí Melanésce). Jejich kultura byla mnohem primitivnější maorské, ale měla již též ráz mladší kamenné doby. Je pravděpodobno, že jejich předkové přivedli s sebou psy na ostrovy, kteří pak zdivočili a byli honěni jako zvěř a rovněž zdá se, že oni již před příchodem vlastních Maorů, který se klade do počátku druhého tisíciletí po Kristu, vyhubili poslední zbytky ptáků moa. O pradávnm osídlení Nového Zélandu tímto primitivním obyvatelstvem byly nalezeny četné doklady

ve velikých hromadách odpadků, podobných dánským »kjökkenmedinger« a britským »kitchen-middens«, které nacházejí se v pobřežních rovinách východní části Jižního ostrova a obsahují jak kosti obrovských ptáků, tak i kosti psí, vedle kamenných i koštěných nástrojů typu mnohem primitivnějšího, nežli jsou maorské.

Rovněž odlesnění roviny canterburyské spadá z velké části dle přesvědčivých dokladů geologických do doby předhistorické a snad bylo jedním z činitelů, který spoluzavinil vyhubení velkých pštrosovitých ptáků, zbavivši je lesních útulků, do nichž mohli uniknouti, jsouce jinak bezbranni proti krvelačnosti člověka.

Podrobný archeologický výzkum starých hromad odpadkových přinese jistě ještě mnoho zajímavých dokladů o tom, jak vyvíjelo se osídlení těchto oblastí. Zdá se, že od pradávny doby se vystřídalo několik vrstev obyvatelstva zatlačených sem ze severního ostrova. Starší, již boji oslabené a kulturně zaostalejší obyvatelstvo ustupovalo před obyvateli do nepřístupnějších a drsnějších krajů, pokud nebylo pobito a snědeno, nebo uvedeno v otroctví. Muži přemožených kmenů zpravidla propadali kanibalským choutkám vítězů, kdežto ženy stávaly se matkami nové, ale sociálně nižší, podrobené třídě obyvatelstva.

Z tradice maorských z nedávných století jsou s velkou určitostí známy takovéto, výbojností nových příchozích způsobené pohyby přemožených kmenů vždy dále na jih do méně hostinného podnebí. Dělo se tak nejenom dávným předchůdcům Maorů, nýbrž i starším invasím maorským, které postupně pod tlakem pozdějších obyvatelů pronikly až do nejjižnější Te wai Pounamu i na Stewartův ostrov. Je však velmi zajímavé, že z nálezů předhistorických lze souditi, že předmaorské obyvatelstvo nebylo oddáno kanibalismu, neboť mezi kostmi v odpadech nejsou kosti lidské. Tento strašný zvyk byl teprve Maory vypěstován v míře tak strašlivé, jak se dochoval až do doby historické.

Skupina koster ptáků moa z rodu *Dinornis* v canterburyském museu ukazuje, že bylo několik druhů těchto pštrosů, snad prý deset až patnáct, lišících se od sebe výší i mohutností kostry. Nalezené zbytky jejich peří dokazují, že byli pokryti asi podobným šedohnědým peřím jako australští pštrosi emu, pera však na zakrnělých křídlech a ocase snad byla ozdobná, jak dokazují prý prastaré pověsti Maory přejeté od jejich předchůdců. Kostí ptáků moa byly základem bohatého vybudování sbírek musea v Christchurchu; byly totiž vyměňovány s cizími musei za jejich přebytky a tak dostalo se do tehdy ještě málo lidnaté osady velice mnoho cenných objektů musejních, na které by se jinak nebylo sehnalo prostředků. Přenechávání kostí a koster vyhynulých ptáků je stále ještě velmi cenným prostředkem k rozmnožování zdejších sbírek a zásoby výměnného materiálu doplňují se občasnými vykopávkami.

O vědeckou organizaci musea získal si největších zásluh německý geolog

Pohled od Sebastopolu na okolí Hermitage a na morény Muellerova ledovce.

Dr. Julius Hasst, který spolu s rakouským geologem F. Hochstetterem procestoval počátkem let šedesátých oba ostrovy a zůstal ve službách provinciální vlády v Canterbury, jako její geolog a ředitel musea, Jemu náleží velký podíl na výzkumu celé oblasti této provincie a zejména Novozélandských Alp.

Christchurch je přes svůj klidný ráz zahradního města největším střediskem průmyslové výroby na Novém Zélandě, která neomezuje se jen na zpracování hospodářských plodin bohatého okolí, nýbrž zásobuje ostrovy různými potřebami, soutěží s dovozem cizího zboží. Velikou výhodou pro město a jeho obchodní a průmyslovou budoucnost bude doprava po nové železniční trati, která je nově spojila se západním pobřežím. Obrovský, skoro 10 km dlouhý tunel pod průsmykem Arthurovým znamenal veliké zdržení této velmi důležité

stavby. Hnací sílu pro elektrické osvětlení, tramwaye i průmyslové podniky dodávají lacino veliké elektrárny při jezeře Coleridge asi 65 kilometrů na západ od Christchurchu. Významným problémem pro budoucnost města jako důležitého střediska obchodu a průmyslu je zařízení nového moderního přístavu, který by umožnil přímé spojení z průmyslových závodů na lodi. Lytteltonský přístav má sice výhodu bezpečnosti před bouřemi, ale pobřeží je tam tak úzké, že naprosto neposkytuje místa pro továrny ani pro velká skladiště, a dnešní železniční spojení tunelem rovněž nevyhovuje. Pomýšlí se proto na vybudování nového přístavu na východ od města, kde dnes říčka Avon ústí do mělkého širokého chobotu zanášeného náplavem ze souše a pásem přesypů písečných od mořského pobřeží. Ovšem Lyttelton pracuje proti tomuto projektu a získává oporu mnoha jiných činitelů, které bojí se přílišných vydání s podnikem tak obrovských rozměrů, jehož vyhlídky prý po stránce technické nejsou tuze bezpečné.

Christchurch leží v rovině rovné jako stůl a táhnoucí se širokým pruhem podél pobřeží. Jen k západu terén neznatelně se zvedá k vlastnímu úpatí horských pásem, které jako kulisy za sebou vystupují k nejvyšším skupinám alpským, jejichž sněhová pole a ledovce korunují nádherný obraz mohutné horské hradby, která z roviny nebo z pobřežní lodi působí dojmem vskutku velkolepým. Cesty v jeho okolí stavěné ze znamenitého materiálu starých sopečných láv z Banksova poloostrova jsou požitkem pro cestující. Nikde na svých cestách neviděli jsme tolik velocipedů a motocyklů jako v Christchurchu a okolí. V některých hodinách denních je přechod přes ulice zdánlivě nemožný pro rej cyklistů, ale chladnokrevnost a opatrnost jejich je vzorná, takže zřídka se přihodí nějaká nehoda.

Měli jsme příležitost projetí okolím Christchurchu na všechny strany a přesvědčiti se o veliké úrodnosti roviny zvané »Canterbury Plains«, proslulé kdysi hlavně svou pšenici, nyní však zejména vývozem znamenitého skopového masa ze stád tučněných na umělých pastvinách, které ve velké míře zaujaly plochy dříve pšenici věnované. Hornatá oblast dále k západu a k severozápadu chová ovce pro vlnu; tyto pasou se hlavně na přirozených pastvinách v obrovských stádech a bývají přeháněny podle ročního počasí z horských svahů a údolí až na úpatí, aby přirozené zásoby trávy bylo všude hospodárně využito.

Rovina je rozdělena ve farmy střední velikosti, kdežto v hornatém terénu převládají latifundie. Podél silnic prostírají se dobře vzdělané lány, zásobující Christchurch plodinami a pracující též pro vývoz. Nemilým přerušením plodných rozloh jsou široká údolí řek čerpajících z ledovců horských své spousty vod, které při náhlém tání nebo po velkých deštích zaplavují a zanášejí veliké plochy šterkem a činí je téměř neplodnými i v době, kdy jen mělké stružky kolotají mezi násypy šterku a písku. Podobají se v tom tak

zvaným fiumarám, které z Alp protékají benátskou rovinou a vyznačují se podobnými zhoubnými vlastnostmi, znehodnocujícími rozsáhlé pruhy nížiny.

Christchurch chlubí se rád mořskými lázněmi svých blízkých předměstí na rozsáhlých písčítých beachích, které široký a místy hodně vysoký pruh přesypů písčitých, ze značné části uměle zalesněných, dělí od močálovité půdy a lagun v jejich pozadí. Navštívili jsme nejproslulejší z lázeňských míst spojené elektrickou drahou s městem. Dlouhé, vždy silné vlny řítí se z oceánu na koupající a dosahují značnou silou i do vody zcela mělké, takže příležitost k masáži vlnami je znamenitá pro obecenstvo všech stáří a rozpoložení; rovněž písek na beachích je velmi jemný, ale zelenavé vlny oceánu a celý ráz pobřežního kraje působí již dojmem chladným a připomíná spíše lázně při moři Severním nebo Baltickým, nežli jasem modré vody pro oko tak působivá pobřeží v okolí Sydney nebo při Středozezemním moři. Snad byl nepříjemný pocit vyvolán v nás také tím, že byl i vzduch chladný přes to, že slunce jasně svítilo. V New Brightonu je velmi dlouhá souvislá beach, kdežto na druhém oblíbeném místě při Sumner Bay je písčítý vrch přerušen obrovskými balvany, které jsou patrně zbytkem dávného sesutí velké spousty skal s příkrých svahů, které ponechávají jen úzký pruh podle moře pro komunikaci do Christchurchu. Sumner je rozkošné místo v klínovitém zálivu pronikajícím mezi strminy od Banksova poloostrova a sjíždí se k němu od Lytteltonu, velmi odvážnou horskou silnicí, s jejíhož vrcholu je znamenitý a daleký rozhled po severní části Canteburyské roviny, která ponenáhlu se újí mezi bokem hor a mořským pobřežím, až v dále vnější pásmo Kaikourských hor přiléhá až k samému břehu.

Tuto cestu poznali jsme na výletě automobilem profesora C. A. Cottona, který provezl nás okružní cestou, abychom poznali geologické zajímavosti a krajinné půvaby okolí Lytteltonu. Dalekým obloukem objeli jsme úpatí hor poloostrova k jihu, zdrželi se při březích velikého jezera, dlouhou písčitou kosou odděleného od oceánu, a vystupovali pak horskou silnicí až na předěl, kde otevřela se nám celá délka a šířka chobotu zapadlého tři sta metrů hluboko mezi sráznými stráněmi, na nichž je velmi patrné střídání se sypkých typů sopečných s balvanitými masami tvrdých láv. Škoda jen, že skoro celý poloostrov je po této straně bezlesý až na několik uměle vypěstovaných porostů, které jsme míjeli sjíždějíce velikými oblouky dolů k zálivu; silnice však zůstává dosti vysoko na skalách nad mělkými prstovitými choboty, kterými je malebně rozbrázděno jižní a západní pozadí Port Lytteltonu. Scenerie působí i při pěkném slunném dni hodně ponuře, holé boky hor mají převahou barvu černých až popelavých strusek a také světlejší odstíny, někde dokonce červenavé, nepřispívají k oživení krajiny, která zcela zřejmě nese nesmazatelnou známku sopečného původu ve své pustoře a divokosti. Jednou zničený lesní porost lze těžko nahraditi na pro-

pustných horninách zdejších, které by potřebovaly mnohem více vláhy nežli jest jim uděleno. Kácením a různými požáry byly zničeny pralesy i na druhých stranách hornatiny Banksova poloostrova. Dnes daří se tu výborně mnohé druhy pícein pěstovaných hlavně na semeno, které je prý zvláštní znamenité jakosti.

Zmínil jsem se již o chobotu Akaroa, vnikajícím od jihovýchodu hluboko do středu poloostrova. Je to památné historické místo Jižního ostrova. Zde přepadla tlupa bojovníků neblahého Te Rauparahy zbytky kmene Ngaitahu v listopadu r. 1830, a způsobila mezi nimi strašné krveprolití. O deset let později byla tu spěšně vztýčena britská vlajka válečnou lodí, která jen o tři dny předstihla francouzskou loď Conte de Paris, vezoucí emigranty odhodlané se tu usaditi. Francouzští kolonisté podrobili se britské svrchovanosti, neměli tu však valného úspěchu a až na nepatrný zbytek odstěhovali se na Tahiti a Markéské ostrovy.

Velmi příjemně mne překvapilo, že i v Christchurchu byl jsem uveden do velikých obchodních domů, které znaly a měly na skladě československé zboží. Christchurch vyniká nad jiná města Nového Zélandu velikými rozměry svých největších závodů, které jsou zorganizovány na podobných základech jako nám již známé, ovšem mnohem větší všestranné obchodní domy v Sydney. Nepochybně má tento způsob své velké výhody pro obecnost venkovské pořizující své nákupy ve velkých rozměrech a často na úvěr. Toto nemá času ani trpělivosti běhati z krámu do krámu a mnohem raději jde pouze z oddělení do oddělení téže firmy, neopouštějíc dům a platíc za vše na jediném účtu dle svého pohodlí.

V

POD NOVOZÉLANDSKÝMI ALPAMI

DRAHOU DO TIMARU. MACKENZIE PLAINS. V HERMITÁŽI A OKOLÍ. VÝZKUM NOVOZÉLANDSKÝCH ALP. JEJICH VELIKÉ ZALEDNĚNÍ DNEŠNÍ I DÁVNÉ.

o Christchurche bylo se nám ještě jednou vrátiti z tury po Jižním ostrově, kterou jsme měli rozpočtenu na více než tři neděle. Na radu lékařskou rozhodli jsme se ztráviti týden v tak zvané »Hermitage«, horském hotelu v srdci Novozélandských Alp. Pak hodlali jsme navštívit velická jezera v jižní hornatině a podniknouti proslulou pěší turu k Milford Soundu, která vyžaduje právě týdne. Tuto dlouhou vzdálenost vnitrozemím ostrova, do něhož proniká od pobřeží jenom několik krátkých a kusých tratí, bylo nám vykonati automobily, které jezdí pravidelně, zprostředkující dopravu poštovní i osobní.

Automobilové spojení má veliký význam ve vnitrozemní dopravě jak na Severním, tak i na Jižním ostrově, železniční síť ani svou délkou, ani svým rozvržením nestačí, neboť byla by příliš drahá pro vnitrozemní oblasti řídké obydlené, pro něž je nejdůležitější a jedině výnosná trať k nejbližšímu dobrému přístavu.

Cestu poštovním automobilem bylo nám nastoupiti hned z Timaru, důležitého města přístavního při hlavní trati z Christchurchu do Dunedinu a Invercargillu, ačkoliv slepá železniční trať do vnitrozemí končí se až ve Fairlie, přes šedesát kilometrů blíže k horám. Dokud se poštovní doprava děla povozy koňmi taženými, používali turisté dráhy až do Fairlie, čímž se cesta značně zkrátila, nyní však automobily projede se vzdálenost ta mnohem pohodlněji nežli pomalým vlakem vicinálky, který staví skoro u každé usedlosti.

Vzdálenost mezi Christchurchem a Timaru činí 160 kilometrů, které rychlovlak urazí za tři hodiny a několik minut. Jízda je velmi zajímavá. Sama rovina Canterbury Plains neposkytuje mnoho změny, za to však horské kulisy v jejím pozadí neustále se střídají, jak vlak defiluje podél nich směrem jihozápadním. Brány v jejich mocných valech, jimiž řeky vylévají své rmutné a často divoké vody do nížiny, otvírají vždy nové výhledy do horského světa, tu ponuré, temné, tu prozářené sluncem a lesknoucí se třpytem sněhu, ledu a stříbřitých obláčků mlh.

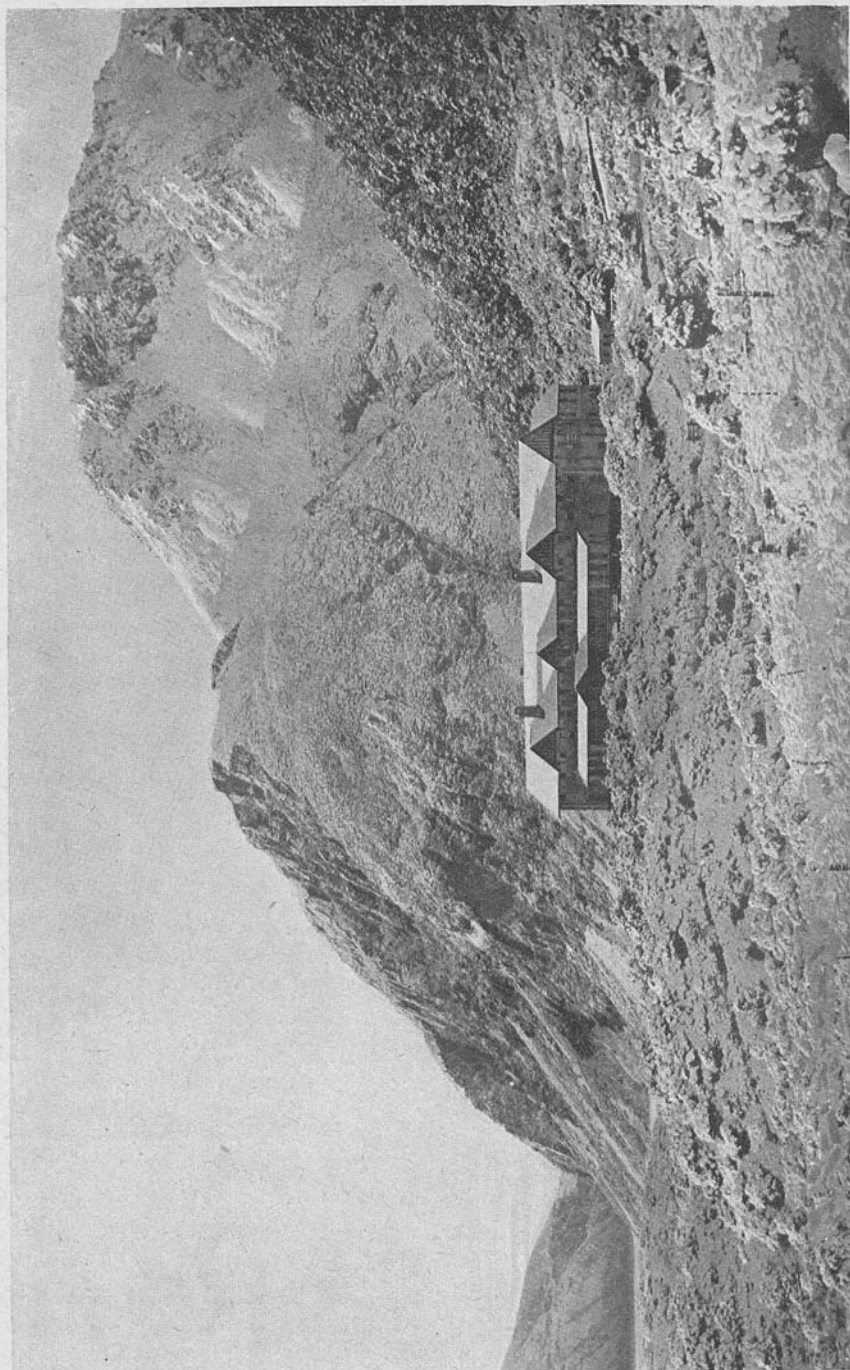
Na dlouhých mostech přejíždí vlak přes rozvířená široká údolí řek právě velmi krotkých. Na ostrovech křovím porostlých mezi štěrkovitými nebo písčitými koryty viděli jsme stáda dobytka, nejen skotu, ale i ovcí,

kterým jistě náhlá záplava by přinesla zkázu. Všechny tyto řeky mají svá původní maorská jména (Waimakariri, Rakata, Rangitata a j.), která angličtí kolonisté ku podivu čistě vyslovují.

Timaru nám nezůstalo právě v milé upomínce. Byli jsme v tamním, za nejlepší považovaném hotelu velmi nespokojeni, neboť za drahé peníze byla tu strava špatná a obsluha ještě horší. Neopomenuli jsme ohlásiti to v centrálním turistickém úřadě ve Wellingtonu, který rád přijímá taková upozornění, důležitá, aby náprava mohla býti zjednána. Ředitelství zakročí tím způsobem, že upozorní majitele předdraženého podniku, že by nemohlo vzíti zodpovědnost, aby k němu doporučovalo turisty, jest-li se poměry radikálně nezlepší. Poznali jsme, že novozélandské obecní úřady, právě tak jako australské, je až příliš shovívavé k nesvědomitým vykořisťovatelům a tak má samo vinu, je-li někde obslouženo až příliš nedbale a jednoduše za pěkné peníze.

Jinak však byli jsme překvapeni pořádkem, jaký panoval i v tomto malém poměrně městě, které vši mocí snažilo se míti ráz střediska, opatřeného vším kulturním komfortem. Je důležitým centrem oblasti proslulé pšenicí a chovem brávy. Veliké mlýny a mražírny masa pracují pro vývoz. Známkou »prime canterbury« pro skopovou je chráněná a má znamenitou pověst po celé Velké Británii, kde dociluje velmi dobrých cen. Timaru leží na vysokém, místy příkře podemletém břehu nad chobotem, který velikým nákladem byl upraven za bezpečný přístav.

Třicátého ledna ráno vyjeli jsme poštovním automobilem do horského kraje. Dříve trvala cesta poštovními dostavníky dva dny z Fairlie do Hermitage, automobilem však urazí se celá vzdálenost 220 kilometrů snadno za jediný den, ačkoliv jízda po vnitrozemských cestách není nikterak snadná. Silnice sleduje z největší části dráhu a projíždí širokým pustým údolím mezi holými svahy, které místy barvou i tvary svými prozrazují vápencové souvrství, bohaté na dutiny větší i menší, v nichž nachází se zajímavý fosilní materiál. Osady jsou řídké a nevelké, tvoří však utěšené oázy v bezlesém kraji, neboť jsou obklopeny hustou zelení ovocných i ozdobných stromů evropského původu. Zastavili jsme se na chvíli ve Fairlie, které je jako konečná stanice dráhy důležitým zásobišťem pro širý horský kraj a ploché vnitrozemské pánve, a pak nastoupili jsme cestu přes první horské pásmo, které silnice přestupuje v průsmyku zvaném Bourke's Pass. Nebyli jsme tuze nadšeni tímto dílem cesty, neboť jen pusté a holé stráně viděli jsme na všech stranách a pouze tu a tam pasoucí se stádo ovcí, daleko široko rozptýlené pro nedostatek trávy, trochu oživovalo nehostinný kraj. Za to na protějším západním svahu čekalo nás překvapení. Obrovská pánev zvlněná chaoticky, jakoby mocnými zkamenělými vlnami, prostírala se před námi, a za ní divoký horský svět nebetyčných vrcholů a rozsáhlých sněhových

Hermitage pod čerstvým sněhem.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

polí a ledovců, vznášející se jako přelud nad pruhy mračen a nad pustým, naprosto desolátním krajem na úpatí. Tato rozlehlá vnitrozemská pánev, z níž vodu odvádí velická řeka Waitaki, sluje Mackenzie Plains a je pověstná pro svou nehostinnost, kruté sněhové bouře v zimě a veliké, suché horko v létě. Pro zdravé, otužilé lidi však má zdejší podnebí mnoho dobrých vlastností a obyvatelstvo nečetných stanic ovčáckých si velmi chválí jeho znamenitý vliv na lidský organismus. Jméno této pánve nemá vztahu k žádnému slavnému nebo zasloužilému muži jménem Mackenzie, nýbrž k notorickému zloději ovcí, který r. 1855 odehnal z jisté stanice ovčácké blízko Timaru stádo asi 1000 ovec a hnal je průsmykem, dnes rovněž po něm nazvaným, na vnitrozemské pláň, které dříve nebyly známy spořádaným osadníkům, neproniknuvším ještě daleko do vnitrozemí. Za průsmykem byl Mackenzie dopaden pronásledujícími jej zřízenci, podařilo se mu však na koni uprchnouti, ovšem beze stáda, které bylo vráceno majiteli. Za nějakou dobu byl Mackenzie zatčen, odsouzen na pět let do žaláře, podařilo se mu opět utéci, ale byl znovu zajat a odseděl si delší dobu, až se mu dostalo milosti. Odebral se pak do Austrálie, kde rovněž neblaze proslul svými prohnány kousky. Mackenzie měl prý mnoho následníků, když zlatokopové pronikli daleko do údolí řeky Cluthy počátkem let šedesátých a za skopové platili zlatým prachem. Je pouze přirozeným pravidlem v kraji tak řídké obydleném, jehož osídlení postupovalo do vnitrozemí dříve, nežli byly zahájeny opravdové, vědecky řízené výpravy, že mnohá místa jsou nazvána po nahodilých událostech a často již za málo let se neví, po kom se jim jména dostalo. Mackenzie vynikl aspoň jako nenapravitelný zloděj a dobrodruh nad své okolí, oddané poctivě pastýřskému povolání přinášejícímu málo slávy.

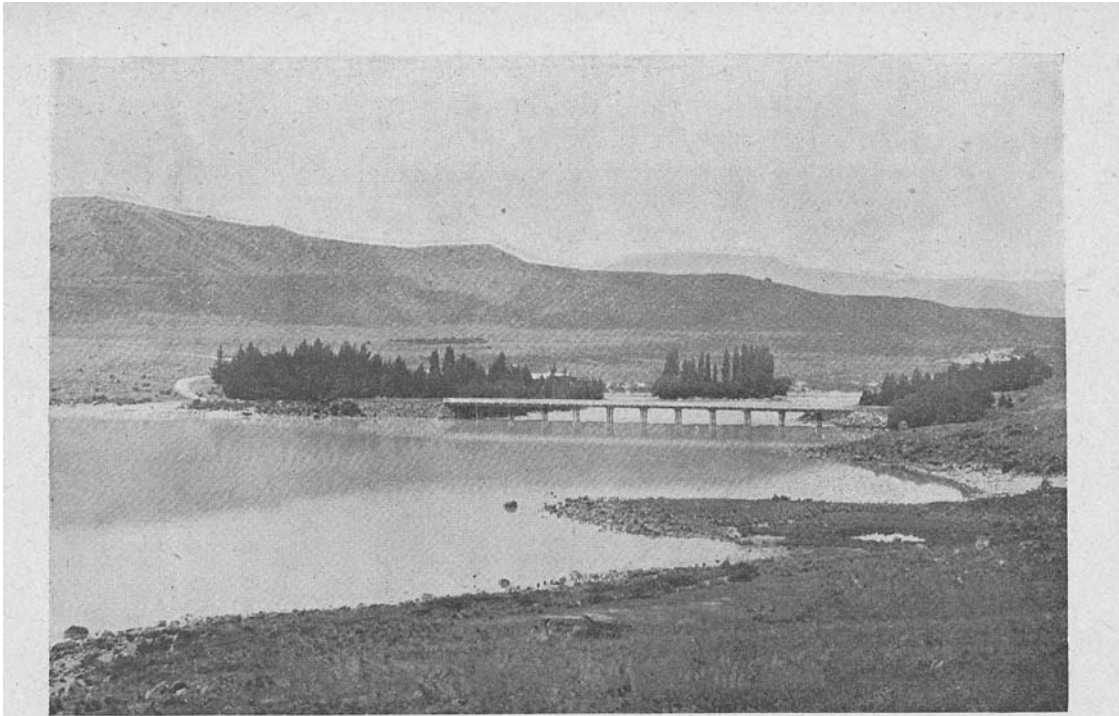
Sypké balvanité a písčité hmoty vyplňující pánev, kterou jsme projížděli, jsou vesměs hmoty, snesené s hor ledovci. Jsou promíchány opravdové morény, které tu byly zanechány ledovci, proniknuvšími daleko ven z hor do roviny, s útvary fluvio-glaciálními, přemístěnými vodními proudy ve velmi pestré směsici, nesmírně zajímavé pro každého, kdo má smysl pro studium tvarů krajinných, ledovci způsobených. Je to pustina nesmírně chaotická, kterou třídí a dělí pouze dlouhé pruhy zvláště vysokých morénových hřbetů a proudy vod tekoucí k jihu, kde se spojují v jedinou velikou řeku Waitaki. Sněhová pole a malé ledovce pokrývaly kdysi i vrcholy východního pásma, které jsme právě přejeli, ale není jisto, zda ledové spousty splývající s nejvyšších skupin Jižních Alp pronikaly kdy až ven z hor na okraj Canterbury Plains. V Novém Zélandě jsou dvě školy geologů, které mají v této věci velmi rozdílné mínění. Profesor James Park má za to, že ve starším období velké doby ledové skoro celý dnešní jižní ostrov byl pokryt ledovci a vidí v podivných nakupeninách balvanů daleko na východě ostrova zbytky dávných morén ledovci tam zanechaných, Druhá, dnes znač-

ně početnější škola, k níž patří zejména P. Marchall a náš přítel C. A. Cotton, má střízlivější názory o rozsahu pleistocénního zalednění a považuje je za prokázané jen tam, kde nepochybné morény se prostírají ve vnitrozemských pánvích a na úpatí hor.

Sjíždějice dolů do vlnité roviny minuli jsme obrovské vozy tažené mnoha koňmi, které ještě po starodávnu dopravují potřeby do ovčáckých stanic a nakládají tam vlnu, kterou odvázejí zpět k železnici. Divili jsme se, že nehostinná pustá pláň je s to poskytnouti dosti pastvy velmi početným stádům bravu, neboť chumáče drsné, vysoké trávy, rostoucí tu hustěji, tu zase řídké na písku a mezi balvany, zdály se býti příliš chudou pro ně potravou.

Když jsme zabočili k severu a spatřili rozlehlou hladinu velikého jezera Tekapo, končícího zdánlivě až mezi ledovci hor daleko na severu, okráli jsme blízkostí pravého velehorského kraje. Nemohli jsme se ani nasytiti čarovného výhledu. Zapomněli jsme na pustotu a chaotičnost svého okolí a bloudili očima po bílých plochách sněhu a ledovců tu v hlubokých kotlích čili březnech pod vrcholy hor, tu v údolích, která jako by splývala s vodní hladinou velikého jezera. Jen příkré boky hor až k jezeru samému jsou skoro nečleněné valy, mohutné ve své výšce, ale beze vší zeleně, která by krajinnému obrazu dodala tolik měkkého půvabu. Pouze několik ostrůvků v jezeře je zalesněno, a při jižním konci jeho při stejnojmenné osadě u výtoku řeky Tekapo vyrostl borový lesík uměle vypěstovaný, na němž si oko s požitkem odpočine po vší té divočině a chladné, pusté velkoleposti. Jezero Tekapo má asi 80 km² plochy, je tedy asi tak velké jako Curyšské a leží ve výši 700 metrů nad hladinou mořskou. Na jeho okrajích lze pozorovati, že stav vody se měnívá o několik decimetrů, podle toho, v jakém poměru jest přítok vody s hor k vypařování, které je jistě velmi značné v suchém zdejší vzduchu. Voda jeho je kalná, jako špinavé mléko, plná jemného kalu, který přitéká sem ledovcovými toky. Náplavy s hor velmi rychle zanášejí jeho pánev a také řeka z jezera vytékající prohlubuje své koryto ve valech morénových a přispívá k pomenáhlému snižování hladiny jezerní. Jak zřetelné pobřežní terasy ukazují, bývala úroveň jezera kdysi značně vyšší a konečný jeho zánik lze očekávati jistě v nedaleké budoucnosti, ovšem, v geologickém smyslu.

Po nedlouhé zastávce nastoupili jsme další cestu krajem možno-li ještě bezúspěšnějším pro turisty nemající smyslu pro ledovcové nassutiny, které ovšem pro mne byly zdrojem znamenitého poučení a budily jen stesk, že krátkost času mi nedovoluje, abych se pustil do jejich soustavného studia. Jen chvílemi, když přehoupli jsme se přes zvláště vysoké valy morén, vydraly se z hrdel cestujících výkřiky úžasu nad horskou scenerií, které jsme se rychle blížili. Dokonce již náš řidič ukazoval na mraky pokrytou skupinu, označuje ji jako Mount Cook, nejvyšší vrchol Novozélandských Alp.

Jižní okraj jezera Pukaki.

Aniž jsme si to byli uvědomili, sestoupili jsme hodně níže, když octli jsme se při jižním kraji pustého jezera Pukaki, které vyplňuje jižní konec dlouhého údolí, kdysi zaujatého obrovským ledovcem, jehož morény tvoří vysoký val po jižní jeho straně. Tímto morénovým valem napříč prodírá se v pusté, divoké prorvě skoro kolmých srázů mocný odtok Pukaki, který rovněž hlouběji a hlouběji se zadírá v sypký materiál a snižuje tak ponenáhlu i hladinu menšího jezera, které dnes je asi tak rozsáhlé, jako jeho východnější soused Tekapo. Most zavěšený mezi dvěma vysokými pilíři na každé straně pne se přes kalný prudký tok. Před ním však jsme se zastavili na čaj a abychom protáhli údy skoro umrtvělé dlouhým nehybným sezením. Dosud byl parný a slunný den, vzduch suchý a drsný ovíval příjemně tváře, ačkoliv se na nich nakupil jemný, skoro neviditelný prach pouště dosti hustou vrstvou, která drala se i do očí a do nosu.

U jezera Pukaki však bylo nám chladno a vítr s hor prudkými údery hlásil změnu počasí v podhoří. Na zastávce nebylo mnoho zajímavého, jenom snad obrovské nakupeniny plechovek od benzinu, které řidiči tu odhazují, aby zrezavěly bez jakéhokoliv užitku. Jakou radost by taková zásoba těchto primitivních, ale velmi vhodných nádob způsobila v některém odlehlém zlatém poli mezi horami, kde často bývá veliká nouze o předměty, jichž lze tak vše-

stranně použití. Nejednou sloužívají nejen jako nádoby na vodu, písek, hlínu a cokoliv jiného, nýbrž sedává se na nich, není-li lepší stolice po ruce, a velmi často slouží i za stavební materiál k vybudování útulku, který upevněn několika koly a opatřen jakousi střechou, na dlouho stačí v divočině otrlým dobrodruhům.

Když jsme nastoupili další cestu přes most a po západním břehu jezera, přihnala se zrychlenými nárazy sněhová vichřice, která však velmi rychle minula a udělala na chvíli místo slunečnímu jas. Tak se počasí vystřídalo několikrát a někdy byla clona sněhu a vody tak hustá, že řidič postupoval s automobilem velmi pomalu a opatrně. Byli jsme ukryti pod střechou vozu, která přes naše rozpačité protesty byla spuštěna již v Pukaki, a jen jako kradí vyhlíželi jsme ven. Sledovali jsme, jak jezero mění se ponenáhlu v močál, jak ještě později prostranným plochým dnem údolí protéká jen široce rozvětvený proud vody. Jeli jsme pod příkrým, skoro nečleněným srázem obrovské morény a naproti viděli jsme též podobné ssuťové boky hor, nad nimiž jen tu a tam ukázal se úzký průhled zasněženým k vrcholům. Konečně však nastal takový nečas, že nebylo skoro ani viděti, i odevzdali jsme se osudu a nepozorovali ani, že projevše vodou daleko stříkající od kol automobilu, vyjízďeli jsme po svahu a dříve, nežli jsme se nadáli, stáli jsme před výstavnou budovou Hermitage. Rychle vešli jsme dovnitř, vyhledali svůj pokoj, který nám byl v kanceláři přikázán, a již zase pospíchali jsme ven, neboť zatím mračna se přehnala a celé údolí lesklo se v zlatité záři slunce pronikajícího přes hřebeny horské a odrážejícího se na sněhových polích okolních velikánů.

Přímo před námi v pokračování údolí, jímž jsme přijeli od jezera Pukaki, asi dvacet kilometrů od Hermitage strměl mohutný štít nejvyšší hory novozélandské v plné své kráse a mohutnosti jako obrovský přízrak nad údolím, jehož dno a dolní boky byly již ponořeny v soumrak.

Mount Cook čili, jak se mu po maorsku, prý nesprávně říkává, Aorangi, je více nežli o tisíc metrů nižší nežli Mount Blanc (výška jeho činí 3768 m), ale vyčnívá vysoko nad všemi svými soupeři v Novozélandských Alpách. Po něm nejvyšší Mount Tasman, neviditelný od Hermitage, je skoro o tři sta metrů nižší. Nad bezprostředním svým sousedstvím vrcholí mohutně svým jehlanovým štítem, jehož vrcholná partie jest bez temné skvrny jednotnou sněhovou kápí pokryta a nyní září ohnivě růžovým leskem nad tichým horským krajem, jakoby ztrnulým v úžasu nad krásou a velebou svého nejvyššího člena. Dlouho stáli jsme bez hnutí, stíny pomalu stoupaly po bocích hor, jas, odražený ze sněhových polí nořících se v temnotu, pohasínal, ale Mount Cook hořel stále ruději, až konečně i na něm odraz paprsků zapadlého právě slunce pohasl, a celý zjev hory změnil se v přízračně bílý, jakoby zářící odleskem měsíce.

Chvílemi ozývaly se hromové rány, byly to ohlasy řítících se lavin, zá-

Sněhová pole a ledovce na boku Mount Sefton.

léhající zhusta mnohonásobnou ozvěnou mezi vysokými horskými stěnami.

Konečně citelný chlad zapudil nás dovnitř hotelu, kde několik obrovských krbů bylo k dispozici hostům, kteří pilně dohlíželi, aby obrovská polena dobře hořela a vydávala příjemné teplo.

Hermitage nynější je zbudována vysoko na starém morénovém valu nade dnem širokého údolí, v němž pod úpatím kopce, na němž stojí, spojují se k jihovýchodu dvě široká ramena v jedinou močálovitou zelenou plochu, spějící malým náklonem k jihu, k jezeru Pukaki. Rozdíl výšky mezi její polohou a vrcholem Mount Cooku činí plně tři tisíce metrů, a průměrná relativní výška velehor, omezujících výhled na všech stranách, je hodně přes

2000 metrů. Její poloha nemohla býti lépe volena, neboť sotva by se dalo naléztí místo s rozhledem tak velkolepým na všechny strany.

Skalní ostroh, vybíhající asi tak daleko k jihu, jako je poloha Hermitage, zakončuje mohutný hřeben vypuklý v ostnaté hrboly jako hřbet obrovského ještěra a vrcholící v pozadí Cookovým štítem. S této strany od Mount Cooku pohybuje se k jihu širokým údolím veliký ledovec Hookerův, ke kterému se strany západní, zakryt nám vysokým břehem staré postranní své morény, druží se skoro stejně mocný ledovec Muellerův.

Na východě však zacloněn divákům od Hermitage oním ještěřím hřbetem dosahuje až skoro k jeho jižnímu konci obrovský Tasmanův ledovec, který svou mohutností a délkou daleko vyniká nad největší ledovce alpské.

Mount Cook málo kdy bývá tak jasně viděti, jako se nám ukázal hned prvního večera. Pak již ani jednou za sedm dní nezůstal celý jeho obraz tak dlouho bez jakékoliv clony mrakové před našima očima. Skoro zpravidla přehánějí se mraky přes něj a někdy bývá prý zahalen po celou řadu dní, aniž se jednou ukáže těm, kdož přijeli sem za tím účelem, aby se pokochali pohledem na velehorskou scenerii a spatřili na vlastní oči nejvyšší vrchol své vlasti. Mnohem bližší a také spolehlivější, pokud se týče jasnosti výhledu, je mohutná horská masa zvaná Mount Sefton, která strmí po severozápadní straně jen asi šest kilometrů daleko obrovskými stěnami nad údolím Muellerova ledovce. Mount Sefton je asi o 600 metrů nižší Mount Cooku, ale pro diváky od Hermitage skýtá nad míru vděčný pohled, neboť jeho hřeben bývá mnohem častěji jasný a obrovitý jeho sráz, pokrytý přechytnými bělostnými sněhovými poli, zdá se býti někdy mnohem blíže nežli ve skutečnosti, zejména když dalekohledem v jasném klidném vzduchu ho pozorujete. Mezi zářícími sněhovými poli jeho srázů černají se skály, na nichž sníh se neudrží a pod samým vrcholem jsou temné skalnaté převisy, z nichž kamení padá dolů a způsobuje laviny, rostoucí zrychleným pádem po sněhových spoustách. Zdá se vám, jakoby před vámi rostl a mohutněl, vidíte každou podrobnost, rozeznáváte na sněhových polích cesty lavin a nakupeniny kamení, sesutých do polohy, kde patrně široká skalní římsa jim brání, aby nezřítily se dolů až na dno údolí a nespojily se s bočními morénami velkého Muellerova ledovce.

Nejbližší okolí Hermitage poskytuje velice vděčné procházky po morénové kopčíně, porostlé křovím subalpínského typu, které místy tvoří houštinu, v níž vysoká postava člověka zmizí s dohledu. Jsou to samé skoro stromovité keře dužnatých, hladkých listů, některé jsou osypány květy, jiné zase drobnými plody. Jahůdek, podobných tvarem našim borůvkám nebo brusinám, je tu plno a různobarevných, ale báli jsme se jich okusiti, nevědouce, jsou-li jedlé. Běloši se o ně nezajímají, a Maorů, kteří znají velmi dobře květenu své země po užitkové stránce, v těchto končinách není. Na drobných těchto plodech

Kapradiny pokryté jínovatkou.
(Foto grafie nevozečandského turistického úradu.)

však rád prý se pase horský papoušek kea, který často zdržuje se zejména v houštině poblíž příkré, vysoké morény Muellerova ledovce. K své lítosti neměli jsme štěstí, abychom spatřili tohoto již vzácného ptáka v přírodě. Od té doby, co poznal, že ovčí maso je velmi dobrá věc, a stal se škůdcem stád v horách se pasoucích, snaží se chovatelé bravu vším způsobem jeho počet omeziti a tak prý není již dalek konečného vyhynutí.

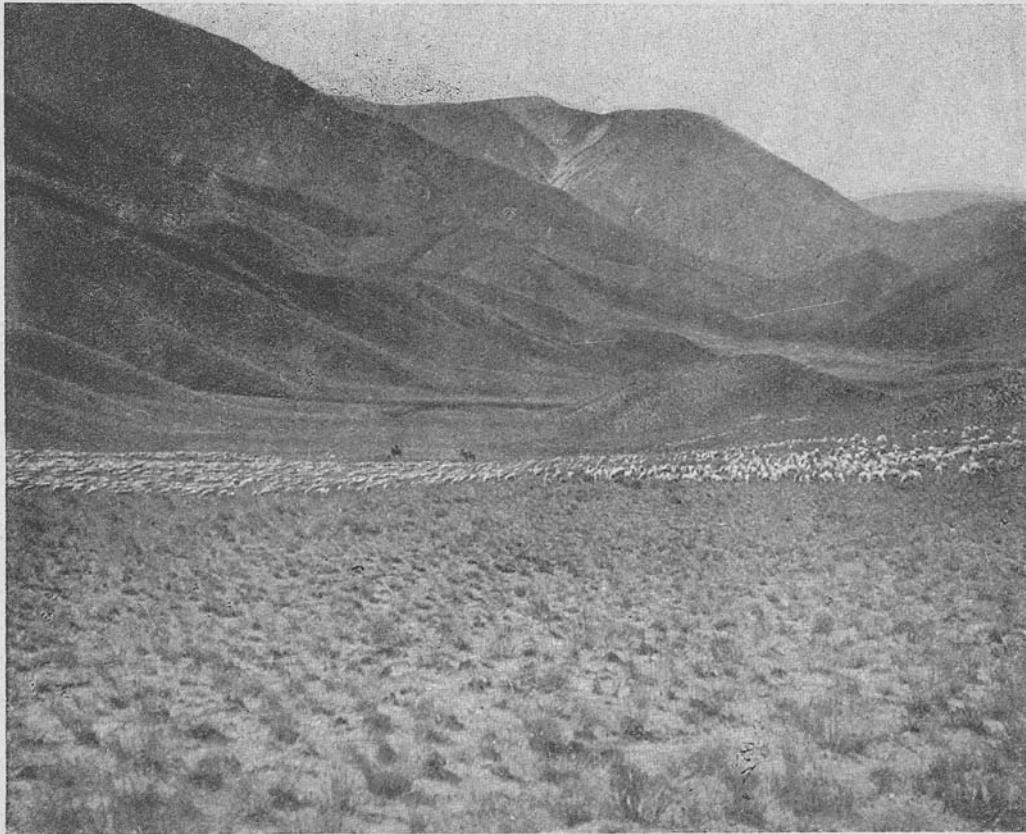
Pro studium ledovců a jejich díla v přírodě je Hermitage vsutku jedinečně znamenitým stanovištěm; považme jen, že na malou vzdálenost od úí, snadno dosažitelné na krátké vycházce, končí tři veliké údolní ledovce, masou ledu měřící se s největšími ledovci alpskými, nad něž jeden z nich, Tasmanův, délkou, plochou i mocností svou daleko vyniká.

Všechny tyto ledovce končí až v hlavních údolích mocnými čelními stěnami, z nichž ledové kry často se odlamují, odhalující čerstvé plochy modrobílých stěn čistého ledu ušlechtilé se skvící mezi morénovou ssutí, která na mnoha stranách zahaluje led skoro k nepoznání. Staré morény těchto velikých ledovců dnes strmící vysokými příkrými balvanitými srázy nad jejich okraji vypadají, jako by byly včera vytvořeny ve srovnání s oněmi morénami, které byly nassuty ještě v době, kdy Hookerův ledovec postupoval tak daleko, že pojil se s Tasmanovým v jeden jediný obrovský proud. Vysoko však na svazích, jistě až do výše šesti až osmi set metrů nad Hermitáží, je viděti ještě starší mocné valy morénového materiálu sledující boky údolí až daleko k jihu k jezeru Pukaki místy jednotným valem, jinde ve stupně více nebo méně jasně rozčleněným. Tyto obrovské spousty nassutého materiálu, nesporně ledovci do dnešní své polohy dopravené, zůstaly státi neporušené a holé, tak jako by je tam byl někdo včera nasypal; p rěsní jejich sypký materiál propouští vodu a jen tam, kde stálé potoky z ledovců větších rozměrů spějí k hlavnímu údolí, bývají jakoby proříznu ty propastnou úzkou prorvou stěn skoro kolmých.

Moje žena potřebovala odpočinku po akutním onemocnění, které sice dobře přestála, ale jehož následky přece ještě cítila, a proto spokojili jsme se v prvních dnech jen krátkými vycházkami, nejsouce připraveni na trpké zklamání, že více než druhá polovina našeho pobytu bude nejvýš nepříznivá pro jakékoliv horské tury.

Nechtěje se na příliš dlouho vzdalovati, vylezl jsem pouze na dva body poskytující znamenitý rozhled s výše asi 600—700 metrů nad Hermitáží.

Se severního výběžku hory Mount Sealey prostírá se nádherné panorama na obrovská sněhová pole, sběrnou oblast velikého Muellerova ledovce i na Mount Sefton, který si tu prohlížíme jako přímí sousedé jeho středního srázu, majíce mezi sebou propast, v níž dole pomalu posouvá svou hmotu obrovský ledovec, jehož povrch je z velké části zakryt morénami tvořícími více nebo méně zřetelné podélné pruhy, dolů pak splývající v popelavý plášť, v němž

Stádo brava při cestě k Lindis Passu.

jen tu a tam čistý světlý led je odhalen a bělí se jako spodní prádlo děrou zaprášeného pracovního kabátu.

Druhý vrchol, který jsem navštívil, je tak zvaný Sebastopol, strmicí proti výběžku hřbetu dělicího údolí Hookerova ledovce od Tasmanova a poskytuje krásný výhled i do vrcholové partie ledovců připojujících se od severovýchodu k hlavnímu údolnímu proudu Tasmanova ledovce. Čelní stěna tohoto obrovského ledového proudu je však úplně zahalena v obrovské moréně, která až daleko od kraje pokrývá skoro celý jeho povrch. Jak velkolepý materiál ke studiu ledovců a jejich účinků poskytují tyto vycházky! Na všech stranách vidíte školní příklady všech možných typů horského zalednění: od malých sněhových polí zalezlých před sluncem v úpadech stinných svahů ještě pod hranicí věčnosněžnou, k velkým plochám zledovělých firnů, končícím často odlamující se stěnou nad srázem pokrytými morénou od visutých ledoveček, které krátkým splazem čili jazykem visí dolů pod svým sběrným

sněžným polem, ale pod sebou mají ohlazenou stěnu skalní, po níž vody z nich vytékající se blýští až k obrovským údolním ledovcům! Vedle toho ještě mnohem mohutněji ssutiny starých morén bičují vaší obrazivost, abyste si představili obrovské spousty ledů, které kdysi tato horská údolí vyplňovala.

Na obou vrcholech bylo nesmírně větrno, ve směrech, které vyzývaly k fotografování, bylo absolutně vyloučeno komoru udržeti nebo pevně postavit a tak vracel jsem se s lítostí, že jen nepatrnou část jedinečného výhledu jsem si mohl zachovati k osvěžení paměti.

Cestou na Sebastopol stezka nyní používaná vede serpentinami po příkrém boku údolí, který je porostlý krásným a hustým lesíkem, podobným tomu, který vysoko za Hermitáží se táhne po vysokých a příkrých haldách ssuti až pod samy skoro převislé stěny. Třeba sestoupiti hodně hluboko do údolí postranního potoka, nežli znovu se vine nyní příkrými zákruty po holém svahu až k travnaté ploše v polovině výšky »Sevastopolu«, na níž zachovaló se miniaturní jezírko, spíše jen kaluž, která asi co nevidět zmizí, neboť hluboké strmé rokle, jimiž vody sněhové bezprostředně se řítí až dolů do údolí, zarývají se již až skoro k samému jejímu kraji.

Velice zajímavou exkursi podnikli jsme ve společnosti několika domácích novozélandských turistů k dolnímu okraji krásného »Punčochového ledovce«, »Stocking Glacier«, který, opravdu punčoše podoben, táhne se hluboko mezi skalními boky, vycházejí od příkrých sněhových polí po severovýchodním hřbetu Mount Seftonu zalehlých. Stezka nás vedla zprvu onou houštinou, kterou jsme si již dříve vyšli na starý morénový val Muellerova ledovce v očekávání, že uvidíme z blízka dravé papoušky.

Po boku morény daleko vybíhající k východnímu okraji údolí dospěli jsme až nad hlubokou prorvu, kterou řítí se s velikým hlukem spojené vody ledovců Muellerova i Hookerova; bylo nám na dvou místech přejíti po visutých a kolébavých úzkých mostech nad divokým proudem a proplétati se pod strmými skalními útesy. Stezka však je tu všude bezpečná a pohodlně upravena, takže zcela bezstarostně mohli jsme si prohlížeti čelní stěnu Muellerova ledovce, zpod níž mocný tok se řine řítě se skoky přes mohutné balvany zřícené s morénových valů.

Za druhým mostem přes Hookerovu řeku, která odvádí vody zpod Hookerova ledovce, vznikajícího přímo ze sněhových polí Cookova štítu, bylo nám odbočiti od stezky, která vede vřůru hlavním údolím a namířiti co nejpřímější cestou k Punčochovému ledovci, jehož dolní konec leží asi 300 metrů nade dnem údolí na svahu tak strmém, že nemá ani čelní morény, která se na hladkých příkrých stěnách nezadržela. Počasí dotud příznivé stalo se velmi proměnlivým, studený déšť smíšený se sněhem hnal se nám prudce ve tvář a mokli jsme z hora i z dola, neboť bylo nám prodírati se mezi vysokými mokřými chumáči trávy a brodit se několika mělkými toky, nežli jsme dospěli až pod

Kde údolí Hokerovo ústí do Tasmanova.

příkrý svah hrubou ssutí pokrytý, vedoucí až k samému ledovci. Museli jsme překonat výstup dosti namáhavý, nežli stanuli jsme na nevysokém valu boční morény, s níž bezprostředně jsme hleděli na hlubokými puklinami rozpoltěnou ledovou masu, která s podivuhodnou přilnavostí drží se pohromadě na příkrém svahu, ačkoliv se zdá, jako by se měla působením tíže již dávno odtrhnouti a zřítiti dolů do údolí.

Při sestupu se vyjasnilo a nový obraz nesmírně chaotické morénové krajiny zjevil se před námi přesně jako na plastické mapě, i bylo nám možno bezpečně sledovati vývoj obou velikých údolních ledovců od té doby, co zmenšení jejich ledových hmot je rozpojilo a zkrátilo, takže dnes prostírá se mezi nimi a jejich morénovými valy široká plocha údolí vyplněného ssutí z morén vyplavenou, kterou jsme se ubírali ke svahu pod Punčochovým ledovcem.

Po našem návratu domů z této pěkné vycházky začal nečas, který potrvál s krátkými jen přestávkami až do našeho odjezdu, který nemohli jsme odkládati, abychom mohli provést svůj program. Ještě večer jalo se hodně sněžití a sněhové bouře, deště i mlhy střídaly se stále v příštích dnech. V údolí a v okolí Hermitage srážky padaly převahou v podobě deště a sníh nezůstal vůbec ležeti, ale již asi o pět až šest set metrů výše usadily se nové spousty sněhu nad strmými srázy ledovcem vyhloubeného údolí a když ukázaly se nám hřebeny a vrcholy hor, zpravidla k večeru aspoň chvílemi zbavené čepic mrakových, tu viděli jsme s překvapením, jak mocná vrstva nového sněhu pokryla skály i sněhová pole. Hromadý lavinové ssuti, které jsme dříve snadno rozeznávali jak se černaly na bílé ploše sněhových polí, byly nyní zasněženy k nepoznání. V rýhách, jimiž tající voda se sněhových polí do údolí crejí po vlhkých skalách, vytvořily se silné proudy vrhající se dolů, jako skoro nepřetržité bílé stužky vodopádů.

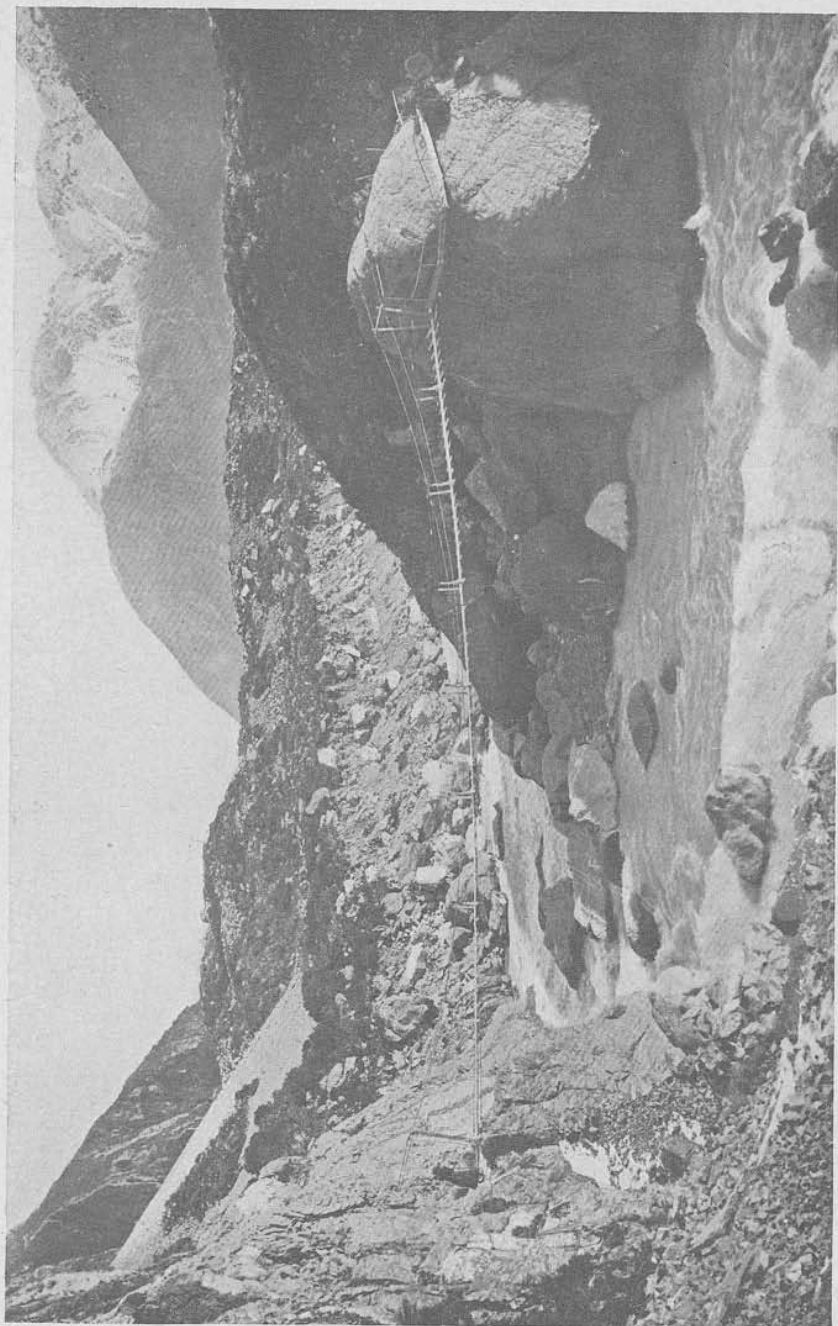
Teplota poklesla též velmi citelně, na horách zuřil zlý nečas a vůdcové, kteří před tím i nejvlažnější turisty velmi vřele vybízeli k podniknutí lehčích horských výstupů, ochladli úplně, nechtějíce vydati do nebezpečí svých eventuelních svěřenců.

Výzkum této alpské skupiny velehorské, a její údolí, ledovců a horských vrcholů začíná začátkem let šedesátých, kdy Dr. von Haast a G. P. Sealy z Timaru opětovně pronikli do dříve neznámého kraje. Některé stopy po Maorech dokazují, že sice pravděpodobně pronikli až do údolí Tasmanova a snad i výše dávno před příchodem Evropanů, ale patrně nebylo tu ničeho, co by je tu bylo pozdrželo na delší dobu. Snad došli sem hledající nefrit, oblíbený materiál pro své krásně hlazené ceremoniální sekyrky a ozdoby, nebo snad pátrali až v těchto těžko přístupných končinách po bezpečném útulku před vpády kanibalských nepřátel, honivších je s nezkrotnou dravostí po rovinách východního pobřeží.

R. 1873 guvernér Nového Zélandu Sir George Bowen s velkou družinou navštívil tuto oblast a nocoval ve stanech v místech, kde jest dnešní Hermitage.

Roku 1882 pokusil se známý horolezec Green se dvěma švýcarskými vůdci o výstup na Mount Cook s východní strany od Tasmanova ledovce přes sněhová pole nad Hochstetterovým ledopádem. Tato první výprava vystoupila velmi vysoko, ale nedosáhla samého vrcholu, vypínajícího se na velmi ostrém, asi kilometr dlouhém hřebenu, na který je velice obtížno se dostat.

Roku 1884 byla vytvořena společnost, která vybudovala první trvalejší útulek pro turisty, později rozšířený ve starou »Hermitage«, která byla vystavěna blíže k morénám Müllerova ledovce a byla zničena ohněm a velikou záplavou, když vody prolomily vysokou boční morénu Müllerova ledovce.

Visutý most přes řeku z ledovce vytékající.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

Roku 1887 bylo již zařízeno pravidelné letní spojení dostavníky a počet turistů vzrůstal velmi silně. Řadu výstupů podnikl tu mimo jiné v letech osmdesátých Dr. Robert von Lendenfeld (později profesor zoologie na německé universitě pražské) se svou chotí a věnoval Novozélandským Alpám řadu prací monografických, jimiž získal si trvalé zásluhy o jejich výzkum a popularitu mezi horolezci celého světa. Ovšem také celá řada vrcholů ledovců má jména připomínající vynikající podíl Němců na prvním výzkumu těchto hor. Mount Cook sám vzdoroval novým pokusům, až 25. prosince 1894 vystoupil na jeho vrchol známý výborný horský vůdce T. C. Fyfe, provázen dvěma jinými odvážnými alpinisty. Výstup svůj podnikl se strany jihozápadní od Hookerova ledovce přes sedlo mezi horami Mount Hector a Mount Cook. Fyfeovi náleží zásluha, že slezl také několik jiných nejvyšších vrcholů Novozélandských Alp.

Roku 1895 slavný anglický alpinista Fitzgerald přijel z Evropy provázen proslulým švýcarským vůdcem Zurbriggenem s tím úmyslem, že vylezou na vrchol Cookova štítu. Když však shledal, že byl již v tomto podniku předstížen Fyfem, dal se do slézání jiných obtížných a nedostoupených vrcholů, mezi nimiž Mount Sefton byl prý jeden z nejnedostupnějších. Zurbriggen vystoupil sám novým směrem na Mount Cook od Tasmanova ledovce. Fitzgerald přešel také sedlem po něm pak nazvaným přes hlavní rozvodí na západní stranu hor a navrátil se zase na východní stranu přes vrchoviště ledovců Foxova a Tasmanova. Alpinistika stala se jedním z velkých letních sportů novozélandských a podrobný výzkum hor a jejich ledovců mnoho získal její činností. Nemalá řada smrtelných neštěstí dala od té doby krvavý křest novým pokusům alpinistickým, ale snazší vrcholy bývají velmi často navštěvovány i většími partiemi turistů, pánů i dam a některé části tury, až k vlastním ledovcům, bývají zhusta konány též na koni, aby lezci se neunavili dlouhou cestou údolím, nežli začne právě stoupání, pro horolezce zajímavé.

Novozélandské Alpy jsou vědecky proto tak nesmírně poutavé, že není jiného horstva na zeměkouli tak blízko rovníku, které by mělo zalednění tak mocné. Zmínil jsem se již, že Tasmanův ledovec vyniká svými rozměry velice nad největší ledovec alpské; je více než o polovinu delší Aletschského a sestupuje hluboko, konče ve výši 718 metrů nad mořem. Po západní straně Jižních Alp mají ledovce větší spád a nejsou tak dlouhé jako na východě, nesou však obrovské hmoty ledu, které ve vlhkém podnebí pobřežním, oceánském, netají rychle a proto sestupují mnohem hlouběji, nežli ledovce, ústící do vnitrozemských suchých údolí. Nejnižše sestupuje ledovec prince Alfreda (Prince Alfred Glacier), jehož dolní kraj je pouze 213 metrů nad mořem, ledovec Františka Josefa končí ve výši 283 m.

Geografickou svou polohou při 44° šířky jsou Novozélandské Alpy nej-

blíže evropským Pyrenejím a mají s nimi i jiné podobné rysy. Mount Cook je sice skoro o tři sta metrů vyšší vrcholů pyrenejských, ale ostatní hlavní temena, střední výška hřebene i vysoké položení přechodů čili sedel a průsmyků jsou podobné, ač Pyreneje mají poměrně větší plochu ve výši nad 2000 metrů. Za to však, pokud se týče zalednění, je mezi oběma pohořími obrovský rozdíl. Kdežto v Pyrenejích leží hranice věčného sněhu mezi 2700—3100 m, jest věčnosněžná čára v Novozélandských Alpách ve výši 1600—2000 m. Nestejná výše čáry věčného sněhu, různící se o několik set metrů v každém z těchto pohoří, jest dána polohou čili expozicí proti slunečním paprskům, vypařováním i lokálními poměry podnebnými. Novozélandské Alpy chovají veliké množství mohutných ledovců, kdežto ledovce Pyrenejské patří jen mezi nejmenší karové, čili cirkové a visuté ledovce, které ani do údolí nepronikají.

Věčnosněžná čára na Novém Zélandě probíhá přibližně tak vysoko jako by byla asi v šířce severního Německa, kdyby tam byly vysoké hory; tedy rozhodně níže nežli na našich horách, Krkonoších nebo Tatrách, které dnes ledovců nemají. Je to tedy rozdíl nejméně devět až deset stupňů zeměpisné šířky proti severní polokouli, tam, kde podnebné podmínky pro ledovce jsou příznivé.

Tato veliká diference jde ovšem částečně na vrub mohutných teplých mořských proudů, golfského u Evropy a japonského čili Kurošivo při západním pobřeží Severní Ameriky, ale hlavní příčina její leží v mnohem vlhčím, oceaničtějším podnebí Nového Zélandu a jižní polokoule vůbec. Nový Zéland stejně jako Patagonie mají ledovce podobné aljašským o 1500 kilometrů blíže rovníku nežli Kordillery severoamerické, jejich ledovce pronikají na straně oceanské až z horských údolí ven jako tak zvané úpatní ledovce, (piedmont glaciers), jimiž je fjordové pobřeží Aljašky tak proslulé.

Vlhkost podnebí je tu hlavním činitelem; ona je hlavní podmínkou obrovského množství srážek, které na horách počínajíc od jisté výše padají zpravidla i v létě jako sníh, ona brání též rychlému vypařování a způsobuje vždy novou kondensaci vlhkosti, takže ledovce, i když jsou již pod sněžnou čarou svými splazy, ztrácejí velmi pomalu na svém objemu.

Dnešní zalednění Novozélandských Alp je však podobně v úpadku, jako kdekoliv jinde na povrchu zemském. Ve velké době ledové, kterou člověk na zemi již s sebou prožíval, byly novozélandské ledovce mnohem větší dnešních. Celé hory byly patrně až k severní hranici velehorské skupiny »Jižních Alp« pokryty jednotným pláštěm věčného sněhu a ledu, z něhož ledovce zasahovaly až daleko pod úpatí. Viděli jsme, jak veliká dnes poušti podobná pánev Mackenzie Plains je až k samému svému východnímu okraji vyplněna nassutinami, které jistě byly tam dopraveny ledovci. Jest to zcela týž stejný a současný materiál morén a fluvioglacialních teras,

Punčochový ledovec (Stocking glacier).

jaké známe z obvodu Alpského, a také na př. ze severního Německa, kam zanesl jej obrovský kontinentální ledovec, který měl své vychodiště ve skandinávských horách. Dnešní Tasmanův ledovec kdysi zasahoval daleko na jih a jihovýchod za jezero Pukaki, jiný obrovský ledovec vyplňoval pánev jezera Tekapo. Jak mocná byla vrstva ledu, která v těchto obrovských splazech tlačila se poněmáhle do roviny, dokazují ještě nyní zbytky morén ležící mnoho set metrů nade dnem dnešních širokých neckovitých údolí, jak jsem je velmi jasně pozoroval na př. se Sevastopolu. Veliká pásma čelných morén, která zahrazují po jižní straně pánve obou jezer Tekapo i Pukaki jsou zbytky mladšího stadia, kdy ledovce již se zmenšovaly, na

svém ústupu se zastavily na dlouhou dobu a ssuť svou v dosud tak zřetelných morénových valech ukládaly.

Tyto obrovské pozůstatky dávného zalednění, které skončilo snad před více než desetitisíci lety tím, že ledovce se zmenšily a stáhly se zpět do hor, na nichž i sněhová pole nesmírně na rozloze i mocnosti ztratila, nebyly dosud ještě v Novém Zélandě soustavně prostudovány. Nevíme ještě ani lze-li zde podle geologického stáří a polohy morén i jiných pozůstatků ledovcové činnosti, rozeznávat několik velkých ledových období, jako na př. v Evropě nebo Americe Severní, kde studium ledové doby již mnohem podrobněji bylo provedeno.

Pro specialisty vědecké je tu tedy ještě obrovské, vděčné pole pro podrobná studia, která budou mít dalekosáhlý význam pro poznání, zdali a v jaké míře se podnebné změny daly současně na jižní i severní polokouli a jak dalece byly vyvolány spíše místními činiteli. Podle výzkumů v Australii a v Tasmanii byla i v jižní polokouli nejméně dvě velká ledová období oddělená dlouhou dobou meziledovou čili interglaciální; leč mnohem větší rozšíření glaciálních tvarů v Novém Zélandě umožní zajisté ještě podrobnější a spolehlivější jejich rozčlenění a srovnání s poměry, jaké byly nalezeny v Evropě a v Severní Americe.

VI

POD HORAMI K JEZERU WAKATIPU

OD HERMITAGE DO QUEENSTOWNU. KRAJ OVČÁKŮ A ZLATOKOPŮ.
JEZERO WAKATIPU. ZEMĚTŘESENÍ. MORÉNY A JEZERNÍ TERASY.

dyž jsme ráno sedmého února vyjžděli z Hermitáže známou nám již cestou k jihu podél Tasmanova údolí k jezeru Pukaki, bylo v horách ještě špatné počasí a úsudek znaleců zněl, že ještě potrvá. Když však dojeli jsme k jižnímu konci jezera začalo se jasniti a brzo byli jsme na krásném teplém slunci, které nás po několikačenním pobytu v Hermitáži dalo na pospas horským sněhům, deštům a mlhám.

Nevrátili jsme se po mostě na východní stranu řeky Pukaki, nýbrž pokračovali přímo k jihu poměrně málo vyježděnými kolejemi, které byly asi jako naše vozové, čili polní cesty. Krajina, jíž jsme projížděli, měla stejně pustý ráz jako při cestě od východu přes Mackenzie Plains. Morény a terasy řek, které kdysi roznášely a třídily materiál nassutý ledovci do morén, se střídaly v nekonečné směsici. Přejeli jsme po mostě přes řeku Ohau, která odvádí vodu ze stejnojmenného jezera, nejjižnějšího a nejmenšího ze tří velkých nádrží, které spojením svým tvoří velikou řeku Waitaki čili Waitangi, ústící severně od Oamaru na východní straně Jižního ostrova do oceánu.

Hory za námi zůstaly ještě stále zahaleny obrovským těžkým hávem mraků, ale na západ od nás byly vrcholy ostrých hřebenů již značně nižší, jen některé vyčnívaly nad 2500 metrů a proto také nedržely se na nich kápě mrakové tak dlouho. Viděli jsme chvílemi zřetelně jejich temena nad hřebenem bližších holých hřbetů a tu i tam hlubší průhled některým údolím dal nám blíže nahlédnouti do tajů těchto málo známých hor, které mají dnes jen malé ledovce a jsouce o mnoho nižší a tíže přístupné, nežli Jižní Alpy v okolí Hermitáže, nelákají sportovní svět horolezců, ani obyčejné turisty.

Kdysi počátkem let šedesátých zlatokopové prohledali i tato horská zákoutí, ale od té doby jen osamělé ovčácké stanice vysílají na léto svá stáda až do horských zákoutí, aby tam vypásla trávu, když již je vypráhlá a zvětralá na pláních.

Konečně vyjeli jsme z terénu morénového mezi údolí ponenáhlu se úzící mezi kopci asi stejně holými, bezlesými jako byly ony, jimiž jsme se brali mezi Fairlie a Tekapu. Byli jsme v oblasti vrchovišť jižních přítoků řeky Waitaki. Po poledni minuli jsme zajímavý kopec po pravé straně,

patrně též z morénového materiálu, jehož boky byly proměněny v bludiště krásných a vysokých zemních pyramid, které snad mohou závoditi velikostí s tyrolskými.

To jsme právě opustili malou »outstation« čili odbočku velké ovčácké stanice, kde dostali jsme lunch sestávající jako obyčejně ve vnitrozemí australském, nebo novozélandském z několika řízků studené skopové, tuhých vdolků, másla a čaje. Novozélandský způsob krmení turistů začal už právě býti nesnesitelným našemu společníku v automobilu. Byl to starý zámožný Londýňan, který pro potěšení a za obchodem přijel do Austrálie, aby vyzvedl svou starší sestru, jež dlela tam delší dobu na návštěvě u vdané dcery, a doprovodil ji na cestě k domovu. Setkali jsme se s nimi již na lodi a ve Wellingtoně, ale seznámili jsme se blíže až v Hermitáži.

Stará dáma byla velmi klidná a vždy při dobrém humoru, za to její bratr měl již právě dost jednotvárnosti stravy, jaká panuje po venkově u našich Protinožců a dával svou nespokojenost na jevo způsobem, který nebyl pro novozélandské zvyklosti nikterak lichotivým. Nám staly se jeho kritické výlevy brzo velmi nepříjemnými, jelikož popuzovaly domácí obyvatelstvo nejen osobně proti němu, nýbrž i proti nám, kteří jsme bez svého přičinění byli na celé dva dny vázáni k jeho společnosti.

Odpoledne minuli jsme dvě ovčácké stanice, jedna byla nedávno po požáru teprve velmi prostě obnovena. Stavení na stálo obydlené bývá velmi útěšným bodem v okolní pustině, neboť při něm vždy je větší neb menší skupina stromů, která na dálku upoutá a rozveselí oko unavené pustotou údolí i hor. Naše evropské olše a vrby zdomácněly všude, kde je blízká spodní voda a skupiny borovic nebo smrků rovněž výborně rostou ve zdejších podnebí. Potkali jsme několik obrovských stád ovcí, při nich byli dva až tři pastýři na koních a několik psů, kteří dbali, aby se ovce nezatoulaly a berani příliš neprali. Jeden ze starých ovčáků, s nimiž jsme se na chvíli zastavili zatím co náš řidič nabíral vody, zlobil se zle na pány, kteří pro své obveselení zavedli na ostrov kdysi králíky, kteří prý až sem do hor pronikají a ovcím bez toho málo vydatnou pastvu ujídají a svou nečistotou zhnusí.

Pochvalovali jsme si, když únavná jízda blížila se k svému konci toho dne. Automobil opatrně se vyšplhal po rozježděné a po nedávných deštích ještě kluzké cestě k nejvyššímu bodu svému, který sluje Lindis Pass a leží asi tisíc metrů nad mořem. Odtud jsme sjeli dosti příkře dolů do údolí řeky Lindisu a zastavili na noc v malém primitivním hotelu při řece, jejíž údolí je vroubeno listnatými, olším podobnými stromy. Abychom protáhli své skoro zdřevěnělé údy po jízdě 160 kilometrů proslídili jsme, nežli nás zavolali k večeři, okolní svahy a terasy říční. Ještě před spaním proběhli jsme se

Horské kopretiny novozélandské (Celmizia).
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

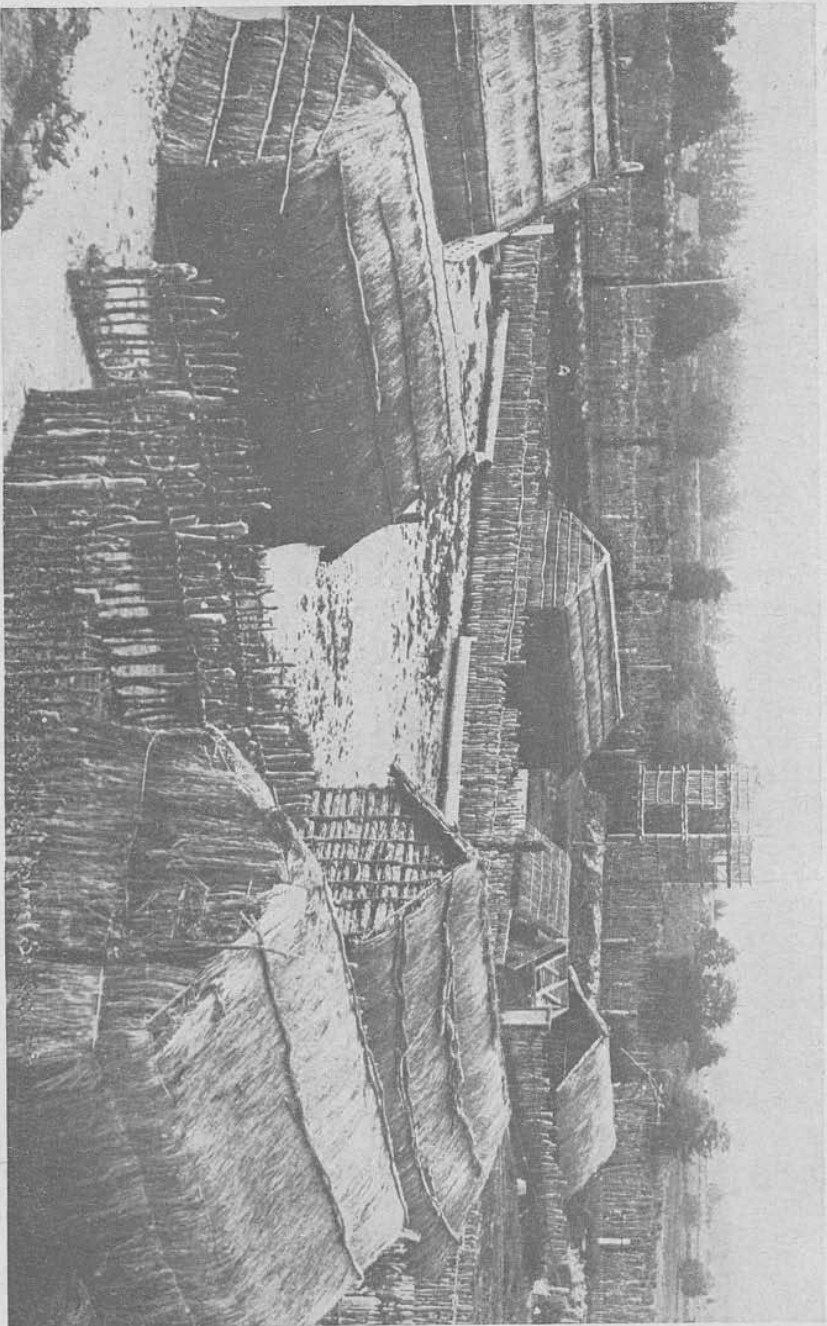
v mrazivé jasné noci, jejíž ticho bylo rušeno jen mekáním ovcí a jehňat rozložených po nedalekých kopcích.

Za Lindis Passem byli jsme již venku z nejpustší a nejméně obydlené oblasti podél cesty z Hermitage do Queenstownu při jezeře Wakatipu. Úvodí velké řeky Clutha a její přítoků byla proslulá od let šedesátých ryžovišti zlata a přes značné ochabnutí těžby a malé vyhlídky samostatných diggerů a prospectorů, zůstalo tu lidnatější osídlení.

Pro geologa nebo geografa je tento díl cesty mezi Lindis hotelem a Pembroke při jezeře Wanaka nesmírně zajímavý. Jsme tu zas na okraji rozsáhlé morénové oblasti. Za morénovými nasutinami leží nadržena velká jezera Hawea i Wanaka a řeka Clutha se svými pobočkami protéká kraj rozvrstvený v několika mohutných a zřetelných terasách, které mohly by být školními příklady fluvioglacialních jevů.

Zastávka v malém městečku Pembroke při jezeře Wanaka dala nám příležitost podívat se ke břehům jezera, jehož západní a severní část hluboko vniká mezi horské velikány, ponuré právě pod těžkým a temným nákladem hustých mračen. Tři tisíce metrů vysoký Mount Aspiring, k němuž od jezera se vystupuje, byl úplně zakryt. Pembroke s nejbližším okolím je krásná zelená oasa v divokém, jinak bezútesně holém kraji. Všechny odstíny mrtvé přírody od běložluta až do černohněda s převažující šedohnědou barvou byly nám již únavným a plynulým výrazem pustoty, v níž bylo již těžko vnímat nové tóny, proto osvěžení, jehož tu při jezeře Wanaka se nám dostalo živou zelení dobře pěstěných alejí, parčků a zahrad i zalesněných ploch opodál na stráních, bylo nám dvojnásob vítáno a obnovilo naši vnímavost pro zbývající část cesty do Queenstownu při jezeře Wakatipu. Zdejší hotel nedávno vyhořelý je proslulý svou zahradou bohatou v ohledu praktickém; bylo s podivem, co různých plodin se tu velmi dobře dařilo při umělém zavodňování. Pro budoucnost počítá se s využitím vodní síly z jezer Wanaka a Hawea pro rozsáhlou a levnou elektrisaci severní části provincie Otago a k novému pozdvižení rýžování zlata, které v některých částech úvodí řeky Clutha provozuje se ve velkém bagrováním hydraulicky, mocnými rýpadly a proudy vody vrhanými stříkačkami na bortící se ssut. V okolní oblasti horské znamenitě se rozmnožili srnci asi před půl stoletím tu zdomácněli a hony na tuto zvěř lákají sem podnikavé střelce, kteří pronikají hluboko do horské divočiny na lovecké zájezdy.

Do Pembroke k jihu stoupali jsme rychle se úzicím údolím nevelkého přítoku řeky Clutha k rozvodí na hřbetu Crown Range. Je to Cardrona Valley, údolí kdysi proslulé svými ryžovišti, která ještě dnes jsou částečně v činnosti. Na mnoha místech leží rozsáhlé haldy vypraných písků a šterků, jak dole v údolí samém, tak i na vyšších úrovních po jeho svazích, kam voda byla sváděna dlouhými a nákladnými vodovody. Roztroušeně žije tu zby-

Maonská vesnice.
(Fotografie Iovozélandského turistického úřadu.)

tek obyvatelstva, který neodhodlal se k opuštění míst, v jejichž budoucnost věří; vřdyť již jednou dostalo se zdejšímu ryžoviščímu znamenitého oživení, když po létech klidu bylo značné množství zlata náhodou nalezeno v králičí noře a nastal veliký příval diggerů, kteří na několik let tu našli dosti vděčné pole své horečné činnosti. V okolních horách je několik velmi vysoko položených zlatých dolů, kde pro sních a zimu sotva šest měsíců v roce se může pracovati.

Výstup z Cardronského údolí vzhůru k sedlu, jehož vrchol leží přes 1100 metrů nad mořem je velmi obtížný i za příznivé pohody a při suché cestě, ale toho dne byla silnice strašně blátivá, rozmoklá a tak nesjízdná, že teprve po dlouhém zdržení automobily se došplhaly vzhůru na sedlo. Nebyla to právě příjemná zkušenost, když ani otočení kol řetězy nebylo mnoho platno a vůz často, místo do kopce, klouzal nazpět nebezpečně blízko hluboké úzké prorvy, v níž by se byl rozdrtil. Vystoupili jsme pěšky kus cesty po svazích porostlých pastvinami mezi stády ovčí, které nedávno teprve až sem byly vyhnány, neboť sních slezl pozdě a ještě nevysoko nad sedlem roztírala se rozsáhlá sněhová pole, z nichž některá přetrvávají přes celé léto. Nahoře překvapilo nás nádherné panorama, přes to že nejvyšší vrcholky hor na západě byly pod mraky. Strmé rokly divoké a pusté zely pod námi, spouštějíce se střemhlav do propastného údolí, na jehož dně teče skoro osm set metrů hluboko pod naším stanovištěm prudká řeka Kawarau, vytékající z jezera Wakatipu. Jezera viděli jsme jen úzký pruh, ale hory je obklopující naznačovaly podivný tvar jezerní kotliny.

S druhé strany přímo nad touto grandiosní prohlubinou čnějí zasněžené vrcholy strmého horského pásma »The Remarkables«, které také od jezera Wakatipu bývá předmětem obdivu, a je známo jako jeden z význačných pohledů Jižního ostrova.

Cesta, kterou jsme se měli bráti, vinula se po strmých bocích hor a vypadala tak úzká, že nevzbuzovala mnoho důvěry po zkušenosti, které jsme byli právě svědky. Jak snadno mohly brzdy vypovědět službu a tu bychom byli ztraceni, rozbiti pádem do hlubiny několika set metrů! Když vozy dospěly vzhůru na sedlo, zaujali jsme znovu svá místa a v nejbližší hodině prožívali jsme jednu z nejnapínavějších jízd na svém přejezdu Novým Zélandem. Velkolepost výhledu na zasněžené hory a do roklemi rozervané propastné hloubky pojila se s jistým rozčilením z nebezpečné situace v hluboký dojem, který nám zůstane velmi živě v paměti. Řidiči obou za sebou jedoucích automobilů osvědčili svou chladnokrevnost a již po několika prvních prudkých zatáčkách, které vypadaly velmi nebezpečně, ale byly hladce a opatrně překonány, nabyli jsme k nim plné důvěry. Bez nehody dostali jsme se po úpatí a sjížděli pak již vlídnějším krajem k starému hornickému městu Arrow townu, kde byla naše poslední zastávka před

Morénou pokrytý Muellerův ledovec, v pozadí Mount Cook.

Queenstownem. Arrow town byl jen stínem své bývalé slávy. V celém širém kraji ochabla podnikavost, nebylo již dlouho neočekávaného nálezů zlata, který by na nějakou dobu rozpoutal znovu lidskou činnost v této odvážné a ošemetné hře o poklady ztajené ve starých náplavech.

Poslední část cesty až ke Queenstownu vedla nad propastí, v níž řeka Shotover v stálém poskoku hnala se dolů k řece Kawareu, a bylo již blízko západu slunce, když před námi objevila se rozlehlá hladina osvětlená odleskem se zasněžených hor, jejichž temena, i do zlatova i růžova osvětlené mraky ve vodě se odrážely.

Jezero Wakatipu je snad nejkrásnější a nejpodivnější z velkých novozélandských jezer. Podle velikosti je druhé, za jezerem Te Anau, jest však mnohem delší a užší. Tvarem svým nejvíce připomíná z velkých jezer alpských Lago Maggiore, vyniká však nad ně svou délkou (přes 80 kilometrů) i rozlohou. Skládá se ze dvou hlavních částí protažených ve směru téměř se-

verojižním, spojených kratším prostředním dílem. Rozhled z Queenstownu a nejbližšího okolí zaujímá střední díl a velkou část jižní pánve; avšak severní kotlina, pronikající nejdále do horské divočiny, je nejkrásnější a scenerie její jistě vším právem se srovnává s velkolepými obrazy, jichž užívá cestující na jižní větvi proslulého Čtyřkantonského čili Lucernského jezera ve Švýcarsku. Celá řada vrcholů ční až 2000 metrů nad hladinou jezera, zrcadlí se v jeho vodě svým stříbrným hávem sněžných polí a obláček mlhy, jiné, vzdálenější, vyčnívají ještě o něco výše; Mount Earnslaw 2864 metrů nad hladinou mořskou čili přes 2500 metrů nad jezerem Wakatipu.

Tři pánve spojené dohromady v podivný útvar nestvůrného Z, jsou v hloubce odděleny prahy, největší hlubina jezera činí skoro 400 metrů, takže vrstvou asi osmdesáti metrů v nejspodnější své části zasahuje Wakatipu pod hladinu mořskou, tvoříc kryptodepresi, podobně, jako některá jiná velká jezera ledovcového původu v Evropě a v Americe.

Nejmohutnější ledovec splýval kdysi k jihu s horské skupiny Mount Earnslaw a byl posilován četnými menšími ledovci s vrcholů, strmících zejména po západní straně dnešní jezerní kotliny. Geologicky dosti záhadný jest střední díl jezera. Ten snad byl vyhlodán ledovci ve směru staršího údolí nebo kotliny již dříve existující, kterou se mohly masy ledové snáze ku předu pohybovati, když narazily na pevné boky hornatiny zabraňující další postup k jihu a spojily se v okolí dnešního Queenstownu s obrovskými spoustami ledu, které z úvodí řeky Shotover tlačily se k jihu. Rozmnoženy a posíleny ledovci s »Remarkables« a jiných okolních horských skupin vyplňovaly údolí až daleko na jih za morénové valy, které dnes za Kingstonem uzavírají jezerní pánev. Vysoko nad dnešní hladinou jezera vidíme sesutými obnažené spousty hmot, které ledovcem byly uloženy několik set metrů nad dnešní hladinou. Jsou to zbytky jeho bočních morén. Na různých stranách jezerní pánve spatřili jsme mnoho různých těchto úrovní ledovci snesených a porůznu zanechaných uloženin, které při podrobném prostudování jistě poskytnou mnoho materiálu k rozuzlení dnes ještě záhadné historie, jak vytvořila se dlouhá a úzká pánev velkého klikatého jezera. Pod morénovými usazeninami až do výše skoro 50 metrů nad jezerem vystupují staré jezerní terasy, z nichž nejvyšší pocházejí z doby, kdy Wakatipu odtékalo ještě k jihu údolím morénami a terasami zavaleným za Kingstonem. Teprve později, snad působením některých změn tektonických prodrala se dnešní řeka Kowarau až k jezeru a uchvátila je pro své úvodí.

Sněhová čára ležela patrně mnohem níže, nežli v Jižních Alpách ve skupině hor kolem Mount Cooku. Je to již skoro dva stupně šířky jižněji a také v dnešní době podnebí je tu mnohem příznivější tvoření a udržování ledovců a sněhových polí, nežli dále na severu. Povážíme-li, že vzdá-

lenost od vrcholové skupiny Mount Earnslaw až za Kingston činí více nežli sto kilometrů, uznáme, že ledovec takové délky, v horách jen nemnoha vrcholy nad 2500 metrů vyčnívajících, svědčí o kromobyčejně mohutném zalednění; o mocnosti ledových spoust přesvědčuje nás i veliká hloubka jezerní pánve vtěsnané mezi ledem a morénami obroušené srázy.

Queenstown je klimatické místo a cíl turistů, jako východiště četných vděčných tur po vodě i po souši. První ovčácká stanice byla založena na jeho místě r. 1860., ale již v příštích létech rozvinulo se rýžování zlata v přilehlých údolích a z Queenstownu stalo se nejdůležitější obchodní středisko pro zlatá pole, neboť bylo sem nejsnazší spojení; až do Kingstonu poměrně snadno schůdným údolím a odtamtud po hladině jezera. Rušné dny zlaté horečky několikrát se opakovaly a městečko brzo překypovalo životem, brzo zapadalo do stavu ztrnulosti, kdy pouze příjemné podnebí a krajinné krásy jeho okolí působily svou přitažlivostí a zachraňovaly je od naprostého úpadku.

Takovým obdobím tiché resignace byla také poslední léta. Poznali jsme Queenstown jako ospalé městečko, kde všechna pozornost obyvatelstva byla upiata k přístavu a hotelům, kolik asi hostí který den jim poskytne. Bylo tu právě dosti živo, ač počasí nebylo ani zde příznivé toho roku, a hosté si dost naříkali na chlad a deště.

Po levé, jižní straně Queenstownského přístavu vybíhá do jezera dlouhý poloostrov, zaujatý velmi pěkným parkem. Ten park sám nahradí každému příteli velkolepé přírody námahu výletu k jezeru Wakatipu. Veškeré půvaby Queenstownského okolí jsou tu vyvrcholeny; je málo míst na světě, kde by tak příjemně a pohodlně dalo se užívatí horské a jezerní scenerie, jako právě s jeho pahorků ozdobených obrovskými balvany, kdysi ledovcem sem z dálky dopravenými, nebo ze stezek pobřeží sledujících, kde upoutá nás hra vln s obrysy hor a mraků, v nich se zrcadlících v nekonečné obměně světla a stínu. Voda jezera je křišťálově čistá a průhledná a také vzduch vyznačuje se neobyčejnou průzračností, že často se zdá, jakoby hory vzdálené několik kilometrů za jezerem byly takřka na dosah ruky a každá podrobnost na jejich bocích i na zasněžených temenech vidí se s podivuhodnou jasností. Zdejší podnebí je velice mírné a sušší nežli na východě v hustěji osídlených krajích provincií Otago a Southland. Proto je tu i v zimě mnoho hostí zotavení hledajících, kterým sychravé, mlhavé povětří neslouží v Dunedinu nebo v Invercargillu. Jezero nikdy nezamrzá a teplé slunné dny prý tu bývají nejkrásnější, když okolní hory až do poloviny srázů jsou zahaleny v mocné spousty sněhové.

Prvního večera v Queenstownu zažili jsme velmi zajímavou zkušenost. Seděli jsme po večeři v dámském saloně hotelu, když tu asi o osmé hodině najednou pocítili jsme silný otřes země. Vše se s námi vlnivě zakolísalo, ná-

dobí řinčelo, hodiny se zastavily. Za chvílku následoval druhý menší otřes a pak už bylo vše zase klidno. Otřesy vyvolaly dosti značné rozčilení v hostech, kteří nebyli zvyklí na takové pocity a báli se, že snad první záchvěvy jsou pouze předzvěstí dalších silnějších. Slabé otřesy asi toho druhu, jako jsme my právě pocítili, jsou prý dosti časté v Queenstownu. Jelikož prý jsou zpravidla dosti citelné v údolí řeky Shotover, je velmi pravděpodobno, že jsou spojeny s pohyby podél zlomů čili dislokací probíhajících ve směru skoro severojižním, které patrně již připravily půdu výmolné činnosti ledovcové v tomto hlavním směru jejich dávné činnosti.

Pro mne bylo zemětřesení novinkou. Zdržoval jsem se přece dosti dlouho v krajích, kde otřesy jsou časté, jako v Mexiku, v Kalifornii, na Balkánském poloostrově i na Jávě, ale až do toho večera 8. února 1923. v Queenstownu, nepoznal jsem ani jednoho. V Santiagu de Cuba jsem dosti citelné zemětřesení zaspal, jiné v Sarajevě mne také neprobudilo ze spánku.

V Queenstownu dostalo se nám velmi nemilého překvapení. Pouhou náhodou dočetli jsme se v novinách, že parník »Navua« novozélandské společnosti nastoupí svou okružní cestu na Fidži, Tongu a Samou již třetího března. Nechtěli jsme věřit svým očím. Dosud jsme podle ujišťování v kanceláři společnosti, jak již v Sydney, tak i ve Wellingtoně, považovali za jisté, že loď neodjede před devátým březnem. Tato nová dispozice měla zkrátiti velmi podstatně náš pobyt na Novém Zélandě. Bylo nám to velice trapné, ale nezbyvalo nic, nežli přizpůsobiti se změněným poměrům. Nechtěli jsme obětovati tury k Milford Soundu, a proto bylo nám počítati se značným zkrácením pobytu na Severním ostrově. Rozhodli jsme se obětovati plavbu po řece Wanganui, ale podrobnou rozvahu plánu na poslední dny ponechali jsme si až do Wellingtonu. Podstatné zkrácení cesty projektované po Jižním ostrově nebylo možné, neboť poštovní automobily k jezerům Manapouri a Te Anau jezdí jen dvakrátě týdně a bylo vyloučeno provésti vycházku k Milford Soundu za pouhé čtyři dny. Měli jsme jen naději, že povede se nám uspořítí jeden ze dvou dnů, jež jsme hodlali strávit v Dunedinu a okolí.

Jediného celého dne při jezeře Wakatipu užili jsme velmi dobře. Ráno prochodili jsme park a použili parníčku k exkursi ke slapům řeky Kawarau a Franktonu. Je to rozkošná krátká partie po franktonském rameni jezera, končícím právě nad katarakty, které nejsou vysoké, ale zajímavé pro velickou spoustu vody jimi z jezera odtékající. Kawarau spojuje se u Cromwellu s řekou Clutha, nejmocnějším tokem na celém Jižním ostrově, kterou poznali jsme již blízko jejího výtoku z jezera Hawea.

Mnohem vděčnější byl odpolední výlet, při němž zajeli jsme výletním parníkem až na západní konec příčného dílu jezera, abychom poznali aspoň z dálky labyrint zasněžených hor při dlouhé severní pánvi, která zeje mezi nimi jako nesmírně dlouhý a hluboký příkop a vrátili jsme se

Útulna při stezce k Milford Soundu.

obloukem k zátocce Bob's Cove při severním břehu střední větve, neboť kynul nám krásný listnatý les, veliká vzácnost v tomto divokém kraji, kde příliš málo půdy zůstalo po okrajích jezera, jelikož ledovce jen náhodou usypaly tu a tam poněkud vydatnější část sypkých hmot, které ve svých morénách nesly až ven z jezerní pánve. V tomto okolí však kopčítý polostrov lesem zarostlý vybíhá do jezera a uzavírá rozkošné proti mrazům chráněné zátoky. Procházka stinným lesním zátiším bývala by jistě příjemnější, kdybychom nebyli bývali jen součástí značného davu turistů, ale přesto užili jsme nedlouhé zastávky dokonale. Vždyť po celé dosavadní cestě Jižním ostrovem s výjimkou nízkých hájů u Hermitage neviděli jsme

skutečného lesa! Je věru podivné, že tak blízko hornického ruchu zachoval se při samém břehu jezera snadno dostupný krásný porost mohutných buků. Kovkopové patří přece k největším nepřátelům lesů!

S výjimkou jediného Queenstownu jsou břehy jezera skoro liduprázdné; pouze při nejsevernějším jeho konci vegetují malé osady, které, ochabnutí zlatokopeckého ruchu rovněž těžce postihlo, při jižním konci jezera pak leží malé místo Kingston, jehož existence je dána tím, že v tomto místě doprava po vodě končí a nastupuje železnice. Mimo tyto osady jen tu a tam zřítte osamělý domek, zpravidla na místě, kde jinak strmý sráz rozčleněn jest v několik stupňů nebo teras, na nichž plocha méně svažité dáva příležitost k chudé osamělé existenci.

Jakými nepřáteli zemědělství jsou až i v těchto vnitrozemských krajích škůdci, osadníky do Nového Zélandu pro obveselení dopravení, vykládá velmi pěkně ředitel Kořenský, který podnikl turu k jezeru Wakatipu a věnoval mnoho pozornosti nenahraditelným škodám, které neobyčejně rychle se rozmnoživší vetřelci hlodaví, draví i opeření, způsobili nejen pokroku zemědělství, ale též původní zvířeně novozélandské, bezbranné proti přívalu nepřátel mnohem lépe vypravených pro bezohledný boj o život. Mimo krysy, které proti vůli člověka na ostrov vnikly z lodí a úžasně v některých krajích se rozmnožily, byli to králíci, zajáci, vrabci a špačci, které si člověk přivezl s sebou netuše, že budou mu strašnou metlou. Když škodní hladovci příliš se rozmnožili, donášel proti nim kunovité šelmy, fretky, hranostaje i lasičky, které však tuze často přejedly se králíčího masa a daly přednost domorodému ptactvu v lesích i drůbeži na farmách.

Velmi záslužné práce podjaly si četné aklimatisační společnosti, které zdomácněly na Novém Zélandě a zvláště v horských lesích Jižního ostrova různé druhy jelenů a srnců i naplnily zdejší jezera a řeky velikým množstvím velmi cenných lososovitých a pstruhovitých ryb, které jsou skutečně hospodářsky velmi výnosným doplněním zdejší zvířeně.

Ranní tříhodinná plavba z Queenstownu do Kingstonu doplnila naše bohužel příliš krátké zkušenosti při jezeře Wakatipu. Vlakem projeli jsme mezi vysokými kopeci moren a fluvioglaciálních naplavenin, které širokým pruhem uzavírají kotlinu jezerní tam, kde původně byl její přirozený odtok.

VII

JEZERA MANAPOURI A TE ANAU

KRÁLÍCI. DIVOKÁ CESTA. JEZERO MANAPOURI. BÍLÉ PLOCHY
NEZNÁMÉHO BLUDIŠTĚ HOR, PRALESŮ A JEZER.
JEZERO TE ANAU.

Vlak jsme opustili v Lumsdenu, malém městečku uprostřed málo vábné bezlesé roviny. Odtud vyjíždějí autobusy a automobily na velkou turu k jezerům Manapouri a Te Anau dvakrát v týdnu. Sešla se tu dosti značná společnost a dva velké obstarožní autobusy s jedním obyčejným automobilem byly určeny, že dopraví nás k cíli. Dopřáli nám jen krátké zastávky na lunch a již bylo třeba nasedati, jelikož prý cesta je obtížná. Vzdálenost k jezeru Manapouri činí 83 kilometrů, k hotelu při jižním konci jezera Te Anau 21 kilometrů více.

Dostalo se nám ne právě pohodlných míst vedle řidiče v jednom z autobusů, která měla jen výhody stálé vyhlídky, neboť po stranách vozu byla brzo s jedné, brzo s druhé strany spuštěna kožená chránítka, aby vítr nebo déšť nedorážel na cestující tuze prudce. Vyjeli jsme za pošmourného počasí a chvílemi prudký liják padal nebo víchr mocnými údery nás pronásledoval. Zprvu jeli jsme přímou, daleko jako podle pravítka se táhnoucí širokou cestou, která na obou stranách byla živým plotem obklopena proti polím a pastvinám. Tu na míle vzdálenosti měli jsme podívání, kterého nikdy nezapomeneme. Po cestě a podél ní přímo se hemžilo králíků všech velikostí a odstínů barev, byli tu chlapíci vzrůstu a barvy statných zajíců, jiní černí, jiní zase bělaví; autobusů se ani mnoho nebáli, rozutíkali se vždy v poslední chvíli a vraceli se na cestu, jakmile jsme projeli. Nikdy jsem ani v Australii neviděl nic podobného. Že se proti nim bojuje všemožně dokazovaly přechetné spratky králíci, rozvěšené na drátěných plotech podél cesty. Je přirozeno, že takové množství žravých zvířat je morovou ranou pro skutečné zemědělství i pro chov dobytka. Králíci nejen vše spasou, nýbrž i to, co by zbylo, pro ostatní zvířata tak znechutí, že opanují na konec pole. Není divu, že okolí Lumsdenu je tak pusté, když hlavním zaměstnáním obyvatelstva je z přinucení jen lov králíků vedle péče o turisty!

Řidič nám vypravoval, že před válkou bylo již dosaženo velmi značného zmenšení počtu králíků, ale nedostatek pracovních sil za války zavinil, že rozmohli se znovu strašlivě a žádnými prostředky nepovedlo se dosud

zmenšiti jejich počet v krajinách, kde se již dříve nevyplatilo ohraditi pole a zlepšené pastviny hustými a vysokými drátěnými ploty. Jak obrovské množství králíků je na Novém Zélandě, dokazuje statistika vyvozu králíčích koží. Za pět let 1918-1922 bylo vyvezeno přes 65 milionů spratků v ceně dvou a tří čtvrtí milionu liber šterlinků!

Přesila králíků je i na jiných místech taková, jako zde v okolí Lumsdenu a není se co diviti zdejšímu obecnstvu, že »králíčí průmysl« hledí využitkovati co nejvydatněji. Zdá se opravdu, že těmto zvířatům svědčí tu tak znamenitě, že ani velmi intenzivní lov v posledních letech není s to jejich počet vydatně zmenšiti. Nepříjde-li na ně nějaká epidemie, která by je ve velkém pohubila, není naděje v dohledné době na takové zřídnutí jejich osazení, že by bylo lze provozovati ve větším rozměru chov ovcí nebo skotu na plochách jimi hustě zaujatých.

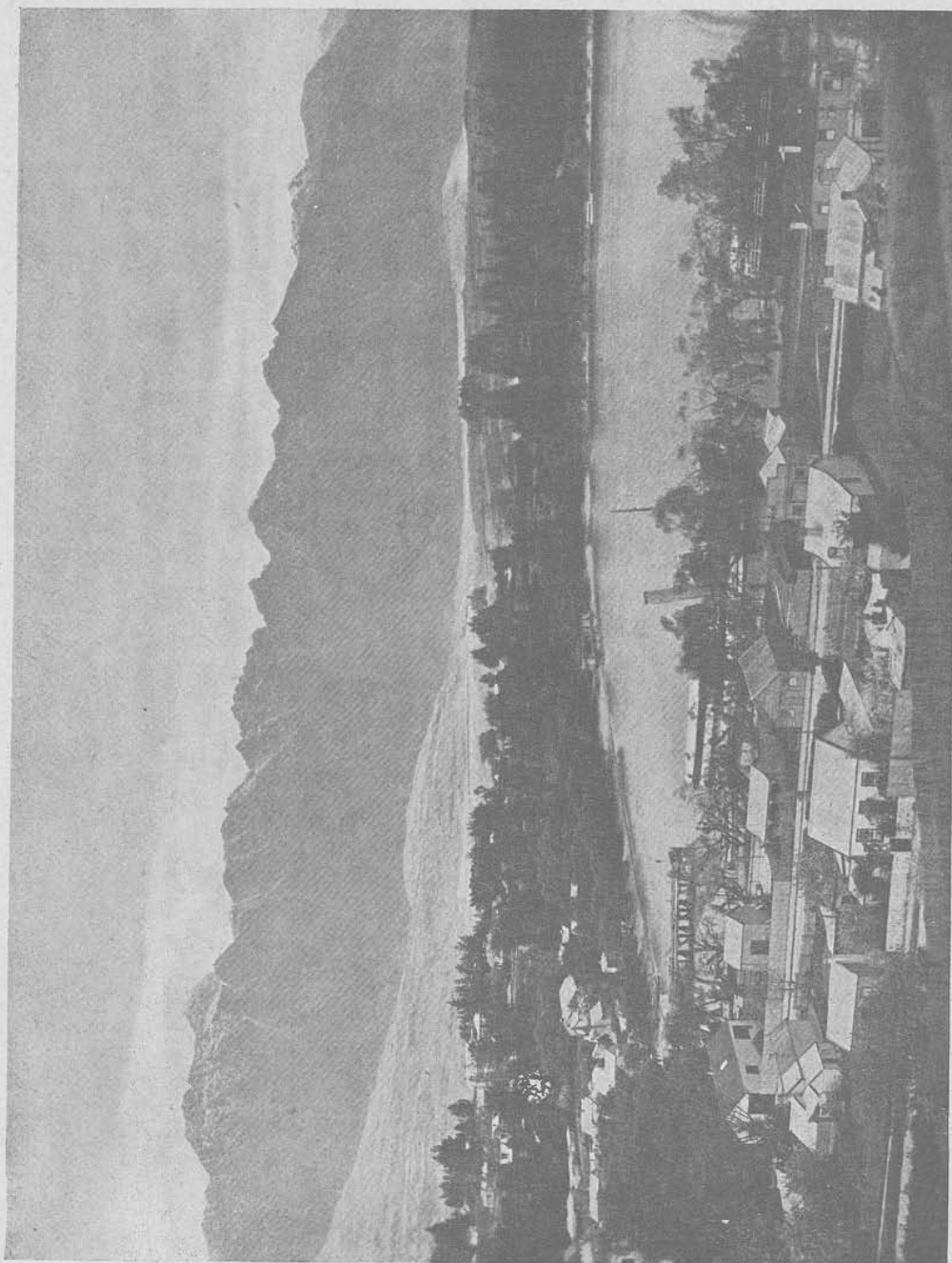
Novozélandští patrioté se neradi k tomu přiznávají, že celé kraje provincií Southland a Otago byly záplavou králíků přinuceny upustiti od chovu dobytka a že dnes sta a snad tisíce lidí živí se lovem a zpracováním koží těchto vetřelců, kteří oficiálně platí vždy za »vermin« čili nekalou havěť. Považuje se to za porážku správného hospodaření. Tolik je jisto, že kulturní plocha, na níž se dříve pracovalo podle všech pravidel extenzivního chovu dobytka, byla prozatím na léta ztracena pro uznané způsoby »počestného« zužitkování a obyvatelstvo jejich divočí a hrubně prý při krvelačném loveckém zaměstnání, které nešetří pravidel sportovních.

Že ani tak vydatné jich hubení, jaké dokazuje statistika vývozu, dosud nestačí, aby jejich počet byl zmenšen a škody jimi působené zeslabeny, přesvědčili jsme se v okolí Lumsdenu na vlastní oči. Teprve dále k západu, v kopčitém kraji, kde na svazích málo zvětralá hornina vystupuje a dna údolí jsou velice vlhká, záplavy králíků silně ubývá, ale pro hospodářské poměry má to velmi malý význam, neboť ani poměry půdy ani podnebí nejsou tam příznivy hustšímu zemědělskému osídlení.

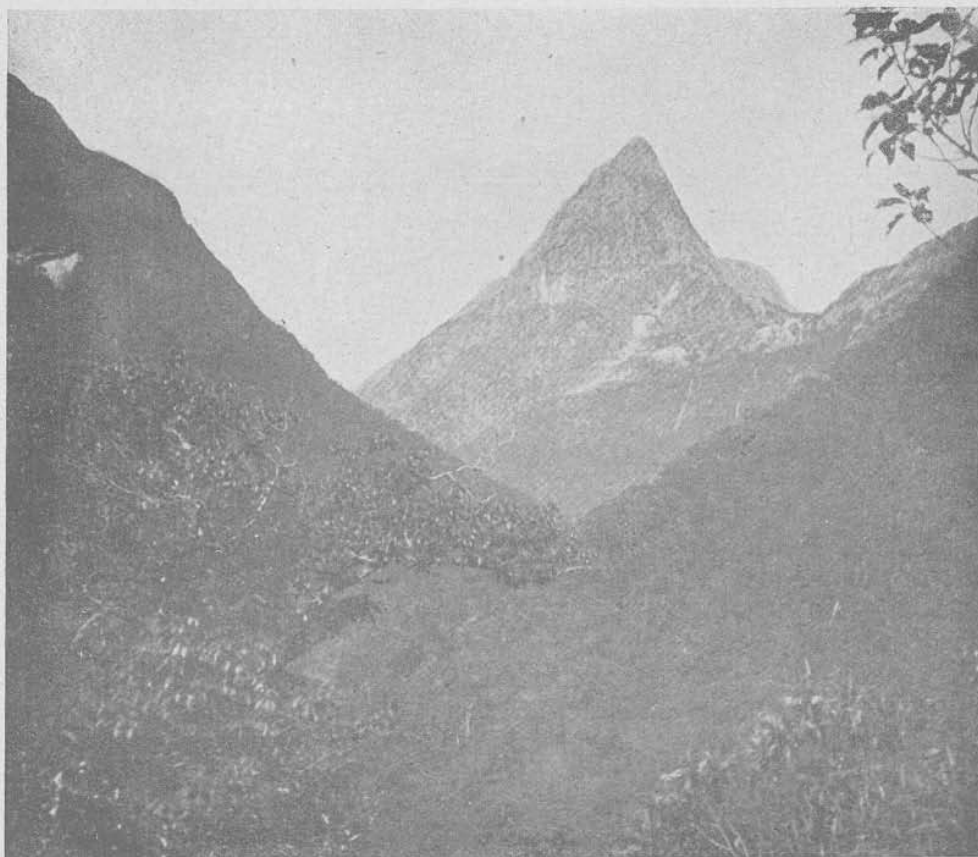
Z roviny lumsdenské stoupali jsme údolím proti toku řeky Oreti a projeli přes nevysokou rozvodní hornatinu pod severním svahem vysokých Takitima Mountains do širokého údolí řeky Mararoa, jejíž zdivočelý, v celou síť ramen se rozptylující tok proměňuje rozsáhlé plochy v zoufalou pustinu šterkových a písečných valů, koryt a močálů, porostlou jen chumáči velmi drsných trav a jiné nízké vegetace.

Ještě na svazích rozvodních hřbetů byla cesta dosti sjízdná, ač i tam staré stroje potřebovaly několikráte menších oprav. Malý automobil rozvážel cestující, jichž cílem byly drobné osady nebo osamělé usedlosti vzdálené od hlavní cesty, vždy zmizel a za nějakou dobu se objevil, zatím, co oba autobusy směřovaly k jezeru Manapouri.

U malého hostince při polovině cesty podnikli naši řidiči velmi důklad-

Queerstown při jezere Wakatipu.

Ballon Peak novozélandský Matterhorn (Chont Cervin).

nou prohlídku vozů, neboť čekala nás prý divoká jízda územím, kde nebylo by příjemno uvíznouti. Když sjeli jsme po mazlavé cestě se strání do údolí Mararoy, poznali jsme brzo, že opatrnost šoférů nebyla bezdůvodná. Nikdy bychom nebyli věřili, že s vozy tak velikými a zdánlivě neohrabanými bude lze dostati se po terénu tak chaotickém cestou necestou. Tu již nebylo ani silnice ani cesty, tu a tam byly vyježděné koleje, ty však zhusta proměňovaly se v hluboké rokle a často končily na slepo u příkrého břehu nově vyrytého koryta. Stav vod kolísá se podle dešťů a tání sněhů v horách velice často a s nimi i koryta vodní, která se mění téměř bez ustání, takže skoro pravidlem se stává, že kolejí vyjetých ve středu nelze již bezpečně používatí příští soboty. Jedinou výhodou tohoto stavu údolního dna jest, že skoro všechna koryta jsou poměrně mělká a automobily mohou

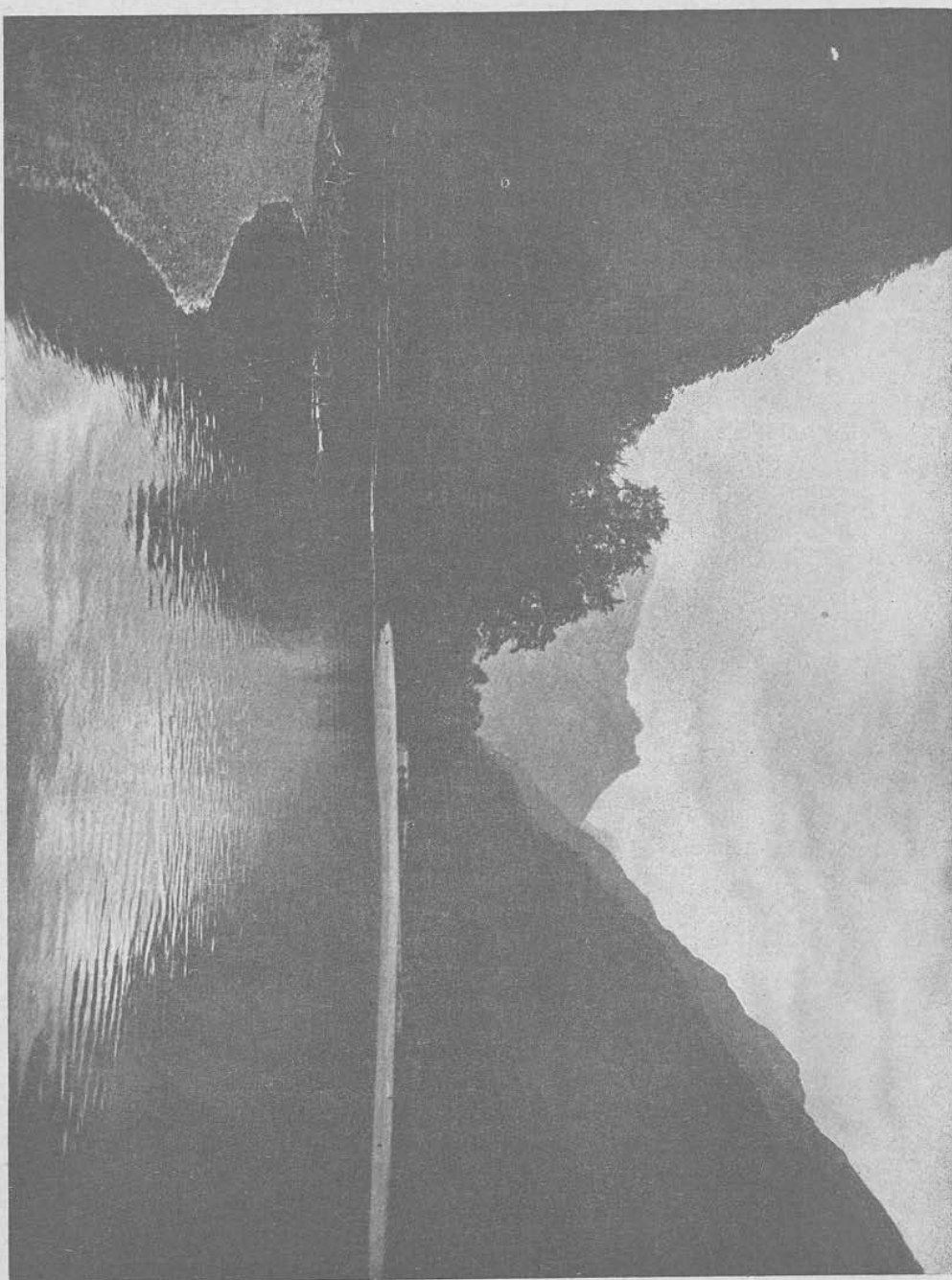
je snadno přebrodit. Pouze asi na dvou místech, kde hlubší, pravidelnější tok je vtěsnán mezi pevnější břehy, stojí dřevěné mosty, které jsou jedinými pevnými body na cestě dlouhé přes třicet kilometrů.

Bylo nás ve velkém autobuse asi patnáct, vzadu za cestujícími byla narovnána zavazadla, která nemohla býti upevněna na podlahách vně vozu. Pochybuji, že by se u nás našlo tolik lidí, kteří by s dobrým humorem, bez reptání, vesele snášeli divokou jízdu, při níž přes tu chvíli byli vymršťováni až ke střeše automobilu, kymáceli se s boku na bok a otrásali se téměř neustále jako na kocábce zmítané divoče rozbouřenými vlnami. Když jsme trochu zvykli na rozdrásaný kraj, kterým řidič zdánlivě beze všech pravidel řítil se dopředu, zmocnil se nás, právě jako všech ostatních cestujících pravý sportovní duch, nabyli jsme důvěry v divokého kapitána svého praskajícího, ale přece ještě stále pevného »korábu« a sledovali s horečnou pozorností všechny jeho počiny, jak zvítěziti nad bezpříkladně rozervaným terénem.

Prohlubiny, často vodou naplněné, nebo úzká koryta tekoucí vody překonával skokem, spoléhaje na setrvačnost vozu v pohybu a se stejnou urputostí pomáhal si ze sypkých hmot, z nichž by se byl snad nikdy již nedostal, kdyby byl autobus jen na moment uvázl. Po zvláště divokých skocích, kdy jsme všichni vysoko vylétli a těžce dopadli zpět na sedadla nebo na kyčle sousedů, vyjekl jen »jsou tam všichni?« a když dostalo se mu kladné odpovědi, zařval vesele »tak je to správné« a již řítil se do nového dobrodružství, z něhož zase jakoby zázrakem vyvázl. Byl to opravdu umělec svého řemesla a sportsman stejně neohrožený, jako kapitáni malých plachetek nebojící se rozbouřených vod zrádného moře.

Když konečně vybředli jsme z nebezpečného bludiště vodami rozbředlého údolí na pevnější půdu rozlehlých teras čili stupňů, které prostírají se širokými pásy vysoko nad dnešní úrovní velkých jezer Manapouri a Te Anau až na úpatí vzdálených horských skupin, všichni jsme si oddechli, protáhli údy a třeli místa otláčená a pohmožděná při divoké jízdě, vzdávajíce zároveň chválu znamenitému výkonu řidiče, který přijímal naše uznání se skromným, ale spokojeným sebevědomím vítěze v nebezpečném závodě. Také druhý autobus dospěl bez pohromy do bezpečí a brzo supaly oba hledíce nahraditi dlouhé zdržení na nebezpečné cestě, abychom brzo po západu slunce, nežli se úplně setmí, dorazili do turistické chaty při jezeře Manapouri.

Jak podnikavá je nálada novozélandských a australských turistů, ukazuje, že ještě téhož večera v úplné tmě odjel jeden z autobusů s několika turisty k jezeru Te Anau, ač řidič sám neměl chut do tohoto nočního dobrodružství, jelikož prý po deštích předešlých dnů cesta byla jistě velmi nesjízdná. Mezi těmi lidmi, kteří snad bez vážného důvodu, čistě jen z bezstarostné umíněnosti vydali se na noční turu, byli také mladí manželé s malým děckem chova-

Lake Ada v Milford Soundu. (Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

ným na ruce. Autobus skutečně nedojel, zabořil se do vysoké a sypké hromady nového náplavu a nemohl se vlastní silou vyprostít. Cestujícím nezbylo než při světle elektrické lampičky jít pěšky neschůdným krajem a v dešti přes dvě hodiny až do turistické útulny při jezeře Te Anau, kam dorazili úplně prokřehlí, ale prý ve výborné náladě, až pozdě po půlnoci. Jelikož tamní domácí lidé byli příliš rozespálí a leniví starali se o dobrodružné příchozí, šofér sám po všem namáhání obtížného dne pomohl jim rozdělati oheň a uvařit čaj, aby se trochu ohřáli, nežli se uloží do studených postelí k zaslouženému odpočinku.

Jezero Manapouri a Te Anau jsou pouze malými zbytky obrovského jezera, které ke konci velké ledové doby, když již ledovce hodně se zmenšily a na pláních roztály, prostíralo se široko daleko, jak dokazují široké terasy jeho usazenin, které prostírají se daleko do hornatiny podél řeky Mararoa a jiných přítoků velké řeky Waiau a jsou zvláště dobře patrné na svazích horské skupiny Takitima, kterou jsme objížďeli po severní a západní straně na své dobrodružné cestě z Lumsdenu.

Na turistickou chatu při jezeře Manapouri budeme vždy s povděkem vzpomínati. Hospodářem je tam bývalý učitel se svou chotí, kteří z lásky k přírodě již před léty usadili se v tomto osamělém kraji daleko od lidí a zůstávají tu i přes zimu, kdy jen zřídka turisté nebo loveci sem zabloudí. Málo kde dostalo se nám tak výborného pohostění a tolika laskavé péče, jako právě zde u těchto dobrých lidí zamilovaných do podniku, který spravovali tak, aby každý návštěvník měl ze svého pobytu při jezeře Manapouri jen nejlepší dojmy. Jezero Manapouri vyhláší většina znalců novozélandských krajů za nejkrásnější z velkých jezer Jižního ostrova. Je mnohem menší nežli Wakatipu nebo Te Anau a na první pohled zdá se ještě drobnějším, jelikož západní jeho dlouhé choboty nejsou nikdy viděti najednou a jen dle mapy lze si udělati plnou představu o pravé jeho rozloze. Svěží listnatý les bukový prostírá se mezi jeho břehem a hostinným domem a prales rozkládá se též podél břehů veliké řeky Waiau, tam kde opouští jezero při jeho jihovýchodní straně. Jen k severu od chaty les brzo přestává a rozsáhlé svahy a stupně až vysoko nad břehy jezera jsou porostlé houštinou křovin, kymácejících a vlnících se při prudších závanech větrů. Po jižní a západní straně jezero proniká daleko a hluboko mezi hory rozpoltěné na celou řadu příkrých skupin, s vrcholy ještě zasněženými. V popředí k jihozápadu odráží se od temnějšího pozadí klínovitý štít zvaný »Monument«, jehož charakteristický tvar byl vymodelován ledovci, které jeho boky důkladně kdysi obrousily.

Po pusté, divoké scenerii jezera Wakatipu je pohled na jezero Manapouri pastvou pro oči, které rády spočinou na lадném krajinném obraze, kde živé tóny zeleně mile se druží k modravé hladině jezerní a k ostrým tvarům hor, které četnými sněhovými poli prozrazují značnou výšku.

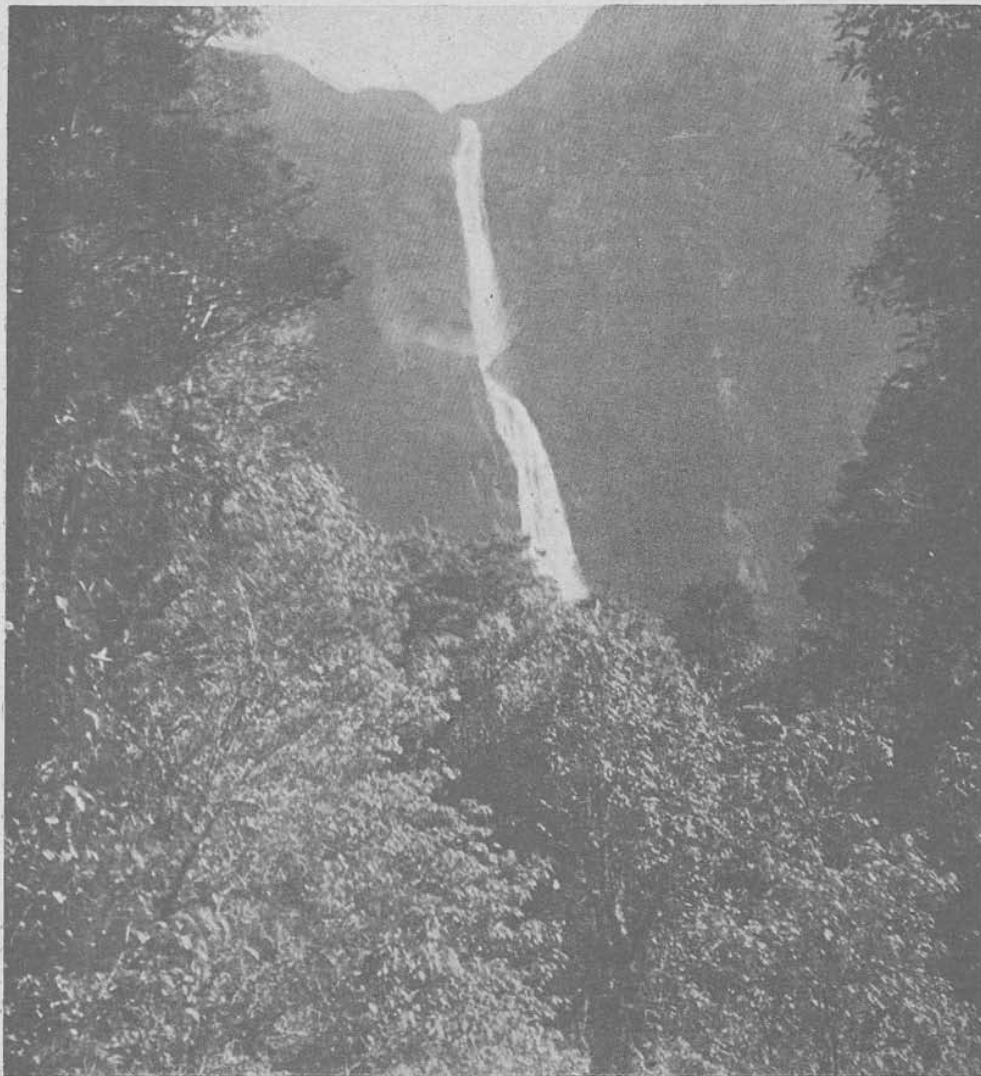
Řeka Waiau mezi jezery Manapowis a Te Anau.

Plocha, kterou jezero Manapouri pokrývá, je něco přes 100 čtverečných kilometrů. Jeho nesmírně nepravidelné obrysy a přechytné zalesněné ostrovy činí spolu se třemi velikými choboty a mnoha menšími zátokami hladinu jeho bludištěm, na něž beztretně mohou se odvážit jen dobří jeho znalci, nechtí-li se vystavit nebezpečí zablouzení, které může trvat také mnoho dní. Náš laskavý hostitel vypravoval nám řadu zajímavých dobrodružství, která přihodila se lidem příliš spoléhajícím na svůj orientační dar, když odvážili se do labyrintu chobotů a průlivů na západní straně jezera. Často jen ta okolnost, že byli zkušenými rybáři a lovci, pomohla jim přetrvat bez pohromy neočekávané prodloužení výletu, když zásoby potravin byly vyčerpány. Zhusta také rozbouří se hladina jezera tak, že dobrodružní plavci vypravivší se

veslařským člunem nebo plachetkou nemohou se po delší dobu vrátiti a správci chaty nastane povinnost vyhledati ztracené zabloudilce na palubě velkého motorového člunu, který ve zkušených rukách snáze může se odvážiti přes neklidnou hladinu.

Bohužel neměli jsme dosti času na velkou projíždku až na konec předlouhého a úzkého západního ramene, které jako fjord vniká daleko mezi hory, vždy znovu a znovu si otvírajíc průchod mezi zdánlivě nepřerušnými horskými srázy. Na krátký výlet vyjeli jsme na malé motoreč od přístaviště ukrytého v klidné vodě řeky Waiau k jižní straně jezera, přiblížili jsme se hodně » Monumentu«, projížděli malé zátoky, tu onde s písčitými »beachemi« žlutě se lesknoucími na slunci, za nimiž houština vysokého pralesa střídá se s holými stěnami kopců, slizkými od vody stékající po nich s vrcholů, na nichž oblaky mlh a mraků často svou vlhkost zanechávají. Zalesněné chlupy a divoké skalní hroty, jako zrcadlo vyhlazené stěny s bílými stuhami vod dlouhými skoky s výše se vrhajících, ostrůvky, tu příkře rozervané, tu ohlazené, jakoby hřbet obrovského nestvůrného zvířete, mění se v rychlém postupu, jak člun zkušenou rukou řízený proplouvá spleť chobotů, úžin a průlivů, nežli objeví se zase na široké hladině a namahavě razí si cestu, houpaje se po vlnách, k svému přístavu do klidnějších vod řeky Waiau.

Od západního chobotu jezera Manapouri a jeho ramen lze v několika směrech proniknouti k dlouhým fjordům, které od jihu a od západu daleko do souše pronikají, členíce ji spolu s velikým počtem velkých i malých jezer v pravý labyrint hor, vod a lesů, který patří k nejdivočejším a nejromantičtějším oblastem celého povrchu zemského. Výzkum této nesmírně rozervané a nepřístupné krajiny ještě ani z daleka není dokončen. Je to území zcela neobydlené. Pronikání do spleti lesů a hor je nesmírně stíženo její neobyčejnou vlhkostí. Postup houštinou pralesů zabraňují velice zrádné močály, do nichž ničeho netušící turista propadne zdánlivě pevnou vrstvou strouchnivělého, prohnitého zbytku odumřelých stromů, pokrytou přehustým porostem kapradin, různotvarých a bujných mechů a lišejníků. Údolí jsou stupňovitá, jednotlivé jejich plochy lesním houštím zarostlé, přerušované tůněmi a jezery nejrůznějších rozměrů a hloubek, končivají srázným závěrem, jehož stěny často hladké, jakoby vysoustruhované zdají se býti zcela nepřístupnými. Možnost vyhlídky z přehustého pralesa je nesmírně omezená, výzkumce vidí sice dobře ponuré srázy horských skupin, které jako obrovské skalní ostrohy vyčnívají hrozivě a nepřístupně nad úrovní údolí, rozeznává sněhová pole na jejich vrcholových, hlubokými kotlovými březny (kary) prohlodaných plochách, ale v bezprostřední blízkosti tápá a musí s nekonečnou trpělivostí prosekávati si cestu a ohledávati nebezpečný i neschůdný terén, nežli konečně se mu podaří najíti průchod a po nějaké vysoké hromadě ssuti vyšplhati se do některého kouta, kde s novým vynaložením energie a horolezeckého umění dovede

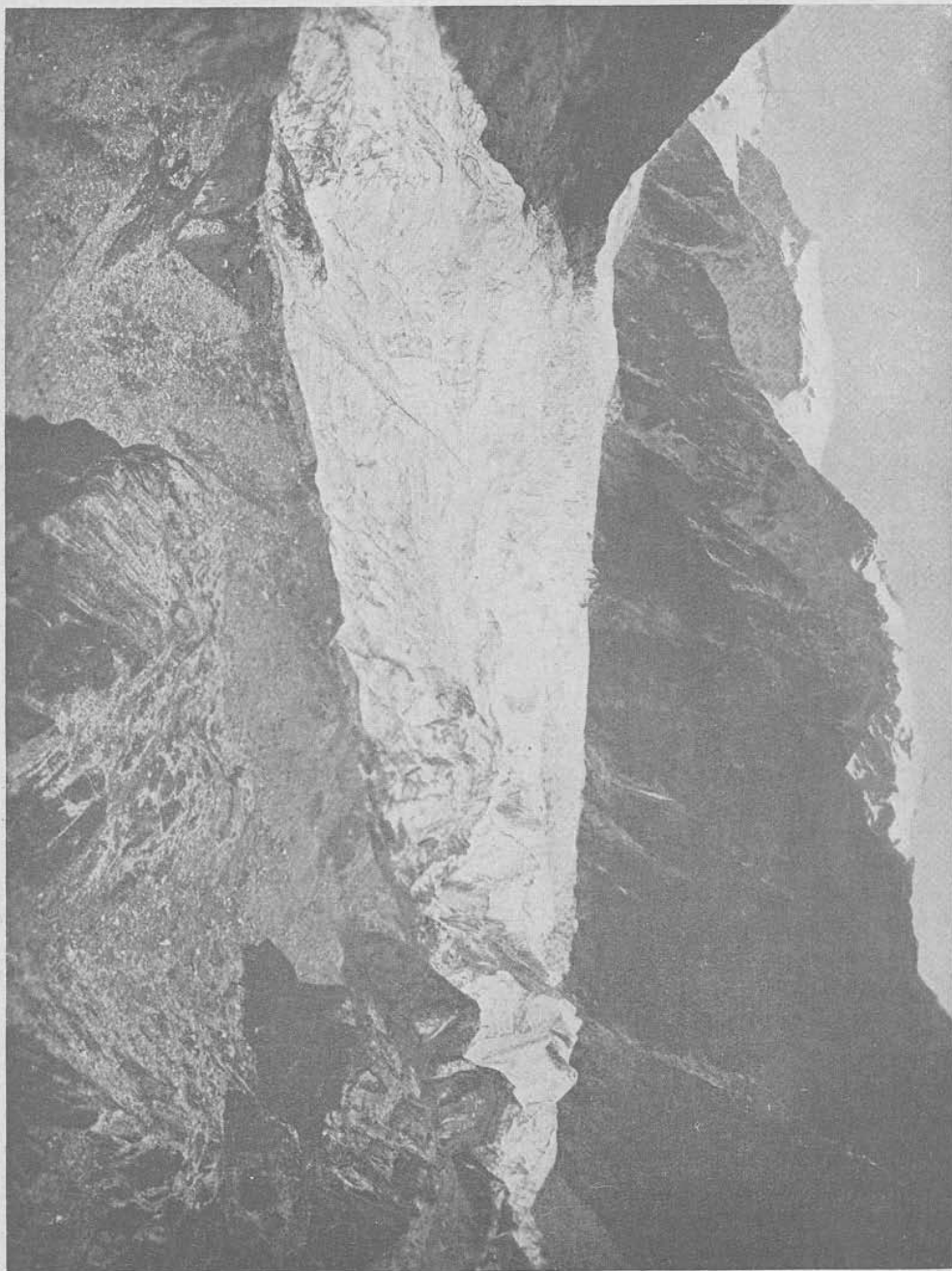
Sutherlandův vodopád.

se vyškřábatí na vrchol stěny, která často dlouho byla nepřekonatelnou překážkou dalšího podnikání. Vítězství dosažené s takovou obětavostí nepřinese však zpravidla očekávaných výsledků, jsou tu nové a nové překážky, které třeba zmáhati s novým vynaložením vytrvalosti, trpělivosti a sil. Při tom prší velmi často, skoro denně, někdy i v létě sněhové bouře se snesou a nezřídka takové množství vody v několika hodinách spadne, že mohutné poto-

ky se řítí, kde dříve snadno bylo se přebrodit, a že stěny před tím jen zvlhlé pokrývají se spoustou vodopádů. V lesích koruny stromů, větve a veškerá tajnosnubná směsice ve výšce i na zemi jsou doslova pro-sáklé vodou, kamkoliv sáhnete, spustí se vám pramének vody, kamkoliv šlápnete, vyskočí celý vodotrysk do hněda zbarvené kaše. Ztrávití několik neděl cestováním a badáním v tomto bludišti znamená snad ani jednou se neosušiti, spáti často bez ohně na promočené podloze v chladném, sychravém vzduchu. Strádání takové vydrží málo lidí trvale a mnoho družin velmi statečných turistů, lovců a lezců vrátilo se po úporném namáhání zcela vyčerpáno, aniž by byli mnoho nového vyzkoumali. Takové zkušenosti se opakují každého roku několikrát již od let osmdesátých a výsledky výprav podnikaných s tak obětavým vynaložením zdraví, sil i prostředků hmotných neměly dosud konečného úspěchu, aby odstranily z podrobnějších map Nového Zélandu dosti rozsáhlé, bílé plochy, označující území, o jejichž topografických poměrech není dosud nic jistého známo.

Jedna z těchto bílých ploch prostírá se dosti blízko jezera Manapouri, na sever od jeho nejzápadnějších chobotů až do pozadí prostředního velkého chobotu jezera Te Anau a sáhá až do blízkosti fjordů, které spleťtými svými rameny pronikají daleko do vnitrozemí. Nejbludnější z těchto propastných chobotů mořských má též zcela případné jméno »Doubtful Sound« (doubtful znamená neurčitý, pochybný, plný záhad), dělí se v takovou spoustu úžin a ramen mezi příkrými horami a útesy, že jeho podrobný výzkum poskytoval obtíže kromobyčejné i znamenitým mořeplavcům. Druhá rozlehlá bílá plocha je dosud nezdobou podrobných map mezi fjordy Dusky Sound a Preservation Inlet a úvodím dlouhých úzkých jezer Poteriteri a Hauroto, které jsou pozůstatky někdejších fjordů od jižního břehu ostrova, kde zatím patrně zdvižením mořského dna a množstvím náplavů byly souši získány široké plochy pokryté ssutí, dávnými ledovci a řekami s hor ve velké ledové době snesenou. K ní je hodně daleko od jezera Manapouri, které ve směru jižním a jihozápadním bylo východištěm úspěšných výprav, zejména zeměměřiče E. H. Wilmota, který na sklonku let osmdesátých podnikl celou řadu velmi úspěšných tur, jimiž podstatně rozšířil plochu známého území a našel také nejschůdnější přechody mezi výběžky jezera Manapouri a několika fjordy, pronikajícími do jeho blízkosti. Pokroky, jichž bylo v posledních desetiletích dosaženo k odhalení neznámých dosud oblastí, jsou celkem dosti malé, ač výzkumná činnost vyžádala si též několik obětí mužů, kteří nikdy se nevrátili k svým druhům, zmizevše beze stopy.

První začátky výzkumné činnosti také v těchto končinách spadají do počátku šedesátých let, kdy zahájena byla ku podpoře zlatokopeckého podnikání výzkumná činnost geologická. Ta měla za účel dávatí spolehlivé a

Doleni kraj ledovce Franjiška Josefa.

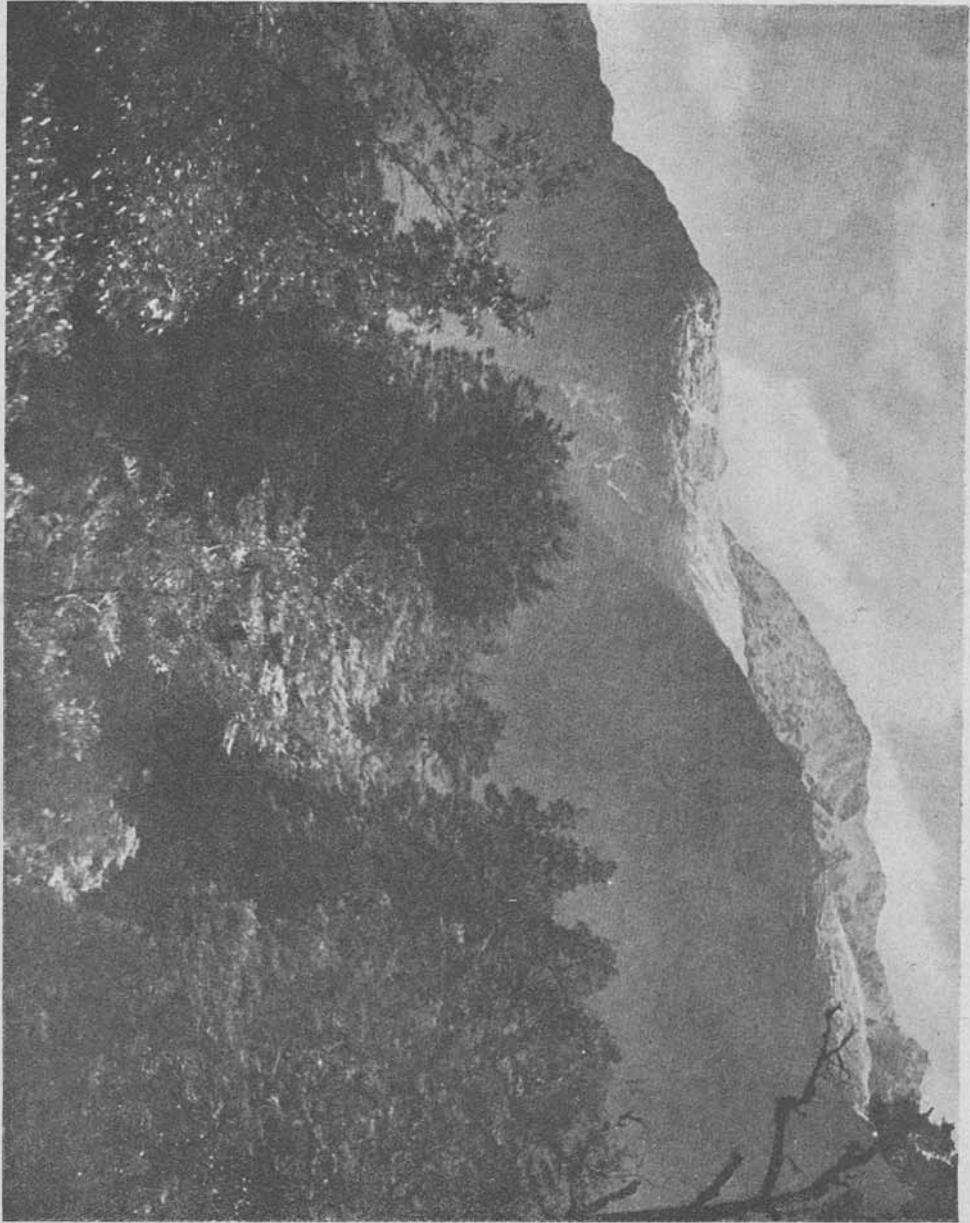
užitečné direktivy zlatokopům stále dále do horských pustin pronikající. Mnoho zásluhy o poznání jihozápadní hornatiny Jižního ostrova náleží prospektorům, hledačům rud, kteří neohroženě razili cestu do končin, v nichž bylo jim přemáhati nadlidské překážky a snášeti útrapy neobyčejné. Jména jejich jsou zhusta zvěčněna názvy horských přechodů, vrcholů a vodopádů a dějiny výzkumu této končiny mají své velké hrdiny právě tak, jako do nedávna záhadné a nepřístupné kraje mnohem větších rozměrů ve velkých kontinentech. Rozsáhlost plošná není vždy rozhodující, záleží na povaze krajiny i na množství záhad, které v ní mohou býti skryty. V tom směru rozsáhlé plochy pouští nebo holých hor, poskytujících daleké zřetelné výhledy, nemohou se měřiti s krajinami, jejichž relief je drastický a jejichž nepřístupnost je mnohokrát zvýšena hustotou pralesů, které je pokrývají.

Právě kraj fjordů a velkých chladných jezer na jihu »Te-wai Pounamu« patří k nejtěžším oříškům pro vytrvalost lidské podnikavosti a proto bílé plochy na mapách této končiny nejsou naprosto hanbou Novozélandanů, vysvědčením jejich malého zájmu vědeckého a nedostatečné zvědavosti, nýbrž velmi makavým dokladem obrovských obtíží, které stojí v cestě podnikavosti i mužů přírodou i výzbrojí cestovní co nejlépe opatřených k přemáhání různých překážek, které se tu spojují a komplikují v neproniknutelnou síť závor, jimiž příroda obepiala svá poslední tajemství.

Tolik je ovšem jisto, že neznámé ty plochy neskrývají již ani jedné hory, která by vyčnívala vysoko nad ostatní vrcholy, jejichž výška jest již známa. Za to je tam plno jezer, vodopádů, labyrintů skal a údolí dosud nepoznaných. Není snad ještě úplně bezpodstatna naděje, že žije v těchto pralesích ještě nějaký počet nesmírně vzácných ptáků chřástalům podobných, *Notornis Hochstetteri*, jejichž fosilní zbytky byly nalezeny již ve čtyřicátých letech a určeny proslulým přírodopyskem anglickým Owenem, který již před tím popsal podle zachovaných kostí vymřelé pštrosovité ptáky moa. Celkem jen čtyři exempláře tohoto ptáka se skvostným modrým peřím byly ukořistěny na různých stranách fjordové i jezerní divočiny,*) ale je dosti oprávněno mínění, že snad ani novým škůdcům domácí zvířeny nepodařilo se ještě překonati všechny překážky, bránící přístupu do těchto člověku dosud tajemných končin.

Pro nové oživení horských krajů podnikly aklimatisační společnosti i vláda novozélandská mnoho pokusů o zdomácnění velké lovné zvěře. Byli na Novém Zélandě vypuštěni do přírody kanadští losi, velicí jeleni američtí, wapiti, naši srnci, daňci i asijsťi jejich příbuzní, sambur a chital čili axis. V končinách nejzazšího jihozápadu rozmnožili se zejména losi, wa-

*) Kořenský, K protinožeům. Díl II. str. 49.

Coston k Milford Soundu.

pítí a srnci. Lov na ně je dnes jedním z velmi důležitých lákadel pro sportsmany. Veliké množství pstruhovitých ryb bylo nasazeno do jezerních i říčních vod se znamenitým výsledkem, takže rybáři domácí i z Anglie přijíždějící nacházejí ve zdejších vodách plné uspokojení své vášně.

Je zajímavé, že až do těchto nehostinných končin pronikl kmen maorský, ale vymřel zase před příchodem Evropanů. Zejména v okolí jezera Manapouri bylo nalezeno hodně zbytků po nich, pecí, nástrojů a odpadků. Lov úhořů a pernaté zvěře byl asi hlavním zdrojem jejich výživy. Není nepravděpodobno, že již před několika stoletími lovecká činnost těchto domorodců a asi s nimi sem proniknuvší krysy byly příčinou vyhubení bezkřídlých ptáků v přístupnějších oblastech.

Když se konaly první přípravy pro vědecký sjezd, jehož jsme byli účastníky ve Wellingtoně, byla na přetřes uvedena otázka, zdali by nebyla speciálně pro členy kongresu uspořádána výprava po lodi do proslulých fjordů, jaké před lety bývaly dosti často opakovány čistě za účelem turistickým a zábavným. Bohužel k provedení tohoto námětu nedošlo k velké lítosti mnoha z nás, kteří jsme se těšili, že návštěvou několika proslulých fjordů doplníme své známosti o dokladech někdejší velkolepé činnosti ledovců na Novém Zélandě.

Zdá se, že jenom finanční důvody, (nepříliš jistý výnos,) byly příčinou proč Novozélandská paroplavební společnost zrušila plavby, které v letech devadesátých a v prvním desetiletí tohoto století byly jedním z největších požitků, jež cizokrajné přátele přírodních krás lákaly do krajů Protinožců. Je věru s podivem, že dosud nestalo se nic, aby tury tyto byly znovu zavedeny. Je tu nepochybně kolise zájmů mezi paroplavební společností a turistickým úřadem státním. Tomuto záležitosti předem na tom, aby jeho útulny, chaty a stezky měly dostatečný počet návštěvníků, podporuje proto východiště se strany vnitrozemské, od velkých jezer a nemá zájmu na obnovení mořských cest, které by prý vyžadovalo nějaké státní garancie pro případ finančního neúspěchu.

Program těchto výletů, jichž východištěm i konečným cílem byl dunedinský přístav Port Chalmers, býval rozpočten na deset dní; vzdálenost, kterou parník urazil, činila přes 1500 kilometrů. Bývalo navštíveno několik fjordů, jako poslední Milford Sound, kde dána byla cestujícím příležitost podniknouti výlet k proslulým Sutherlandovým vodopádům. Program jízdy byl i jinak rozmanitý (tance, regatta, rybaření), aby všem sklonům výletníků se vyhovělo co nejúplněji.

Jezero Manapouri je podle dosavadních výsledků vyměřování novozélandských jezer nejhlubší ze všech, má 445 m hloubky a je také největší a nejhlubší kryptodepresí na Novém Zélandě (dosahuje hloubky 263 metrů pod hladinou mořskou). Jezero Te Anau pokrývá ze všech největší plochu,

ale hloubka jeho není ani 300 metrů a jeho kryptodeprese je mnohem menší nežli jezera Manapouri, jelikož i hladina jeho leží o celých 90 metrů výše. Jméno Te Anau je maorského původu a vyslovovalo se správně tak jak je psáno. Běloši však již zapoměli původní výslovnosti a zvou je obecně »Tiano«.

Cesta autobusem k jeho jižnímu konci byla zajímavější nežli putování předešlého dne, neboť několikrát přiblížili jsme se toku řeky Waiou vroubenému krásnými listnatými lesy. Povšimli jsme si blíže také místa, kde předešlé noci se zabořil autobus. Trvalo to několik hodin, nežli se podařilo odkopáním náplavu uvolnit jeho kola a pomocí zápřeže druhých vozů vytáhnouti jej konečně z bahna. Pohromy neutrpěl žádné a byl připraven již zase pro turisty, které měl vzít zpět do Lumsdenu.

Okolí hotelu při jezeře Te Anau není zvláště vábné, hory na západním břehu jezera nepředstihují půvabem výhledů, kterých jsme užívali téhož dne v okolí jezera Manapouri, a po straně východní stupňovina holých teras táhne se až daleko k severu. Pasou se na ní velká stáda ovcí, ale pro oko je pustinou málo zajímavou. Byl nepříznivý, chladný podvečer, když jsme sem dojeli, prudký víchř otřásl okny a dveřmi dřevěných chat, rozdělených na skromně vypravené pokojíčky, a hnal všechny hosty do společenských místností a jídelny, kde celá společnost prokazovala krbům velmi horlivou pozornost.

Časně ráno příštího dne byli jsme vypraveni na parník, který za pět hodin jízdy nás dopravil do hotelu při severním konci jezera, označovaného názvem Glade House (dům na mýtině). Bylo nám uraziti přes 50 kilometrů po celé délce hlavní jezerní hladiny od jihu k severu. Mimo tuto dlouhou a poměrně úzkou pánev patří však k jezeru Te Anau tři fjordovité choboty, kterými zasahuje hluboko do horského světa naproti mořským fjordům od západního pobřeží. Některé ze skupin v jejich nejbližším okolí dosahují výše 2000 metrů a jejich sráznost a divokost závodí prý tu a tam se scenerií při Milford Soundu, kdežto v jiných místech vyniká neobyčejnou krásou a pestrostí lesního hávu, který vystupuje místy až skoro do výše jednoho tisíce metrů. Nejdelší a nejrozmanitější je prostřední chobot, od něhož pronikli odvážní turisté k fjordům Caswell Sound a George Sound divokým krajem, který výzkumnům klade stejnou obtíž, jako území za jezerem Manapouri a v okolí Milford Soundu.

Druhá polovice cesty po jezeře byla zajímavější nežli první. Na jihu je hladina hodně široká a teprve od ústí středního chobotu se zužuje a nabývá nového výrazu, neboť i na východní straně zvedají se vysoké hory, které v dále kulminují v hustě zasněžených skupinách horských, vroubících severní výběžky jezerní pánve.

Ráno byla zima a větrno, že nám chvílemi až zuby drkotaly, když jsme

opustili úkryty na palubě nebo kabinu a snažili se zmeškati co nejméně z panoramat stále se měnících. Teprve v druhé části cesty nastalo počasí přívětivější a užívali jsme chvílemi při jasném slunečním svitu neobyčejně barvitě scenerie, která byla velmi vhodným úvodem k tomu, co nás čekalo v příštích dnech.

VIII

OD TE ANAU K MILFORD SOUNDU

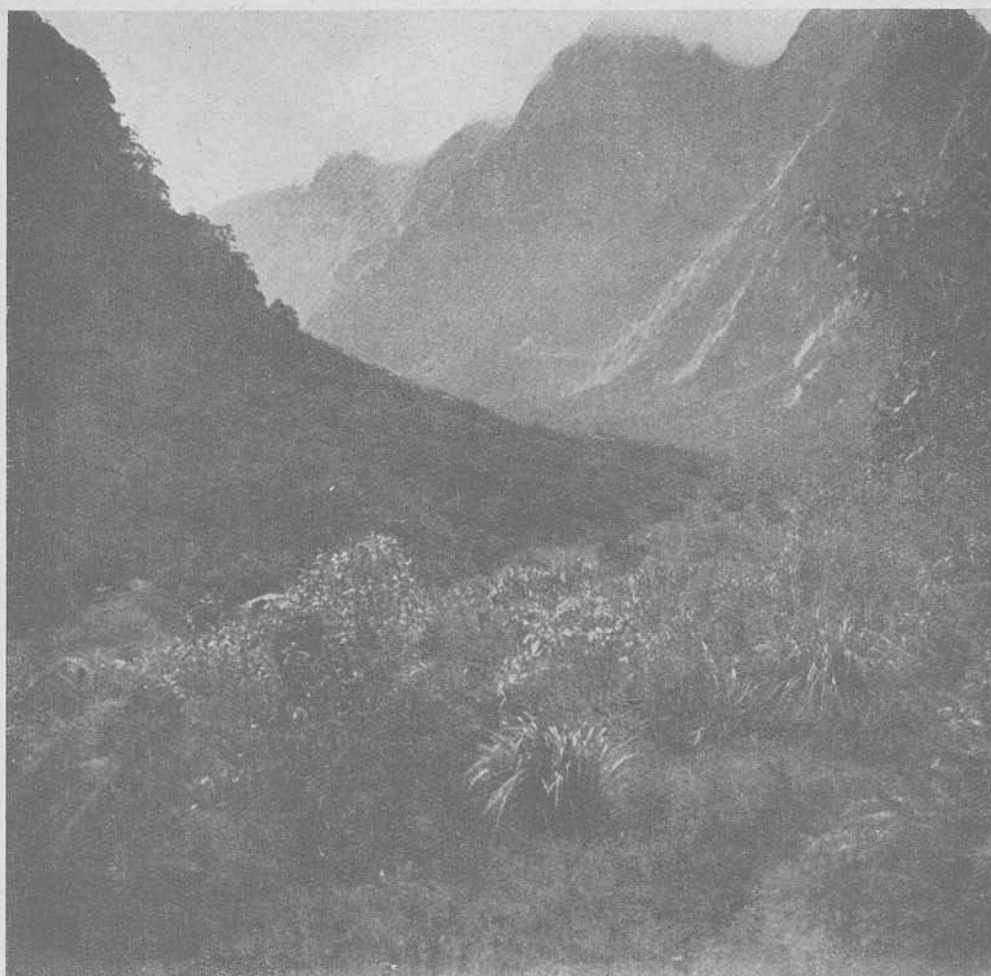
ÚDOLÍ CLINTONŮ. CESTA PŘES MAC KINNONOVO SEDLO. SUTHERLANDŮV
VODOPÁD. LAKE ADA. MILFORD SOUND. NÁVRAT K JEZERU TE ANAU.

o Glade House odvěkli jsme od přístaviště svá zavazadla, neboť bylo třeba důkladně se převléci pro sedmidenní pěší turu územím, kde voda jest nejdotěrnějším živlem, se všech stran na kůži turisty pronikajícím. Měli jsme hodně vysoké šněrovací boty turistické, které jsme si dali pro jistotu ještě před obědem důkladně namazati, i jinak byli jsme dobře vypraveni, nesouce si ve svých bafoších prádlo i šaty k převlečení. Zásob jídla a pití nebylo třeba, neboť vzdálenosti nejsou veliké a v útulnách po cestě dostane se vše potřebné v dostatečné hojnosti. Jen neplnou láhev whisky měli jsme v opatrné rezervě, neboť v chýších turistických nesmí se prodávati alkohol. Nebyli jsme o nic horší nežli většina spolucestujících, které jsme zahlédli tu a tam, jak si tajně přihnuli, aby ohřáli tělo a posílili ducha něčím uvnitř útrob, když zvenku jen studená voda ke kůži přilínala mokrým oděvem i prádlem.

Po krátké přestávce využité k převlečení i k obědu již nás volali, abychom se dali přepravití přívozní kocábkou přes řeku Clinton a nastoupili na toto odpoledne určený pochod až ke skupině chýší zvané Pompolona Huts. Rozhlédli jsme se po okolních horách, které jakoby mýtinu se všech stran uzavíraly svými nebetyčnými srázy, a nastoupili cestu bukovým pralesem. Kráčeli jsme chvílemi v hlubokém pološeru. Dobře schůdná stezka byla tu zřízena po velmi houpavém podkladu a na obou stranách byla houština pralesa, do níž neradno bylo vkročiti bez předechozího opatrného ohledání půdy dlouhou horskou holí. Podivný zápach ztuchliny nás obemknul a chvílemi byl až příliš obtížný. Pidimužící starých pohádek a pověr sotva by si mohli přát vhodnějších úkrytů, nežli zde byly na každém kroku. Houštiny kapradin rostoucí na kmenech dotekem se rozsypávajících a přehustý podrost křovin zakrývaly pohled do beztak temného nitra pralesa spolu s dlouhými clonami lišejníků a mechů visících se všech větví a lijan, kterými byly síťovitě protkány prostory mezi jednotlivými stromy.

Chvílemi přiblížila se stezka ke břehu klokotající řeky a trochu jasna, nebo i přímých paprsků slunečních, proniklo do stínu této podivné džungle, která přes svou jednostrannost skvěla se všemi odstíny zeleně vykouzlené v podivuhodné směsici. Jednostranné jsou tyto lesy potud, že skoro-výhradně druhy

Údolí Clintonu nad Pampolema Huts.

jižních buků (*Nothofagus*) rostou tu jako vysoké stromy, ale jejich sytě zelené koruny bývají zhusta zpestřeny různobarevným jmelím, které tu červeně, tu žlutě svítí do zeleného okolí.

Cesta stoupá velmi pomalu a stín se spíše zhušťuje, když slunce stále šikměji svítí přes vysoké hradby hor. Výhledy na řeku a přes ni stávají se však častějšími. Tam, kde říčka Neale River otvírá rozsáhlejší prostoru mezi vysokými stěnami pralesa, zříme na severovýchodě sluncem ozářenou skupinu vrcholů mohutného horského pně Te Anau, strmícího přes 2000 *m* nad hladinu mořskou. Jeho sněhová pole svítí jasně mezi štíty roklinami

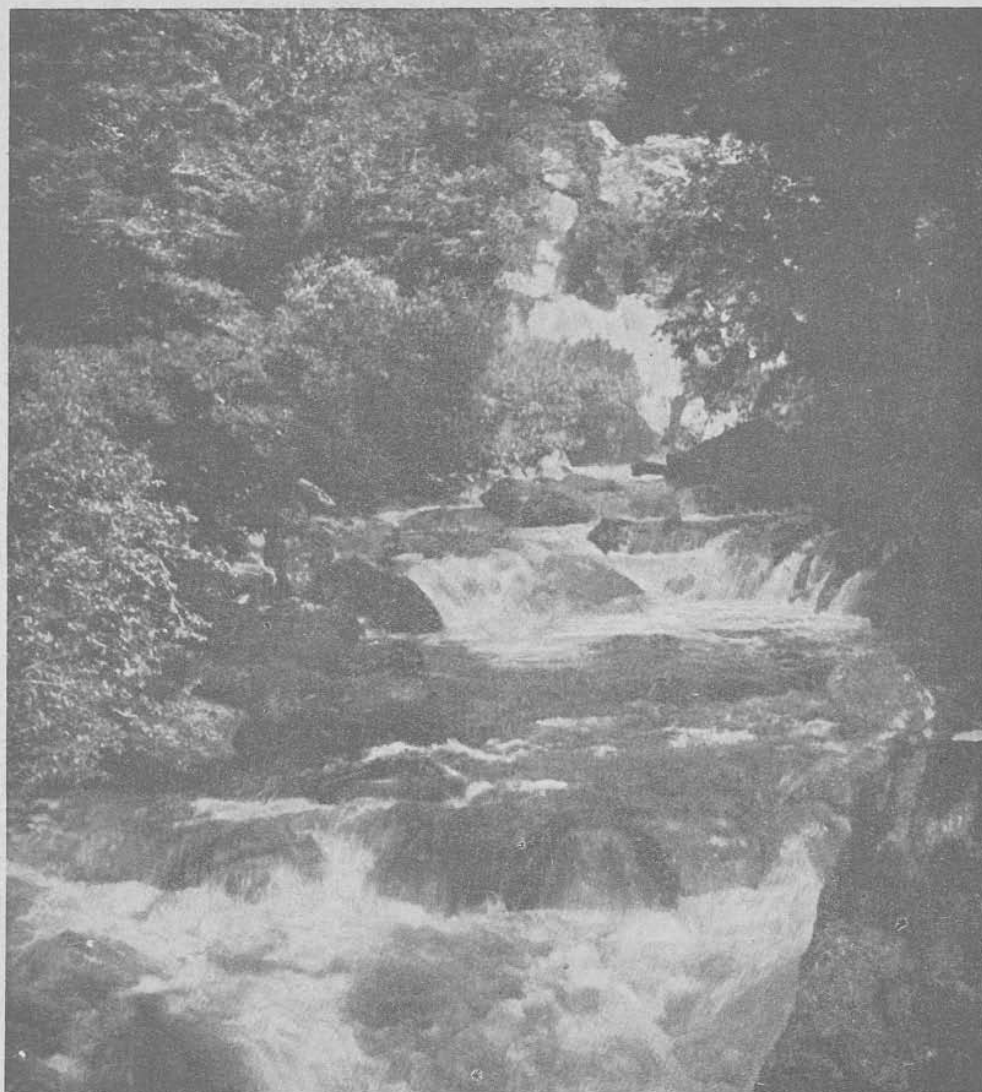
rozdrásanými a pokrývají rozsáhlou plochu. Snad jsou při svém dolním kraji proměněny v led, neboť svítí tu jakýmsi modravým jasem, ale ledových splazů zasahujících do údolí mezi srázy stěn patrně nemají. Tyto stěny jsou nesmírně hladké a tvoří s protějším stejně příkrým bokem horským pravý tvar U, který je tak charakteristický pro údolí vymodelovaná ledovci v široká neckovitá koryta o prostorném, plochém dnu a srázných, hladkých bočních stěnách. Jak vysoko tyto ledovcem ohlazené stěny sáhnají, neodvažuji se přesně odhadnouti, jistě však vystupují průměrně přes 1000 metrů nade dnem údolí, což by svědčilo tedy pro nejméně stejnou, ale zajisté o hodně větší mocnost ledových proudů, které se druhdy těmito údolními valily svou kompaktní masou do dnešní jezerní pánve Te Anau.

Ještě jsme byli v lese a začalo pršet. Stoupali jsme již znatelněji, ač ne neustále, stezka střídavě vedla vzhůru a zase dolů po úpatí příkrých hald ssuti, které potoky a občasnými bystřinami byly splaveny se srážů. Několik můstků vedlo přes toky, které často příliš divokými se stávají, přes jiné jsme přeskakovali s kameně na kamen. Hučení vod, řítících se se stěny údolí docela blízko stezky bylo chvílemi velmi silné, ale teprve v posledním úseku cesty viděli jsme ty bělostné proudy, jež spouštějí se po černavých stěnách údolí z obrovské výše, někdy řítí se na velikou vzdálenost volným pádem odkloněny od skály a rozvívány větrem v široké clony vody zalévají jako dešť široký pás lesa pod úpatím skal.

Když vyšli jsme konečně z lesa na úpatí tuze kamenité a zpustošené vodami a nárazy vichřice, měli jsme před sebou širokou prostoru údolí, v němž les převládal, zprava i zleva nebetyčné holé stěny s přčetnými vodopády a v dále vpředu mezi mlhami prokmitající oblohu nad vysokým závěrem údolí, nad nímž po stranách bylo viděti vysoké hory mezi přeháňjícími se oblaky.

Byla to horská scenerie takového rázu, jakou v našich horách nacházíme až blízko hranice lesů, to jest o mnoho set metrů výše, nežli jsme kráčeli toho večera v starém ledovcovém údolí, málo výše nežli 400 metrů nad hladinou mořskou. Déšť hnaný vichřem stával se stále obtížnějším, chvílemi mohli jsme sotva dýchat, když pleskal nám přímo do tváří, a jen občas ustaly prudké přepršky na tolik, že mohli jsme se trochu rozhlédnouti.

Pomalů blížili jsme se pod holé stěny v popředí, do blízkosti vodopádů, které jistě patřily k nejvyšším, jaké jsme kdy viděli a mocností i výší svou předstihovaly přemnohé slavné vodopády evropských velehor. Měly vesměs svůj původ v tak zvaných visutých údolích, shora zahloubených široce do hladkých stěn, jimiž kdysi vedlejší, malé ledovce ubíraly se k hlavnímu údolí, v němž spojily se mnoho set metrů nad dnešním jeho dnem s obrovským ledovcem jím do předu se šinoucím. Čím větší byl takový pobočný ledovec, čím zuačnější jeho hmota a síla, tím hlubší neckovité koryto vyryl

Vodopád nad jezerem Ada.

si mezi strmými štíty a jehlami, v němž je téměř horské rozerváno. Vrcholové výběžky horské skupiny, strmící přímo nad hlavním údolím vypadají, jako by byly břitvou odříznuty. Titanské rýpadlo nemohlo by více uhladiti ty nebetyčné stěny, nežli to udělala masa ledovce, do níž zamrzly kameny morén, které otíraly skály jakoby smirkem, unášejíce s sebou odlupující se

plásty horniny, které odvětraly od podlahy a tlakem ledovce byly do předu posunovány, drceny a trhány.

Před soumrakem dorazili jsme k chýším, uvítání štěkotem psů, kteří divoce vyběhli nám vstříc, ale byli hned velmi přátelsky naladěni, když poznali v nás neškodné turisty, na jaké byli zvyklí. Bylo nás celkem osmnáct, kteří toho dne vyrazili z Glade House, a teď teprve snažili jsme se seznámiti, majíce před sebou šest společných večerů. Útulny skládají se z několika chýší, nejméně ze tří. V jedné bydlí hospodáři a průvodci, je tu též kuchyně a společná jídelna, druhou zaujímá noclehárna dámská a třetí noclehárna pánská. Jsou to pevně z břevien stavěné chaty o jedné nebo dvou místnostech, v nichž jsou po všech stranách palandy s lůžky po dvou nad sebou, mimo jediné dvěře a místo pro krb. Lůžka jsou primitivní, ale čistá a pokrývkami dobře opatřená, o dříví zpravidla postarají se již předem hospodáři a vždycky je ho aspoň tolik pohromadě, že lze proschlým udržovati oheň, zatím co nově nasekané a zvenku přivlečené se suší po stranách ohně v krbu. Na drátech před krbem a nad stolem je místa dost na sušení šatů a prádla, po stranách krbu pro obuv a jiné předměty, kterým poloha v blízkosti ohně není na škodu.

Zde před chýsemi spatřili jsme bezkřídlého dlouhozobého ptáka zvaného »weka«, který je na první pohled hodně podoben »kiwi« a snad jediný z celého velkého počtu k letu neschopných druhů se zachoval ve větším počtu aspoň v této odlehle krajině, kam snad ještě dravá škodná ani krysy ve větším počtu nepronikly. »Weka«, dorůstající velikosti pěkné slepice, je velice tichý tvor, který stále šuká kolem obydlí a je neblaze proslulý svou sklonností ke kleptomanií. Vše, co je s to unést, odvléče a vplíží se velmi rád i do obydlí. Několikrát musili jsme ho zahnati, když pootevřenými dveřmi vnikl do chaty. Bylo v jeho zjevu něco podivného, byl jako šotek nebo plivník tajemně se vynořující z koutů, nebojácný a naprosto nesyšitelný.

Večer ještě hodně přšelo a v noci rozpoutala se pravá vichřice s deštěm, takže k ránu slyšeli jsme za chatami silně hučící vody, které z večera byly dosti klidné.

V malé vzdálenosti za sebou tekou tu po balvanitém korytě uprostřed mohutných ssufových kuželů dva potoky, tvořící na stěnách vysoké vodopády, kterým jsme se předešlého dne z dálky podívovali. Voda jejich byla neobyčejně prudká a koryto i na nejužším místě tak široké, že jen nejdovednější skokani dostali se suchou nohou na druhou stranu. Někteří a zejména dámy zuli obuv a obuli se teprve za druhým potokem, já jsem se důkladně smočil, ale za chvíli nebyl jsem na tom o nic hůře nežli druzí, neboť stezka se brzo tak zúžila, že kráčeli jsme skoro po pás se otírajíce o vodou napité kapradiny a jiné mokré rostliny, takže všichni byli za chvíli tak mokří jako já.

Za nedlouho vstoupili jsme zase do lesa, který však brzo bral na se jinou podobu nežli dosud. Místo vysokokmenných buků rostly tu stromy značně nižší a brzo se větvičí, tak ověšené dlouhými vousatými lišejníky, že často jejich listů skoro mizelo za touto podivnou okrasou. Na zemi bujela skoro neproniknutelná houšť velkolistých kapradin. Ač právě nepršelo s oblohy, sypalo se se stromů na nás tolik vody, že výsledek byl úplně stejný, jako bychom kráčeli v silném dešti. Po levé straně měli jsme vysoké černé stěny metamorfovaných břidlic, někdy bohatých křemenem jako svor; po pravé svah do údolí, kde střídal se porost lesní s plochami zarostlými mechy a rokytím, patrně močály. O něco výše již byla malá jezírka, jakoby na poduškách krásných pestrých mechů spočívající, a v jejich vodě zrcadlily se vrcholy okolních hor.

Stoupání vlhkým pralesem bylo dosti obtížné, vzduch ač chladný, byl přece tak prosycen parami, že dýchalo se v něm dosti nesnadně, třebaže jsme dosud nepatrně vystoupili.

Ani jsme nepospíchali, neboť lesní stezka měla tolik podivného půvabu, že rádi jsme se zastavovali a prohlíželi si dopodrobna rozkošná zákoutí a těšili se výhledy do houštin, kde tisíce vodních kapek visících na bradatých lišejnicích lesklo se jako perličky. Nežli nastal skutečný výstup po serpentínách k sedlu, byla nám útulkem na chvíli z laťoví zbitá ke předu otevřená chýše, která za nečasu bývá velmi vítaným útočištěm pro ty, kdož vracejí se dolů od sedla a potřebují si odpočinouti i ohřáti zkrehlé údy.

I zde je uvnitř narovnáno dosti dříví, aby si mohli rozdělati oheň, uvařit čaj a opatřit si aspoň trochu zdánlivého pohodlí, nežli šaty promočené začnou zábsti a přinutí k další chůzi.

Stezka stoupá v zákrutech po hrubé ssuti a tu a tam i po skalách, ve výši asi 700 metrů končí les několika osamocenými skupinami hodně zprohýbaných stromů, které jakoby se uhýbaly do šířky pod tíhou sněhových vichřic shora na ně dopadajících, a kráčeli jsme po holém svahu za střídavého deště a slunečna. Konečně vystoupili jsme na horní plochu, kde mezi holými skupinami skal několik drobných tůněk se prostírá, ale nemohli jsme přejítí hned na druhou stranu, kde zela propast skoro kolmých stěn, nýbrž musili jsme ještě stoupati až skoro těsně pod srázy obrovského, skoro homolovitého kopce, který po severní straně sedla trčí osamocen, jako obrovský pomník vzdoru proti rušivým silám přírodním. Je s podivem, jak tento poměrně úzký monolith zůstal státi mezi ledovci, které kdysi patrně se všech stran se naň tlačily a o něj se třely. Nazývá se ne snad zcela případně »Mount Balloon« (balon) nebo »The Castle« (hrad); balon prý proto, že na jeho vrchol jen balonem bylo by lze vzlétnouti. Alpinisté nazývají jej s oblibou též novozélandský »Matterhorn« (Mont Cervin); je ovšem mnohem nižší nežli tento velikán alpský, ale přikroští svých přes

tisíc metrů nad okolí čnicích boků snad ještě nad něj předčí. Byl slezen po prvé r. 1911 se strany od nás odvrácené, kde prý jsou tak zvané komíny, v nichž lze se zachytiti a vyšplhati.

Sedlo samo nazývá se »Balloon Saddle« nebo »Quinton Mac Kinnon Pass« po muži, který se svým druhem Mitchellem objevil tento schůdný přechod mezi úvodím jezera Te Anau a vodami tekoucími do Milford Soundu. Na několika místech stezka vedla mezi mocnými vrstvami sněhu, který sice tál, ale až hodně hluboko byl čistý a pocházel tedy asi z nedávných chumelenic.

Nazpět do údolí Clintonu i do předu do propastné, široké hlubiny při Arthur Riveru bývá prý se sedla znamenitý rozhled, ale bohužel mlhy a mraky přeháněly se toho dne tak vytrvale, že dostali jsme jen velmi slabý pojem o velkoleposti panoramatu za krásného slunného dne, který prý tu ovšem není tuze častým zjevem. Pod kuželovitým velikánem obrovské množství balvanité ssutí pokrývá svahy a stezka stává se skoro neznatelnou tam, kde pravým mořem hrubých valounů křemitých a žulových třeba se prodrati ke korytu divoké bystřiny, za níž na druhé straně kyne již trochu travnatého porostu. V této bystřině namočili jsme, co na nás bylo ještě suché, ač několik velmi schopných lezců čekalo, až poslední členové výpravy přejdou, podávající hole, bez nichž bylo by skoro nebezpečno odvážit se do vody prudce po balvanech se řítící.

Za propastí širokého dolu, vyplněnou temným pralesem, jehož nejvzdornější výběžky dosahovaly již do naší blízkosti, řítily se po hladkých stěnách pod visutými údolími a kary plnými sněhových polí mocné proudy vod slapy sta metrů vysokými, některé z nich ani nedopadaly jednotnou masou dolů do údolí, nýbrž rozptýlily se v široké clony nebo závoje, jakým Angličané tak rádi říkají »Bridal Veil« čili »nevěstin závoj«.

Pokud není povrch půdy nad hranicí lesů rozerván proudy vod a oholenými pruhy, jimiž laviny se řítívají, je tu hojný porost rostlin, které tvoří celé koberece květů převahou bílých a žlutých; pro botanika jsou tyto subalpské porosty, zastupující naši »poloninskou« vegetaci horských pastvin, velice zajímavé.

Prokřehlí a mokří na kůži vítali jsme les, neboť poskytoval jistou ochranu proti studenému prudkému větru, a sestupovali jsme rychle po stezce často opravované dolů do údolí, kde bylo nám přejítí po několika lávkách přes rozvodněné potoky. Stálý, divoký hluk vodopádů zaléhal se všech stran až sem do lesní tišiny, tu mocněji, tu zase na chvíli ztlumen, ale jen zřídka již objevil se úzký výhled na některou část zasněžených hor, na veliká bílá pole sněhová, nebo na drobné ledovce pod vrcholovými hřebeny a na divoké, hladké stěny pod nimi zpestřené slapy a stuhami vody.

Krásně se vyjasnilo a slunce zářilo mile, když docházeli jsme na mýtinu

-V horském lese pod sedlem Mac Kinnonovým.

uprostřed pralesa, na níž stojí chaty »Quinton Huts«, které měly nám být útlukem pro druhou noc. Byli jsme z posledních členů společnosti, ač nešli jsme nikterak pomalu, ale většina našich druhů, dam i pánů, hnala se do předu, jakoby o závodech a skutečně považovala za velkou věc, byla-li mezi prvními na místě. Namnoze se zdálo, jako by je scenerie horská ani tak nezajímala jako sám sportovní výkon, urazití danou vzdálenost co nejrychleji.

Zbývalo nám ještě dosti času, abychom převléknuvše se a popivše horského čaje na osvěženou, vypravili se pod proslulý vodopád Sutherlandův (Sutherland Falls), který řítí se do tohoto údolí po jeho jihozápadní straně.

Pěkně osluněnou širokou stezkou mezi hustým, nevysokým porostem brali jsme se chvíli, až vešli jsme zase do hustšího lesa, v němž mnozí velikáni vysoko přečnívali své sousedství. Byly to jehličnaté, tisovité stromy, které jsou velmi charakteristické v pralesích po západním úpatí hor novozélandských a zde pronikají až vysoko do bukového lesa. Konečně zahlédli jsme v pozadí údolí pod středem širokého koryta vyhloubeného mezi nebetyčnými stěnami mohutný proud vody řítící se obrovským pádem dolů, ne najednou, nýbrž s jedním přerušením asi uprostřed nad lesem viditelné výše. Když přišli jsme blíže, viděli jsme, že pod tímto středním dílem jest ještě jeden spodní, takže vodopád dělí se ve tři. Výška jeho činí skoro šest set metrů, pouze asi o 150 metrů méně nežli velký slap v Yosemiteckém údolí v kalifornské Sieře Nevadě za nejvyšší stálý vodopád vyhlášený.

Novozélandané velmi rádi prohlašují Sutherlandův vodopád za nejvyšší na světě, dovozující, že prý při zvláště velké vodě tvoří opravdu jediný nepřerušovaný pád od temene až k patě své. Takový případ však bývá jistě velmi řídký, neboť i za naší přítomnosti byl stav vody kromobyčejně vysoký a přece vodopád dělil se zcela zřetelně na tři díly, z nichž spodní je vidět jen z nejbližšího okolí nebo zase z dálky s vysokých poloh s protilehlých svahů (nad průlomem řeky Arthuru sev. od útulny).

Viděl jsem vodopád Yosemitecký po hodně suchém podzimu, kdy jistě měl mnohem méně vody nežli v průměru ročním, a přece musím po pravdě vyznati, že učinil na mne mnohem větší a bezprostřednější dojem nežli vodopád Sutherlandův. Hlavní toho důvod je asi v tom, že žádný jiný z Yosemiteckých vodopádů nemůže se ani zdaleka měřiti s hlavním, pokud se týče výšky, takže tento ovládá vlastně scenerii celého svou velikostí proslaveného údolí. Jeho umístění je tak šťastné, že snad pro každého návštěvníka Yosemiteckého Národního parku zůstane v paměti jako nejpozoruhodnější jev ze všech divů přírody, které obsahuje tento malý, velikolepý okrsek v Sieře Nevadě.

Naproti tomu Sutherland Falls spatří příchozí, ať již se přiblížil od jezera Te Anau či od Milford Soundu, teprve, když již minul řadu vodopádů několik set metrů vysokých, které zejména po větších deštích zde tak častých zdají se jen o málo menší Sutherlandova.

Velký Yosemitecký vodopád i v tom se podobá Sutherlandovu, že dělí se na tři díly, ale pokud se týče výšky, zachová si své prvenství před mezinárodním soudem o velikosti vodopádů.

Objevitel Donald Sutherland byl dobrodružný prospektor, který v osmdesátých letech usadil se při vnitrozemním konci Milford Soundu a po léta byl podnikatelem a průvodcem výletů, které turisté, dopravení po parníku do fjordové oblasti, konali k úpatí vodopádu. Nad něj dospěl r. 1889 William Quill a zjistil, že řeka tak velikolepými skoky dolů se stěny se vrhající vytéká z jezera, které jest po něm nazváno Lake Quill. Četné

drobné ledovce a sněhová pole okolních hor dodávají mu stálý přítok vody.

Mračna rozprášené vody rosí neustále přebujnou vegetaci kolem paty vodopádu a pokropí vydatně každého, kdo z bezprostřední blízkosti chce si prohlédnouti jeho okolí. Je to tento barvami hýřící prales, který dodává neobyčejného kouzla nezapomenutelnému obrazu, déšť rozprášené vody třpytí se v měnivých duhách, které všemi barvami hrají po holých stěnách i mezi korunami stromů za jasného slunného dne.

Toho večera již poznali jsme skoro všichni nemilé následky chůze ve vodou rozmočených a zase ztvrdlých botách. Léčení puchýřů a odřenin bylo skoro všem údělem, ale nikterak nepokazilo výborné nálady, k níž všichni snažili se přispěti podle svých schopností. Nebylo mezi celou společností ani jednoho choulostivce ani škarohlída, všichni byli nadšeni tím co viděli, a dobré kamarádství spojilo nás všechny, abychom přenesli se snadno a s humorem přes drobné nepříjemnosti, které by jinak činily nepříjemným dosti primitivní ubytování a zásobování. Tura k Milford Soundu není právě laciná, poplatky za nocleh i stravu jsou vyměřeny dosti vysoko, i když se bere přiměřený ohled na těžkosti spojené s dopravou zásob i s vydržováním personálu nutného k hospodaření na chatách i k udržování domů i cest v přiměřeném stavu. Na několika místech minuli jsme skupiny mladých mužů, pracujících na opravě stezek a mostů i štípajících dříví pro zásobování turistických chat z kmenů a větví stromů podvrácených vodou nebo vichřicí. Bylo nám velkým potěšením, když jsme sezualí, že většinou jsou to studenti, kteří na několik neděl dají k dispozici své síly turistickému úřadu, aby z platu, který obdrží, mohli si hraditi útraty často velmi obtížných a dalekých tur, jež se chystají podniknouti po skončení práce.

Střídavé počasí, chvíle krásné pohody, chvíle lijáku a bouří, provázelo nás i celého příštího dne až ke konečnému cíli pěší tury k chatám zvaným »Sandfly Huts« v blízkosti Milford Soundu. Nedaleko od poslední nocelehárny stezka jen s velkými obtížemi překonává nakupeniny obrovských balvanů sesutých s příkrých stěn, mezi nimiž řeka Arthur vyryla si své koryto prodírající se divoce mezi skalami, které s překocnými kmeny tvoří gigantické přirozené záseky, jimiž proniknouti bez pěšiny bylo by těžkým úkolem i pro nejjobratnější lezce. I tam, kde spád řeky jest již značně menší a kde chvílemi se rozšiřuje v tůň jezírkům podobné, aby brzo zase slapy a peřeji dále pospíchala, je rozmanitost scenerie nade vše očekávání.

Postranní, vždy široká, neckovitá údolí jsou vyplněna svěžím pralesem, který místy vysoko se pne po kupách ssuti a přirozených galeriích na stěnách, tmavých a holých, až na stříbřité stuhy vodopádů. Nad nimi vysoko čnějí vrcholy hor, divoce rozervané hřebeny a štíty nebo ledovci zbroušené zaoblené kupy a mezi nimi veliká i malá sněhová pole nebo malé ledovce, končící přímo nad nebetyčnými srázy svými modravými čelními stěnami.

Zhusta holé, vegetace zbavené pruhy končí až v údolí haldami rozdrčených skal, které lavinami s nebetyčnou výškou dolů se zřítily. Na začátku sezony turistické bývá na takových místech stezka na značné vzdálenosti zasypaná i zničena a třeba ji pracně obnovit, nežli první velký nával turistů se o Vánocích dostaví.

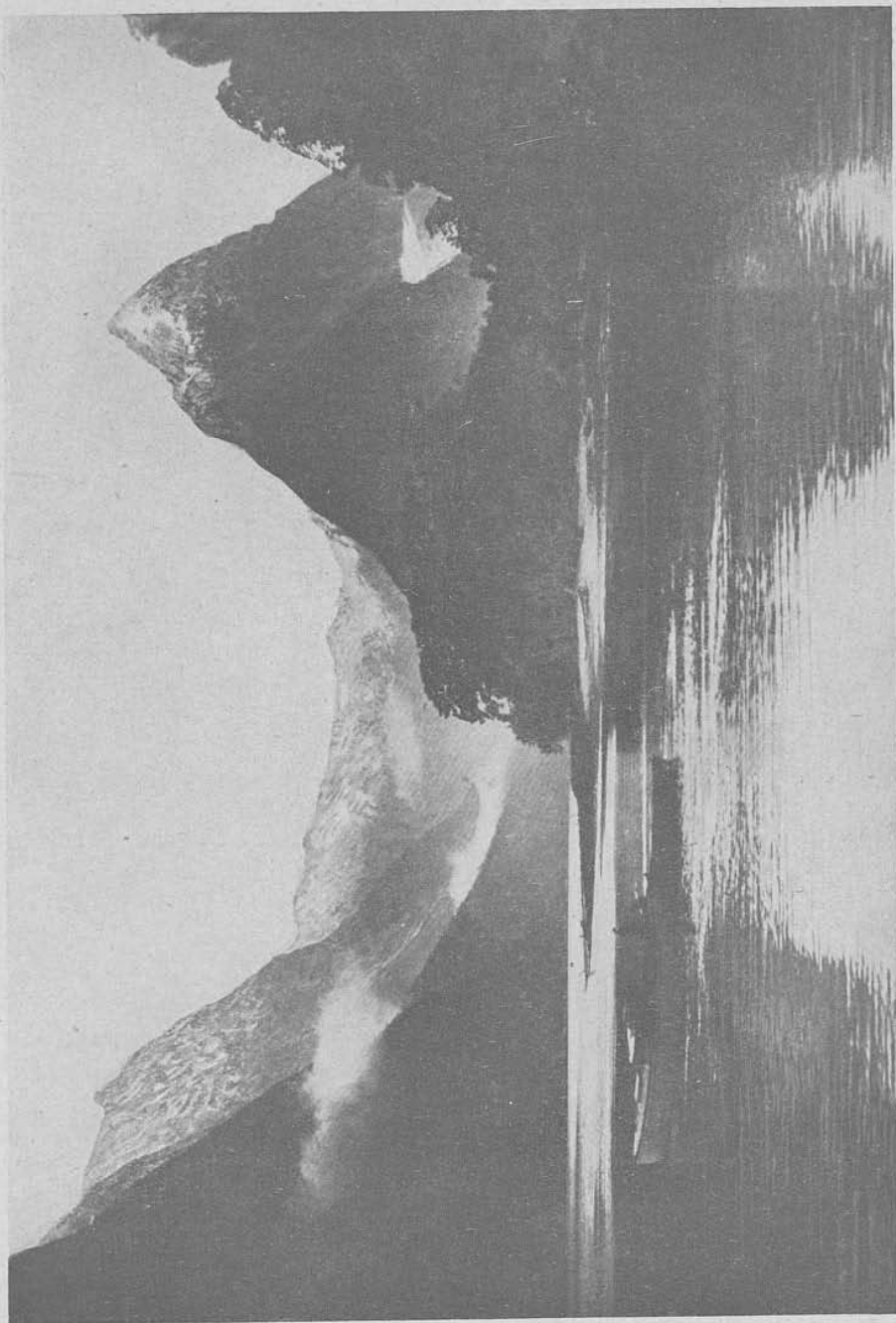
Asi v půl cestě mezi Quinton Huts a chatami na »Sandfly Flat« řeka Arthur šíří se v dlouhé úzké jezero (Lake Ada), které lze obejít pouze po levém břehu řeky po stezce mnohem hůře udržované, nežli jest ta, kterou jsme se dosud ubírali. Turistický podnik nepřeje tomu, aby cestující obecnost vyhýbalo se plavbě po jezeře, za kterou musí zaplatit slušný obnos, a proto věnuje méně péče pěšímu přechodu, jehož udržování vskutku je velmi nákladné. Jsou tam místy galerie vysekané pod skalními převisy, dlouhé díly cesty vždy znovu lavinami zasypávané, s bujně rostoucím pralesem třeba zápasit motykou a sekerou, aby za krátko průchod se nestal neschůdným pro křoví a vysoké kapradiny, nebo aby větrem překocené stromy stezku nezatarasily.

U naší »party« bolavé nohy, prokřehlé údy v promočených šatech a snad i únava po nezvyklém trmácení v ovzduší tak vlhkém a těžkém měly ten společný účinek, že až na dvě nebo tři čestné výjimky nerozpakovali jsme se přiznat k touze po pohodlí a dali jsme přednost plavbě v motorovém člunu. Ohřáli jsme se chvíli v chatě u přístaviště a bavili se nebojácnými wekami, které tiše mezi námi procházely, odnášejíce odpadky jídla a lesklé staniolové povlaky zbylé po čokoládě do temných svých zákoutí mezi hustými kapradinami.

Skoro hodinu trvající plavba po dlouhém, místy úzkém, místy až na kilometr širokém jezeře odměnila nás úchvatnými pohledy na pralesy a hory, které viděli jsme dvojmo, jednou v pravé jejich poloze, jednou ve vodě se zrcadlící. Množství kachen, slípek a jiných vodních ptáků prohánělo se po hladině a ponořením se unikalo z blízkosti motorového člunu, když zdál se jim již nebezpečně blízko. Se stezky houkali naši chodci, snažíce se nás přesvědčiti, že oni zvolili si lepší a cennější způsob, jak překonat zbývající vzdálenost. Pospíchali zjevně, aby nezůstali tuze pozadu za námi. Slunečno a déšť střídaly se i v tuto dobu a hory chvílemi tonuly v jasu i nořily se zase v závoje mlh a těžkých mraků.

Skoro hodinu cesty od chat jezero končí a řeka Arthur nanovo přejeji nutí si cestu mezi prahy a balvany. Kráčeli jsme zase hustým pralesem zalévajícím nás spoustami vody jako s okapu, kdykoliv vítr zavál nebo někdo z nás nevědomky otřásl některou z větví nízko se prohýbajících pod tíhou vody.

Bylo ještě brzo odpoledne, když dospěli jsme skupiny chat stojících v řadě podél cesty mezi strmým svahem pralesem zarostlým a břehem řeky, která tu překonává poslední překážky a o něco níže již plyne prudkým,

Na Milford Soundu.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

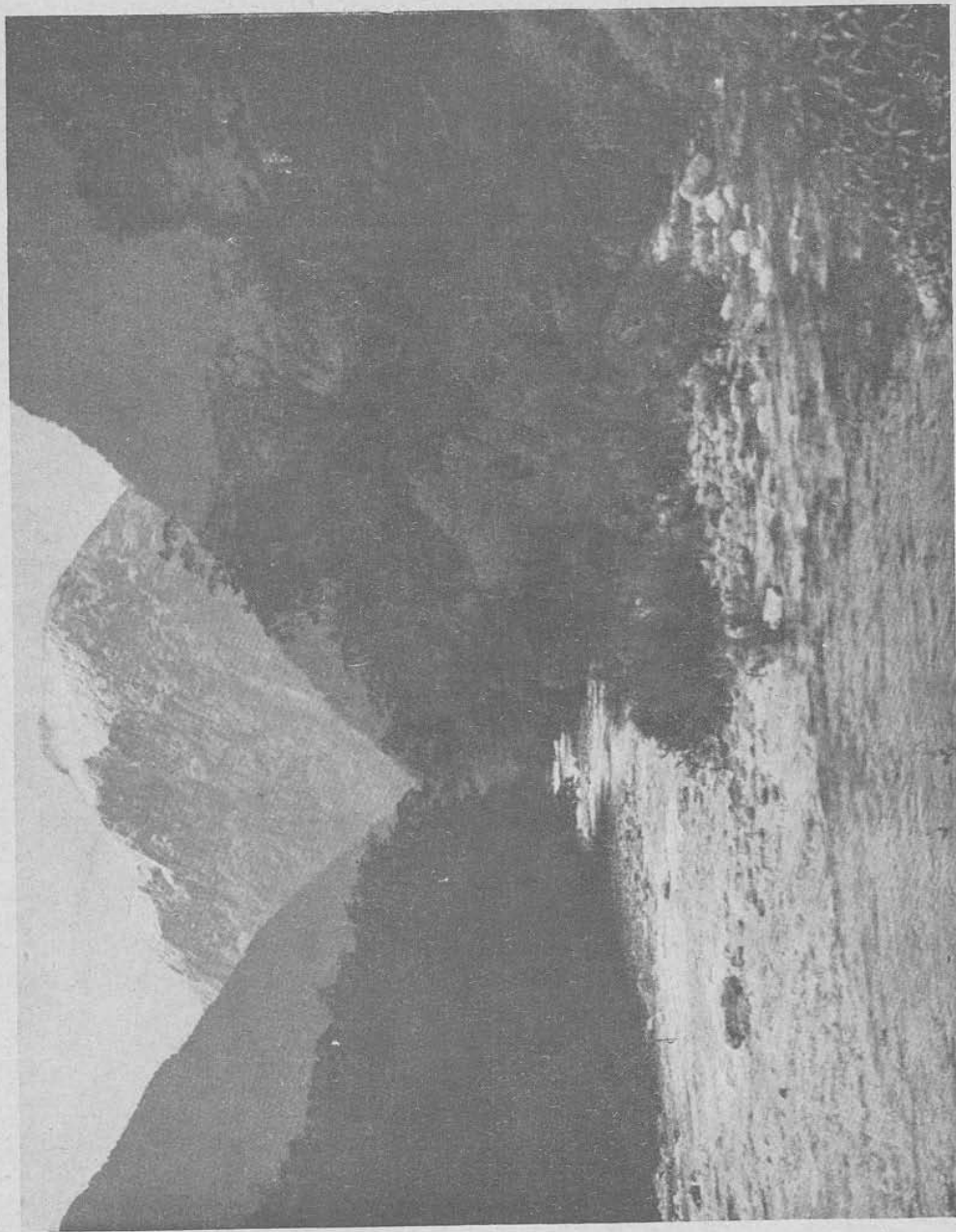
Zde při jižním konci vlastního Nového Zélandu vzpomeneme též jeho ostrovní državy v mořích mírného pásu a v oblasti antarktické. Již dlouho pokládají se za přirozené příslušenství kolonie a nyní dominia Nového Zélandu drobná souostroví na jeho východě a jihu, z nichž jediné Chathamovo bylo by schopno stálé větší kolonisace, kdyby jeho přístavy nebyly tak těžko dostupné. Pročítáme-li líčení o nebezpečích, která bylo plavcům prožiti v jeho okolí, a seznam lodí tu ztroskotavších, divíme se tím spíše hrdinství maorských dobyvatelů, které nezkrotný apetit na lidské maso přiměl, že vyhledali tuto odlehlou skupinu ostrovů, tehdy jen mírnými Moriory obývaných.

S ostrovy Chathamovými leží v čáře rovnoběžné s horskými pásmy i obrisy Nového Zélandu drobné ostrůvky Bounty a Protinožců (The Antipodes). Na jihu od Stewartova ostrova vyčnívají skaliska zvaná The Snares, pak asi tři sta kilometrů dále od Nového Zélandu ostrovy Aucklandovy a ještě jižněji ostrovy Campbellovy. Všechny tyto drobné skupiny jsou neobydleny. Jediné Aucklandovy ostrovy jsou dosti velké rozlohy (přes 100 km²) a mají několik dobrých přístavišť, dosud však nestal se pokus o jejich trvalé osídlení. Pouze jsou na nich i na ostatních přístupnějších ostrůvcích složeny a občasně doplňovány zásoby nutných potřeb (potravin a šatstva) pro ztroskotance, kteří by se snad na některou z těchto osamělých a nehostinných výsep zachránili.

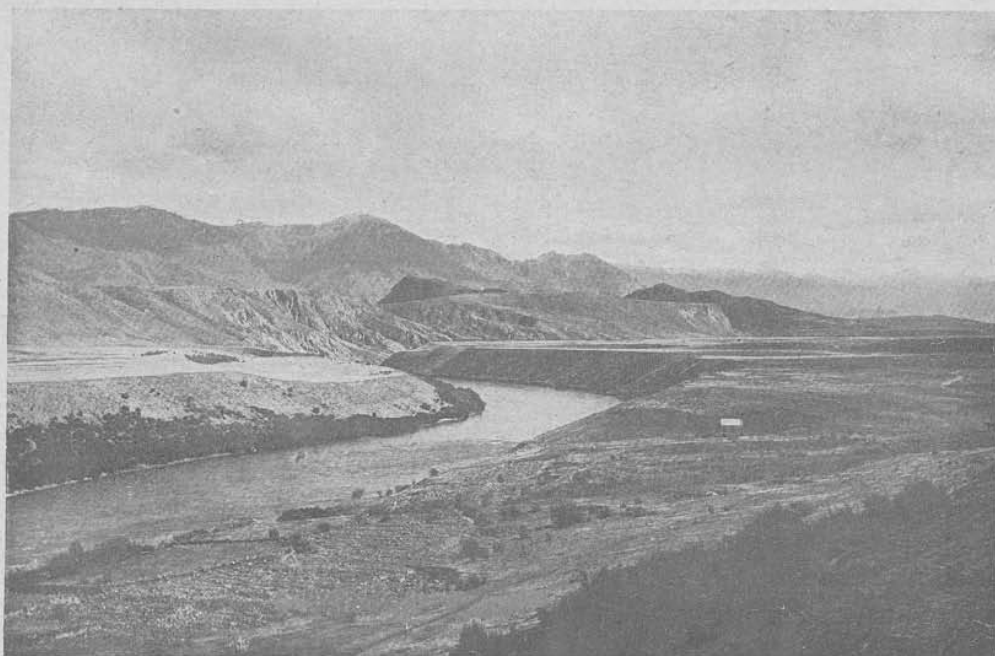
Po stránce přírodovědecké jsou tyto ostrůvky dosti dobře probádány; Chathamovy ostrovy pokrývají ještě skutečné lesy, ale na ostatních je podnebí příliš nepříznivé pro vzrůst stromů. Jednak je teplota skoro po celý rok stejná a ani v jednom měsíci nedosahuje průměru nad 10° Celsia, jednak strašlivé větry těchto šířek brání ve vzrůstu i těm druhům stromů, které ještě na Stewartově ostrově tvoří vysoké pralesy. Na ostrovech Aucklandových rostou jen nesmírně husté a shora ošlehané porosty podivných stromokeřů, které plazí se skoro při zemi a rostou po větru, nevyčnívajíce nikdy výše nežli 4 metry nad půdu pokrytou hustým pláštěm mechů a lišejníků.

Oceanické podnebí jižní polokoule je tedy již v šířkách kolem padesáté rovnoběžky, ve kterých leží v Evropě území velmi hustě obydlená — jest to poloha Paříže, Londýna, Prahy — tak chladné a trvale bouřlivé, že nelze očekávati ani v budoucnosti trvalého osídlení drobných ostrovních skupin ležících na jih od větších již obydlených souší. To platí stejně o příslušenství Nového Zélandu, jako o ostrově Macquariově, který je nejjižnějším výčnělkem podmořského hřbetu na jihu od Nového Zélandu na 55 stupni jižní šířky, politicky však počítá se k Tasmanii a tím k Australskému Soustátí.

Bezlesý a pustý ostrov Macquariův bývá stanovištěm tuleňů a lachtanů i hnízdištěm velikého množství mořských ptáků, zvláště různých druhů tučňáků (penguinů). Tato zvířena značně trpěla v posledních desetiletích občasnými velmi brutálními podniky lovců, shánějících se po kožích a tuku zvířat

V údolí řeky Clintonn.

V okolí jezera Wānaka.

metrů tvoří ještě zřetelnou stříbrnou stuhu, pak ale údery o skály roztříštěn a větrem rozvát ztrácí svou původní podobu a jen někdy zasvítlí duhovými barvami, když odlesk slunce zachytí se v jeho sprše.

Pouze krátkou chvílí v poledních hodinách, když slunce stojí nejvýše na své zdánlivé denní dráze, proniknou jeho paprsky místy až na hladinu fjordu, jehož šířka je někde značně menší nežli výška od hladiny k bezprostředním strminám. Vždyť na nejužším místě jest sotva půl kilometru šířky proti jednomu a půl kilometru výšky!

Kdekoliv je trochu místa pro vegetaci, kde špetka rozvětralé půdy se udrží, všude bujný prales nebo aspoň skupiny kapradin a mechů se zachycují, hýříce přímo vzrůstem ve vlhkostí prosyceném vzduchu. Někdy až vysoko nad stěnami na nepřístupných galeriích a výstupcích štavnatá zeleň nám kyne vstříc.

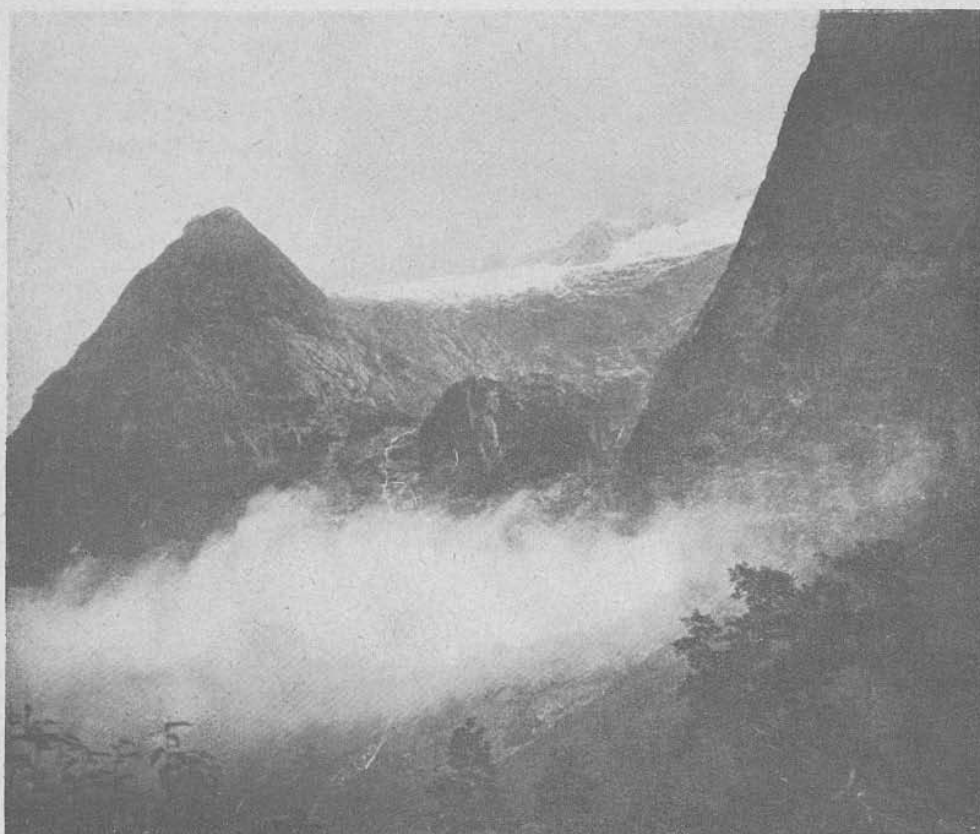
Neznám z vlastní zkušenosti fjordů norských ani aljašských, ale zajisté není možno, aby Milford Sound nezávodil s nejkrásnějšími a nejdivočejšími z nich mohutností a jednotností svou. Po celé délce 16 kilometrů od jeho ústí do moře až do pozadí konečného chobotu je nejpůsobivějším dokumentem ledovcové činnosti, jaký si lze vůbec představití. Nikde snad dojem o obrovské síle dávno minulé ledové záplavy nemůže býti tak mocný, jako

právě zde. Nedivil jsem se nikterak, že E. C. Andrews, velký theoretik v badání o silách proměňujících povrch zemský, právě zde v Milford Soundu byl přímo zdolán doklady, které zdejší scenerie podává o nesmírně velikém díle, jež ledovce vykonaly na vysoustruhování povrchu zemského v končinách, kde nesmírně mocná sněhová a ledová záplava tlačila s hor na ledovce hluboko se vrývající do své skalní podlohy. Nebyly to ovšem dnešní ztenčené ledovce, vetché a bezmocně ležící v ložích pro ně nepřírozeně hlubokých, nýbrž proudy na kilometry silné, které zatlačoval hlouběji a hlouběji tlak nesmírných mas, jakým podobné dnes lze viděti jen na Antarktické pevnině a místy v Grónsku, ač i tam nynější ledovce jsou jen stínem těch, které před několika tisíci nebo desítitisíci léty tlačily se vpřed a do hloubky neodolatelnou silou své obrovské váhy.

Že ledovce měly hlavní úlohu při vymodelování fjordů novozélandských je naprosto nepochybně všem, kdož věnovali se studiu činitelů působících na vytváření povrchu zemského. Nevíme ovšem jak zdejší hornatina vypadala před ledovou dobou i neznáme do jaké míry byla rozbrázděna hlubokými, řekami vyrytými rýhami, nebo rozpukána údolními tektonického původu, skleslinami, které snad i jezera obsahovaly, ale tolik je jisto, že vše, co tu bylo před záplavou ledovou, bylo naprosto pozměněno a přemodelováno činností ledovců. Nadarmo nenazval E. C. Andrews tyto kdysi ledovci vyplněné propasti studovnou kolmých linií!

Strmé stěny spojují se až ve veliké hloubce ve dno, které je nejhlubší daleko od průlivu do moře a profil fjordů ukazuje, že někdy skládají se z několika pánví od sebe mělkými prahy oddělených; jeden takový prah bývá při jejich ústí a ukazuje na zmenšení hloubící síly ledovce, když mohl se rozšířiti na úpatí horském; s možností posunu na větší plochu ubývalo nápadně schopnosti k zarývání se do dna, ledovec šířil se vějířovitě ztrácejí rychle na výšce a tlaku, kterým rozrýval skály. Konečné morény těchto velikých ledovců, které kdysi vyplňovaly fjordy novozélandské a končily někde na úpatí hor dnes ponořeném pod mořem, tvoří nyní mělké mořské dno, které teprve daleko od pobřeží dosahuje hloubek naměřených ve fjordových pánvích. Jen nepatrné zbytky některých bočních morén zachovaly se tu a tam a pocházejí již z pozdních stadií, kdy ledovce se zmenšovaly a končily vždy výše a blíže svým nynějším miniaturním přežitkům v horských údolích a kotlových březnech. Podrobný hloubkoměrný geodetický výzkum fjordů novozélandských byl proveden již v letech 1847—51 lodí Acheron pod kapitánem Stokesem, kterému byl jako lékař a přírodopysce přidělen Dr. Lyall, před tím člen antarktické výpravy Sira Jamesa C. Rosse.

Z vodopádů nejkrásnější svým tvarem i velikým množstvím vody je Bowenův (Bowen Falls), který viděli jsme již z dálky před sebou blíže se z údolí řeky Arthuru. Vytéká z visutého údolí ve výši přes stopadesát metrů

Cestou k Milford Soundu.

nad hladinou Milford Soundu, vrhá se nejprve do obrovské skalní mísy a z ní vyráží vzhůru i stranou, tvoře podivný vějířový oblouk; stoupá nejdříve a pak teprve řítí se dolů s ohlušujícím rachotem. Pouze skalní výčnělky v jeho nejbližší blízkosti jsou holé, jinak je zasazen do nádherné husté zeleně, která pokračuje i nad ním do údolí, jehož dno nelze z dola viděti. Motorka plula s plnou parou až skoro pod samý vodopád a pak dala se nésti mocným proudem otřásající se nárazy vírů spoustou vody způsobených a na povrch vytlačených.

Asi čtyřhodinná projížďka seznámila nás v hlavních rysech s krásami Milford Soundu. Na odpoledne byla určena malá vyjížďka k návštěvě paní Sutherlandové, která již od úmrtí svého muže, asi před patnácti lety, žije úplně sama v domě vystavěném na naplaveném terénu v pozadí fjordu na pravém břehu řeky Cleddau. V dřívějších dobách bylo tu zajisté velmi pěkné

hospodářství, které bylo právem chloubou samotářského parku. Když pak Sutherlandovi sestarali a děti jejich založily si své vlastní rodiny ve městech, statek jejich pomalu upadal a když zůstala jen osamělá paní, sotva stačí jen na její výživu. Je to statečná žena, ještě podivuhodně čilá na svých sedmdesát šest let. Jen dvakrát do roka dopraví jí parník zásoby, když přiváží a odváží také potraviny a zkáže podléhající výbavu pro turistické chýše na Sandfly Flatu. Jinak po celou dlouhou zimu, sedm měsíců nevidí nikoho. Za to je zvykem, že každá společnost turistů jí věnuje nějakou chvíli, vyslechne její vzpomínky a navštíví hrob Donalda Sutherlanda. Dům již dlouho nebyl řádně opraven, zahrada dříve jistě pečlivě udržovaná zpustla, dobytek rozprchl se do lesů a zdivočel až na několik koz, které si stará paní sama dojí a k zábavě a podpoře osamělé není tu kromě velkého psa nikoho po celou zimu.

Tou dobou bylo tu však veselo i bez nás, několik studentů hodlajících proniknouti pěšky daleko k severu až k Haastově řece tu bydlilo několik dní a snažili se odměnit se za pohostinství tím, že vykonávali různé práce usilující znovu zřídit a poopravit všelicos v domě i jeho okolí.

Přes snahu svých dětí a vnuků nechce paní Sutherlandová opustiti místo kde s mužem svým i sama přežila několik desetiletí a kde chce též býti vedle svého chotě pochována.

Návštěvu svou u paní Sutherlandové byli jsme nuceni zkrátiti, neboť k večeru dostavila se zase nepohoda a nadobro promoklí navrátili jsme se na Sandfly Flat, abychom tam ztrávili poslední noc.

Cestu zpět nebudu podrobně vypisovati. Vzala nám zase dva a půl dne, ač bylo lze vykonati ji pohodlně ve dvou dnech. Celá vzdálenost nečiní více nežli málo přes padesát kilometrů, Ale parníky jedou tak, že právě týden je rozpočten na celou exkursi a je vskutku škoda ji zkrátit, již proto, že z pravidla měnivě počasí nedá turistům spatřiti tytéž obrazy dvakrát a naopak poskytne jim při zpáteční cestě ještě mnohé výhledy, kterých před tím ani nezpozorovali.

Při naší zpáteční cestě počasí bylo ještě horší nežli na pochodu k Milford Soundu. V důvěře, že nohy se nám trochu zotavily, vypravili jsme se pěšky nad břehem jezera Ada a prošli rozkošným zákoutím, přes můstky zhusta již velmi vetché a spatřili několik pěkných vodopádů, kterých nevidí cestující z lodi na jezeře. Hned první den kráčeli jsme tolik vodou, že naše zkornatělé boty znovu odřely sotva trochu zahojené odřeniny a způsobily nové. Přes to byli jsme spokojeni, když aspoň několikrát probleskly na chvíli vrcholy horské, kterých jsme před tím neviděli, a když i mlhy a mraky kouzlili nám nové a nové obrazy, jak nahoře na skalách tak i v pralesích kulisovitě vnikajících do vedlejších údolí.

Toho dne ocenili jsme více mohutnost Sutherlandova vodopádu, jak náhle

»Remarkables« nad Queenstownem.

objevil se před námi v dálece, neboť stojíce vysoko na kupě ssuti nad řekou Arthurem dostali jsme jiné měřítko, když viděli jsme již tolik jeho občasných konkurentů a měli jsme již lepší pochopení pro stálost velkého proudu vody, který jím bez ustání se řítí k jezeru Te Anau.

Největším zklamáním pro nás bylo, že také druhý den byl velmi nepěkný a tak cesta přes Mac Kinnon's Pass, od které jsme si mnoho slibovali, byla ještě horší nežli předešle. Nebylo zatím tu naboře tak velikých lijáků, jako před naším prvním přechodem, a proto toky vodní bylo snáze přestoupiti bez nebezpečí, ale zůstalo nadmíru mlhavo a vyhlídky nebylo skoro žádné. Se-stup do údolí Clinton Riveru byl pro většinu cestujících pravou útrapou, neboť odřené a zateklé nohy bolely zle při každém našlápnutí. Již toho dne jsme rozpitvali své boty na patách, abychom tam měli místa na obvazy, ale

ztuhlá kůže dřela aspoň po stranách a bylo pro nás velikou útěchou, když sestoupili jsme znovu do pralesa, kde na chvíli zdrželi jsme se v otevřeném přístřeší. Aspoň poslední díl cesty vykonali jsme za poměrného sucha, mlhy se trochu zvedly a krása scenerie dala nám zapomenouti na bolestnou chůzi. Bez obtíží dostali jsme se též přes opadlé vody před Pompolona Huts, kde ztrávili jsme poslední noc před návratem.

Když vraceli jsme se bukovým pralesem vyplašili jsme houfec zdivočelých koz, které s velikou mrštností zmizely v temnu mezi skalami, nepřejíce si setkatí se s lidmi. Jsou velmi plaché a dlouho již nepodařilo se uloviti ani jedině z nich.

Zajímavou zkušeností bylo, že z celé velké společnosti poměrně nejmenší poranění utrpěli a nejsnáze prošli lidé, kteří byli na turu opravdu nepřipraveni. Byla to trojčlenná rodina z Adelaide, pán v tenisových střevíčkách, paní v lehkých polobotkách a slečna dokonce ve střevíčkách skoroplesových, které nehodí se ani na malé tury. Přirozeně nebyla tato obuv dále k použití, ale také skoro všichni ostatní nechali jsme své promočené, zkornatělé a rozpitvané boty na památku v Glade House, kde nás ujistili, že zbude tam tolik po každé výpravě, že již opravdu neví, co s tím počítí.

V Evropě byl by dobrý trh na takové ještě dosti cenné zbytky obuvi, prádla i šatů, ale na Novém Zélandě nestojí to nikomu za to, aby se dále s cizími hadry zabýval. Továren, které by takový material mohly zužitkovati, na blízku není.

V Glade House zdrželi jsme se jen přes oběd. Dopřáli jsme si též teplé lázně a převlečení v suché prádlo i slušný oděv cítili jsme se velmi zotaveni po šestidenním prochlazení v promočených hadrech. Ku podivu ani jeden z nás neodpykal vlhké tury této nachlazením. Odpoledne v pondělí 19. února ztrávili jsme zase plavbou po jezeře Te Anau. V úterý vyjely autobusy časně ráno, u jezera Manapouri rozloučili jsme se s částí svých společníků, kteří hodlali zdržeti se déle v tomto hostinném místě a bez přerušení jízdy dojeli jsme zpět do Lumsdenu v čas k odpolednímu vlaku. Pohoda nebyla o nic lepší nežli při cestě k západu, ale projeli jsme i tentokrát obtížným rozmoklým řečištěm bez nehody a blíže Lumsdenu ještě jednou podívovali jsme se množství králíků, kteří i veřejnou cestu považují patrně za svůj majetek a lidi v jejich povozech jen za jakési nepříjemné zařízení, které je vytrhuje z odpočinku nebo skotačení.

Vlak dovezl nás za tři hodiny do Invercargillu. Poznali jsme cestou širokou rovinu, která čím dále k jihu, tím hustěji byla osídlena. Zde již pohroma králíčí nebyla tak patrná jako v okolí Lumsdenu. Na ohražených menších farmách bylo snáze jí čeliti, nežli na rozsáhlých přirozených pastvinách ve vnitrozemí, v nichž chov dobytka musil ustoupiti aspoň dočasně.

IX

SOUTHLAND A OTAGO

INVERCARGILL. OSTROV STEWARTŮV A ANTARKTICKÉ PŘÍSLUŠENSTVÍ
NOVÉHO ZÉLANDU. DUNEDIN. CHARAKTERISTIKA JIŽNÍHO OSTROVA.
NÁVRAT DO WELLINGTONU.

Jižní část »Te-wai Pounamu« byla nejprve osídlena skotskými kolonisty, kteří založili Dunedin roku 1848. Již přes deset let dříve existovaly v blízkosti dnešního Dunedinu a Invercargillu velrybářské stanice, které měly zhoubný vliv na domorodé maorské obyvatelstvo. Toto tuze rychle hynulo vlivem prostopášnosti cizinců, kteří přinesli mu různé epidemie, nakažlivé nemoci i alkohol. Do dnešní doby zachovaly se po různu při pobřeží jen nepatrné zbytky těchto nejj jižnějších maorských kmenů, malý počet dokonce na ostrově Stewartově.

Počátek hnutí pro zřízení skotské kolonie na Novém Zélandě je současný s rozpadnutím oficiální presbyteriánské církve skotské ve dvě samostatná a navzájem se potírající tělesa. Protektorát nad osadním podnikem, který vstoupil ve spojení s Wakefieldovou »New Zealand Company«, obdržela po některých obtížích svobodná církev presbyteriánská. Tato měla velmi značnou převahu mezi osadníky, ač za členy kolonie byli přijímáni i jinověrci. Půda byla bez obtíží od maorských kmenů zakoupena a rozprodávána mezi osadníky, neboť domorodé obyvatelstvo nečinilo žádných překážek. Tito jižní Maori živil se především rybnářstvím a sbíráním všech darů pralesa, moře i vnitrozemských vod, neboť kulturní rostliny, které pěstovali kmenové na severním ostrově, nedařily se v chladném podnebí dalekého jihu.

Dunedin stal se hlavním městem provincie Otago, ale brzo povstal mu soupeř v Invercargillu, osadě vyrostlé v pozadí přístavu zvaného The Bluff při úžině Foveauxově. Tu byla velmi výhodná stanice pro velrybáře a nejbližší zastávka pro lodě plující do Tasmanie nebo do Victorie. Když koncem let padesátých začalo v Otagu rýžování zlata a velké tlupy dobrodružných zlatokopů sem přijížděly, byl Bluff mnohým první stanicí na Novém Zélandě a zásobováním zlatých polí rostl blahobyt osadníků provozujících chov dobytka a orbu v rovinách přiléhajících k Invercargillu. Zásluhou zlatokopeckého hnutí bylo, že osídlení proniklo velmi rychle do vnitrozemí.

Invercargillským nelíbila se závislost na Dunedinu a r. 1871 byla zalo-

žena nová autonomní provincie Southland, která však neměla dlouhého trvání a znovu dobrovolně se sloučila s Otagem. Když správa provinciální byla zrušena a veškerá vládní moc byla zcentralisována pro celou kolonii do Wellingtonu, zůstalo i této nejjižnější oblasti hodně sebevědomí a patriotismu lokálního a »Southland« zůstává stále jakýmsi hospodářským celkem, který za své středisko považuje Invercargill a k němu gravituje. Výhodná poloha Bluffu ovšem má tu velikou úlohu; z Bluffu je nejkratší pravidelné spojení poštovními parníky do Melbourne, kterého obyvateli Jižního ostrova používá se skoro častěji, nežli parníky z Wellingtonu nebo z Aucklandu do Sydney. Z Bluffu vyváží se veliké množství produktů chovu dobytka a zemědělství z celé bývalé provincie. Maso, kůže, vlna, sýr a máslo jsou velmi důležité předměty vývozu do zámoří, kdežto oves, kterým tento kraj slyne, spotřebuje se z největší části na samém Novém Zélandě.

Invercargillští jsou mimo jiné hrdi na to, že jejich město je nejjižnější ze všech větších anglických měst na světě; ještě blíže k jižnímu polu leží ovšem Punta Arenas, důležité středisko v republice chilské při úžině Magellanově, a městečko Stanley na britských ostrovech Falklandských při Jižní Americe. Odpouštěli jsme rádi trochu okázalé samolibosti měšťanům, neboť je málo měst stejné velikosti v Evropě i v Americe, (Invercargill má 20000 obyvatelů) která by tak vzorně byla spravována. Jedinou osobně nepříjemnou stránkou jsme shledali přísné dodržování zákazu lihovin, neboť měli jsme velkou chuť na sklenici dobrého piva nebo vína po večeři, jinak však skoro nevycházeli jsme z překvapení nad krásným pořádkem, jakým se Invercargill opravdu může chlubit. Stačilo nám přirozeně jedno dopoledne, abychom poznali jeho pamětihodnosti a prošli též veřejnými sady. S terasy na střeše vysokého obchodního domu měli jsme výborný přehled o poloze města samého i o mělké zátocce, která až k němu přiléhá. Viděli jsme zřetelně až ke Bluffu a rozeznali obrysy nízkého Stewartova ostrova za úžinou Foveauxovou.

Je zcela správné, že tento ostrov, zaujímající málo více nežli půl procenta rozlohy Nového Zélandu, považuje se jen za přívěsek velkého Jižního ostrova. Nemá ani značnější hospodářské důležitosti; rybolov a požitky sportovní v jeho vodách a pralesích budou asi vždy nejdůležitějšími obory zaměstnávajícími a vábícími tam obyvatelstvo. Přátelé přírody měli v úmyslu vymoci, aby lov zvířat v lesích Stewartova ostrova byl zakázán, ale dosud nepodařilo se jim dosáti plného úspěchu. Při pobřežích Foveauxovy úžiny pěstuje se velmi výnosný chov ústřie a tato oblast v širším okolí Bluffu zásobuje výbornými ústřicemi nejen Nový Zéland, nýbrž i australský trh. Rovněž se loví v této oblasti drobnou bílé šprotky (white bait), které nakládají do konzerv a vyvážejí jako znamenitou součást studených předkrmů.

vážný program, byl jsem požádán o přednášku o Československu, které dostalo se pozorného poslechu. Jedna z dam tu přítomných, Australka, navštívila Prahu a Tatry r. 1924 se studijní výpravou londýnské studijní společnosti »La Play House« a tvrdila, že byla získána mou tehdejší přednáškou při Milford Soundu, aby se zajímala o naši zemi. Všichni naši spolucestující byli zajímavé a velmi pěkné typy anglických lidí, společensky roztomilí a účinní k druhým. Jedinou jejich vadou s hlediska turistického byl sklon k závodění, který je hnal do předu i tam, kde pomalejší postup poskytoval mnohem více opravdového požitku. Býti prvním na místě bylo cílem všech a dáti se předhoniti jinou skupinou, bylo skoro porážkou, které nikdo se nechtěl vystaviti.

Příštího rána bylo počasí dosti příznivé; teplota byla ještě velice nízká, když jsme vyjeli po velkém motorovém člunu k Milford Soundu. Řeky Arthur a Cleddau zanesly notnou plochu, která dříve byla zaujata mořem, takže dnes tvoří bahnitou pláň částečně lesem zarostlou a obklopenou přečetnými »snags«, velikými stromy vyrvanými i s kořeny a uvázlými na mělčině; široké mělké proudy protékají pod nimi a mezi nimi se všech stran.

Nadmíru divoká horská scenerie otvírá se před námi. Chvillemi je strašně ponurá, když mračna a mlhy zakrývají vrcholy hor a brání slunci proniknouti těžkou clonou, chvílemi přímo přízračně úchvatná, když odlesk modrého nebe a osluněných, sněhem pokrytých štítů horských ozařuje hladinu a dodává i holým tmavým stěnám zářivých odstínů. Je to brzo příšerné Inferno Doréových obrazů, brzo zakleté údolí nejvyšší přírodní krásy.

Milford Sound je propast omezená skoro na všech stranách kolmými horskými valy a obklopená vrcholy, které v bezprostřední blízkosti čnějí do výše i přes 2000 metrů. Proslulý Mitre Peak (mitra, biskupská čepice, infule) je nejznámější z hor nad Milford Soundem strmících. Oplouváme skoro těsně jeho základnu, ohlazené stěny bez přechodu řítící se do bezedné hloubky fjordu, a hledíme k jeho zasněženému štítu obracejíce hlavu úplně nazpět. To je ostatně poloha, v níž skoro neustále setrváváme, podivujíce se černým horským valům, nesmírně vysokým vodopádům, skalnatým vrcholům, ledovcům, sněhovým polím i obřím schodům, které místy činností ledovců byly kdysi vytvořeny na příkrých lesklých svazích až do výše 2000 metrů nad hladinou. Nikdy mne tak nebolely krční svaly, jen ještě po prohlídce Sixtinské kaple.

Po východní straně fjordu otvírají se výhledy až na nejvyšší skupiny pohoří zvaného Darran Range, z nichž Tutoko má 2760 m a sesílá hluboko své ledovce, které jsou z největších mezi svými druhy, jež zachovaly se na jihu od mnohem vyšší ovšem skupiny Mount Cooku.

Často jsme byli skropeni nenadálým deštěm plující v bezprostřední blízkosti stěn při zcela jasné obloze a teprve z větší vzdálenosti poznali jsme, že tam v jistém okruhu dští vodopád, který ve výši několika set

ale balvany nerušeným tokem k chobotu šířícímu se ve fjord. Na druhém, pravém břehu řeky nebetyčné stěny strmí pod vrcholy rozervanými drobnými i velkými kotly ledovcovými, v nichž dnes většinou jen sněhová pole jsou uhnížděna.

Místo, na němž chaty stojí, nazývá se »Sandfly Flat« a zasluhuje toho jména, jelikož krutě píchajících drobných písečných mušek (sandfly) je tu víc než dost. Ale jméno své nemá od těchto nepříjemných příživníků, nýbrž po lodi »Sandfly«, která před léty na Milford Soundu ztroskotala. Písečné mouchy zasazují velmi bolestné rány a jest nadmíru těžko se proti nim brániti, neboť jsou mistry dostati se na kůži i těm, kdo obličej a krk si závojem zahalí a na ruce si rukavice navlekou. Eukalyptový olej nebo jiný podobný aromatický prostředek také nezjedná na dlouho úlevy, neboť hmyzu nepříjemná, intenzivní vůně brzo se ztratí a krvelační nepřítel kousají nanovo.

Jedinou krásnou vlastnost mají tyto drobné mušky, že chodí spat se slunce západem. Neškrabete-li příliš ran jimi zasazených, můžete spát v klidu, neboť komárů není v tomto místě snad proto, že voda z ledovců a sněhových polí je příliš studená pro jejich larvy.

Měli jsme v úmyslu podniknouti ještě před večerem vyjíždku po fjordu, ale krátce po našem příchodu zešeřilo se nesmírně a spustil se liják smíšený s krupkami a sněhem, který potrval skoro do slunce západu. Reptali jsme dost na tuto nepohodu, ale ještě nežli den skončil, dostalo se nám nezapomenutelného podívání. Nad strmými protějšními stěnami celé vrcholové partie hor byly pokryty novým sněhem a po temných hladkých srážech řítila se dolů spousta vodopádů nejméně čtyři až pět set metrů vysokých. Měli jsme jich před sebou ve frontě snad asi dvou kilometrů přes dvacet, každý z nich jistě výškou i množstvím vody soutěží s nejvyšším evropským vodopádem v Gavarnie v Pyrenejích! Jaké to byly kontrasty barev, když poslední paprsky sluneční ozařovaly sněhový povlak vrcholů a odrážely se na nich ve vodách Arthur Riveru!

Děšť a mlha pronásledovaly nás i druhého dne, mechanik řídící motorovou loď a jeho pomocník zrazovali nám vyplutí na Milford Sound, kde prý zuří nebezpečný nečas. Chvílemi sice děšť polevil, ale bylo stále zamženo, vyhlídka skoro žádná a tak nezbylo nám nic nežli trávit čas převážou v chýších, čtením, léčením otlacenin a puchýřů i družnou zábavou.

Hospodář na chatě byl starý lodní steward, který prožil mnoho plaveb v Tichém oceáně a byl živou kronikou, ale všichni cestující přičiňovali se ze všech sil, aby přispěli k zábavě. Přes všechno zklamání s počasím měli jsme neobyčejně dlouhý a veselý večer, zejména mladé dámy byly velmi vynalézavé v uspořádání vtipných společenských her, z nichž mnohé jsou u nás neznámé. Všichni brali veselý podíl na zábavě. Aby též nechyběl

a vraždících bezohledně vše, co mohlo pro ně míti nějakou cenu. Australské vědecké kruhy se velmi přičiňují, aby se vykonával trvalý dozor na poměry na ostrově Macquariově a aby tam byla udržována též meteorologická pozorovací stanice, která fungovala v době antarktických výprav a přispěla velice cenným materiálem ke studiu podnebí v antarktické oblasti, jež má veliký vliv na poměry v jižní části australské pevniny i Nového Zélandu. Stálé povětrnostní zpravodajství z pozorovací stanice na Macquariově ostrově prospělo by velice ke zvýšení spolehlivosti prognosy o počasí, která má obrovskou a obecně uznanou důležitost pro zemědělství nejúrodnějších končin našich protinožců.

Antarktické výpravy Scotta, Shackletona, Amundsená a Mawsona vzbudily na Novém Zélandě neobyčejný zájem o antarktickou oblast v obvodu Rossova moře, kde prostírají se země Victoriina a krále Edwarda VII, proslulé objevnou činností neohrožených britských cestovatelů polárních. Jelikož tyto výpravy dokázaly jednak, že na antarktické souši jsou uhelná ložiska, jež snad někdy by mohla míti praktickou důležitost, jednak, že i mořská a ptačí fauna při pobřeží této poměrně nepřístupnější oblasti ve východní Antarktidě mohla by se státi předmětem bezohledného, brutálního lovu, odhodlala se britská říše r. 1923 prohlásiti tyto končiny za britskou državu a svěřiti ji pod jménem »Ross Dependency« ve správu generálního guvernéra Nového Zélandu, který ustanovil zvláštního úředníka správcem tohoto území. Dosud však nebylo asi nic zařízeno, aby pravidelné každoroční kontrolní plavby byly konány, které by také ve skutečnosti tuto anglickou suverenitu uplatňovaly. Podobná práva zajistila si britská říše také na protilehlé části antarktické oblasti v okolí Weddellova moře, která s ostrovy sloužícími za základní a opěrní stanice velrybářů je prohlášena za součást britské korunní kolonie Falklandských ostrovů.

Prozatím ovšem mají tyto nehostinné državy jen velmi theoretický význam pro obyvatelstvo novozélandské, není však vyloučeno, že v budoucnosti nabudou i praktické ceny, stejně jako na př. ostrovy Špicberské (Svalbard), ostrov Wrangellův, nebo souostroví arktické severně od Ameriky, k nimž obračí se pozornost podnikatelská i politická stále větší měrou. Může-li již uhlí na Špicberkách býti velmi důležitým předmětem těžby a navrhuje-li se vážně rozumné využitkování pozemní i mořské zvířeny arktické oblasti, proč nemohlo by v dohledné době dojíti k podobným počínům v končinách jihopolárních? Organisaace rozumného lovu a ochrany mořských ssaveů i tučňáků může míti stejně nadějně vyhlídky, též prakticky užitečné, a nehostinnost antarktických končin ve srovnání, na příklad s poměry na Špicberkách, není o tolik horší, že by objevení vydatných a cenných ložisek uhlí nebo jiných nerostných zdrojů nemohlo býti prakticky využito.

Jízda vlakem poměrně hustě osídlenou úrodnou krajinou z Invercargillu

Maorské průvodkyně z Whakarewarewy.
(Dle pohlednice.)

do Dunedinu trvá pět hodin. Byli jsme upozorňováni na technickou pokročilost zdejšího zemědělství. I ve farmách hodně odlehlých mají zavedený elektrický pohon, umělé zavodňování a vědecky správně odůvodněné zvyšování úrodnosti půdy činí velké pokroky a také organizace živnostenská je v různých směrech povznesena k velké výkonnosti. Oves je nejdůležitější obilninou převahou skotských farmářů, zdejší znamenitý chovný dobytek je proslulý a spolu s Tasmanií je jižní část Nového Zélandu územím, z něhož doplňují si vybranými kusy jak Austrálie, tak i Jižní Amerika a Jižní Afrika svá stáda.

Dunedin leží při vnitřním, jižním kraji dlouhého úzkého chobotu, který odděluje skoro úplně od trupu hlavního ostrova kopčitý poloostrov zvaný Otago Peninsula. Jen nevysoká úzká šíje zahrazuje bývalý příliv a dnes je z velké části zaujata předměstími Dunedinu. Záliv Otažský je pouze v přední, severní své části dosti hluboký a splavný pro lodě se značným ponorem a proto Dunedin není sám přístavním městem pro velké parníky, které připlouvají jen do Port Chalmers, asi 20 kilometrů k severovýchodu od města. Pomýšlí se na to, vybudovati nový hluboký přístav při pobřeží oceanském na východní straně nízké šíje, na níž prostírá se již část Dunedinu.

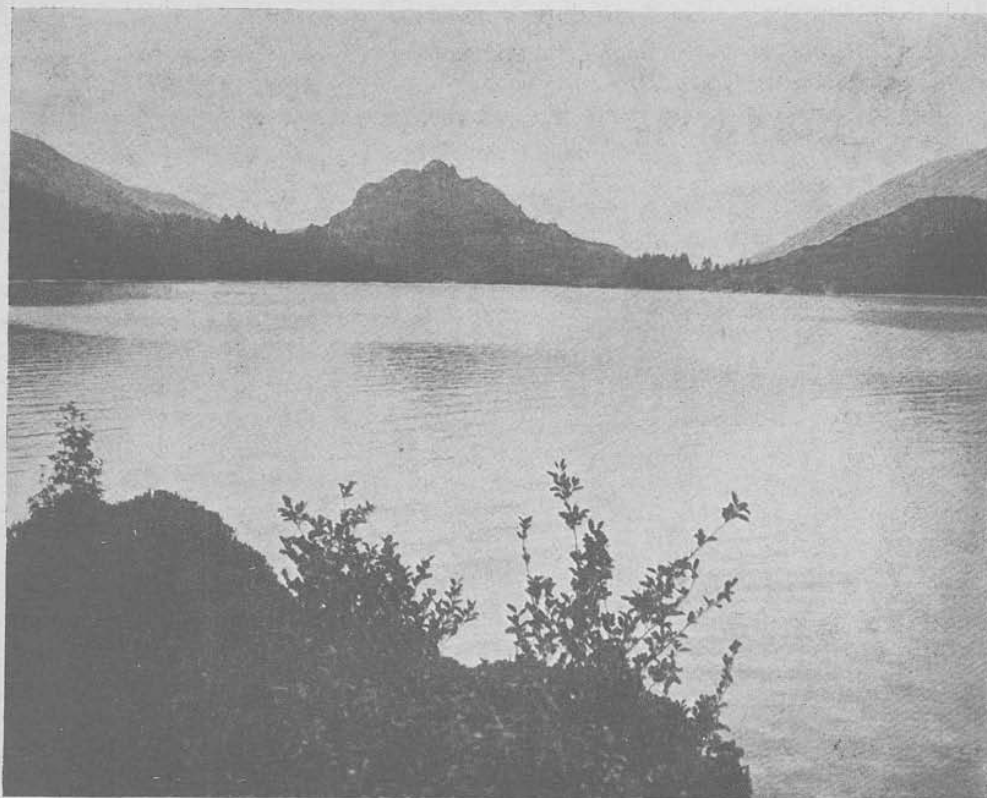
Poloha skotské metropole jižního ostrova je krásná i výhodná. »City« dunedinská a čtvrti průmyslové leží v nížině přilehající k zálivu, kdežto na vysokém, svažitém terénu k západu se zdvihajícím prostírají se výstavné a zelení zahrad a parků bohatě obklopené residenční čtvrti. Kolem celého města udržel se snahou veřejných institucí a porozuměním obyvatelstva chráněný pás půdy, na němž původní vegetace roste volně, nejsouc vydána lidské chamtivosti. Změny, které se v ní přes to udály jsou nesmírně zajímavé, jelikož ukazují, jak původní ráz porostů se mění pronikáním živlů cizího původu i bez přímého působení člověka. Dunedin právem se chlubí stářím i výbornou výpravou svých kulturních institucí, a také pokud se týče parků a všech jiných moderních i zdravotních vymožeností, není pozadu za ostatními třemi velkými městy své vlasti, za nimiž se trochu opozdil počtem obyvatelstva, které v poslední době pomaleji stoupá.

Otažské museum je po stránce budovy a výstavního zařízení nejlépe nadáno ze všech museí novozélandských a jeho sbírky přírodovědecké i národopisné podávají znamenitě výstižný obraz zvláštností jižní oblasti dvojostraví, které má tolik rázovitého ve svém vývoji proti ostatním krajům dominia. Universita zdejší je nejstarší z universitních kolejí novozélandských a má mnohé přednosti, které dávají jí velmi důležité místo mezi kolejemi, jež dohromady tvoří svaz zvaný novozélandská universita (University of New Zealand). Úřady, které spojují v jeden celek koleje v Dunedinu, v Christchurchu, v Aucklandu a ve Wellingtonu, mají na prvním místě úlohu společných zkušebních komisí a po stránce zásad řídí se pra-

vidly cambridgeské university v Anglii. Každé ze čtyř universitních měst má svou specialitu, která přivádí tam studenty z celého dominia. Kromě příležitosti k získání všeobecného vyššího vzdělání, která je dána na každé z kolejí, má universita otažská v Dunedinu speciální školy lékařské a zubařské, školu hornickou a hutnickou i oddělení hospodyňské (home science), Canterbury College v Christchuru zařídila oddělení pro strojní, elektrické a civilní inženýrství, Auckland University College školu hornickou a obchodní, Victoria University College ve Wellingtoně se specializuje pro vědy přírodní a právo. Toto zařízení universitního studia nepovažují vzdělanci, kladoucí váhu na prohloubené theoretické vzdělání vědecké, za dostatečné. Úsudek tento tlumočí James Bryce ve své slavné knize o moderních demokraciích, vytýkáje, že žádná z těchto čtyř institucí není řádně vypravena pro potřeby universitní, jelikož prý žádné ze čtyř měst nechce druhému poskytnouti tu čest, aby bylo vyvoleno za sídlo skutečné university podle evropského nebo amerického vzoru, jež by soustředila v sobě nejvyšší vzdělávací možnosti a největší vědecké kapacity celé země.

Navštívili jsme vysokou školu hospodyňskou a byli jsme podrobně zavedeni do jejího programu americkou profesorkou, která tu byla ustanovena vedoucí silou ve smluvním poměru na řadu let. Velmi soustavná práce věnuje se vědecky odůvodněné a propracované výživě a zdravotní péči o drobné děti, veškerá technicky zdokonalená opatření v domácnosti zkoušejí se theoreticky a prakticky. Řada mladých dam, které získaly si tu odborného vzdělání, působí prý velmi úspěšně ve veřejných ústavech i v soukromých službách nebo v rodinách, které samy založily, provdávše se. Již v Australii měli jsme velmi častou příležitost seznati, jak veliké vážnosti požívají ve společnosti mladé dámy, které věnovaly se povolání ošetřovatelek. Toto zaměstnání nemá tu naprosto nic ponižujícího, společensky degradujícího do kategorie služebných, nýbrž považuje se za povolání vysoce čestné a společensky zcela rovnocenné kterémukoliv jinému oboru inteligentní činnosti odborné. Není pochyby, že toto nazírání na povolání, které vyžaduje tolik sebeobětování ve prospěch bližních, je velice správné. Zůstává ovšem výsadou společností, v nichž poměrně značný blahobyt je majetkem dosti širokých vrstev, že služby odborně vzdělaných ošetřovatelek čili »nurses« mohou dojíti tak rozsáhlého uplatnění. Školená »nurse« bývá tu často společnicí matky rodiny, nebo bývá vychovatelkou drobných dětí pro několik rodin, které spolu nesou náklad na její výživu a přiměřený honorář. Tato instituce společensky zcela bezvadných »nurses« je skoro nezbytností v zemích anglické kultury, kde ženy a matky velmi často projevují málo sklonu k praeně a soustavné péči o domácnost a o vlastní drobotinu.

Mladým dámám, nabývajícím odborného vzdělání v tomto oddělení uni-

Bob's Cove při jezeře Wakatipu.

versity otažské, dostává se praktického školení v tamních nemocnicích, v internátech s universitou spojených i ve výchovných pro malé děti, které se tu všeobecně označují německým terminem »kindergarten«.

O těchto i jiných stránkách pokrokového vývoje v Dunedinu dostalo se nám znamenitého poučení od muže, který po dlouhá léta stál v popředí tamního kulturního snažení. Byl to člen zákonodárné rady Nového Zélandu G. M. Thomson, který od svého mládí pamatoval těžké počátky otažské kolonie a ještě ve věku kmetském patřil mezi přední činitele v kulturním životě Nového Zélandu. Speciálním předmětem jeho studia je zdomácnění cizorodé zvířeny a květeny v Novém Zélandě i vliv jejich pronikání na celkový ráz tamnějšího života i na osud domorodé flory a fauny.

Jen s lítostí jsme se rozloučili s Dunedinem, abychom spěchali na severní ostrov, neboť zbývalo nám jen tolik času, abychom velmi zrychleným tempem mohli tam projeti území pro nás nejzajímavější. Jízda podél svahů

nad chobotem Otago Harbour i dále k severu, skoro stále v dohledu oceánu, poskytla nám požitek velice měnivé pobřežní scenerie. Skalnatá příkrá předhoří, o něž zelenavé vlny oceánu divokým příbojem se rozbíjejí, střídají se s dlouhými písčitými mělčinami a plochými břehy; lagúny a choboty v pestré směsici rozmanitých tvarů a velikostí tvoří přechodní pás mezi souší a mořem, jehož chmurná, šedozelená hladina prostírá se bez přerušení až k horizontu. Míjeli jsme četná místa proslulá nálezy fosilních zbytků velikých bezkřídlých ptáků a předhistorickými výkopy v nakupeninách odpadků dávných lidských sídlišť.

Později nabyla pobřežní linie klidného, málo zajímavého charakteru a rovina zhusta prorvaná širokými řečišti horských řek hlásila nám příchod do známých nám již »Canterbury Plains«, kterými jsme projeli z Christchurchu do Timaru. Daleko na západě probleskovaly zasněžené hory a vzpomínky na příliš krátký a nečasem pokažený pobyt v oblasti alpských hor a velikých jezer provázely nás na cestě ke Christchurchu. Ještě téhož večera nasedli jsme v Lytteltonu na loď, která nás přes noc dopravila do Wellingtonu.

Poznali jsme na své čtyřnedělní tuře jižním ostrovem jeho nejvýraznější krajinné typy a historicky i hospodářsky nejdůležitější provincie. Nebylo nám, bohužel, dopřáno procestovati tři provincie čili kraje, Marlborough, Nelson a Westland. To jsou vesměs velmi hornatá území. Dlouhá, příkrá pohoří, tvořící severní pokračování Jižních Alp, prostupují v několika pásmech provinciemi Marlborough a Nelson, kdežto Westland zaujímá úzký pás země na západě hlavního hřebenu Jižních Alp. Přílišná rozčleněnost a příkrost jejich území překáží většímu soustředění obyvatelstva, úrodné roviny jsou nevelké rozlohy a vzájemný styk mezi drobnými údolími, uzavřenými horami a mořem, je hodně ztížen. Pro rozvoj zemědělství ve větších rozměrech tato povaha jejich území bude vždy vážnou překážkou, jsou proto též málo lidnaté; ačkoliv zabírají celou třetinu rozlohy jižního ostrova, mají dohromady jen šestinu jeho obyvatelstva.

Největšího rozvoje je schopno širší okolí města Nelsonu, proslulé svým kvetoucím ovocnářstvím, které dnes zásobuje z velké části novozélandský trh, zejména jablky.

K Nelsonu hledí s jistou závistí ostatní krajská města Nového Zélandu, jelikož toto malé město dostalo neobyčejně bohaté dary odkazem zámožného svého občana Johna Cawthrona, který vydal již za svého života velké peníze na jeho okrášení a založil tu a štědře nadal institut pro vědecká badání, směřující k povznesení zemědělství a zahradnictví v Novém Zélandě. Entomologické sbírky a zejména odborná knihovna entomologická v tomto ústavu považují se za nejúplnější prý v Novém Zélandu a v Australii.

Zajímavá je historie nerostného bohatství západního pobřeží v krajích Westlandu a Nelsonu. Pro domorodé obyvatelstvo mělo západní úpatí hlavního horského pásma velmi značnou důležitost, jelikož zde byla porůznu ve štěrcích z hor naplavených naleziště »pounamu«, zeleného novozélandského nefritu, který býval zpracován na vysoko ceněné zbraně a ozdobné předměty. Tento nerost byl znám již velmi dávným obyvatelům předmaorským, jak svědčí, byť ojedinělé, nálezy předmětů z něho zhotovených ve spodních vrstvách hromad odpadků při východním pobřeží.

Pro Maory měl nefrit velikou cenu a shánka po něm byla tak velká, že i velmi nepříjemné, strašně vlhké podnebí pobřežního pruhu i nehostinnost velehorského pásma nebyly jim překážkou v pátrání punových nalezištích »pounamu«. Toto bylo jistě jedním z hlavních důvodů, proč západní pobřeží až na nejzazší jih bylo osídleno, třeba řídce, a proč byly známy i obtížné horské přechody k velkým jezerům vnitrozemským a k východnímu pobřeží. Kmenové Jižního ostrova oplývali množstvím zpracovaného zelenokamenu a touha zmocnit se tohoto bohatství vyhrazeného pro náčelnickou třídu byla jednou z příčin válečných výprav, které ze Severního ostrova sem bývaly podnikány.

Když byla objevena bohatá rýžoviště zlata ve Victorii a v Novém Jižním Walesu počátkem let padesátých, přičiňovaly se novozélandské provincie velmi horlivě, aby nálezy zlata také k sobě upoutaly pozornost zlatokopů ze všech končin světa do Austrálie se hrnoucích. První objevy byly učiněny na Coromandelském poloostrově na východní straně Haurackého zálivu na Severním ostrově, ale tam domorodí kmenové zpěchovali se pronikání zlatokopů a rýžoviště se nikdy plně nerozvinula. O něco později byly odkryty zlatonosné náplavy při zátocce zvané »Massacre Bay« v okolí Collingwoodu a veliký počet diggerů jal se pracovat porůznu v náplavech západních řek. Zlatá pole prožívala střídavě doby horečného ruchu a mrtvého úpadku. Hlavním střediskem rýžovišť v letech šedesátých byla tu Hokitika. Jak to v těchto končinách vypadalo roku 1865, kdy právě první velký nával diggerů opadl, popisuje velmi rázovitě náš starý Čeněk Paclt, který prožil tu několik svízelných týdnů, trpě mimo všechny obtíže spojené s tábořením a zásobováním v kraji tak divokém zejména obrovským množstvím krys.

Pokud se týče celkového výnosu, zdejší zlatá pole zůstala daleko za otažskými a jsou již zase opuštěna, ačkoliv prý písek na pobřeží mořském obsahuje místy hojně zlata. To však nepadno dá se oddělit primitivními methodami od velmi hojných a též specificky těžkých zrn magnetovce, který je v písku rovněž obsažen. Nyní doluje se jen v Reeftonu, kde byly odkryty mocné žíly křemenné zlatem dosti bohaté. Není vyloučeno, že budou ještě jinde nalezeny zlatonosné žíly, z nichž zlato v náplavech již

vytěžené pocházelo; v tom případě by snad na nějakou dobu ožilo toto vždy lákavé, ale nespolehlivé odvětví nerostné těžby.

Místo prchavého dolování na zlato dostala však tato oblast mnohem vydatnější náhradu v bohatých ložiskách velmi dobrého uhlí, které se těží zejména u Greymouthu a Westportu.

Zdejší doly jsou nejbohatší v celém dominiu novozélandském a mnoho uhlí z nich užívá se k vytápění parníků. Má výbornou pověst u válečného loďstva anglického. Vážnou překážkou laciného vývozu ve velkém jest poměrně nepříznivý stav zdejších přístavů. Jediný Westport podařilo se velikým nákladem upravit přiměřeně pro větší lodi, Greymouth však a zvláště Hokitika jsou velmi špatné přístavy a mnoho peněz bylo tu vydáno nadarmo.

Prstovitě rozervané pobřeží, vybíhající na východ od Nelsonu do Cookovy úžiny, je proslulé četnými rudnými výskyty; dolovalo se tu na měděné rudy a chromit. Též okolí Collingwoodu je bohaté rudami, zejména železnými.

V celku však není pravděpodobno, že by těžba nerostného bohatství a průmysl kovodělný zaujaly kdy takové postavení, aby získaly převahu nad zemědělským živlem na Jižním ostrově, který, zejména pokud se týče uhelných ložisek je značně lépe zásoben nežli ostrov Severní.

X

Z WELLINGTONU DO WAIRAKEI

CESTA DO NAPIERU. PŘES HORY K JEZERU TAUPO. SOPEČNÉ ÚZEMÍ
VE STŘEDU SEVERNÍHO OSTROVA. ŘEKA WAIKATO.

Ve Wellingtonu zdrželi jsme se jen jeden den. Hned 25. února ráno vyjeli jsme zase automobilem. Po úradě v turistickém úradě shledali jsme, že bude pro nás nejvýhodnější projeti poštovním automobilem veliký díl jihovýchodní oblasti Severního ostrova až do Napieru, odkudž příštího dne dopraví nás jiné spojení přes hory k jezeru Taupo a do Wairakei. Dali jsme přednost této cestě před jízdou vlakem z Wellingtonu do Rotoruy, kterou bychom byli nastoupili, kdyby časové dispoice nám byly dovolily přerušiti jízdu, abychom podnikli po dvoudenní plavbě po proudu řeky Wanganui automobilovou turu z Waimarina přes úpatí vysokých sopek k jezeru Taupo. Nedávné deště učinily však toto spojení horským vlhkým krajem velmi nespolehlivým a proto dali jsme přednost bezpečnější třeba snad trochu méně romantické cestě, při níž spatřili jsme veliké sopky pouze z dálky, ale za to projeli dvakráte napříč rozvodních horských pásem po východní straně ostrova. Tato pohoří jsou přímým pokračováním osy Jižního ostrova a vybíhají k severovýchodu v poloostrov, jehož další průběh je vyznačen podmořským hřbetem táhnoucím se daleko k severoseverovýchodu.

Ostrovny Kermadecony a Tonga jsou příbojem dávno zbroušené a korálovými ostrovny osazené vrcholky tohoto pásma, které strmí příkře nad jednou z největších příkopových propadlin na dně mořském, jejichž hloubka byla měřena. Je to hlubokomořský příkop Tonga-Kermadecký (9427 metrů), jehož největší známá hloubka je o více než 1000 metrů větší nežli nejhlubší místo Atlantického oceánu. Kdežto na Novém Zélandě tato pásma neobsahují činných nebo recentních sopek, jejich do hlubiny propadlé severní pokračování je charakterisováno četnými sopskami. Ačkoliv jejich povrchové rysy a doba poměrně nedávná, v níž nabyly dnešní své struktury, jsou přibližně podobny hlavnímu pohoří Jižního ostrova, přece je mezi nimi veliký rozdíl, pokud se týče geologického stáří hornin, z nichž se skládají. Tam převládají horniny velmi staré, z velké části proměněné v tak zvané krystalické břidlice, kdežto v pásemných horách severního ostrova jsou zastoupeny hlavně horniny mnohem mladší, druhohorní a třetihorní. Zajisté však poslední velké změny v kůře zemské, které daly celému horopisnému obrazu Nového Zélandu jeho dnešní ráz, udály se na obou ostrovech současně v době

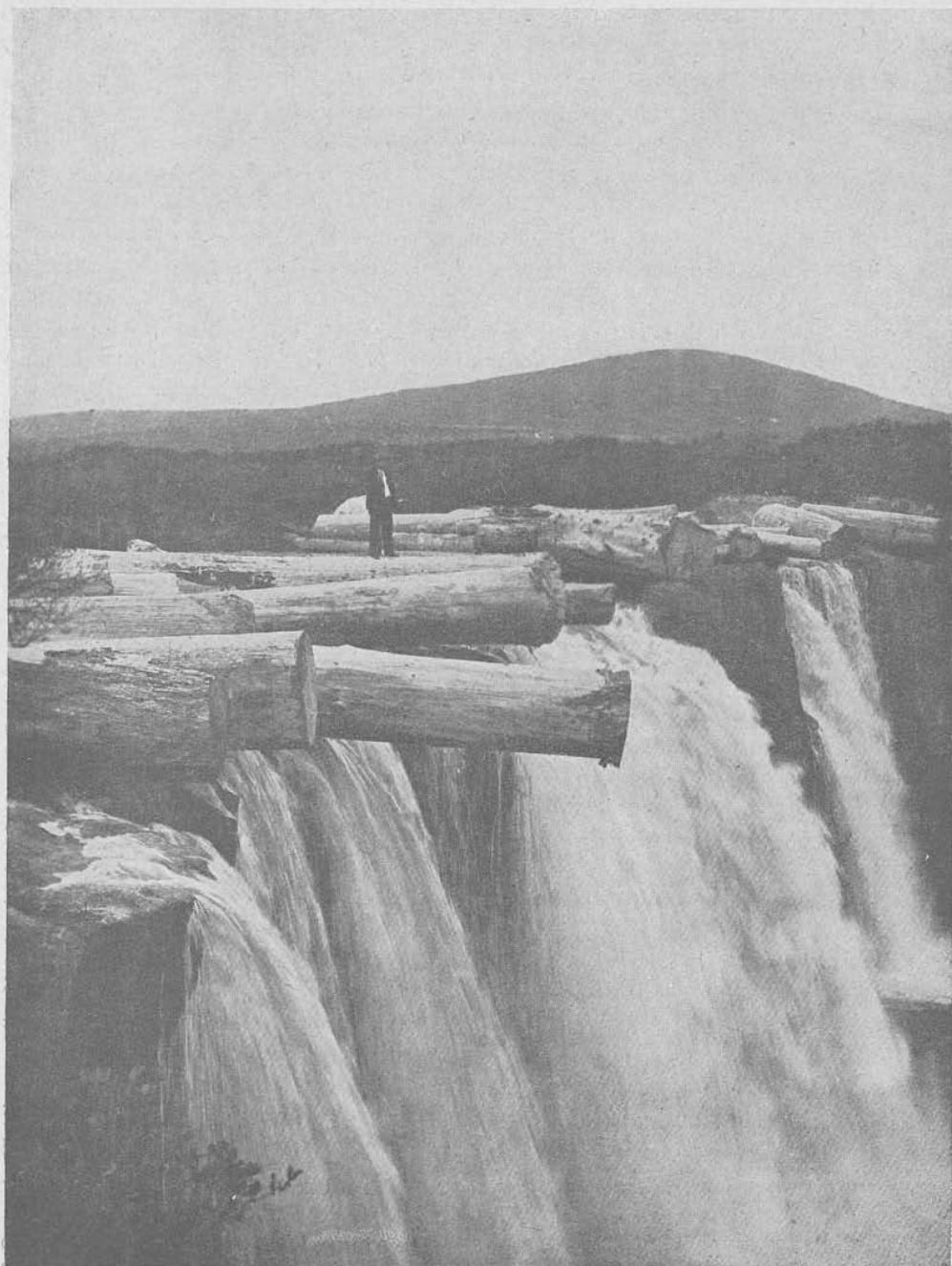
geologicky nedávné. Cookova úžina je přes souhlas v hlavních rysech povrchové plastiky obou ostrovů nesmírně důležitou mezí, neboť oba ostrovy mají svůj velmi význačný samostatný ráz. Velké geologické stáří je vůdčí vlastností ostrova Jižního, kdežto Severní je mnohem mladší, neboť nemá vůbec hornin prvohorních a výtvořiny nedávné činnosti sopečné pokrývají velikou jeho část.

Horská pásma východní strany Severního ostrova jsou hodně příkrá a nepřístupná, nedosahují však nikde ani z dále podobné výše jako pohoří Jižního ostrova nebo veliké sopky na Severním. Nejvyšší vrchol jejich rovná se naší Sněžce a jen některé z horských hřbetů vystupují delšími hřebeny nad tisíc metrů nad mořem. Přes to jsou však velmi těžkou překážkou pro komunikace a jen na málo místech jsou vybudovány silnice a dráhy jimi napříč pronikající.

Poznali jsme již, jak nepřístupná je poloha Wellingtonu po souši. Hlavní trať železniční, kterou jsme projeli až k Martonu, je celkem sjízdnější, nežli dráha vedoucí na východ do úrodných rovin kraje Wairarapa, prodloužená k severu tak, že spojuje se s hlavní tratí do Napieru, odbočující v Palmerston North od linie Wellington-Auckland.

Hlavní silnice, kterou jsme opuslili Wellington tentokráte, vine se vysoko četnými zákruty až na rozvodí mezi zálivy Port Nicholson a Porirua Harbour a vyjíždí ve výši skoro dvou set metrů na příkrý holý sráz, kterým horský hřbet obrací se ke Cookově úžině. Viděli jsme tutéž scenerii jako při jízdě vlakem, ale tentokráte s výšky, tak jako na plastické mapě. Rozlehlá hladina Cookova průlivu leskla se měnivou modří do zelena nebo šeda zahrávající a bortila se špinavě bílými vlnami při pobřeží. Dlouhé pruhy vysokých a příkrých přesypů písečných, tu holých, tu zarostlých nízkou vegetací, sledovaly široký plochý břeh až daleko na sever; jimi prorážely tu a tam průlivy do lagun a močálů nebo řeky proryvší si příčná úzká údolí ve vysokých a sypkých písečných srážech. Dále do vnitrozemí prostíral se zelený lučnatý kraj s hojnými drobnými osadami až na úpatí hor, přímočaře holým svým bokem k severoseverovýchodu se táhnoucích.

Mimo několik zelenářů v samé blízkosti Wellingtonu a ojedinelé cestovní automobily spěchající k hlavnímu městu neměli jsme se komu vyhýbatí, až jsme sjeli do roviny, kde potkávali jsme dosti hojné povozy venkovské i jezdec ve skupinách rychle klusající do nedalekého sousedství. Bylo mezi nimi dosti mnoho Maorů, statných postav skoro k otylosti náchylných. Vesele se s námi pozdravovali. Byli vesměs v evropském oděvu s pestrými šátkami kolem krku, s širokými klobouky na hlavě, vypadající skoro jako cowboyové smíšené španělskoindianské krve někde v Arizoně nebo v Novém Mexiku. Sousedé si jich tuze nechválí, nevěnují prý dosti péče svým pozemkům ani svému dobytku a neslynou ani čistotou oděvu a těla. Nebez-

Doprava kmenů na Novém Zélandě.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

pečně býlí zachvacuje jejich pole a louky, šíříc se odtud na půdu bílých kolonistů a také chorobám zvířat domácích nevěnují správné pozornosti. Vytrvalá pravidelná práce prý jim nevoní, ale k vynaložení sil ve sportech nebo při sklizni jsou velmi ochotni, netrvali to příliš dlouho.

Nejlépe se jim zamlouvá novozélandské konopí, které vyžaduje poměrně málo péče a jen při sklizni třeba mu věnovati více námahy. Ovšem prý velmi nemile nesou velmi časté stoupání a klesání ceny tohoto zboží, které přirozeně na prvovýrobce těžce doléhá. Domáhají se jisté regulace cen, ale dosud nestalo se nic pro úpravu nejistých tržních poměrů, které jsou ovšem velmi vítaným polem pro spekulanty.

Polední zastávka v městě Palmerston North dala nám poznati toto důležité město právě ve svátečním rouše; byla neděle, dojíždělo i po ulicích stálo plno povozů z venkova, v hotelích panoval rušný život, v parcích a na širokých chodnicích lelkovaly nebo pomalu promenovaly četné hloučky lidí živě se pozdravujících a debatujících. Spokojený blahobyť venkovského města, hlavního střediska úrodného a zámožného kraje, byl patrný na všech stranách.

Z Palmerston North vyjeli jsme směrem k východu a sledovali údolí velké řeky Manawatu proti proudu do horských soutěsek.

Řeka vyryla si hluboké, příkré údolí mezi celkem nevysokými a pustými kopci, řítíc se velmi prudkým tokem přes četné drobné prahy. Je dnes skoro neuvěřitelné, že tento horský kraj, nyní tak úplně lesa zbavený, byl kdysi pokryt »sedmdesátimílovým lesem«, který prostíral se z okolí Palmerston North daleko k severovýchodu podél cesty k Napieru.

Města Woodville a Dannevirke byla založena v sedmdesátých letech na malých mýtinách mezi nekonečnými pralesy, z nichž nezbylo na naše časy nic. Tu a tam dějí se pokusy o reforestaci, hlavně jehličnatými stromy evropského a amerického původu, ale jsou to právě prozatím jen pokusy, které nebudou v dohledné době s to nahraditi horám jejich původní lesní vegetaci a učiniti přítrž pokračujícímu zpustnutí.

Cesta po stranách údolí je velmi točitá, stoupá a klesá velice nepravidelně a prudké zatáčky nutí řidiče k četným signálům, aby snad nedošlo ke srážce s povozem náhle za oklikou se objevivším. Přes nebezpečný ráz cesty měli jsme plnou důvěru k svému šoferu, který projevil mnoho chladnokrevné rozvahy hned od počátku jízdy.

Dannevirke a okolní osady jsou kolonie Dánů, Švédů a Norů, kteří asi před půl stoletím se sem nastěhovali a byli výbornými osadníky. Dnes již splynuli úplně s ostatním obyvatelstvem a angličtina je jim jako mateřskou řečí.

Vyjeli jsme z Wellingtonu za slunného jitra a v polední době skoro jsme žehrali na přílišné horko, později však v hornatém terénu přepadl

Pod Muellerovým ledovcem.

nás studený vítr a nevlídné sychravé počasí provázelo nás až ke konečnému cíli, Napieru, jehož světla viděli jsme již z veliké dálky po západu slunce v temné noci.

I toto město, největší na východním pobřeží Severního ostrova, zůstalo nám v příjemné úpomínce. Ubytovali jsme se ve výborném zednářském hotelu (Masonic hotel), s oken užívali jsme velmi poutavé vyhlídky na jasně osvětlené nábřeží, okrášlené řadami krásných borovic, a pak neodolali jsme, abychom nepodnikli večerní procházku do ulic a sadů rozložených po svazích dosti příkrého kopce, který kdysi byl skalnatým ostrovem a teprve náplavy písku a kosami navátých přesypů čili dýn byl spojen s pevninou. Napier má velmi vyrovnané, poměrně suché a slunné podnebí a je proto znám a navštěvován hosty z jihu toužícími po mírné zimě i ne-

přáteli horkého prašného léta příjíždějícími sem z vnitrozemí. Jižní ovoce daří se zde výborně a celý ráz města a jeho okolí připomíná silně na lázeňská místa při Středozezemním moři. Oceán má tu již zase blankytnou modrou barvu a koupání na dlouhých zdejších beachích patří prý mezi nejlepší počitky svého druhu na Novém Zélandě.

Nadmíru příjemně nás překvapilo, že již po cestě v automobilu přihlásil se k nám mladý podnikavý muž, zámožný statkář a obchodník, který nesmírně se zajímal o vyhlídky na obchodní spojení s Československou republikou, již od té doby navštívil na velké obchodní cestě.

Vlny volného, nespoutaného oceánu působí takové změny při pobřeží, přemísťující písek z místa na místo, že všechny pokusy o založení přístavu potkaly se s nezdarem a proto přistoupilo se nejnověji k provedení plánu, vyhloubiti a vybudovati jej v jedné z velkých lagun kosami přesypových navátin oddělených od moře.

Tyto přístavní stavby prohlédli jsme si zběžně příštího rána, když unášel nás poštovní automobil k západu na cestu přes hory k jezeru Taupo. Když začali jsme stoupati cestou vinoucí se vzhůru po horských svazích, otevřel se nám často nadmíru poutavý rozhled na obrovskou plochu širokého zálivu, na kopec chránící Napier, na laguny a složitou síť písčinych hrází přirozených, kterými mořský proud, vlny a vítr zahradily rozsáhlou plochu, kdysi mořem až k samému úpatí horskému zaujatou. Byl nádherný slunečný den a vyhlídka tak jasná, že i vrchy na samém dalekém obzoru zdály se nám nadmíru blízkými.

Oblast v obvodu Hawke Bay patří mezi nejsušší v Novém Zélandě. Hlavním zdrojem výživy jejího obyvatelstva je chov ovcí, jen v rovině blízkost spodní vody dovoluje sadařství a intenzivní zemědělství. Poměrně suchá oblast podél východního pobřeží je celá územím ovčáckým, kdežto chov skotu a mlékaření převládá ve vlhčích, k západu obrácených částech ostrova a největší intenzity dosahuje v Taranakii v Aucklandském kraji. Z Napieru vyváží se veliké množství vlny a zmrzlého skopového masa a kraj zdejší vyniká nad jiné velikým úspěchem ve zdomácnění a výnosu pícnin na půdách lesu odňatých. Jedinou překážkou jeho trvalého blahobytu jsou občasná sucha, která vždy po několika letech dostaví se v míře tak zlé, že ztráty na bravu, který třeba pak pod cenou vyprodávati, bývají velice citelné.

V Napieru prozatím končí trať spojující východní pobřeží s ostatním částmi ostrova po souši a severovýchodní hornatý výběžek Severního ostrova má dosud jen lodní a automobilové spojení s konečnými stanicemi dosud kusých tratí sem směřujících nebo přímo s hlavními středisky Wellingtonem a Aucklandem. Jízda automobily má i proti pravidelným liniím paroplavebním tu přednost, že cestující netrpí rozbouřeným mořem, které při těchto

Střední díl jezera Wakatipu od Queenstownu.

březích bývá velmi nepokojné a zhusta způsobí i zpoždění velmi citelná parníkům, zápasícím těžce s vlnami a mocnými větry.

Toto osamocení je značným nedostatkem pro pokrok osídlení v distriktech Wairoa a Gisborne, ale hlavní odvětví hospodářské, chov ovcí a vývoz jeho produktů, jím mnoho netrpí na své výnosnosti.

Nesnadná přístupnost zachránila dosud horské lesy ve větší míře nežli v jižnějších oblastech východních horských pásem. Pralesová scenerie kolem velkého horského jezera Waikare Moana, jehož půvaby bývají kladeny hned na druhé místo za jezero Manapouri, je vychválena jako z nejkrásnějších na Severním ostrově. Osídlení maorské je tu ještě silné a celý kraj je pln historických míst opředených pověstmi domorodců i scénami z maorských válek. Pověstný vůdce maorských povstalců Te Kuiti (Te Kooti) byl domovem v tomto kraji, který nesmírně trpěl v posledním stadiu maorské války (1868—1871), kdy tento mistr v drobné válce s úspěchem vyhýbal se útokům naň podnikaným a zasazoval zlé rány bílým osadníkům, kteří svou hrabivostí po území maorských kmenů vyvolali jeho nepřátelství. Jeho bleskurychlé útoky na nic netušící oddělení vojska, znamenitá znalost terénu a obrovská pohyblivost, zvýšená tím, že první z maorských vůdců dovedl výborně ovládati jízdu na koni, učinily z něho odpůrce nesmírně

nebezpečného a jeho krvežíznivost i pomstychtivost zvyšovaly hrůzu z krvavých přepadů, jimiž mstil se svým nepřátelům. Po čtyřech letech neustálého skoro drobného válčení byla družina Te Kuitiova tak zeslabena, že opuštěný náčelník utekl se do horských úkrytů mezi nepodrobené Maory v Kings Country a vzdal se dalšího válčení. Kolonisté byli spokojeni s tímto výsledkem, nežádali vydání strašného hajduka, který teprve v letech devadesátých zemřel ctěn a vážen nejen Maory, nýbrž i bělochy.

Horský kraj, kterým jsme projížděli po úzké silnici, byl zase skoro bezlesý, jen ve značné dálce od cesty viděli jsme tu a tam zalesněné hřbety horské a teprve, když blížili jsme se rozvodním pásmům za řekou Mohaka, obklopovaly nás stále blíže pralesy dosud skoro neporušené a konečně se na krátko uzavřely nad cestou vinoucí se z jejich objetí do struskových, sopečných plání vnitrozemí, porostlých jen nevysokými houštinami.

Minuli jsme jen málo osad, ač dosti často vedlejší cesty odbočovaly k ovčáckým stanicím roztroušeným po údolích, kterými je pohoří úžasně rozryhováno. Nesmírně úzké a ostré hřebeny dělí vrchoviště nesčetných bystrin a strmé jejich boky řítí se bez přerušení až na dno hlubokých roklí. Křivolaká úzká cesta protíná je v polohách často velmi nebezpečných. Pro lidi trpící závratí byla by tato jízda nekonečnou útrapou, poněvadž stále hledíte do beznadějné hlubiny, která často otevře se tak náhle a bezprostředně před vámi nebo po straně, že i při plné důvěře ve spolehlivost řidiče i stroje pocítíte nepříjemné otřesy nervů.

Panorama jasné až na daleký obzor mění se tou měrou, že přes pustotu drastického divokého kraje nemáte pocitu únavy. Tu a tam vidíte stádo nebo několik osamocených ovcí roztroušených po svazích, dosti hojně porostlých trsy travin, místy také štíhlá cordyline s chocholem dlouhých listů se objeví a dodá hned celému okolí podivného půvabu, jako osamělá palma pustině nebo pandán nevzhledným dýnovým pahorkům. Několikrát jsme vyjeli hodně vysoko a zase sestoupili do údolí nežli dospěli jsme k velké řece Mohaka River tekoucí na dvě širokého údolí mezi velmi zřetelnými terasami provázejícími je daleko po proudu i proti toku. Na jednom jejím přítoku viděli jsme statný vodopád oživující znamenitě jinak pustý vzhled krajiny. Ze dřívě tu bylo lesů dost a dost, dokazují ohořelé pařezy a na několika místech i zbytky po obydlích dřevorubečů a pilách, které kdysi ničily okolní lesy. Dříví plavilo se po řece ku pobřeží a tak lesy zůstaly státi tam, kde bylo příliš málo vody v pramenných potocích a k většímu toku bylo příliš daleko.

Za polovinou cesty zastavili jsme se v malém lázeňském místě jménem Tarawera, kde horké prameny léčivé vyvěrají ze země. Již za řekou Mohaka vstoupili jsme na terén vulkanického původu, sypké strusky nebo vodou uvrstvené a zpevněné tufy provázely nás dále velmi hojně, jen

Podobizna vznešeného Maora.
(Reprodukce olejomalby Gustava Lindauera, věnované závodu přírodinami V. Frič v Praze.)

místy přerušeny skalami pevné sopečné horniny, buď zbytkem lávového proudu nebo samostatného pně či žíly vyvřelé. Jen tu a tam souvrství starších hornin vyčnívala mezi hmotami, které pokrývají kraj jako pozůstatky po mohutných sopečných erupcích nedávné doby.

Minuli jsme též malou osadu a školu maorskou ve vysoké poloze, na místě, kde prý stálo kdysi opevněné »pa«; tlupa hodně snědých dětí, statných a veselých, pobíhala v okolí malého prostého domku, v jehož dveřích učitelka, rovněž Maorka, nám vlídně kynula; rádi bychom se byli zastavili, ale řidič tuze spíchal, abychom do tmy dojeli do Wairakei.

Jako lék pro nervy rozrušené divokou jízdou pustým chaotickým krajem horským působilo, když konečně po obou stranách cesty sevřel se vysoký hustý prales, ale bohužel netrvalo to dlouho a již byli jsme z něho zase venku na stupňovitě zvlněné pláni porostlé houštinami stromokerů, kterým se na Novém Zélandě všeobecně říká »manuka scrub«, ač botanicky není toto označení vždy správné. Postup náš se k večeru značně zvolnil, neboť kola zapadala hluboko do sypkých bělavých strusek, z nichž jen tu a tam vyčníval pevný kamýk. Byli jsme několikrát ve výši až přes 800 metrů přejíždějíce rozvodí mezi jednotlivými řekami, z nichž největší Mohaka River teče k východnímu pobřeží. Naposledy vedla cesta napříč pramennou oblastí Rangitaiki River, kterážto řeka směřuje k severu do Bay of Plenty a v blízkosti cesty tvoří velmi pěkný vodopád. Pak již bezvodné a bezútěšné Kaingaroa Plains nás provázely až do blízkosti jezera Taupa, k němuž sestupovali jsme hlubokými úvozy mezi lesíky, kterým patrně zase lépe se dařilo ve vzduchu zvlhlém výparu z velké hladiny vodní.

Při cestě na místě zvaném Opepe, asi 20 km od jezera, a dnes houštinou zarostlém, bývala opevněná četnická stanice, smutně pamětihodná tím, že Te Kuiti přepadl tu roku 1869 náhle oddělení 14 jezdců, z nichž devět bylo pobito a jen pět se zachránilo. Te Kuiti prechal tehdy se svými věrnými z obklíčení, které ho svíralo dále na severovýchodě v horách Urewerských, prohlásil se lehkověrným vojákům jako přátelský Maor, pak ale náhle se na ně vrhl, když druhové jeho již zbraní jejich se zmocnili a způsobil krveprolití, které nesmírně rozrušilo bílé osadníky. Několik sborů honilo povstalce po horách i sopečných pláních vnitrozemských, ale Te Kuiti byl mistrem v přelstívání svých těžkopádných pronásledovatelů a vždy znovu povedlo se mu uniknouti z léček dobře nastražených. Marně však snažil se pohnouti maorské kmeny z Kings Country, aby znovu vypověděli nepřítelství Britům. Konečně byl zle poražen blízko Rotoruy a brzo potom, když jeho oblíbená útočiště v horách na severovýchodě byla vždy více svírána, unikl ke svobodným Maorům a na jich zprostředkování vzdal se dalšího válčení.

Těšili jsme se velice, že v pozdější odpolední části své jízdy z Napieru

k jezeru Taupo častěji uvidíme v dále na jihozápadě mohutné sopečné hory Ruapehu, Ngauruhoe a Tongariro, které strmí na jihu rozsáhlé jezerní pánve; ale místo kuželů hor viděli jsme jen sluncem ozářené kápě mraků, které je zakrývaly. K tomuto zklamání přidružilo se druhé, když vyjeli jsme na dohled velikého jezera Taupo. Maoři nazývají je Taupo Moana, moana znamená asi tolik jako moře, »roto« jezero menších rozměrů, Obrovská klidná hladina vodní ležela v plochem kraji tak málo působně, jak si jen možno představit. Daleko na jihu za jezerem jen mlhavě rozeznávali jsme obrysy sopečných hor a v jiných směrech neviděli jsme nic co by člověku připomínalo, že stojí na půdě tak často zemětřeseními stíhané, uprostřed jednoho z nejproslulejších sopečných chokrsků celého světa. Nevysoké pusté břehy tvořily nenápadné stupně a jejich bělavé útesy nepatrně se odrážely při podvečerním osvětlení. Jméno tohoto jezera mělo své kouzlo pro mne již od dětských let a jen s bolestí jsem se přidržel velmi přesného cestovního plánu, který nedovoloval nám zdržeti se u jeho břehů, chtěli-li jsme poznati trochu podrobněji okolí Rotoruy, které přece jen slibovalo nám mnohem více požitků prvního rádu.

Pouze krátkou chvílí zdrželi jsme se při severovýchodním cípu jezera, kde celá řada teplých pramenů vyvěrá nedaleko břehu i bublá pod hladinou, která je obestřena parou z horké vody vystupující. Jinde sypké, pemzovité strusky jsou tu zpevněny křemitou usazeninou v tvrdé pískovce, tvořící silné desky a kry v okolí pramenů.

Taupo Moana je největší z novozélandských jezer, jeho rozloha činí 617 km² (o něco více nežli Blatenské jezero) a největší hloubka 163 metrů, výška jeho hladiny nad mořem 370 metrů. Vyplňuje rozsáhlou sníženinu, jejíž původ není bezpečně vyložen; snad vznikla sesedáním, prolámaním a poklesáním vyvřelých hmot, snad je obrovskou calderou čili prohlubeninou vzniklou v okolí kráterů, které mocnými výbuchy vyvrhly obrovské spousty pemzy a rhyolitických strusek na povrch a pak s nejbližším svým okolím poklesly vyplňující podzemní dutinu pod nimi vzniklou. Tato prohlubina naplnila se vodou a tak utvořilo se jezero, jehož nejhlubší místa, snad ony původní krátery, střediska dávných výbuchů sopečných, leží blízko severovýchodního výběžku, kterým vytéká z Taupa veliká řeka Waikato.

Původně byla jezerní pánev mnohem výše vodou vyplněna, na březích jezera i v údolích jeho přítoků a podél toku řeky Waikata lze sledovati velmi zřetelné terasy, z nichž nejvyšší a nejrozsáhlejší prostírá se asi 100 metrů nad dnešní hladinou jezerní a je zbytkem dávného jejího stadia, kdy břehy jezera tak vysoko ležely a činnost vln zarovnávala pobřeží podmílajíc a podlamujíc snadno měkké útesy z bělavé pemzy.

Turisté volí cestu od jihu k jezeru Taupo opouštějí železnici z Wellingtonu do Aucklandu buďto na stanici Waiouru, na jihu vulkanického pohoří

Geysir »Dračí tlama« u Wairakei.

Tongarirského, nebo ve Waimarino po západní jeho straně, projíždějí hustě zalesněným horským krajem na úpatí sopečných velikánů a přenocují v Tokaanu, lázeňském místě při jižním cípu jezera Taupa, z něhož příštího dne vypraví se parníkem po hladině jezerní k výtoku řeky Waikata.

Sopečné pohoří na jihu od jezera Taupa tvoří »Tongariro National Park«, jeden z pěti velkých přírodních chráněných oblastí novozélandských (ostatní jsou Mount Egmont čili Taranaki na Severním ostrově a Waimakariri, Mount Cook a »Sounds« čili fjordy na ostrově Jižním). Nejvyšší horou je tu Mount Ruapehu, vyšší o 300 metrů nežli Mount Egmont. Tomuto svému soupeři nerovná se štíhlou krásou a pravidelností svého kužele, ale předčí nad něj rozsáhlostí svého kráteru, proslulého tím, že malý

firnový ledovec končí přímo nad úrovní jezírka a vysílá na jeho hladinu ledové kry, které podivně se vyjímají na vodě kouřící se místy vlivem horkých par a pramenů na jeho dně vyvěrajících. Ruapehu je nejjihnější ze tří velikých kuželů sopečného pohoří a neprojevil se v historické době žádným větším výbuchem, za to severnější o 500 metrů nižší Ngauruhoe je stále aktivní a naposledy roku 1909 pokryl širé okolí velikou spoustou sopečného popele. Vlastní Tongariro je nejnižší z těchto tří velikánů a jest jen zbytkem kdysi vysokého kužele, který čněl snad stejně vysoko jako Ruapehu a byl patrně rozmeten nějakým velikým výbuchem, jehož dílo dovršila rušivá síla deště a vody po svazích stékající.

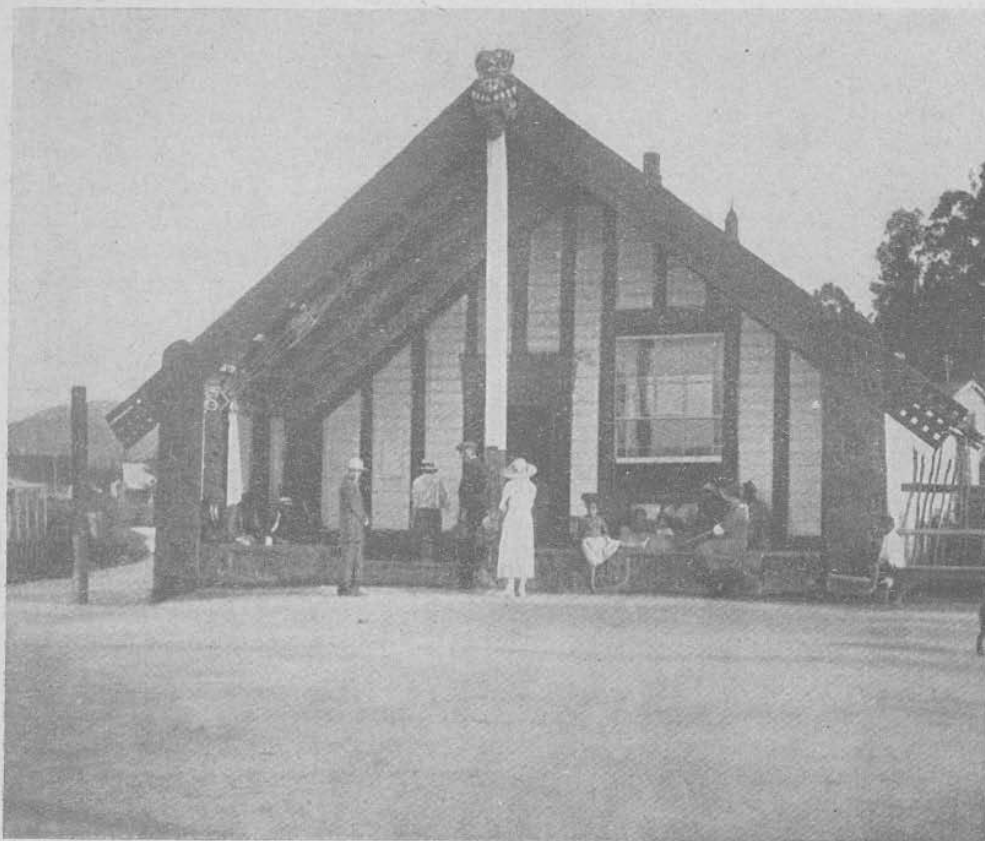
Na jeho nepravidelném a širokém temeni leží dva stále aktivní krátery, které v historické době soptily a jsou dnes v tak zvaném solfatarovém stadiu, dýmající sirnými výparů na mnoha místech. Vedle těchto středisek aktivní sopečné činnosti leží v obvodu Národního parku tongarirského několik jezer vyplňujících dávné krátery a mnoho vřidel různé teploty a rozmanitého složení.

Podrobný popis této sopečné oblasti při jižním okraji jezera Taupo z doby, kdy ještě maorské vesnice tamní žily tradičním životem v posvátné hrůze před svými bohorovnými náčelníky, kterým dostávalo se slavného pohřbu na posvátné hoře Tongariro, chráněné přísnými »tabu« proti zne-
svěcení obyčejnými smrtelníky, podal Hochstetter ve svém velkém a proslulém díle o Novém Zélandě před víc než šedesáti léty a svěží popis svých dojmů uložil ředitel Kořenský v cestopise »K protinožcům«.

Tongarirské vulkanické pohoří tvoří jižní zakončení rozsáhlé sopečné oblasti zabírající severní část středu ostrova Severního, která prostírá se k velkému zálivu Bay of Plenty, z něhož vystupují rovněž sopečné ostrovy. Vulkán na White Islandu je stále činný, ostatní pak vyhaslé nebo dřímající.

Nejmocnější činnost eruptivní v této oblasti spadá asi do konce doby třetihorní a do pleistocénu, období současného s velkou ledovou pokrývkou na horách Jižního ostrova. Zdejší lávy jsou velmi křemité a byly rozměťávány obrovskými explosemi na rozsáhlé plochy dnes struskami a pemzou hluboko pokryté. Dnešní veliké sopky jsou dočasně posledním stadiem této již značně zeslabené a na určitá místa lokalisované vulkanické aktivity, která patrně zvolna dohasíná.

Častá zemětřesení v okolí jezera Taupo nejsou v přímé souvislosti se sopečnou činností v této oblasti. Tak na příklad roku 1922 byla osídlení v okolí jezera znepokojována po několik měsíců celými roji velmi citelných, ale ne katastrofálních zemětřesení, která se zhusta opakovala, ale celkem málo škod natropila. Při tom však všechny okolní sopky byly v normálním stavu a také činnost fumarol, vřidel a geysirů nejevila žádných zvláštních

Whare v Ohinemutu.

poruch. Tyto otřesy jsou patrně ve spojitosti s usedáním a poklesáním sypkých hmot sopečných do hloubky a četné pukliny jimi vytvořené v době nedávné ukazují se v oblasti jezera Taupo i na jiných místech vulkanické oblasti. Jsou zpravidla rázu spíše lokálního a zdá se, že nemají příčinné souvislosti s jinými zemětřesnými oblastmi novozélandských ostrovů.

Po kratinké zastávce nastoupili jsme další cestu údolím řeky Waikato k hostinnému domu ve Wairakei poblíž tamního geysirového údolí. Byla to velmi zajímavá cesta. Na východě vysoko nad úrovní stupňovité pemzové plošiny čněl vysoko vyhaslý vulkanický vrch Tauhara, který jsme viděli již s druhé strany, sjíždějíce od východu dolů do jezerní pánve tauposké, a divoká mohutná řeka hučela dravými proudy, probleskující mezi pásy stromoví ji provázejícími. Na přechetných místech kouří drobné fumaroly nebo vřídla stékající se svalu nápadně zbarvených. Náhle sůžuje se proud

v úzké prorvce, kterou vyhlodal si napříč nepovolné polohy tvrdé křemité lávy, a řítí se krásným, mohutným slapem zvaným »Huka Falls« přes vzdorný skalní prah.

Waikato je největší řeka Severního ostrova. Délkou svou rovná se naší Vltavě. Horní její tok vzniká v Tongarirském sopečném pohoří a ústí u Tokaanu do jezera Taupo, jehož je nejdůležitějším přítokem. Ještě daleko pod jezerem zachovává divoký svůj ráz tekouc zhusta přes prahy, tvoříc mohutné proudy a víry, když prodírá se hlubokými a strmými soutěskami. V plánech na využití pro elektrický pohon má velikou úlohu, počítá se, že elektrárna hnaná vodopády Huka mohla by vydati přes 30.000 koňských sil a zásobiti bohatý zemědělský kraj při jejím středním a dolním toku i usnadniti osídlení velké části pemzové vysočiny.

Četné vodopády a dravé proudy řeky Waikata byly patrně překážkou, pro kterou se úhoří, v jiných novozélandských řekách a jezerech tak hojně, nerozšířili do jezerní pánve.

Taupo mělo jen několik drobných druhů ryb, které byly oblíbenou potravou maorských kmenů sídlících na jeho březích. Aklimatisační pokusy, jež byly tu konány velmi hojně jako v jiných úvodích novozélandských, měly ten výsledek, že nyní jsou američtí duhový pstruzi i evropští kapři velmi hojně v jezerní pánvi a rybolov je jedním z hlavních sportů pro turisty a lázeňské hosty, navštěvující jeho okolí. Zejména pstruzi se tak rozmnožili, že začali degenerovati a r. 1913 vláda ujala se správy rybářství, snažíc se vydatným lovem a ničením zvrhlých ryb zlepšiti životní podmínky pro správné hospodářství rybní. Za tři léta bylo veliké množství ryb v jezerech Taupo a Rotorua vyloveno; zdravé ryby byly prodány na trh a degenerované zničeny. Do jezer pak byla dána nová násada. Draví pstruzi nesmírně prý zmenšili množství domorodých rybek, raků, hmyzu a jeho larev v jezeře a proto vláda dala sem nasaditi veliké množství raků z řeky Waikata, které ovšem prý na dlouho nestačí a bude třeba jiným způsobem postarati se o výživu ryb.

V dějinách novozélandských měli maorští kmenové, usedlí při řece Waikato, význačnou úlohu. Jejich přední náčelníci byli vůdci velkého hnutí, jež chtělo zachovati vnitrozemské Maory neporušené před rozkladem, jež mezi jejich soukmenovce vnášela bělošská kolonisace. Maori na Waikatu nebyli zásadními nepřáteli bělochů vůbec, ale přáli si míti plnou moc, nepouštět mezi sebe škodlivých a bezohledných kolonistů a podržeti plnou samosprávu pod vrchní mocí britské koruny.

Jejich hrdí pohlaváři těžce nesli přehmaty, kterých dopouštěli se draví dobrodruzi, ale vážili si velmi přátelských styků s muži vynikajícími charakterem a společenskými způsoby. Veliké úcty požíval mezi nimi zasloužilý guvernér Sir George Grey, který dovedl výborně zkrotiti nena-

Maorky při obřadném pozdravu.
(Podle pohlednice.)

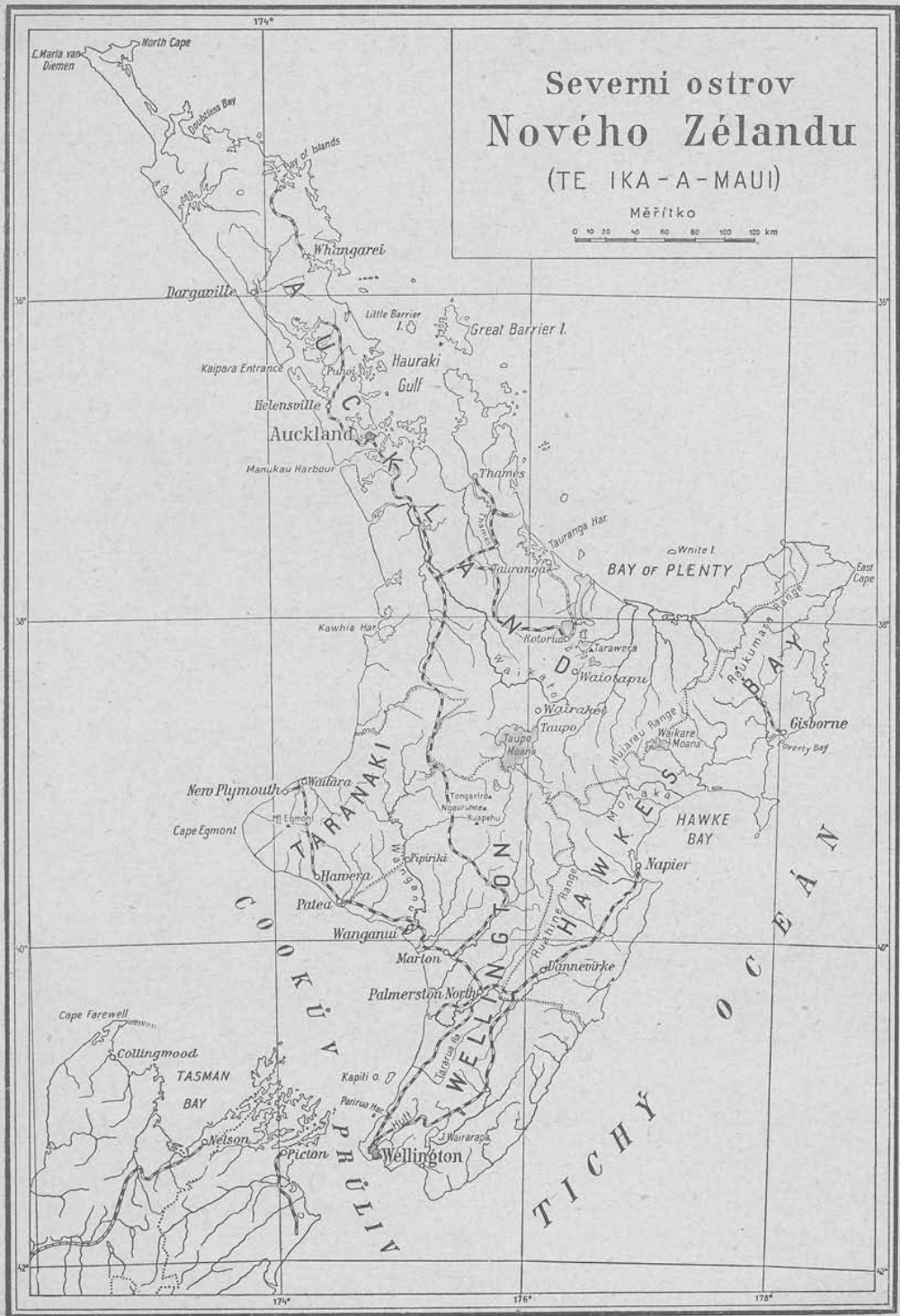
pravitelné rušitele míru, ale zacházel čestně a po rytířsku s domorodci snažícími si zachovati práva zděděná.

Trvalo velmi dlouho, nežli se rozvážní vůdcové dali vyprovokovati ke zjevnému odboji proti Angličanům. Většina Maorů waikatských přijala záhy křesťanství, jevila veliký zájem o školní vzdělání a přijímala ráda kulturní rostliny, pluky i domácí zvířata k zlepšení svého hospodářství. Když guvernér Grey opustil svůj úřad v letech padesátých, situace mezi Maory a kolonisty se brzo velice zhoršila, hlavně vinou vlády koloniální, která v nerozumné domýšlivosti trpěla, aby nejvyšší hodnostáři maorští, na něž jejich lid hleděl jako na osoby posvátné, byli přezíráni, ba uráženi. Hlavně takové, celkem malicherné příčiny podnítily hnutí pro zřízení maorského království, které bylo prohlášeno roku 1858. Zvolený král, starý vrchní náčelník kmene Waikato, nedošel však obecného uznání a jeho stoupenci drželi se celkem nerozhodně v bojích, které na různých stranách se rozpoutaly v příštích letech. Tato umírněnost kmenů na Waikatu a v okolí Taupa byla hlavní příčinou, proč Angličané nesnažili se nikdy o jejich úplné podrobení a spokojili se nakonec tichým uznáním samosprávy maorských kmenů v území, kterému se říká dosud »Kings country«, »královská země«.

Ovšem nežli k tomu došlo bylo prolito mnoho krve. Maoři byli přesvědčeni o své zdatnosti jako bojovníci a také jejich odpůrci uznávali znamenité jejich vlastnosti, kterými vynikali nad průměrného vojáka britského. Mezi jejich pohlavary bylo též několik vynikajících vojevůdců, ale osudným jejich nedostatkem byla nesjednocenost. V dobách nejsilnějšího odboje měly prý kmeny odírající poslušnost Angličanům více než 20.000 mužů zbraně schopných. Nedostatek smyslu pro součinnost a žárlivost mezi pohlavary a jejich kmeny způsobily však, že nikdy nebylo více nežli 2000 Maorů najednou v poli proti bělochům. Tato politická neschopnost způsobila, že domorodci nebyli nikdy s to využití ani velmi rozhodných vítězství nad některými odděleními bílého vojska k podnikům většího vojenského a politického významu.

Když války maorské začátkem let sedmdesátých byly skončeny, prostíralo se území samosprávných kmenů »Kings country« z úvodí jezera Taupa přes střední tok Waikata a horní úvodí řeky Wanganui až k západnímu pobřeží, na ploše celkem asi 25.000 km².

Po dlouhou dobu bylo šetřeno tohoto území, až mladší generace, která zapomněla starých zásad a značně se ztenčila počtem, stala se přístupnější nárokům koloniální vlády a svých krajanů z jiných krajů, kteří smířili se se svým, aspoň formálně rovnoprávným postavením s bělochy. Tak se stalo, že v prvním desetiletí nového století hlavní trať spojující Wellington s Aucklandem mohla býti dobudována »královskou oblastí« a na mnoha místech i pozemky byly prodávány pro osídlení bílých kolonistů.

Příčiny způsobivší vymírání Maorů jsou velmi složité. Epidemie a nakažlivé nemoci, alkoholismus, rozvrat kmenového zřízení, boje mezi domorodými kmeny, vražednější od zavedení střelné zbraně nežli dříve, války s bílými dobyteli a namnoze i tak zvaná dobrodiní kultury, umožňující Maorům vésti líný, nezdravý život v míru, hojnosti a zahálce, jsou asi hlavní příčiny jejich početného a zhusta i morálního úpadku.

Jak veliký byl jejich počet v době výzkumných výprav kapitána Jamesa Cooka ovšem není známo s jistotou. Soudí se, že jich žilo mnoho přes 100.000 na obou ostrovech, dokonce snad až na 200.000. Po skončení maorských válek r. 1874 bylo jich spočteno již jen čtyřicet šest tisíc a roku 1886 zbývalo jich ještě o tři tisíce méně (43.000). Při soupisu r. 1896 klesl jejich počet pod 40.000, ale od té doby zase pohnáhlou roste a r. 1921 bylo jich napočteno i se 3000 míšenců, žijících mezi Maory, 52.751. Jejich opětovné přibývání nebylo na dlouho zastaveno ani epidemií španělské chřipky ani ztrátami, které maorský sbor utrpěl ve světové válce. Statistika dokazuje velmi potěšitelný zjev, že počet dětí do 15 let věku značně vzrůstá v posledních desetiletích, což se považuje za neklamný doklad jejich zvýšené chuti k životu. Rovněž potěšitelných úspěchů dochází obrodné hnutí, snažící se vyrvati Maory z lenošné pasivnosti a vychovati je k hospodářskému i společenskému pokroku. Snad právě tomuto obrodnému hnutí náleží aspoň z části zásluha za pozoruhodný a před tím netušený obrat ve vývoji maorského národa.

Ovšem i jiný moment, přizpůsobení se chorobám, které běloši na ostrovy zanesli, má tu velmi důležitou úlohu, přece však hlavní věcí je, že mladá generace maorská vítězně překonává těžkou duševní a morální krizi, která skoro celý národ zachvátila v době přechodné.

XI

SOPEČNÝM KRAJEM

WAIRAKEI. GEYSIROVÉ ÚDOLÍ. WAIOTAPU. ROTORUA. FRYING-PAN FLAT.
JEZERO ROTOMAHANA. NÁVRAT DO ROTORUY. VÝBUCH TARAWERY
10. ČERVNA 1886.

Ke slunce západem dorazili jsme do Wairakei. Hotel tamní je obklopen pásem konifer chránících ho proti větrům nesoucím ostré úlomky vulkanické skelné hmoty, která dovede býti velmi obtížná, ba i očím nebezpečná, je-li metána prudkým vichrem.

V horkém basénu, do něhož vtéká voda potokem od geysirového údolí, smyli jsme prach dlouhé cesty a okřáli znamenitě na večerní procházku, kterou nám bylo podniknouti k proslulé přírodní dmuchavce čili ventarole, Kerapiti, patřící k přírodním divům zdejšího okolí.

Byla temná noc a několik pochodní svítilo velké společnosti na cestu, když brala se úzkou, ale dobrou stezkou vinoucí se sem tam, nahoru i dolů v nerovném kraji, porostlém manukovou houštinou. Konečně vůdcové naši zastavili a v dáli pod námi slyšeli jsme zřetelně mocné syčení, jako by vycházelo z obrovské topírny, kde řada lokomotiv vydává páru ventilem. Tu a tam zdálo se, že slyšíme, jako by zvuk tento pravidelně byl přerušován, ale pak zase doléhalo znovu monotonní hučivé syčení, které se zesilovalo, čím blíže jsme přicházeli po serpentíně k prohlubině, v jejímž středu mocný proud horké páry vystupuje z širokého nakloněného otvoru nesmírnou silou. Je to horká pára vodní, bezbarvá a bez zápachu, vyrážející tak prudce, že předměty do otvoru vrhané vyhazuje do výše mnoha metrů, takže vysokým obloukem padají k zemi. Dým pochodní mísí se s párou v obrovský chochol bílého dýmu vystupující vysoko k obloze.

V okolí se pevně věří, že tato syčící ventarola má veliký význam pro bezpečnost okolního kraje před erupcemi a otřesy působenými přehřátou parou, nemohoucí se z vnitřa kůry zemské dostat volně na povrch. Kerapiti je prý bezpečnostním ventilem pro širý kraj. Tak aspoň ujišťují hosty, jimž není volno v okolí tak přeplněném důkazy neklidu.

V noci slyšeli jsme velmi zřetelně nejen tento stálý zvuk ucházející páry, ale také přerývané rachoty a sykoty z jiných míst v nedalekém okolí; přes to spalo se nám výborně, ani jsme nepomyslili, že jsme snad na místě, které by mělo vzbuzovati v nás obavy a hrůzu. Wairakei je roz-

košné místo a bylo nám nesmírně líto, že nezbývalo nám času k delšímu pobytu.

Dopoledne příštího dne ztrávili jsme prohlídkou geysirového údolí. Jde se tam příjemnou procházkou asi tři čtvrti hodiny po svazích částečně zalesněných a houštinami »manuky« porostlých.

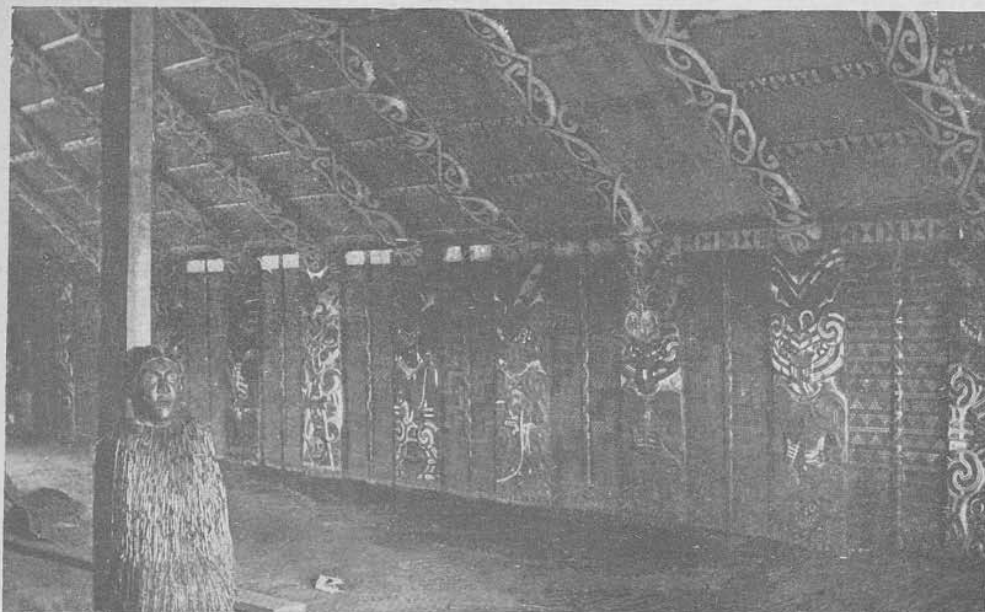
Blížíme se ponenáhlu k nepatrnému celkem údolíčku, nad nímž vznášejí se mračna výparů. Chrchlavé a bublavé zvuky k nám z něho zaléhají na značnou vzdálenost a pocítujeme chvilkami lehké otřásání půdy, po které kráčí se nezvykle lehce a dunivě. Na první pohled nevzbuzuje však nepatrné údolí žádný respekt, ba naopak pocítil jsem cosi jako pohrdání, když vzpomenu si na rozsáhlé geysirové pánve v Yellowstoneském Národním Parku, kde každý z přírodních vodotrysků produkuje se o samotě, v uctivé vzdálenosti od svého soupeře a je viditelný z dálky jak se svahů tak i po rovině mezi nepravidelnými řídkými porosty jehličnatých stromů.

Není na tom nic velkolepého, nic efektního, když na malé vzdálenosti několika set metrů po obou březích malého potoka je nakupeno tolik přírodních divů, že zůstane vám na konec v paměti jenom chaos, nemáte-li dosti času, abyste se sem několikrátě podívali a jednotlivosti odděleně do paměti si vštěpovali.

Zcela správně vypisuje Kořenský své dojmy v odstavci, který ocituji přesně podle originálu: »Nikde neseskupilo se tolik různých geysirů jako ve Wairakei, a byť i nepřekonávaly krásou a velebou azurové vodojemy proslulých geysirů Yellowstoneských, přece uchvacují svou rozmanitostí každého diváka. V jednom perlí se vřelá voda jako šampaňské, druhý vyvrhuje vodomet podobný kadeřavému trsu kapradovému, třetí naráží za erupce do podzemních průchoďů jako parní buchar, čtvrtý chrlí z jícnu blátivé pumy, pátý dýše sirné páry jako báječný drak, šestý za výbuchu hvízdá a píská jako parní píšťala, sedmý vytváří kolem sebe terasy bílé jako sníh nebo nachové jako ranní zoře, osmý povléká všecku okolní vegetaci rudým náletem a proměňuje rozvětvené křoví, plavuně a mechy v červené korály, devátý vrací každý kámen do jeho hrdla hozený a metá jej napiatými parami do veliké výše jako střelu. Blízká jezírka a tůně zelenají se tam jako bronzová patina, jiné vodojemy třpytí se barvou oranžovou, šedou, fialovou, modrou a lemují své kraje čistou sírou.«

V tom je plná pravda; jistě nikde na světě není na tak malé ploše shromážděno tolik rozmanitých typů tak zvané posthumní nebo dohasínající vulkanické činnosti jako v geysirovém údolí u Wairakei.

Podrobná charakteristika všech jeho geysirů, vřidel, bahenních krátků, fumarol a ventarol snadno by naplnila celé velké vědecké pojednání a monografie toho druhu byla by jistě znamenitým příspěvkem k poznání

Vnitřek »whare«.
(Podle pohlednice.)

jevů, jejichž vnitřní spojitost a vzájemný poměr není ještě osvětlen empiricky bohatou zkušeností. Málo vědců, kteří psali o těchto věcech, mělo příležitost setrvati v jejich blízkosti delší dobu, pozorovati všechny jejich nepravidelnosti, nebo zkoumati podrobně povahu jejich plynných i tekutých výronů po stránce fyzikální i chemické.

Wairakei by bylo ideálním místem pro theoreticky všestranně vstrojeného odborníka, neboť našel by tu pole příznivé pro vděčnou práci a mohl by zároveň léčiti znamenitě svůj organismus, ať již z nemocí nervových nebo jiných, ve zdejších lázních.

Je-li bohatství temnězelených řas bujících ve vodě vřidel dokladem jejich vysoké radioaktivity, mají geysiry zdejší velmi značnou dávku této vlastnosti. Je s podivem, jak výborně se jim daří ve vodě, jejíž teplota dostupuje až bodu varu.

Tyto tajnosnubné porosty mají svou velmi důležitou chemickou úlohu při usazování geysiritu, křemitého tufu na okrajích geysirů a po terasách, jimiž horká jejich voda splývá dolů do údolíčka.

Jinou znamenitou vlastností geysirového údolí ve Wairakei je také krátkodobá dochvilnost všech jeho divů, takže za několik hodin máte příležitost poznati všechny opětovně v plné činnosti. V tom je jeho nesmírná

a nepodceňovatelná přednost proti geysirům Yellowstoneským, které s řídkými výjimkami sopčí jen v dlouhých a často nepravidelných intervalech. Velká většina turistů, kteří navštíví geysirové pánve Yellowstoneského parku, vidí jen několik málo geysirů z blízka, neboť byli by nuceni jednotlivým věnovati příliš dlouhou dobu vyčkávání.

Ovšem, že ani jeden ze zdejších geysirů nerovná se proslulému Old Faithful v Horní geysirové pánvi Yellowstoneské, který každých šedesát pět minut chrlí obrovský sloup vody do výše přes třicet metrů z jícnu plochého kuželovitého pahorku, jemuž lze se pohodlně obdivovati z blízka i z dálky, ale za to produkují se všechny, jak dovedou, nečiníce nároku na překonání nekalé soutěže stejně hbitých sousedů, kteří pozornost návštěvníka rozptylují a k tékavosti svádějí.

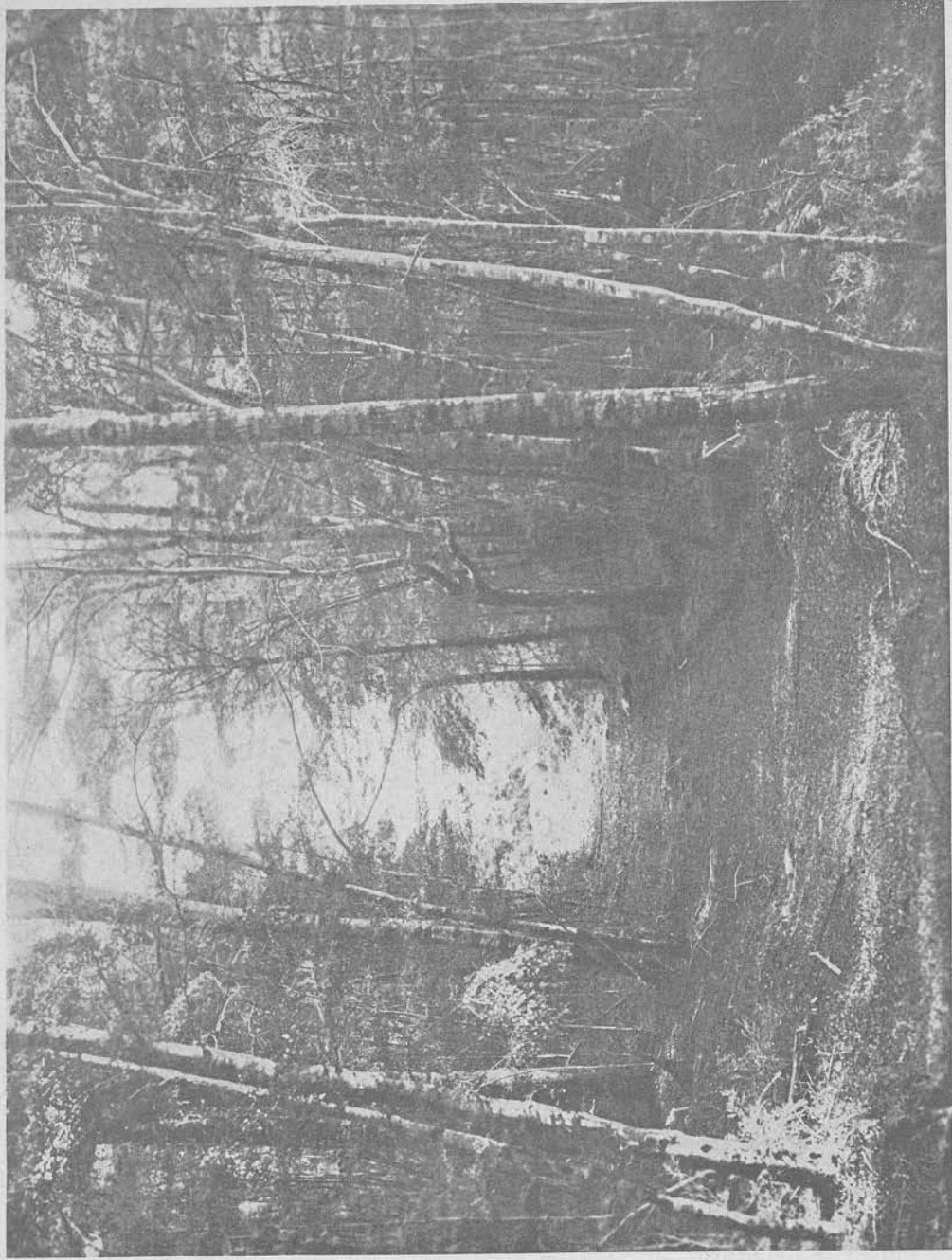
Jistě není ještě podrobně známo, proč v nejbližší blízkosti geysirů, chrlících čistou vodu ze svých jíců, usazeným křemitým tuffem pěkně vystrojených a vyhlazených kloktá též roztopené bahno v tak zvaných bahenních kráterech, z nichž některé jsou stále v činnosti, jiné na čas se odmlčují, aby pak zase zahájily svou bublavou práci.

Největším dojmem působil na nás jeden z geysirů, který svým výbuchem vymrštuje vysoko mohutný, několik metrických centů těžký balvan, který skáče jako posedlý, vždy znovu zase dopadá do otvoru, z něhož v zápětí jej mocný příval vroucí vody a páry znovu do výše vyrazí. Jiné místo nejvýš zajímavé je okraj horkého vodojemu usazujícího rychle křemitý tuf na hole, větvičky i boty (stoupnete-li si neopatrně do přetékající mělké vody).

Zde cítíme nesmírně prudké nárazy z hlubiny, provázené dunivým zvukem takové síly, že velmi snadno bychom přišli z rovnováhy duševní, kdyby průvodce předem neujišťoval, že dosud se nikomu z tisíců turistů nic nepříjemného na tom místě nepříhodilo.

Jsme-li již unaveni sirnými výpary a hlukem, poodstoupíme poněkud, vylezeme opatrně, abychom se neprobořili do vroucí vody a páry, o něco výše mezi vysoké, jako bambus vlající manukové stromokeře a obhlížíme najednou větší kus divoké scenerie. Světelné efekty jsou znamenité za jasného svitu slunečního, kdy polychromie různě zbarvených tufových svahů závodí v pestrosti s duhou třpytící se ve vysokých tryskách vody a páry, a jistě též při ponuré náladě, když těžké černé mraky kupí se v pozadí vysoko stoupajících oblaků roztráštěné vlhkosti.

Brzo odpoledne bylo nám nastoupiti další cestu po pemzové pláni, pro níž automobily jen pomalu postupovaly, boříce se hluboko do sypkých strusek rozdrcených po celém pruhu rozježděných kolejí, které se označují jako cesta. Kdyby okolní terén nebyl tuze nepravidelný a plný zrádných prohlubní, nebo jen tenkým stropem pokrytých dutin, bylo by věru lepší a

V bukovém lese na Jižním ostrově Nového Zélandu.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

zajímavější raziti si cestu napříč krajem, tak jako to dělal náš řidič s autobusem po náplavech a vodách ledovcových toků mezi Lumsdenem a jezerem Manapouri.

Chaotický, nevlídný kraj prostírá se na dohled. Vysoké křoví převládá, ale bílá sypká hornina prosvítá všude a listí je do šeda uprášeno přejemnými úlomky, které i mírný vítr přenáší v hojnosti. Tu a tam zříme dýmy vystupující ojedinele nebo ve skupinách, chvílemi také doléhá k nám syčivý nebo dunivý zvuk nějaké fumaroly. Zhusta vyčnívají opodál cesty pestře zbarvené kamýky a také na stráních jednotvárných stolových kopců, které míváme v dálce, jeví se červené a žluté prouhy a často i sloupy dýmu vystupují nad porostem lesů, které jsou hojnější a hustší dále k severu, blíže k Rotorui. Křovinatá pustina je velmi řídko obydlena. Minuli jsme několik dobytkařských stanic a hloučky Maorů na koních.

Zastavili jsme se v malé vesnici domorodců, která sestávala z několika jednoduchých dřevěných domků, došky z trávy a křoví krytých a z jednoduchého »whare« čili společného domu. Několik starých tlustých žen, zahalených ve špinavé pokrývky, věnovalo nám velmi málo pozornosti. Kouřily z krátkých dýmek a plivaly kolem sebe, líně vyměňující lhostejné poznámky.

Na krátko jsme přerušili jízdu ve Waiotapu. Na všech stranách dýmají tu sirné páry z nespočetného množství horkých pramenů, zahalujících celé okolí hustým oblakem, který nepravidelně ohříváný vzduch chvílemi vířivě rozvívá na všechny strany. Hlavními divy zdejší scenerie jsou veliký kuželovitý vršek s bahnitým kráterem na vrchu, z něhož bahno bublá a přetéká po svazích vytvořených z pevného utvrdlého tufu, »Dáblův most« pnoucí se v jícnu hluboké propasti s vroucí vodou a krásné jezírko s chladnou klidnou vodou zelené barvy, vyplňující kráterovou prohlubeň, jejíž příkré, roklemi rozbrázděné stěny hrají různými barvami.

Dále k Rotorui je cesta rozmanitější. Ponenáhlu sestupujeme úzicím se údolím mezi zalesněnými svahy. Projíždíme krajem, v němž byly vykonány nejrozsáhlejší práce zalesňovací na Novém Zélandě. Vidíme kopce pokryté pravidelnými pokusnými porosty rozmanitých stromů cizokrajných, kterými má se zjistiti, jaké druhy nejspíše se ve zdejších podmínkách aklimatisují a největší dají užitek. Řada evropských i amerických stromů jehličnatých a několik druhů blahovičníků osvědčily se znamenitě v pokusných porostech a dnes užívá se jich v rozsáhlých rozměrech k zalesňování. U Rotoruy jsou veliké státní školky těchto lesních stromů a tři rozlehlé lesní revíry byly již vypěstovány v okolí zaujímavější skoro dvacet tisíc hektarů. Zalesňovací práce provádějí trestanci, kterým dostává se tak odměnou za dobré a spolehlivé chování příležitosti ztráviti několik měsíců v teplé roční době zdravým zaměstnáním v přírodě. Úřední zprávy velmi chválí tento způsob vý-

chovy trestanců k užitečné práci. Okolní obyvatelé sice vtipkují o příliš shovívavé kázni v pracovních táborech, o neúspěšnosti toho systému i o poměru trestanců k okolním maorským osadám, které nemají z nich právě morální prospěch, ale o nějakých větších stížnostech jsme neslyšeli ničeho.

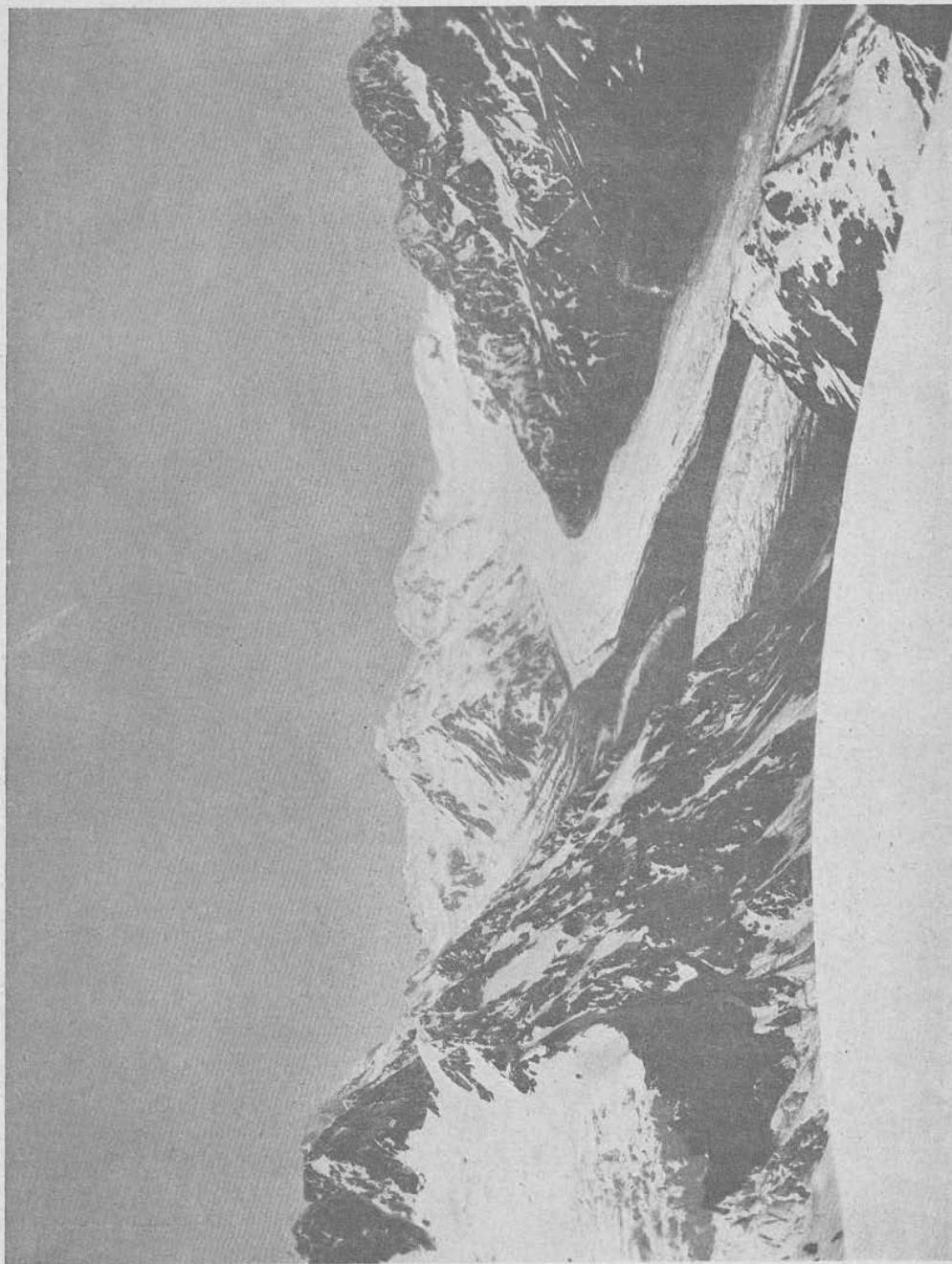
Podél blyštících se geysirových teras za Whakarewarewou, nad nimiž se vznášejí oblaka z přechytných dýmajících pramenů a fumarol, sjeli jsme do roviny, v níž po západní straně velké jezerní pánve prostírá se lázeňské město Rotorua, nejdůležitější středisko turistického a léčebného ruchu na Novém Zélandě.

Rotorua stala se brzo důležitým opěrným bodem pro britskou moc ve vnitrozemí Severního ostrova, neboť ve zdejších okolí sídlí mocný kmen Arawa, který vždycky choval se velmi přátelsky k bělochům a v maorských válkách poskytoval jim velmi důležitou pomoc proti svým krajanům, snaže se zároveň, aby vždy bylo lze znovu navázati jednání o smír.

Původní hlavní osada, označovaná jako Rotorua, byla dnešní maorská Ohinemutu, ležící na břehu jezera a od nového lázeňského města asi půl hodiny vzdálená. Teprve když železniční spojení do Aucklandu bylo dostavěno, byly položeny základy k modernímu městu, vybudovanému po americkém způsobu podle pravidelného plánu v rovině, v sousedství velikého lázeňského parku, v němž stojí lázeňské budovy opatřené všim moderním léčebným zařízením.

Lázeňský park uzavírá v sobě jednu ze tří velkých skupin vřidel, jimiž západní strana jezera Rotorua se stala známou. V Ohinemutu při břehu jezera rozkládá se nejkliďnější skupina, tam geysiry již dávno přestaly pracovat, okraje horkých pramenů a jezírek jsou zarostlé vegetací, která nesnesla by jejich přetékání a výbuchů; u Whakarewarewy táhne se jiné pásmo, nesmírně bohaté rozmanitými projevy dohasínajícího vulkanismu a v lázeňském parku v Rotorui je třetí skupina, zaujímavější asi prostřední místo mezi oběma druhými, pokud se týče vulkanické aktivity, ale nesmírně bohatá na rozmanité léčivé vody, které zužitkují se znamenitě k velmi účinným kúrám. Z jednoho vřídla byl vhodnou úpravou regulující přítok vody vytvořen velmi činný geysir a celá řada ozdobných i lázeňských nádrží je zásobována horkou vodou i parami sirnými i uhlíčitými; různé zdejší lázně a prameny bývají doporučovány se znamenitým, prý, výsledkem pro celou řadu chorob zejména k léčení kožních nemocí, rheumatismu, dny, ischias, nemocí nervů i srdce. Rozsáhlé a hluboké vrstvy křemitého tufu ukazují na činnost dříve rovněž intenzivnější, patrně úbytkem borkých par z vnitřa zemské kúry stala se z geysirů vřídla sice velmi horká ještě, ale neohřívají se až k násilné erupci.

Vedle drahého, ale velmi pohodlného Grand hotelu je v Rotorui několik lacinějších hotelů a pensionátů, které skoro vesměs dobře se starají o své

Horní část Tasmanova ledovce.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

hosty za ceny málo zvýšené proti jiným místům novozélandským. Rozhodně není tu ani živobyčí ani léčení předraženo, ač v některých dobách nával hostů k léčení i turistů bývá takový, že těžko lze je umístiti. Město Rotorua není řízeno samosprávným sborem, nýbrž podléhá přímo státnímu úřadu, který má též administrativu celého lázeňského podniku. Občané tamní si tento způsob úřadování velmi chválí a jsou toho názoru, že volený sbor by snad nedbal tak spravedlivě o dobro všech, domácích lidí, hostů lázeňských, turistů i Maorů. Podnebí zdejší je rovněž velmi příznivé pro zotavení; poloha ve výši asi 300 metrů chráněná proti západním větrům pásmem kopců je velmi zdravá, slunečního svitu má hodně, zejména v teplé roční sezoně (od prosince do dubna), déšť snadno se vsákne do porósní půdy, netvoří močálů a také mlhy jsou tu velmi řídké přes veliké množství vod a blízkost hladiny spodní vody. Pro zimní sezonu nejsou prý budovy lázeňské i hotelové dosti dobře vypraveny, jinak i zimní počasí bývá velmi příjemné a zdravé.

Lázeňský park, do něhož vchází se branou hlídanou nestvůrnými dřevěnými maorskými sochami, je skvělým výtvozem nesmírně nákladné a trpělivé péče, neboť bylo třeba půdu vegetaci příznivou dopravit odjinud a regulovat tok minerálních vod, aby mohly se dařiti porosty rozmanitých stromů a křů, trávníky i záhony květin, kterým horká podloha namnoze znamenitě slouží podporující vzrůst a vzdornost proti chladu atmosféry.

Vycházky do Ohinemutu a do Whakarewarewy měly pro nás dvojí zájem, přírodní i národopisný; jelikož při nynějším stavu tamních geysirů převládal zájem o domorodé obyvatelstvo, zůstavím podrobnější jejich popis pro kapitulu příští a omezím se zde jen na několik poznámek.

V okolí Whakarewarewy bylo několik činných geysirů, z nichž tři, Wairoa, Papakura i Pohutu, jsou nejznámější. Jejich erupce vynikaly podle bezpečných svědectví i fotografických snímků výškou tryskající vody i jejím množstvím nad skupinu geysirů ve Wairakei, ale již za doby Hochstetterovy jejich výbuchy byly velmi nepravidelné a nedaly se nikdy s jistotou předvídati.

Když stoupala návštěva turistů zajímajících se o tyto přírodní divy, jali se Maorí na radu některých odborníků nutiti geysiry k častějším výbuchům tím, že do jejich jícnu házeli kusy mýdla, které prý vodu k rychlejšímu varu a výbuchu přiváděly. Zdá se však, že tyto zákroky opakovaly se až příliš často v nedávné minulosti a měly na konec účinek velmi neblahý, že totiž erupce jsou nyní nesmírně řídké a nepravidelné. Je velmi přirozeno, že rotorujští lokální vlastenci a maorští vůdcové turistů z Whakarewarewy neradi se přiznávají k tomuto bolestnému úpadku jednoho z nejskvělejších bodů programu všech návštěvníků sopečného kraje, a teprve trpělivým a opatrným vyptáváním lze dostati se pravému stavu věci na kloub.

Musím však s důrazem podotknouti, že přes tuto nespolehlivost tamních geysirů jsou přece whakarewarewské terasy tufové nesmírně zajímavé. Celá řada jienů geysirových láká k podrobnému prohlédnutí, některé nádrže horké vody perlící se duhově jsou rozkošným podíváním a samy převahou bělostné, místy však velmi pestře zbarvené tufové stupně, terasy a hráze jsou rozmanitostí a podivností svých tvarů jedinečným divadlem, po mnohé stránce poutavějším pro milovníka klidných půvabů nežli divoký rej geysirů v malém údolí u Wairakei jimi přímo natlačeném.

Klasickým územím katastrofálních výbuchů sopečných projeli a prošli jsme na celodenní exkursi do oblasti, která bylo strašně změněna a zpustošena obrovskou explozí sopky Tarawery roku 1886. Automobily dopravily nás s větší společností turistů až k polozbořenému hotelu, který padl za obět jinému náhlému projevu sopečné činnosti, zachvátivšímu v dubnu r. 1917 nejbližší okolí obrovského geysiru Waimangu, jenž explozí Tarawery o třicet jeden rok dříve byl uveden v činnost.

Vraceli jsme se kus cesty směrem k Waiotapu, pak ale odbočili jsme ostře k východu a brzo měli jsme zalesněné kopce za sebou a projížděli krajem stále pustším, jehož vzhled prozrazoval až příliš patrně, že v nedávné době udály se s ním dalekosáhlé změny. Podivné prohlubiny okrouhlého nebo podélného tvaru s jezírky nebo močály na dně a se svahy roklemi rozdrásanými v sypkém a měkkém sopečném popelu byly dílem nedávných zemětřesení. Náš řidič dovedl nám přesně označiti, které z těchto drobných propadlin, tvořících malé bezodtoké pánve, vznikly teprve před málo lety. Upomínaly na staré zavalené doly nebo na prohlubně vzniklé prolomením stropů nad vybranými ložisky uhelnými, jaké jsou mnohým z nás známy z okolí Mostu a Duchcova nebo z uhelného revíru ostravského. Ovšem zde nezavinil tyto poruchy člověk, nýbrž byly výsledkem sil působících z vnitra kůry zemské. Je těžko říci, zda jsou důsledkem vulkanické činnosti, či snad vedlejším projevem dalekosáhlejších změn ve stavbě pohoří a prohlubin, které označujeme jako tektonické a považujeme namnoze za podstatnější nežli sopečnou činnost, která zhusta jest jen výsledkem a doprovodem pohybů mnohem šíře a hlouběji založených, nežli jsou člověku nápadné bouřlivé projevy vulkanismu.

Ovšem v území tak neklidném, jako je celá sopečná oblast Severního ostrova, kterou jsme právě poznávali, nelze se ubrániti obrovskému dojmu, jakým na smysly působí ty přerozmanité a nesmírně okázalé projevy vulkanické činnosti, které ovšem nemohou se měřiti s horotvornými změnami velkého a hlubokého rozsahu, jejichž důsledky jsou též mnohem trvalejší. Člověk však přirozeně chápe nejlépe to, co přímo na jeho smysly, na jeho obrazivost působí, a proto rád se dává strhnouti k přesvědčení, že katastrofy v historii přírody, stejně jako v dějinách lidských, mají vůdčí a rozhodující

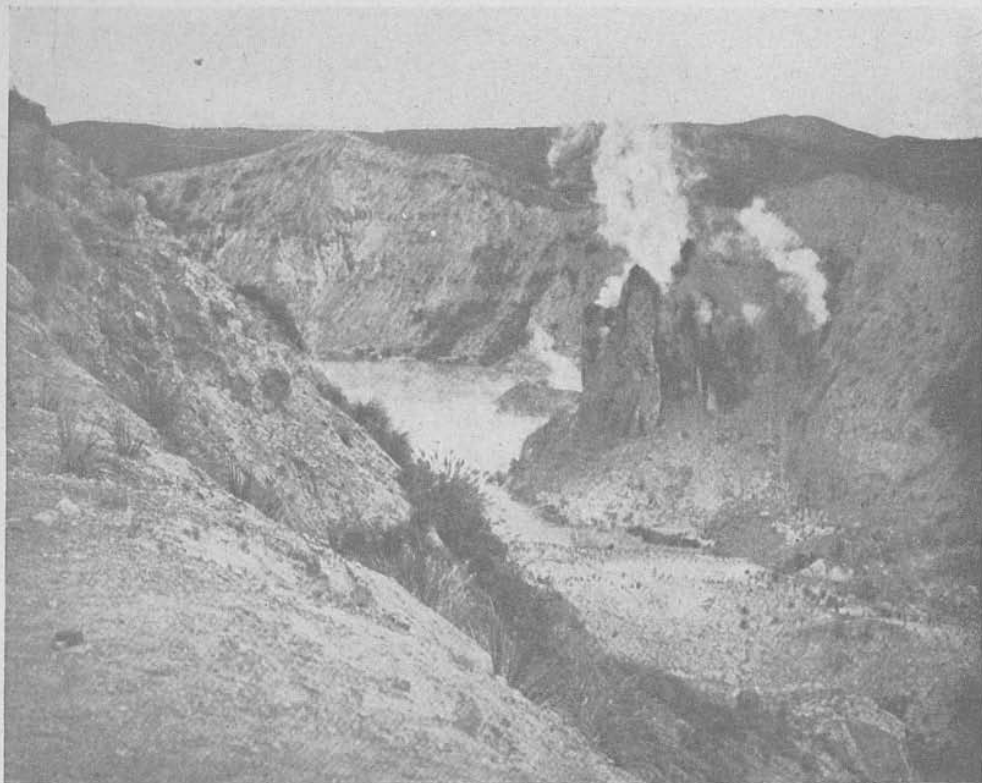
úlohu, kdežto pochody a změny je připravující unikají pozornosti širších kruhů a bývají zhusta nedostatečně oceňovány, ba přezírány.

Dotýkám se zde této velmi choulostivé otázky hlavně z toho důvodu, že obecně snad přikládá se nápadným a rozčilujícím jevům vulkanickým větší význam v proměnách, které udály se s povrchem zemským. Posuzujeme-li povrchovou tvářnost celého Nového Zélandu, uvážíme-li správně geologické důkazy, že obrovské pochody tektonické, jako na příklad vydvížení poměrně mladého, vysokého, rozsáhlého a mohutného systému horského, táhnoucího se po celé délce obou ostrovů od nejzazšího jihozápadu Jižního ostrova až k mysu východnímu, udály se bez nápadných sopečných erupcí, uznáme, že na příklad celá sopečná oblast od Ruapehu přes okolí Rotoruy až k Bay of Plenty je jen malou částí novozélandské souše a nebudeme přikládati zdejším povrchním, člověkem ovšem otrásajícím katastrofám takový význam, jaký zdají se míti na první pohled.

Jevy sopečné právě pro svou okázalost, pro hrůzu a otřes smyslů, kterými na člověka působí, zaujímají velmi význačné místo mezi činiteli přetvořujícími povrch zemský a byly též proto vždy velmi oblíbeným předmětem odborného studia i pozornosti lidí méně vnímavých pro jiné, třeba důležitější jevy, jejichž účinky nejsou tak zkrušující, zajímavé a nápadné.

Tolik snad stačí říci úvodem k vypsání oblasti, která v průběhu jednoho lidského života byla sopečnou činností tak přetvořena, jako okolí sopky Tarawery.

Na okrajích roklí je velmi dobře patrný rozdíl mezi povrchní vrstvou sopečného popele, která pochází od nedávných explozí, a hlubšími, již hodně zpevněnými polohami pocházejícími z doby dřívější, nežli kam sahá začátek kolonisace nebo maorská tradice. Stále holejší byl povrch těchto sypkých hmot, do nichž kola automobilů hluboké rýhy vyrývala a obraz dokonalé pustoty objevil se před námi, když zřeli jsme z okolí pobořeného hotelu na kraj k východu se prostírající. Bezprostředně pod kopcem rozkládá se holá plocha lehce zvlněná a do ní je vyhloubeno několik hlubokých propastí, na jejichž okrajích mocně dýmají a syčí plyny a páry ze země unikající. Za nimi trouší se podivné holé kopce, jakoby z bláta uplácané a pak proudy vod rozdrásané a v pozadí vyzírá stejně holý ponurý kopec s rozjízveným širokým temenem, z něhož rovněž obláčky dýmu vystupují. Je jasný slunečný den, ale ani silné osvětlení, přivádějící k plné platnosti rozmanité odstíny barev půdy v této mrtvé přírodě, nezmenší nejvyšší rozčilující dojem, kterým tento podivný, jakoby zakletý kraj působí. Daleko široko je pusto a ticho, jen nějaký dravý pták kroužící vysoko ve vzduchu oživuje mrtvý kraj, v němž, síly neživé přírody mají výhradně slovo. Je to pro mnohé jistě příšerný nejvyšší tísnivý obraz, jehož hrůza přirozeně zvyšuje se ještě vypravováním průvodce, líčícího velmi názorně účinky nenadálých katastrof.

V okolí velikého geysiru Waimangu.

Bezprostřední naše okolí bylo uvedeno ve stav, v jakém dnes se nachází, onou dosud poslední explozí, která 1. dubna roku 1917 vyhodila do povětří spousty horkého popele a bahna i vytvořila ony propastné prohlubně, po jejichž okraji budeme kráčet v blízké již chvíli. Nikdo netušil, že nejbližší okolí geysiru Waimangu skrývá v sobě něco, co dalo podnět k náhlému, zcela neočekávanému výbuchu. Přes zvlněnou plochu, zvanou Devil's Frying-pan Flat (dno pekáče ďáblova), na níž již zachycovala se znova vegetace, chodívало se po ztvrdlé vrstvě popelu z Tarawery, která zakryla vše, co tu bývalo a rostlo před tím, až na samý okraj jíenu obrovského geysiru Waimangu. Tento r. 1901, patnáct let po velké katastrofě, náhle se vytvořil a po tři léta soptil skoro denně nesmírné spousty kalné bahnitě vody do výše, prý až 450 metrů (1500 stop) nad svým dnem. Roku 1904 staly se erupce geysiru nepravidelnými, opakovaly se jen v dlouhých, nepravidelných intervalech a roku 1908 ustaly nadobro. Na dně jíenu vytvořilo se jezírko vřelé, místy varem klokotající vody, které poněáhu se za-

nášelo bahnem splavovaným dešťovou vodou s prudkých svahů okolních.

Beze všech předešlých úkazů, neohlášen ani otřesy půdy ani zvýšenou činností solfatar a fumarol v okolí jíenu dýmajících, nastal výbuch, který zabil několik lidí, ztroskotal část hotelu a zasul celé širé okolí novou vrstvou popele a bahna. Od té doby byl tu zase poměrný klid, ani geysir již neobnovil své činnosti, ale ovšem není jisto, zda není to jen zdánlivě neškodný stav, který snad jednou zase stejně neočekávaně bude přerušen.

Velký výbuch Tarawery r. 1886 proměnil velmi dokonale vzhled této krajiny, pochoval její starý relief pod mocnou vrstvou popele, zasul mnohé prohlubiny a vytvořil nové. Ve stejném směru, kterým táhne se hluboká jízva v temeni sopky, leží celá řada propadlin nově vytvořených a jiných skoro s povrchu zemského zahlazených nakupením a splavením sypkých hmot. Explose z 1. dubna 1917 změnila zase velmi důkladně obraz »Pekáčové pánve« (Frying-pan Flat), ale množství hmot jí vyvržených a roznesených po okolí bylo ve srovnání s výbuchem Tarawery jen nepatrné a věru snadno by tato událost byla ušla lidské pozornosti, kdyby nebyla se stala podél turistické stezky a nezpůsobila ztráty životů lidských i škody hmotné.

Sešli jsme až k samému okraji stěn obklopujících propast s vroucím jezírkem na dně a s četnými solfatarami, dýchajícími sirné páry naplňující zápachem svým ovzduší. Na protější severní straně propasti vyřezávají mocné proudy páry z temně zbarveného kamýku, podobného věžaté zřícenině hradu, půda se lehce otřásá a kroky znějí dutě na stvrdlém bahně rozrytém místy nově se tvořícími roklemi. Zaujali jsme místo na výběžku, který propast s jezírkem dělí od jiné, jejíž dno je pokryto bahnem, a průvodce vykládal nám tklivou historii o neštěstí, které způsobeno bylo v neděli 30. srpna 1903 neočekávaným, zvlášť mocným výbuchem geysiru Waimangu, kterému čtyři turisté padli za oběť (mezi nimi dvě dívky, jejichž ubohá matka zůstala pozadu a na živě). Jen jako náhodou prohodil jeden z účastníků, »jak pak dlouho to asi vydrží, nežli dojde k novému výbuchu«, načež stejně bezstarostně odvětil vůdce »nevíme nic, může k tomu dojít třeba této chvíle, třeba až za dlouhou dobu«. Tato odpověď dodala mnohým účastníkům výletu, že rychle poodstoupili od kraje, ztratili zájem na scenérii i na výkladu a rychle pospíchali s kopce od nebezpečného místa do údolí, kterým voda z horkého jezírka a s okolních svahů odtéká směrem k jezeru Rotomahana.

V sopečném popelu vytvořila dešťová voda hluboké rýhy prohlubující se k tomuto údolí a namnoze byly úzké a strmé hřebenové rokly od sebe dělicí rozervány ve skupiny nepravidelných jehlanovitých tvarů, které označujeme vědecky jako zemní pyramidy. Mezi nimi, zejména ve vlhkých stinných koutech, vysoké chumáče velice ozdobné trávy (*Arundo conspicua*) a některé jiné nedřevnaté byliny bujně vyrůstají, ale horní plochy

V roklích při cestě k jezeru Rotomahama.

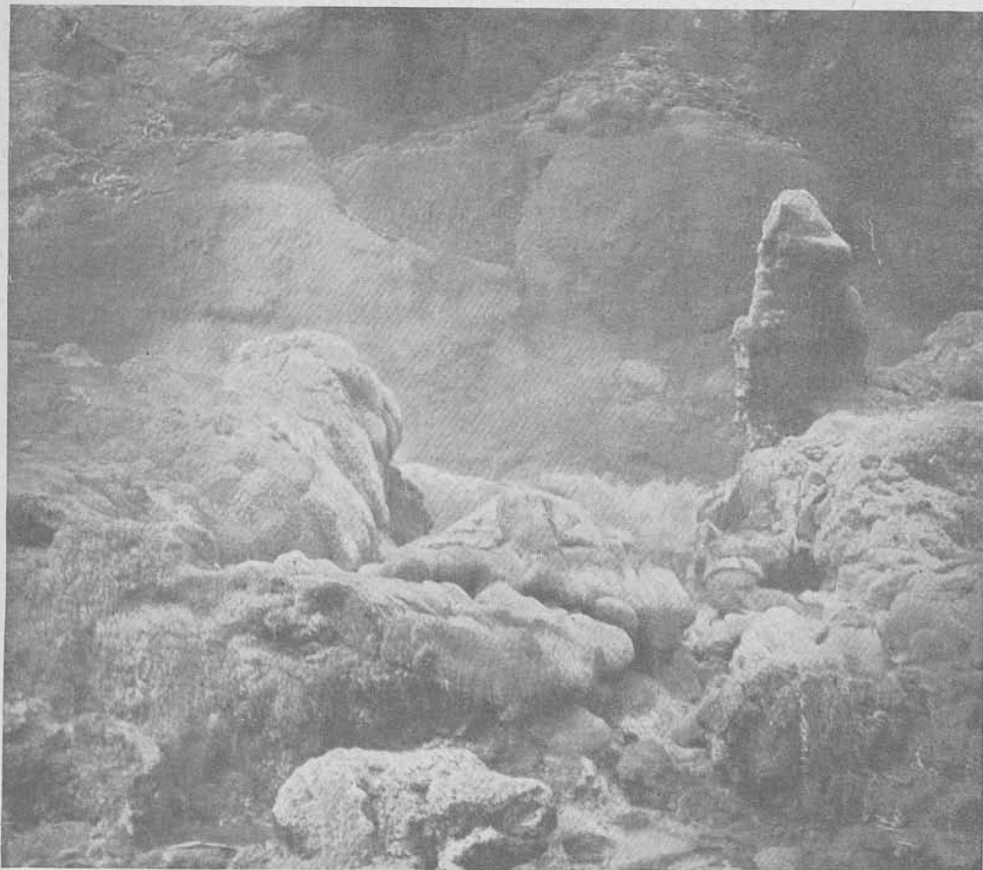
hřebenů a zhusta i dna dolíků zůstávají ještě holá. Pro botaniky je postup, jak vegetace se šíří na vrstvě popela, která po erupci Tarawery vysoko zakryla a zahubila starší rostlinstvo, nesmírně zajímavý, neboť poskytuje příležitost k pozorování, jakým asi způsobem přenášejí se semena a výtrusy rostlin do území dříve holých, neporostlých. Studie téhož druhu bývají konány občasně na ostrůvcích, nassutých velikým výbuchem sopky Krakatoa v Sundské úžině. Zde v okolí Tarawery většina semen, která se ujala, byla donesena nepochybně větrem z nedalekého okolí, ptákům připadá tu zajisté úloha mnohem menší.

Široké údolí malého potoka vinoucího se k jezeru Rotomahana má velmi příkré břehy podivně vyzoubkované a vyrýhované roklemi dešťovou vodou vypláchnutými do vrstev popelového materiálu, který podléhá erosi vodní stejně rychle, jako sypké hlíny v náplavech, v morénách nebo v uloženích

lésu čili spráše. I zde na všech stranách vystupuje kouř, tu je to klidná fumarola, tu syčící ventarola, jinde zase vyvěrá horký pramen, buď prýščí několika malými otvory a vychládající rychle, nežli spojí se s potokem, nebo tvořící studánku vody tak vroucí, že rybář mohl by rybku v sousední chladné tůňce potoční chycenou hned pohybem prutu ponořiti sem a uvařit k okamžitému požívání. Turisté rádi mívají picnický na takových místech, neboť mohou se pochlubit, že uvařili vejce v přirozeném vřídle.

Hluboká, azurově modrá hladina jezera Rotomahana, hluboko vpadlá mezi holé, hluboko rozbrázděné stráně místy pestře zbarvené, obklopená na všech stranách dýmajícími emanacemi par a plynů a místy sama vroucí, je pohled podivný, nezapomenutelné krásy. Protí nám na severovýchodě zřetelně vystupuje chmurný kolos hory Tarawera, podobný nestvůrnému pomníku podle egyptského nebo i moderního stylu, prorvaný zejícími kráterovými jícnými, které právě po této straně jsou nejhlubší a dále k severovýchodu pokračují chodu z dálky viditelnou jizvou nebo brázdou v temeni hory. Příjemně teplý vzduch, skvěle průzračný jako ve Středomoří, přivádí vám mimoděk na mysl známé obrazy sopečného, jezernatého kraje pod Albánskými horami v Latii nebo při jezerech a chobotech ve Flegrejských polích. Ovšem místo malebné siluety Vesuvu je chmurný puklý katafalk Tarawery náhradou ponurou, až příliš vnucující myšlenky na hrůznou stránku katastrof, které takovéto zvláštní scenerie vytvářely a měnily.

Z podrobných popisů, náčrtů a fotografií je dobře známo, jak kraj tento vypadal před výbuchem Tarawery 10. června roku 1886. Rotomahana bylo tehdy malou, mělkou a nezajímavou nádrží vodní, zarostlou ostřicí. Přes četné horké prameny, geysiry a průduchy par v nejbližším jejím okolí jistě by nebylo předmětem zvláštní pozornosti, kdyby proslulé Bílé a Růžové terasy, vystupující malebně nad jeho hladinou, nebyly skutečně jedinečnými svou velkolepostí a rozlohou. Bílé terasy byly rozlehlejší Růžových a předčily je též skvělostí svého zbarvení. Z dálky vypadaly jak z alabastru, zblízka hrály za slunečního dne opálově měnivými barvami, když světelné paprsky odrážely se v tenkých clonách vodních od stupně ke stupni stékajících. Výška jejich byla přes třicet metrů, plochu pokrývaly asi tři hektary a délka jejich úpatí při jezeře byla asi 250 metrů a přibližně stejná i vzdálenost paty od vrcholu teras. Na kopci prostíral se kráter, obklopený širokou a pevnou hrází geysirového tufu, okrouhlý, v průměru asi sedmdesát metrů a obklopující prohlubeň tvaru obrovského kalicha, který, ve svém středu byl spojen propastným otvorem s neznámými hlubinami. V průběhu několika hodin opětovala se velmi pravidelně činnost geysiru. Prohlubeň zůstávala jistou dobu prázdná, pak ale rychle se plnila vodou, která konečně vyvěřela, takže přetékala přes okraj a plnila nesčetné drobné nádrže na terasách, ukládající nový nálet křemité usazeniny na jejich okrajích.

Z geysirového údolí u Wairakei.

Podobné stavby byly i Růžové terasy, děkující za své jemné zbarvení přimíšení železitého obsahu ve vodě z kráteru se přelévající.

Bývalé jezero Rotomahana bylo spojeno potokem teplé vody, vaným Kaiwaka Creek, s velkým jezerem Tarawera, při němž sídlila část maorského kmene Arawa v několika vesnicích. Tam při maorské osadě Wairoa na západním svahu nad jezerem byla stará misijní stanice a škola a k ní přidružily se pak hotely sloužící turistickému ruchu.

Hora Tarawera vypadala jako zcela prostá stolová vysočina, jejíž boky byly pokryty jehličnatým lesem, a jen po jihozápadní straně byly srázné její útesy rozervány propastnými roklími. Odborníkům v geologii nebylo ovšem tajno, že hora tato je sopečného původu, ale nic nepřipomínalo, že by snad v minulosti nepříliš dávno byla projevila činnost větší, nežli do-

hasínajšího stadia, které v celém širém okolí není ničím nápadným a pozornost vzbuzujícím. Není známo, že by Maoři sami byli měli nějaké tradice o výbušné minulosti Tarawery. Že její téměř bylo pohřebišťem předních náčelníků kmene Arawa, bylo pouze výrazem úcty ke zbožněným velikánům, jejichž »mana« vyžadovala, aby byli pochováni na místě vysoko povzneseném nad všední okolí, které sama poloha činila »tabu« pro všechny obyčejné smrtelníky.

Ani v poslední době před katastrofálním výbuchem nebylo pozorováno nic, co by bylo lze ex post vykládati za bezpečnou předzvěst záchvatu tak obrovského. Beze vší přípravy nastalo 10. června po jedné hodině z půlnoci silné, často se opakující zemětřesení a hora Tarawera pokryla se nesmírně hustým mrakem, z něhož se velmi intenzivně blýskalo. Zdálo se sice, jakoby ohnivé předměty vyletovaly do výše a valily se i po svazích hory, ale ani ve Wairoi neuvědomil si nikdo z inteligentních pozorovatelů, že nastává vulkanický výbuch, neboť měli za to, že jest to kromobyčejně silná bouřka, jaká prý nebyla právě nad Tarawerou řídkým zjevem. První erupce začaly před druhou hodinou noční a ke čtvrté hodině dosáhl výbuch již takové intenzity, že střechy a stropy domů ve Wairoi se řítily pod tíží popela i strusek hrubších, mezi nimiž chvílemi i větší bomby byly zaneseny až do okolí Wairoy, celých jedenáct kilometrů od kráterů. Strašná mrazivá vichřice, vyvracející stromy a celé pruhy lesů, řádila současně na okolních kopcích. Blesky z elektriny atmosferické nebo žhavé masy popela způsobily též požáry lesní a zapálily zříceniny dřevěných staveb. Sopečný popel padal tak hustě, že ještě v Taheke u jezera Rotoiti až dopoledne skoro do desáté hodiny panovala taková tma, že nebylo lze čísti při denním světle. I tam, skoro třicet kilometrů daleko od Tarawery, napadalo tolik popela, že vrstva jeho nebyla nikde tenčí tří coulů (7,5 cm), často však tvořila návěje až na půl metru hluboké. Všechno bylo pokryto sliznatou šedivou masou, která lepila se na listí stromů, dávala se těžko setřítí i se hřbetů zvířat a veškeré nepokryté vody zakalila do velké hloubky.

Rotorua a osady při Bay of Plenty pocítily prudké otřesy země, slyšely strašlivý hlomoz a viděly obrovský mrak dýmu a popela, který nedosáhl až k Rotorui, ale pokryl hustým hávem celý kraj na sever až k moři a rozšířil se přes horská pásma až k východnímu pobřeží, kde tma trvala až přes poledne 10. června.

Jakmile se ukázalo, že Rotorui ani jiným vzdálenějším místům nehrozí náhlé nebezpečí, byly vypraveny pomocné expedice, které zachránily uprchlíky uniklé z vesnice Wairoy. Tyto výpravy zanechaly dosti podrobný popis změn, které výbuchem byly způsobeny. Pronikání do blízkosti jezera Tarawery bylo ztíženo příliš vysokým a neschůdným pokrovem popela, pod nímž bylo pochováno vše, co tu kdysi dýchalo. Lesy, maorské vesnice,

přístaviště i lodi zmizely pod šedivým pláštěm sypkého bahna, pokud neshořely zapáleny žhoucími spoustami. Celková ztráta na životech činila 147 Maorů a šest bělochů. Z vesnic Te Ariki a Moura nezachránil se nikdo, jezerní hladina vystoupila značně a spolu s vychrlenými spoustami kamení a popela zakryla k nepoznání bývalý relief při jižním konci jezera Tarawera.

Jakmile bylo zjištěno, že nelze nikoho více zachrániti ze zasypaného kraje, byly návštěvy území zassutého zapovězeny na delší dobu, neboť vnikání do hlubokých, měkkých a v hloubce ještě horkých hmot bylo krajně nebezpečné a dalo se čekat, že přívaly deště velmi důkladné a náhlé změny v nich způsobí.

Teprve po několika nedělích byl ohledán blíže kraj přiléhající k nesmírné prorvě, v níž zely nové obrovské krátery, které ještě dlouho projevovaly zvýšenou činnost. Proslulé terasy rotomahanské propadly se hluboko, ačli nebyly úplně zničeny a rozmetány výbuchem, který snížil úroveň dna jezerní kotliny asi o osmdesát metrů. Bývalý odtok byl úplně zasut a spojení mezi jezerem Tarawerou a pánví rotomahanskou docela přestalo. Geysiry a bahenní sopky spolu s přečetnými vřídly vyplňovaly novou kotlinu, která teprve po několika létech naplnila se vodou do dnešní výše jezerní hladiny.

Po krásách v hloubi zmizelých teras není již ani památky, na všech stranách jezera se prostírají holé, šedohnědé kopce jen místy do pestra zbarvené usazeninami vřidel a ventarol. Při samém břehu vystupují páry z horkých pramenů a voda jezerní je místy tak horká, že nelze do ní ruky ponořiti. Přepluli jsme motorovým člunem jezero k severu až pod příkrý kopec, dělící jeho pánev od jezera Tarawery, který jsme přestoupili úvozem vedoucím pěkně již vzrostlým lesíkem, jemuž výborně se daří na úrodné sopečné půdě.

S vrcholu tohoto předělu přehlédli jsme celé jezero Rotomahana a zřeli též do temných jienů zejících hluboko pod jižním vrcholem hory Tarawery, jichž bližší ohledání nebylo nám, bohužel, možné. Jezero Tarawera je několikrát větší Rotomahany a jeho západní a severní břehy vzpamatovaly se již znamenitě ze spoust výbuchem způsobených před třiceti sedmi léty. Jen v nejbližším okolí jižního cípu jezera, v místech, kde maorské osady leží pohrobeny pod spoustami popela a bahna, zůstávají ještě rozrýhované holé svahy a pod nimi pusté naplaveniny deltové, jimiž drobné, právě klidné potůčky k jezeru se berou. Zde, v bezprostřední blízkosti sopky, hrubé strusky i pravé bomby sopečné jsou hojné.

Jinak je scenerie při jezeře Tarawera velice přívětivá, jeho rozsáhlá hladina leží hluboko zapuštěna mezi kopei, jejichž boky znovu již pokryly se zelení lesů. Nová osada Wairoa leží tam, kde se ukazují zbytky vesnice výbuchem zničené a různé památky po jejích obyvatelích. Přistáli jsme

těsně pod ní a nastoupili odtud zase cestu automobily přes hornatinu hustě porostlou jednak původními pralesy, jednak nově zalesněnými plochami, které zdaleka liší se spořádaným vzrůstem svým od přirozeného, původního »bushe«, který prý místy dosud nese stopy zpusťování.

Minuli jsme dvě drobná jezera, první Rotokakahi sluje též Zelené jezero, kdežto druhé Tikitapu označuje se jako »Modré jezero«. Pozdní odpolední osvětlení při obloze poněkud zachmuřené nebylo příznivo, aby rozdíl v barvě vody obou jezer vystoupily velmi zřetelně, a tak jsme odkázáni věřiti, že vskutku je mezi nimi rozdíl, o kterém jsme se sami nemohli přesvědčiti. Na značnou vzdálenost sleduje cesta hlubokou propastnou prorvu, místy úzkou, místy se rozšiřující v kráterovité prohlubně. Je to stará puklina, která před výbuchem Tarawery, byla již k nepoznání vyplněna náplavem a teprve po něm nově se vytvořila a byla postupně vyhloubena vodami stékajícími s okolních svahů.

Není vyloučeno, že osvěžení této staré trhliny bylo spojeno přímo s pohyby zemětřesnými, které provázely výbuch Tarawery a že vznikla na rozhraní dvou oblastí, jejichž pohyby byly nestejně intenzity, neboť Rotorua a okolní osady trpěly otřesy až nápadně méně, nežli bližší okolí sopky. Sjíždějíce k severozápadu směrem k Rotorui měli jsme před sebou širokou jezerní pláň.

Jakého původu jsou čtyři jezera v pánvi rotorujské (Rotorua, Roto-iti Roto-ehu a Rotoma), není přesně zjištěno. Jejich poměrně malá hloubka a rozsáhlá plocha nesvědčí pro správnost mínění, že jsou to jezera kráterová. Spíše se zdá, že vznikly sesedáním a poklesáním sopečných tufů, které pokrývají celý kraj do značné hloubky. Ovšem není vyloučeno, že již prvotní uložení hmot vyvržených sopečnými explosemi bylo nepravidelně silné a hutné a že mnoho původních nerovností bylo zastřeno splavenými jednotvárnými tufy, které pokrývají celý kraj. Práce geologova je velmi ztížena v terénu tohoto způsobu, kde hmoty vyvržené z celé řady různých kráterů, dávno již z povrchu zmizelých, se střídají a mísí a kde původní složení jejich je v nejrozmanitější míře pozmeněno působením plynů a vřidel vyvěrajících na povrch zemský.

XII

MAORSKÉ OSÍDLENÍ V OKOLÍ ROTORUY

OHINEMUTU. MAORSKÉ DIVADLO V ROTORUI. WHAKAREWAREWA.
MODEL »PA«.

Staré středisko rotorujské oblasti Ohinemutu, je velmi zajímavým příkladem, jak domorodci, Maori, dovedli se přizpůsobiti některým stránkám moderní civilisace, aniž se při tom vzdali mnohých svých dávných obyčejů, které v jejich životě hrají dosud velmi význačnou úlohu.

Pokud se týče způsobu bydlení, vyměnila již velká většina zdejších Maorů svá původní dřevěná a rákosová obydlí zbudovaná podle vzoru »whare« čili obecních domů, za stavby v evropském způsobu a materiálu. Chudí a nedbalí pohodlí bydlí v boudách ze dřeva nebo plechu s přečínávajícími plechovými střechami, zámožnější opatřili si opravdové domky, z nichž některé jsou tak výstavné a rozsáhlé, že možno je označiti jako vilky.

Podivná a ve své křiklavé směsici maorských a bělošských motivů přece půvabná je nejvýznamnější část vesnice, kde odehrává se vše, co tvoří společenský její život. Je tu rozsáhlá náves prostírající se od vysokého »whare« až ke křesťanskému kostelíku, vybudovanému u břehu jezera a obklopenému hřbitovem.

»Whare« zdejší je neobyčejně velkých rozměrů. V obrysu je to obdélníková stavba s vysokou, hodně ke stranám skloněnou střechou. Její hřeben, podepřený zpředu asi 10 metrů vysokým sloupem ozdobeným groteskní pestrou řezbou obrovské fantastické lebky, a několika trámy uvnitř budovy, je stejné výše zpředu i ze zadu; čelní strana budovy je ozdobena širokými trámei vyřezávanými a rudě zbarvenými, které tvoří těžký štít, spočívající na postranních masivních pilířích stejné barvy a výzdoby. Strašné nestvůry, připomínající obrysy hlavy severské šelmy, medvědy nebo vlky s vyceněnými zuby, očima z perleti a daleko vyplazenými jazyky, s tělem podivně stylisovaným, s řezbami spirálovitě nebo oválně točitými, upomínají poněkud na totemové sloupy kolumbijských Indiánů na severozápadním pobřeží Severní Ameriky, jsou však mnohem fantastičtější a dekorativnější. Kdežto zvířata zobrazená na posvátných stavbách indiánských vynikají velmi realistickou, dokonalou podobou hlav těch zvířat, která jsou ochrannými symboly kmenových skupin, v maorském umění vytratila se úplně původní podoba; jsou tu skoro vesměs znázorňovány fantastické obludy, jejichž

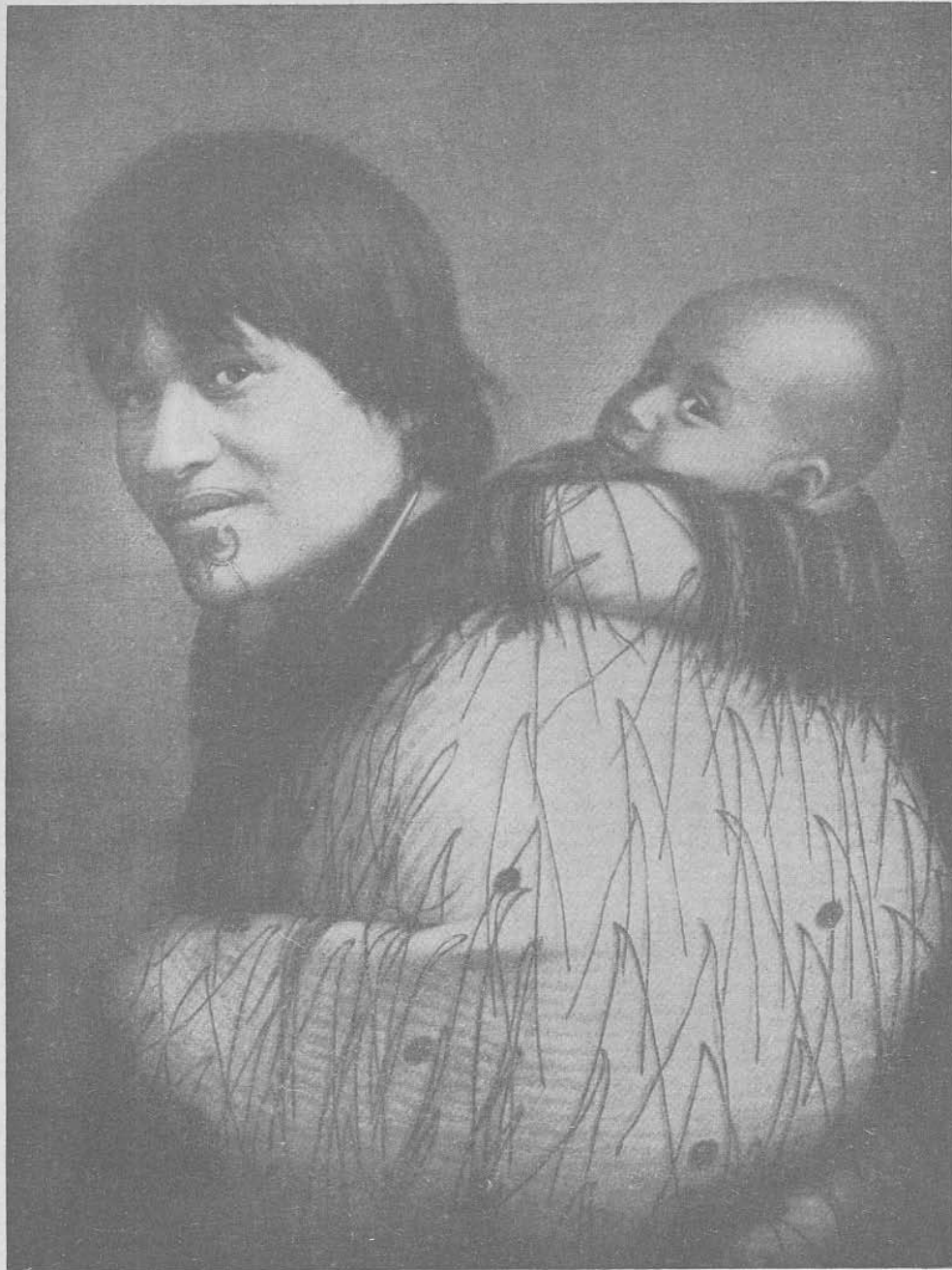
hlavním účelem zdá se býti vzbuzení postrachu. Bohaté volutové ornamenty prováděné s nekonečnou trpělivostí primitivními nástroji ve dřevě, jsou podobných motivů jako velmi složitá tetování v obličejích, které bylo odznakem důstojnosti a válečného věhlasu,

»Whare« dělí se na předsíň lemovanou lavicemi a na vlastní svatyni nebo shromaždiště, které je osvětleno dveřmi zasazenými v masivní, rovněž rudý a složitě vyřezávaný rám a velkým stejně ozdobeným oknem.

Za jiné příležitosti byli bychom bývali vpuštěni dovnitř, ale toho dne konaly se smuteční slavnosti za zemřelého předáka zdejšího kmene, jehož mrtvola byla vystavena ve svatyni se všemi odznaky své důstojnosti. Proto bylo tu a na celé návsi velmi živo. Stále přicházeli noví soukmenovci z okolních vesnic a obřadné vítání nemělo konce. Muži i ženy podávali si ruce a s velikou vážností vykonávali starodávný obřadný pozdrav tisknouce nos na nos. Není to tření nosů, jak se obyčejně říkává, nýbrž pomalé a důstojné přitlačení jich k sobě. Největší pozornosti těšila se vdova po zemřelém, statná žena prostředních let oblečená do černého evropského oděvu. K té přistupovali všichni příchozí oslovující ji formálními projevy soustrasti a tisknouce nosy zvláště dlouho a cituplně.

Byli jsme zklamáni v tom, že s výjimkou jediné ženy plačky (čili »kukavice«, jak říkají jim Jihoslované), nebylo tu mužů ani žen v původním ceremoniálním kroji maorském. Všichni byli oblečeni více méně po evropsku v koupeném oděvu a nedostatky ústroje zakrývali hrubými tmavými houněmi nebo pestrými pokrývkami, rovněž cizí provenience. V celém davu byla nápadná silná, rozložitá stavba tělesná; mužové i ženy jsou mohutné, ramenaté postavy zpravidla skoro prostřední výše, pleť širokého, plochého obličejě bývá různých odstínů žlutohnědé až olivové barvy, černé splývavé vlasy dosti brzo šedivější. Příslušníci náčelnické třídy bývají zpravidla urostlejší nežli lid. Litovali jsme, že žádný z přítomných mužů nebyl tetován v obličejí po starodávném způsobu, jen ženy v dosti značném počtu udržely si tuto ozdobu v předepsaném tradičním rozsahu pod dolním rtem a na bradě. Toto jejich tetování má prý za účel zvýšiti jejich odolnost proti projevům rozechvění, zejména proti pláči, kdežto spirálové ozdoby pokrývající obličejě vynikající bojovníků byly odznakem jejich věhlasu a měly naháněti hrůzy nepříteli.

S lítostí vzdali jsme se úmyslu získati si přístup k obřadům, které se děly uvnitř »whare«, neboť pozorovali jsme na domorodcích jistou nedůtklivost, která jistě byla způsobena lidmi nedovedšími chovati se důstojně při obřadech snad podivných, ba směšných, které ovšem Maorům jsou dosud posvátné. Pro příslušníky plemene, které na sebezapření a přemáhání citů a nálad klade tak veliký důraz, jako právě Maorové, působí netaktní zvědavost a nevážnost mnohých bělochů velmi nepříznivě, zvláště v momentech,

Maorka s dítětem.

(Reprodukce olejomalby Gustava Lindauera věnované závodů s přírodninami V. Frič v Praze.)

kdy již ohled k účastníkům vyžaduje, aby důstojnost slavnosti byla zachována.

Dovedli jsme pochopiti, že taneční výkony otlé plačky, která chvílemi objevila se mezi dveřmi, mohly by snadno vzbuditi veselost evropských zvědavců, kdežto pro Maory byly stejně, jako jednotvárné zpěvy zaznívající zvnitřku, součástí tradičních pohřebních ceremonií.

Odpoledne toho dne, bude nebožtík přenesen do kostela, kde provedeny budou nad ním obřady podle církevního rituálu, a pak bude uložen do připraveného již hrobu na malém hřbitůvku před kostelem. Tato stavba zvenčí příliš pestrá pro svůj posvátný účel, jelikož bíle omítnuté zdi a červené trámy upomínají mnohem spíše na stavby světskému účelu sloužící, je ve vnitř velmi pracně vyzdobena pěknými maorskými rohožemi a zvláště kazatelna je zajímavou prací v maorském ornamentu, která rovněž samými farníky byla provedena. Mezi whare a kostelem po pravé straně uprostřed několika silně kouřících vřidel stojí na vysokých dřevěných čtyřhranných sloupech lomená střecha tvořící baldachýn nad soškou jakéhos svatého. Celek je rovněž hodně křiklavě bíle i červeně vyzdoben a svědčí o maorské oblibě pro hodně ostré a barevné kontrasty.

Po druhé straně opodál kostela bylo postaveno jen lehké přístřeší, pod nímž několik osob rozvíjelo velmi horečnou činnost. Vařila a pekla se tu jídla na pohřební tryznu, která prý bude se slaviti několik dní. Musili jsme zůstati opodál, jelikož kuchaři nechtěli míti bělošských návštěv, viděli jsme však celého vepře, hromady ryb a veliké haldy zeleniny, snad sladkých i obyčejných bramborů. Někteří účastníci pohřební slavnosti přinášejí s sebou po starém polynéském zvyku dary v naturaliích, které jsou hned zužitkovány pro pohostění smutečních hostů.

Od kostela je velmi pěkná vyhlídka po širé hladině jezera Rotorua. Skalnatý ostrov Mokoia, který býval útočištěm kmene Arawa, když nepřátelé pronikli do jeho území, kyne nám v dálce a byl by vděčným cílem výletu, kdyby maorští domorodci nebyli právě příliš zaměstnáni přípravami ku pohřbu. Ani jediné loďky nebylo na hladině, ačkoliv lov na pstruhy a na kapry jest jedním z nejvydatnějších a nejoblíbenějších zaměstnání obyvatelů ohinemutských.

Nedaleko kostela vyčnívá z vody několik vyřezávaných kolů, které bývají prohlašovány za zbytek maorského »pa«, jež prý do jezera se propadlo. Slyšeli jsme však, že pověst tato není zaručena, a zdá se, že koly sloužily buď k uvazování velkých válečných a ceremoniálních člunů, po nichž již dávno není ani památky, nebo byly základem kolové stavby, která stála nad vodou.

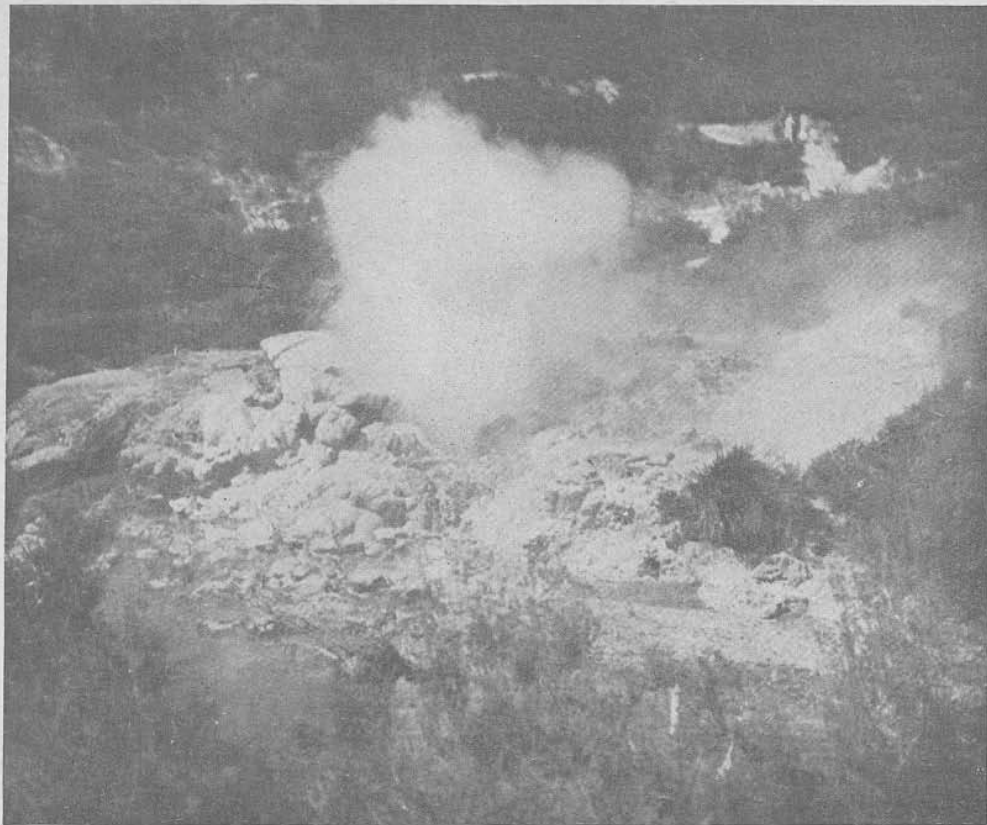
Maori s oblibou stavěli své osady na místech, kde horká vřídla znamenitě ulehčovala jim domácí práce a starosti. V celém sopečném území jsou

maorské osady až na malé výjimky vždy tam umístěny, kde teplo ze země vystupující je jim k službám. Je tomu tak právě též v Ohinemutu. Jeho vřídla jsou upravena tak, aby nad nimi mohla se dusiti jídla vložená tam v sáčcích ze lnu novozélandského nebo z rokytí, při jiných pere se prádlo, jiná opět méně vřelá jsou oblíbenou lázní, zejména pro veselou havěť dětskou, která vybízí cizince, aby házel jim do vody mince, za nimiž se střemhlav vrhají. Chladné večery a mrazivá jitra tráví Maoři družně se sesedající při přirozených těchto ohřívárnách a mnohá z jejich obydlí jsou tak postavena, aby horké páry z vřidel nebo fumarol i vnitřek jejich oteplovaly. Stane se jednou za čas, že některý z nich spadne do hlubiny a popálí se nebezpečně a častěji prý drobné děti zahynou tímto způsobem, dokonce jsou známy případy z nepříliš dávné minulosti, že celá obydlí propadla se tenkým škráloupem tufu do horkého podzemí, ale případy takové jsou považovány za nehody tak přirozené, jako je úraz při překocení loďky nebo při jízdě ve voze nebo na koni, a naprosto nepřekážejí sousedům, aby nevyužívali přírodního tepla, které jim země tak hojně a zadarmo poskytuje.

Maorské průvodkyně, provázející turisty Whakarewarewou a okolím docházejí hojně do Rotoruy nabízejíce své služby pro příští dny. Nám byla doporučena australskými přáteli průvodkyně Beatrix, statná, již nemladá Maorka velmi výrazné, netetované tváře a jiskrných očí, která měla mnoho přirozeného půvabu a dovedla chovati se jako dáma hovoříc také bezvadnou angličtinou. Ač má jistě velmi pěkné příjmy a potrpí si na pěkný oblek, chodí bosa, což se v pravdě podivně vyjímá spolu s jejím ušlechtilým způsobem hovoru a pohybů. Beatrix upozornila nás, že bude se konati večer maorské představení v jednom z rotorujských kinematografových divadel, které bude tentokráte tím zajímavější, jelikož účinkující budou rozmnoženi o některé sousedy z okolních vesnic, kteří zavítali sem ke smutčným slavnostem do Ohinemutu.

Hosty k představení se dostavující vítaly Beatrix a její tetované družky průvodkyně, oblečené v starobylé a drahocenné maorské pláště, ozdobeny květinami a vyřezávanými hřebeny ve vlasech, s posvátnými amulety z nefritu zvanými »tiki« kolem hrdla. Prvním bodem programu byly živé obrazy scenující proslulou pověst maorskou z okolí Rotoruy o hrdinném hudebníku Tutane kaiovi a krásné Hinemoi. Tutane kai byl přijatý syn náčelníka na ostrově Mokoia a Hinemoa, krásná dcera vysokého rodu ve vesnici Owata, zamilovala se do něho přes to, že jeho nevlastní bratři, praví synové náčelníka, ucházeli se o její přízeň. Jelikož s obou stran dály se překážky spojení milenců, smluvili se, že Hinemoa připluje v noci po člunu k Tutane kaiovi vyluzujícímu svůdnou hudbu na trubku v duetu s přítelem Tiki, který hrál na píšťalu.

Příbuzní krásné dcery náčelnické tušili, že něco se připravuje, i vytáhli

V geysirovém údolí u Wairakei.

vždy všechny čluny na břeh, aby útěk její byl znemožněn. Tu jedné noci Hinemoa přemožena touhou vskočila do jezera a plovla k ostrovu jsouc přitahována sladkými zvuky, které nad horkým pramenem Waikimihia, ležícím u samého břehu jezera na ostrově, loudil ze svého nástroje její milenec. Vzala s sebou šest prázdných tykvií a jimi si nadlehčovala, když bylo jí odpočinouti; šťastně dosáhla mrtvého pně z vody vyčnívajícího, který jí byl oporou, a ve tmě noční řídíc se pouze směrem, který jí hudba určovala, dorazila konečně na ostrov, kde se skryla v horké nádrži vřídla ohřívající své prochladlé tělo. Tutanekai si poslal služebníka svého pro vodu k prameni. Hinemoa z úkrytu mu kázala, aby podal jí plnou nádobu, napila se z ní a rozlomila ji. To dvakráte opakovala nepoznána, až rozzlobený Tutanekai přišel pomstít urážku na domnělém nepříteli. Hinemoa dala se mu poznati, Tutanekai přioděl její nahé tělo a odvedl jí do svého obydlí, kde spali jako mauželé. Příštího rána Tutanekai nezvykle dlouho nevycházel, a když zjištěna

byla toho příčina, otčím jeho i bratři uznali neceremoniální sňatek a věrný druh Tutaneikaiūv Tiki byl odměněn sňatkem s deerou náčelníkovou.

Tato poetická historie se šťastným a velmi jednoduchým zakončením, v níž Hinemoa jest jedinou opravdovou hrdinkou, byla rozvlečena na řadu obrazů, dojemných spíše svou primitivností nežli uměleckým pojetím, a nespokojila diváků, kteří přáli si silnějších a rušnějších požitků. Těch se nám brzo dostalo, když muži i ženy předváděli národní tance maorské. Ženy tančily různé figury rytmických tanců zvaných »poi«, při nichž pohazují velmi ladně míčky ze lnu novozélandského upevněnými na provázcích z téhož materiálu. Nohy zůstávají státi nebo pohybují se jen nepatrně, ženy tančí vlastně hlavně rukama a horní částí těla v měkkých volných pohybech, zpívajíce při tom do taktu silnými, sice neumělými, ale dobře zladěnými a příjemně znějícími hlasy.

Jednotlivé obdoby těchto mírných, lyricky zbarvených tanců střídaly se s divokými válečnými, které byly proti nim v nejživějším kontrastu. Válečný tanec mužů, »haka«, začíná celkem odměřenými pohyby provázenými ostře vyráženými hesly jakoby povely. Znázorňují se jimi postoje ve zbrani, pak tempo pohybů se zrychluje, výkřiky se stupňují a konečně nastane šílená vřava, která končí divokými grimasami a strašným vyplazováním jazyků v tvářích zkroucených do zuřivých masek, jaké známe z maorských soch a řezb. Také ženy předvedly výstřední tanec, při němž celé tělo prudce sem tam se natřásá, šat poletuje a vyzývavé i vášnivé pohyby těla až obscenního rázu se opakují. Takovým způsobem ženy maorské tančily, když vlastní muže a syny propouštěly na válečnou výpravu a podobně slavily i jejich vítězný návrat před očima ubohých zajatců, kterým některé pohrdlivé obraty tohoto tance platily.

Není pochyby, že zejména tato ženská »haka« byla již hodně přizpůsobena požadavkům k pruderii sklonného anglicky vychovaného obecnstva a že nejvyzývavější scény byly již valně otupeny ve své původní, příliš drastické přirozenosti. Rovněž i zpěvy byly již censurovány a místa příliš upřímná a divochům zcela přirozená byla vypuštěna. Tu a tam bývají pořádány taneční večery ve vesnici Whakarewarewa, při nichž nebývají bílé dámy přítomny a pak prý má představení a zábava s ním spojená ráz hodně divoký a mění se i v orgie, o nichž účastníci ovšem jen mezi důvěrnými přáteli vypravují.

Whakarewarewa leží asi tři kilometry na jih od Rotoruy a autobusy projíždějí velmi často mezi oběma místy. Ohinemutu je značně civilisovanější nežli tato vesnice a také okolí Whakarewarewy je mnohem divočejší pokud se týče vulkanických jevů, nežli valně již pohaslá thermální oblast při západním břehu rotorujského jezera.

Ve Whakarewarewě zachovalo se více maorských whare i podobně jim

Miniaturní bahenní sopka ve Wairakei.

vystavěných, jenže menších soukromých obydlí, která rozměry i jednoduchostí provedení se liší od staveb veřejným účelům kmene sloužících. Je tu několik velkých nádrží horké vody, v nichž domorodci koupávají se pohromadě, zůstávajíce v lázni i několik hodin. Za naší přítomnosti jen nahé děti skotačily ve vodě i kolem ní. Několik kameny nebo prkénky ohrážených fumarol slouží k vaření a dušení potravy, jiných přirozených nádrží vroucí vody sírou páchnoucích jest používáno ku praní látek a k namáčení vláken lnu a jiných rostlin k výrobě rohoží a oděvů ve starém maorském stylu. Tyto práce jsou výhradně povinností žen, kdežto mužové měli přiděleno vedle rituálních, válečných a loveckých starostí provádění ozdobných prací řezbářských, sochařských i tetování, které bylo výsadou statečných a proslulých bojovníků.

Beatrix dosti upřímně se rozpovídala o životě ve Whakarewarewě, nezapírala, že zájem v těchto starých a dříve opravdu velmi důležitých pracích hodně poklesl i že muži i ženy oddávají se příliš rádi zahálce. Není již staré kázně mezi nimi, neboť trochu jen pozornosti a ochoty k četným turistům poskytne jim tolik prostředků, že mají nejen na každodenní potřeby, nýbrž i na jistý přepych, v němž alkohol a přílišné kouření spolu s nečinností a malou pohyblivostí působí zhoubně na duševní i tělesný stav celého kmene.

Epidemie i nakažlivé nemoci venerické měly a mají dosud velmi smutnou úlohu mezi domorodci, jejichž přirozená vzdornost byla valně zeslabena polevením tradiční kázně. Nošení evropského koupeneho oděvu místo původních maorských plášťů, které doma byly odkládány a na slunci a větru sušeny, přineslo s sebou zvýšení nečistoty a sklon k nemocem dýchacích orgánů a zejména k tuberkulóse.

Pomalou procházeli jsme geysirovou oblastí směrem k modelu maorského »pa«, vybudovanému v poloze velmi příhodné při horním kraji geysiritových teras nad údolím potoka Puarenga, který je hlavní arterií whakarewarewského vřidelného pásma.

Míjeli jsme na procházce krásné hluboké tůně s vroucí vodou, se stěnami opalisujícími v záři sluneční a mihotající se perlami žhoucích par sírovodíkem páchnoucích, četné pukliny a otvory dýmající nebo foukající páru, krátery geysirů, mnohé již valně omšelé s rozvětralým tufem, jiné ještě snad občas činné, jakoby glasurou potažené se zejícími hlubokými jícný. Některé z těchto jícnů jsou skoro plny vody nepravidelně bublající, jiné jen vydechují páru nebo jsou zcela nečinné. Kráčíme po terasách tufových nejrůznějších odstínů barevných, rovněž v nestejném a velmi rozmitém stadiu vývoje. Některé jsou již rozvětrale a pukají praskající pod nohama, jiné vypadají jakoby čerstvou glasurou polité a jsou zdánlivě hladké, ale přece hrboilaté, jak nestejně křemitá hmota se usazuje a krystalisuje. Ačkoliv zdají se kluzkými, jak jsou lesklé, přece lze po nich bez nebezpečí kráčet. Zhusta vypadají podivné útvary teras i geysirových kráterů jako fantastická skupina z dánského porcelánu, chvílemi třpytí se duhově v paprscích slunečních, neboť jemná vrstva vody stéká po některých z nich, nebo pára sotva viditelná sráží se nad nimi, jsouc vydechována prudce některou z blízkých ventarol. Není tu tolik hluku jako v geysirovém údolí u Wairakei; vypadá to, jako by hlavní zdejší činitelé, velké geysiry, měly jen dočasné prázdny.

Nejsem si jist, zda model maorské pevnůstky stojí na místě, kde již před dávnou dobou stával opravdový jeho předchůdce, ale je prý proveden velmi dobře, byť i snad ne tak dokonale jako staré kmenové »pa«, které měly velmi vážnou úlohu, vzdorovatí obléhání a útoku velmi odhodlaného

Geysiry Pohutu a Wairoa u Whakarewarewey.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

a nebojácného nepřítele, který snažil se zvítěziti nad bdělostí obránců tajným přepadem.

Z toho důvodu bývaly obranné překážky »pa« umístěných na posicích nebezpečných velmi složité; dvě až tři pevné a vysoké palisády z vysokých, nahoře zaostřených kolů střídaly se s hlubokými příkopy, do nichž napíchnány bývaly krátké, ale velmi ostré bodáky a také vpuštěna voda, byly-li tomu poměry terénu příznivy. Brány se na noc důkladně zabarikádovaly břevny a stráže bývaly drženy s pravou vojenskou přísností. Uvnitř ohrady byla obydlí, z části zcela jednoduché chaty z kolů, chrastí a rokytí, z části »whare« různých rozměrů pro význačné příslušníky náčelnické třídy a pak ještě větší »whare«, sochařsky i řezbářsky bohatě vyzdobená, která sloužila společným účelům. Tato vznešenější část osady ležela často na povýšeném místě a z ní bylo lze obhlížeti širé okolí, neblíží-li se snad co podezřelého.

Na všech stranách byla skladiště pro potraviny, skleповitá, dřevem krytá na sladké brambory zvané »kumara«, jiná ozdobná jako drobné domky na cennější předměty, které byly »tabu« pro obecný lid.

Whakarewarewský model »pa« je sice malých rozměrů, ale je velmi přesně a umělecky dokonale vypraven prací domorodých odborníků, kterým staré válečné umění bylo ještě v krvi.

Za maorských válek několikrát byly i evropské sbory odrazeny s krvavými hlavami a po těžkých ztrátách od takovýcho na pohled tuze »fili-gránských« opevnění. Dějiny maorské války a paměti jednotlivých bělochů, kteří jako přátelé a spojenci Maorů bojovali proti vlastnímu plemeni, podávají zcela věrohodná svědectví o nesmírné hbitosti a zdatnosti, s jakou dovedli maorští bojovníci za krátký čas vybudovati opevnění poskytující obráncům velmi spolehlivé ochrany. Zdraví a silní tito bojovní domorodci byli obdařeni znamenitou vynalézavostí a energií, kde šlo o válečné účely, a v případě potřeby dovedli vykonati opravdové divy nezdolné vytrvalosti, jakých by nikdo od nich neočekával, kdo znal je z doby klidu a prázdňe, kdy celé týdny byly tráveny velmi lenošně a jen ženy s pomocí otroků vykonávaly nezbytné hospodářské práce.

Vznik znamenitého umění válečnického a neobyčejné zdatnosti v pracích technických a uměleckých, jaké osvědčili domorodci Nového Zélandu, je dosud do velké míry záhadou. Je tu spojeno mnoho znaků, které poukazují na melanéský původ mnohých živelů jejich kultury, s nepopíratelnými a mnohem mocnějšími elementy polynéskými. Po stránce fysické anthropologie jsou Maoři Polynésci, shodují se s nimi jak světlou pleť kůže, splývavými nebo nejvýš lehce zkadeřenými tuhými černými vlasy, typem lebky i mohutnou stavbou těla, vyznačujícího se širokými rameny, mocným hrudníkem a velmi vyvinutým svalstvem, které zejména na lýtkách dosahuje pozoruhodného objemu.

Maorky tančící »poi«.

Rovněž po stránce duševní kultury mají nesmírně mnoho společného s Polynésii. Jejich řeč je vlastně jenom dialektem široce rozvětveného jazyka, jehož jiná nářečí mluví se na Tonze, na Samoi, na Tahiti, na ostrovech Havajských i na nesčetných drobných ostrovních skupinách na východ od velkých ostrovů Melanésie. Jsou to vesměs řeči postrádající skoro sykavek, velmi chudé na souhlásky vůbec, ale přitom libozvučné a schopné bohatého vyjádření myšlenek.

Vysoký stupeň duševního vývoje je věru s podivem u tohoto plemene, které jinak zůstalo ještě naprosto ve stavu kultury mladší kamenné doby, a to valně ochuzené po různých stránkách, bezpochyby následkem dlouhotrvajících plaveb po moři a životem na drobných vulkanických a korálových ostrovech, které jsou příliš chudé a jednostranné, jak po stránce nerostné, tak i svou květenou a zvířenou.

Jejich názory náboženské, mythologie, tradice, společenské zřízení a obecná duševní probudilost jsou často v rozporu s poměrně velkými nedostatky jejich hmotné kultury.

Není vskutku dosud přijatelného vysvětlení pro jejich naprostou neznalost hrnčířství, nebo pro nedostatek zbraní na dálku, neboť neužívali ani vrhačích kopí, ani luků a šípů.

Nad své polynéské soukmenovce vynikají zejména v technice stavitelské a v dekorativním umění, které je i co do motivů i co do látky mnohem bohatší prací tropických ostrovanů polynéských.

Je na snadě domněnka, vskutku velmi oprávněná, že naučili se asi mnoho v tomto směru od svých předchůdců melanéského plemene, kteří dle vši pravděpodobnosti na Novém Zélandě velmi již dlouho před nimi sídlili. Nebyli to patrně jen primitivní Moriori, nýbrž snad i mnohem pokročilejší plémě, pravděpodobně na Severním ostrově rozšířené, od něhož Maori naučili se mnohemu technickému pokroku a s nímž vedli války, jež pomohly jim zvýšiti znamenitě vojenskou výkonnost, která i bělochy byla právem obdivována. Po stránce ornamentální umění maorské připomíná v mnohém na výkony Melanésů ze Šalomounských ostrovů, kteří po této stránce jsou nejpokročilejší ze všech příslušníků tohoto temnobarevného plemene, avšak po stránce ideové dali Maori svému umění jinou výplň, ukazující po mnohé stránce k tomu, že původem svým nepocházeli z tropů, nýbrž že přinesli si tradice končin s podnebím mimotropickým. Tak na př. motivy krokodilů, které jsou tak hojné v umění melanéském, jim úplně chybí a za to pěstují zobrazování příšer upomínajících na šelmy východní Asie.

Není vyloučeno, že při podrobnějším probádání Severního ostrova, který pro svůj hustý lesní porost a snad i proto, že památky po starších vrstvách obyvatelstva byly méně nápadné, zůstával posud po stránce archeologické méně znám nežli Jižní, bude objeveno mnoho nových fakt, jež objasní dosud záhadné problémy staršího osídlení Nového Zélandu.

Pověsti maorské nemohou býti považovány za zcela spolehlivé doklady, ač jsou plny podrobností, které na první pohled mají úplně ráz věrohodnosti. Je však i v nich smíšena fantasie se skutečnou tradicí a není valně naděje, že by se opětovaným novým jich rozborem mohla zjistiti fakta dosud neznámá. Po této stránce byl již maorský folklor zpracován velmi podrobně a zdá se spíše, že příkládá se mu větší víra, nežli ve skutečnosti zasluhuje.

Původní vlast Maorů, »Hawaiki«, z níž podle tradice přišlo několik posledních výprav asi v době mezi jedenáctým a koncem patnáctého století, nebude lze nikdy přesněji určití. Pověsti jsou při všech zdánlivých podrobnostech tak neurčité, že je pravděpodobno, že východištěm maorských stěhování nebylo jen jediné ze souostroví Polynésie, nýbrž že několik výprav proniklo sem z různých ostrovů polynéským plemenem osídlených.

Jako v jiných končinách světa, tak i zde na Novém Zélandě poslední dobyvatelé přičítali si zásluhu o všechno, co bylo znamenitého v kultuře jejich země. Pověsti znají několik stěhování zvaných »heke«, z nichž poslední událo se asi před čtyřmi až pěti sty lety.

Veškerá polynéská podání dosvědčují, že do první polovice druhého

tisíciletí spadá doba velkých migrací, které vycházely pravděpodobně z centrální Polynésie na všechny strany. Není prokázáno, ba naopak je velmi nepravděpodobno, že by k těmto pohybům byla zavdala příčinu nová invase od západu nebo severozápadu, od břehů asijských nebo z malajského souostroví. Spíše lze předpokládati, že snad přelidnění některých ostrovů, snad Samojských, bylo příčinou neklidu. Mnoho starých podání označuje Savaii za původní vlast. Není vyloučeno, že obnovení sopečné činnosti před několika stoletími na tomto ostrově, nejzápadnější ze Samojských ostrovů, bylo důležitým podnětem stěhování.

XIII

AUCKLAND A OKOLÍ

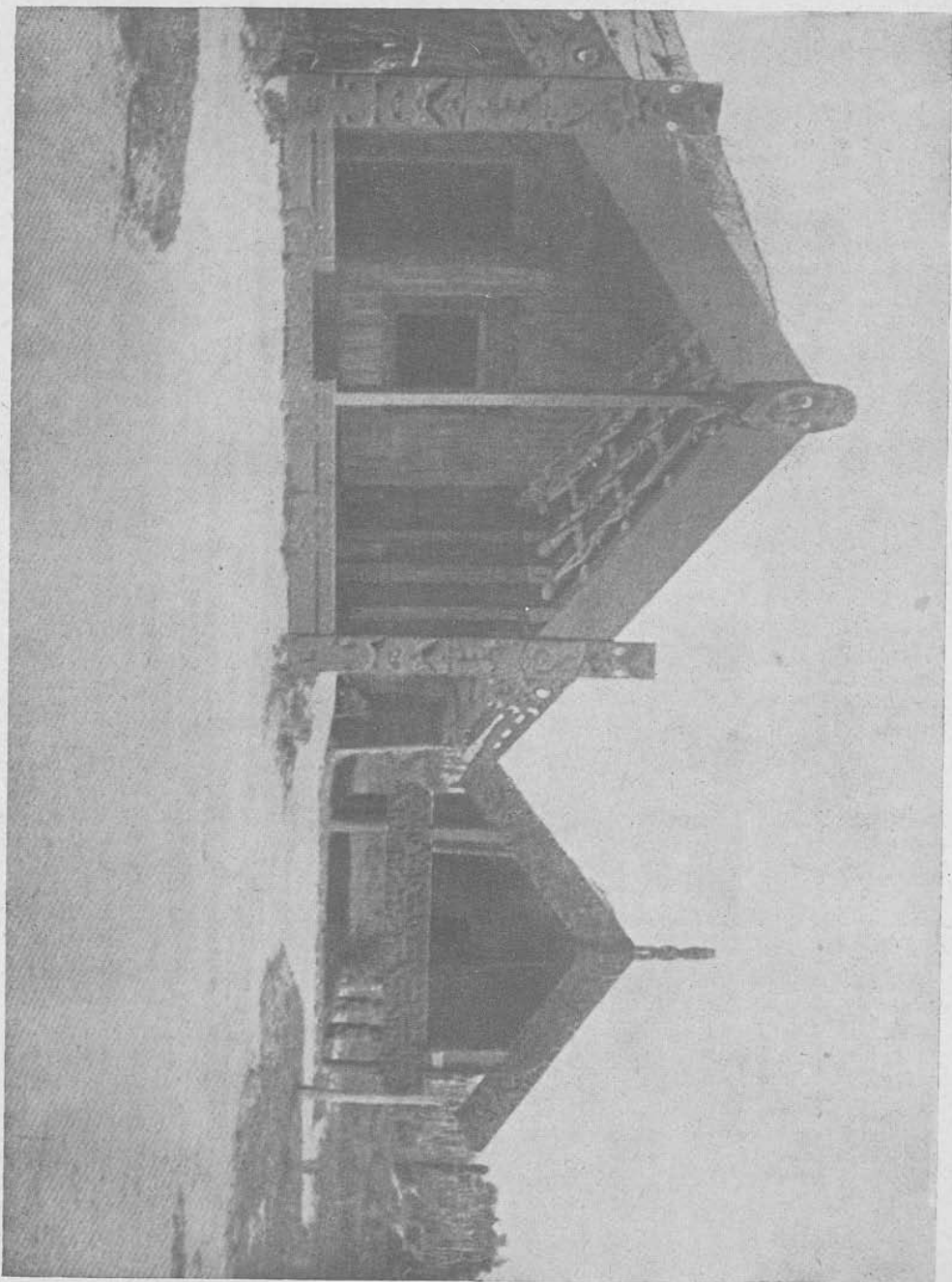
VÝZNAM AUCKLANDU. GEOLOGICKÉ A HISTORICKÉ POZNÁMKY O AUCKLANDSKÉ ŠÍJI. VÝLET DO POHOŘÍ WAITAKEREI. DAMARONĚ. TĚŽENÍ KAURIOVÉ PRYSKYŘICE. JIHO-SLOVANÉ NA NOVÉM ZÉLANDĚ. BUDOUCNOST AUCKLANDSKÉHO KRAJE.

Opoledním vlakem vyjeli jsme z Rotoruy, dříve nežli jsme se vypletli ze sopečné hornatiny, nastal večer a do Aucklandu jsme dojeli po tmě. Ubytovali jsme se ve velmi dobrém hotelu vysoko na kopci nad přístavem, odkud na všechny strany viděli jsme rozsáhlé moře světél ukazujících velikou rozlohu města i jeho předměstí, lemujících skoro bez přerušení obvod rozlehlého a hodně rozeklaného chobotu.

Auckland krásou polohy své závodí s ostatními třemi velkými městy novozélandskými, ale výhodností její je daleko předčí. Má rozlehlý a hluboký přístav, terén kopčitý, ale se širokými plochami údolí, která snadno komunikují. Polohy jeho na úzké šíji mezi choboty daleko proti sobě pronikajícími nebylo dosud plně využito, neboť prokopáním nevysoké úzké vypnuliny snadno spojilo by se Tasmanovo moře se zálivem Haurackým a lodím nebylo by třeba objížděti úzký poloostrov daleko k severozápadu vybíhající. Tím by plavba z Austrálie do Aucklandu se podstatně zkrátila. Auckland sám leží podél jižního břehu chobotu zvaného Waitemata Harbour, kdežto při protějším zálivu Tasmanova moře, který sluje Manukau čili Onehunga Harbour, vzniklo jen menší město Onehunga, jež nyní již může býti považováno za předměstí Aucklandu, neboť nové čtvrti rychle rostou směrem k němu a jest pojata již delší dobu do soustavy předměstských komunikací.

Jistě dosti správně srovnává se Auckland se Sydney. Paralela není ovšem naprosto úplná, ale jak po stránce podnebné, tak i se zřetěním k výhodnosti světové své polohy pro obchod má Auckland jisté přirozené přednosti před Wellingtonem, jako Sydney před Melbournem a proto zůstává největším a nejbohatším střediskem Nového Zélandu a zajisté velmi snadno si své prvenství zachová, ač dávno již není hlavním městem. Ovšem důvody, proč tak snadno se Auckland rozvíjí a zůstává nejlidnatějším střediskem Nového Zélandu, spočívají také na výhodách, jakých i Sydney postrádá. Blízké okolí Aucklandu je velmi plodné a úrodné, lodní spojení je velice snadné do přístavů na více než dvou třetinách nesmírně dlouhého a rozvinutého pobřeží Severního ostrova, kraj bohatý zemědělstvím, chovem dobytka, dřívím, zlatem i kauriovou pryskyřicí má v něm své přirozené středisko, do něhož také po

Modely »whare« v »pa« n Whakarewarewey.

železnici lze se s různých stran bez obtíží dostat. To jsou všechno přednosti kterých nemá Wellington; jeho krásný a bezpečný přístav požívá sice dobrodiní neocenitelné polohy při Cookově úžině, jež rozhodla o jeho úloze, jako hlavního města celého Nového Zélandu, ale terén města i okolí je nesmírně nepříznivý pro vývoj velkoměsta a spojení po souši i na větší vzdálenosti potkává se s těžkými obtížemi, které sotva kdy bude lze překonati. Auckland je otevřen na všechny strany do oblastí produkty svými velmi rozmanitých; naproti tomu Wellington má jedinou ovšem dalekosáhlou přednost jako přístav tuze výhodně položený pro spojení mezi Australií a Panamou, na něž tu připojují se pobřežní linie z jihovýchodní části Severního a skoro z celého Jižního ostrova.

Šíje Aucklandská je na dvou místech užší dvou kilometrů a je věru s po-
divem, že dávno již projektované zkrácení námořské cesty zřízením průplavu
nebylo uskutečněno a odkládá se stále ještě do vzdálené budoucnosti. Pro-
kopání úzkého pruhu souše by nedělalo žádných obtíží, ale Manukau Harbour
je těžko přístupný větším lodím pro velmi pohyblivé a rozsáhlé mělčiny
při svém ústí do moře a také vnitřní díly Waitematských chobotů vyžado-
valy by hlubokého prohloubení a velkého vydání na udržování ve stavu,
který by lodím s velkým ponorem učinil průjezd bezpečným a výhodným.
Pobřežní plavbě, která při Aucklandu má právě veliký význam, by vystavění
průplavu nepřineslo podstatných výhod, neboť drobným lodím je Auckland
po západní i východní straně dobře přístupný a vzájemný styk obou hlavních
pobřeží je vůbec bez důležitosti, jelikož Auckland jest přirozeným ústředím,
v němž všechny zájmy severní poloviny ostrova se sbíhají a vyměňují.

Bylo nám velice líto, že zbývalo nám již jen půl druhého dne. Stačilo to
sotva jen na rychlé poznání samého města a jeho nejbližšího okolí. Auckland
je, tuším, výstavnější než ostatní města novozélandská, zdá se tu býti více
blahobytu a také poměry terénu jsou příznivy velkoměstským rozměrům.
City aucklandská vyniká velikostí i slohem obchodních i úředních budov,
přístav pokrývá velmi rozsáhlou prostoru již proto, že hráze přístavní vedou
daleko do zálivu až k rýze s hlubokou vodou, která stačí pro velké oceánské
lodi.

Aucklandské museum vyniká, zejména pokud se týče umístění národo-
pisných sbírek, nad ústavy obdobné v jiných městech novozélandských a je
zvláště bohato na obrovské a nadmíru dokonalé kusy maorského umění řez-
bářského a stavitelského. V tomto museu je zachován jediný exemplář veli-
kého válečného člunu, dlouhý dvacet šest metrů, v němž mělo místo mnoho
lidí, nesmírně bohatě vyzdobený drahocennými řezbami. Poháněn byl vesly
i plachtami a v podobných plavidlech podnikali Maoři veliké plavby po Poly-
nési, které, pokud se týče vzdálenosti na širém moři, daleko předčily i podniky
Normanů (Vikingů) a rovnaly se jim úplně odvážností i uměním plaveckým.

Ovšem jsou tato tropická moře v celku přívětivější nežli končiny severního Atlantského oceánu a přilehlých moří vedlejších, ale za to orientace od jedné skupiny ostrovů k druhé není o nic snazší a vzdálenosti mezi skupinami ostrovů jsou mnohem značnější a cíle příliš malé proti obrovskému rozměru vodní pouště.

Velmi cennou kolekci uměleckou obsahuje aucklandská galerie, ale speciální převzácný poklad veliké umělecké, historické i národopisné ceny je sbírka založená a městu Aucklandu věnovaná bohatým mecenášem E. H. Partridgem, v níž vystaveny jsou obrazy krajana našeho Gustava Lindauera: portréty slavných maorských náčelníků a scény ze života domorodců. Je to nejúplnější zcela, dokumentární soubor, jehož cena bude růsti čím delší doba uplyne od vymření poslední generace Maorů, která žila ještě věrna starým tradicím svého plemene. V Lindauerovi dal český národ Novému Zélandu umělce, který zachoval mu kus minulosti již zašlé ve svém díle, jež jest výsledkem nadšené a nesmírně trpělivé mnohaleté práce. Když vzpomínám znamenité kolekce jeho obrazů, která, bohužel, je dosud příliš málo známa mimo úzký kruh milovníků novozélandské historie, napadají mi jiní čeští malíři, kteří službu podobné ceny prokázali bratrským národům slovanským, Mrkvička Bulharům a Kuba lužickým Srbům. Ovšem Lindauerovo dílo má jedinečnou cenu proto, že nynější ani budoucí generace Maorů nemají již té národopisné svěžesti, jako Lindauerovy modely, kdežto u našich slovanských venkovanů v Lužici a na Balkáně národní kroje a mravy udrží se zajisté ještě dosti dlouho, aby mohly býti předmětem pozornosti jiných umělců.

V Praze je Lindauerovo dílo zastoupeno dvěma obrazy v soukromé sbírce dědiců pana Václava Friče, obchodníka přírodninami, který byl s umělcem a jeho rodinou v přátelském spojení.

Měli jsme v plánu navštívit starického krajana na jeho venkovském statečku, ale záměr ten byl k velké naší žalosti překažen urychlením našeho odjezdu z Nového Zélandu.

Šije Aucklandská je území nesmírně zajímavé po stránce geologické i historické. Choboty vnikající hluboko do souše jsou mořem zatopená údolí řek, které kdysi, zvláště po východní straně, ústily daleko od dnešního břehu, dokud značná část ostrovy poseté hladiny Haurackého zálivu (Hauraki Gulf) vyčnívala nad hladinu oceánu. Teprve proniknutí moře do nížin dříve mnohem rozlehlejšího a širšího severního poloostrova vytvořilo jeho nesmírně rozmanitou členitost a súzilo aucklandskou šíji tak, jak ji dnes známe. Až když toto poklesnutí a zmenšení souše bylo v hlavních rysech uskutečněno, stala se oblast aucklandská jevištěm velmi čilé sopečné činnosti.

Na neveliké ploše vyčnívá tu několik tuctů sopečných vrchů různých

Geysirové terasy u Whakarawarewy.

rozměrů a velmi rozmanité tvářnosti. Na východním obzoru ční nejsouměrnější a největší ze zdejších vyhaslých vulkánů, Rangitoto, na stejnojmenném ostrově v zálivu Haurackém před vjezdem do Waitemata Harbouru, ale na všech stranách jsou rozsety menší vulkanické kopce. Je jich celý roj, mnohé ještě se zachovaným kráterem a tvarem dokonalé komolé kužely, jiné kupovité, jiné opět s jezerem ve svém jánu, rozšířeném propadnutím se značné části původního, ze sypkých hmot výbuchy navršeného konického kopce. Je s podivem, že oblast tak nedávné intenzivní vulkanické činnosti dnes jeví se zcela vyhaslou; není tu ani solfatar, ani horkých pramenů a přece tvary explosemi sopečnými vzniklé jsou tak svěží, že byly vytvořeny teprve před velmi krátkou dobou (podle geologického měřítka časového). Přece však se zdá, že Maori vnikli do kraje již po skončení hlavní

eruptivní činnosti, neboť v podání jejich nebyly zachovány vzpomínky na prožité katastrofy a jen jméno hory a ostrova Rangitoto, znamenající »krvavá obloha«, naznačuje, že ještě snad za jejich paměti žár lávy z jícnu této sopky v noci ozařoval oblaky.

Když první guvernér Nového Zélandu vyvolil toto místo pro hlavní město kolonie, která tehdy byla teprve v zárodku a omezovala se hlavně jen na severní dlouhý poloostrov, byla šije aucklandská zbavena již také květu svého maorského osídlení, které nedávno těžce utrpělo strašným vražděním pověstného výbojce Hongi. Tehdy již skoro vymíralo a nebylo s to klásti odpor rozpínivosti bělochů, kteří brzo založili tu kvetoucí osadu a mnoho farem v širém okolí, jež do nedávna bylo bydlištěm někdy mocného a lidnatého kmene Ngatiwatua.

Vyhaslé sopky hodily se znamenitě bojovným domorodcům k zakládání pevností; snad každá z nich měla na vrcholu »pa«, svahy některých byly proměněny v pravidelné stupně čili terasy, a od úpatí až po samou vrcholovou plošinu vroubily je pevné dvojité ohrady kolové, čínice z nich skoro nedobytná útočiště v době válek, které ovšem byly až příliš časté.

Původně asi prales mohutných jehličnatých »kauri« čili damaroňů pokrýval plochy nížiny a dolíků mezi sopečnými vrchy, ale plodná půda zúrodněná vrstvami popele sopečného, bohatými na živiny, hodila se znamenitě na pole vzdělávaná otroky a ženami bojovníků usedlých na terasách kopců a po pralesu nezbylo dávno nic, nežli chuchvaly fosilní pryskyřice zvané »kaurigum«, které nacházejí se také pod tufy sopečnými i lávovými proudy a svědčí o velikém stáří geologickém bývalých damaroňových porostů v tomto okolí.

Na vrcholu kuželových nebo kupovitých kopců sídlil náčelník kmene, tam byly též budovy »whare« sloužící společným a posvátným účelům; odtud širý rozhled po zemi i okolních mořích dával možnost včasné přípravy a obrany proti nepřátelským nástrahám. Přece však krvelačný Hongi dovedl se svými střelnou zbraní opatřenými tlupami způsobiti ukrutná krveprolití mezi obyvatelstvem Aucklandské šije, které nikdy se již nevzpamatovalo ze zářav jeho výpravami způsobených.

Hongi byl vedle stejně pověstného Te Rauparahy nejtypičtějším představitelem generace zkažené a rozvášněné bílými dobrodruhy, kteří nedělali si svědomí ani z nejhnusnějších obchodů s domorodci. Je to vskutku výsměchem kultuře, že tento ctižádostivý náčelník nastoupil svou neblahou dráhu, která učinila ho jedním z největších zhoubců vlastních krajanů, když vrátil se z cesty do Anglie, kde byl hoštěn a obdarován samým králem. Ze všech vymožeností kultury nejvíce mu imponovaly muškety, těch dovedl si opatřiti tolik, že po celých sedm let mohl podnikati vyhlazovací hony proti odpůrcům svého kmene v celém širém kraji v obvodu Haurackého zálivu. On zpustošil

Výbuchem sopečným zničený hotel nad Devils Frying-pan Flat.

i území kmene Arawa v okolí rotorujském a zmocnil se i ostrova Mokoia v jezeře tamním, hrozně vylidnil úrodné úvodí velké řeky Waihou čili Temže (Thames) a zničil i držitele aucklanské šije, jejichž kosti dal naházeti do slují v tamních lávových proudech.

Kolik tisíc domorodců padlo za obětí řádění tohoto zběsilce, nelze spolehlivě odhadnouti; jisto je tolik, že jeho činností byli kmenové na severním poloostrově a v širé oblasti zasahující až po východní mys (East Cape) a po řeku Waikato přímo zdecimováni a nemohli již klásti pronikání bělošské kolonisace takové překážky, jakých by husté zalidnění úrodných krajů bylo vyžadovalo. Jakými hekatombami snědených a zotročených Maorů byl připraven zdárný vývoj kolonisace! Spoluvinu bělochů na běsnění Hongiho i jiných jemu podobných »Napoleonů« maorských nelze popírati ani vymlouvat, vždyť mnoho pušek a zásoby nábojů kupovali vítězní náčelníci přímo za sušené nebo uzené lebky tetovaných odpůrců, které byly tehdy

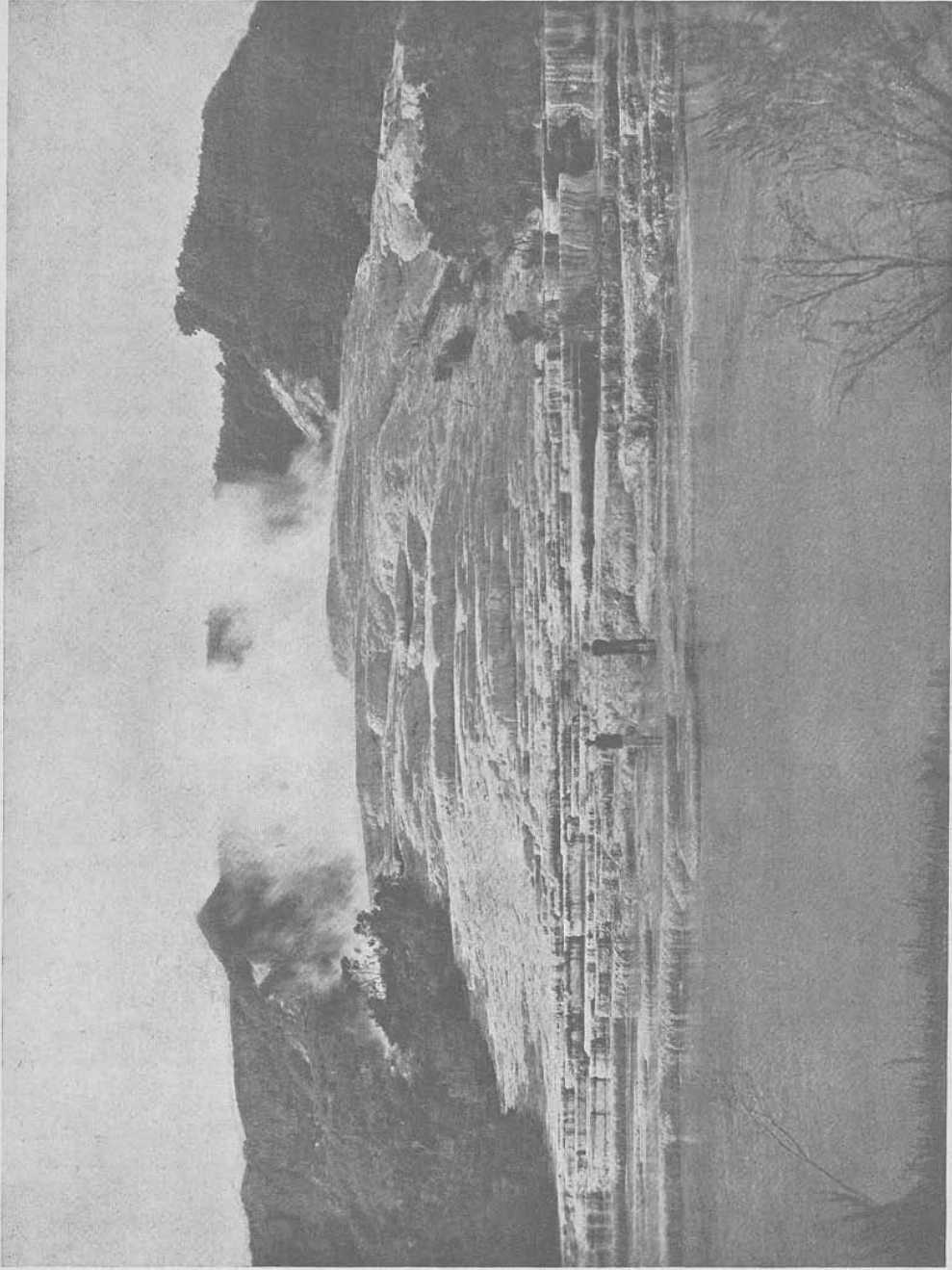
velmi ceněny a draho se prodávaly do sbírek veřejných a soukromých. Vedle dříví, fosilní pryskyřice a lnu novozélandského byly velmi důležitým předmětem vývozu v letech dvacátých a třicátých.

Při všem upřímném uznání, jehož kolonisté zdejší zaslouží za vzorné v mnohém směru vybudování města Aucklandu i jeho předměstských obcí, nelze jich zbaviti výtky, že naprosto se nesnažili, aby aspoň jeden kopec proměněný v maorskou pevnost zachován byl na památku pro budoucí generace ve stavu takovém, jak jej Maori opustili. Ještě v šedesátých letech byly na několika vrších hojné zbytky domorodého osídlení. Rovněž přirozený půvab sopečného kraje nedošel správného ocenění; Auckland má sice krásné a rozsáhlé parky, ale ani jeden z nich není ochranným územím pro původní ráz kraje a sopečné kužely jsou na mnoze znešvařeny osídlením, které snadno mohlo najíti příhodnější místo jinde.

Činnost různých sopek zdejších nebyla stejného způsobu. Některé kužely soptily opětovně a vydaly i proudy tekuté lávy, jiné byly způsobeny jediným výbuchem, explozí, po níž zůstalo málo stop mimo prohlubinu, z níž byly sypké hmoty rozmeteny do vzduchu. Jediný ze všech Rangitoto, viditelný se všech stran aucklandského okolí, je tak vysoký v poměru ke své základně, že je vhodným pozadím pro fotografický obrázek, všechny ostatní komolé kužely v okolí města jsou příliš nízké a rozložitě, že nelze ze žádné strany udělati snímek vystihující věrně dojem, jakým působí na diváka, který mimoděk jejich výšku přeceňuje. I v tom směru má scenerie aucklandská společný rys se Sydney, že horizontální rozměry tou měrou převládají ve všech výhledech. Proto z fotografií nikdy nevyčítíte pravý půvab zdejších krajinných obrazů, jež zdají se vesměs tuze ploché a nezajímavé. Přesvědčili jsme se o tom opětovně, když vystoupili jsme na několik vrchů ovládajících široký rozhled. Ani proslulý Mount Eden není tu výjimkou. Zklamání mé nezmenšilo se, když prohlíželi jsme v krámcích sbírky pohledů z Aucklandu i z okolí. Ani jeden nevystihuje dojmu, který má člověk s normálníma očima. Každý malíř a kreslíř mimovolně převýší dosti značně kolmé rozměry, kdežto fotografie učiní je ještě ploššími, než jakými se jeví našemu oku.

Pro vulkanologa je šije aucklandská zdrojem nepřeberného poučení, četné zářezy cest, lomy a cihelny odhalují horninu, zhusta ještě málo zvětralou. Velmi tmavé skoro černé proudy čedičové lávy ostře se liší od červených, nebo červenohnědých tufů sestávajících ze sypkých hmot, které byly výbuchy do vzduchu rozprášeny a jen v bezprostřední blízkosti kráterů, z nichž vybuchly, bývají hodně promíšeny hrubšími struskami, bombami a balvany. Mimochodem přichází nám na mysl otázka, je-li vyhasnutí této sopeční oblasti definitivní? Či snad vznikne tu zase jednou nové ohnisko, podobně jako Monte Nuovo v polích Flegrejských?

Odpolední výlet do pohoří zvaného Waitakerei Range, vzdáleného asi

Bílá terasy u jezera Rotomahana zničené výbuchem Tarawery.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

dvacet pět kilometrů od středu města směrem západním poskytl nám příležitost poznati zbytky lesů, které kdysi pokrývaly okolí aucklandské. Výstup od východu je velmi povlovný, cesta vine se mezi farmami a letohrádky, Auckland se svými vršky ponenáhlu splývá v jedinou plochu, jen nepatrně se zvedající nad rozlehlými a prstovitě na všechny strany rozvětvenými vodami a močály waitematského chobotu, které se lesknou v odpoledním slunci. Opačný západní svah je mnohem příkřejší, místy strmí vysokými útesy přímo nad pobřežím a mělká rovněž velmi členitá hladina Manukau Harbour s dlouhými pásy písečných přesypů a deltami říček s Waitakerejských vrchů stékajících poskytuje pohled velmi zajímavý pro každého, kdo má zájem o tvary pobřeží, které vytváří stálý zápas moře se suchou zemí. Jsou tu zastoupeny ve velmi typických odměnách, jak příkré pobřeží stýká se s plochým.

V té části Waitakerejských hřbetů, které jsou od Aucklandu nejpřístupnější, není již dospělých porostů kauriových. Byla to pro nás velmi bolestná rána, když jsme se přesvědčili, že bude nám odjeti z Nového Zélandu, aniž bychom byli spatřili vyspělý damaroň v plné jeho mohutnosti. V nevysokých a mladých, velmi smíšených a barvitostí utěšených porostech, kterými jsme procházeli v okolí výletního místa, bylo sice několik svěžích, mladých kauri, ale ty vypadají zcela jinak nežli staří velikáni, kteří vysoko vyčnívají nad své okolí, netrpíce nikdy ve své blízkosti jiných stejně vysokých konkurentů. Na vzdálenějších a nesnadno přístupných úbočích jsou prý ještě pěkné souvislé porosty tohoto nyní již velmi vzácného stromu, který podobně jako obrovske Sequoie kalifornské stává se raritou v kraji, jehož do nedávna byl nejpřednější a skoro všeobecnou ozdobou.

Dříví damarounů je velice hledáno a kácení jich provozovali velmi horlivě již Maoři a ve zvětšených rozměrech ovšem evropští kolonisté hned od počátku své činnosti na severu Nového Zélandu před sto lety.

Jsou znamenitým materiálem pro lodaře a slouží též výborně nejrozličnějším účelům stavitelským i výrobě nábytku. Již před více než půl stoletím budilo rychlé ničení kauriových lesů obavy lidí starostlivých o budoucnost novozélandských lesů a v přítomné době zbývá jich jen tak málo v končinách těžko přístupných, že se stanoviska národohospodářského nemají již významu. Bohužel zdá se býti vyloučeno, že by kauriové lesy mohly býti obnoveny tam, kde jednou byly člověkem vykáceny. Rostly velmi dobře na naplavené jílovité půdě, podél široce rozvětvených chobotů, členících severní poloostrov Nového Zélandu a ve stinných zákoutích mezi horskými svahy. Vykácení starých cenných stromů bylo zpravidla spojeno s úmyslným výhlazením podrostu, který býval opětovně spálen, aby získalo se ploch pro pastviště dobytka. Tímto bezohledným ničením stalo se ovšem mnoho území, dříve krásným pralesem pokrytých, pustinou, která ani jako pastvina nemá ceny a stromy kauriové nechťi prý se ujmouti tam, kde není již naděje, že

Bowen Falls u Milford Soundu.

by vytvořila se společenstva rostlinná, která jim byla patrně nutnou podmínkou zdárného vzrůstu.

Damaroň byl obmezen v historické době na malou poměrně plochu v severním Novém Zélandě; jeho latinské jméno *Dammara Australis* svádělo by k předpokladu, že i na australské pevnině se vyskytuje, ač není tomu tak. Zdá se, že také v geologické minulosti nebylo jeho rozšíření mnohem větší, že bylo vázáno na určité velmi úzce vymezené podmínky podnebné. Cenným zbytkem jeho dávných porostů je znamenitá fosilní pryskyřice »kauri gum«, jejíž těžba je již po několik desetiletí jedním z nejdůležitějších zdrojů obživy pro obyvatelstvo dlouhého severního poloostrova. Pryskyřice tato řadí se

mezi tvrdé kopály a používá se jí zejména k výrobě fermeží a linolea, částečně též k napodobení jantaru.

Jak důležitým předmětem hospodářské činnosti je těžba kauriové pryskyřice, dokazuje statistický výkaz, že do konce r. 1922 jí bylo z Nového Zélandu vyvezeno 377 tisíc tun v ceně dvaceti milionů liber šterlinků; že jsou jí ještě hojné zásoby v zemi dokazuje výsledek právě roku 1922, v němž činil vývoz 6391 tun odhadnutých za 563 tisíc liber.

Dobývání kauriové pryskyřice je zaměstnáním oblíbeným pro živly, které rády pracují na svůj vrub podobným způsobem jako zlatokopové v ryžovištích. Mezi kopači kauri je velmi značný počet domorodých Maorů a také Jihoslovanů, kteří od osmdesátých let se ve značném počtu do Nového Zélandu stěhovali hlavně z Dalmácie a zprvu nejvíce těžbou pryskyřice těžce na živobytí si vydělávali.

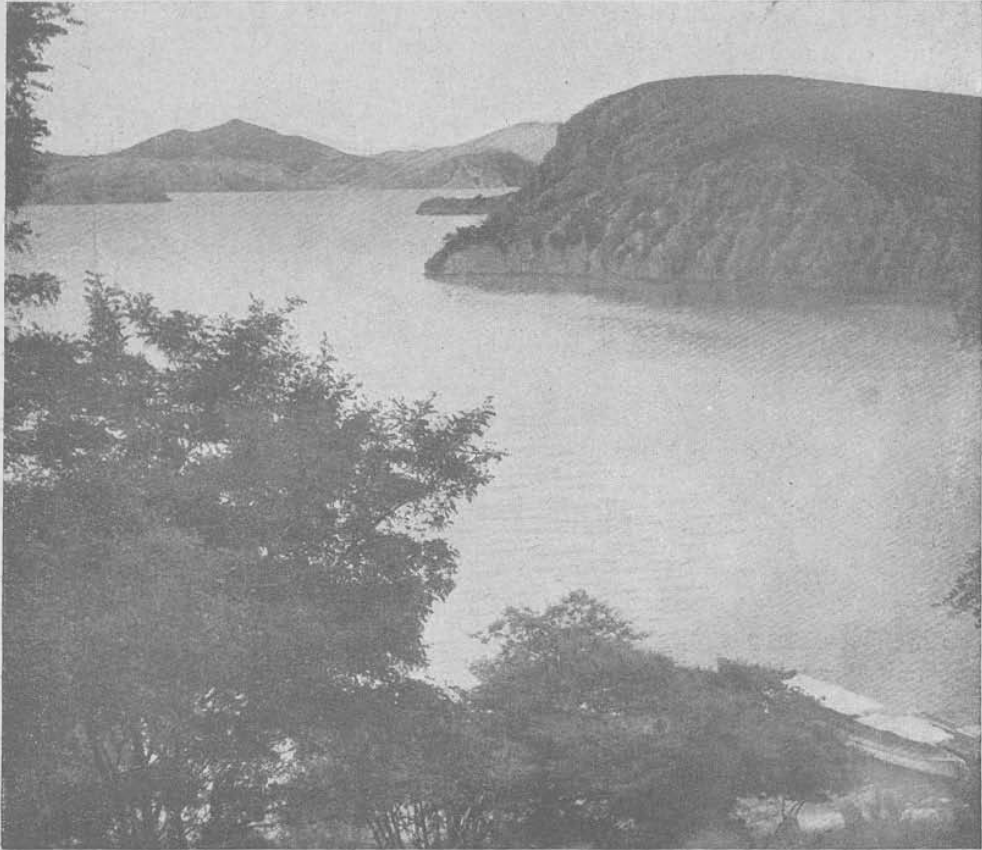
Urychlení odjezdu skoro o celý týden zabránilo nám provést náš původní plán, abychom navštívili pryskyřičná pole a poznali též původně českou, dnes již asi poangličtěnou osadu Puhoi.

O našich tamních krajanech vím z doslechu, že se cítí již úplně Novozélandci; je to zcela pochopitelné, neboť první generace, která z domova přinesla si znalost mateřského jazyka, již většinou vymřela a jejich děti i vnuci asimilovali se již svému okolí snažíce se, aby co nejméně se od něho lišili řečí i mravem. Světovou válkou vyvolaný sklon ke zvýšené národní uzavřenosti přirozeně přispěl k tomu, aby tito potomci českých přistěhovalců, stejně jako příslušníci jiných cizích národností, osvědčovali co nejhorlivěji své novozélandské vlastenecké cítění.

Jihoslované na Novém Zélandě jsou mnohem četnější nežli potomci našich krajanů. Žije jich tu ještě nyní několik tisíc. Tvoří dosti početnou osadu v Aucklandu a jsou mimo to roztroušeni tu ve větším, tu v menším počtu po celé oblasti, v níž se těží kauriová pryskyřice. Mimo provincii aucklandskou jich žije velmi málo.

Statistika oficiální z konce roku 1922 vykazuje celkem 725 jihoslovanských příslušníků (675 mužů a 50 žen, československých občanů pouze 29 (osmnáct mužů a jedenáct žen). Ovšem značný počet Jihoslovanů, zejména těch, kteří oženili se s novozélandskými dívkami, dal se naturalisovati již před světovou válkou a není tedy vykazován ve statistice cizinců.

Již od počátku své působnosti, jako generální konsul v Sydney, měl jsem časté styky s tamními Jihoslovany. Mnozí z nich mne žádali, abych na základě křestního listu potvrdil jim, že jsou vskutku příslušníky spojeneckého státu, a že na ně se nevztahují omezení, která byla v platnosti proti občanům nepřátelských států. Jelikož k návratu do vlasti potřebovali visum jihoslovanského konsula, bylo jim jeti přes Australii a opatřiti si potvrzení honorárního konsula srbského v Melbourne. Ten pán neznal vůbec jejich ma-

Jezero Rotomahana.

teřské řeči a měl jen velmi všeobecné znalosti o politických změnách, které se udály ve střední a jižní Evropě po světové válce. Proto byl jsem mu rád pomocníkem; Jihoslované z Nového Zélandu navštívili nejdříve mne v Sydney, já jsem jim vystavil potvrzení o jejich příslušnosti, s nímž se vykázali u svého konsula v Melbourne. Později ovšem věci se vyvinuly tak, že byli jmenováni jihoslovanští honorární konsulové v Aucklandu i v Sydney. Pan G. L. Scansie, rodem z ostrova Brače, zámožný obchodník aucklandský, který velmi se zasloužil o sbírky na srbský válečný fond za války světové, stal se jihoslovanským konsulem pro Nový Zéland. (Bohužel zemřel předčasně začátkem roku 1926.)

Přesto minul málokterý měsíc, aby nezastavili se u mne bratři jihoslovanští na cestě domů; jednou nebo dvakráte bylo jich najednou skoro dvacet. Vesměs byli to výborně urostlí, zdraví mužové příjemných způsobů,

kterým činilo zjevné potěšení, že na československém konsulátě mluvíme s nimi bez okolků jejich mateřštinou. Někteří byli již bezvadně po městsku oblečení, potrpěli si na zevnějšek a na společenské formy, jiní přišli z venkova ba i z kopanin kauriové pryskyřice a prozrazovali zevnějškem i chováním, že neměli příležitosti ke styku s usedlými vrstvami novozélandského obyvatelstva. Většinou znali anglicky jen nedokonale, ač byl mezi nimi značný počet i takových, kteří osvojili si velmi vybraný způsob anglického hovoru.

Pocházeli z největší části z Dalmacie, z ostrovů i z pevniny; také z přilehlých okresů Hercegoviny a Bosny byl některý počet a rovněž z chorvatského Přímoří i z Liky. Byli skoro všichni katolíci, národně málo uvědomělí, z části i ngramotní. Jen málo jednotlivců pocházelo z měst a mělo trochu obsáhlejší vzdělání školské. Dosti hojní byli mezi nimi však autodidakti, kteří již jako dospívající mužové naučili se trochu čísti a psát.

Před světovou válkou měli dosti pěknou spolkovou organisaci, byli ve styku s rakousko-uherským konsulátem, posílali domů značné zásilky peněz a po několik let měli i svůj orgán, tuším čtrnáctidenník, který na začátku války zanikl. Za války rozpoltili se na dva příkře se potírající tábory. Pokrokový živel vychovaný v duchu jihoslovanského sjednocení prohlásil se pro spojení se Srbskem a se spojenci, spálil veřejně rakousko-uherský prapor na aucklandské ulici, a snažil se všemožně ukázati svou loyaltitu k Novému Zélandu a k srbské věci. Mnoho dobrovolníků přihlásilo se do novozélandských pomocných sborů a velký počet účastnil se dobrovolně různých prací k ulehčení výpravy vojsk na zámořská bojiště.

Bohužel však větší díl jihoslovanských přistěhovalců nebyl dosti uvědomělý, aby pochopil své pravé místo. Byli vychováni katolicky a rakousky, nenáviděli Srbů jako kacířů a nepřátel »austrijskga cara, gospodara«, i pohrdali Italy. Od Novozélandanů ovšem neužili mnoho dobrého a neměli k nim takových sympatií, aby pro svůj vlastní prospěch rozhodli se státi na jejich straně.

Nastal neblahý rozvrat, mnoho těch, kteří otevřeně prohlásili se pro Rakousko-Uhersko, bylo internováno a ostatním dařilo se velmi špatně, ač krajané jejich pracující obětavě pro válečné účely a pro správné informování novozélandských vládních kruhů i veřejnosti snažili se co nejupřímněji, aby odvrátili od nich zlé důsledky neloyálnosti k Novému Zélandu, poukazující na jejich nedostatečné školské vzdělání a osamocení od uvědomujících činitelů.

Bohužel bylo mezi nimi příliš málo lidí, kteří měli místo a vliv ve společnosti novozélandské; velikou oporou v prvních letech byla jim ochotná pomoc ruského generálního konsula v Melbourne, který Jihoslovany hlásící se k Srbům a Rusku, prohlašoval za své chráněnce. Když však Rusko se-

lhalo ve válečném úsilí a bolševická revoluce nabyla vrchu, byla Jihoslavanům srbofilským odňata i tato záštita.

Za svého pobytu v Aucklandě byli jsme několik hodin ve společnosti honorárního konsula pana Scansie, který již dlouho před tím pracoval pro rozšíření československého zboží v Novém Zélandě a byl referentem naší československé obchodní komory v Australii.

Okolí Aucklandu i celá provincie aucklandská jsou oblasti mající velkou budoucnost. Podnebí je subtropického rázu; Auckland lze srovnávat přibližně asi s Palermem nebo Neapolí, ale oceanický typ klimatický dodává mu větší bezpečnosti před škodami mrazem. Daří se tu nejen naše jižní ovoce, nýbrž již i banány, vyrostou tu vysoké palmy a dále na severním poloostrově jsou podmínky pro kultury skoro tropického rázu ještě příznivější. Srážky atmosferické jsou hojné a dosti rovnoměrně rozdělené na celý rok. Jen malá část provincie je hornatá, převládají nížiny a nevysoké lehce zvlněné plochy, hodící se výborně pro intenzivní využitkování chovem dobytka. Poloostrov na sever od Aucklandu byl dosud jen velmi málo oceněn jeho oblast schopná přijmouti a vyživit početné obyvatelstvo zemědělské. Těžení lesů, dobývání kauriové pryskyřice a rybářství byly hlavní zaměstnání tamních osadníků a teprve v posledních desetiletích proniká poznání, že i tamní půdy, dosud jen pro pryskyřici opětovně přehrabávané, mohou dáti velmi dobrý výnos zejména vinařům a sadařům. Nový Zéland sám spotřebuje hodně jižního ovoce a rád se osamostatní od dovozu z Austrálie i z tropických ostrovů, budou-li mu vlastní pěstitelé dodávat dobré zboží. Poloostrov Coromandelský na východní straně Haurackého zálivu a hornatina v úvodí řeky Waihou (Temže) jsou oblasti velmi bohaté zlatem a rudami. V okolí města Waihi těží se již od let sedmdesátých velmi vydatné žíly obsahující zlato a stříbro a lze čekat, že při stále zlepšovaných metodách chemického vyluhování těchto kovů bude zdejší produkce zlata udržovati se ještě dlouho na výnosné míře.

XIV

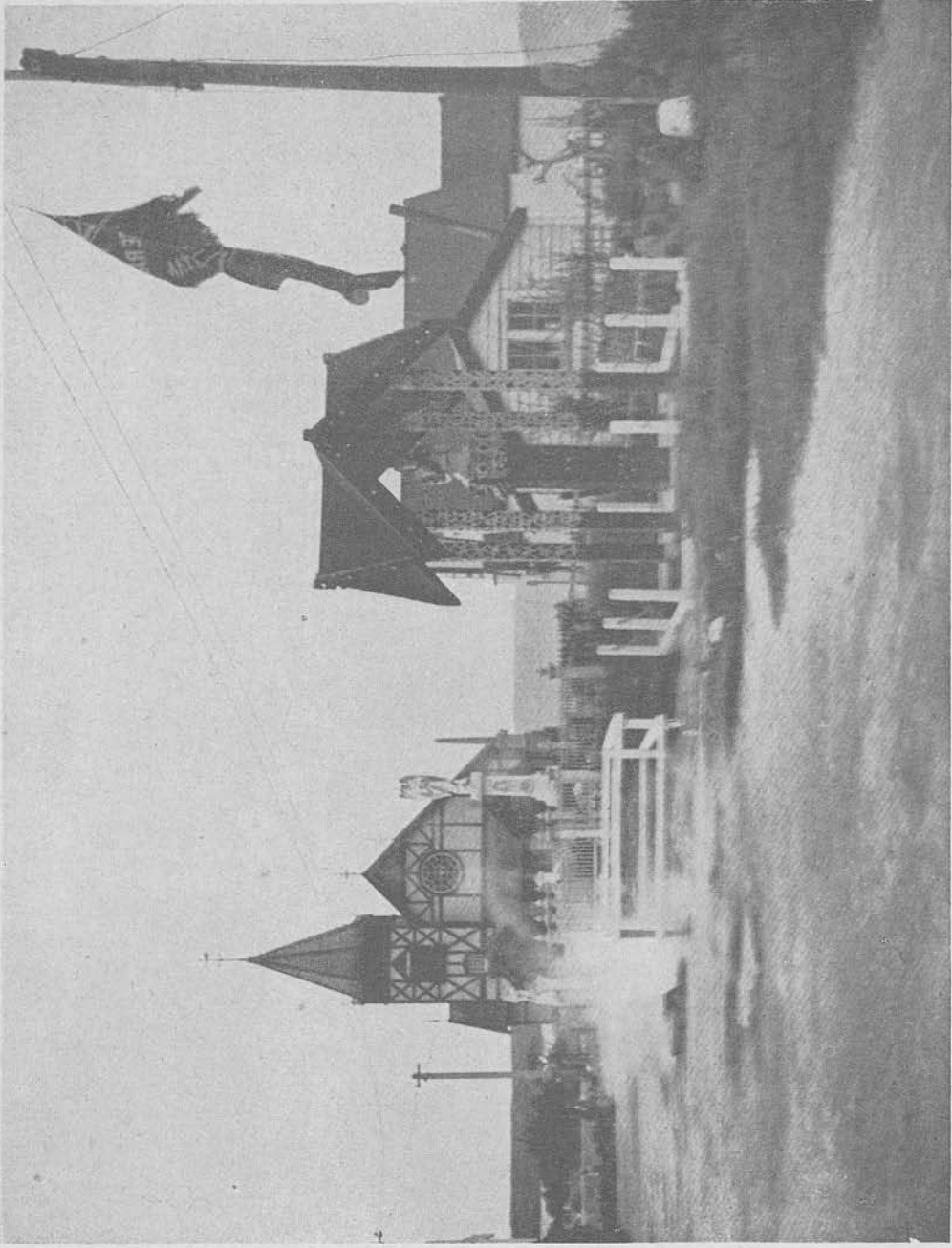
VÝVOJ ÚSTAVNÍCH POMĚRŮ NA NOVÉM ZÉLANDĚ

ZÁSADY BRITSKÉ VLÁDY KE KOLONISTŮM A K MAORŮM. PROVINCIÁLNÍ SAMOSPRAVA. VÝVOJ STÁTNÍHO PODNIKATELSTVÍ. RICHARD SEDDON. SOCIÁLNÍ REFORMY LIBERÁLNÍ VLÁDY. HISTORICKÉ PŘÍČINY KLIDNÉHO VÝVOJE SOCIÁLNÍHO Hnutí v NOVÉM ZÉLANDĚ.

éměř dvouměsíční pobyt na Novém Zélandě poskytl nám příležitost poznati z vlastního názoru přírodní poměry jeho nejzajímavějších oblastí a seznámiti se v hlavních rysech s podmínkami, za jakých vyvíjí se život jeho obyvatelstva. Mimo vědecký a turistický zájem na typických oblastech obou velkých ostrovů vedla mne snaha získati pokud možno úplný obraz tamních politických, hospodářských a sociálních poměrů. Nový Zéland nastoupil cestu hospodářských a sociálních reforem o něco dříve nežli Austrálie a jeho pokroky v těchto směrech staly se brzo předmětem pozornosti celého kulturního světa. Hlavní zásady jeho sociálního zákonodárství byly v celku podobné jako při počinech stejných tendencí v Austrálii, účinky však a výsledky jejich zdály se býti rozdílné v některých směrech. Poznati tyto rozdíly na vlastní oči a pátrati po jejich příčinách mne velmi lákalo.

Snažil jsem se připravit si cestu k snazšímu a účelnějšímu porozumění novozélandských poměrů a problémů jednak studiem literatury odborné, jednak sledováním denních otázek tamních četbou novozélandských časopisů v době svého pobytu v Sydney. Kromě několika obchodníků novozélandských, kteří opětovně navštívili náš generální konsulát v Sydney, aby získali informace a navázali styky s československými výrobci, řada australských přátel a známých prodlela nějakou dobu na Novém Zélandě a měli jsme příležitost, v rozhovoru s nimi získati velmi cenné úsudky, založené na osobních zkušenostech v obou zemích. Zejména byli jsme opětovně upozorněni na některé stránky, které v tamních poměrech byly zvláště nápadny znalecům australského života a otvíraly mnohé cenné výhledy na praktické výsledky mnohých problémů, které nám jako cizincům by nebyly tak nápadny, jako občanům státního útvaru, který ve složení svého obyvatelstva a ve stěžejních zájmech jeho má s Novým Zélandem tolik společného a přece zase mnoho zásadně rozdílného.

Pohled ke chrámu a k jezeru v Ohinemutu.

Již počátky kolonisace v Novém Zélandě byly úplně rozdílné od první doby v historii australské. Australské kolonie vznikly s výjimkou jediné Jižní Austrálie, jako kolonie trestanecké a trvalo to poměrně dlouho, nežli vymanily se z neblahých důsledků svého nesvobodného začátku. Koloniím těm vládli zprvu guverneři korunou anglickou jmenovaní skoro neomezeně a nebyti mocného převratu, který způsobilo objevení zlata a přistěhování velikého počtu tuhé kázně nezvyklého obyvatelstva, jistě by nebylo došlo ani v padesátých letech k vítězství konstitučního hnutí. Naproti tomu anglická kolonie na Novém Zélandě vyvinula se iniciativou svobody milovníků a dobrodružných, často až zločinně hrabivých a bezohledných živelů. Proti jejich přehmatům dovolávali se misionáři ustanovení spořádané koloniální správy, ale vláda britská odmítala velmi dlouho provést anexi Nového Zélandu a dosazení svých úřadů. Jak strašné důsledky to mělo pro domorodé obyvatelstvo maorské, již jsme naznačili. Divocí kanibalští dobyvatelé vyzbrojení puškami, které jim přes protesty misionářů byly prodávány, šířili po léta zhoubu, vyvražďující celé kmeny. Když se konečně britská vláda odhodlala prohlásiti Nový Zéland svou kolonií, vedly ji k tomu kromě pocitů morální zodpovědnosti za osud země, z níž britští příslušníci kořistili po léta bez jakékoliv kontroly, velmi akutní obavy před kolonisačními úmysly některých Francouzů, které by byly měly snadno v zápětí vztýčení francouzské vlajky a provedení anexe Francií. V pravdě dlužno přiznati, že jak při kolonizaci Austrálie o více než padesát let dříve, tak i r. 1840 v rozhodné chvíli pro Nový Zéland, byla to zásluha spíše šťastné náhody pro britskou říši, že její zmocněnci dostavili se na kritické místo dříve a vítali zklamané mořeplavce francouzské již jako své hosty na pobřežích, která teprve před několika dny prohlásili britským majetkem.

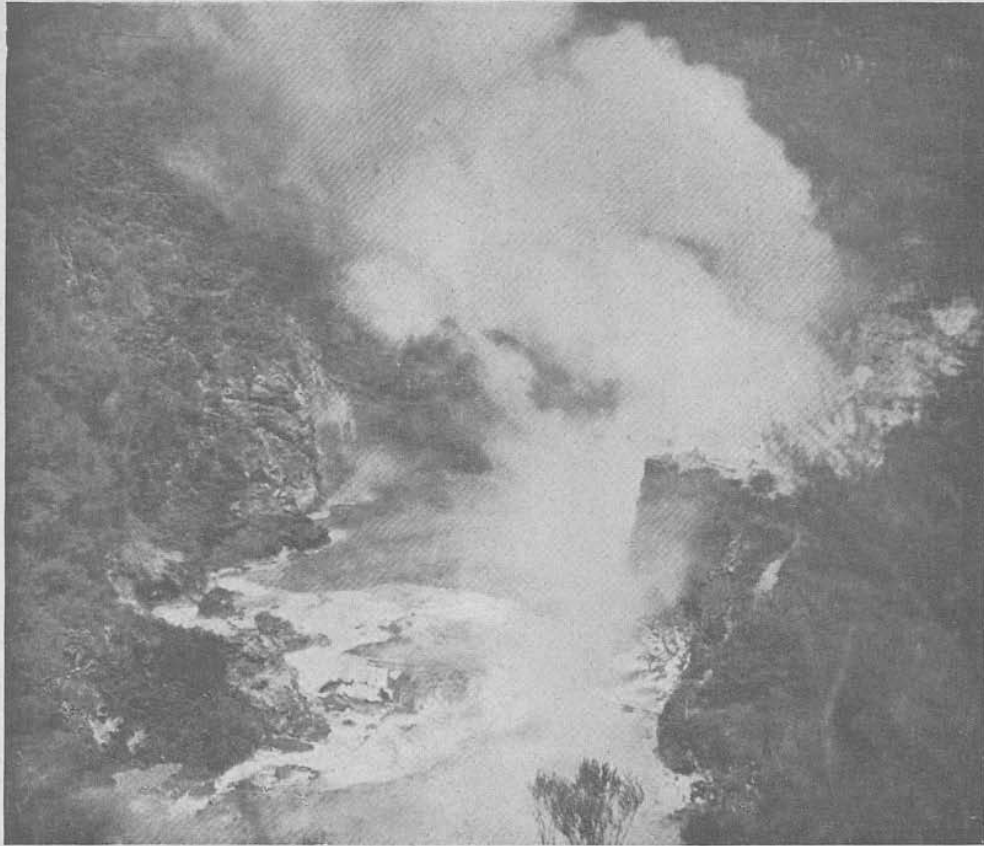
Velkou zásluhu získal si první guvernér Nového Zélandu Hobson, že uzavřel ihned slavnostním způsobem smlouvu s velkým počtem maorských náčelníků (v květnu 1840 ve Waitangi), kterou domorodí kmenové uznali vrchní moc anglické královny, ale dostali za to plnou záruku državy svých pozemků i jiných práv vlastnických. Touto smlouvou bylo potvrzeno, že odkup maorských pozemků má prováděti jedinečně koloniální správa jménem koruny za ceny obapolnou dohodou stanovené. Ovšem třeba hned podotknouti, že toto základní pravidlo smlouvy, jež byla na všech stranách Nového Zélandu domorodým náčelníkům předložena a jimi schválena, bylo hned od počátku osadníky skoro důsledně porušováno a tyto samovolné přehmaty staly se jednou z nejvážnějších příčin nespokojenosti Maorů, která vedla ke sporům a krvavým srážkám. Bylo hlavně vinou osadníků samých, že došlo k dlouholetým, vždy znovu propukajícím válkám, které s přestávkami skoro po třicet let pustošily Severní ostrov a zdržovaly úspěšný vývoj celé kolonie.

Postavení guvernérovo v nové kolonii bylo velmi obtížné. Nebylo pomyšlení

na zavedení ostré kázně, jaká vládla v mnohých korunních koloniích anglických. K tomu byla moc guvernérova příliš malá. Osady velrybářů, které dosud měly úplnou volnost, ležely rozptýleny po březích obou velikých ostrovů a guvernérovi bylo těžko zvládnouti i jen své blízké okolí na poloostrově severně od Aucklandské šíje, kde poměry mezi obcí kořisticích dobrodruhů, misionáři a Maory vyvíjely se velmi neutěšeně. Tyto těžké začátky velmi vážně komplikovala též osadní politika New Zealand Company, která zakládala osady své při průlivu Cookovu a kupovala pozemky od domorodců na vlastní vrub, nedbajíc slavné smlouvy ve Waitangi uzavřené. Kolonizační společnost měla ve svých zásadách dalekosáhlou samosprávu svých osadníků a bránila se s úspěchem proti provádění nařízení guvernérových, dle nichž mělo se opravití a zákonným způsobem provéstí odstoupení maorských pozemků, na kterých již kolonie byly založeny.

Chování britské koloniální správy k těmto neposlušným kolonistům, kteří svou umíněností a nedbáním příkazů guvernérových zavinili ztrátu mnoha životů ve srážce, v níž běloši byli Maory hanebně poraženi, je příznačné pro stanovisko, jaké anglická vláda vždy zachovávala ke svým občanům. Je opravdu jedinečné, v jaké míře britská koloniální správa respektovala svobodné rozhodování počtem dosud velmi slabých kolonistů. Jejich zaviněním byla opětovně přinucena vyslati značnou vojenskou moc na Severní ostrov proti vzbouřeným Maorům a její válečné lodi byly by zkrušily v zárodku každý pokus osadníků k odporu, ale nikdy nezneužila této své branné moci, aby vnutila vojenskou despocii osadám, které přece stály ji po dlouhou dobu více starostí, finančního nákladu i drahocenné krve jejich vojáků, nežli zač celý Nový Zéland byl ceněn v očích tehdejší anglické veřejnosti.

Strohý vojenský režim byl by jistě zavedl pořádek a usmířil Maory, jejichž bohorovně předáci ctili skvěle vypravené hodnostáře gentlemany, ale pohrdali obyčejnými kolonisty, a umožnil ponenáhly vývoj kolonie na půdě zakupované jako »korunní země« od Maorů. Však nic takového se nestalo; kolonii dostalo se sice velmi energického guvernéra, který získal si vážnost na všech stranách, ale zároveň bylo usneseno, a to již několik let před zahájením samosprávy v Australii, aby osadě novozélandské dostalo se velmi liberální konstituce, jejíž podrobnosti měli si stanoviti sami volení zástupci občanů. Výborný guvernéř Sir George Grey, který zůstal pak dále po půl století velkou historickou osobností Nového Zélandu, dovedl na několik let zastrašiti a usmířiti Maory a provedl likvidaci New Zealand Company, která za jistou náhradu odstoupila všechna svá práva koruně, tak bezvadně, že nikterak neporušil samosprávných zařízení jí založených osad. Dříve nežli skončil svůj první úkol, pomohl ještě kolonistům v provedení první konstituce, kterou jejich delegáti vypracovali.

V geysirovém údolí u Wairakei.

Občané rozhodli se pro federální soustavu; některé záležitosti, jako poštovníctví, celní záležitosti a obrana země, byly společné a v nich rozhodovala ústřední koloniální vláda z prvu v Aucklandu sídlící, později do Wellingtonu přenesená. Jednotlivé provincie, jichž zprvu bylo šest, byly nadány dalekosáhlou samosprávou, která ráda zasahovala i do práv ponechaných ústřední správě. Z toho pocházely četné konflikty zájmů mezi společným parlamentem a vládou celé kolonie a mezi zastupitelstvy i správami provinciálními.

Přes to, že války maorské vypukly znovu vinou volených vládců koloniálních, kteří nedovedli a nechtěli respektovati hrdých domorodců, na něž mnozí z nich hleděli jako na bezprávné »negry«, a bylo třeba značných sborů anglických k vedení dlouhých válek na záchranu až dosud příliš slabých osad bělošských, vláda anglická neučinila ani jednoho pokusu, aby využítkovala nespokojenosti mezi osadníky a vnutila jim takovou vládu,

jakou by sama uznala za správnou. Příležitosti k tomu měla víc než dosti, neboť správa provinciální nefungovala dobře a obyvatelstvo Jižního ostrova velmi těžce neslo velké náklady válečné, na nichž samo nemělo žádné viny. Sám Sir George Grey, který po druhé byl povolán na Nový Zéland jako guvernér a vlivem své vlastní osobnosti dosáhl nesmírné obliby u kolonistů i Maorů, ač vládl ve skutečnosti skoro neomezeně, nepodnikl ničeho proti konstitučním řádům a byv odvolán ze svého úřadu, zůstal občanem kolonie a byl též po několik let jejím opravdovým vládcem jako ministerský předseda, opírající se o většinu v parlamentě. Sir George Grey měl nesmírnou zásluhu o pacifikaci maorských kmenů a o probuzení právního citu u svých spoluobčanů vzhledem k zaručeným a nezbytným nárokům domorodců. Bylo jeho dílem, že poražené kmeny maorské nebyly zbaveny pozemků, kterých potřebovaly, a že vyvinula se na dále velmi opatrná a zákonně správná praxe ve vykupování půdy z majetku domorodých kmenů.

Šetření maorských práv jde až tak daleko, že vývoj kolonisace i dopravy v některých krajích byl jím podstatně zadržán. Tak čekalo se s vystavěním železnice spojující Auckland s Wellingtonem až na opadnutí nepřátelského cítění mezi Maory v »Kings Country« a hustší osídlení severního poloostrova nepokračuje proto, že tamní kmeny maorské nechťi se vzdáti svých rozsáhlých území, ač jich jen z velmi malé části skutečně potřebují k své obživě.

Málokterá samostatná země dostala do vínku své svobody historii tak skvělou na důkazy, jak třeba šetřiti zaručených práv. Anglická koloniální správa i její výkonné orgány chovaly se spravedlivě jak ku právům svých vlastních kolonistů, tak i ke skutečným potřebám Maorů. Jejím bezvadnému právnímu cítění a nekonečné trpělivosti s vlastními příslušníky náleží na prvním místě zásluha, že na Novém Zélandě dostalo se tak znamenité výchovy pro pravou demokracii.

I když Maoři byli trestáni za války, ke kterým byli vyprovokováni, přece zůstalo jim vždy ještě více půdy, nežli potřebovali, i v nejúrodnějších krajinách, jejich zvyklostí kmenových ve správě společného jmění šetří se úzkostlivě a podíl, jaký byl jim zabezpečen na parlamentním zastoupení i ve vládě, je větší, nežli by jim podle počtu příslušníků náležel. Snad nikde jinde na celém světě není příkladu, že poraženým domorodcům bylo by se stalo tak málo příkoří evropskými dobyvateli a nikde v celé britské říši neshledáváme, že barevní domorodci byli by uznáni naprosto za plnoprávné občany své mocné kolonie.

Jen ten, kdo zná, jak hluboko je v britském obyvatelstvu, zejména u nižších tříd společenských zakořeněn předsudek proti barevnému obyvatelstvu, dovede plně oceniti, jak mnoho to znamená! Zdá se opravdu jakoby jisté podvědomí plemenné příslušnosti bylo tu záhy mělo velmi význačnou úlohu, i tehdy dokud ještě Polynésici a Maoři byli považováni jen za větev malajského

plemene. Dnes ovšem dovedou aspoň vědecky založení lidé rozuměti, proč je tu tak málo vrozeného odporu mezi bělochy a Polynésici. Je skoro jisto, že jsou nám mnohem příbuznější nežli ostatní plemena tropická i nežli větší část národů, které počítáme ke žluté rase. Jsou nám bližší nejen po stránce fyzické, nýbrž také svou dispozicí duševní, která je pro morální nauky i společenské názory bělochů v křesťanství i v moderním duchu vychovaných nesporně snadno přístupná.

Po maorských válkách nastala pro Nový Zéland doba velikého uvolnění a rozmachu. Jelikož provinciální samospráva nedovedla si zaopatřiti laciného úvěru, který by stačil k provádění velkého stavebního programu, bylo uzákoněno zrušení provincií a zachována pouze místní a okresní samospráva pro sledování zájmů drobných oblastí a veskerá moc zákonodárná a výkonná soustředěna do společného parlamentu a vlády z něho vycházející. Léta sedmdesátá byla dobou velikého rozmachu na Novém Zélandě. Kolonie dostávala velmi levný úvěr v Anglii, zlata těžilo se mnoho, chov dobytka i zemědělství prožívaly znamenité doby, odbyt jejich produktů za velké peníze byl stálý a tisíce nových přistěhovalců podporovaných z peněžních prostředků kolonie přicházelo do země. Zaměstnání bylo všude dosti, přes to, že na úkor širších vrstev obyvatelstva rozmohla se nebezpečně velkostatkářská soustava, jejíž představitelé snažili se všemožně rozšířiti svůj majetek proti nárokům nových kolonistů, kteří s malými prostředky nebyli s to se zakoupiti. Stavělo se však mnoho železnic, upravovaly se přístavy, na všech stranách bylo dost příležitosti k výdělku a parlament dovedl se zdržeti všech činů, které by vyvolaly v širokých vrstvách nespokojenost a podezření, že chystá se jich utlačování přes to, že v něm rozhodovaly hlavně majetné vrstvy. Již za sedmdesátých let vycházejí zákony na ochranu

Maorské řezby
v aucklandském museu.
(Dle pohlednice.)

pracujících žen a dětí, které byly postupně doplňovány a zlepšovány.

Jelikož nebylo dosti levného úvěru pro samosprávné korporace počínající provinciemi, a kapitalisté byli by žádali příliš dalekosáhlé záruky za investice do podniků v zemi tak vzdálené a dosud hlavně jen neblahými maorskými válkami proslulé, nastoupily pokrokové vlády cestu státního podnikatelství při stavbě železniční sítě, vystavěné dráhy spravovaly ve státní režii a zahájily státní působnost na mnoha jiných polích podnikání, která dosud skoro všeobecně byla přenechána soukromé iniciativě. Poštovní správa státní zavedla a spravovala též telegraf a telefon, stát podnikl však i pojišťování důchodů a pro život i zařídil veřejný svěrenský úřad (Public Trust office), který bere na sebe úlohu správce a vykonavatele majetku pro soukromníky za malý poměrně poplatek. Po příkladu státu obce a jiná samosprávná tělesa zakládaly podniky všeho druhu a spravovaly je volenými činovníky, kteří zhusta nebrali vůbec odměny za své namáhání. Vytvářelo se tak velmi čilé spolupůsobení všech vrstev obyvatelstva na veřejném životě a drobná samospráva vžíla se tak hluboce, že nepodlehla víru velkých politických stran, když jejich organizace začaly se zvýšenou měrou uplatňovati ve státní politice.

Tato státní podnikavost byla zahájena ještě před zrušením provinciálního zřízení, které nebylo s to opatřiti prostředky na úspěšnou činnost podnikatelskou. Jeho přívrženci dlouho se bránili centralisaci a povolili teprve, když většina občanstva uznala, že společný parlament, na jehož zodpovědnost peníze se vypůjčují, má míti také právo určovati, jakým způsobem má jich býti použito.

Zakladatelská činnost let sedmdesátých neomezovala se jen na praktické obory. Byla založena též universita spojující koleje předních měst v jeden celek, spjatý stejnými vůdčími zásadami, sjednoceno bylo národní školství a v oboru veřejného zdravotnictví postaven základ soustavným budováním sítě nemocnic.

Sir George Grey byl odpůrcem zrušení provincií, bojoval proti němu vášnivě v parlamentě a jako zásadový svobodomyšlný radikál stal se v kmetském věku svém ideovým zakladatelem strany liberální, v jejímž čele co předseda ministerstva zahájil zákonodárství mající za účel čeliti hromadění půdy jen extensivně využítkované v jedněch rukách. Pro svou osobní nesnášenlivost nehodil se tento patriarcha za politického vůdce parlamentní většiny, ale vliv jeho osobnosti i vysokých ideí, za něž neohroženě bojoval, měl i po jeho porážce v parlamentě velmi správný účinek na vývoj politických i kulturních poměrů na Novém Zélandě. Víra v jeho úsudek byla tak veliká, že ještě starce více než osmdesátiletého otázal se Richard Seddon telegraficky o radu, má-li vzíti na se předsednictví vlády.

Léta osmdesátá byla dobou stagnace, špatného odbytu, nízkých cen. Těžba zlata poklesla, peníze nespadať se opatřovaly, ceny za novozéland-

Ledovec Muellerův a Monat Sefton.

ské plodiny nestály za nic, pracovní poměry byly špatné, zákony na ochranu žen a dětí pracujících se nedodržovaly, mzdy sotva stačily na výživu a značný díl nezaměstnaných vystěhoval se ze země. Nedostatek zaměstnání vyvolal první celní ochranu pro průmyslové tovary zhotovované na Novém Zélandě a konservativní vláda dala i soukromému kapitálu výsady stavěti železniční tratě, které teprve později byly zase státem převzaty. Nespokojenost v lidu byla veliká, bezohlednost velkostatkářů a podnikatelů k bídě širokých vrstev budila odpor, počaly se tvořiti dělnické svazy a r. 1890 novozélandští přístavní dělníci přidali se ke svým druhům australským, kteří zahájili velkou stávkou v námořní dopravě.

Stávka skončila porážkou dělnických požadavků, ale probudila zájem celé veřejnosti o životní poměry trpících a nespokojenost projevila se touhou po reformách. Liberální strana dostala se k veslu a udržela se u vlády přes dvacet let. Léta devadesátá jsou nejhrošlivějším obdobím reformním. Bylo štěstím pro Nový Zéland, že jeho liberální strana vzala dělnické požadavky za své a dovedla tak na léta zdržeti vývoj třídní strany socialistické, když vůdcem svým a skutečným vládcem Nového Zélandu zvolila prostého dělníka Richarda Seddona, který jako důvěrník svých soudruhů stal se členem parlamentu a až do své smrti zachoval si důvěru a lásku nejširšího obecnstva v celé zemi.

Ve vládě, kterou liberální strana postavila v čelo státního stroje, bylo několik vynikajících mužů, vyznačujících se bohatstvím ideí, energií, podnikavostí a osobní poctivostí. Richard Seddon byl rozeným vůdcem, který přes nedostatek vzdělání dovedl znamenitě ovládati parlament i voličstvo a věděl, jak si získati a udržeti výborné spolupracovníky. Jen tak bylo možno provésti veliké množství novot, které kladly veliké nároky na trpělivost obyvatelstva všech tříd.

Úspěchy Seddonovy vlády dlužno ovšem přičísti aspoň z části na vrub velice zlepšené situaci hospodářské, která byla způsobena stoupaním cen novozélandských plodin na londýnském trhu a potrvala až do světové války. Rozmach vývozu mraženého masa, který zahájen byl již v létech osmdesátých, a rychlý vzrůst mlékařského hospodářství spadá právě do této šťastné periody, která povznesla znamenitě obecný blahobyt obyvatelstva.

Zákonodárná činnost byla zahájena úpravou pracovních podmínek pro dělnictvo, stanovením pracovní doby, minimálních mezd, zdravotních předpisů pro továrny a dílny. Již roku 1894 prošel parlamentem zákon, který uvedl v život smírčí výbory a rozhodčí soud pro spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Státní pense pro staré a neduživé příslušníky novozélandské byly zavedeny a velmi ostrými zákony vystoupilo se proti hromadění půdy u málo jednotlivců. Státu dány byly široké plné moci, vyvlastňovati půdu velkostatkářů za účelem hustšího osídlení, jak zemědělského, tak i jiného, uvedeny v život státní fondy, z nichž poskytovány na levný úrok půjčky drobným zemědělcům a později i dělníkům a málo placeným úředníkům a zřízením podpory k nabývání pozemků a zakládání vlastních domků a hospodářství.

Byly s úspěchem zavedeny různé způsoby pronájmu státní (korunní) půdy rovněž ve prospěch drobných osadníků a vším způsobem uplatňována snaha za odstranění bídy a jiných nedostatků dnešního sociálního systému. Stát ujímal se stále ve větší míře podnikatelské činnosti a rozšířil svou působnost na obory, které jinde byly ještě považovány za přirozenou doménu soukromé podnikavosti. Stát vyvlastnil některé uhelné doly, a vedl jejich správu i prodej uhlí z nich na vlastní účet, zařídil turistický úřad a podnikl vybudování Rotoruy jako lázeňského města, které zůstalo ve správě státních úřadů.

Tím, že se podařilo za jeho ministerstva předejiti těžkou finanční krizi, která hrozila jako důsledek zlých ztrát z let minulých, získal si Seddon také důvěry finančních kruhů a dostával snadno půjčky na levný úrok, které z velké části byly spotřebovány na podniky obecně užitečné a většinou vlastním výnosem uplácející úroky a snad prý i splátky na kapitál investovaný.

Celou řadu let až skoro do smrti Seddonovy prožíval Nový Zéland šťastnou dobu sociálního míru a hospodářského rozkvětu. Když Richard Seddon r. 1906 náhle zemřel, byl želen přívrženci i odpůrci jako největší státník

Při ústí Arthur Riveru do Milford Soundu.

kterého Nový Zéland dotud měl. Není sporu, že jak Šir George Grey tak i Richard Seddon patří mezi nejzasloužilejší budovatele moderních zásad, které od let osmdesátých uplatňují se ve správě britských dominií zámořských a mají proto význam nejen místní, nýbrž téměř všelidský, jelikož sociální reformy provedené v Novém Zélandě a v Australii, spolu se soustavou státního podnikatelství, byly odtud přejímány a upravovány podle potřeb a situace starých historických zemí.

Dlouhý klid v pracovních poměrech byl přičítán za zásluhu nucenému

smírčímu a rozhodčímu řízení, ale neprávem. Zprvu reptali zaměstnavatelé na to, že musí se podrobovat kolektivnímu jednání s dělníky rovněž organizovanými, pak ale působením nauk marxistických nastala nespokojenost dělnictva v některých oborech, jelikož rozhodčí soud nevyhověl vždy plně jejich požadavkům.

Dělnická strana socialistická oddělila se od liberálů, ale dosáhla svým tuze výbojným postupem jen toho, že přízeň většiny občanstva odvrátila se od liberální strany, které se kladlo za vinu příliš nehospodárné zacházení s penězi státními a jednostranné protežování vládních volebních okresů. V čele bývalé strany konservativní, která přezvala se reformní, stal se r. 1912 ministerským předsedou W. F. Massey, třetí z velkých státníků, kteří sloužili Novému Zélandu v kritických dobách.

Za světové války přeměnilo se reformní ministerstvo v koaliční národní za účasti liberálů, aby zajištěno bylo vítězné vedení války.

Teprve po válce byla koalice rozvázána, ale reformní strana získala si svou opatrnou umírněností a obezřelou správou financí takové důvěry, že znovu zvítězila při volbách a zůstala při vládě i po smrti svého dlouholetého vůdce W. F. Massey loňského roku (1925).

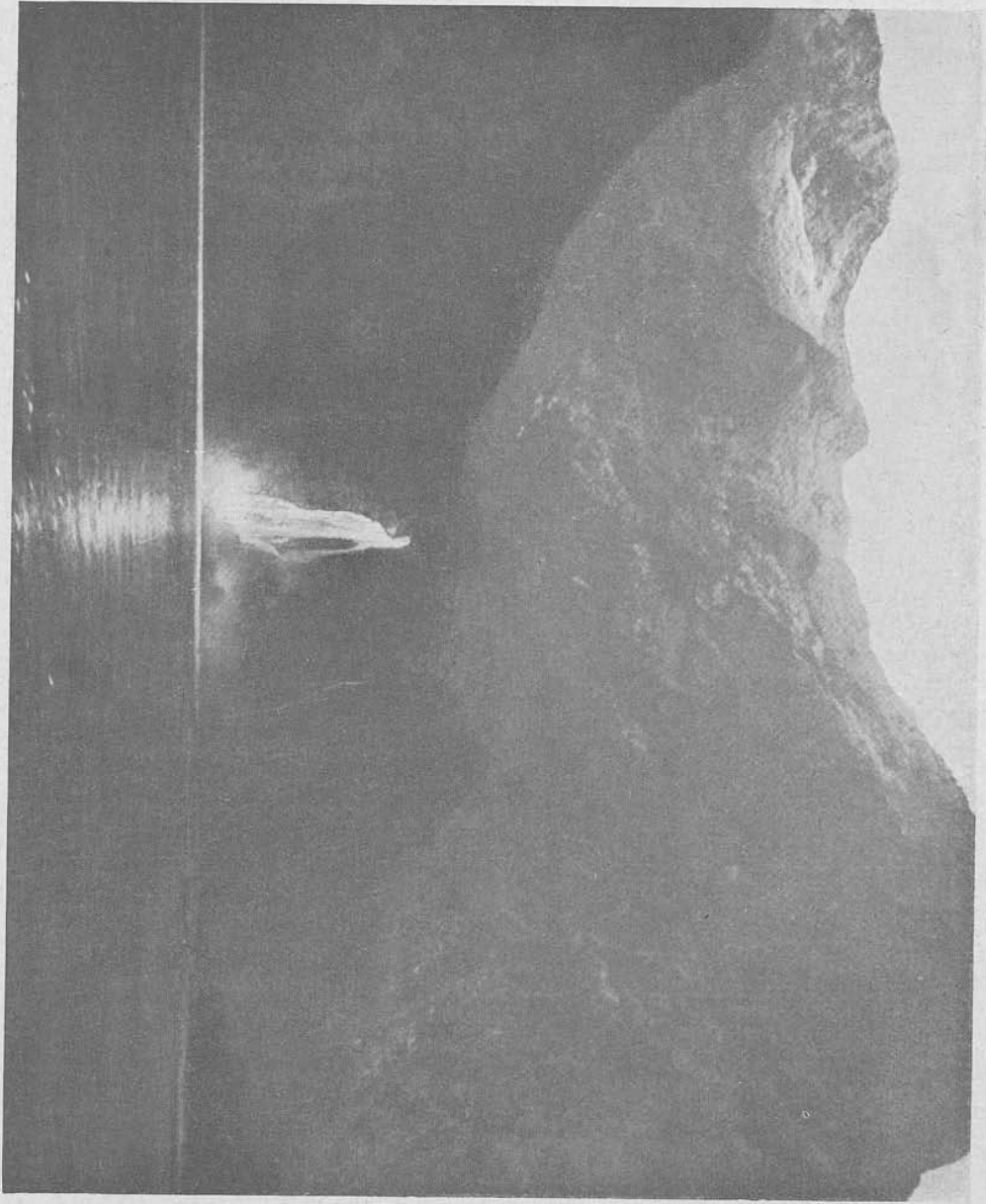
V Novém Zélandě byly uskutečněny přibližně stejné sociální reformy jako v Australii, namnoze o něco dříve a jednotněji, jelikož v Australii zhusta vznikaly komplikace neúplnou shodou mezi federálním zákonodárstvím a jednotlivými státy o problémech, které zasahovaly do pravomoci obou.

Zkušenosti posledních dvou desetiletí učí, že praktické výsledky, jichž bylo sociálními reformami dosaženo, zdají se býti příznivější na Novém Zélandě nežli v Australii. Třídní boj, bezohledně zahrocený nejen proti kapitalismu a zaměstnavatelům vůbec, nýbrž přímo proti státu a klidnému vývoji veřejného života, neujal se v Novém Zélandě do té míry jako v Australii.

Za světové války dělnické organizace australské naprosto neuznávaly národní povinnosti, přispěti k vítězství britských a spojeneckých zbraní ze všech sil, působily svým defaitismem a velmi úpornými stávkami nesmírné obtíže a podporovaly hotovou anarchii v pracovních poměrech.

V Novém Zélandě byly za války i po ní poměry mnohem klidnější a utěšenější. Revoluční, extrémní křídlo dělnické strany zůstalo skoro bezmocné, snahy jeho o rozrušení státního ústrojí setkaly se s naprostým nezdarem, neboť ani po válce nepodařilo se jeho přívržencům způsobiti citelné krize v pracovních poměrech. Ani pasivní resistence dělnictva (go slow movement) ani hnutí stávkové nedosáhly rozměrů ohrožujících nebezpečně normální hospodářský provoz.

Příčiny tohoto jevu jsou velmi mnohé. Uvidíme, že přírodní zdroje živiny novozélandského obyvatelstva, jeho rozšíření, zaměstnání i tempera-

Ledovci ohlazené srázy nad Bowen Falls u Milford Soundu.

ment jsou do značné míry rozdílné od australských poměrů, ale mimo tyto důvody nepolitické mají o lepší situaci na Novém Zélandě zásluhu momenty historickopolitické které posílily v některých bodech, na první pohled nenápadných, sklon k obecnému dorozumění všech vrstev obyvatelstva a zájem jejich na klidném vývoji hospodářských poměrů.

Jsem toho názoru, že jedním z hlavních důvodů, proč bezohledný třídní socialismus našel tak malé opory v Novém Zélandě, je ta okolnost, že všechny hlavní reformy provedla občanská strana liberální z vlastní iniciativy a v přesvědčení, že v demokracii musí se státi vše na zmírnění bídy. Nebyla k tomu donucována násilně, nepokoji dělnických organisací, nýbrž obratným a správným počínáním svých nejschopnějších mužů, kteří byli přesvědčenými zastánci zájmů širokých nemajetných vrstev a praktickými iniciátory odvážných oprav.

Dělnictvo novozélandské nemělo příčiny zatvrditi se proti občanstvu, jehož jedna politická strana vycházela jeho přáním vstříci skoro rychleji, nežli byla formulována a ve svazech dělnických prodiskutována. Druhá pak nesnažila se nikterak o ztenčení zákonem provedených reforem, ani když se dostala k vládní moci a měla většinu občanstva za sebou.

V Australii se nevyvinuly poměry tak příznivě, tam od samého začátku byl ostrý rozpor politický mezi stanoviskem stran občanských a strany dělnické. Roztrpčení vyvolané velikými stávkami let devadesátých dalo vznik samostatné straně dělnické, která v průběhu dalších let musila politickým bojem vymáhati reformy, jichž na Novém Zélandě dostalo se dělnictvu, aniž o ně svedlo politický zápas. Je ovšem pravda, že liberální strana v australském soustátí za vedení Alfreda Deakina učinila velice mnoho a jistě dobrovolně ve prospěch reformních požadavků, že bez její aktivní pomoci nebyl by býval odpor konservativnějších živlů tak snadno přemožen, ale přece jen historickým faktem zůstává, že v Australii reformy provozovala samostatná strana dělnická, kdežto na Novém Zélandě byly zásluhou jedné ze stran občanských.

Zajisté nemenším štěstím pro Nový Zéland bylo, že otěže vlády právě v té rozhodné době byly v rukách Richarda Seddona, na něhož celá dělnická vrstva hleděla jako na člověka opravdu svého. Seddon zůstal po celý život takovým, jakým byl, když mezi svými soudruhy na zlatých polích Westlandských dostal se do popředí svou rázností a nevybíravou upřímnou výmluvností. Bodrým občanem, který nikdy se nesnažil o to, aby vypadal jako gentleman, zůstal Richard Seddon i když byl všemocným ministerským předsedou. Jeho způsoby byly vždy stejně přímé ke každému, jeho výmluvnost rovněž nezměnila se ani formou ani obsahem. James Bryce praví, že zřídka kdy muž tak nízkého původu dospěl na vrchol politické moci. Revoluce dávají prý příležitost leckomu, ale Seddonovi nebylo třeba bouř-

livých časů, aby se povznesl. V současné době bylo málo tak vynikajících postav, jako tento populární diktátor, který získal a dovedl si udržeti moc bez násilí, ač neměl ani vzdělání ani opravdové výmluvnosti.

Zavedením smírčích výborů a rozhodčího soudu pro spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci posílilo i rozšířilo ovšem pevnou organizaci dělnictva ve svazech, které získaly také značného politického významu, ale snaha vlády pomoci nejširším vrstvám obyvatelstva levným úvěrem, aby umožnilo se zakládání spokojených domácností v rodinných domech a drobných hospodářstvích, měla velice blahodárný účinek na smýšlení lidu a seslabovala u velmi mnohých sklon k podvrtným tendencím.

Nemenší zásluhu o udržení klidu a pořádku získala si reformní strana, která zvítězila r. 1912 s programem úsporného hospodaření a zlepšení státní správy a neprojevila nikdy vůle omeziti výhody, kterých se lidu dostalo zákony provedenými stranou liberální, ačkoliv snadno by byla našla pro to omluvy v potřebě rázně vystoupiti proti extrémnímu křídlu dělnických organizací, které snažily se všemožně rozpoutati podobný neklid v pracovních poměrech, jaký se za války rozhostil po Australii. Vláda s celou svou autoritou postavila se za výměry rozhodčího soudu v pracovních sporech a držíc se přesně zákonů, které kdysi přes oposici jejích přívrženců byly uskutečněny, dovedla udržeti pořádek a zachovala si důvěru i širokých vrstev, když podařilo se jí velmi obezřetnou správou financí překonati těžké krize, již se dostavily v letech poválečných. Přes to, že válečné náklady byly obrovské a zvětšily již před tím veliké zadlužení Nového Zélandu více než dvojnásobně a úroková míra nových státních půjček je značně vyšší, učinila vláda vše, aby nemusila zhoršiti podmínky státních úvěrů pro drobné zemědělce a dělníky.

Nemalý význam pro to, že vláda reformní strany udržela si důvěru občanstva, měla též velmi obezřetná správa velikých obnosů, které vydávány byly za války na podpory rodin vojáků sloužících mimo vlast, na pomoc rodinám po padlých a na podpory válečným invalidům. Nebylo ani stížností veřejných proti způsobu, jakým byly investovány veliké úvěry, za něž mělo býti provedeno opatření vojáků navrátilších se z války pro občanská zaměstnání.

Všeobecně se uznává, že občanská morálka byla na Novém Zélandě vždy velmi vysoká a patrně ani válkou mnoho neutrpěla. I přísní kritikové správy liberální strany, které kladlo se za vinu dosti lehkomyšlné hospodaření a dosti jednostranné podporování volebních okresu vládních, uznávají naprostou osobní poctivost politických vůdců. Stejnou nezištností vyznačují se nejen úřednictvo, nýbrž i vedení různých samosprávných korporací. Obohacování jednotlivců na účet veřejnosti je prý zjevem zcela neznámým a také za války podařilo se prý omeziti nekalou spekulaci velmi vydatně. Zdá se, že jest tomu vskutku tak, neboť neviděli jsme nikde nád-

herných residencí nových zbohatlíků a nečetli jsme, ani neslyšeli stížností na přílišné zisky určitých lidí.

Je jisto, že Nový Zéland má všechny přirozené podmínky, které mohou býti příznivým základem pro spravedlivou demokracii a klidný, spokojený vývoj jeho občanstva. Není snad na světě jiného státního útvaru, kde skutečné poměry mohly by se přiblížiti snáze ideálu státního zřízení ke všem spravedlivého a všechny uspokojujícího. Ovšem přílišné zadlužení veřejné, činící skoro dvě stě liber šterlinků na jednoho obyvatele (na třicet tisíc korun, o něco více nežli v Australii), ztížilo i na Novém Zélandě velmi značně životní poměry, drahota doléhá na nejširší třídy a cítí se více nežli před válkou, jelikož zvýšení mezd a platů úřednických nebylo úměrné zdražení životních potřeb. Zdá se však, že důvěra ve správné státní hospodářství a v dobrou vůli politických kruhů, přispěti v mezích možnosti k uskutečnění sociální spravedlivosti, přetrvala všechny těžké krise posledních let vítězně a zdravý optimismus, který jest nejlepším prostředkem k přemáhání obtíží, jež se staví v cestu nejen v životě soukromém, nýbrž i veřejném, zdá se býti údělem největší části novozélandského obyvatelstva.

Nový Zéland byl prohlášen roku 1907 za »dominion«, to jest za samosprávnou součást britské říše, rovnoprávnou s Kanadou, Australským Soustátím i Uníí Jihoafrickou, a světovou válkou dostalo se mu úplného uznání jeho rovnoprávnosti a rovnocennosti s těmito mnohem většími a lidnatějšími součástmi říše, neboť stejně jako ony měl své zástupce na mírových konferencích a jest členem Společnosti národů.

NĚKTERÉ STRÁNKY NOVOZÉLANDSKÉ DEMOKRACIE

NOVÝ ZÉLAND A AUSTRALIE. NEPATRNÁ ÚMRTNOST. PŘÍZNIVÝ POMĚR MĚSTSKÉHO A VENKOVSKÉHO OSÍDLENÍ. RÁZ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY. OCHRANA PRŮMYSLU. OBCHODNÍ STYK S ČESKOSLOVENSKOU REPUBLIKOU. POMĚR K PŘÍSTĚHOVALCŮM. LOYALITA K BRITSKÉ ŘÍŠI. PROHIBICE. TROPICKÉ DRŽAVY NOVÉHO ZÉLANDU.

Britská kolonie na Novém Zélandě vyvíjela se osobitě jsouc vzdálena na opačném konci světa od evropských zemí, v nichž veškeré hospodářské a sociální dění nesmírně se komplikovalo chaotickými poměry politickými a národními. Byla šťastnější ještě nežli Austrálie ve svém vývoji a dospěla poměrně velmi snadno k takovému rozšíření obecného blahobytu, že stala se jednou z nejvzornějších demokracií světa.

Osamocenosť v dálavách Tichého oceánu byla jednou ze základních podmínek zdárného a hladkého vývoje tamních poměrů. Vše bylo tu nesmírně jednoduché, rušivé cizí vlivy sem doléhaly co nejméně, obyvatelé novozélandští pracovali opravdu svobodně na provádění svých ideálů, nikdo jim nepřekážel, ba naopak stará, konservativní Anglie důvěřivě půjčovala jim peníze na sociální pokusy, které by si byla jistě velmi ostře zakázala ve své vlastní domácnosti, nebo v bezprostředním sousedství.

Sama poloha zeměpisná určila Nový Zéland za vhodné místo pro zdárné podniknutí pokusu, aby vytvořena byla »utopie«, tak jak vypadá v myslích moderních sociálních reformátorů střizlivého, mírumilovného rázu, kteří nestojí o to, aby blaho pozůstalých bylo vykoupeno hrůzami sociální revoluce.

Jeho ostrovní ráz a oceanické podnebí mírného pásu poskytly mu mnohé výhody před australskou pevninou, jejíž obyvatelstvo dalo se se stejnou neohrožeností na cesty pokrokové, sociálně spravedlivé demokracie.

Vidíme-li mnohé přednosti na vývoji věcí v Novém Zélandě, nesmíme zapomínati, že přirozené poměry na tomto dvojostroví jsou mnohem jednodušší i příznivější úspěšnému řešení, nežli podmínky, jaké poskytuje skoro třicetkrát větší chabě členěný sousední kontinent.

Nový Zéland svou rozlohou je menší nežli kterýkoliv ze čtyřech velkých Australských států (Západní Austrálie, Queensland, Jižní Austrálie a Nový Jižní Wales), předčí však plochou svou Victorii a je čtyřikrát větší Tasmanie. Počtem obyvatelstva vysoko vyniká nad čtyři australské státy (Tas-

manii, Západní Australii, Jižní Australii, a Queensland), ale je pozadu za Victorii a Novým Jižním Walesem. Jeho průměrná lidnatost je menší nežli ve Victorii, ale značnější nežli v kterémkoliv z ostatních australských států. Ve srovnání s evropskými zeměmi je ovšem hustota jeho osídlení dosud jen nepatrná, neboť má na ploše skoro dvakrát tak veliké jako naše republika (268.280 km²) pouze 1,376.000 obyvatelů (5 na 1 km²), jinak řečeno jeho průměrné zalidnění také skoro dvacetkrát menší nežli v naší vlasti. Ze všech evropských států také chladné a neúrodné Norsko a Finsko mají průměrnou hustotu obyvatelstva jen o polovinu větší.

Při tak řídkém osídlení je velmi přirozeno, že v zemi těšící se poloze klimaticky tak výhodné a celkem dobře přístupné a úrodné jsou přirozené podmínky životní velmi příznivé. Domorodci novozélandští byli velmi zdravé a silné plémě a kolonisté vytvořili si sociální a hospodářské poměry svědčící úspěšnému vývoji lidských individuí. Statistika ukazuje, že Nový Zéland vyznačuje se nepatrnou úmrtností. Jest v tom směru na prvním místě mezi všemi státy světa. Poměrný počet porodů snížil se sice podstatně v posledních desetiletích, ale také poměrný počet úmrtí klesal, takže ještě nyní je roční přirozený přírůstek obyvatelstva přebytkem živých porodů nad úmrtími velmi značný a činí v normálních letech skoro půl druhého procenta.

Není pochyby, že vedle zdravého podnebí a poměrně vysokého blahobytu všech vrstev obyvatelstva, má o to velikou zásluhu též výborně organizovaná zdravotní služba, která s úspěchem se snaží potírati rozšiřování chorob zdělných a věnuje zvláštní péči matkám a drobným dětem. Úmrtnost dětí mladších jednoho roku je tu ještě značně menší nežli v Australii a činí jen polovinu průměrného počtu úmrtí maličkých dětí v Anglii a málo více nežli třetinu jejich úmrtnosti ve Francii a v Belgii. (V naší republice umírá dětí mladších jednoho roku průměrně tři a půlkrát tolik jako na Novém Zélandě!)

Velmi význačným a potěšitelným jevem jest též velké poměrné množství osob dosahujících vysokého věku. Jejich počet roste velmi patrně v posledních desetiletích a jednou z příčin tohoto příznivého stavu jest, že zavedením státních pensí starobních a výhodného pojištění pro stáří dává se poměrně většímu počtu lidí možnost užívati věku kmetského beze strachu před bídou a v dostatku nejn nutnějších potřeb!

Nový Zéland sdílí se svou mateřskou zemí Velkou Británií velmi snadnou přístupností od moře, jeho pobřeží jsou na všech stranách dosti dobře opatřena přístavy, které umožňují svému širokému okolí snadné spojení po moři, takže oblastí opravdu těžce přístupných a od pobřeží tuze vzdálených je velmi málo. Rozčlenění obou ostrovů je tak dalekosáhlé a vzdálenost i nejzazšího vnitrozemí od břehů tak malá, že doprava loďní má v každém směru a zejména pro dopravu nákladní význam mnohem větší, nežli

Maorská tanečnice z Whakarewarewy.
(Dle pohlednice.)

spojení železniční nebo po cestách, zejména na velké vzdálenosti. Tato okolnost byla příčinou, že vybudování hlavních tratí železničních šlo před se velmi pomalu a stalo se nutným teprve, když zejména od dopravy osobní a poštovní bylo žádáno stále většího urychlení a dochvilnosti.

Na své cestě Novým Zélandem poznali jsme z vlastního názoru ona čtyři největší jeho města, která snaží se v ušlechtilém vzájemném zápolení, aby vyhověla nárokům kladeným na moderní velkoměsta a získala si v některém směru přednost před svými soupeři. Poznavše neblahé účinky přílišné koncentrace v australských státech, ocenili jsme tím spíše blahodárné výsledky tohoto stavu věcí na Novém Zélandě. Místo jediného hlavního města rostoucího na úkor všech ostatních částí země jsou tu čtyři skoro stejně pokročilá a silná střediska soutěžící a dělící se o výhody a povinnosti velkého hospodářského a kulturního ohniska.

Decentralisace však má ještě další příznivé důsledky. Mimo k velkoměstům se řadí metropole, Auckland, Christchurch, Dunedin a Wellington, žije celá řada středních měst velmi intenzivním životem. Každé z nich se přičiňuje, aby využilo co nejúčinněji výhod, které mu poloha jeho poskytuje, a horlivě usiluje, aby bylo v popředí ve všem, co slouží k povznesení životní míry obyvatelstva.

Poznali jsme na vlastní oči, jak takovéto ušlechtilé závodění stalo se příznačnou vlastností všech lidnatějších městských obcí novozélandských. Tím většího uznání jsou hodny jeho krásné výsledky, jelikož podle svědectví nejlépe informovaných a přísně kritických posuzovatelů bylo jich dosaženo velmi nezištnou iniciativou a součinností občanů, kteří za své přičinění pro obecné dobro nemají jiné odměny nežli vědomí dobře vykonané poctivé práce.

Vysoce vyvinuté místní a provinciální vlastenectví harmonicky spojené s národním uvědoměním novozélandským a s hlubokým citem oddanosti k britské říši je pozoruhodný rys povahy občanstva ostrovního dominia.

Žárlost mezi jednotlivými městskými obcemi nepřekračuje meze nabádající k ušlechtilé soutěži. Neznám země, kde by tak velký počet měst majících mezi desíti a dvaceti tisíci obyvateli vyznačoval se tak vysokou měrou zdravého smyslu pro pokrok a pro samobytné uplatnění na poli kulturním.

Tolik opravdového porozumění pro estetické a kulturní potřeby veškerého občanstva nemají v Evropě zhusta ani veliká provinciální města. Vysoký smysl pro harmonický vývoj po všech stránkách občanského života zdá se býti vrozen celé veřejnosti a je velmi pozoruhodnou vlastností novozélandské demokracie. Každé i z drobnějších měst novozélandských přičiňuje se ze všech sil, aby v mezích možností stalo se co nejdokonalejším, třeba miniaturním obrazem pořádaného velkoměsta a aby celému okrsku, který

k němu gravituje jako k svému středisku hospodářskému a kulturnímu, poskytlo co nejvíce.

V Australii jediná Tasmanie má výhodu několika podobně samostatných a svérázně se vyvíjejících středisek občanského vývoje. Není pochyby, že v tomto decentralisaci příznivém rozložení obyvatelstva tkví veliká přednost. Je velikou a bezpečnou zárukou zdravého vývoje i do budoucna. Jako v celém světě projevuje se i na Novém Zélandě v posledních létech dosti silná tendence usazovati se v městech na úkor venkova, ale poměry jsou tu přece mnohem uspokojivější nežli ve velké většině mladých, rychle se vzrůstajících koloniálních států. Ještě roku 1923 ve čtyřech velkých městech sídlila jen jedna čtvrtina všeho obyvatelstva a všechna městská střediska s více než desíti tisíci usedlých měla ve svém obvodu teprve ne celou polovici všech lidí na Novém Zélandě žijících. Jak příznivý to poměr proti pěti státům na australské pevnině, kde jen ve velkoměstském okruhu hlavních měst žije kolem poloviny všeho obyvatelstva! Nový Zéland bude snad ušetřen i takového přerůstání velkých měst, jakým vyznačují se některé oblasti Spojených států amerických, Kanada i Argentina.

Právě nepřekotný rozvoj velkých středisek obyvatelstva je jedním z hlavních činitelů, které brání hromadění se živlů vyhýbajících se stálému zaměstnání v městech. Zdravá decentralisace městského osídlení je zbrání proti vzniku přelidněných, proletářských čtvrtí, v nichž poměry zdravotní bývají velmi škodlivé pro zdravotní i normální stav obyvatelstva.

Nový Zéland jest a zůstane patrně i na dále státním útvarom, v němž zemědělská, venkovská prvovýroba bude míti převahu nad průmyslem, i když počítáme k průmyslu těžení nerostného bohatství ve velkém měřítku. Jeho přirozené zdroje pro vývoj těžkého průmyslu nejsou tuze vydatné a nemá tu ani zvláště výhodných podmínek pro velké soustředění, tovární výroby na jednom místě. Proto vše nasvědčuje tomu, že potrvá velmi zdravá rovnováha mezi jednotlivými jeho oblastmi, která je výsledkem jak přirozeného učlenění obou ostrovů tak i porozumění obyvatelstva pro zdravý provincialismus.

Intensivní chov dobytka nabyl zejména rozmachem vývozu mraženého masa a mlékařských výrobků znamenitého rozšíření a zatlačil ostatní odvětví zemědělská do pozadí, takže jejich důležitost zejména pro zámořský obchod a platební schopnost Nového Zélandu se podstatně zmenšila.

Průmyslová odvětví zpracující plodiny venkovské produkce zvířecí i rostlinné nemají tendenci soustřeďovati se v hlavních městech a tak jest zdravý, přirozený vývoj populační otázky do budoucnosti zajištěn, neboť plochy půdy dosud nevzdělané, ale plodné, jsou ještě velmi rozsáhlé zvláště na Severním ostrově, a hodí se prý rovněž velmi dobře k intensivnímu chovu dobytka a dovolí značné sesílení venkovského osídlení.

Při výtoku řeky Waiatu z jezera Manapouri.

V převaze zemědělských zaměstnání nad velkým průmyslem spočívá jedna z nejbezpečnějších záruk proti převaze živlů proletářských, snažících se o podvrácení společenského řádu, jak je ve své dočasně nejlepší formě v Novém Zélandě utvrzen. Ovšem nespokojené, po půdě hladovící venkovské obyvatelstvo bývá nebezpečným pomocníkem průmyslového dělnictva ve sklonu k převratným ideám, ale na Novém Zélandě vyvinuly se poměry pro drobné zemědělce velmi příznivě a tak přirozená jejich konzervativnost má velmi zdravou oporu v dnešním společenském i hospodářském řádu.

Péče státu o zdokonalení výrobních podmínek v zemědělství je všestranná a vzorná, řídí se nejlepšími příklady v jiných zemích. Pokusná hospodářství, odborná výchova, přísná kontrola jakosti výrobků, podpora strojí výroby, zejména rozšířením využití vodních sil na získání a rozvádění elektřiny do všech odvětví hospodářské činnosti, činí veliký pokrok a obecné pro-

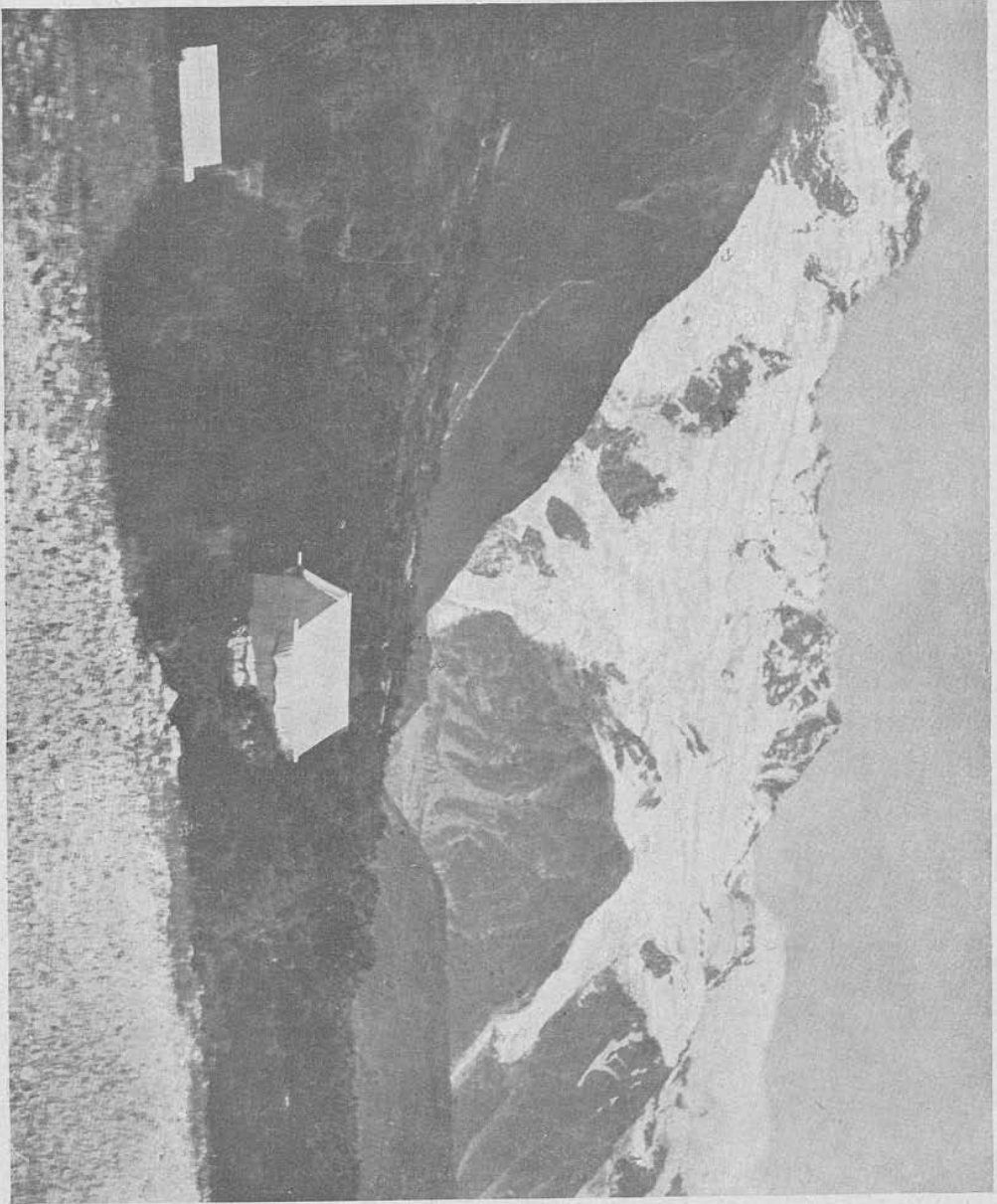
zumění pro výhody racionálního hospodaření je mnohem větší, nežli přirozený sklon ke lpění na starých výrobních zvyklostech.

Při vši své pohyblivosti a smyslu pro pohodlí a moderní vymoženosti cítí se novozélandský zemědělec na svém venkově lépe, nežli většina jeho australských kolegů. Podnebí novozélandské je až na některé výjimky nevelkých krajin, které ohrožuje periodické sucho (okolí Napieru), poměrně dosti vlhké a má vláhu tak zajištěnu průběhem celého roku, že píeniny rostou skoro stále a není třeba činiti velkých zásob ani doplňovati doma vypěstovanou potravu pro dobytek nákupem značného množství dovážených nebo továrně připravených krmiv.

Mzdy dělnické jsou na Novém Zélandě tak vysoké a proto i ceny tamních výrobků průmyslových tak značné, že nelze počítati ani v budoucnosti na to, že by Nový Zéland stal se zemí vyvážející tovary, s výjimkou jen pro světový trh zpracovaných plodin svého zemědělství. Přes malé vyhlídky rozpětí průmyslové výroby provádí Nový Zéland od let osmdesátých ochrannářskou politiku celní, která zabezpečuje tamním řemeslníkům i továrním výrobcům domácí odbyt před soutěží dováženého zboží. Jako v Australii tak i zde nedostatek tovarů dříve z ciziny odebíraných způsobil za války velmi značné rozšíření průmyslové výroby i v oborech, které dříve tu nebyly ani zastoupeny. Ochranná cla zajišťují až příliš silně také mnohá výrobní odvětví, nemající přirozených zdravých podmínek k rozvoji a jsou příčinou, že kupující obecenstvo dostává předražené zboží domácí výroby místo lepších výrobků cizích, které by při volné soutěži byly hodně levnější a poskytovaly mu uspokojivějšího výběru.

Ochranný tarif ve prospěch soutěže neschopné průmyslové výroby je anomalií, ba přepychem v zemi, jejíž přebytek zemědělských plodin musí soutěžit na světovém trhu za vývozních podmínek mezinárodních a má nad to proti sobě nevýhodu nejdelsí cesty a nejdražší dopravy až na evropská tržiště. Jeho schopnost soutěže je ovšem skvělá, ale je založena jen na spolehlivé jakosti a velmi svědomitém třídění výrobků, které dějí se pod nadmíru přísnou kontrolou státních orgánů. V tomto směru je vývoz novozélandských masných a mléčných produktů hodně v popředí před australskou soutěží. Zaručená jakost vývozního zboží svědčí sama o velmi svědomitém povahovém založení novozélandského obyvatelstva a dokazuje, že jak podnikatelé, tak také dělnictvo mají porozumění pro důležitost dobré pověsti vývozního zboží, které na londýnském trhu právě pro osvědčené své vlastnosti požívá přednostních cen a velké obliby.

Ne bez příčiny žehrají novozélandští zemědělci, kteří mají již v krvi, aby dodávali plodiny co nejlepší, že musí platiti nepoměrně zvýšené ceny za málo dokonalé výrobky domácího novozélandského průmyslu. Dovození že poskytnutím volného obchodu upadla by sice průmyslová výroba, za to

Mount Seltou od Hermitage.

však zemědělství mohlo by produkovati více a laciněji, bylo by schopno více a úspěšněji vyvážeti a celá země byla by s to uživiti tak větší počet lidí nežli za dnešních poměrů. Také životní podmínky pro všechny vrstvy obyvatelstva byly by prý lepší. Snížení cen za šaty, obuv, prádlo a jiné potřeby přišlo by vhod také těžbě nerostné a usnadnění vývozu novozélandských produktů zemědělských vyvážilo by po mnohých stránkách pokles průmyslové výroby v městech.

Prozatím ovšem obecná tendence národohospodářská není přízniva takovému vývoji. Nový Zéland považuje za svou povinnost chrániti nejen svých průmyslových výrobků vysokými celními sazbami, nýbrž pomáhati též preferenčními, značně sníženými cly britskému průmyslu proti soutěži cizozemské na vlastním tržišti.

Na štěstí pro dovoz československého zboží byly až dosud v mnohých oborech podmínky dosti příznivé, jelikož celá řada našich vývozních odvětví nesoutěží přímo proti výrobkům, na jejichž ochraně novozélandským úřadům záleží a proto vyvíjel se náš vývoz do Nového Zélandu dosud až neočekávaně dobře.

Ve svém celním tarifu má ovšem Nový Zéland pohotovou zbraň také proti všem státům, které by poškozovaly jeho příznivou bilanci obchodní, totiž vyvážely do něho více zboží, nežli zač odebírají z novozélandských produktů. Považuje za své právo dovoliti přístup na své trhy jen zboží z těch cizích států, které nahrazují to koupí jeho vlastního vývozního zboží. Z toho důvodu měla by se u nás věnovati pečlivá pozornost statistice původu vlny, koží a kožešin k nám dovážených, abychom znali přesně, jak mnoho z Nového Zélandu kupujeme a mohli se tím vykázati tamním úřadům, které přirozeně ve své statistice vývozu nemohou sledovati konečné určení těchto surovin, do Evropy ve velikém množství vyvážených.

V novozélandské statistice zámořského obchodu v položce vývozu Československá republika není skoro ani zastoupena, kdežto dovoz z ní, ač dosud poměrně nevelký ve srovnání s mnoha jinými státy, činí přece dosti vysokou sumu, která prý znamená pro Nový Zéland pasivum.

Ve skutečnosti jistě tomu tak není; dostal jsem informace na Novém Zélandě samém, že tamní vlny prodá se do Československa značné množství ovšem prostřednictvím Londýna a německých obchodních domů, ale naše oficiální statistika dovozu nepodává o tom žádných dokladů, které by mohly býti ukázány jako doklady všem, kdož poukazují, že Nový Zéland je pasivní v obchodu s Československou republikou.

Bylo by chybou podceňovati důležitost novozélandského nebo australského tržiště pro nás. Kupní síla tamního obyvatelstva je veliká, spolehlivost obchodních kruhů nad průměr dobrá, ochota kupovati československé zboží, je-li cenou a jakostí schopno soutěže, velmi příznivá a všech před-

Geysirové terasy za Whakarewarewou.

sudků prostá. Byla by věčná škoda, kdyby byly zanedbávány podmínky tak výhodné, které mohou našemu průmyslu dáti spolehlivý odbyt v ceně mnoha milionů ročně. Roku 1923 dosáhl náš vývoz do Nového Zélandu ceny skoro jednoho sta tisíc liber šterlinků, to jest asi šestnáct milionů Kč a lze očekávat, že ještě poroste, nenastanou-li poměry abnormálně nepříznivé, na nichž bychom jistě sami měli značnou vinu.

Obyvatelstvo Nového Zélandu bílé pleti přistěhovalo se z největšího dílu z Velké Británie. Pravím výslovně z Velké Británie, totiž z Anglie z Walesu a ze Skotska. Irčanů je tu poměrně mnohem méně, nežli v Australii. Z evropské pevniny pochází jen malá část kolonistů a většinou se již úplně přizpůsobila. V letech sedmdesátých přistěhovalo se několik tisíc Němců a podobný počet Skandinávců. Přistěhovalectví Jihoslovanů je mladšího data a Jihoslované jsou jediný bělošský živel, který dosud málo se asimiloval novozélandskému prostředí. Jsou tu v jisté nevýhodě, neboť jejich životní

zvyklosti a malé školní vzdělání spolu s tmavým typem zařazují je mezi »Dagoes«, s nimiž Novozélandané neradi zacházejí, jako se sobě rovnými.

Proti přistěhovalectví Asiatů brání se Nový Zéland již dlouho dosti úspěšně stíženými podmínkami při vstupu do země a hrozící příval Jihoevropanů byl příčinou, že také imigrace čtení a psaní neznalých bělochů je znemožněna. Přes veškeru ostrážitost žije v Novém Zélandě stále ještě na tři tisíce Číňanů, kteří po prvé ve větším počtu se sem nastěhovali v době slávy zlatých rýžovišť. V posledních létech snaží se proniknouti sem ve větším množství také Indové. K imigraci těchto »spoluobčanů« britské říše nestaví se Novozélandané o nic příznivěji nežli obyvatelstvo ostatních dominií!

Vzrůst počtu obyvatelstva je pomalý. Pouze v sedmdesátých létech podporovala vláda přistěhovalecký ruch nejen z britských ostrovů nýbrž i z evropské pevniny. V pozdějších dobách byly výhody pro přistěhovatele omezeny skoro výhradně na osoby usídlené ve Spojeném království Velké Británie a Irsku a obyvatelstvo rozmnožovalo se hlavně značným přirozeným přírůstkem domácího obyvatelstva. Světová válka poměry spíše přiostrčila proti nebritským příslušníkům.

Životní názor Novozélandanů tak jak se vytvořil v době sociálních reforem nebyl přízniv přistěhovalcům. Dělnictvo nerado vidělo soutěž živlů, které by zvýšením nabídky práce mohly porušiti rovnováhu na pracovním trhu a ohrozit výhody, kterých bylo dosaženo proti zájmům kruhů zaměstnavatelských. Stejně jako v Australii, tak i na Novém Zélandě organizovaná práce nechce ani slyšeti o tom, že by měla se dělití s nově příchozími o výhody, jež získala, a hledisko dělnických kruhů zvítězilo v politice imigrační.

V létech poválečných počet přistěhovalců, jimž dostalo se částečné náhrady dopravních nákladů stoupl proti poměru let předválečných o něco, ale počet nebritských příslušníků mezi nimi jest zcela nepatrný.

Pro vystěhovatele československé neposkytuje v přítomné době Nový Zéland výhod žádných. Poměry jsou tam pro ně jako pro cizince vůbec velmi nepříznivé. Nemajetní přistěhovaleci narážejí na všech stranách na překážky, neboť organizace dělnické velmi přísně střeží, aby cizinci dosud nepřijali za jejich členy nebyli zaměstnáváni. Práce na farmách liší se do té míry od evropských zvyklostí, že také v tomto směru je velmi málo příležitostí k nalezení trochu jen slušné obživy. Obory, v nichž výkonnost a a štěstí pracovníků mohlo se uplatnití svobodněji, jako rýžování zlata a dobývání kauriové prýskyřice, jsou dnes v úpadku nebo ve vleklém poklesu, a neskytají vyhlídek pro nově příchozí. V povoláních, k nimž je třeba zvláštního školení, je dokonalá znalost anglického jazyka nezbytnou podmínkou úspěchu a stejně jako v Australii je ochrana domácích odborníků proti soutěži cizinců prováděna velmi přísně, takže pro lékaře, inženýry a

V modelu »pa« u Whakarewarewy.

jiná povolání s akademickým vzděláním není tu snadných vyhlídek na úspěch.

Novozélandčané jsou velmi hrdí na to, že jsou skoro čistokrevnými Brity, a snaží se všemožně, aby zachovali si vlastnosti obyvatelstva Velké Británie, pokud lze je srovnati s opravdovou demokracií, která v Novém Zélandě panuje naprosto bez předsudků. Tvrdí se, že také po tělesné stránce Novozélandčané méně se odchýlili od anglického skotského typu nežli Australané. Vynikají rozložitější tělesnou stavbou, kdežto Australany nazývají »cornstalks« to jest stébla, pro jejich prý tenké, vysoko vyhnané postavy. Ovšem jak na Novém Zélandě, tak i v Australii je méně lidí nezuživých nežli v Anglii, jelikož životní podmínky jsou v obou zemích mnohem příznivější, nežli v městských průmyslových okresech i v některých venkovských oblastech mateřské země.

Není pochybnosti, že Novozélandčané jsou v celku konservativnější Australanů v tom smyslu, že zůstali více věrni domácím zvykům a tradicím svých britských vlastí. Vzpomenete si, že Christchurch je typické venkovské

»katedrální« město anglické a Dunedin má zcela skotský ráz. Obě tato města jsou velmi hrda na to, že si zachovala tak bezvadně vlastnosti svého původu. Podnebí má zajisté velkou o to zásluhu, že Novozélandčané se méně odehýlili od britských vzorů nežli Australané. Vlhké, oceanické klima s mírnou zimou a nepříliš obtížným horkem v létě učinilo aklimatisaci kolonistů britských velmi snadnou, kdežto v Australii musili si převahou zvykatí na zcela jiný typ podnebí a přizpůsobiti jemu svůj denní život. Právě v Tasmanii, kde podnebí je podobné novozélandskému, jsou konservativní anglické a skotské živly rovněž velmi dobře zachovány.

Přes to, že Australané dokázali velmi slavně, jak mnoho cítí pro svou starou vlast a jak pevně stojí při britské říši, přece je mezi nimi a mateřskou zemí mnohem více, třeba povrchních neshod, nežli mezi Novozélandčany a Velkou Británií. Obdiv Novozélandčanů pro všechno britské je velmi nadšený, láska jejich k staré vlasti nezná, jak se říká, mezí, a ze všech dominií oni jsou za všech okolností nejloyálnější a nejoddanější myslénce co nejužší součinnosti s říší.

Kdežto australská Labour party zahrává si s myšlénkou úplného osamostatnění a vyhýbá se ráda povinností, které má Australie k říši za výhody, jež jí toto příslušenství poskytuje, Nový Zéland nemá prostě místa pro živly, které by se suazily podvracetí jeho těsnou souvislost se starou vlastí a jedním z hlavních všeobecně platných důvodů proti tamní »Labour party« je její přiznaná neloyálnost k říši. Vedle všech ostatních příčin, které jsem již uvedl jako nepříznivé velkému rozvoji extrémního třídního hnutí socialistického, je nedostatek citění pro soudržnost britského imperia a britskou vlast velmi rozhodným momentem, který proti dělnické straně posiluje odpor i nedůvěru u širokých vrstev obyvatelstva.

Hlavní rozdíl mezi Angličany a Skoty doma a mezi Novozélandčany je ovšem v pojmání demokracie. V Anglii demokracie je jenom zevní forma politická, pod níž stavovské rozdíly bujejí stejně jako dříve. Ve Skotsku patriarchální přichylnost ke šlechtě a ke »clanům« je rovněž na úkor demokratického citění. Na Novém Zélandě stavovských rozdílů vůbec není. Nevytvořily se tam ani velké rozdíly ve statech pozemských ani ve společenském chování a ve výchově školské. Státní školy poskytují všem příležitost vzdělati se, návštěva škol je nucená, negramotnost skoro neexistuje. Soukromých škol a internátů, v nichž hlavní důraz se klade na společenskou dresuru, není mnoho a jsou řízeny svobodomyšlněji a praktičtěji nežli podobné ústavy ve staré vlasti.

Zdá se, že ani světová válka neměla příliš zjevných účinků na rozvrstvení novozélandské společnosti. Ani v Aucklandě, nejbohatším a nejsvětětějším městě dominia, není živel zbohatlíků nápadný svým sklonem k přepychu a k extravagancím.

Snad není mimo severské země evropského státu, v němž by průměr inteligence, svědomitosti a pokrokovosti obyvatelstva byl tak veliký jako na Novém Zélandě. Je to venkoncem příkladně zdravý národ a jedinou smutnou stránkou na jeho štěstí je, že počet lidí, kteří jsou ho účastni je tak mizivý proti obrovským masám těch, kdož musí se plahočiti životem za poměrů nenapravitelně nepříznivějších.

Svou pokrokovost v otázkách veřejné morálky snaží se dokázati značná část obyvatelstva novozélandského velmi ostrým bojem za úplnou prohibici. Rozšíření volebního práva na ženy před třiceti léty bylo jednou z hlavních opor tohoto hnutí, ale nezdá se, že by se jeho konečné vítězství již blížilo. Prozatím dává zákon právo obcím i okresům (county), aby se vyslovily buď pro úplnou, nebo omezenou prohibici lihovin ve svých okrscích a některý počet okrsků má zákaz lihovin zavedený již po léta. Pro úplné zavedení nucené abstinence bylo by třeba tří pětín hlasujícího voličstva v celém státě a roku 1922 byl poměr hlasů nepříznivější pro přátele prohibice nežli o tři léta dříve. Působí prý tu výstražně americký příklad, Novozélandané nemají chuti vystavovati svou znamenitou občanskou kázeň pokušení a nebezpečí tak velikému.

Ve světové válce dokázal Nový Zéland své britské vlastenectví znamenitou obětavostí, která snad předstihla svou spontánností a rozhodností v nejširších vrstvách obyvatelstva všechna ostatní dominia. Sto tisíc Novozélandanů sloužilo ve světové válce mimo svou vlast, to znamená každý jedenáctý člověk a skoro 17.000 jich položilo svůj život za věc spojenců. Nadšení pro sbírky ve prospěch válečných fondů bylo skoro všeobecné a výnos všech podniků toho druhu byl neobyčejně vysoký. Zdá se, že i po válce Nový Zéland věnuje opravdovější péči výcviku své miliční armády nežli Austrálie, kde antimilitaristický duch velice se rozšířil hlavně působením mezinárodně smýšlejícího křídla Labour party.

Z vlastní iniciativy zmocnili se Novozélandané hned s počátku světové války německého díla souostroví Samoa, měli toto území obsazené po celou dobu války a dostali je přidělené mandátem Společnosti Národů. Mimo to je Nový Zéland podílníkem společného mandátu nad fosfátovým ostrovem Nauru spolu s Britskou říší a Australským soustátím. Tím rozšířilo se podstatně území novozélandského příslušenství v Oceánii. K ostrovům, Novým Zélandem anektovaným, patří souostroví Kermadecovo, které bylo připojeno již roku 1887, a pak skupina ostrovů Cookových s některými drobnými ostrůvky polynéskými, anektované roku 1901. Plocha všech anektovaných ostrovů činí jen asi 760 km², ostrovy Kermadecovy jsou neobydleny a Cookovy s ostatními mají celkem něco přes třináct tisíc duší.

Dva ze čtyř větších sopečných ostrovů Kermadecovy skupiny, které francouzský objevitel d'Entrecasteaux nazval po kapitánu jedné ze svých

lodí, mají dosud činné sopky, půda jejich je znamenitá, podnebí velmi vyrovnané, skoro tropické, ale nedostatek tekoucí vody je hlavní příčinou, proč bylo vždy znovu upuštěno od pokusů o jejich stálé osídlení. Z Cookových ostrovů Rarotonga je nejvyšší a nejznámější, počítají se sem též Herveyovy ostrovy, které někdy spojují se s Cookovými pod společným jménem, dále široko daleko roztroušeny jsou lidnatý ostrov Niue (Savage), Palmerston, Manihiki, Penrhyn čili Tongareva, Rakaanga, Pukapuka čili Danger Island a Suwarow. Tento jest nyní neobydlen. Ostrovy tyto vyvážejí kopr, pomeranče, banány a toматы.¹⁾

Novozélandané přičítají si na nemalou zásluhu, že počet domorodého polynéskeho obyvatelstva na těchto ostrovech vzrůstá, a věnují svým svěřencům velkou péči. Budeme mít příležitost, abychom na Samoi se seznámili se zásadami a dosavadními výsledky novozélandské správy.

XVI

CESTA A POBYT NA FIDŽI

»NAVUA«. KRÁLOVNA Z TONGY. ADMINISTRÁTOR SAMOY. OSTROV KANDAVU.
KOLONIE FIDŽI. SUVA. INDOVÉ. DOMORODÉ VESNICE. VÝLET DO REWY.
HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ SOUSTROVÍ.

Qvou cestu na tropická souostroví tichomořská nastoupili jsme třetího března 1923 na parníku novozélandské Union Steamship Company v Aucklandu »Navua«. Netěšili jsme se mnoho na pobyt na této lodi. Slyšeli jsme již předem, že je to velmi obstarožný koráb, který v nejbližší době má býti vyřazen ze služby na pravidelné tropické linii a skončí své poslání jako nákladní loď.

Kabiny na »Navui« byly podle starého způsobu určeny pro tři až čtyři osoby a očekával prý se takový nával cestujících, že kanceláře společnosti žádaly ode mne zaplacení plného jízdného za tři osoby (i se stravou) za poskytnutí třílůžkové kabiny pro nás dva. Považovali jsme to za vydírání a odhodlali jsme se podstoupiti raději nepohodlí cizí společnosti. Moje žena sdílela kabinu se dvěma cizími dámami, já jsem měl za společníka starého židovského obchodníka ze Sydney, který třetí lůžko zaujal pro svou vzorkovnu. Náhodou byl můj soused muž zcela příjemný a vzorně čistotný. Jezdil už přes dvacet let na »ostrovy« a dovedl vypravovati mnoho zajímavého ze svých zkušeností. Rádi vzpomínáme na jeho vždy dobrý humor, kterým dovedl často rozveseliti i spolucestující mořskou nemocí stíhané. Moje žena měla ve své kabině společnost mnohem obtížnější; obě dámy, s nimiž ji sdílela, trpěly velmi silně mořskou nemocí, jejich zoufalá nálada a stále bezprostřední sousedství kazily jí velmi první část plavby. Na štěstí spolucestující naši nejeli až na Samou, vystoupili za jízdy, a tak poslední díl plavby mohli jsme zase trávití pospolu.

»Navua« byla o hodně prostrannější nežli »Morinda«, která nás o půldruhého roku dříve nesla ke břehům Nové Guineje, ale lišila se od ní velmi nepříjemnou vlastností, že ráda se houpala i na moři velmi klidném. To mělo za následek, že převážná část cestujících nebyla nikdy skutečně bezpečna před mořskou nemocí.

Viděti značný počet lidí, s nimiž jste stále ve styku, trvale v bezútěšné náladě není právě příjemnou zkušeností. Při dlouhé plavbě na malé lodi v tropických mořích překáží to velmi. Při plavbách v chladném podnebí churaví rádi tráví čas ve svých vlastních kabinách a vycházejí, jen když

se cítí lépe, ale v tropech jsou i mořskou nemocí stížení rádi stále venku, v salonech a na palubě.

Již v Aucklandském přístavu pozorovali jsme kolem »Navue« poněkud nezvyklý ruch, větší, než jaký zpravidla bývá při odjezdu nevelké lodi, která nastupuje jen svou pravidelnou čtyřnedělní okružní plavbu.

Společnost hodnostářů doprovázela k lodi vynikající cestující. Panující královna souostroví Tongy vracela se »Navuou« z několikaměsíčního pobytu na Novém Zélandě a nový administrátor mandátového území novozélandského, Západní Samoy, byl i s rodinou rovněž naším spolucestujícím.

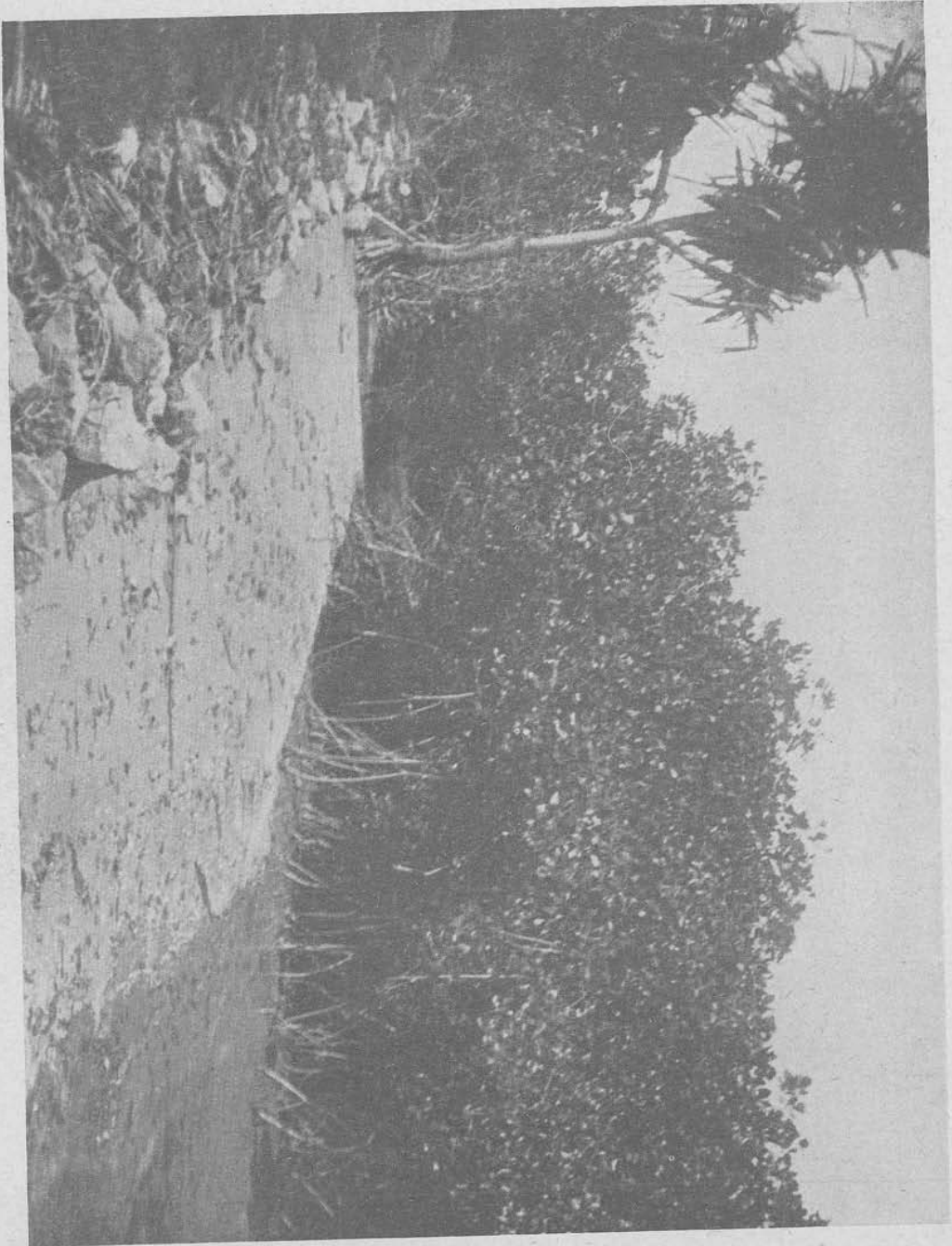
Pro všechny mořskou nemocí nezdolané plynula cesta celkem velmi příjemně. Pluli jsme skoro přímo k severu; teplo bylo každý den citelnější. Zdálo se, že dusné letní parno již minulo, sprchlo každého dne, a příjemná bríza zmenšovala vedro a netrpěli jsme mnoho známou skleníkovou vlhkostí, která v době dešťů bývá útrapou cest v tropických mořích. Azurově modrá hladina nezmítala se příliš, ale nebyla též nikdy tak klidná, jako by ji olejem polil. Albatrosi nás provázeli skoro stále, pozorování létavých ryb ve dne a světélkování moře večer zaměstnávalo nás při procházkách na palubě.

Královnu z Tongy viděli jsme poměrně zřídka. Neúčastnila se pravidelných jídel s ostatní společností a omlouvala to sklonem k mořské nemocí. Zdržovala se nejvíce ve svých kabinách a jen občas vycházela na palubu i účastnila se každého hovoru. Byla to velmi mladá dáma obrovské postavy, pleti čokoládově hnědé, přívětivá a laskavá ke každému, ale v celku dosti rezervovaná v chování k bělochům. Byla si patrně dobře vědoma, jak mnozí Britové hledí s jistým předsudkem na všechny barevné, a proto taky nevyhledávala společnosti bělochů více, než společenský mrav kázal. Oblékala se vkusně a nenápadně podle evropské módy, mluvila výborně anglicky a dělala dojem velmi inteligentní, dobře vychované, trochu snad pasivní aristokratky.

Velkou zábavu působili nám její synkové. Byli to tři malí kluci, nejstarší asi čtyřletý, druhý asi o rok mladší a třetí začínal teprve běhati. »Korunní princ« byl zdravý, silný klučina, roztomilý neposeďa, který svým mladším sourozencům provedl mnoho drobných, často velmi žertovných taškařic. Jeho vychovatel, starý šedivý Tongajec, měl s ním mnoho práce. Všichni tři tmaví princové těšili se přátelské, ale nevtíravé pozornosti všech cestujících, neboť byli velmi dobrosrdeční a nenároční, i když jimi, jak se říká, čertí šili.

Několik mladých vzrostlých Tongajců a dvě mladé aristokratky z průvodu královnina přicházeli každého večera do lodního salonu a snažili se přispěti ke společenskému programu hrou na piano i zpěvem. Jejich výkony nebyly nijak pozoruhodné a také zpěvy, které ve svém vlastním jazyku přednášeli, neměly originální ceny. Byly to patrně překlady nebo parafráze

Pandanus a houšči mangrove při ústí Remy.

známých anglických, evropských a amerických písní a neměly ani původního nápěvu.

Nový administrátor samojský, generál G. S. Richardson, proslul za války jako přední organisátor novozélandských sborů vypravených na evropská a asijská bojiště. Přijal funkci administrátora mandátového území na zvláštní přání generálního guvernéra admirála Jellicoea i premiera Massey, aby své osvědčené schopnosti uplatnil v tomto teritoriu, jehož rozkvět měli novozélandští státníci za čestný úkol své vlasti.

Ubíral se prozatím na tři léta do Apie, provázen chotí a třemi dětmi. Tyto vytrhl ze škol novozélandských, paní i sebe z pěkného a pohodlného života, aby v nezvyklém tropickém podnebí, v úzkých poměrech malé kolonie zkusil se v úkole nesnadném a velmi zodpovědném. Po celou cestu měli jsme příležitost pozorovati, jak svědomitě a skromně připravoval se na své povinnosti, rád se rozhovořoval o životě na tropických ostrovech s kterýmkoliv z cestujících a snažil se patrně, učiniti si pokud možno všestranný a objektivní obraz ze všeho, co přečetl a slyšel o svém novém působišti a o nárocích, jaké činí tropické podnebí na člověka. Přes jistou vojenskou strohost byl příjemným společníkem. Paní Richardsonová obětovala bez reptání své pohodlí novému povolání svého chotě, který si přál, aby celá rodina pomáhala mu podle svých sil v díle na povznesení Samoy.

Čtvrtého dne ráno viděli jsme před sebou po pravé straně vysoký ostrov Kandvau, podle velikosti čtvrtý z ostrovů fidžijského archipelu. Vysoká kuželovitá hora byla obklopena hustým oblakem mlh, které brzo snášely se hlouběji, brzo zase stoupaly, rychle poháněny patrně prudkými závany větru, ale nikdy neodhalil se vrchol ostře do výše vyčnívající.

Když přiblížili jsme se na vzdálenost málo kilometrů, viděli jsme zřetelně, jak dlouhé vlny, jedna za druhou postupující, rozbíjejí se vysokým vzpěněným příbojem o korálový útes. Tento vroubil v jisté vzdálenosti vyšší břeh stoupající stupňovitě k širokým plochým hřbetům, které jako rovnoměrně rozložené spáry rozbíhají se od ústředního vysokého horského pně. Úzký pruh kokosových palm táhl se podél pobřeží, pokud jsme mohli dohlédnouti, a také na svazích i hřebenech malebné koruny palm tvořily místy souvislé porosty. Byly prý to plantáže patřící Evropanům. Hnědozelená barva jejich korun ostře se lišila od temné zeleně džungle, šířící se v hlubokých vlhkých údolích. Na bocích vysoké hory rozeznávali jsme dalekohledem jen méně hustý a patrně sušší porost lesní, snad byly srázy tuze příkré, že neudrželo se na nich dosti půdy k výživě bujného tropického pralesa. Pluli jsme dosti blízko podél mysu, kterým ostrov vybíhá nejdále k západu; vlny nezlomené korálovým útesem vysoko se tříštily na světlých skalách pod štíhlým majákem a ustupující odhalovaly balvany nárazy vln podlomené a vlastní tíží se stěn zřícené. Severní pobřeží ostrova, od něhož

rychle jsme se vzdalovali, je velmi příkré a patrně úplně nehostinné.

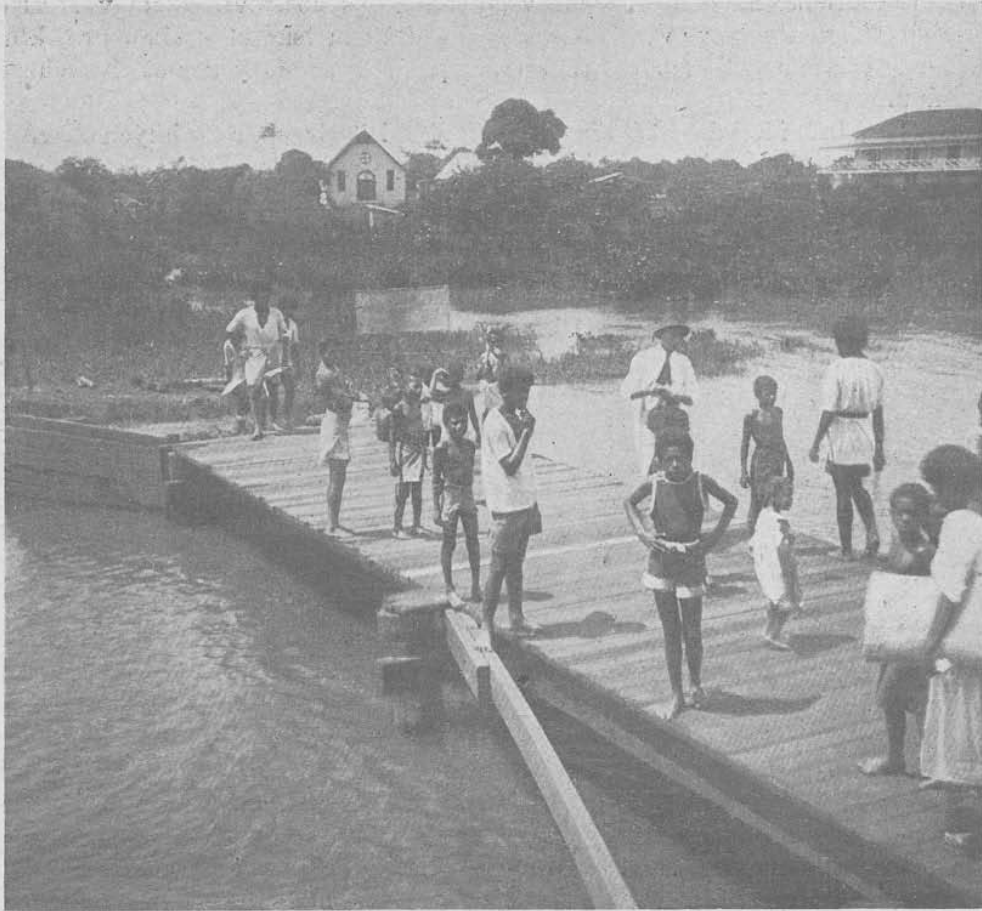
Souostroví Fidži tvoří zvláštní britskou kolonii korunní, která je podřízena přímo sekretáři pro osady v londýnském ministerstvu a je nezávislá od Austrálie i Nového Zélandu. Guvernér fidžijský zastává zároveň funkci vrchního správce (»high commissioner«) Západního Tichomoří, máje pod svou pravomocí protektorát nad královstvím souostroví Tonga i správu Šalomounových ostrovů (až na Buka a Bougainville, které patřily kdysi Němcům a jsou pojaty v mandátové území »Nová Guinea«, svěřené ve správu Australskému Soustátí).

Asi dvěstěpadesát ostrovů různé velikosti náleží k fidžijskému archipelu. Největší ze všech je Viti Levu, rozsáhlý skoro jako půl Moravy a větší nežli všechny ostatní dohromady. Ke kolonii počítá se též ostrov Rotuma, osamělý na půl cestě k souostroví Ellice daleko na severu od Viti Levu. Obyvatelstvo kolonie r. 1921. čítalo 157.266 lidí, z toho necelé čtyři tisíce bělochů, přes 84.000 Fidžijců, více než 60.000 Indů, ostatní Melanésci a Polynésci z jiných ostrovů, míšenci a skoro tisíc Číňanů.

Fidžijské ostrovy svou geologickou stavbou, svým horopisným rázem i plemenným příslušenstvím obyvatelstva počítají se právem ještě k Melanésii. Kdežto polynéské ostrovy dále k východu skládají se jen z mladých vulkanických hornin a korálových vápenců, na Fidži jsou velké ostrovy složeny z hornin značného geologického stáří, které svou strukturou prozrazují, že dnešní jejich rozsah jest jen malým zbytkem mnohem rozsáhlejší pevniny, která byla asi v souvislosti s tak zvaným »melanéským plateau«, jež kdysi v geologické minulosti spojovalo dnešní hornaté ostrovy od Nové Guineje až k Novému Zélandu v jediné souši. Také zvířena i květena fidžijských ostrovů je hodně bohatší oné, kterou vyznačují se nejbližší souostroví dále na východ a obsahuje mnoho druhů, které jen po souši mohly se až sem rozšířiti, kdežto již na Tonze a na Samoi je organický život mnohem chudší a jednostrannější. Není tam téměř rostlin ani živočichů, jejichž přítomnost nebylo by lze vyložiti zanesením vlnami, větry, ptáky nebo člověkem.

Veliký masivní ostrov Viti Levu vynořoval se na zamlženém horizontu jako obrovský plochý štít. Suva, hlavní město britské korunní kolonie Fidži a nejdůležitější její přístav, leží při východním okraji rozsáhlé zátoky na jihovýchodním pobřeží ostrova. Již z dálky rozeznávali jsme bílé domy města, táhnoucí se daleko podél břehu a stoupající i na svahy nevysokých kopců. Jen místy skupiny palem a temných stromů užitkových vyčnívaly v pozadí domů nad světlou zelení zahrad, polí a nízkých plantáží. Severní a severozápadní stranu velikého oblouku zátoky zaujímá temná, pravými tropickými pralesy porostlá hornatina, rozervaná v příkré vrchy podivných tvarů.

Propluli jsme mezi širokými pruhy korálových rýfů, v jejichž blízkosti

Při řece Rewě na Viti Levu.

hluboká modř hladiny oceánu náhle se mění a hraje krásnou symfonií jemných odstínů zeleně a žlutí. Tmavé skály útesů chvílemi se objeví jako černé hlavy mezi rozpěněnými vlnami.

Suvská zátoka poskytuje velmi rozsáhlé a hluboké kotviště, které zřejmě by se hodilo za námořní stanici válečného loďstva. Britská država v širé Oceanii nemá jiného přístavu, který dal by se stejně dobře k takovému účelu použití a myšlenka, učiniti ze Suvy námořní základnu pro operace k ochraně Austrálie a Nového Zélandu, zamlouvá se některým kruhům, bojícím se útočnosti japonské i snad bezohlednosti Spojených Států Amerických. Tyto mají tři velmi dobře opatřené pevné body svého válečného námořnictva v Oceanii

(Pearl Harbour na ostrově Oahu v Havajském souostroví, Guam v Mikronésii a Pango Pango ve východní Samoii), kdežto britská říše mimo projektovanou základnu v Singapore nemá pevné posice v tropických mořích Tichého oceánu.

Na přístavní hrázi očekávala »Navuu« skupina Evropanů v bílých oděvech a tropických helmách. Drobní temní Indové ve vlajícím bílém šatu s rozmanitým krytem na hlavách chystali se vystoupiti na loď s různým drobným zbožím a houfec polonahých vlasatých Fidžijců ochotně pomáhal při umístění parníku podél hráze a při vytahování můstků z nábřeží na palubu.

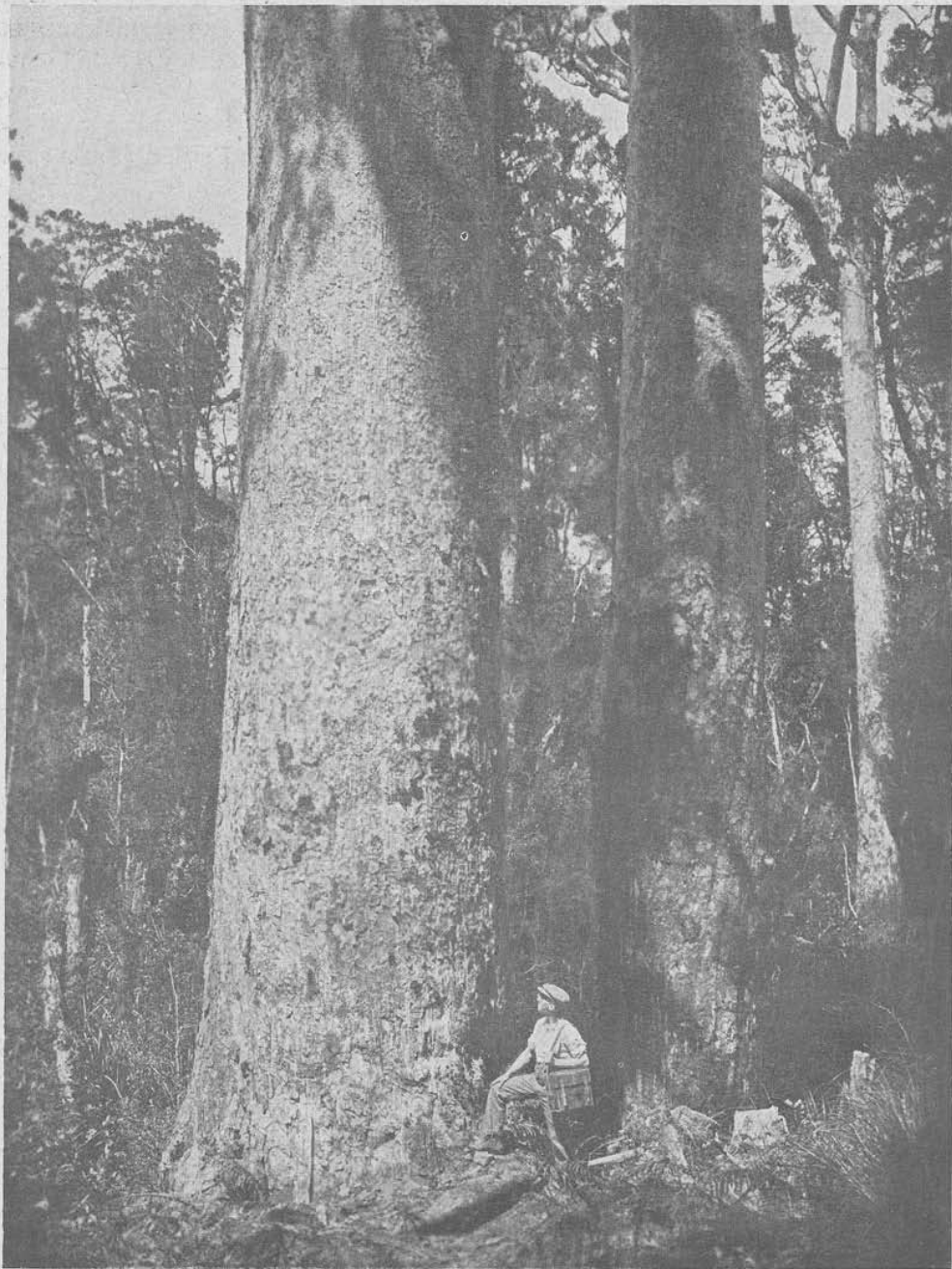
Skupina důstojníků v parádních uniformách vystoupila na palubu pozdraviti královnu i generála Richardsona jménem guvernéra fidžijského a četa vojáků vzdávala čest, když mladá panovnice opouštěla loď, aby v guvernérově povoze odjela jako host do jeho residence.

Byla radost se podívat na četnu fidžijských vojáků, kteří patrně s požitkem vykonávali svou službu a tak křepece v krátkém tempu kráčeli podle taktu, že do každého starého vojáka vjela touha vyšlápnouti si za hudbou, hrající velmi správně a s takovým opravdovým nadšením, jakého jsme nepoznali od té doby, co jsme opustili vlast.

Od přístavní hráze je dosti daleko do vlastního města po prostranství, které nedávno teprve bylo zahrazeno a vysušeno, aby pro obchodní čtvrt u přístavu získala se větší plocha. Úzký pás rovného břehu nestačí k rozvoji města, jehož důležitost v oceanské dopravě a obchodní význam v posledních letech rychle stoupá.

Chození přes širokou plochu nově štětovanou bílým vápencem v pravém tropickém parnu nebylo požitkem a pospíchali jsme vždy, abychom již byli v pobřežní třídě suvské, kde snáze našli jsme stinná místa a kde také oči si trochu odpočaly od slunečního žáru.

Suva nevyzniká výstavností, je to malé, možno říci tuctové tropické město, jehož hlavní zajímavostí je směsice lidských typů, velmi rázovitých, přes to, že barvou pleti jsou si namnoze hodně podobní. Žije tu mnoho Indů, drobné, skoro zakrslé postavy. Bývají stejně temní jako statní, urostlí fidžijští domorodci, ale liší se od nich malým vzrůstem, tvarem obličeje, účesem vlasů i výrazem očí. Indičtí »kuli« chodí skoro polonazí, stejně jako prostí domorodci, ale v Suvě potkáváme též mnoho zámožných Indů ve vlajícím bílém šatě, s hlavou pokrytou turbany různých tvarů a ženy jejich jsou pestře nastrojeny a ověšeny skvosty nejenom jabloneckého původu. Fidžijci jsou ve směr pěkní, svalnatí lidé, nosí krátké »sulu« kolem boků a na horním trupu bavlněnou košili, ženy barevné rubáše; ozdobují se s oblibou zelení a květy, které zvláště rádi zastrkují do svých bujných hustých kštice, pečlivě přistřihaných ve formu ozdobného baretu. Výrazem tváře i mohutností postavy liší se na první pohled od drobnějších, ale stejně temných Melanésů ze Šalamounových ostrovů,

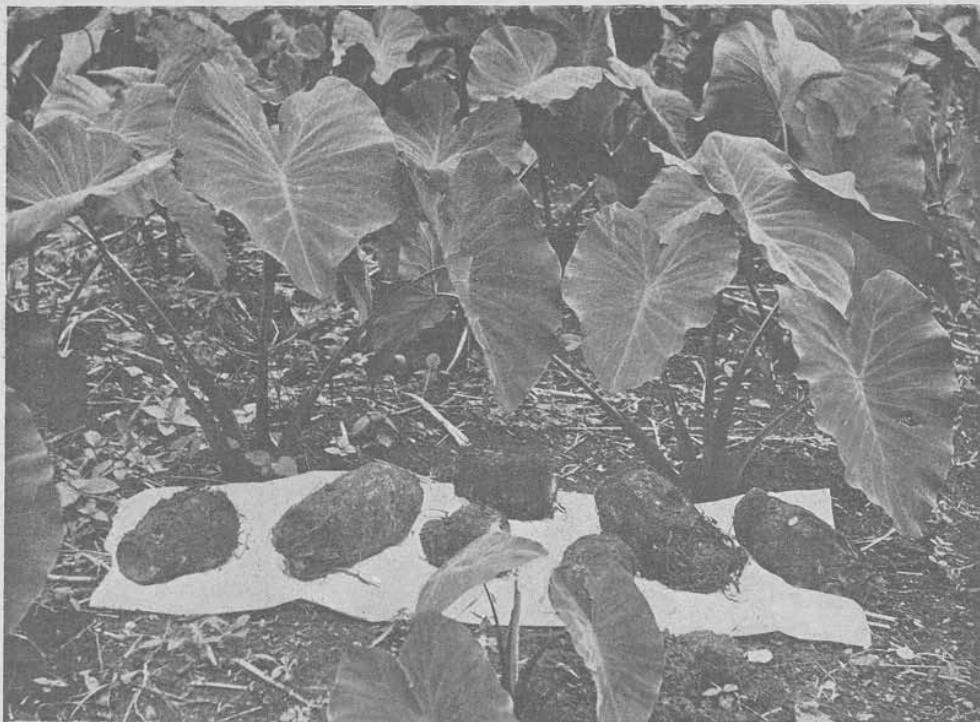
Damaroně »kauri« sev. od Aucklandu.
(Fotografie novozélandského turistického úřadu.)

kteří bývají sem dováženi na práci. Fidžijsci mají zpravidla pěkně zaoblené tváře nosů krátkých a tupých, s inteligentními očima, kdežto »kanakové« ze Šalamounových ostrovů vyznačují se hodně podlouhlými obličejí, často židovských tahů, ale bezvýrazných, kalných očí a nosí načechranou korunu hustých, vlnitých vlasů. Tu a tam potkáme též statného Polynésce pleti značně světlejší nežli zdejší domorodci a postavy zpravidla ještě statnější. Přijíždějí sem jako plavci na lodích z východních nízkých ostrovů fidžijských, z Tongy nebo z Rotumy.

Domorodí Fidžijsci dávají se najímati po skupinách na práce přístavní, zejména ke skládání a nakládání zboží. Není to dlouho, co věnují se tomuto zaměstnání. Anglická správa dlouho snažila se zachovati je úplně jejich tradičnímu vesnickému životu a teprve snad ve válce dovolila, aby pronajímali se i na lodi, kterým, zejména v polynésských, přístavech jsou fidžijská dělníci velmi cennou pomocí při vylodování a nakládání zboží, neboť tamní domorodci jsou velmi neochotní k takovým výkonům. Kapitáni velice si chválí jejich znamenitou sběhlost v určitých pracích, mají je rádi pro dobrou disciplínu i pro velkou čistotnost, kterou by mohli býti vzorem i mnohým Evropanům.

Hlavní třída suvská prostírá se daleko k východu podél pobřeží a je z části nábřežím jen po jedné straně zastavěným, po druhé pak otevřeným k moři. Nezbytné kokosové palmy ji provázejí a místy i pás pandánů táhne se těsně při břehu. Porůznu tu a tam stojí mohutné, košaté mangovníky a fíkovníky, poskytující vítaný stín houfeům temných zahalečů. Obchodní a úřední budovy mají tropický ráz, veliká okna i dveře jsou otevřena dokořán do rozsáhlých vzdušných místností, v nichž elektrické vějíře skoro bez ustání se vrtí nad muži pracujícími u pultů nebo psacích stolů.

Ulice paralelní s hlavní třídou leží již hodně výše na svahu a do nich otvírají se dílny, v nichž většinou jsou zaměstnáni Indové, pracující rádi pod verandami do ulice otevřenými. Výše na svazích i v postranních údolích ústících ku pobřeží rozkládají se vily a »bungalows« evropských kolonistů, obklopené zahradami, jichž hlavní ozdobou jsou houštiny ibišků s květy rozmanitých barev, pestrolistý krotón a nachová, až fialová bougainvillea, zářící na dálku nádhernými přehozy rozprostřenými po plotech a stěnách. Asi kilometr od přístavu, již mimo vlastní město, skoro pod zahradou guvernérovy residence a v blízkosti botanického parku zbudovala Union S. S. Company přepychový hotel, v němž rádi sídlivají plantážníci a obchodníci do Suvy z venkova zajíždějící, kteří chtějí si dopřátí pohodlí a družné, ovšem dosti maloměstské zábavy v hlavním městě. V botanickém parku, pokrývajícím spolu se soukromým sadem guvernérským rozsáhlý vysoký svah, upoutala nás nádherná skupina vějířovitých madagaskarských ravenal. Museum suvské je umístěno v nevelké obstarožní budově za parkem a je

Taro (*Colocasia antiquorum*).
(Fot. Rev. J. H. Lawrie.)

hodně zanedbáno, avšak přece obsahuje mnoho vzácných pokladů národopisných z pohanské minulosti zdejších domorodců. Znamenitá kolekce fidžijské keramiky je nesmírně zajímavá velikým množstvím podivných nádob, které dnes prý se již nevyrábějí. Zdejší hrnčířství vyvinulo se velice svérázně a zcela osaměle, neboť daleko široko na okolních souostroví nic podobného se nevyskytá. Je zajisté melanéského původu, ale liší se značně tvary nádob i jejich ornamentikou od výrobků domorodých, které jsme poznali v okolí Port Moresby na Nové Guinei. Bohužel jsou zdejší výrobky z pálené hlíny příliš křehké a dají se velmi nesnadno transportovati. Ukázky, které jsme si koupili na exkursi do Rewy rozpadly se nám na mnoho drobných kousků, ačkoliv byly dosti důkladně zabaleny. Je tu též velice bohatá sbírka těžkých a ozdobných válečných kyjů, které dnes nosí se již jen k slavnostním příležitostem jako odznaky hodnosti náčelnické. Zvláštní nádoby na lidské maso a vzácně vyřezávané třírohé dlouhé vidlice, kterých používalo se výlučně k účelům kanibalským, jsou tu zastoupeny velmi značným počtem. Je velmi zajímavé, že lidské maso jedlo se vždy ceremoniálně vi-

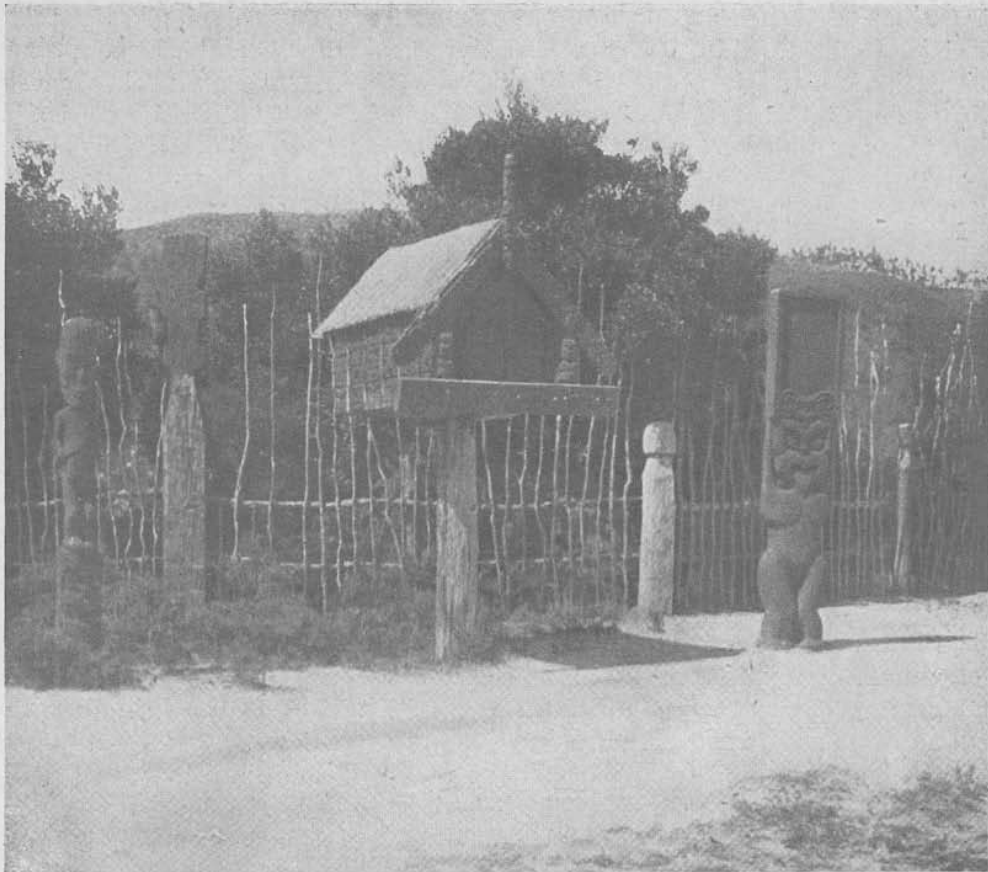
dličkami, kdežto všechna ostatní potrava brala se do prstů. Lidskému masu přezdívalo se anglicky »long pig« (long = dlouhý, pig = vepř). Obrovská dřevěná koryta, která sloužila jako válečné bubny a primitivní skulptury ze dřeva i strašidelné masky jsou rovněž památky z doby minulé, nežli křesťanství se na ostrovech rozšířilo. Celkem se zdá však, že misionáři nevedli si příliš bezohledně při vymítání starých zvyklostí fidžijských. Zajisté postupovali tu mnohem mírněji nežli na většině souostroví polynéských. Snad báli se nelibosti pověstných zdejších kanibalů, kteří nezdáli se jim zprvu tak horlivými a spolehlivými učeníky, jako mírnější a přístupnější Polynésci, jejichž mentalita je nám bělochům přece jen mnohem příbuznější.

Bylo štěstím pro zdejší domorodce, že rozdíl v řeči i antipatie plemené byly asi příčinou, že misionáři používali na Fidži méně svých polynéských pomocníků, kteří na mnoze byli bigotnější a úzkoprsejší nežli jejich bílí učitelé a velmi často učinili z veselých a čilých ostrovanů zaražené pokrytce. Těmto přehorlivým proselytům samy upomínky na kmenové slavnosti a jiná veselí často nevinná jsou dílem ďábovým. Jest také zásluhou britské správy koloniální, že domorodí kmenové byli ponecháni při svých starých zvyklostech, když skoro dobrovolně odřekli se lidojedství a jiných brutálních zlovyků starší doby.

Fidžijci na hlavním ostrově Viti Levu mají jen při pobřežích přimíšení polynéské krve, ve vnitrozemí jsou čistokrevní Melanésci. Na ostatních ostrovech k východu polynéské krve přibývá a na východních nízkých skupinách ostrovů »Lau« světlá rasa již úplně převládá. Zdá se, že hlavně souostroví Tonga bylo východištěm polynéských výbojců, kteří průběhem tisíciletí dovedli pozměniti do značné míry ráz fidžijského obyvatelstva, ač zase, zejména v posledních, stoletích byl také v činnosti opáčný proud dobyvatelů, který do Tongy dodal aristokracii velmi temné pleti, mnohem tmavější nežli největší část tamního obyvatelstva. Sociální rozvrstvení fidžijského obyvatelstva na všemocnou třídu náčelnickou, na lid a na otroky je nejspíše polynéského původu.

Fidžijci vynikají vzrůstem a rozložitostí postavy nad Melanésece ostatní. Z části je to jistě vlivem smíšení s mnohem urostlejšími Polynésci, ale jistě ve větší snad míře působí tu samo mnohem zdravější podnebí jejich domoviny. Na Fidži se nerozšířily komáři rodu *Anopheles* přenášející malarii, která je strašnou endemickou metlou ještě Šalomounových ostrovů. Oblasti malarické v Melanésii jsou skoro úplně prosty polynéských vlivů, neboť toto světlé plémě hyne v malarickém podnebí ještě mnohem rychleji nežli sami Evropané a není s to se v něm přizpůsobiti.

Lidojedství bylo od pradávna velikou institucí na Fidži. Snad ani na Novém Zélandě nerozmohlo se v míře tak strašlivé po příchodu Evropanů jako na východní straně Viti Levu, kde velicí náčelníci ostrova Mbau svým bojov-

Skrýš bezpečná proti krysám. Mdel »pa« u Whakarewarewey.

níkům pořádali kanibalské hostiny skoro nepřetržitě. Z podrobených kmenů bývaly celé rodiny v pravidelných přestávkách ubíjeny a snědeny spolu s pečenými hlízami, druhem tara, které ubožáci sami musili vypěstovati, aby doprovodily jejich vlastní maso do žaludku necitelných nepřátel. Často nic netušící ženy pracující v polích nebo rybařící byly odvlčeny, aby naplnily hrnce nenasytů a nepřemožitelná chut na lidské maso bývala zhusta příčinou nejpodlejších, zákeřných zločinů.

Ještě veliký náčelník ostrova Mbaú Cakombau, který později stal se příznivcem křesťanství, pomocí bělošských obchodníků byl prohlášen králem fidžijským a skončil svůj život mírně a bohumile, složiv svou moc k nohám královny anglické, pořádal v mladých letech strašné orgie kanibalské. Teprve roku 1854 se jich definitivně odřekl, když dvě odvážné ženy misionářů, nedbajíce

strašného »tabu«, platicího pro všechny příslušnice jejich pohlaví, předstoupily před jeho otce se žádostí, aby ušetřil života několika žen, které byly právě odsouzeny k smrti jako oběti hodů lidojedských. Obětavost a neohroženost těchto dvou bílých žen učinila aspoň oficiálně konec hekatombám lidských životů, ač ve vnitrozemí teprve snad po rozšíření britského vlivu v letech sedmdesátých kanibalství nadobro ustalo.

Lidské oběti bývaly i jinak hojné; zemřel-li vynikající náčelník, jeho ženy daly se prý dobrovolně zprovoditi ze světa, aby mu sloužily v životě posmrtném; když stavělo se obydlí pro náčelníka nebo společný dům, bývali do jámy spolu s mocnými dřevěnými sloupy zakopáni za živa otroci, kteří drželi dřevo ve vertikální poloze. Lidské oběti určené pro kanibalské hody bývaly s přelámanými údý za živa položeny do vody přes noc, aby maso bylo pěkně křehké příštího dne!

Stejně jako na Novém Zélandě příchod evropských dobrodruhů počátkem 19. století znamenal zahájení nejdívočejší periody v životě pohanských Fidžijců. Roku 1801 ztroskotala se loď Argo na korálovém útesu u Fidži a plavci zachránění z vraku byli jako zvláštnost přívětivě přijati domorodci a posíláni od kmene ke kmeni, až jeden z nich unikl na loď právě míjející ostrovy a rozšířil mezi obchodníky zprávu o tom, že na těchto ostrovech roste mnoho santalových stromů. Obchod s tímto v Číně nadmíru ceněným vonným dřívím výměnou za zbraně stal se náčelníkům nástrojem k nabývání nových výbojných prostředků a nesvědomití běloši v jejich službách dali se často použití k brutálnostem, které byly i proti dosavadním způsobům divošského rytířství příliš hanebné. Dlouho to trvalo, nežli misionáři odvážili se proniknouti až na okraj oblastí sveřepého kanibalství a dovedli postupně uplatnit svůj vliv na zmírnění krvelačnosti starých náčelníků.

Bílí obchodníci a osadníci pronikali stále ve větším množství na ostrovy. Když jejich vliv na domorodce zesílil, počali provozovati svou vlastní politiku, která vyvrcholila v ustavení království fidžijského. Hlavním jejich střediskem byla Levuka na ostrově Ovalau. Jejich přičiněním byl zvolen králem Cakombau a dostal sice formální uznání svých soudruhů náčelníků z jiných částí souostroví, ale nebyl s to zavésti pořádek, takže svolení britské vlády, aby královna Viktorie přijala jednomyslnou žádost krále i ostrovanů za ustavení britské kolonie bylo vysvobozením pro všechny z neudržitelné anarchie. Protektorát anglický znamenal pro domorodce v druhé polovici 19. století mnohé cenné výhody. Zaručoval jim ochranu proti dobrodružným vydřiduchům a činil konec zhoubné anarchii, která zpravidla se rozhostila, když starý společenský řád domorodých kmenů začal se uvolňovati a sobecké zájmy bílých obchodníků i zpychlých kmenových náčelníků bezohledně řádily, ničíce domorodé obyvatelstvo fysicky i morálně. Houfy ubožáků bývaly za trochu bezcenného braku prodávány nesvědomým černoptáčníkům, kteří zavázeli

Koryta na prádlo a vaření ve Whakarewarewě.

je na plantáže, jako tak zvané »smluvní« (indentured) dělníky, kde strádali životem jim naprosto nezvyklým a často i skutečným útlakem. Namnoze ani misionáři nebyli s to udržeti rovnováhu; bylo mnoho mezi nimi bigotních nevzdělaných lidí, kteří poslání svému špatně rozuměli a zhusta misie různých církví potíraly se mezi sebou velmi bezohledně, nemajíce pochopení pro to, že svým špatným příkladem ještě více rozdmychují zhoubné vášně, proti kterým měly na prvním místě působiti.

Protektorát anglický zavedl vždy přísnou, opravdovou a energickou ochranu proti řádění různých draveců v lidské kůži a poskytl těžce zkoušeným ostrovům klidu a jistého pevného řádu, kterého si i domorodci dovedli ceniti.

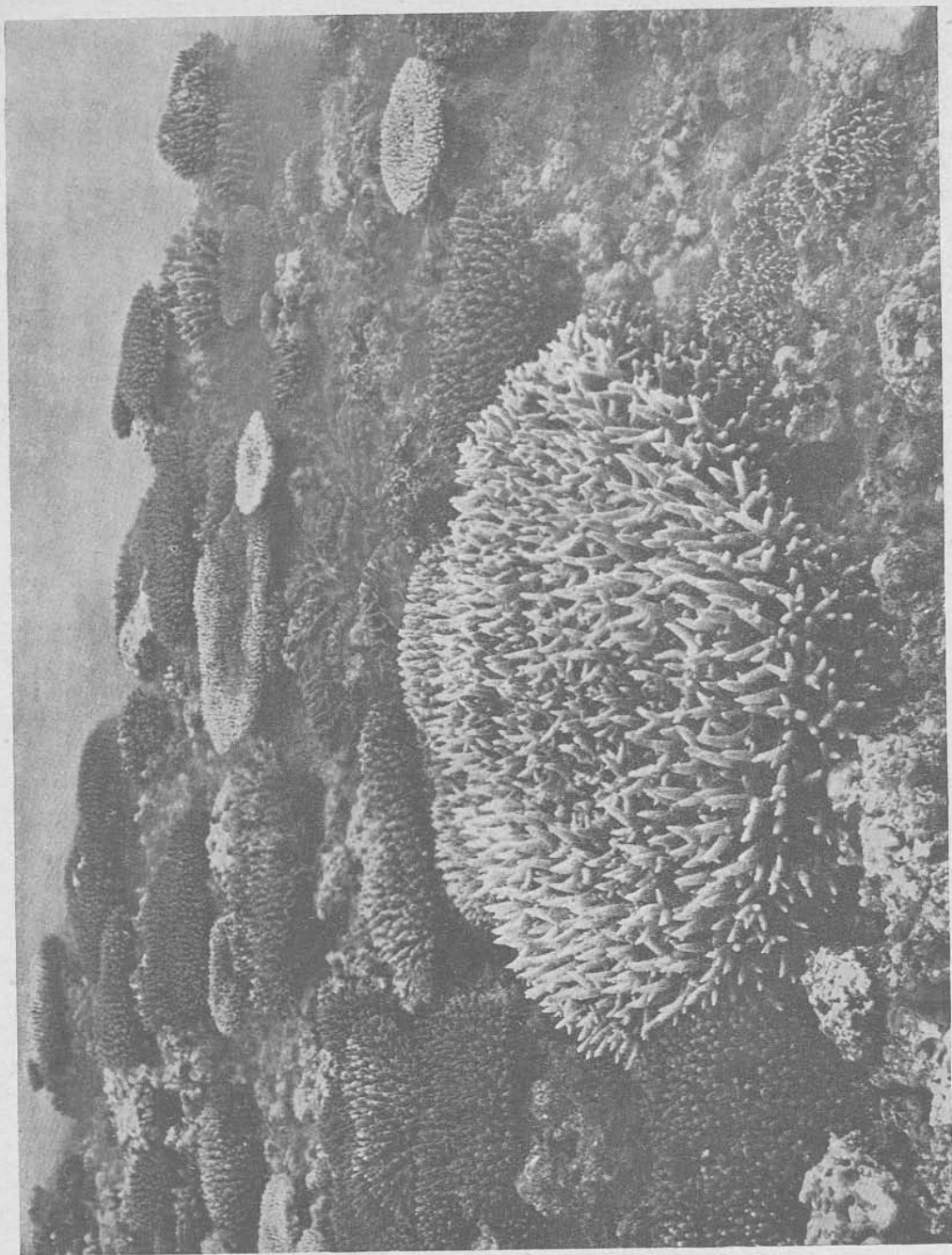
Již první guvernér vedl si velmi opatrně, dal vypracovati na základě svědomitých studií o dosavadním zřízení fidžijských kmenů statut pro domorodce, který ponechal jim skoro úplnou samosprávu, takže pravidla vládou stanovená byla lidu vpravována podobným postupem, jako kdysi rozhodnutí

nejvyšších náčelníků. V čele jednotlivých kmenových distriktů stojí »roko«, vysokorodý náčelník, rada těchto náčelníků sněmuje jako poradní sbor guvernérův a rokové zase svolávají porady »buli«, drobných náčelníků okresních, kteří prostřednictvím ještě nižších pohlavárů určují práce a povinnosti jednotlivých skupin společnými tradicemi spjatých v celek komunisticky hospodařící. Sborové porady konají se každého půl roku. Usnášejí se o daních a poplatcích, z nichž platí se vydání na policii, písaře a jiné služebníky samosprávy, ustanovují stavbu nových cest a opravu starých a určují celý pořad úkonů, k nimž jsou domorodci vázáni. Tento řád se velmi dobře osvědčil a náleží mu nesporně zásluha o velmi klidný vývoj poměrů z kanibalské divošské kázně, založené na hrůze a pěstním právu, v pořádek vyhovující znamenitě pokrokovým zásadám o výchově domorodců. Evropským plantážníkům namnoze ovšem nebylo po chuti, že vláda nedovolila jim verbovati pracovní síly »kanaky« mezi domorodci a snažila se vším způsobem zastaviti a zmírniti přirozený postup demoralisace, který se odehrával všude, kde staré kmenové řády se uvolňovaly, a na místo nich nebylo dáno domorodcům náhrady jejich mentalitě dobře srozumitelné a přizpůsobené.

Zhusta se soudí, že velmi přísné separování Fidžijců od styku s Evropany i s indickými přistěhovanci, není jim samým ku prospěchu, a že by bylo zcela na místě, aby byl opatrně uvolňován komunistický způsob života, který jest na závađu osobní podnikavosti a větší pracovitosti domorodců. Zdá se, že mezi domorodci samými vzrůstá se chut vymaniti se z dlouholeté osamocnosti a party přístavních a lodních dělníků jsou první ukázkou jejich podnikavosti.

Opravdoví přátelé fidžijských domorodců jsou však toho názoru, že politika vládní, chránící je proti cizotě a jejím rozkladným účinkům, byla velmi správná. Není prý pochyby, že tato záštita, nepohodlná obchodním zájmům bělochů, posílila jejich mravní i fysickou odolnost proti škodlivým vlivům a dává naději, že také v budoucnosti budou vzdornější proti vlivům, které působí rozvrat a vymírání mezi domorodci Oceánie.

Staré zvyklosti fidžijských domorodců byly po mnohé stránce velmi správné. Veškeré odpadky odstraňovaly se vždy z dosahu jiných lidí, ne snad přímo ze smyslu pro čistotu v našem smyslu, nýbrž z pověry, že jakýkoliv pozůstatek může býti prostředkem k nebezpečným čarám osobního nebo kmenového nepřítele. Celá řada různých »tabu« zůstává dosud v platnosti a je velmi výhodnou pomůckou moderního zdravotnictví. Přes všechnu opatrnost a přísný zdravotní dozor, o nějž největší zásluhy si získal první zdravotní přednosta koloniální William Mac Gregor, pozdější proslulý guvernér Papuy a pak Queenslandu, obyvatelstvo Fidži utrpělo těžké rány velikými epidemiemi, které často je decimovaly. Nejstrašnější ranou byla epidemie spalniček, které roku 1875 prý na 40.000 domorodců podlehlo, naposledy španělská chřipka po konci světové války

Živoucí korálie při hlubokém odlivu.
(Fot. Rev. J. H. Lawrie.)

vyžádala si přes 5000 obětí. Proto počet domorodců stále se zmenšuje, ačkoliv jinak zdravotní i morální stav obyvatelstva je velmi dobrý. Na Fidži není obvyklých tropických nemocí, nerozšířila se tu ani malarie, ale za to trpí domorodci zvláštní odrůdou syfilis, která zamezuje nakažlivost mezinárodní formy této nemoci a přenáší se nepohlavním dotekem. Tato nemoc objevuje se nejčastěji u dětí a dává imunitu těm, kdož jí jednou přestáli.

Domorodci fidžijské nebyli ochotni vstupovati v trvalý poměr pracovní na plantážích a vláda pečovala přísně hned od počátku, aby agenti plantážníků nemohli zneužívatí náčelníků k donucování svých poddaných k pracovním kontraktům. Proto bylo třeba ohlédnouti se po dělnících jinde, a když pověstní »černoptáčníci« nebyli s to vyhověti poptávce po »Kanačích«, které dováželi ze sousedních souostroví, nejvíce ze Šalomounova a z Nových Hebrid, začalo koncem let sedmdesátých najímání dělníků v Indii, které pokračovalo velmi intenzivně až do světové války, kdy bylo přerušeno na naléhání reformních kruhů indické společnosti. Počet Indů zvětšoval se velmi rychle, neboť málo jich vracelo se zpět do vlasti a podle posledního sčítání schází nemnoho, aby stali se stejně silným živlem na těchto ostrovech jako domorodé obyvatelstvo. Podle pravidel přesně stanovených byli indiští dělníci najímáni na pět let, poměry mezd, výživa i ubytování byly předem smlouvou upraveny a správní orgány koloniální pečovaly o to, aby plantážníci jich nezkracovali a nevykořisťovali.

Po pěti letech mohli buďto zůstat na Fidži a zaměstnávat se podle svého výběru, nebo musili býti dopraveni zpět do své vlasti na útraty podnikatele, u něhož vysloužili svou »kapitulaci«.

Není sporu, že zpravidla dařilo se jim mnohem lépe na Fidži, nežli doma v Indii, kde trpěli bídou a trvalou podvýživou, ale určitým kruhům v Indii bylo toto vystěhovalecké hnutí solí v očích a usilovaly o zrušení nájemné soustavy. Zajisté nebyly poměry, v nichž indiští dělníci žili na mnohých plantážích, vzorné a byly příčiny k důvodným stížnostem, ale nedůstojnost nájemného poměru pracovního byla jen pláštíkem pro hledisko náboženských fanatiků hinduistických i mohamedánských, kteří s nelibostí nesli, že mezi emigranty ruší se předsudky a zvyklosti kástovní a rituální, které jsou základem životního názoru obyvatelstva v Indii samé. Jako jeden z důležitých a pravdivých důvodů proti nájemnému systému uváděli ovšem dle skutečnosti, že v osadách indických na Fidži je poměrně málo žen, jelikož plantážníci neradi platí za dopravu a vydržování příslušnic ženského pohlaví. Tato okolnost přirozeně vedla k prostituci a k protipřírodním komplikacím, které byly předmětem útoků misionářů a opovržení fidžijských domorodců, kteří v ohledu pohlavním jsou prý velmi cudní.

Sotva třídní pobyt nedal nám ovšem dosti dlouhé příležitosti, abychom mohli o poměrech, v jakých Indové žijí na Fidži, vysloviti autoritativní

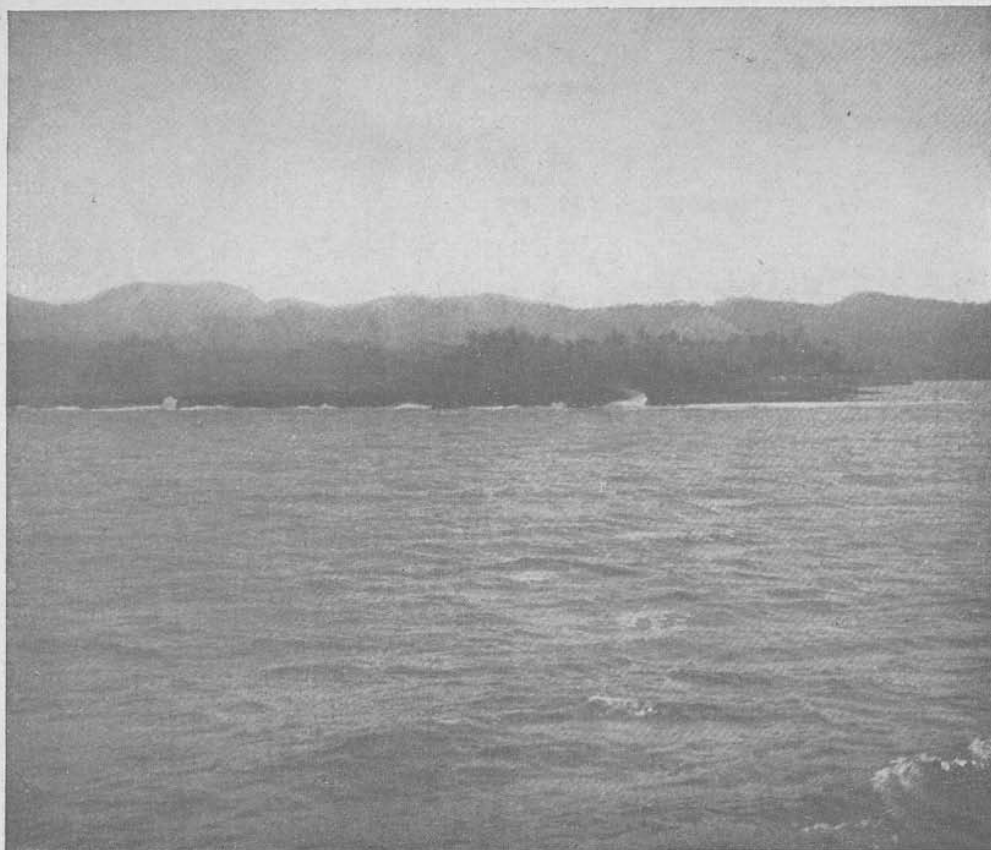
soud, bylo nám však nápadno ihned při vycházkách do nejbližšího okolí Suvy i ve městě samém, že většina indického obyvatelstva vypadala opravdu blahobytně ve srovnání se stavem, v jakém indický »kuli« žije doma v Indii nebo na Ceyloně. Neviděli jsme tu vůbec vychrtlých, trvale podživených typů s pavoučími údy, které jsou tak hojné v jejich vlasti. Jak mužové, tak i ženy a děti indické zde na Fidži zdají se větší nežli doma, mají svalstvo pěkně vyvinuté a rozhodně žijí v blahobytu, který zjevně se odráží nejen v jejich tělesném stavu, nýbrž i ve výrazu tváří a očí. Neviděli jsme vůbec zubožených, nedostatkem a ponížením zdeptaných ubožáků, kteří budí soustrast a často i odpor; skoro všichni Indové zdejší vyhlíželi spokojeně, sebevědomě a také přepych v oděvu a skvostech, zejména u žen, dokazoval značnou obecnou zámožnost, jak je ve vlasti jejich údělem jen malé části obyvatelstva.

Na kopcích a svazích v okolí Suvy jsou hojná indická osídlení rolnická. Pěstují banány, rýži a zeleninu na velmi pečlivě vzdělávaných drobných polích. Většinou bydlí v chatrných boudách ze dřeva a z plechu, ale někteří mají již i výstavné domky.

Abychom poznali několik domorodých vesnic, podnikli jsme exkursi automobilem k severu do vzdálenějších kopců. Úzká, ale pevná a velmi dobře udržovaná silnice vyvedla nás serpentinou nad svahy částečně v terasách vzdělané, částečně houštím zarostlé. Vyhlídka na přístav a širý záliv s nepřístupně vypadajícími temnými horami v pozadí rozvíjela se v různých obměnách a když jsme dospěli na hřeben, otevřel se rozhled také na východní stranu do roviny, při velké řece Rewe a na labyrint ramen průlivů, ostrovů a korálových jespů prostírající se kolem jejího ústí do moře.

Tu a tam po terasách mezi příkrými svahy [viděli jsme roztroušené domky domorodců a kolem nich malé plochy pěstěné, ale podél cesty ještě dosti daleko provázely nás osady Indů. Po mezích a v okolí cest velmi hustě roste citlivka (*Mimosa sensitiva*), na níž pasou se ke kolům přivázané krávy nebo kozy. Krávy byly malého vzrůstu, často s hrbem na hřbetě, patrně indické »zebu« nebo s nimi křížené. Konečně začala se množiti políčka s rostlinami velikých, nesmírně zdobných listů; je to taro, zamilovaná potravina domorodců a brzo zastavili jsme v první fidžijské vesničce. Fidžijci žijí naprosto odděleně od Indů a nemísí se s nimi prý ani pokrevně. Nepamatují se, že bych byl viděl v Suvě a okolí, ani v úvodí Rewy míšence mezi oběma tmavými plemeny, kdežto míšenců mezi domorodci a Evropany potkali jsme několik.

Hřebeny, po nichž našli jsme roztroušené domorodé osady, byly patrně před několika léty zle navštíveny orkánem, který zničil starší porosty palm kokosových. Jen mladé palmy ještě nevysoké dorůstaly, za to však mnoho košatých, krásných mangovníků a rozložitých chlebovníků stínilo okolí chat, obklopených velmi čistě udržovaným trávníkem. Ke každému domku

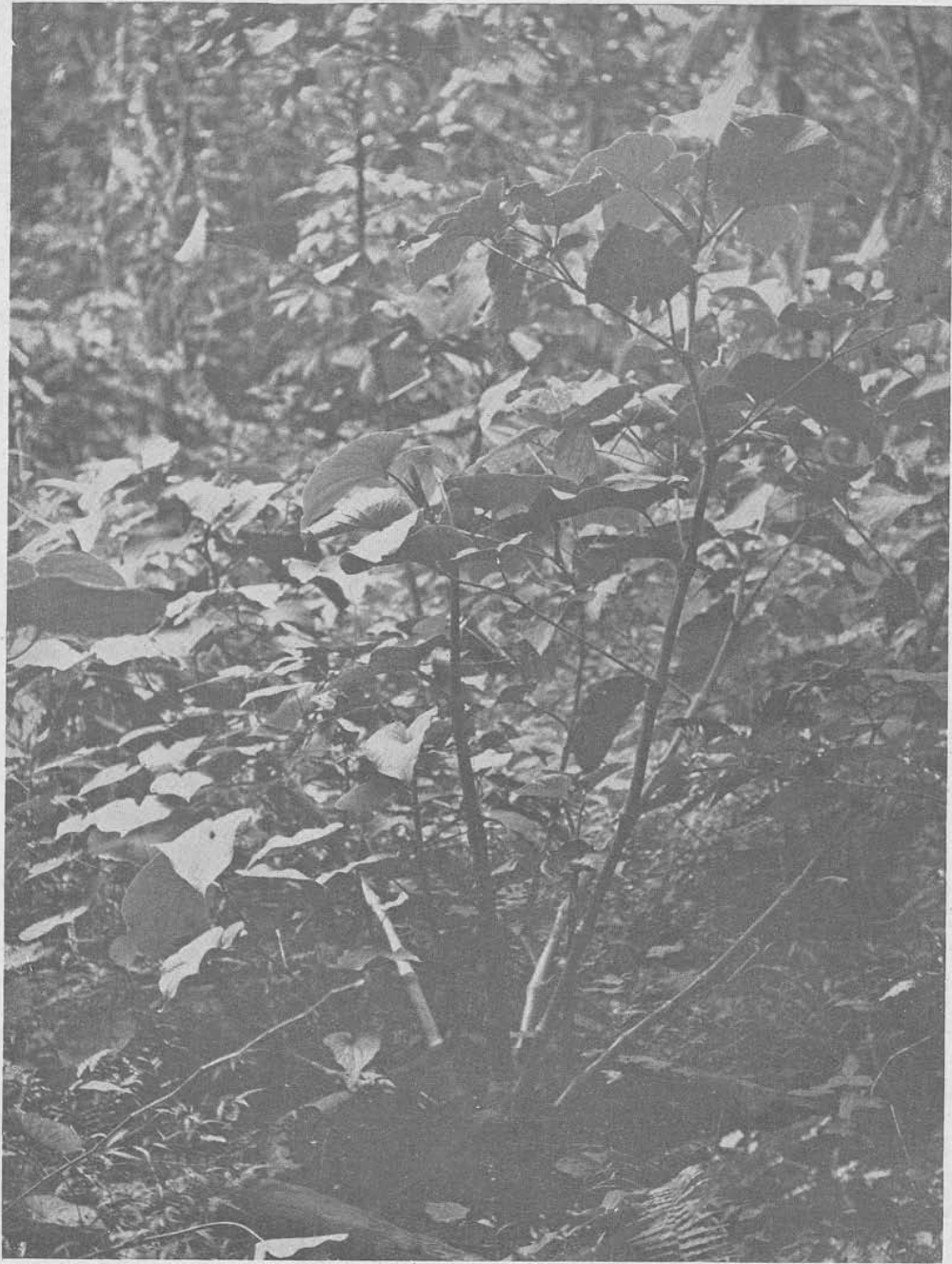
Ostrov Kandavu od jihozápadu.

patřil kus vzdělané půdy, kde rostlo patrně vše, čeho domácnost potřebovala pro rostlinnou potravu. Největší plochu zaujímal taro, pak byla tu vždy houšť banánů a pomorančovníků, nějaká papaya, malé záhony yamu nebo manioku, několik trsů třtiny cukrové a pak snad ještě v houštině některý keř »yangony« čili »kavy«, z jejichž kořenů vyrábí se oblíbený nápoj domorodců. Bylo nám nápadno, že neviděli jsme v těchto vesničkách ani jednoho dospělého muže a také jen málo žen. Za to nahé drobotiny obojího pohlaví bylo tu hojně, hned se k nám měla přátelsky a provázela nás na každém kroku. Byly to zdravé děti, veselé a skotačivé, větší hoši a dívky, kterým byla svěřena péče o domácnosti, dospělými opuštěné, chodili za námi, oblečení sukénkami »sulu«, sáhajícími od pasu až nad kolena i bavlněnými košilemi nebo kazajkami, kdežto malé děti byly zcela nahé. Domky stavěné podle jednotného obdélníkového plánu mají několik dveří ve dře-

věných stěnách a vysoké, husté, hodně svažité střechy z palmového listí a rokytí. Každý z nich stojí na půdě vysoko upěchované, aby při deštích voda netekla dovnitř. Nábytku v nich není, hlavní bohatství domácnosti jsou četné rohože, mnohé ozdobně vypracované z pandánových listů; ty rozestírají se na suchém kapradí a na trávě a slouží k sezení i ke spaní. Na trámech pod střechou jsou zavěšeny různé předměty denní potřeby, kterých v prostých domácnostech je velmi málo, skořápky kokosových ořechů a tykve konají službu nádob skoro všeobecně. Domy dědičných náčelníků, kterým patří titul »ratu« (ženám jejich »andi«), bývají stavěny podobně, jenže jsou často velkých rozměrů, stojí na velmi hladce opracovaných dřevěných sloupech a mají nestvůrně vysokou a mohutnou střechu na mocných trámech, které daleko vyčnívají a mívají konce bohatě zdobené lasturami »kauri«, které jsou »tabu« pro obecný lid, stejně jako veliké dřevěné mísy na yangonu čili kavu a krásně vypracované těžké pohlavárské kyje. Jídlo připravuje se mimo dům a kuchyně fidžijská je prohlubenina, v níž na horkých kamenech se peče a dusí v listech zabalená a pak hlinou pokrytá potrava. Domácích zvířat nemají mnoho, viděli jsme tu a tam za nohu uvázaný větší kus vepřového bravu, něco volně pobíhajících selat a málo slepic a kachen.

Všimli jsme si bedlivě dětí kolem nás poskakujících, jak zdravou a čistou měli hebkou, skoro čokoládovou kůži, nikde ani stopy jsme neviděli po vředech »yaws«, které prý právě na dětech bývají velice rozšířeny, a také jiné kožní nemoci jsme na nich nepozorovali.

Když tázali jsme se po dospělých obyvatelích, dostávalo se nám odpovědi, že odešli kamsi do nížiny při severním břehu suvského zálivu. Náš indický řidič vyrozuměl, že patrně tam bude asi v některé vesnici slavnost, »sing-song«, jak se tomu říká v mezinárodním žargonu. Těžké mraky se stahovaly a bylo již dosti pozdě odpoledne, ale vypravili jsme se tím směrem a zastavili konečně poblíž velké osady rozložené na kopčitém terénu nedaleko mořského břehu, v níž viděli jsme z dálky hemžiti se mnoho bíle oděných postav. Terén, na němž se vesnice rozkládala, byl z kluzkého jílu a bylo nám choditi velmi opatrně, abychom se nepřevalili do červené mazlavé hmoty. Zašli jsme nejprve ke škole a modlitebně, prostrannému dřevěnému domu, kde domorodý učitel s několika pomocníky připravoval na rychlo jakousi výzdobu ze zelených snětí, palmových listů a pestrých květů. Potvrdil nám, že se koná »sing-song«, který bude trvati několik dní, a poslal s námi, nechtěje se sám vytrhovati z práce, několik mladých hochů, kteří vedli nás opatrně klouzavými stezkami i po trávníku doprostřed vesnice, kde právě chystalo se zahájení slavnosti. Před velkým domem, sloužícím patrně veřejným účelům, sedělo ve velkém kruhu shromáždění mužů s nohama skříženýma na trávníku, uprostřed byly hromady tara, kokosových ořechů, banánů a jiných potravin. Hoši zastavili se s námi opodál,

Кеф «kava» (yangona). (*Piper methysticum*.)
(Fot. Rev. J. H. Lawrie.)

abychom nerušili shromáždění, které bavilo se tiše a důstojně, nevěnujíc nám skoro pozornosti. Nedaleko na druhé straně úzké a hluboké strže vycházely z jiné, nad průměr velké chaty ženy bíle oděné, ozdobené květy a zelení, z nichž každá nesla dlouhý a silný svitek, patrně rohož, rozměrů dosti velkého koberce. Trvalo to hezky dlouho, nežli všechny se seřadily a pak dlouhou oklikou kráčely husím pochodem, zpívající polohlasem nějaký vážný nápěv, obešly strž a míjely blízko nás, ubírajíce se ke kruhu mužů, kde složily svůj náklad na velkou hromadu, vrátily se a rozsadily se opodál.

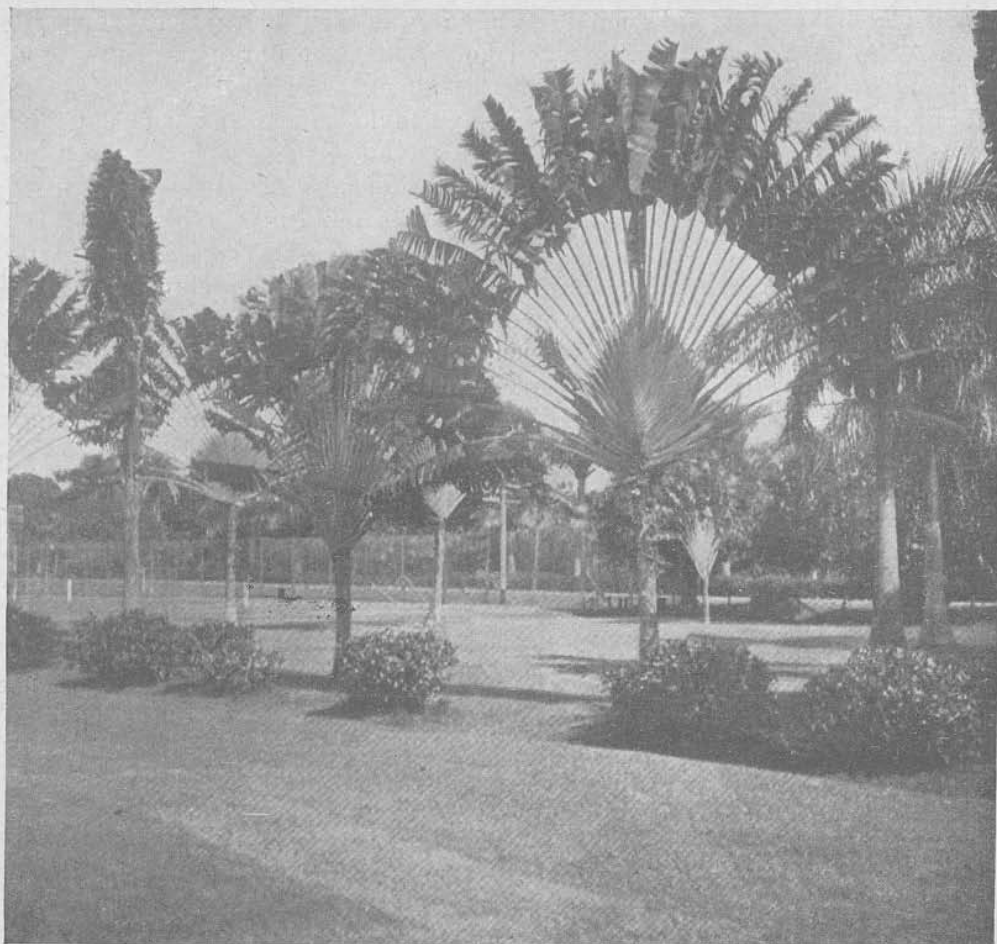
Pak započaly velmi formální proslovy, nejdříve dlouho mluvil starý muž, sedící v čele před chatou, po něm jiný, usazený skoro proti němu, k nám zády obrácený a pak první řečník znovu odpovídal. Mluvili klidně zvuknými hlasy, ne příliš patheticky, ale přece výrazně, ostatní pozorně poslouchali s tváří k řečníkům obrácenou a někteří pokyvovali hlavami.

Stmívalo se již, ale byli bychom rádi vyčkali, zda dojde k nějakému rušnějším programu. Naši průvodcové však vyložili nám, že takovéto sněmování bude trvati delší dobu, pak že bude na jiném místě připraveno jídlo a večer se bude konati pobožnost se zpěvem v modlitebně. Byli bychom rádi sem ještě i v noci zajeli, kdyby měly se provozovati obřadné tance, nazvané »meké«, ale k těm prý toho dne ještě nemělo dojiti.

Jestli jsme dobře rozuměli výkladům v neumělé angličtině, byla tato slavnost něčím podobným našim posvícením. Dostavili se hosté z okolních vesnic přinášejíce s sebou dary, rohože i požívatinu a bavili se hostinami, řečením, zpěvy, pobožnostmi, kázáním i tancem po několik dní. Jsou to přežitky starých pohanských slavností kmenových, přizpůsobených civilisaci. Když padl za oběť slušný počet dobře vykrmených vepřů a zásoby potravin přichystaných byly ztráveny, hodovníci se rozcházejí, aby za nějakou dobu sešli se zase v jiné osadě k podobné slavnosti. Průběh takovýchto zábav bývá prý umírněný a velmi slušný, neboť není dovoleno prodávati domorodcům ani Indům alkoholických nápojů a kokosová voda ani »kava« čili »yangona« nedávají podnětu k opojení, které by vybočilo z mezí mírnosti.

Domorodí učitelé a misionáři spolu s pohlaváry, jimž svěřena je vládou péče o blaho domorodců, hledí prý velmi pečlivě k tomu, aby při takových příležitostech neobjevil se alkohol, který by pomátl hlavy domorodců přímo vražedným způsobem. U nich nastává nezodpovědný stav velmi rychle, přímo třeští, a kdo jednou poznal, jak strašné účinky na ně alkohol má, přičiňuje se co nejrozhodněji, aby nedošlo k pití zakázaných nápojů, kterým nevinné radovánky změnily by se snadno v krvavé a šílené orgie.

Na celý den podnikli jsme výlet do Nausori při středním toku řeky Rewy. Vypluli jsme ze suvského přístavu malým parníčkem k jihovýchodu, projíždějíce mezi koralovými rýfy a chvílemi vyplouvající i na volné moře, kde jsme užili trochu ostrého houpání. Nízké břehy byly porostlé houštím pan-

Ravenala madagaskarská v botanickém parku v Suvě.

dánů, kokosové palmy nebyly tak hojné jako jinde, snad proto, že vichřice bývají jim často nebezpečny. Ani jsme skoro nepozorovali, že z průlivů mezi korálovými hradbami dostali jsme se již do ramen delty velké řeky; tak znenáhla rozšířil se kolem nás nízký porost mangrove, přehustou spleť chudovitých kořenů tkvící v měkkém bahně, nad nímž tu a tam vyčníval kus vysokého pralesa, stojícího na sušší i vyšší půdě. Koly, hluboko do dna koryt vodních zaražené, ukazovaly cestu parníku ve spleti menších i větších ramen řeky, jimiž hluboká kalná voda plynula pomalu k moři. Trvalo dlouho, nežli jsme zahlédli stopy lidského osídlení v tomto chaosu divoké zeleně; jen tu a tam člun přivázaný u břehu nebo holé místo, za

nímž opodál na sušší půdě choulí se malá osada rybářů, prozrazovaly, že území delty je též obydleno. Hustými koly obklopené ohrady v mělké vodě, sloužící lovu ryb, zahlédli jsme tu a tam opodál hluboké rýhy, kterou loď brala se v před, ale ticho ba mrtvo bylo kolem, až jsme vepluli z rozvětvených ramen do jednotného hlavního toku řeky, kde mangrove přestaly a vyvýšené hráze provázely její koryto. Tam byli jsme již v oblasti třtinových plantáží. Zastavili jsme postupně u několika dřevěných ramp, na něž z polí vedeny byly koleje úzkého rozpětí. Třtina dovážela se sem na vozících a byla skládána do mělkých nákladních člunů vléčných, které malé parníčky dopravovaly do cukrovarů. Kokosové palmy prozrazují polohu domorodých vesniček obklopených houštinami banánů a temně zelených mangrovníků, dlouhé barákové stavby znamenají osídlení indických kuli a tu i tam větší osada již z dálky se hlásí kostelem a několika domy s verandami, vystavěnými podle bělošského způsobu v tropech.

Největšího počtu domorodých stoupenců získala methodistická církev, která začala svou činnost v souostroví již v polovici třicátých let a dobyla si také veliké zásluhy o pokroky školství a zlepšení životních podmínek mezi Indy najatými na práci v cukrových plantážích. Vedle methodistů katolická církev měla značný úspěch se svými misii. Obě tyto církve mají své chrámy a školy ve třtinové oblasti na Rewě.

Domorodý kmen »Rewa« býval odpovědným nepřítelem svého východního souseda, jehož hlavním střediskem byl ostrov Mbau, ležící stranou od rewské delty, a utrpěl velice mnoho výpravami za lidským masem, které tamní velcí náčelníci pořádali na všechny strany do širého okolí. Značnou část jeho území v naplavené rovině při řece má pronajatu velká cukrovarnická společnost, jejíž středisko je v Nausori na levém břehu řeky, kde stojí velký cukrovar, vyrábějící třtinový cukr.

Pěstování třtiny cukrové jest jedním z nejdůležitějších odvětví zemědělské výroby na Fidži a pro jeho potřeby byly hlavně indiští dělníci sem dováženi. Zákaz dalšího vyvážení indických »kuli« na Fidži znamená pro hospodářství na třtinových plantážích velmi citelnou změnu. Kdežto dříve pěstování dělo se skoro výhradně na velikých lánech jednotným velkostatkářským systémem pracovním, přikročilo se v posledních letech v rostoucí míře k pronajímání drobných hospodářství indickým propuštěným dělníkům, kteří získávají půdu buď přímo od cukrovarnických společností nebo prostřednictvím vlády a domorodců.

Sezona sklizně počíná zpravidla počátkem června, proto v cukrovaru nausorském ještě se nepracovalo, jen zařízení u přístavu i v továrně se uvádělo do pořádku, aby vše bylo připraveno, když dojdou první náklady třtiny.

Pěstování třtiny drobnými plantážníky a pachtýři bude znamenati jisté zdražení suroviny, a práce v cukrovarské kampani bude jistě státi mno-

hem více, až poslední »kuli«, najatí za pevnou mzdu, stanou se svobodnými dělníky. Cukrovarníci hrozí, že nebudou pak s to soutěžit na světovém trhu s výrobky zemí laciněji produkujících, již pro velikou vzdálenost, zdražující dopravu do Evropy a do Ameriky. Ovšem jiní znalci poměrů tvrdí, že správným zavedením strojní výroby a užitím zvířecí síly na místo dosud tuze levné lidské, dá se docílit velmi značné úspory dělnické práce, se kterou se dosud vůbec nehospodařilo.

Ostatně krize v různých odvětvích tropického hospodaření plantážního dostavují se vždy za nějakou dobu. Často celé obrovské plochy určité plodiny stávají se bezcennými a je třeba přizpůsobit se poměrům, ať to stojí co stojí.

Tak na Fidži v šedesátých letech pěstovala se bavlna s velikým úspěchem, ale soutěž americká, zesílená po tamní občanské válce, způsobila brzo její znehodnocení. Plantáže kávovníkové dařily se znamenitě, dokud nevnikla i sem zhoubná choroba listu *Hemileia vastatrix*, která zničila též proslulé plantáže na Ceyloně. V polovici let osmdesátých byl konec pěstování kávovníku. Tou dobou již třtina cukrová nabývala větší a větší důležitosti.

Vedle ní plantážové pěstění banánovníků ujalo se ve velkém, neboť rychlé spojení poštovními parníky do Aucklandu a do Sydney dávalo možnost prodati znamenité fidžijské banány na tamních trzích. Však i tento výnosný obor trpěl občas chorobami banánovníků a v posledních desetiletích byly jeho možnosti rozvoje značně omezeny tím, že Austrálie zavedla vysoké clo na dovoz banánů, aby tak zachovala svou spotřebu tohoto ovoce pro vlastní pěstitele v Queenslandu a na Severních řekách Nového Jižního Walesu.

Poměrně málo práce vyžadují plantáže kokosových palm a sušené jádro kokosové, kopra, prodává se z pravidla dosti dobře, ale souostroví Fidži bývá navštíveno občas hurikány, které způsobí vždy mezi kokosovými palmami strašnou zhoubu. Vichřice hospodařívají zle též v banánových plantážích.

Obrovské výtěžky střídají se proto s velikými krisemi, plantáže, které v jednom roce nesly třeba padesát procent čistého zisku a za několik let bohatě nahradily náklad investovaný, stanou se najednou skoro bezcennými a je třeba hodného úvěru a trpělivosti, nežli se podaří překonat nepříznivou dobu.

Z toho důvodu je výhradné pěstování určité rostliny velmi nebezpečné, zejména pro drobné podnikatele, kteří takové neblahé doby velice těžko přecházejí a nesnadno shánějí kapitál, potřebný k zavedení nové plodiny, která třeba teprve po několika letech dává výtěžek.

Proto ujímá se dosti silně kombinace různých plodin, tak na příklad v nových banánových plantážích vysadí se kakaovníky, citroníky a pomorančovníky nebo kaučukové stromy (*Hevea brasiliensis*), které dospějí za-

tím, než banány se vyčerpají a jako mladé stromky výborně rostou v jejich stínu.

Hojně se doporučuje v nejnovější době též kombinace chovu hovězího dobytka s plantážním pěstováním na př. kokosových palem, pod nimiž výborně se daří výživné, na Fidži zdomácnující trávy a dobytek znamenitě prospívá, neboť dosud mimo tuberkulosu žádná z nakažlivých a epidemických nemocí skotu nebyla sem zavlečena.

V nedávné době začalo se též ve větších rozměrech s pěstováním sisalu, čili agave, rovněž kaučukové plantáže jsou prý velmi slibné a nejnověji znovu bavlna se uvádí jako plodina mající znamenitou budoucnost.

Ovšem, pro člověka s malým kapitálem a zejména pro cizince jsou začátky vždycky těžké a proto Fidži není polem pro větší počet evropských vystěhovalců. V těžké i v řemeslné práci a také v manipulační obchodní službě je bělochu velmi nesnadno proniknouti proti Indu, který pracuje dobře za mnohem menší peníz, a skoro všechna místa, k nimž je třeba vyšší inteligence, jsou bez výhrady opatřena britskými příslušníky a není naděje až na velmi řídké výjimky, že by se v nich mohli cizinci uplatnit.

Je pravda, že na malých ostrovech, kterých je v archipelu fidžijském obrovský počet, dostane se nájmem půda velmi laciná a podmínky životní na první pohled neobyčejně lákavé pro lidi toužící po idyllickém životě pod palmami, ale málo Evropanů vydrží spokojeně mnoho let v takové samotě i když nedostaví se žádná katastrofa přírodní nebo cenová, která rázem zničí naděje a úspory mnoha let. Mužové toužící po samotě v exotickém prostředí přizpůsobí se tu mnohem snáze nežli ženy, zvláště mají-li nějakého »koníčka«, který stačí jim pro duševní zaměstnání. Považují však za velmi nesvědomité, lákají-li mužové též ženy bělošky do prostředí, v němž jen zcela výjimečné povahy mohou se cítiti dobře.

Doprava plodin z míst hodně vzdálených od obvyklých přístavů je velmi nepravidelná a nákladná, spojení vůbec řídké a nejisté, velké firmy ovládají úplně tržiště a nakládají s drobnými pěstiteli často jako se svými nevolníky. Osvoboditi se z jejich spárů je skoro nemožno.

Burns Philp and Co. a Union S. S. Company jsou skoro výhradními vládci nad hospodářským životem souostroví; v každém důležitějším místě mají své zástupce a na jejich přízni a důvěře závisejí všichni drobnější podnikatelé, kteří jsou svými plodinami nebo výrobky odkázáni na dopravu lodní.

V Nausori končí pravidelná denní doprava parníková, neboť jen až sem cílí se vliv přílivu a sahá dolní nížinný tok řeky Rewy. Již část protilehlé osady Davui Levu je rozložena po stupních vysoké terasy, která je posledním výběžkem hornatiny, z níž Rewa sbírá své pramenné řeky. Odtud proti proudu doprava parníku trpí prudším spádem a také koryto řeky stává se brzo mělkým a tuze měnlivým.

Megalithické náhrobky na Tongatabu.

Úvodí Rewy je území velmi bohaté vodou, patří k nejvlhčím na ostrově Viti Levu, neboť jest na návětrné straně pasátů, vlhkost přinášejících. Opačná severní a severozápadní strana ostrova je mnohem sušší a bývá bez vydatných dešťů i po několik měsíců, kdežto jihovýchodní strana zřídka zůstane bez vláhy po delší dobu. Skoro všechny oceánské ostrovy, ležící mimo úzký rovníkový pruh v pasátním pásmu, vyznačují se touto vlastností, že návětrná strana jejich má znamenité podmínky pro pravý tropický prales, kdežto strana opačná zhusta je opravdu suchá a trpí nedostatkem vláhy. Jsou to kontrasty někdy velmi nápadné a překvapující svou prudkostí, zejména na příkrých hornatých ostrovech.

»Rewa Hotel« v Davui Levu poskytl nám znamenitý stinný odpočinek

po horké únavné plavbě a zpětnou cestu do Suvy konali jsme automobilem, když ustalo největší parno. Po nějakou dobu projížděli jsme zanedbaným, lehce zvlněným krajem, který byl dříve pokryt banánovými plantážemi a nyní zarůstal houštinou, v níž jenom tu a tam malé osady domorodců živořily. Neměly ani palem ani mangovníků, sotva trochu pomorančovníků a banánových trsů a vypadaly nesmírně chudě a pustě. Na štěstí nejeli jsme dlouho tímto nevlídným krajem a pronikli jsme mezi nevysoké, příkré kopce částečně ještě pralesem porostlé, ale hojně též domorodci obydlené, kteří po příkrých svazích vypěstovali si malá hospodářství, opravdu rozkošná pestrostí různých odstínů zeleně na záhonech, zdánlivě bez ladu a skladu promíšených.

Pak sestoupili jsme k mořskému břehu, kde houštiny mangrove daří se v bahně, usazujícím se z kalných vod ústí řeky Rewy a pás pandánů lemuje pobřeží. Mezi nimi a také opodál od pobřeží na druhé straně cesty rozloženy jsou drobné osady, hlavně rybařím se živící. Proutěné ohrady rybářské prostírají se někdy dosti daleko do moře od břehu. Na několika místech viděli jsme domorodce v člunech, lovící ryby do sítí, jinde zase muže, stojící na korálových balvanech s kopím, připraveným k bleskurychlé ráně. Vydrželi hodnou chvíli zcela bez hnutí, upřeně hledíce do vody, zda nějaká lákavá kořist se tam vyskytne. Stejným způsobem lovílo i několik mužů zpřímených jako sochy na úzkých a dlouhých člunech, které patrně ze Suvy vracely se domů a byly pomalu a tiše poháněny vesly, jimiž hýbaly ženy pomalým, plynulým tempem.

Bělošská obec v Suvě čítá přes půl druhá tisíce duší a skládá se hlavně z úředníků koloniální správy, z majitelů a předních pracovníků obchodních a bankovních domů. Libují si dosti zdejší klima, mohou-li zejména v deštivé době vypravit se na delší dovolenou do jiného podnebí, buď na Nový Zéland, nebo do Austrálie, nebo aspoň do hornatého vnitrozemí. Dlouhý, nepřetržitý pobyt působí zmalátnělost tělesnou i duševní a nervosní vyčerpánost, i když životospráva je podnebí velmi přiměřená.

Sporty všeho druhu považují se za hlavní podmínku tělesné svěžesti. Naši noví známí měli nám skoro za zlé, že raději jsme všechn čas strávili vyjíždkami a vycházkami do okolí a nebrali podílu na výkonech sportovních, k nimž velmi srdečně zvali všechny cestující i důstojnictvo lodní.

V kolonii fidžijské jeví se dosti značné dychtění po hospodářském osamostatnění od vlivu australského i novozélandského. Nelze se tomu diviti, neboť zejména Austrálie nikdy neměla ohledů na zájmy fidžijských plantážníků. Velmi nemilosrdně podvázala vývoz fidžijského cukru, chtěc pomoci vlastním třtinovým plantážím a stejně naložila i s dovozem proslulých fidžijských banánů. Nový Zéland bude jednat podobně, když jeho vlastní tropická država bude žádati předností před jinými dovozci. Fidži velmi rádo by se osamostatnilo od linií dopravních, které mají Sydney nebo Auck.

land za hlavní své východiště, kde překládají zboží, určené pro vzdálené zámořské trhy a firma Burns Philp and Co. odhodlala se zavést novou přímou, hlavně nákladní linii panamským průplavem do Anglie. Mimo čistě obchodní zájmy uváděly se též jiné výhody pro toto nové spojení, že totiž mužstvo lodí nebude vystaveno svodům agitátorů, kteří v přístavech australských tak často stávky a jiné nepříjemnosti vyvolávají. Lodi plující přímo do Anglie budou moci zaměstnávatí též laciné domorodé síly pracovní, kterých není dovoleno míti na liniích, vycházejících z přístavů australských nebo novozélandských.

Zastoupení, jaké mají zájmy plantážníků i obchodních kruhů v poradním sboru guvernérů, potřebám zdejších bělochů úplně stačí. Netouží po rozšíření samosprávy již proto, že bylo by pak brzo třeba brániti se i zvýšeným nárokům Indů na reprezentaci přiměřenou aspoň poněkud jejich velikému počtu. Jako všude jinde tak i zde běloši nemají pražádné chuti uznati Indy za rovnoprávné občany a zůstávají raději »korunní kolonií,« než by dali iniciativu k ústavním nárokům, které by Indové uplatňovali, jakmile by došlo k politickým proměnám.

XVII

NA SOUOSTROVÍ TONGA

FIDŽIJŠTÍ ZPĚVÁCI. PÁSMEM PODMOŘSKÝCH SOPEK. NUKUALOFA. VYJÍŽDKA K „HROBŮM KRÁLOVSKÝM“. MEGALITHICKÁ KULTURA, JEJÍ ZÁKLADY A ROZŠÍŘENÍ. SLAVNOST NA POČEST KRÁLOVNINÝCH NAROZENIN. PŘÍBOJ NA JIŽNÍM POBŘEŽÍ TONGATABU. HAAPAI. VAVAU.

Dvoudenní plavba ze Suvy do Nukualofy, hlavního města království a souostroví Tongy, nepřinesla mnoho zajímavého. Moře bylo velmi klidné, dny slunné, ale obzory zakalené mlhou, takže neviděli jsme daleko. Jen v dálece zahlédli jsme obrysy některých nízkých ostrovů z východního pásma fidžijského, zvaného též »Lau«. Jsou to převahou nevysoké a drobné korálové ostrovy, vyčnívající na dlouhém a širokém podmořském hřbetu, táhnoucím se od jihu k severu, kde zahýbá se k velkým hornatým ostrovům Taviuni a Vanua Levu. Příjemná pohoda zlepšila obecnou náladu na palubě, také její temné veličenstvo bylo jednou ze zjevně potěšených dam a můj židovský soused překypoval komikou, maje nyní více opravdu veselých tváří kolem sebe. Mojí ženě se velmi ulevilo, neboť nejhorší pacientka opustila loď v Suvě a tak i noci v dámské kabině staly se snesitelnými. Mnoho zábavy poskytli nám fidžijské nakladači, kteří větší část dne trávili pospolu posedávajícíce na prkenných krytech uzavírajících otvory do podpalubních skladišť. Mimo přístavy neměli skoro žádné práce a užívali času hovorem, kouřením, spaním, ale zejména zpěvem. Zpívání jsou oddáni náruživě. Jsou neobyčejně nadaní sboroví zpěváci, mají vesměs výborný hudební sluch a neomrzí je ani velmi tiché prozpěvování, když ve dne není jim dovoleno spustiti plným hlasem. Po oba večery pozval je kapitán na horní palubu, aby ukázali, co dovedou, a opravdu zpívali tak dobře, že mnohý pěvecký sbor i u nás by jim mohl záviděti přesný takt a vyrovnanost hlasů. Je to vskutku speciální nadání, podobné jako mají Jihoslované v severních krajích, kde vymanili se z vlivu orientálního, nebo Rumuni. Ani když jsou v náladě dosti rozpustilé, nedají se jednotlivci strhnouti k tomu, aby snažili se přehlušiti ostatních, zůstanou vždy ve správných mezích. Proto zpěv jejich nikdy nám nebyl obtížný, ač bylo ho opravdu trochu mnoho, neboť skoro po celé dny ozýval se třeba polohlasně z některého kouta. K našemu zklamání neměli žádných domácích, originálních melodií, zpívali sice svým fidžijským jazykem, ale byly to náboženské hymny křesťanské, známé písně anglické i mezinárodní a také

Vzneseny Fidiſee.
(Caine Serees, Suva.)

nové zpěvy jazzového druhu a banální starší odrhovačky. Produkce měla v sobě jen tu zajímavost, že tlupa černých polodivochů, synů a vnuků řemeslných kanibalů, dovedla zpívat sborem, jako by byla prošla dlouhým odborným výcvikem. Mimo velký sbor sydneyjský, podobný trochu našemu Hlaholu, neslyšeli jsme za svého pobytu na jižní polokouli výkonů tak správných.

Nadání to je patrně velmi všeobecně rozšířeno mezi domorodci, neboť již typy jejich prozrazovaly, že nejsou všichni z jedné krajiny; byli mezi nimi velcí, urostlí a svalnatí hoši s koketně přistřiženou kšticí, prozrazující i světlejší pletí a výrazem očí přimísení polynéské krve, ale více než polovina byli praví Melanésci patrně ze západních krajů Viti Levu, mnohem slabšího vzrůstu, černí skoro jako saze, výrazem tváře i vlnitou hřívou vlasů zjevně upomínající na typy známé nám z novoguinejské oblasti.

Zvláštní nadání pro harmonický sborový zpěv chválí se též u domorodců souostroví Tonga a je rozšířeno i jinde v Polynésii. Zejména na Havajských ostrovech zpěvné umění bylo přivedeno k velké dokonalosti.

K večeru druhého dne plavby projížděli jsme mořem plným lehké pemzy, sopečné pěny, pocházející z podmořských erupcí vulkanických. Po západní straně korálových skupin ostrovů, tvořících archipel Tonga čili »Přátelské ostrovy«, vystupuje několik vysokých vulkanických ostrovů a velmi často vynořují se na mělčinách sopečného původu též nové ostrůvky, kolem nichž moře silně se paří, ba vře. Lodi zhusta hlásí páry z moře vystupující, hladinu pokrytou pemzou i nové výspy kouřící na různých místech po západní straně souostroví, ale k vytvoření většího a trvalejšího sopečného ostrova v poslední době nedošlo, neboť vlnobití je tu velmi značné a sypké hmoty bývají příbojem brzo zarovnaný pod hladinu mořskou.

Po východní straně souostroví Tonga táhne se jeden z nejhlubších příkopů na dně oceánském, který na jihu souvisí s Kermadeckou příkopovou propadlinou. Největší měřené hloubky v těchto propastných hlubinách jsou přes devět kilometrů pod hladinou. Blízkost tak velikého a příkrého příkopu podmořského není právě příjemným sousedstvím pro pásmo drobných a nízkých ostrovů korálového původu, ale přes svůj nebezpečný základ patří souostroví Tonga k nejhustěji obydleným a nejspokojenějším v celé Polynésii.

Je to ovšem nepatrné království, běřeme-li na ně měřítko evropské; všechny ostrovy dohromady, a je jich téměř sto, mají asi tisíc čtverečných kilometrů plochy a necelých 25.000 obyvatelů.

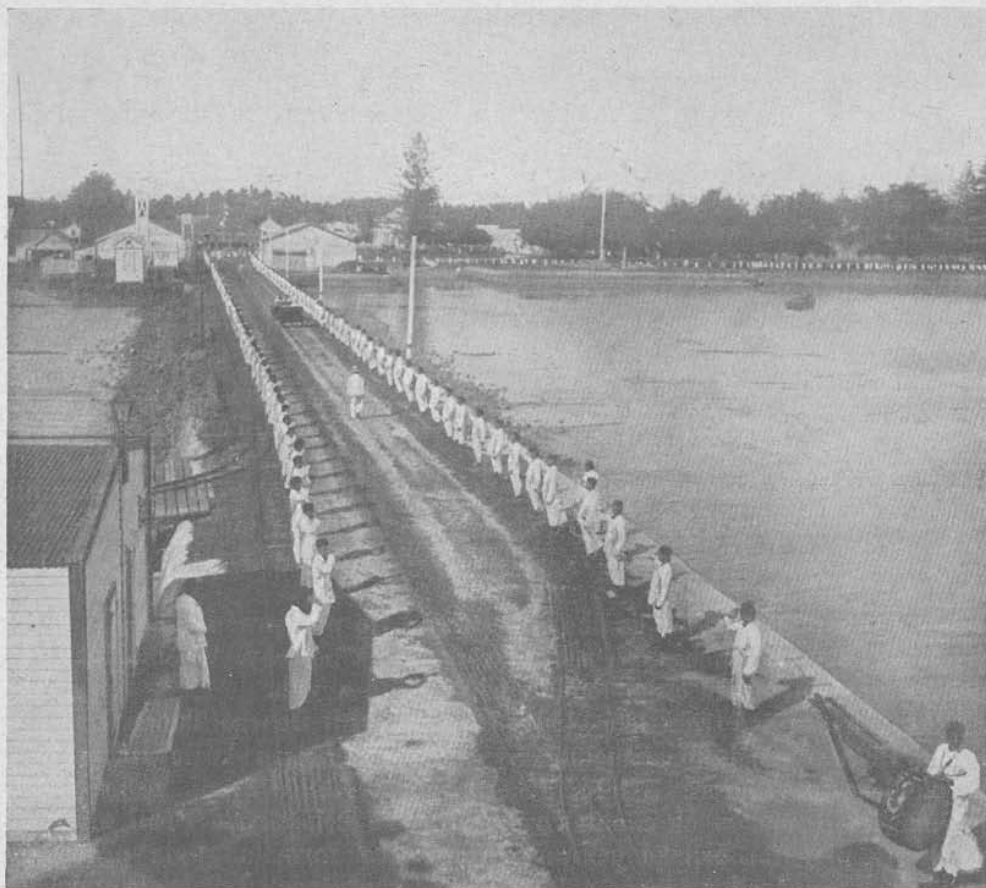
Nejjihnější ze tří větších skupin ostrovních je nyní sídlem vlády, s Nukualofou na rozložitém, ale nízkém ostrově Tongatabu jako hlavním městem. Časně ráno za svítání propluli jsme mezi bludištěm korálových útesů a zakotvili na konci dlouhé přístavní hráze, vystavěné z korálového

vápence v mělkém moři. Před námi prostírala se nízká souše vroubená háji kokosových palem, mezi nimiž prosvítaly dřevěné budovy hlavního města ostrovního království.

Na všech stranách hráze korálových rýfů uzavíraly prostrannou zátoku, větší i drobné skupiny palem vypínaly se na úzkých výspách, spojených labyrintem skal, na nichž se příboj bortil, mezi sebou i s ostrovní souší.

Na pobřeží bylo živo, chodily tu zástupy pestře oděných, tmavých domorodců a mezi nimi míhaly se bíle oděné postavy, tu jednotlivě, tu ve skupinách pobíhající. Konečně byly přípravy na souši hotovy, dlouhou řadou v páru vyšli bíle odění mužové na přístavní hráz a rozestavili se po celé její délce v pravidelných intervalech po jednom z každé strany; podobný špalír vytvořil se též na souši od ústí hráze až ke královskému paláci a za ním postavila se hustá živá hradba temnobarevného obecenstva. Skupina bíle oděných hodnostářů temných i bílých dostavila se k lodi a čekala až v zánovním velkém automobile dojel sám princ Tugi, choť královnin. Uvítání královny, která vracela se právě v den svých narozenin, princem choťem i hodnostáři odehrálo se v jejích kabinách. Za chvíli královna objevila se na palubě, provázena svým choťem vedoucím nejstaršího synka, za nimi jejich cestovní průvod a hodnostáři dostavivší se k uvítání. Ústy kapitána pozvala všechny spolucestující, aby byli přítomni slavnosti jejich narozenin v královské residence a sestoupila do automobilu, v němž pomalu projela špalírem dvořanů po přístavní hrázi a před provolávajícím domorodým obecenstvem do své residence, schované našim očím za hustou zelenou hradbou korun palmových. Druhý a třetí automobil odvezl ostatní její průvodce, většina hodnostářů dostavivších se k uvítání odešla pěšky a za nimi vytratil se z hráze též čestný špalír.

Slavnost u královského paláce měla se konati teprve odpoledne a proto umínili jsme si užítí celého dopoledního času k vyjížďce po ostrově. Nukualofa sama je malé, ale velmi úpravné městečko. Rozsáhlé plochy porostlé travou nebo nízkou mimosou prostírají se širokým pruhem poblíž přístavu i kolem královské residence. Na nich vypínají se fíkovníky, mangovníky a palmy, porozseté osaměle nebo ve volných skupinách. Široké, rovné ulice svítící bílým korálovým vápencem na hrubý písek rozdrobeným, omezují trávníky a při nich stojí dřevěné »bungalows« nebo vilky obklopené zahrádkami, pyšníci se pestrolistými ploty krotonovými. Několik dřevěných kostelů ukazuje, že i na půdě tohoto malého domorodého království je tuhá soutěž mezi jednotlivými křesťanskými církvemi. Poněkud vyvýšené místo asi uprostřed osady zaujímají zelenými plochami velmi vkusně obklopené bílé kamenné náhrobky králů tongajských, zakladatele dynastie Jiřího Tubou I. a jeho pravnuka a nástupce Jiřího Tubou II. Nynější královna Salote je dcerou tohoto druhého křesťanského krále, který zemřel ještě v dosti mladém věku r. 1917.

Příjezd královny do Nukualofy.

Král Jiří Tubou První z rodu Taufaahau byl vlastně usurpátor, který se jako mladý muž zmocnil vlády na skupině ostrovů Haapai, odstranil nebo zastínil během času své protivníky a r. 1845 dal se prohlásiti králem celého souostroví. Stará královská rodina, jejíž hlava pod jménem »Tui Tonga« zachovala si jen nominální moc a těšila se pouze úctě více méně náboženského rázu, ustoupila tomuto podnikavému příbuznému, který, stejně jako všichni předáci šlechtických rodin polynéských, počítal své předky na mnoho generací do minulosti a dovedl genealogicky dovoditi své právo k tongajskému trůnu. Své odpůrce přemohl opětovnými válkami a jeho podnáčelníci podnikali též výbojné a loupežné výpravy na východní ostrovy fidžijské ve skupině »Lau«, kde budovali své velké válečné čluny ze stromů, které prý na nízkých korálových ostrovech Tongy vlastní nerostou. Sám byl neohrožený plavec a bojov-

ník, vévodil svému okolí nejen hodností, nýbrž i silou tělesnou, jako pravý král hrdinských období v historii lidské. Tuberkulóza spolu s jinými chorobami, Evropany zavlečenými, zklátila jeho potomky, syny i vnuky, ještě za jeho dlouhého života, také otec královny Salote podlehl jí ještě poměrně v mladém věku.

Snad moderní hygiena uehrání nynější panovníci a její děti před touto hroznou chorobou, ovšem jak děd tak i otec její byly prý stejně mohutné, zdánlivě nezdolné postavy a přece jí propadli v mužném věku.

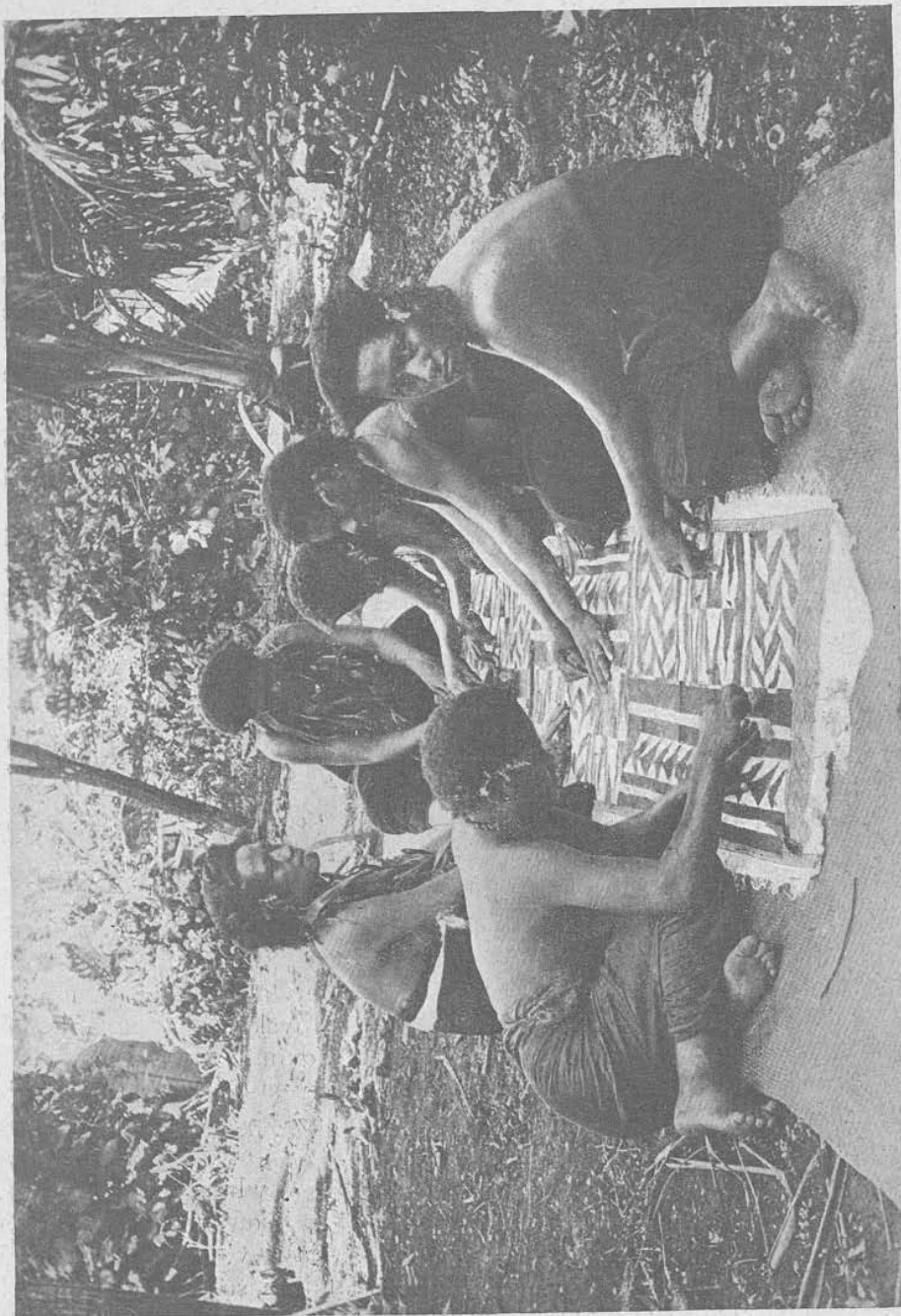
Jak jsme se sami přesvědčili, je královská rodina značně temnější pleti nežli většina obyvatelstva, ač i obecný lid na Tonze je o něco temnějšího odstínu pleti nežli Maoři a zejména nežli Samojei. Zdá se, že dnešní dynastie a také většina šlechtických rodů má v sobě hodně melanéské krve a že jsou to asi potomci dobyvatelů, kteří pronikli sem z Fidži. Temná, čokoládová barva pleti byla a je snad ještě v módě, neboť až dosud prý příliš světlí příslušníci šlechtické kasty užívají sazí jako líčidla, aby svou pleť ztemnili. V posledních stoletích přešla však úloha dobyvatelů na tongajské válečníky, kteří podnikali výbojné výpravy až daleko do souostroví fidžijského ano i na Samou.

Na Fidži naučili se též kanibalství, které bylo pak provozováno tu a tam na zabitých nepřátelích spíše z bravury, nežli z potřeby. Většina lidu byla prý vždy velmi nepřátelská tomuto odpornému zvyku.

Na památku své třicetileté vlády dal starý král George Tubou I. r. 1875 svému lidu nynější konstituci, členy parlamentu jsou královští ministři a volení zástupci šlechty i lidu. Jeho [království mělo štěstí, že nestalo se předmětem panovačských choutek různých mocí bělošských. Proti tomu pojistilo se přijetím britské ochrany, která sice formálně byla provedena a uznána mezinárodně teprve r. 1900, ale ve skutečnosti trvala již v dobách starého krále, který tuze se bál násilných zákroků, které francouzské válečné lodi podnikaly na ochranu svých příslušníků, v mnoha případech i když šlo o individua velmi pochybné pověsti.

Z Nukualofy podnikli jsme hned ráno výlet automobilem k osadě Mua, v jejíž blízkosti vypínají se kamenné náhrobky dávných králů tongajských, zvaných »tui tonga«.

Jeli jsme asi dvacet kilometrů daleko pevnou úzkou silnicí, velmi dobře stavěnou z korálového vápence, který je pružný a propouští rychle vodu, až za osadu Mua. Mimo pobřežní houštiny pandánů a mangrove, které lemovaly zátoky hluboko do ostrova rozvětvené, byli jsme skoro stále mezi uměle vypěstěnou vegetací. Háje kokosových palm střídaly se s hustými temnozelenými porosty různých citroníků a pomorančovníků, s plantážemi banánů, houštinami »kavy« a stromů dávajících lýko, zpracovávané jako »tapa«, kterým Angličané říkají »papírová moruše« (Broussonetia papyri-

Hotovení tapy na Fidži.
(Caine Series, Suva.)

fera). Na všech stranách květy ibišků se rděly a bělely v množství odstínů a jimi ozdobeni býti též domorodci, které potkávali jsme v houfících nebo na dvoukolových kárách; ve veselé náladě a družném hovoru ubírali se do Nukualofy, aby byli přítomni slavnostem na uvítání a počtu narozenin královniných. Byli to vesměs statní rozložití lidé, mohutnější nežli melanéští Fidžijci, ač temnou barvou pleti se jim mnozí hodně blížili.

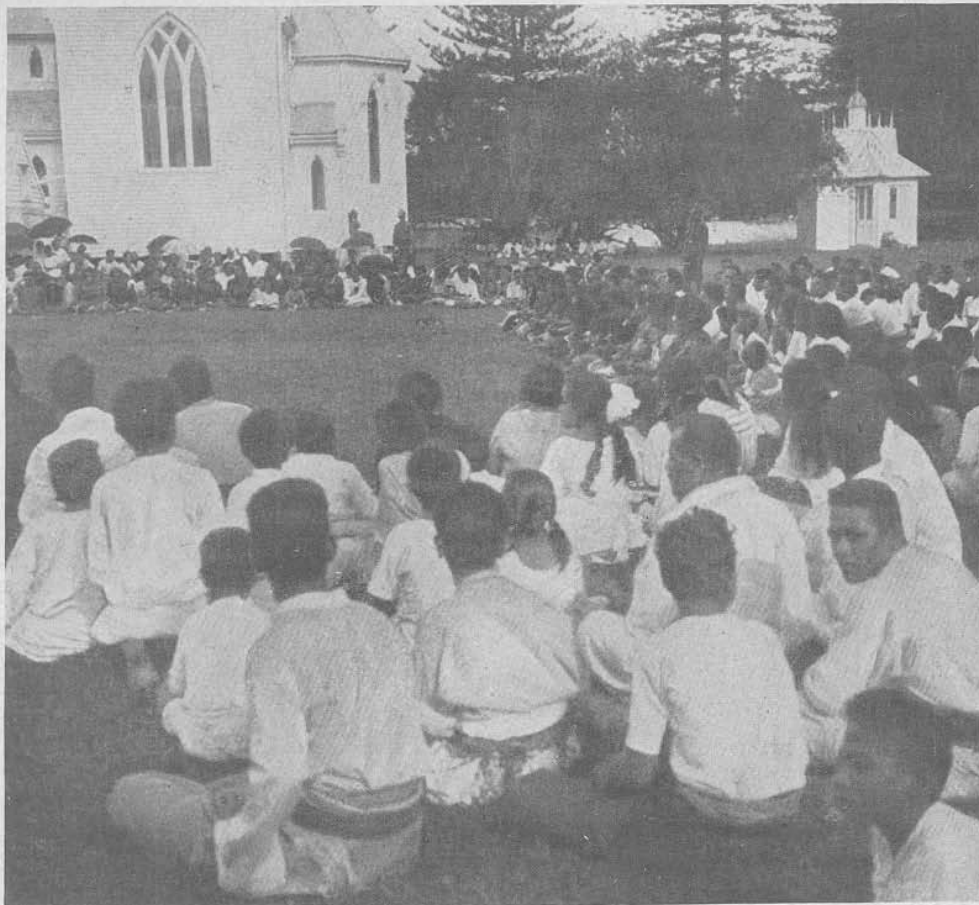
Plochy ostrov je velmi hustě obydlen, projeli jsme několika osadami a zastavili se ve všech, abychom si je prohlédli z blízka. Citlivkou porostlé plochy, střídající se s trávníky, pokrývají prostranství kolem domků, nad nimiž vysoko tyčí se koruny kokosových palm. Košaté mangovníky, ehlebovníky a stromy »ivi« čili »polynéské kaštiny« (*Inocarpus edulis*) dělí se s palmami o čest, že jsou takřka nezbytným a velmi ozdobným příslušenstvím domorodých osad, které opodál jsou obklopeny velmi pestrým porostem svých políček a sadů, jež obsahují v pestré směsici »taro« čili »dalo«, maniok, yam, třtinu cukrovou, banány, citroníky, pomorančovníky, granátová jablka, druh papriky a houštiny »kavy«.

Vesnice byly skoro bez dospělého obyvatelstva, jen tu a tam staří lidé zůstali doma, nebo některá drobnými dětmi přetížená matka. Viděli jsme ženy, které nedaly si odpočinku ani v tak sváteční den a dřevěnými palicemi naklepávaly pruhy lýka dělající »tapu«, kterou barví rostlinnými barvami v hrubých geometrických ornamentech. Barvení děje se též otiskováním z dřevěných špalíků. Jak vnitřek chat, jejichž chloubou jsou rozmanité rohože na noc rozprostírané na uměle vyvýšené zemi, tak i jejich okolí bylo udržováno v příkladné čistotě. Je prý tomu tak vždy, nejen v takovýto slavnostní den, jako jsou královniny narozeniny.

Náhrobky »tui tonga« starých králů tongajských, zvané »langi«, jsou čtyřhranné obdélníkové komolé pyramidy, vytvořené dvěma, skoro půl druhu metru vysokými stupni, které jsou obehnány mocnými, dosti pravidelně přitesanými balvany korálového vápence obdélníkového tvaru, jež těsně k sobě přiléhají. Tyto těžké mocné desky bývají až přes šest metrů dlouhé, půl druhého metru vysoké a až prý přes metr silné, ač některé jsou jistě značně tenčí. Zvýšená plošina, obehnaná těmito obrovskými balvany, je vyplněna a pokryta úlomky korálovými i zarůstá křovím.

Jsou-li tyto mohutné komolé pyramidy náhrobky starých králů tongajských, jak se zpravidla tvrdí, či snad byly to pouze pevné podlahy dřevěných chrámů a měly snad i obranný význam při kmenových vojnách, neví se s určitostí. Zdá se, že jsou to památky z opravdu dávné minulosti, neboť zkazky dnešních domorodců, k nim se vztahují, jsou velmi neurčité a také nynější generace naprosto nezná prostředků, jak by dopravila na dosti značnou vzdálenost obrovské balvany, jimiž pyramidy jsou obehnány.

Vedle těchto záhadných »langi« má ostrov Tongatabu ještě jiný mega-

Tongajský lid před slavnostmi.

lithický pomník dávných dob, je to tak zvané Trilithon, domorodým jménem »Haamonga« tvořící obrovskou asi 7 m vysokou bránu ze dvou mocných balvanů korálového vápence, přes něž je položena třetí, neméně mohutná a těžká deska, velmi pevně a uměle zapuštěná na své stojící podlohy. Toužili jsme velice spatřiti také tuto památku po záhadných dávných stavitelích; ale bylo se nám rozhodnouti, buď podniknouti dalekou cestu, prý velmi nesjízdnou, až k tomuto pomníku záhadné minulosti, nebo býti přítomni slavnostem tongajských kmenů na počest královninu. Myslím, že učinili jsme zcela dobře, zvolivše pestřejší divadlo z přítomnosti, neboť nebylo ani jisto, že bychom byli dobře dojeli a vrátili se od »Haamongy«, jelikož daleká cesta (skoro 25 km) je prý hodně nesjízdná a automobily snadno zapadnou do bahna, z něhož se

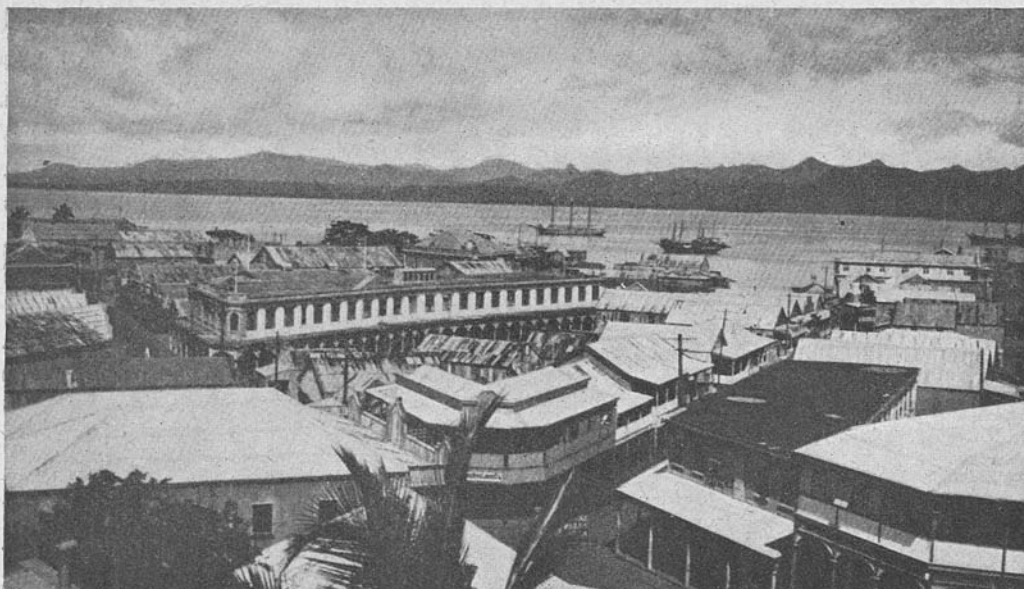
nevyprostí bez cizí pomoci. Zejména v tak slavnostní den, kdy všichni zdraví a silní lidé spěchali do města, nebylo ani pomýšlení, že by se nám při eventuálním uváznutí dostalo pomoci potřebné k vyproštění.

Podle fotografií a popisů druží se též tato mohutná památka megalithická svými rozměry velmi čestně k hrubým předhistorickým pomníkům kamenným, které z doby neolithické čili mladší kamenné zachovaly se hojně ve velké části Evropy, ve středomořských zemích, v různých končinách Asie i v Americe. Patří k velkým, dosud záhadným dokumentům velikého předhistorického stěhování, které snad dávno před úsvitem psané historie rozšířilo se po skoro celém obvodu obydlitelné země a bylo se vši pravděpodobností prvním mohutným hnutím, jež rozneslo široko daleko nové myšlenky a nový společenský řád.

Rozšíření tak zvané megalithické kultury, stavějící velké kamenné pomníky, je jednou z největších a nejzajímavějších záhad lidského vývoje kulturního. Jen poslední její obměny, ovšem v nejdokonalejším a nejvelkolepějším provedení zasahují do nejstarší doby historické, jako na př. pyramidy egyptské, ale dřívější období jejího vývoje a celé podivuhodné rozšíření po okrajích moří a stepí pocházejí z doby, jež nezanechala nám žádných psaných památek a zůstane proto vždy obetkána tajemstvím, do něhož pouze kombinací výsledků různých vědeckých odvětví podaří se snad vnést trochu jasnějšího světla.

Je velmi pravděpodobno, že stavění velkých kamenných pomníků souvisí snad s prvním velkým uvědomělým hnutím, které projevilo se asi jak v náboženských ideách, tak i ve společenském zřízení, a snad bylo spojeno i s velkým pokrokem v ovládnutí nových prostředků dopravních, které daly člověku možnost přemáhati úspěšně velké vzdálenosti na vodě i na souši. Památky megalithické z mladší kamenné doby jsou rozšířeny zejména po obvodu moří a pouští i stepí. Jaký pokrok v plaveckém umění umožnil jistým národům přímořským, aby se v touze po výboji a dobrodružství dovedli odpoutati od pobřeží jim známých, sotva bude lze bezpečněji zjistiti; ale větší pohyblivost po souši jistě byla způsobena zkrocením zvířat, schopných nositi člověka na velké vzdálenosti i s jeho příslušenstvím.

Stavění pomníků kamenných spojuje se s kultem slunce, ale jest pravděpodobně též výrazem nového proudu ve společenské organizaci jisté části lidstva, který způsobil zvýšení moci a vážnosti jednotlivce a vyvolal etičnost vůdců a jejich družin. Veliké stěhování stavitelů megalithů v mladší době kamenné nebylo jen výsledkem podnebných změn, které vedly a řídily starší pohyby lidstva v dobách, kdy studená a sychravá období ledová střídala se s teplejšími dobami meziledovými. Jejich stěhovavost nebyla jen instinktivní, jako u primitivnějšího člověka, spoutaného bezvýrazným kmenovým komunismem, nýbrž po prvé snad objevuje se tu intenzivní rozpi-

Záliv Suvský.
(Caine Series, Suva.)

navost, podnikavost družin, které naplněny byly nepřemožitelnou snahou šířiti na všechny strany slávu a památku těch, kdož dovedli vštípití jim nové ideje a novou kázeň.

Mladší doba kamenná je obdobím velikých změn a pokroků v lidské civilizaci; do ní spadá vývoj megalithické kamenné kultury, vznik a rozšíření kultu slunce, který velkolepostí svou zastínil méně mocné totemy primitivnějších organisací, počátek patriarchální soustavy, pokrok v zemědělství a první soustavné používání zvířat k jízdě i k tahu. Není proto bezdůvodným předpoklad, že všechny tyto mocné pokroky v duševní, sociální i v technické kultuře lidstva byly spolu v úzké příčinné souvislosti a dosáhly proto tak velikých a nápadných výsledků, že byly dílem nového jednotného myšlenkového proudu, který osvobodil vůdčí individuality z pout primitivního komunismu.

Jaká škoda, že toto dávné rozpětí nové kultury, roznesené cestami a směry nám záhadnými po celém téměř světě, po moři a po stepích, zachovalo nám pouze němé kamenné pomníky. Jeho vítězný postup nebyl ještě zachycen zdokonaleným, nám srozumitelným písmem. Skutečné umění písma, rytí znaků v soustavu uvedených do kamene a do pálené hlíny vyvinulo se teprve později ze společných nedokonalých začátků. Proto nezachovalo se nám kromě temných a stručných narážek skoro žádných zpráv o prvním velkém stěhování národů.

Veliký rozmach podnikavosti a výkonnosti lidské, jehož němými ale přece výmluvnými svědky jsou megalithy roztroušené po světě, byl pravděpodobně přímým následkem smělého proniknutí nových zásad společenské organizace. Dostala se k platnosti mohutnost a vůle ctižádostivého individua. Nastalo probuzení určitých částí lidstva z prvotní komunistické soustavy k tomu, že hodnost náčelníka nesmírně se povznesla, stala se dědičnou, a potomstvo mající zisk ze slávy svého předka, jalo se ctíti jeho památku. Prohlásilo synem slunce toho, jenž založil jejich výsadní postavení svým věhlasem v boji a v radě. Individuální moc děděná s otce na syna se vyvíjí a znamená vítězství nového patriarchálního principu společenské organizace proti starším společenským útvarům, založeným na mateřském právu a na společném ručení, z něhož dotud jednotlivec nedovedl se vybaviti, aby trvale pojistil sobě a svému potomstvu nárok na přednost, na moc náčelnickou. Ještě u velké většiny melanésckých kmenů není dědičnosti s otce na syna a není ani porozumění pro fyziologický vztah obou. Uplatnění dědičnosti znamená vítězné proniknutí nových ideí, které sice neměnily od základu dosavadních institucí společenských, ale přece jen umožnily větší a trvalejší soustředění moci u vynikajícího jednotlivce a její přenášení na důstojné nástupce pokrevní.

Uznání krevního vztahu mezi otcem a synem bylo patrně první podmínkou nového společenského řádu, založeného na dědičnosti, který měl za důsledek trvalé rozrušení společenských tříd, z nichž jedna, třída náčelnická čili aristokracie, stala se nositelkou a vyznavačkou patriarchální soustavy, která trvale pojišťovala její přednost před ostatní, dosud v přežitých mateřského práva tonoucí mase kmenů a národů.

Pro vznik a vývoj patriarchální soustavy, zvolivší si životodárné slunce za svůj náboženský symbol, který zvítězil nad všemi ostatními totemy starých clanů a kmenů, založených na mateřském právu, okraje stepního pásma a pobřeží mořská poskytovala nejlepší přirozené podmínky. Jak výpravy za velkými podniky rybářskými a pirátskými na mořích a řekách, tak hlídání stád a ochočování zvířat k jízdě i k tahu vyžadovalo neobyčejné zdatnosti jednotlivců, s vůdcovským nadáním, kteří z nutnosti strhli na sebe náčelnickou moc v míře mnohem větší, nežli jakou bylo třeba vyvinouti při životě loveckém nebo při primitivním zemědělství.

Oboje zaměstnání, plavecké a zejména pastevecké, přicházelo mnohem intimněji ve styk skoro každodenní s životem zvířat, nežli jiné formy primitivního hospodářství. Zdá se velmi pravděpodobné, že přirozené vysvětlení pochodu rozmnožovacího, opravdový, fyziologický význam otcovství, to jest pohlavního aktu pro rozplodování, staly se člověku zřejmými teprve tehdy, když každodenním stykem s ochočenými zvířaty přesvědčil se o příčinné spojitosti pohlavního styku se vznikem nové generace.

Dívka z Fidži.
(Caine Series, Suva.)

Toto poznání bylo základem pro změnu společenského nazírání u nejvyšší třídy, stalo se odůvodněním nového řádu dědičnosti a posloupnosti z otce na syna a náboženské i rituální opory dostalo se mu patrně vyzdvižením »totemu« slunce nad všechny ostatní, jako světlého ochránce a praotce těch, kdož pochopili skutečný, přirozený světá běh a využili tohoto poznání k vybudování trvalé, dědičné moci.

Zbožnění předků lidských, zplozených praotcem sluncem a matkou zemí, stalo se základem nové soustavy patriarchální a velikým náčelníkům dostávalo se nového trvalého uctění kamennými hroby a pomníky obrovských rozměrů. Nositelé této nové kultury byli národové pohybliví, ovládající dopravní prostředky, které dávaly jim trvalé výhody nade všemi, kdož nedovedli si přizpůsobiti výhody nové organisace. Na okraji pouští a stepí kmenové osedlavší koně a velbloudy a ujařmivší skot, získali si nezměrných výhod nad usedlými rolníky, kteří umělým zavodňováním svých pozemků byli připoutáni k půdě.

Z nich vycházeli dobyvatelé, kteří zmocňovali se, díky své lepší kázni a pohyblivosti, vlády nad oblastmi jiných plemen, která neměla organisace tak účinné. Nový patriarchální princip společenský se všemi svými důsledky byl patrně také mocnou vzpruhou k podnikavosti námořní. Ještě před úsvitem psaných dějin lidských plavečtí kmenové pronikli přes největší z oceánů a roznesli po jeho souostrovích i na pevninu americkou zárodky nové organisace a stavěli všude pomníky kamenné, svědčící velmi výrazně o tom, že určitá jednotící idea dodávající nové, dotud neznámé síly výbojné vpřed pudící organisaci, byla podnětem stěhování obrovského rozpětí, kterému v dějinách lidstva není rovného do doby velkých objevů a moderní kolonisace.

Je pravděpodobné, že touha proniknouti až ke slunci na východě se vynořujícímu byla vůdčí ideou hnutí rozměrů tak velkolepých. Je nám neznámo, kdo byli nositelé tohoto snad prvního rozpínavého hnutí, proniknuvšího kolem skoro celého světa, a nevíme ani, kdy se začalo a kdy skončilo to obrovské stěhování předhistorické, kterému ani obrovské vzdálenosti širého oceánu Tichého nebyly překážkou nepřemožitelnou. Nevíme také, jak mnoho bylo rozmanitých vln tohoto stěhování a která plemena byla jejich nositeli, neboť tisíciletí nového a různotvárného vývoje dovedly bohužel zahladiti až k nepoznání společné znaky určitého kulturního pokroku, rozšířivší se tajemnou silou již v době předhistorické.

Pro mne není pochyby, že světlé plémě polynéské bylo jedním z nositelů nové organisace, založené na principu patriarchálním, který byl důsledkem i oporou vítězství individualismu nad primitivním komunismem. Mezi Polynésci a pravými tmavými Melanésci je po stránce vývoje duševního a společenského nesmírný rozdíl, který ani po dlouhé věky trvající vzájemné pronikání v oblastech okrajných nedovedlo zahladiti.

Jejich proniknutí do Oceánie stalo se jistě před mnoha tisíci lety a dělo

se zajisté pomalu, trvající dlouhé věky, neboť zajisté dalo se namnoze jen vlivem nutkavých okolností. Dosud naprosto záhadnou je otázka, zdali vůbec a do jaké míry bylo dávné osídlení Polynésie ve spojení s proniknutím megalithické kultury do Ameriky. Jest velmi svůdný a pravděpodobný předpoklad, že budovatelé mohutných kamenných pomníků, z nichž největší zachovaly se na nepatrném Velkonočním ostrově, tak daleko mezi ostrovními skupinami Polynésie a Jižní Amerikou, byli v jakémisi vztahu k předchůdcům Inků, kteří zanechali památky tak mohutné a skvělé v Jižní Americe. Dosud nebylo pro tuto souvislost nalezeno dokladů nesporně přesvědčivých, ač není opravdu věcných důvodů pro její odmítání.

Vrátíme se nyní od tohoto záskoku do záhadné minulosti k současnému obyvatelstvu souostroví Tongy, které jsme poznali při příležitosti tak vzácné jako jest oslava návratu a narozenin královny Salote.

Když jsme se vrátili ze své ranní vyjíždky, Nukualofa měla vzezření velikého slavnostního tábora. Kde jen bylo trochu stínu v kokosových hájích, pod košatými mangovníky a fíkovníky, všude ležely a seděly tlupy slavnostně přioděných domorodců a vždy noví ještě přicházeli a přijížděli také po člunech z různých stran pobřeží Tongatabu i z okolních ostrovů. Byly tu i delegace ze vzdálených skupin ostrovních, z Haapai i z Vavau, ubytované jako královští hosté a vyznamenávané pozorností královské družiny. Na všech stranách hemžilo se lidmi; věru, že snad pětina všeho obyvatelstva království (celkem 23.000 duší) byla tu pohromadě.

Odpoledních slavností účastnili jsme se též jako hosté královniní. Chof královnin, princ Tugi, provedl sám společnost z lodi královským palácem, vlastně jen místnostmi určenými k přijímání Evropanů. Je to rozsáhlá, širokými stinnými verandami opatřená dřevěná vila, v úplně evropském stylu vystavěná a také v místnostech reprezentačních po způsobu koloniálním zařízená. Není tu nevkusné smíšeniny domorodých památek s laciným evropským zbožím. Vše je zařízeno se střízlivým vkusem, jaký převládá v tradičních lepších domácnostech novozélandských nebo australských. Královská rodina vede patrně naprosto odděleně dvojí život; v reprezentačních místnostech a venku vystupuje, je-li třeba, zcela bezvadně po evropsku, jinak však nedá zase bělochům nahlédnouti do svého intimního života, který by snad v mnohých z nich mohl buditi různé předsudky, nebezpečné bezvadnému společenskému styku na dlouhou dobu.

Vedle anglického »agenta a konsula« podřízeného guvernérovi fidžijskému, jako vrchnímu správci »Západního Tichomoří«, žije v Nukualofě několik bělošských rodin úředníků i misionářů a jejich styk s královskou rodinou je velmi častý a prý zcela příjemný. Pro všechny bílé hosty byly vyhrazeny řady sedadel na přízemních verandách, odkud také královna sama přihlížela slavnostem, které se rozvinuly po děkovných bohoslužbách ve dvorním chrámě.

Tato dřevěná svatyně není tuze rozměrná a byli jsme rádi, že nával do ní byl tak značný, že mohli jsme zůstat venku. Bylo tu jistě lépe nežli v lidmi přeplněném vnitřku a příjemný, zcela melodický zpěv, který byl zajisté jediným pozoruhodným požitkem při bohoslužbě, rozléhal se i ven otevřenými okny a dveřmi. Dali jsme i potom přednost volnému přecházení kolem skupin domorodců před jednotvárným seděním na verandách, které brzo unavilo většinu evropských diváků.

Slavnosti odehrávaly se na dvou stranách budovy, kde rozsáhlé zelené plochy porostlé citlivkou a travou se prostíraly. Tam rozsadili se domorodí diváci na zemi v širokém oblouku, přiléhajícím ke křídlu paláce, kde na stupních před křeslem královním a před řadami sedadel usedli po domorodém způsobu se zkříženými nohama domorodí hodnostáři přesně prý podle pořadu příbuzenského poměru ke královské rodině a podle hodností, které zaujímali ve veřejném životě malého ostrovního království.

Největší úlohu hrál první ministr, starší, již hodně prošedivělý muž skoro černošského typu, hbitý jako rtuť, kterému ani hlas ani humor nevypověděl po celé únavné odpoledne, ačkoliv musil zvláště vítati každý oddíl uctívající královnu svými dary, tanci a zpěvy. Nerozuměli jsme ovšem jeho zvučným proslovům, ale na tvářích domorodců viděli jsme velmi dychtivý zájem o jeho slova. Často kýváním hlavy projevovali souhlas a zhusta též salvy upřímného, nenuceného smíchu přerušily projev k jeho zjevné, trochu samolibé spokojenosti.

Pobyli jsme několik hodin při pestrém divadle, které se opakovalo v rychle se střídajících, zásadně si podobných obměnách.

Z každého kmene nebo okrsku nejdříve předstoupila tlupa mužů a žen nesoucích hodně těžký náklad darů pro královnu vedená pohlavárem. Dva mužové přinášeli vyvrženého krmníka připraveného k pečení, jiní drůbež nebo ryby a celé klasy banánů, ženy náklady kokosových ořechů, tara a jiných hlíz i ovoce. Složili vše na místo vykázané svým pohlavárem, jenž, usadiv se na bobek, přednesl krátký proslov, který královna s laskavým úsměvem vyslechla, načež první ministr promlouval slova děkovná. Jakmile tato ceremonie byla skončena, nosiči odnesli své dary opodál do stínu stromů a tlupa urostlých bojovníků jen krátkými »sulu« oděných poklusem se přihnala. Ozbrojeni dřevěnými, asi metr dlouhými kyji předváděli velmi hbitě a harmonicky složitá cvičení, která byla patrně velmi umírněnou a ustylisovanou formou někdejších válečných tanců. Nebylo v nich naprosto nic divokého. V tom lišila se docela od novozélandského tance »haka« a mnohem spíše připomínala prostocviky Sokolů nebo jiných gymnastických sdružení. Neviděli jsme v nich mnoho rozmanitosti, když se několikráte opakovala vždy novými tlupami. Hlavní zájem se soustředil jen v těch tmavých, statných, kokosovým olejem se lesknoucích postavách, jaké by byly

Ve vesnici na Tongatabu.

ozdobou každé příležitosti, kdy síla a křepkost mužných těl se předvádí.

Když bojovníci skončili svůj výkon a usedli opodál, přiblížila se skupina mladých žen, oděných v pestře barvenou tapu a v řasnaté, jako stuhý pole-
tující pruhy dlouhých listů propletených květy a prováděla své tance, po-
dobné zase novozélandským ženským »poi«. Pohybovaly rytmicky hlavně
rukama i tělem, nohama zůstávajíce státi a zpívaly k tomu zcela melodicky
do taktu nápěvy, které jistě nebyly domorodého původu. Pohyby těla měly
chvillemi ráz břišního tance, a nebylo v nich nic lascivního, ač zpravidla
skončily tempem velmi zrychleným. Tento pořad opakoval se několikráte,
vždy s novými účastníky. Bylo v něm velmi málo změn cizinci nápadných.
Zdalo se, jako by celý program byl zvláště uzpůsoben pro vznešený dvorský
vkus, aby nic nerušilo důstojnost slavnosti a nemohlo snad dáti záminku
k pohoršení pro příliš upiáté evropské dámy nebo přectnostné misionáře.

Houfy domorodých diváků obojího pohlaví sledovaly s velkým zájmem
všechny obraty a otřesy tančících, ale často obracely se jejich oči též směrem
ke královně a její družině, aby se přesvědčily, zda jsou tyto tance se zalí-
bením sledovány. Královna po každém představení dala na jevo své potě-
šení, které první ministr vždy hlasitě a výmluvně veřejnosti prohlásil.

Byli jsme skoro stále v pohybu, tu sledující výjevy z verandy, tu zase
obcházějící mezi lidem, abychom z blízka mohli pozorovati skupiny taneč-
níků. Litoval jsem nesmírně, že momentní zařízení mého fotografického
aparátu bylo již velmi nespolehlivé, takže nemohl jsem s úspěchem ofoto-
grafovati tančící tlupy v pohybu. Mám řadu fotografií částečně rozma-
zaných, nehodících se proto k reprodukci. Věru bylo by bývalo stálo za to,
míti s sebou kinematografický přijímací přístroj pro tuto příležitost i k slavno-
stem na Samoi!

Podívali jsme se zdravé, mohutné stavbě těla mužů i žen. Mezi
obecným lidem jest asi méně postav nad průměr vysokých, které převlá-
dají mezi rodovou jejich šlechtou, ale nikde jinde snad není tak silná a
přece souměrná postava tak všeobecně rozšířena jako v Polynésii. Je to lid
nadmíru sympatický, tak mírného a přece živého a inteligentního pohledu,
tak pěkných pohybů i mravů, že je příjemno naň hleděti, i když jinak
jeho činnost nezbuzuje zvláštního zájmu.

Nikdo by v nich netušil potomky výbojných, ba pirátských bojovníků,
kteří roznášeli hrůzu široko daleko i po vzdálených souostrovích. Tomu do-
jmu naprosté bezpečnosti mezi přátelsky smýšlejícími hostiteli podlehl kdysi
i kapitán Cook, který měl přece tolik zkušeností s domorodci nejrůznějších
světa konců, tou měrou, že pokřtil souostroví tato jménem »Přátelských
ostrovů«, neboť byl velmi nadšen přijetím, kterého se mu dostalo na skupině
Haapai. A přece prostý britský námořník William Mariner, který brzo potom
na Tonze zůstal jako trosečník ušetřený domorodci, kteří pobili větší část

posádky vraku »Port au Prince«, ztroskotaného 29. listopadu 1806., žil tu mnoho let a zanechal velmi zevrubný a spolehlivý popis všeho, co slyšel a viděl, tvrdil s jistotou, že slavnost na počest Cookovu pořádaná měla býtí jen léčkou, neboť domorodci chystali se přepadnouti loď, povraždití posádku a zmocniti se zásob, které je nesmírně lákaly.

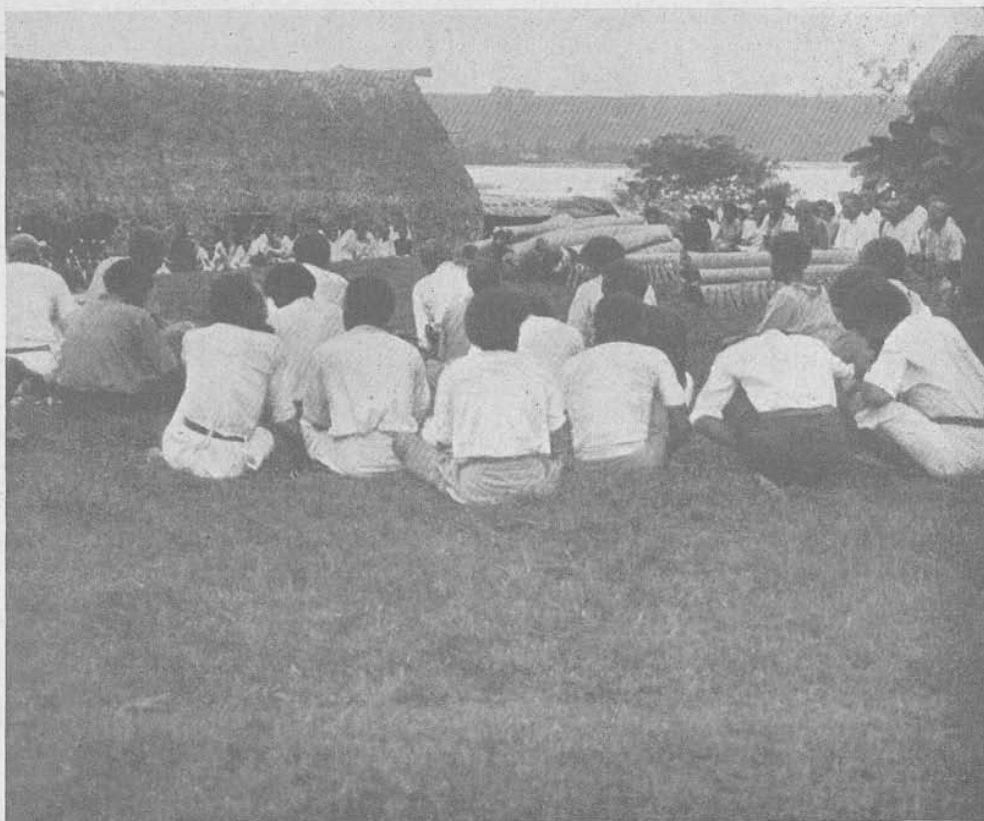
Cook unikl v čas takovýmito nástrahám, ale v první polovici 19. století několik lodí bylo domorodci tongajskými přepadeno a mužstvo jejich pobito. Ovšem je velmi pravděpodobno, že mnozí běloští dobrodruzi zavdali k tomu sami příčinu, dovolujíce si mimo jiné příliš mnoho k ženám domorodců a chovajíce se i jinak se zvrhlou a bezohlednou prohnaností k ostrovanům, mezi nimiž pevný a nesmírně jemný společenský řád byl pravidlem.

Běloši ve své domýšlivé povýšenosti nad barevnými plemeny ani ještě dnes často nesnaží se porozuměti, jak dokonale vyhraněn a odstupňován je domorodý společenský mrav i u národů stojících na velmi nízkém stupni materiální kultury. Mezi těmito zdánlivými divochy panuje zpravidla velmi tuhý, od věků zděděný řád společenský, který zachovává se s neúprosnou přísností. Porušení jeho mohou si dovoliti beztrestně snad jen lidé, požívající zvláštní úcty buď pro svou sílu, nebo pro věhlas, dávající jim výsadní postavení nad ostatními.

Právě Polynésci jsou mistry dobrých mravů. Okouzlují jimi kde koho, ale jsou při tom sami velmi kritickými a přísnými soudci jiných. Dovedou velmi dobře rozeznávatí mezi bělochy a ucházejí se jen o přízeň těch, kdož vyhovují jejich názorům o společenském chování. Zejména jejich šlechta je ve svém výběru evropské společnosti velmi opatrná a projevuje tak pronikavou soudnost, že by jí nikdo u »divochů« nehledal.

Očekávali jsme s netrpělivostí konce slavnosti a byli jsme rádi, když poslední tlupa skončila svůj hold. Pospíchali jsme z paláce, abychom podnikli ještě jednu vyjíždku, neboť odpoledne značně pokročilo a zůstaly nám sotva dvě hodiny slunečního světla. Automobilem projeli jsme rychle ostrovem až k vesnici Houma, ležící v blízkosti jižního pobřeží ostrova a vyšli jsme provázeni houfcem dětí za osadu na ploché skály, vysazené prudkému větru vanoucímu z oceánu, na nichž jen tuhé pandány s roztřepenými, ovětranými korunami vzdorují útokům živlů, jako předvoj vegetace mimo hustou, vzájemně se podporující zelenou stěnu pralesa.

Toto pobřeží spadá v několika strmých stupních k oceánu, který neúnavně obrovskými vlnami proti nim se řítí. Pohled na zuřící příboj byl přímo úchvatný. Některé vlny rozrazily se již o první skalní plošinu, která však v zápětí bývala nově se hrnoucím přívalem zaplavena a nesmírné spousty vody narážely s ohlušující prudkostí na další vysokou terasu korálových vápenců, na níž bylo naše stanoviště. Strašné dunivé rány a tříštivé

Vesnické shromáždění v okolí Suvy.

zvuky chvílemi splývaly v ohlušující vířivý nesouzvuk; mohutné sloupy vodní vystávaly podél pobřeží, vyletovaly vysoko, nežli se zbortily a rozpadly v hustý liják kapek rozstříkující se zdaleka od kraje skal. Pod námi mocné lavice korálového vápence otřásaly se vzteklými nárazy, se spodu bylo zřetelně slyšeti příval vln do dutin a chvílemi i na značnou vzdálenost od břehu vystříkovaly vysoko trysky vody zahnané hluboko do útrob jeskynních chodeb. Bylo to vznešené a hrozné divadlo. Nemohli jsme se od něho odtrhnouti, dokud nenastal soumrak, který nám připomněl, že třeba se navrátiti, dokud se nedostaví úplná tma.

Úzká cesta vedla hustě osídleným krajem. Jen v močálovitých nebo jinak méně vhodných místech pro intenzivní kulturu udržel se původní porost, jinak na všech stranách prostíraly se houštiny stromů a křů užitkových, nad nimi vysoko vznášely palmy své koruny a mohutné mangovníky odrážely se temnou zelení svých hustých korun.

Domorodé království velmi přísně střeží nezcizitelnost půdy, které není nazbyt na nízkých korálových ostrovech, jejichž poměrná lidnatost je dosti značná. Pozemky dělí se na tři třídy, část jest majetkem královské rodiny, část patří státu a část dědičné šlechtě. Obecný lid vesnický užívá pozemků v jakémsi způsobu nájmu, platí z nich majiteli i státu určitý, předem stanovený obnos, který prý není zvláště tíživý a je zavázán také k jistým pracem veřejným. Každý Tongajec, dosáhnuvší šestnáctého roku věku, má nárok na místo pro chýši v osadě a na pozemek který musí vzdělávati.

Cizincům ani britským poddaným se půda vůbec neprodává, pouze nájem na 21 let je dovolen a může býti obnovován. Celkem však jen malé plochy půdy jsou pronajaty bělochům. Pro přistěhovalce cizí není tu vůbec možnosti se uplatniti. Hlavní kulturní rostlinou ostrovů je kokosová palma, které se daří výborně na vápnitě půdě korálové a dává znamenitý pravidelný výnos, jelikož i zhoubné vichřice bývají tu poměrně řídkým hostem.

Nejdůležitějším předmětem vývozu je kopra, hlavní zdroj příjmů pro stát i veškeré obyvatelstvo. Přes tuto jednostrannost hospodářské produkce jsou poměry finanční v malém ostrovním království neobyčejně příznivé. Státní správa je velmi levná, Tonga nemá vůbec státních dluhů a skoro každoročně vykazuje se značný přebytek ve veřejném hospodaření, rovněž poměr vývozu k dovozu je zpravidla velice příznivý. Správa veřejných financí děje se pod dohledem britského zástupce. Osvědčila se tak znamenitě jako v jiných státech stojících pod ochranou britské říše a výhody z ní plynoucí jsou jedním z hlavních důvodů, proč domorodí panovníci a velmožové s takovým uznáním lnou k britskému »jhu«, které zbavuje je mnoha starostí a usnadňuje jim pohodlný život v přebytku. Na svých poštovních známkách sluje království »Toga«. Není mi známo proč misionáři londýnské misie při své transkripci hlásek polynéských zcela jasné »ng« psali jako »g«. Dnes již většinou píší se i místní jména správně dle skutečné výslovnosti, jen světoznámý přístav na Tutuile v americké Samoí »Pago Pago« píše se starým pravopisem, ač se vyslovuje »Pango Pango«.

Ještě večer než vypluli jsme z nukualofského přístavu, dostavil se nečas, který kapitán očekával již dříve. Plavba v noci prý byla velmi bouřlivá, proplutí mezi spleť rýfů a ostrůvků skupiny Haapai a přistání v nevelké, hluboké tůni, ze všech stran obklopené koralovými jespy, bylo prý velmi nebezpečné.

Kapitánovi dostalo se všeobecného uznání za znamenitý výkon plaveckého umění, že při vlnobití beze všeho úrazu pronikl s Navuou do přístavu před ostrovem Lifukou. On však sám nebyl tuze potěšen, když nečas se během dopoledne zhoršil a vlny hnaly se tak bouřlivě přes koralové jespy, že loď nebyla ani na svém kotvišti v bezpečí a na vymanevrování z přístavu na další

Královský palác v Nukualofě.

cestu nebylo ani pomýšlení. Zůstali jsme tu státi skoro dvacet hodin, místo krátké asi tříhodinné zastávky. Na východě prostíral se před námi dlouhý zcela nízký ostrov, největší a nejdůležitější ze skupiny Haapai, ale vystoupiti na břeh bylo nám zakázáno, neboť kotvili jsme několik set metrů od břehu a velrybářský člun sprostředkující spojení s »Navuou« vykonal jen jednu plavbu k lodi a zpět, aby přinesl a odnesl poštu a odvezl cestující v Haapai vystupující. Má žena i já litovali jsme svých společníků z kabin, když zasedali do zmítající se lodky za prudkého deště a větru. Dáma protrpěvší krutou mořskou nemoc na Navui nastoupila tuto poslední krátkou plavbu resignovaně, tvrdíc, že raději zemře na této výspě, než by se znovu podrobila takovému týrání a také můj »šlof« Cohen nebyl toho jitra v náladě tak růžové jako obyčejně. Ale držel prý se statečně i když člun těžce zapadal do vln prudce vystřikujících.

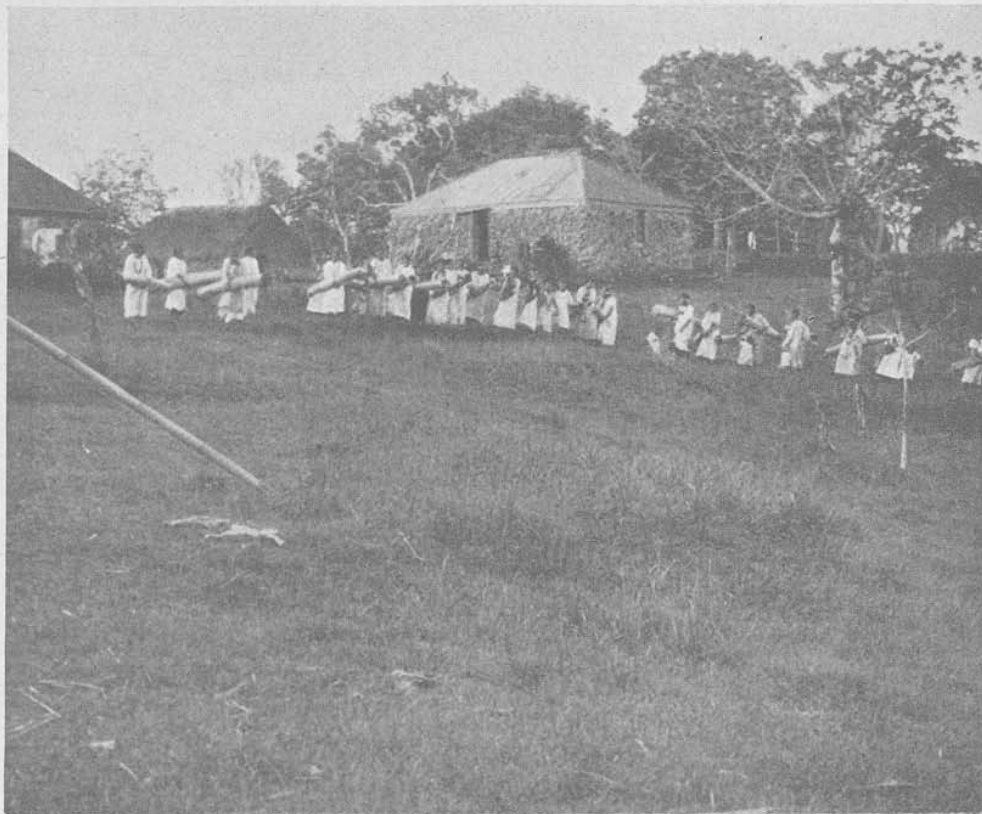
Lifuka je úzký dlouhý ostrov, hustě obydlený a pokrytý skoro nepřetržitými háji kokosových palm. Také ostatní ostrůvky a výspy této skupiny

jsou stejně nízké a kokosové ořechy jsou hlavním předmětem jejich produkce. Bylo nám líto, že nesměli jsme do vesnic domorodých, neboť zdejší obyvatelstvo je prý hodně konservativnější ve svých denních zvyklostech nežli na Tongatabu a na Vavau.

Prudký vítr točící se z nejrůznějších stran zanášel i na krytou palubu spousty studeného deště, ale přes to vycházeli jsme každé chvíle k zábradlí, abychom ohledali situaci a sledovali manévrování, které opakovalo se velmi často. Kotvy »Navuy« nevězely zcela pevně v sypkém korálovém písku na dně tůně a víchr spolu s vlnami tlačily loď střídavě k různým útesům obklopujícím na všech stranách její kotviště. Velmi často přiblížili jsme se tak k úskalím, že v okamžicích, kdy vlny přestaly se přelévati přes jejich vrcholy, zahlédli jsme strmé jejich obrysy až do značné hloubky, v zelenomodré ku podivu málo zakalené vodě. Celý den a noc »Navua« topila a stroje byly stále pohotově, aby uvedly šroub do pohybu, třeba na několik vteřin a daly loď bezpečnější polohu v jejím nepohodlném a nebezpečném loži. Na vyplutí nebylo pomýšlení, dokud trvalo vlnobití s vichřicí, neboť průjezd mezi jespy korálovými byl tak úzký, že i při největší opatrnosti nebylo vyloučeno, že by loď narazila na skálu.

Teprve druhého dne za svítání bylo moře již tak klidné, že »Navua« nastoupila další cestu. Vítr se utišil, ale den byl zamračený, nepříznivý a chvílemi snesl se pravý tropický liják, tak hustý, že na vzdálenost sotva jednoho sta metrů tvořil clonu skoro neproniknutelnou. Opozdění téměř o celý den vyneslo nám další zklamání. Naše zastávka v Neiafu, hlavním městě ostrovní skupiny Vavau měla se zkrátiti na jediné odpoledne. Malou útěchou nám bylo, že nečas neustával. Moře mezi ostrovy bylo ještě tak rozbouřené, že nebyli bychom mohli podniknouti výlet motorovým člunem k pobřežním slujím, vynikajícím prý krásou své scenerie.

Ostrovy Vavau jsou také korálového původu, ale byly jako celek vysoko vyzdviženy nad hladinu nějakým pohybem mořského dna, na němž spočívají, a působí dojmem naprosto klamným, jako by to byla lávová pole, nad nimiž tu a tam zdvihá se zbytek sopečného kužele. Ve skutečnosti však skládají se z korálového vápence tvořícího strmé, často převislé stěny, bizarně rozhlodané příbojem, který bušil do jejich základů velmi vydatně, když pluli jsme úzkým průlivem mezi vysokými, těžko přístupnými ostrovy. Hřeben strmých stěn je pokryt hustou vegetací, nad níž kokosové palmy vysoko zdvihají své rozčechrané koruny a na výstupcích skal baldachýny šťavnaté zeleně se zachytily a dlouhé závěsy lijan splývají mezi nimi jakoby byly upevněny rukou odvážlivce, který chtěl zvýšiti půvab krásného vjezdu do přístavu Neiafu. Zachmuřená obloha oloupila nás o hlavní krásy tohoto divoce rozeklaného souostroví, neboť při slunečním svitu a klidném moři jsou barevné efekty moře, bílých a růžových skal a nejrůznějších od-

Ženy přinášejí rohože k slavnosti na Fidži.

stínů zeleně vskutku nevyčerpatelně ro manité a nádherné.

Ani známky života lidského jsme však neviděli na hladině ani při břehu až zabočili jsme v pravo kolem vysokého ostrohu, na kterém strměl, nasažen vysoko nad okolní vysočinu příkrý vrch profilu stejného jako, komolý kužel. Tato vnější podobnost nápadného kopce a celá nezvyklá konfigurace ostrovů svádějí neoborníky k domněnce, že ostrovy tyto jsou sopečného původu a že strmý, bastionu podobný vrchol, jest zbytkem malého vulkanického kužele.

Chobot, v jehož pozadí zdvihá se skoro amfiteatrálně městečko Neiafu, poskytuje znamenité přístaviště i velkým lodím a je škoda, že není v příznivější poloze k velkým dopravním liniím oceanským. Takto ani jako uhelná stanice nemá významu. Domy v Neiafu jsou roztroušeny široko daleko na svazích porostlých háji užitkových stromů a městečko vypadá již z lodi velmi malebně.

Dešť na chvíli ustál, když jsme vystoupili z lodi, i rozhodli jsme se, že podíváme se procházkou ke kopei, který tak mnozí za bývalý kráter považují. Připojil se k nám zajímavý, dosti přistárlý Američan z Pasadeny v Kalifornii, který cestoval s námi na Samou a již několik měsíců se po Oceanii potuloval, konaje dlouhé pěší túry po různých ostrovech. Na pravého Američana, kteří zpravidla štítí se všech »barevných« lidí bez rozdílů, byl velmi liberální ve svých názorech o domorodcích polynéských, pro které měl nelíčené ba nadšené sympatie.

Vyšli jsme na stezku táhnoucí se po horním okraji vysočiny ve výši asi 70 metrů nad mořem a kráčeli pomalu podivující se krásným výhledům na hladinu a protější srázy, které chvílemi se otvíraly mezi bující vegetací. Podél stezky nebylo pralesa, nýbrž pestrá směsice užitečných stromů a křů; vše rostlo tu bez ladu a skladu promíšeno lianami a jen tu a tam kus sporádané plantáže vynikal z chaotické houštiny.

Šli jsme přes půl hodiny, nežli jsme dospěli pod úpatí kopce tvořícího úzkou, do oblouku prohnutou, asi třicet metrů vysokou hradbu, jakoby zbytek obrovské obranné stavby. Po celou cestu od posledních domků Neiafu nezahledli jsme ani jednoho obydlí lidského a také zde pod kopcem nebylo ani stopy po obyvatelích, ač pěstovali tu políčka třtiny cukrové, banány a směs jiných užitkových rostlin typických pro tyto ostrovy. Sám strmý vršek byl nesmírně hustě zarostlý neproniknutelnou houštinou i nemohli jsme nalézt žádnou stezku, která by nás vyvedla na vrchol. Volali a houkali jsme, doufajíc, že objeví se nějaký domorodec a třeba za odměnu ukáže nám stezku na vrchol. Nikoho jsme se však nedočkali a učinili jsme s milým Američanem několik marných pokusů proniknouti houštinou, při čemž promočili jsme se až na kůži, neboť při každém pohnutí větvemi hotový liják těžkých kapek se na nás řítíl. Jediným výtěžkem těchto marných pokusů bylo, že prohlédli jsme velmi podrobně několik balvanů s vrchu zřícených. Byl to tvrdý, bílý korálový vápenec a neměli jsme nejmenší pochybnosti, že i strmina sama skládá se celá z téhož materiálu, neboť nic neprozrazovalo ani v rázu vegetace, že by snad půda byla nestejného složení, a vápenec sám nejevil žádné stopy metamorfózy. Po dlouhém obcházení dostali jsme se konečně pod úzký, bujnou travou zarostlý svah, který klínovitě pronikal dosti vysoko k vrcholu. Doufal jsem, že tudy dostaneme se i nahoru spěchal jsem napřed, zatím co má žena s Američanem vyčkávali výsledku mé výzvědky. Svah byl velice příkrý, červená půda kluzká a tak dostával jsem se jen namáhavě vzhůru. Najednou pocítil jsem nad střevícem levé nohy s několika stran prudkou bolest, jakoby mne žhavým železem páčil, odskočil jsem a ke svému zděšení poznal, že šlápl jsem do vosí díry, jejíž obyvatelé houfem hnali se ven, aby na mne útočili. Házel jsem dešťovým pláštěm, abych je rozehnal a křičel dolů na své společníky, aby utíkali, neboť myslil

jsem, že celý houf vos poletí za mnou. Po několika rychlých krocích uklouzly mně nohy i skulil jsem se po svahu dolu až skoro k svým přátelům, kteří nemohli porozumět, co mne přimělo k pokřiku a k útěku tak spěšnému.

Na štěstí vosy nás nepronásledovaly, viděli jsme je jak hustě poletovaly v okolí svého doupěte, ale naprosto nejevily chuti letět za námi. Tak skončil bezvýsledně poslední pokus dostat se na vrchol záhadného kopce. Noha mi kolem kotníku silně napuchla a bolela, byl jsem promočen a umazán mazlavou hlínou a nový drobný a hustý dešť vzal nám všechnu naději, že bychom dosáhli svého cíle.

Když jsme dospěli zpáteční cestou na okraj obydleného prostranství, odbočili jsme stranou do kopce, abychom vyhledali dům mormonské misie. Již na lodi jsme se seznámili s mladým párkem velmi sympatických lidí, rodilých Skandinávců, kteří v Americe dali se k misi mormonské a nyní byli pověřeni vedením misijní stanice v Neiafu. Našli jsme je zaměstnané úpravou dřevěného domku s verandou, který měl jim být obydlím. Houfec domorodců mladých i starých obojího pohlaví snažil se jim pomáhat, ale osvědčovali mnohem více dobré vůle slovy nežli skutkem.

Byli to vesměs členové církve projevující své potěšení nad tím, že mají zase své pastýře, kteří uvedou do pořádku obec po nějakou dobu osiřelou.

Tito Mormoni nás zajímali nejen pro své osobní sympatické vlastnosti, nýbrž i proto, že chtěli jsme zvědět, zda opravdu provedli zrušení mnohoženství upřímně ve smyslu závazků daných vládě Spojených Států Amerických. Zde na ostrovech Tichého oceánu byly by přece poměry pro jakousi formu mnohoženství mnohem příznivější. Naši noví přátelé však ujistili nás, že mnohoženství je v mormonské církvi úplně odbytou věcí i pro její missie ostrovní. Úspěchy její mezi domorodci spadají prý hlavně na vrub toho, že vybírají se za misionáře a jejich pomocníky lidé sloužící účelům církve bez předsudků a s nadšením, ochotní konati dílo apoštolské z lásky k věci a s opravdovou příchylností ke svěřencům. Novota a svěžest je rázem jejich činnosti, snaží se, aby domorodce co nejvíce a nejpříjemněji zaměstnali, věnují se jim s opravdovou americkou vynalézavostí a tak získávají popularity před těžkopádnými již a koženými misii staršími.

Ještě téhož večera opustili jsme Vavau, vydavše se na plavbu přímo do Apie na ostrově Upolu.

Lodi Union S. S. Company vždy ob měsíc plují poněkud kratší turou, nežli tentokráte »Navua«. Zaměří ze Suvy přímo k Apii a pouze na zpáteční cestě zastaví se na třech skupinách tongajských ostrovů. Za to cestou ze Suvy k Samoi mají zajímavou zastávku v širém moři poblíž ostrova Niuafoou (Hope Island) asi dvacet čtyři hodiny před Apíí. Niuafoou (domorodci vyslovují každou hlásku výrazně, ale bez zvláštního akcentu) patří politicky ke království Tonga a jest to sopečný ostrov, velmi nepřístupný, neboť vlny

útokem svým proměnily vnější strany jeho kužele ve strmé skály a jen po jedné straně je za zvláště příznivých podmínek přistání možné pro menší lodi. Strmý vrch tvoří nepravidelný prsten kolem kráterového jezera, přístupného pouze s jedné strany hlubokou prorvou vzniklou při některém dávném sopečném výbuchu.

Parník zastaví v širém moři, poštu mu odevzdá v bambusovém pouzdře domorodý plavec, který byl třeba několik hodin ve vodě. Nazpět vezme s sebou zpět před vodou hermeticky zaletovanou plechovku s dopisy a novinami a někdy i nějaký pamlsek v konzervách, zejména má-li s sebou druha. Ostrov je hustě obydlen přesto, že v 19. století několikrát udály se na něm sopečné výbuchy, z nichž poslednímu r. 1886. padl za obět značný počet lidských životů.

Přední jeho plodinou jsou kokosové ořechy, které prý tu dosahují neobyčejně velikých rozměrů a slynou též znamenitou chutí. Vedle asi jednoho tisíce domorodců žije tu několik Evropanů, misionáři i obchodníci. Vyváží se kopra ve velkém množství, ale se značnými obtížemi. Jen při velmi klidném moři může se větší plavidlo přiblížit až blízko ku pobřeží a tu děje se pak nakládání kopry i cestujících s nesmírným chvatem, neboť často se stane, že náhle změní se vítr, vyskočí vlny a nejpilnější práce musí býti přerušena, neboť loď nemá kde zakotviti, jak strmě dno mořské klesá do hlubiny, a rozbila by se o skály, kdyby hned nevyplula na širé moře. Tento ostrov stejně jako celé souostroví Tonga byly vždy chráněny proti hroznému příkoří, jakým bylo tak zvané najímání dělníků na plantáže. Bezcitní černoptáčníci neměli sem nikdy přístupu, jejich lov »kanaků« měl úspěch hlavně jen na souostrovích Melanésie. Nelze pochybovati, že vyšší uvědomění zdejších Polynésců a jejich pokročilejší a zdatnější organisace politická byly z hlavních příčin, že lovci lidí neměli tu úspěchu. Nemalý význam však měla i ta okolnost, že Tonga i před prohlášením britského protektorátu byla počítána nesporně k britské sféře zájmů. Nejhuře na tom byly oblasti, kde několik osadních mocí navzájem spolu soupeřilo. Dodnes zachovalo se neblahé tak zvané spoluvládí (condominium) francouzsko-britské na Nových Hebridách. Je to osudná forma ochrany pro domorodce, neboť každý stát kryje jen své příslušníky s jejich chybami a přehmaty a domácí obyvatelé přijdou zkrátka.

XVIII

NA ZÁPADNÍ SAMOI

SAVAII. APOLIMA. PŘÍJEZD DO APIE. SLAVNOST V MULINUU. VAILIMA.
HROB R. L. STEVENSONA. ŽIVOT V APII. DEŠTĚ A ZÁPLAVA.

Druhého dne ráno po odjezdu z Vavau byli jsme v dohledu západní skupiny souostroví Samoa. Pluli jsme do průlivu zvaného »Apolima Strait« mezi velkým ostrovem Savaii a příkrým kuželem ostrůvku Apolima. Ze Savaii viděli jsme jen východní výběžek s příkrým kopcem, trup ostrova s vysokými horami byl zahalen v mlhách, na východ od Apolimy rýsoval se zřetelně malý plochý ostrov Manono stolového tvaru a dále k východu mlhami pronikaly matné obrysy kopců Upolu, nejdůležitějšího ze samojských ostrovů, na jehož severním břehu leží náš cíl, přední přístav a hlavní město novozélandského mandátového území Apia.

Savaii je největší z ostrovů samojských, svým širokým trupem připomíná Viti Levu, ale nemá s ním jiné podobnosti, neboť je neblaze proslulý činností svých sopek, které mocnými příkrovy lávy zpustošily a neobydlitelnou učinily v posledních stoletích velkou jeho část.

Pověsti polynéské ukazují k Savaii, jako k východisku stěhování svého plemene na počátku doby, z níž zachovaly se určitější tradice, tedy z pozdějších století středověku. Ač není o tom určitých zpráv v těchto pověstech, lze souditi, že zvýšená aktivita zdejších kráterů ohrozila existenční podmínky někdy dosti hustého, osídlení a že značná část savajských domorodců byla přinucena hledati si nový domov za mořem a podnikala daleké výpravy, jejichž ohlas zachoval se v podání všech větších skupin polynéského plemene roztroušených daleko široko po souostrovích Oceanie. Zpustošení a vylidnění Savaii uspíšily také vpády výbojeů z Tongy v sedmnáctém a osmnáctém století a dnes žije na něm jen asi třetina obyvatelstva souostroví, kdežto menší Upolu živí plně tři pětiny z 37.000 usedlých na Západní Samoi. S lítostí přijali jsme vysvětlení mužů zkušených, že není pomýšlení, že bychom za týden svého pobytu mohli navštívit Savaii a vrátiti se v čas do Apie, abychom dostihli druhým málo spolehlivým spojením Pago Pago na americké Samoi, kde bylo se nám naloditi 28. března na parník »Sonoma« plující do Honolulu a do San Francisca.

Lákalo mne nesmírně spatřiti obrovské lávové pole sopky Matavanu, která po několik let (1905—11) vylévala spousty čedičových tekutých láv. Pokryla jimi značnou část kraje, vyplnila několik pobřežních lagun a zatopila i korálové bradlové útesy za nimi. Nesmírné proudy roztopené horniny lily

se po šest let skoro bez ustání i do hlubokého moře podél břehu, proměňující v obrovská mračna páry mořskou vodu, ale nestačily na to, aby pozměnily znatelně průběh pobřeží tam, kde velké hloubky k němu bezprostředně přiléhaly.

Za velké sopky ostrova Savaii, kterých neměli jsme ani spatřiti, byl nám miniaturní ostrůvek Apolima tuze nepatrnou útěchou. Je to pravé sídlo pirátů, příkrý kuželovitý vrch na všech stranách tak vlnami ohlodaný, že srázy jeho jsou naprosto nepřístupné a jen po severozápadní straně úzký, snadné obrany schopný průlom kráterového obvalu dává přístup do kotliny úrodné a obydlené velmi podnikavým kmenem, který měl vynikající účast ve všech bojích, jimiž tradice i historie souostroví je až přeplněna. Apolimští byli vždy v úzkém spojení s obyvateli ostrůvku Manono, kteří uchýlovali se sem do bezpečí před útokem početných nepřátel ze své obrany neschopné vlasti.

Přes svou malou rozlohu, o málo větší a lidnatější soused Apolimy, ostrov Manono, hrál velkou úlohu v krvavých dějinách těchto ostrovů, které vinou bezuzdného sobectví bělochů proucí se o jejich politické a hospodářské příslušenství staly se jednou z nejodpornějších stránek historie minulého století. Člověk by nevěřil, že malá skupina ostrovů v dálavách Tichého oceánu, o něco menší nežli naše nynější Slezko, na níž žije jen hrstka obyvatelstva, byla po několik desetiletí předmětem velmi nectného rozporu mezi zájmy tří velmocí, které nejenom nedovedly zabrániti svým hrabivým příslušníkům neustálé rozeštvávání domorodců do krvavých bojů, nýbrž několikráte skoro by se byly dostaly do otevřeného konfliktu.

Zdá-li se západníkům, nemajícím zájmu na národních a politických problémech střední a východní Evropy absurdním, že v Sarajevě mohl padnouti signál k rozrušení světové války, bylo by dobře jim tu a tam vzpomenouti, že byly to jen hamižné zájmy hrstky brutálních dobrodruhů na Samojských ostrůvcích, pro které by se o čtvrt století dříve dvakráte málem byly dostaly do války Spojené Státy a Anglie s Německem. Tam nešlo tehdy o životní zájmy milionů lidí, nešlo o svobodu a ujařmení celých národů, nýbrž jen o tak zvanou prestiž velmocí, o kterou tu hrála smečka dravých rozvášněnců, kteří za své v pravdě divošské skutky a intriky zasluhovali, aby byli rozvezeni v železech do žalářů svých vlastí. Tragikomedie, které se odehrávaly od sedmdesátých let až do konce století na Samoi, jsou výmluvnou ilustrací toho, jak bezcenný brak živelů naprosto nezodpovědných mohl státi se záminkou k zápasu světovému. Nezapomínejme toho, když vyčítavě a pohrdlivě mluví dnešní povznešení vládců světových osudů o malicherných svárech bezvýznamných prý národů, které si vyžádaly tolik obětí také jejich drahocenné krve. Několik málo milionů peněz investovaných v plantážích tichomořského zákoutí mělo pro jejich cynické, hráčské povahy mnohem větší důležitost, nežli problémy, které po tisíciletí hýbají duševním životem milionů

V domorodé osadě na Fidži.

lidí. Životní otázky milionů bělochů a křesťanů, tlačících se v přelidněné Evropě, neměly a nemají pro toto »světově« myslící panstvo více ceny, než jejich nicotné vydržidušské zájmy, které ve své dravé umíněnosti a zpupnosti považovali za neporušitelný základ prestiže tří světových velmocí!

Sledovali jsme s jistou trpkostí v duši hnědozelené zvlněné plochy kokosových plantáží, když pluli jsme v uctivé dálece od útesy nebezpečného břehu, pomalu blížíce se Apii, jejíž poloha z dálky je znatelná pod ostře vystupujícím tmavým výběžkem hor. Konečný vrchol jeho Vaea je kopec proslulý hrobem skotského romanopisce, básníka a essayisty R. L. Stevensona.

Z dálky zdá se býti neobyčejně výstavným toto hnízdo intrik, které otrásaly světem, dlouhá řada bílých budov ostře se odráží od zeleného pozadí a ze všech nejmohutněji vyjímá se katolická katedrála, masivností svou

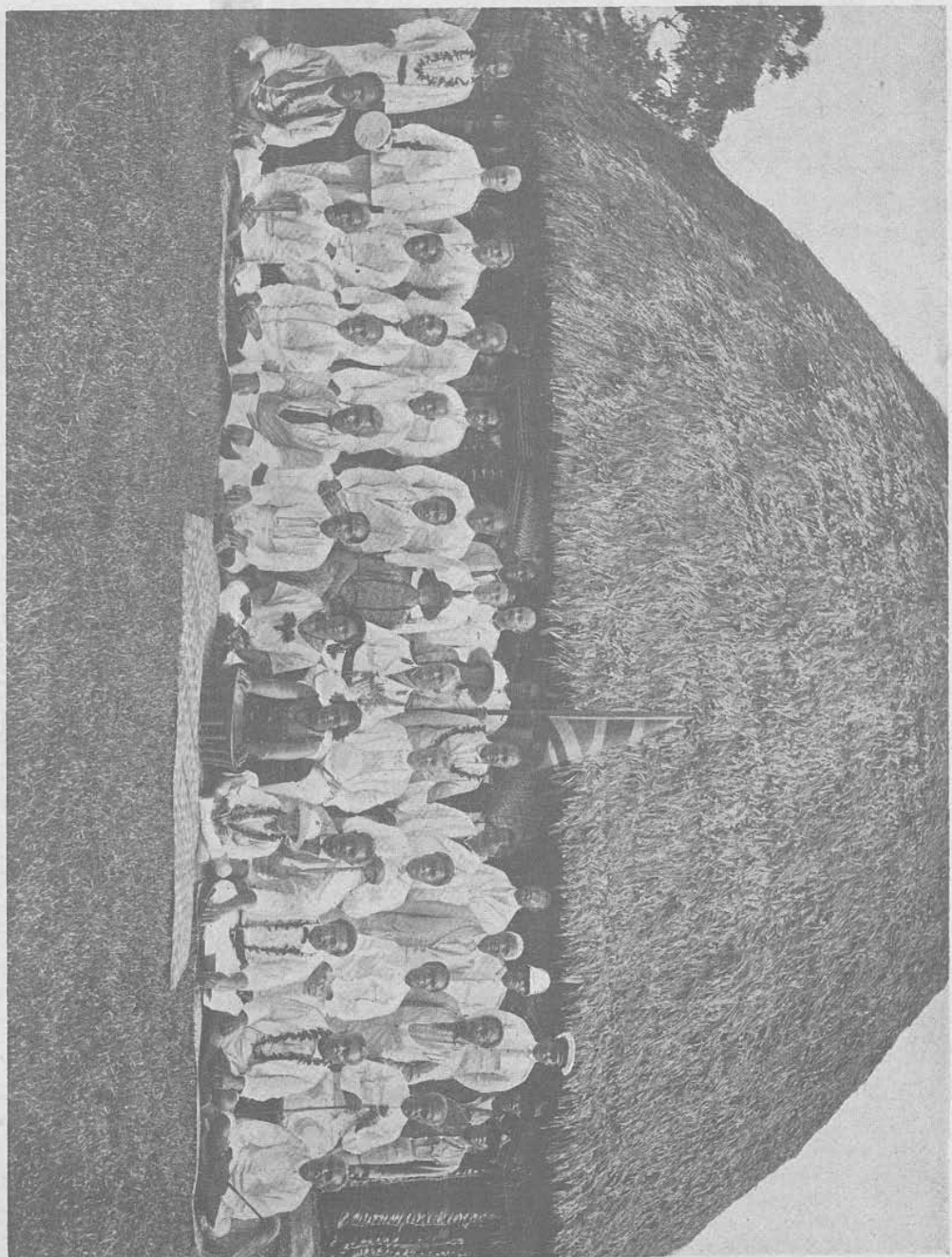
a výši věží vše ostatní vysoko přečnávající. Za temným pruhem lesů a kulturních hájů ukazují nám na úpatí hor světlou mýtinu s bílým bodem, to jest Vailima, někdy sídlo Stevensonovo, později sídlo guvernérů německých a nyní i administrátorů novozélandských. »Navua« propletla se obratně mezi úskalími korálových rýfů, která jsou jen velmi nedostatečně vyznačena a hrozí nebezpečím každému, kdo bez dobré znalosti místa pokoušel by se proniknouti do neblaze pověstné rejdy apijské, a zakotvila v hluboké pánvi mezi rýfy několik set metrů daleko od břehu. Rozeznávali jsme početné shluky lidí na nábřeží a vlající prapory mihaly se ve vzduchu na znamení, že novozélandská Samoa slavnostně očekává svého nového správce.

Za motorovým člunem, v němž bíle oblečení hodnostáři v tropických helmách přijeli uvítati generála Richardsona, pomalu a houpavě připlouvaly dvě dlouhé loďky domorodé, starodávné válečné čluny, slavnostně vyzdobené rezavými chocholy a věnci i závěsy zeleně i květů. Každý z těchto dlouhých člunů byl poháněn asi patnácti páry veslařů, zabírajících přesně v taktu svými krátkými vesly. Několikrát volným tempem obepluly »Navuu« pyšnice se svou nezvyklou již, starožitnou krásou a konečně přiložily k jejímu boku, aby domorodí hodnostáři mohli vystoupiti a pozdraviti nového svého představeného. K zjevné radosti domorodců dal generál Richardson přednost domorodému člunu před motorkou a s celou rodinou vstoupil do jednoho z nich.

Pro cestující a jejich zavazadla přijely široké velrybářské čluny, nalodili jsme se do jednoho z nich, spokojeni, že loučíme se s »Navuou«, která zaváněla již tuze nepříjemně koprou, kterou naložila v Nukualofě a v Neiafu. Ubytovali jsme se v pěkném výstavném hotelu uprostřed nábřeží, z jehož horní verandy otvíral se pohled na celou rejdu apijskou, přerušeny uprostřed majákovou věží, která byla připravena také pro hodiny, ale dosud neměla stroje hodinového a ciferníky zely prázdnotou.

První dva dny po svém příjezdu do Apie užili jsme velmi příjemně; bylo jasno až na krátké přepršky, ale pak se počasí rychle zhoršilo a rozpoutala se jedna z oněch bouří, které činí právě v této době roční apijskou rejdu velmi nebezpečným přístavištěm. Vlny hnané severním nebo severozápadním větrem nesoucí těžká mračna, z nichž přes tu chvíli řítily se pravý tropický liják, vzbouřily vlny přelévající se ohromnými zpěněnými valy přes korálové rýfy a celé čtyři dny byla jinak klidná hladina přístavu tak zmítána, že ani jedna loď se na ni neodvážila. »Navua« vytáhla kotvy a vyplula na zpáteční cestu právě, když nečas nastával, a americká loď nakládající kopru následovala rychle za ní, nechtíc se vystaviti nebezpečí, že by utrhla se s kotev a skončila bídě na korálových úskalích. Železná kostra německé válečné lodi »Adler« vyhozená na rýf před více než třiceti léty je výstražným mementem pro všechny lodi, aby přechaly z nejistého přístavu, když se severu vane prudký vítr.

»Navua« vrátila se i z této své poslední plavby jako osobní loď bez úrazu

Generál Richardson s rodinou a družinou mezi samojskými předáky.

a končí nyní svou existenci, vozíc snad náklady uhlí mezi novozélandskými přístavy. Je to skvělé vysvědčení pro její kapitány, že za mnoho let neutrpla vážnějšího úrazu, ač přistávala v tolika přístavech obklopených velmi nebezpečnými rýfy a plula moři jen velmi povrchně proměřenými. Málokterá loď plující pravidelně mezi ostrovy a korálovými bradly tichomořskými skončí »přirozenou smrtí«. Většina z nich zajde na některém úskalí. Také »Morinda«, která nás vezla do Nové Guineje, skončila již jako vrak na jednom z útesů před vjezdem do Port Moresby. Cestující i s nákladem byli zachráněni, ale smutná její troska rozpadá se pod nárazem vln.

Již jsme se báli, že nebudeme moci odplouti včas, abychom zachytili »Sonomu« v Pago Pago, ale osud byl nám přízniv, 25. března vítr se utišil a o den později jsme vypluli.

Sice až na den po našem příjezdu bylo ustanoveno slavnostní uvítání administrátora na Mulinuu, kde bývalo sídlo velkých náčelníků, později i králů samojských, ale Apia byla již plna domorodého lidu ze široka a daleka, dostavivšího se k příležitosti tak mimořádné. Samojei rozumí životu po jeho veselých a příjemných stránkách velmi dobře, a proto taková událost, kterou třeba řádně oslaviti, jest jim obecně velmi vítána, třeba nebyli snad jinak právě nadšeni svými bílými správci.

Byla radost hleděti na skupiny zdravých veselých domorodců, vesměs skoro bíle oblečených, jejich široké hnědé tváře s inteligentními očima a až ke kolenům holé nohy pěkně formovaných lýtek docela příjemně kontrastovaly s barvou oděvu. Velice pěkné typy jsou též míšenci mezi bělochy a Samojei, zdá se, jako by aspoň po stránce fysické přednosti obou sobě jistě příbuzných a přirozeně k sobě sklonných plemen se kombinovaly, neboť skorem vesměs vynikají mohutností postavy a neobyčejně svěžím i sympatickým výrazem obličeje. Že ani inteligencí nebývají pozadu, dosvědčuje ta okolnost, že několik nejpřednějších obchodníků zdejších jsou právě míšenci a že daří se jim výborně, přes to, že jsou ve značné nevýhodě proti podnikům úže spojeným s paroplavebními společnostmi, jako jsou agencie Burns, Philp a Co. i Union S. S. Co. Dívky a ženy smíšené krve mají ve zdejším podnebí nesmírnou výhodu proti čistokrevným běloškám světlé pleti, neboť ty zpravidla vypadají anemicky a proto i brzo stárnou, kdežto jejich temné družky udržují si mladistvou kyprost tvarů a svěžest pleti do poměrně značného stáří.

Malý oddíl domorodé policie v parádním stejnokroji vyšlapoval si se zjevnou rozkoší za svižné hrající hudbou, která stejně jako vojenská kapela na Fidži konala svůj úkol s požitkem a procházela městem na všechny strany častěji a déle, než bylo její povinností.

Dík doporučujícím dopisům na několik předních členů obchodního světa zdejšího i pozornosti, kterou nám prokazovali administrator s rodinou, měli

jsme hned od prvního dne stále k dispozici přátelské služby celé řady milých lidí, kteří velmi laskavě a přece nevtíravě starali se o to, abychom netrpěli samotou a užili svého pobytu v Apii co nejužitečněji a nejpříjemněji.

Tak počínaje hned prvním večerem byli jsme zváni na večerní projíždky automobilem po cestách provázejících pobřeží na západ i na východ od Apie. Byly to nesmírně osvěžující chvíle, když v chladném čerstvém vánku ujížděli jsme dlouhými pásy kokosových palm, mezi nimiž míhaly se výhledy na zpěněné vlny odrážející se hlučně o útesy korálové, tu i tam osvětlené bleskem reflektorů z majáku, nebo světlem měsíce prorážejícím mezi mraky.

Druhého dne dopoledne ztrávil jsem návštěvami v úřadech i v obchodních domech a brzo odpoledne vypravili jsme se do Mulinuu, abychom byli přítomni oficiálnímu přijetí nového administrátora 'zástupci samojského lidu.

Mulinuu sluje plochý poloostrov omezující po západní straně apijskou zátoku. Asi uprostřed něho prostírá se široké travnaté místo zvané »malae« řídece porostlé vysokými palmami kokosovými a za ním stojí řada typických samojských domů, z nichž největší slouží slavnostním zasedáním »fono« čili sněmu dědičných náčelníků. Proti těmto budovám domorodců přes cestu stojí zanedbaná vysoká dřevěná stavba evropská, která sloužila klubovním účelům.

Domy na Samoi vyznačují se svým rázovitým slohem. Jsou to vlastně vysoké a mohutné kuželovité střechy stojící na mnoha dřevěných sloupech nad půdou zvýšenou pečlivě upěchovaným násypem oblásků nebo úlomků korálového vápence. Půdorys těchto staveb je kruhový, v pěkném počasí jsou se všech stran otevřeny, jen za větru a deště, nebo proti siunci spouštějí se svinovací zástěny po té straně, kde je toho třeba. Na tvrdé podlaze rozestírají se rohože k sedění nebo ke spaní. Všeobecně se považují tyto samojské stavby za přímo ideální pro tropické, skoro rovníkové podnebí zdejší. Stálý přístup vzduchu je neocenitelná věc, neboť není tu koutů, kde látky zkáze propadající mohou plesnivěti nebo hníti, čistota v nich i kolem nich bývá příkladná a je výsledkem již prastarých »tabu« založených na strachu před nebezpečnými čarami, které lze prováděti pomocí jakýchkoliv osobních odpadků.

Sněmovní dům na Mulinuu, »fono house« v řeči apijských bělochů, je zvláště rozsáhlá a pevně zbudovaná stavba tohoto způsobu, ještě uprostřed hustě podepřená vysokými pevnými sloupy z krásně ohlazeného tvrdého dřeva. Obrovská ceremoniální mísa na »kavu« byla již přichystána k obřadnímu uvítání administrátora. Je prý to jeden s nejkrásnějších a nejpamátnějších kusů toho druhu. Plochá, výborně vyleštěná, mírně a naprosto pravidelně prohnutá mísa v průměru asi tří čtvrtí metru je vyřezána z jediného kusu krásného

Tongajci ubírající se k slavnosti na uvítání královny.

tvrdého dřeva spolu s masivními krátkými nohami, které jsou jí podlohou. Bylo nemalým uměním nádobu tak bezvadně pravidelnou vyříznouti primitivními kamennými a dřevěnými noži a dáti jí tvar tak příkladný a ohlazení tak bezvadné. Barvy je z venčí temného mahagonu, ve vnitř pak temně medové s podivným leskem, který prý působí »kava«.

Nevím, jak novému guvernérů chutnal tento nápoj, připravený věrně podle starého ceremoniálu. Mimo něho sama a několika nejvyšších úředníků bílých nikdo z bělochů neměl přístupu k samému obřadu, odehrávajícímu se v temném vnitřku sněmovního domu, obklopeného v uctivé vzdálenosti kruhem nižších náčelníků a funkcionářů domorodých.

Tradiční příprava »kavy« děje se tím způsobem, že mladé dívky vynikající rodem, krásou a bezvadnými mravy jemně rozžvýkají kousky suchého kořene kavového, které se shromáždí pak do ceremoniální mísy.

Na rozžvýkanou hmotu, která prý vypadá zcela čistě a neodporně, neboť dívky dbají, aby co nejméně slinami ji smáčely, naleje se voda, nechá se chvíli státi, pak vlákny lýka pečlivě se pročistí až zůstane čistá, trochu opalisující a perlící tekutina asi takové barvy, jako bývá hodně slabá mléčná káva. Když nápoj je hotov k požívání, řečník (náčelník vynikající darem výmluvnosti a pověřený oratorskými výkony jménem vesnice nebo kmene, ano i celého národa, jako při této příležitosti) osloví hlasitě nejvyššího čestného hosta a podá mu nádobu zhotovenou z krásně hlazené poloviny velkého kokosového ořechu s nápojem. Oslovený přijme nádobu, uleje trochu před sebe na zem jako oběť bohům, promluví několik případných slov, vypije zbytek tekutiny a hodí zvláštním obratným točivým pohybem nádobku zpět na rohož, na níž stojí veliká mísa.

Stejným způsobem pijí pak ostatní pořadem přesně stanoveným podle hodnosti úřední i dědičné důstojnosti. Dříve nezřídka byla tato ceremoniální posloupnost sporná a často bylo poskytnutí precedence jedné sporné straně předmětem insultů a vedlo i k bojům a k válkám.

Sám jsem »kavy« popsaným ceremoniálním způsobem připravené neochutnal. Pil jsem jen mechanicky drcenou, která se prodává při večerních zábavách z velkých sudovitých nádob a podává se zdravotně bezvadným způsobem v kokosových skořápkách. Nenalezl jsem však žádného požitku v pití kavy, chutná trochu jako mýdlová voda, nebo jako slabý vyčichlý absinth a nemá prý jiného účinku, než že utiňuje nervy. Veleí a zastaralí pijáci kavy trpívají prý jakousi obrnou svalstva, jinak však nejsou známy žádné nepříjemné nebo dokonce zhoubné účinky.

Když obřad pití kavy byl skončen, nastoupila zábavnější část programu. Diváci utvořili veliký kruh od sněmovny až ke klubovní síni s čestnými místy při straně sněmovny, domorodí hodnostáři rozsadili se na zemi pečlivě dle pořadu v okolí administrátora a jeho rodiny, docela v popředí však seděla mladá šlechtična vyznamenaná přípravou »kavy« při této slavnosti. Bílí úředníci a hosté stáli nebo seděli v okolí guvernéra bez zvláštního pořadu a bylo volno přecházeti kolem pruhu diváků a prohlížeti si skupiny připravující se k předvedení tanců a zpěvů.

V hlavních rysech bylo uspořádání programu podobné tomu, co viděli jsme v Nukualofě na počest královninu, ale bylo tu přece mnoho zajímavých rozdílů svědčících pro různosti ve zvyklostech a snad i v národní povaze obou kmenů polynéského plemene. Stejně jako na Tonze přicházeli za každý kmen předem nosiči darů záležejících v požívatinách určených k hostině, za nimi produkovalo se oddělení mužů a pak oddělení žen. V hlavních zásadách byly jednotlivé druhy performací navzájem si hodně podobné a lišily se také od oněch, které viděli jsme v Nukualofě, hlavně jen charakteristickými detaily.

Samojské domy na Mulinu se sněmovnou uprostřed.

Samojci zdají se míti mnohem větší smysl pro okázalost i pro humor, nežli jejich jižnější sousedé. Obrovské vlásenky upravené z ženských, na zrzavo obarvených vlasů vysoko nakadeřené a upevněné na leskle kovové ornamenty, tak že vypadají jako granátické čepice, zdobí hlavy několika mladých vznešených mužů, kteří pobíhají kolem uvádějící nové tlupy; také některé mladé ženy mají podobné velmi složité ozdoby na hlavě. Každou tlupu uvádí pohlavár, jehož hlavní funkcí je řečnění. Byl to vskutku řečnický turnaj, zdálo se, že jeden chce předstihnouti druhého a někteří přednášeli celé dlouhé skladby humoristické, vyvolávající salvy smíchu mezi domorodým posluchačstvem. Podle pohybů soudíc, byly některé verše hodně lascivního rázu a budily bouřlivý výbuch veselí; jeden z bílých hodnostářů poznamenal při jedné takové příležitosti: »Je dobře, že žádná z bílých dam nezná dost samojsky, aby rozuměla obsahu.«

Tyto scény naladily veškeré domorodné publikum znamenitě, upřímně,

nenucené veselí panovalo, ale nikde nevybočilo z mezí zdvořilosti a společenské slušnosti.

Znameníť bujará nálada přenesla se i na všechny evropské diváky, nebylo snad nikoho, kdo by nebyl nadšen ztepilostí tolika svěžích mladých postav a ladností jejich pohybů. Snad i člověka velmi zaujatého proti barevným plemenům musila nakonec přemoci nenucená upřímná veselost a radost která zírala všem z živých inteligentních očí. Na obecném veselí brali podíl i ubožáci, stížení hroznou elefantiásí. Viděli jsme několik postav s nestvůrně zvětšenými údy. Nejnápadnější byl jeden z předních náčelníků, velmi čilý a pohyblivý starší muž, který měl jednu nohu normální, druhou pak takovou, jako by byla nadita v nestvůrnou vysokou námořnickou botu, sahající až do kyčle. Přes toto znetvoření své byl stále v pohybu a viděli jsme jej pak, jak vykračoval si za hudbou s ostatními v ulicích apijských, jako by mu chůze, při níž napadal, nečinila žádných obtíží.

Úředníci novozélandští účastnili se upřímně veselí a jejich chování k předákům samojským zdálo se býti dosti srdečné, prosté předsudků. Staří obyvatelé zdejší tvrdili mně, že osobní a společenský poměr mezi bělochy a domorodci je nyní za novozélandské správy mnohem správnější a upřímnější nežli byl kdykoliv dříve, ačkoliv již v době německé koloniální správy podstatně se zlepšil proti dřívějším časům, kdy bělošský živel napáchal se na Samoječích strašných bezpráví.

Po skončení holdu jednotlivých kmenů novému administrátoru byli jsme všichni pozváni k hostině, která se konala pod přístřeškem z palmových listů, vrhajícím stín na potraviny rozprostřené na banánových listech i na hosty k nim na zemi přisedající. Ležely tu v hojnosti obrovské kusy krásně upečeného, ale tuze tučného vepřového masa, celá kuřata, dušené hlízy tarové a banány.

Nepodali však nikomu ani nože ani vidličky, rovněž chyběl chléb i sůl. Nebylo možno jísti vepřovou, třeba vypadala velmi lákavě, bez chleba a soli. Proto vzali jsme si se ženou kuře, rozpoltili je svým kapesním nožem a jedli rukama přikusující k tomu tara. Podobným způsobem pomáhali si naši sousedé, generál Richardson i jeho choť pustili se též prsty do jídla bez okolků a s vědomím, že vykonají tak svou úřední povinnost a získají si spokojenosti těch, mezi nimiž bylo jim nyní žítí několik let.

Domorodí hostitelé, dovedně jedním úderem těžkého nože otvírající mladé, zelené ořechy kokosové, obcházeli nabízejíce osvěžující, perlicí jejich obsah k zapití jídla.

Bylo nám jako mnohým jiným Evropanům líto, že naše ústrojí vzpíralo se proti požívání předložených nám pokrmů v tomto stavu. Kdybychom byli měli chleba a soli, byli bychom většinou okusili s chutí i tučného masa vepřového. Rovněž nesnášelo se dobře zapíjetí masitou potravu nasládlou

Tongajei na cestě do Nukualofy.

perlivou kokosovou vodou. Na štěstí měli naši domorodí hostitelé pochopení pro rozpaky svých bílých hostů a brzo skončili tabuli.

Tím byla oficiální oslava na Mulinuu skončena; vyjeli jsme si ještě automobilem až na konec poloostrova, Mulinuu Point, kde stojí meteorologická a zemětřesná observatoř řízená mladým americkým odborníkem, který na náklad Carnegiova badatelského základu konal tu vědecká pozorování. Vracejíce se již po západu slunce viděli jsme hojná světla kmitající se mezi palmami z domorodých vesnic opodál cesty a zvuky gramofonu doléhaly k nám s různých stran na důkaz, že domorodeci z okolí hlavního města seznamují své hosty ze vzdáleného venkova s vymoženostmi kultury.

Štastnou shodou okolností navštívili jsme Vailimu a hrob Stevensonův na hoře Vaea, nežli se počasí nadobro zkažilo. Úzká, velmi pevně stavěná silnice z Apie do Vailimy je rozšířená »cesta milujícího srdce«, kterou vděční Samojei zbudovali k obydlí skotského romanopisce, jenž za krátkou dobu dovedl si získati jejich srdce jako nikdo jiný. Domorodé vesnice leží

většinou opodál cesty a jen hloučky palem kokosových i husté temné koruny mangovníků prozrazují jejich polohu. Ovšem to, co mnohým by se zdálo býti pralesem, není nic jiného než houština užitkových stromů a křů promíšená některými druhy původní vegetace, která nedala se vymýtiti nebo znovu prorostla a hodně neprůchodným učinila zdivočelý porost, jenž zůstává však velmi cenným pro domorodce a je jaksi náhradní zásobárnou jejich potřeb, pokud nehradí jich z lépe vzdělávaných a hleděných poloh v nejbližším dosahu vesnic. Jak mnoho osad skrývá se v houštině, dokazoval veliký počet dětí rozbíhajících se na všechny strany ze školy rozložené v několika vzdušných pavilonech po travnaté ploše pod kokosovníky.

Vailima je prostorný jednopatrový dům, opravdu záviděníhodné sídlo pro básníka, který z vlastních prostředků si je dal vystavěti, ovšem dosti skromná residence pro guvernéra kolonie.

Jistě velmi mnoho se změnilo od smrti Stevensonovy; za německé správy byly podniknuty přístavby a opravy, které hodně prý poškodily původní velmi útulný ráz budovy, a několik let residence vojenských administrátorů novozélandských, kteří nebyli provázeni ani jednou dámou, jež by s láskou pěstila toto obydlí básnickou tradicí posvěcené, nebylo jí také na prospěch.

Čiňané, tvořící ve Vailimě personál služebný, dovedou své výkony upravit přesně podle požadavků svých pánů, ale plesnivý zápach vše pronikající byl příliš nepříjemným dokladem, že vojenský pořádek pánů plukovníků a jejich adjutantů nestačí, aby přiměl je k provětrání a k vyklizení mnohých koutů, v nichž tlelo ještě harampátí zůstavené německým guvernérem při tuze rychlém a nedobrovolném jeho odjezdu do Nového Zélandu na počátku války, když v Apijském přístavu zakotvila eskádra vylodivší rychle značnou posádku novozélandských dobrovolníků.

Paní Richardsonovou a její rodinu čekala tu dlouhá a piplavá práce, jak uvést hospodářství ve Vailimě znovu do přijatelného stavu. Nebyl to věru úkol záviděníhodný, neboť služebnictvo, zvyklé velmi pohodlným názorům na své povinnosti, nemělo se k tomu, aby snažilo se uznati a odstraňovati nedostatky dlouholetým zanedbáním způsobené. Rozsáhlé hospodářství, zásobující residenci i personál čerstvými potřebami každodenními, bylo rovněž zanedbané a také travnaté plochy, mezi nimiž dům na návrší se vypíná, potřebovaly důkladného pročištění.

Vailima stojí uprostřed prostranství pralesa zbaveného po pravém břehu potoka, nad nímž po západní straně příkře se vypíná hora Vaea, vystupující jako příkrý ostroh nejdále k pobřeží z hornatého vnitrozemí. Jelikož obloha byla silně zatažena a dešť byl skoro na spadnutí, zůstavili jsme dámskou společnost ve Vailimě, když generál mne vyzval, abych ho doprovodil k Stevensonovu hrobu.

Trvalo to dosti dlouho, nežli našli jsme brod přes prudce tekoucí potok.

Samojští bojovníci tančí na Mulimuu.

Bylo nám podivno, proč domorodci, upravivše s takovou pečlivostí stezku na vrchol hory, nepostavili tu také lávky, ale vysvětlení toho nedostatku bylo velmi přirozené, nám ovšem ještě neznámé. Nebyl ještě konec deštivé doby, kdy všechna řečiště nesou k moři hojně vody, a v tom období nikdo nechodívá do hor, než za naléhavou potřebou. Pro návštěvu hrobu básníka je sezónou suché půlletí, kdy koryto potoka je skoro vyschlé a lze je přejít i dámám suchou nohou beze všech obtíží.

Hezkou chvíli razili jsme si cestu houštinou mezi lijanami stahujícími nás zpět na každém kroku, nežli dospěli jsme ke stezce, po níž pak velmi pohodlně vystoupili jsme točitými oklikami až na vrchol. Masivní kamenný náhrobek opatřený nápisem, který básník sám si přál mít na svém hrobě, kryje jeho tělesné pozůstatky. Jak velká byla láska a vděčnost domorodců, kteří bez jakékoliv náhrady, ba jistě proti vůli svých německých utiskovatelů, podnikli namáhavou práci a ve dvou dnech vystavěli stezku, po níž vynesli mrtvolu Stevensonovu k jeho hrobu! Udržování náhrobku v pořádku i úpravu stezky vždy po skončení deštivé doby považují dosud za svou posvátnou povinnost, které nezanedbávali, ani když ve Vailimě sídlila německá vrchnost, jíž kult Stevensonův zajisté nebyl po chuti.

Zpěv a povyk ptactva, pro něž Vaea je chráněna mocnými »tabu«, nedovolujícími lov v okolí posvátného pohřebiště, se šuměním stromů a s hučením příboje, které vítr sem chvílemi velmi zřetelně zanáší až od severního pobřeží, jsou výmluvnou hudbou zaléhající k hrobu toho, jenž půvabům tropické přírody rozuměl jako málokdo jiný a lnul k nim s láskou vzbuzující trvalý dojem i u jejich dítek, hledících na ostatní bělochy s nedůvěrou, ba s nechutí.

Nemůže být krásnějšího a více přesvědčivého dokladu pro národní charakter Samojců, nežli oddanost k památce muže, který zasvětil jim několik let svého zhasínajícího života s upřímným činorodým nadšením, jakého právě duše jednoho z nejtypičtějších přímých Skotů byla schopna.

Jak pronikli do upřímné duše příslušníka bílé rasy, která dosud nosila jím jen neštěstí a pokoření, nežli opravdovou intuicí, která pojila je s ním posvátným svazkem sympatií tak hlubokých, že budou žít ještě v srdcích příštích generací? Jak sprostili se v době poměrně krátké všech předsudků, které v nich lidský věk zkušeností s vyvrhly bílé rasy musil vzbudit, a oddali se chorému cizinci, který ani nemohl jim imponovati silou urostlého těla, s přátelstvím tryskajícím z neobmezené důvěry?

Že vskutku až mystický svazek intimního proniknutí duší a srdcí spojoval je s básníkem, toho největším a trvalým dokladem jsou právě cesty, které na jeho počtu zbudovali k jeho příbytku i do kopce na vrchol k jeho hrobu. Jen ten, kdo ví, jak neochotni jsou Samojeci podniknouti větší tělesné namáhání za jakoukoliv odměnu, ocení v plné míře moc úcty a pří-

Příboj na pobřeží Tongatabu u Houmy.

chylnosti, jaké jsou domorodci schopni, nakládá-li s nimi někdo tak přátelsky a bezelstně jako právě R. L. Stevenson.

Není svedu materiálního ani násilí, kterými by se hrdí Samojsci dali získati k práci tak namáhavé. Nebylo to snad jen několik náčelníků, které okouznil svým přátelstvím k nařízení úsluhy tak neobvyklé, neboť k práci pro bělocha nebyli by v té době ani nejproslulejší pohlaváři získali nikoho ze svých lidí proti jejich vůli. S radostí konali domorodci dílo, na němž usnesli se ve svých poradách, a účastnili se na něm vlastníma rukama všichni od nejvyšších hodnostářů počínaje.

Do nedávna s vrcholu Vaey bylo možno přehlédnouti skoro tři čtvrtiny horizontu, z úcty však k nebožtíku, jenž neporušenou přírodu tolik miloval, bylo dáno několika stromům právo přerůstí vysoko malou mýtinu a tak zbývají již jen dva dosti omezené výhledy, jeden úzký k severu na část Apie a na zajímavý výsek pobřeží, druhý rozsáhlejší k východu na mýtinu s Vailimou

při úpatí hory a na úbočí hlavního pásma ostrovního až daleko na východ.

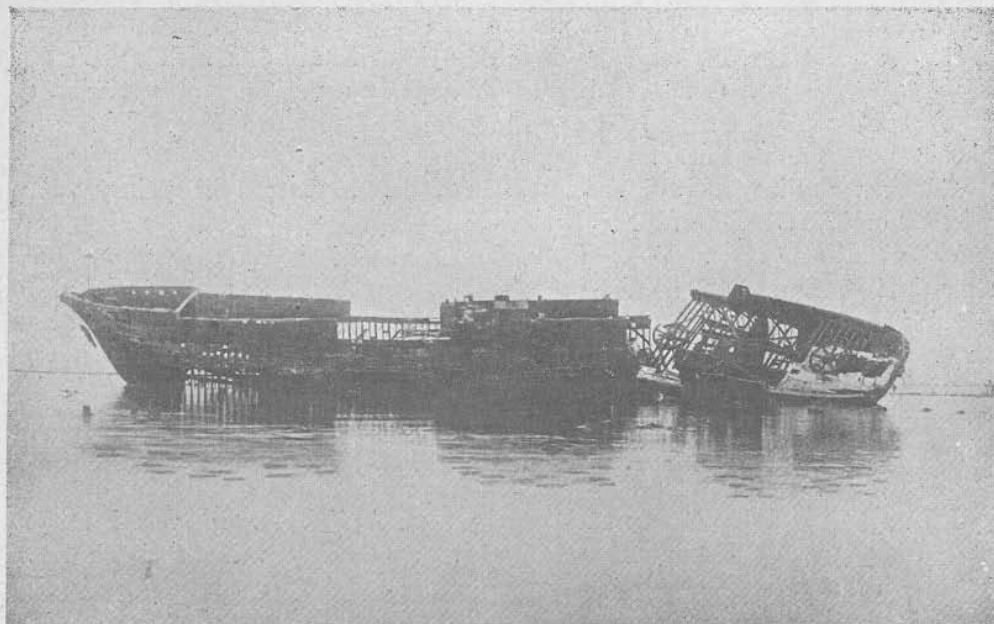
Temné pralesy, jen zřídka přerušené světlou plochou, pokrývají protáhlé, málo nakloněné plochy širokých hřbetů, jen místy přiostržené v nějaký hrbol rušící plynulou linii svahů pravidelně zryhovaných zářezy údolí. Jednotnost zalesnění prozrazuje také velkou jednotvárnost celého kraje po stránce geologické. Čedičové lávy a tufy, namnoze již rozvětralé v hlubokou půdu, pokrývají je celé a všude přibližně stejnou poskytují výživu rostlinstvu.

Sprádali jsme plány pro exkurse v příštích dnech, k nimž generál přál si naší společnosti, ale, bohužel, nebylo z toho nic, neboť dešť proměnil náhle skrovné potoky v dravé hluboké proudy, které nebylo lze přebrodit ani v dolním toku, kde mají více místa, aby rozprostřely sena větší plochu a hloubku svou tak zmenšily.

Upolu nemá již žádné činné sopky a jen málo hor mu zůstalo, které dosud svým tvarem prozrazují svou původní povahu. Dvě nebo tři jezera v kráterech dávno již nečinných a jediný sopečný kužel zachovaný ještě ve svěží podobě na nejzápadnějším konci ostrova jsou nápadné zbytky velikých kdysi hor vulkanických, z nichž vytékaly rozsáhlé proudy lávy a vyletovaly mocné spousty popela, usadivší se ve vrstvách tufů, které na všech stranách s balvanitou lávou se střídají. Ve východní části ostrova byla odhalena rozlehlá, se všech stran sopečnými hřebeny obklopená kotlina, která dle mínění některých odborníků snad jest jediným kráterem. Je-li tomu tak, byly by rozměry jeho tak veliké, že by závodily s nejrozsáhlejšími krátery na Havajském souostroví a na Jávě, které jsou největší na povrchu zemském. Ovšem celý kraj je pokryt nadmíru hustým pralesem, takže podrobné jeho geologické probadání a zjištění skutečné povahy oné kotliny je skoro nemožné i při největší svědomitosti badatelů.

Nad plynulý hřeben hor vyčnívá málo nápadných vrcholů a jen několik jich vystupuje nad tisíc metrů výše. Jaká to jednotvárnost proti divoce zborcenému reliefu ostrova Savaii, který sestává z několika svěžích skupin sopek spojených obrovskými poli lávy, z nichž mnohá dosud jsou velmi spoře porostlá a divoce rozervaná, ač prý již namnoze staletí uplynula od té doby, kdy rozlila se po kraji dříve hustě zalesněném a obydleném.

Souostroví Samoa tvoří řetěz sopečných ostrovů upomínající v mnohém směru na Havajský archipel; ovšem podstatný rozdíl mezi nimi je ten, že na Hawaii největší a zároveň jediný aktivní, pokud jeho sopek se týče, jest stejnojmenný ostrov, ležící nejzápadně a západní Kauai je už dávno zcela vyhaslý, kdežto na samojských ostrovech stáří ostrovů je právě v opačném pořadí; největší ostrov Savaii má činné sopky a leží nejdále na severozápadě, kdežto na jihovýchodních ostrovech sopečný vzhled hor dávno již byl zastřen rušivými vlivy vzduchu, vody a tropické vegetace.

Vrak německé válečné lodi »Adler« na korálovém útesu před Apií.

Vnitrozemí ostrova Upolu je velmi málo obydleno. Skoro všechny osady prostírají se u břehů mořských nebo v nevelké vzdálenosti od nich. Že tomu nebývalo tak vždy, svědčí řada místních jmen, zkazek a také vyvýšených kamenných humen, která porůznu v pralesích se nacházejí a byla patrně podlohami chýší stavěných podle stejného plánu jako až dosud.

Důvod pro nápadné vylidnění vnitrozemí není jasný. Je však dosti pravděpodobné mínění, že toto vnitrozemské osídlení mělo svůj význam jenom ve zvláště nepokojných válečných dobách, kdy pobřežní oblasti byly stíhány ničivými přepady a ústup do připravených sídlišť ve vnitrozemí poskytoval ochrany proti nájezdům zámořských nepřátel.

Celý život Samojeců je tak upraven pro existenci při pobřežích mořských, že nelze prý předpokládati, že by na trvalo bylo možno větší kmen omeziti na vnitrozemská horská sídla, kde by neměl ani ryb ani jiných darů moře, kde ani kokosová palma neroste a půda jen s velkou námahou na pralesu se získá. Tam na horách prší ještě více a častěji, nežli v příbřežních polohách a nesčetné vodnaté potoky brázdí svahy hor. Tyto vodotoky čím blíže k moři, tím méně mívají vody; to proto, že sopečná půda, zejména na proudech lávy, je tuze propustná a většina vody podzemní cestou se běře k pobřeží, kde množství sladkých pramenů vyvěrá i z dosti hluboké mořské vody.

Na obou velkých ostrovech je známa řada lávových tunelů, nyní již, zejména na Upolu, z části probořených a neschůdných. Některé z nich sloužily jako úkryty zásob a útočiště pronásledovaných ve válkách, ač nezřídka se stalo, že obležení našli smrt ve svém temném útulku buď vyhladověním nebo přepadením nepřáteli.

Cestou z Vaillimy učinili jsme odbočku, abychom spatřili pěkný vodopád na horské říčce, která řadou kaskád sestupuje přes pevné tprahy tvořené balvanitou lávou. V okolí slapů zkrápěném jemnou sprchou stále mlhy daří se znamenitě domorodým políčkům tara, které na Samoi daleko převládá nad ostatními druhy jedlých hlíz. Je prý to důkaz pro přílišnou lenost Samojců, kterým nestojí ani zdravé a chutné střídání hlavní potravy za to, aby vedle tara pěstovali yam, maniok nebo arrowroot, jež všechny vyžadují o něco více péče nežli taro, které jednou zasazeno samo roste a svými obrovskými listy tak zastíní půdu, že pleveli se mezi ním dobře nedaří.

Již na lodi a zvláště za našeho pobytu v Apii byl nám velmi milým společníkem mladý Francouz, narozený a vychovaný v Noumei na Nové Kaledonii, který měl vzácný dar příjemného taktu a stal se pojítkem mezi různými skupinami společnosti. Mluvil anglicky stejně dobře jako francouzsky a byl skoro stále na obchodních cestách mezi Australií a různými skupinami ostrovů až k Tahiti daleko na východě. Znal se též dobře v dialektech polynéských a chvíle ztrávené s ním mezi zdejšími domorodci poskytly nám mnoho zábavy i poučení, jinak nedostupného cizincům řeči neznalým. Je s podivem, jak rychle a instinktivně prostí domorodci vycítili, že nemají co činiti ani s Britem ani s Němcem, a oblibovali si našeho společníka skoro na potkání.

Ve skutečnosti Francouzi sotva se chovají tak spravedlivě a pečlivě k domorodcům jako většina Angličanů, ale jejich teplý temperament, prostý rasového předsudku, má pro citové Polynésany patrně mnohem více přitažlivosti, nežli chladná péče odměřených a povýšených Angličanů.

Několik dnů vytrvalých deštů dalo nám ve vrchovaté míře okusiti nepříjemností vlhké roční doby. Na štěstí byl hotel v Apii útulkem nad průměr přijatelným a nedostatky, kterými jsme trpěli, byly společné všem a nedalo se jim předejít ani největším důmyslem. Majitel hotelu a jeho chof byli nadmíru hodní a přístupní lidé, pečující o své hosty, jak nejlépe dovedli, a také čínské služebnictvo činilo se dobře ovšem v mezích jim předpisovaných přáními lidí, kteří mají velmi málo požadavků.

Bylo nám věru s podivem, jak málo celkem početná a zámožná kolonie bělochů v Apii se přičinila, aby byla zásobována čerstvou potravou, která v tropickém podnebí jest jediné zdravou při dlouhém pobytu. V tom směru staly se prý poměry primitivnějšími proti době německé vlády a podle

Stevensonův hrob na hoře Vaea.

svědectví našeho Francouze byly prý nesrovnatelně horší proti živobytí v Noumei. Masitá potrava záležela z větší části ze šunky, corned-beefu a jinak nakládaného masa přiváženého z Nového Zélandu, ze zelenin převážná většina byla z konzerv a místo čerstvého pečiva jedly se suchary všeho druhu. Nebýti aspoň ovoce, banánů, mangů, ananasů a tak zvaných advokátských hrušek, byli bychom opravdu záviseli na zámoří a na konzervách při každodenní potravě.

Banány v Apii zůstanou nám vždy v paměti jako rajská lahůdka. Na horní verandě byl denně pověšen mohutný klas tohoto znamenitého ovoce s mnoha tucty jednotlivých plodů neobyčejně příjemné chuti a každý z hostů ulomil si kdykoliv tolik, co mu kdy přišlo k chuti, aniž se koho dotazoval. Manga zdejší byla sice též výborné chuti, ale přece jen ne tak znamenitá a veliká, jako na př. na Jávě a v Singapore, kde pěstuje se řada odrůd se zvlášť chutnými a libovonnými plody tvaru velikých, silných okurek.

Advokátská čili aligatoří hruška (avocado čili alligator pear) je plod tvaru a velikosti velké zelené hrušky s vejčítým tvrdým jádrem a tučnou bělavou dužninou, která jídá se se solí a pepřem, nebo i bez koření, a chutná skoro jako velmi jemný smetanový sýr. Moje žena nemohla si v Australii zvyknouti dobře na tropické ovoce a dávala vždy přednost našemu, mimo ananasy, které jí vždy byly lahůdkou. Teprve zde v Apii přišla tropickým plodům úplně na chuť a zachovala si je v nejlepší upomínce.

Den nebo dva stálého skoro deště stačily úplně, aby se navrátila v plné míře ona dotěrná vlhkost, která je tak nesnesitelná v době dešťů. Na všem skoro srážejí se kapičky vody, vše, co je z ocele a ze železa, pokrývá se úžasně rychle a nezadržitelně rží. Prádlo, šaty i knihy prolnou odporně zapáchající plísni v době neuvěřitelně krátké. Nestačili jsme vyvěšovati své šatstvo a prádlo do průvanu, aby nám nezatuchlo v kufrech, a při tom zápasili jsme stále s komáry, kterých bylo také o mnoho více, než před několika dny. Dobře vypravené moskytové sítě chránily nás sice před jejich bodáním v noci, ale dusný vzduch nedával nám dlouho usnouti a komáří koncert na vnější straně sítí neukracoval chvíle nemilého nočního bdění na provlhlých prostěradlech.

Přestalo-li pršet, rádi jsme vyšli do města i do nejbližšího okolí, abychom pohybem zbyli se unavujícího pocitu, že jsme jakoby ve vlhkém, horkém skleníku, ale čím dále, tím byl okruh našich vycházek omezenější, neboť často nepřekročitelné proudy vod tekly, kde dříve bylo úplně sucho, a mimo to dešť spouštěl se vždy znovu s takovou prudkostí, že vraceli jsme se skoro po každé promoklí na kůži.

Navštívili jsme několik krámů a domácností, kde měli zajímavé vzácnosti domorodé práce: veliké a krásně leštěné mísy na »kavu«, pestře v geometrických obrazcích barvené kusy jemné tapy, různé vzácné rohože a vějíře jemné a různobarevné jak staré práce, tak zase nové, zejména v misijních školách zhotovované.

Poslední větší vyjížďka, na niž jsme byli pozváni přáteli, ukázala nám, jak obrovské množství vody spadlo v posledních dnech. Projeli jsme po severním pobřeží až skoro k západnímu cípu ostrova chránění střechou automobilu od deště, který padal skoro neustále. Na místech, kde před několika dny jelo se suchou cestou, tekly široké proudy čisté vody, vyvěrající nesčetnými prameny na místech jindy úplně suchých. Vypadalo to, jako by byl ostrov obrovská mycí houba, na níž někdo zlehka tlačí, takže voda prýští na všech stranách podlahy. Zastavili jsme se ve velké osadě londýnské misijní společnosti, kde dostalo se nám velmi ochotných průvodců, ale dešť zabránil nám prohlédnouti si rozsáhlé její hospodářství, které platí za vzorné zde na ostrovech. Misionáři sami, ač velice laskaví a potěšení návštěvou, nabádali nás, abychom neriskovali delší pobyt a vrátili se rychle

do Apie, neboť vody všude vůčihledě přibývalo a bylo nebezpečí, že bychom se již automobilem ani jiným povozem nedostali přes široké prudce proudící vody. Vskutku nebyla zpáteční cesta ani dost málo příjemná, neboť jen šťastnou náhodou řidičská obratnost majitele vozu vyvarovala se jak prohlubin, tak i srážek se kmeny vyzdviženými vodami z polohy, do níž byly skáceny.

Přikvačí-li takováto pohroma vodní nenadále a potrvá-li po delší dobu, strádá domorodé obyvatelstvo namnoze nedostatkem, neboť je velmi nepříjemno a často i nebezpečno vydati se zatopenými plochami natrhati ovoce nebo přinésti tara, na moře se zpravidla též nemůže a mořské ryby a ostatní živočišstvo, kterému nesvědčí sladká voda, vzdálí se od břehů často až za korálové rýfy, které při severním nebo severozápadním větru jsou zalévány příbojem tak mocným, že bez nebezpečí života nelze se k nim ani přiblížiti. Do obydlí ovšem jen velmi zřídka voda jim nateče, neboť podlaha bývá hodně vysoko vyzdvižena nad okolní půdu a střechy jsou zpravidla velmi husté a nepropustné. Přes to, že teplota bývá i v noci přes dvacet stupňů Celsia a ve dne nikdy skoro neklesne pod 25°, cítí se vlhký mlhavý vzduch jako chladný, všechny látky i rohože jsou jakoby vodou nasáklé a domorodci sami cítí se velmi nepříjemně, trpíce chladnem a bezútěšnou nudou, která se skončí teprve tehdy, když možno jim obnoviti zásoby potravy a udusiti podle starého zvyku jídla v jamách nad horkými kameny pod krytem listí a hlíny.

Na štěstí nebývají lijáky nepřetržitě trvající po mnoho dní časté ani v deštivé době a tak tyto teskné periody nedostatku a chladna nedostavují se příliš hojně.

Večery trávil jsme zpravidla v družném veselí. Náš vynalézavý Francouz dovedl vždy sehnati společnost, buď do hotelu, nebo do kinematografu a také s americkým konsulem a jeho chotí ztrávili jsme mnoho příjemných chvil.

XIX

O POLITICE A HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRECH V ZÁPADNÍ SAMOI.

SVOBODA SLOVA V APII. ZÁKAZ ALKOHOLU. MISIE A OBCHODNÍCI. ZÁJMY VELMOCÍ. HISTORICKÁ LODNÍ KATASTROFA PŘED APIÍ. STEVENSON V POLITICE. NĚMECKÉ PANSTVÍ. SPRÁVA NOVOZÉLANDSKÁ. NA PLANTÁŽÍCH. ŽALÁŘ V APII.

Docítovali jsme svůj nucený pobyt v Apii skoro jako vězení, ale přece nebyl nám nikterak na škodu. Poznali jsme snad méně krás přírodních, nežli bychom byli našli za pěkné pohody, ale za to pronikli jsme intimněji do života hlavního města, malé ostrovní kolonie tropické. Stýkali jsme se s mnoha členy společnosti opravdu zajímavé svou různorodostí a poznali jsme z jejich hovoru mnohé stránky samojského života, které by nám jinak byly zůstaly zcela neznámy. Slyšeli jsme vypravovat a srovnávat zkušenosti celou řadu osob, které žily tu již v anarchii posledního desetiletí předešlého století, poznaly zevrubně život pod německou koloniální správou a dovedly velmi kriticky oceniti výhody i nevýhody, které podle jejich mínění poskytovala vojenská okupace a nyní civilní správa novozélandská.

Naprostá volnost, s jakou každý pronášel své mínění, sice formou zdrželivou, ale ve věci často dosti nepokrytě, nám opravdu imponovala. Nebylo tu naprosto oné servilnosti, s jakou se namnoze setkáváte v jiných světa končinách, ani zase zlomyslného nadávání po straně. I nejvyšší úředníci připouštěli, ba vítali kritiku a dávali se do diskusí vedených tak otevřeně, že jen dobrý kamarádský duch společenský je snese a připouští. Takový duch snášlivosti províval společnost apijskou, že přes veškerou malost poměrů málo lidí nacházelo zdejší prostředí příliš obtížným nebo nesnesitelným. Skoro všichni úředníci, kterým nebylo podnebí příliš nezdravým, rádi tu zůstávali déle nežli první služební termín a také zaměstnanci velkých obchodních domů považovali Apii přes nevýhody příliš jednotvárného tropického podnebí za velmi příjemnou stanicí.

Nebyla to ovšem již stará Apia, neblaze proslulá jako sídlo dobrodruhů plýtvajících penězi i zdravím, středisko zhýřilého života, kde mísily se živly nejruznější v opravdovém mezinárodním chaosu, nýbrž velmi spořádaná obec, bezvýjimečným zákazem alkoholu skoro až příliš umravněná nebo pokrytecká.

Domorodé hospodářství na Fidži.
(Yam, velkolisté taro uprostřed, třtina cukrová, palmy a j.)

Zdá se, že úplným nedostatkem alkoholických nápojů trpěla nejvíce solidní bělošská společnost, jelikož domorodeci většinou nepijí nic mimo »kavu« a nižší živly vyráběly si potajmu lihoviny destilací šťávy z třtiny cukrové i fermentací různého ovoce v množství, které jim stačilo na občasné, někdy bouřlivé povznesení nálady. Skoro všichni nepředpojatí členové společnosti byli toho názoru, že naprostá prohibice není štěstím a že zejména v nepříjemných náladách skleníkového dusna sklenka něčeho silnějšího má znamenitý vliv na zažívání i na vzpružení skleslé mysli.

Pozorovali jsme, že mnozí snaží se působiti na guvernéra, aby byly dovoleny jisté výjimky ze zákazu příliš nevlídného, není mi však známo, zda

se jejich snahy setkaly s výsledkem toužebně očekávaným.

Mnozí pamětníci starých dob rádi si vzpomínali na rušné chvíle bujného života, na nebezpečí, risky i kořist, které přinášely politické zmatky mezi domorodými stranami a intriky nezodpovědných cizinců, ale rádi připouštěli, že spořádaná správa koloniální učinila mnoho pro zlepšení poměrů, zejména ve prospěch domorodců.

Samoa poměrně dlouho ušla pozornosti výprav výzkumných i dobrodruhů potulujících se po Tichém oceáně. Byla objevena Holanďanem Roggeweinem r. 1722. Dva slavní Francouzi navštívili její břehy, Bougainville roku 1768 dal jí jméno »Plaveckého souostroví« podle četných rybářských člunů opatřených plachtami, které vypravovaly se druhdy houfně na lov žraloků a jiných velkých ryb na širé moře a poskytovaly velmi nápadnou podívanou, La Perouse však setkal se s nehodou na Tutuile, kde mužstvo jednoho jeho člunu bylo povražděno pro jakési nedorozumění. Roku 1830 misionář John Williams z Londýnské misijní společnosti zahájil apoštolskou činnost na ostrovech dosud nedotčených demoralisujícím vlivem hrabivých dobrodruhů a za několik let dosáhl výsledků takových, že Samoa stala se střediskem činnosti misijní a velké množství domorodých Samojeů bylo vychováno za učitele a pomocníky misionářů. Jistě vším právem klade se misii za vinu, že pohostinností a dobrodušností Samojeů důkladně zneužívá, vybírajíc od domorodců značné příspěvky na udržování misionářských podniků i na jiných ostrovech pod lacinou záminkou, že rodáci samojšťí mají čest býti účastni na spasitelném a bohumilém díle široko daleko po ostrovech Tichého oceánu.

Tolik však je jisto, že misionáři snažili se zprvu s dosti značným úspěchem překlenouti staré rozbroje samojských kmenů a přičinili se o zřízení jednotného království samojského. Nebylo jejich vinou, že vznešená rodina »Malietoů«, která podle tradic domorodých zaujímala nejpřednější místo mezi vedoucími rody, neměla dosti energických zástupců, aby dovedla zmoci intriky plynoucí ze žárlivosti jiných předáků, kterých brzo jali se využívatí běloši k podpoře svých sobeckých zájmů.

Již výzkumná výprava americká pod vedením kapitána C. Wilkese, která r. 1839 podnikla první a velmi záslužný vědecký výzkum samojského souostroví, odnesla si dosti špatný dojem o politických schopnostech královské vlády, jež nedovedla udržeti pořádek, ačkoliv dostalo se jí dosti upřímné podpory britské. Anglický konzul sídlil již od roku 1845 v Apii, která několik let před tím stala se oblíbeným střediskem dobrodruhů podnikajících odtud »obchodní« výpravy na všechny strany a utrácějících tu své výdělký v bezuzdném hýření, k němuž sváděli ovšem i domorodce a zvláště domorodky slynoucí daleko široko pohostinností, půvabem a bezelstností.

Opravdovým neštěstím pro Samou bylo, že Apii vyvolila si za středisko

své plantážnické a obchodní podnikavosti v Tichomoří hamburská firma »Godeffroy«, která r. 1854 zahájila německou činnost na tomto poli mezinárodní soutěže. Vedena lidmi velmi obratnými a nevybíravými ve volbě prostředků stala se tato firma brzo velkým činitelem na souostroví a v soutěži s Angličany a Američany získávala půdu pro své obchodní stanice i plantážní podniky. Bylo to prý hlavně iniciativou hamburské firmy, že místo kokosového oleje lisovaného velmi primitivním způsobem začalo se vyvážeti sušené jádro ořechů, »kopra«, která přinášela mnohem více užitku a pohodlněji se dopravovala, aniž vzala zkázu. Její ředitel v Apii, později císařský německý konsul Theodor Weber, proslul jako nejohravnější a zároveň nejbezohlednější činitel ve zmatcích, které se rozpoutaly na Samoi a v nichž Německo dovedlo si získati trvalého náskoku proti vlivu americkému i anglickému.

Počátkem let sedmdesátých, když vyděračnost různých podniků bělošských začala býti příliš obtížnou domorodcům, byli tito nakloněni vyžádati si ochranu některé velmoci. Jelikož Anglie stavěla se tehdy zcela odmítavě k podobným žádostem, obrátili se Samojei do Spojených Států Amerických, ale mimo přátelská ujištění, dary a dobré rady nedocílili ničeho trvalého. Kongres lpěl ještě na tradičním stanovisku neangažovati se politicky mimo americkou půdu a jedině na ostrově Tutuile byly uzavřeny smlouvy spíše nepolitického rázu, kterými přístav Pago Pago stal se uhelnou stanicí amerického válečného loďstva. Dobrodružný americký plukovník, patrně žid, Steinberger, byl dočasným jednatelem Spojených států v jednání se samojskými náčelníky, kterým se vnutil za politického vůdce, ačkoliv vláda americká veřejně prohlásila, že nemá již k němu žádných závazků. Steinberger počínal si však jako diktátor velmi schopně a jeho správa byla prý jediná schopná vláda za celou dobu až do konce samojské samostatnosti; dostal se však do velmi příkrého rozporu s Angličany a byl násilně deportován na anglické dělové lodi. Kapitán lodi neměl k tomuto činu správného zmocnění; byl souzen a z trestu zbaven služby, ale špatný příklad násilností mezi politicky významnými bělochy byl dán a stal se heslem k nechutné a krajně nemravné soutěži o vliv na ostrovech, která způsobila hanebnou anarchii a mnoho zbytečných krvavých i jinak zhoubných bojů mezi domorodci.

Největších úspěchů dodělali se v těchto rozbrojích Němci, kteří zakotvili tu velmi pevně se svou velikou »Deutsche Handels- und Plantagen-Gesellschaft der Südsee-Inseln«, která přejala a rozšířila zájmy roku 1870 zbankrotělého domu Godeffroyova.

Nemělo by smyslu, abych tu rozvíjel obraz zmatků, které v letech osmdesátých i devadesátých byly neustále rozdmýchovány a cizími intrikami šířeny mezi domorodci, kterým málo energický král nedovedl vládnouti.

Proti němu vzbouřili se náčelníci jiných starodávných a slavných rodů a boje mezi stranami byly namnoze dlouhotrvané a velmi krvavé. Všem, kdož sledovali politické události v těch dobách v novinářských zprávách, budou ještě povědoma jména nešťastného krále: Malietoa Laupepa a jeho protivníku Tamasese a Mataafa, jež se často objevovala v telegrafických zprávách.

Německá troufalost neznala v této době mezí, přes to, že Apia stala se skoro stálým přístavištěm i amerických a britských válečných lodí, které měly za úkol hájiti zájmů svých příslušníků v domorodých rozbrojích a býti na stráž proti přílišné rozpínavosti německé.

Sama příroda nemohla se dívati na nedůstojnou a nevážnou hru, jakou hráli v tomto zákoutí tichomořském zástupci tří předních velmocí světových, a strašlivá katastrofa, která udála se 15. března 1889 v apijské rejdě, aspoň do jisté míry odhalila směšnost a nabubřelost tak zvané velmocenské prestiže, pro niž by lodi orkánem zničené snad byly se pustily do boje, a vyvolaly velikou válku národů, které jistě ani nevěděly, jaké to vlastně zájmy mají na maličkých a vzdálených ostrovech. Ze sedmi pyšných válečných lodí šest, tři americké a tři německé, rozbilo se o rýfy a jedna z nich, německá »Adler«, dosud leží jako zrezavělá železná kostra na korálových skalách jako memento, aby člověk nepřeceňoval příliš své nicotné zájmy. Pouze malý anglický křižník »Calliope« dovedl v poslední chvíli vyvinouti tolik páry, že neohroženému kapitánu podařilo se vyjetí s ním kolem bezradně se potácejících a nezvratně již ztracených zbytků cizích eskáder a zachrániti se na širé moře. Tento skvělý čin rozvahy a plaveckého umění přičítají si i Novozélandčané ke cti, neboť bylo to uhlí novozélandské, kterým »Calliope« topila a vyvinula rychle tolik páry, že přemohla nárazy vln a zuřivost orkánu.

Při této katastrofě ukázali domorodeci skvělé stránky své rytířské povahy; jejich vojska, stojící nepřátelsky proti sobě v okolí Apie a rozeštvávaná soustavně bělochy, spojila se jakoby na povel v díle záchranném. S nesmírnou sebeobětavostí zachraňovali Samojei mužstva ztroskotaných lodí z úskalí korálových rýfů i z vraků a osvědčili při tom takovou kázeň i nezištnost, že skvěle smyli se sebe pověst, že rádi prý odírají lodi na jejich pobřeží se ztroskotavší.

Velmoci nešťastím v přístavu apijském se umoudřily aspoň na tolik, že rozhodly se dáti jakousi nestrannou mezinárodní autoritu nešťastnému, válkami rozvrácenému souostroví. Tato mezinárodní správa neměla však opravdové moci a tak nepořádky a rozbroje se protahovaly, ovšem hlavně smutnou zásluhou příslušníků všech tří velmocí, kteří nedali si poroučení mezinárodní správou a byli si i proti ní jisti ochrany svých vlastí.

Nepokojná léta tato až do své smrti r. 1893 sledoval R. L. Stevenson ze svého bydliště ve Vailimě a učinil velmi mnoho ve prospěch domorodců, jsa všem nestranným přítelem a rádcem. Z vlastní iniciativy podnikl mnoho

Vznešená Samojska připravená k obřadnému tanci.

zároků na ochranu čistě lidských zájmů a poznal velmi zblízka hamižnost jednání soupeřících bělochů, kterým jejich malicherné, lakotné, ba podlé interesy byly mnohem důležitější, nežli klidný vývoj celé země a blahobyt jejího domorodého obyvatelstva. Stevenson znal velmi dobře slabosti povahy anglické i americké i byl příliš zkušeným a nestranným znalcem a soudcem poměrů na tichomořských ostrovech, aby jeho svědectví mohlo se vykládati jako nedostí spolehlivé nebo stranické. Proto s tím větší závažností nutno přijímati jeho obvinění proti Němcům, že oni ze všech nej-cyničtěji vedli si v intrikářské politice a naprosto nedbali ani nejprimitivnějších požadavků cti ve svém jednání s nesvářenými stranami mezi domorodci, které popichovali a štváli proti sobě přímo s rozkoší.

»Tusitala« — jak Samojsci říkali Stevensonovi — ujímal se jich proti všem potlačovatelům a zejména proti Němcům tak důkladně, že jeho jednání bylo tuze přímé i pro samého britského vysokého komisaře Západního Tichomoří, který byl již již odhodlán úředně ho odstraniti ze Samoy. Jeho politické poznámky z té doby jsou velmi výmluvným svědectvím proti bezohlednosti německé politiky v Tichomoří a byly jedním z hlavních argumentů, které australskému i novozélandskému občanstvu odůvodnily po mravní stránce výboj německých kolonií a jejich trvalé odnětí dosavadním majitelům.

Do konce století naplnila se konečně míra nepravostí, za něž dělily se o zodpovědnost tři velmoci, a provedeno bylo mezi nimi narovnání v ten smysl, že Německo vzdalo se všeho nároku na východní ostrovy Samojské, které staly se výhradní oblastí amerického vlivu, a Britská říše odřekla se nároků na Západní Samou, když Německo uznalo za to britský protektorát nad královstvím Tongou a vydalo Angličanům část své državy na ostrovech Šalomounových.

I političtí i morální odpůrci německé správy v Tichomoří uznávají všeobecně, že jako německá kolonie Samoa učinila velmi potěšitelné pokroky proti anarchickému stavu předešlému. Jakmile převzali úplnou zodpovědnost, snažili se Němci zavést svůj obvyklý pořádek se všemi jeho dobrými i špatnými stránkami. Apia přestala býti eldorádem podezřelých živelů, válečné rozbroje mezi domorodci se utišily, klid a hospodářská prosperita vystřídaly doby bezvládní.

Němci vedli si do té míry obezřele, že vzali do svých služeb i Angličany, kteří měli důvěru u domorodců, chovali se velmi ohledně i k londýnské misijní společnosti a zvláště opatrně si počínali se zaváděním německého jazyka do správy a vyučování. Domorodcům ponechali rozsáhlou samosprávu podle jejich starých řádů a zvyklostí.

Hlavním a příliš do očí bijícím nedostatkem jejich koloniální správy bylo, že několik velkých, kapitálově silných podniků mělo výsadní posta-

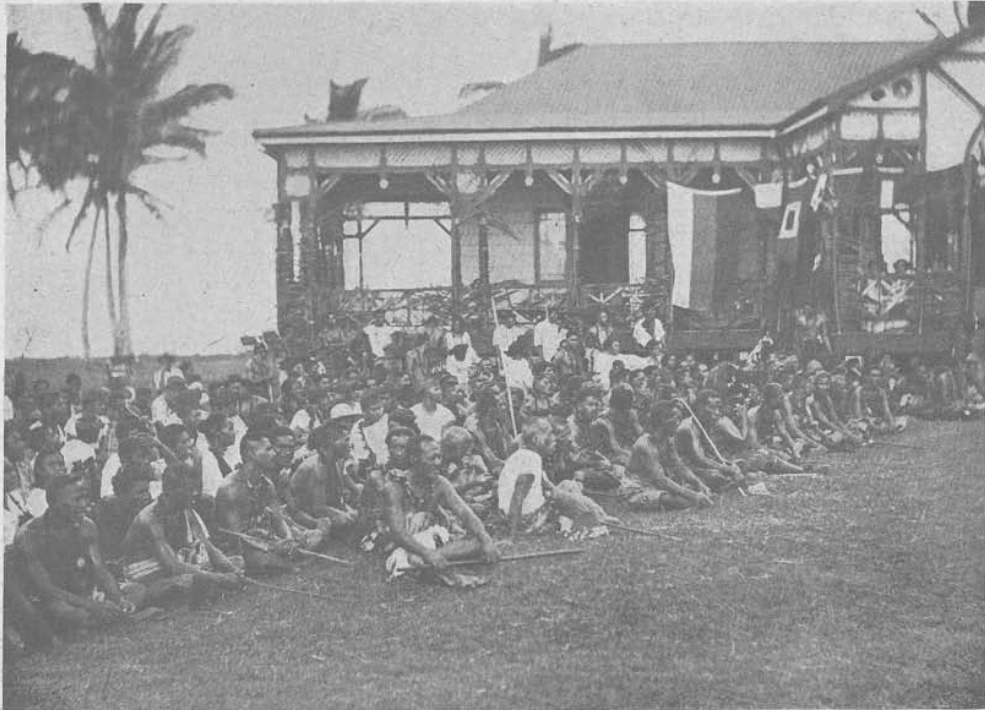
vení na ostrovech. Na prvním místě byla to již zmíněná hamburská společnost obecně známá svými iniciálkami (D. H. P. G.), která měla na Samoi rozsáhlé a vzkvétající plantáže a byla prý mocnější nežli koloniální správa sama v každém směru. Hlavně v zájmu těchto mocných plantážních a obchodních združení stavěla se koloniální správa odmítavě proti usídlování drobných farmářů, kteří rádi by se byli na Samou vydali.

Podnikaví a bezohlední Němci sami nebyli s vládou koloniální dosti spokojeni. Příliš prý nadřžovala domorodcům, nedala jim cítiti, kdo vlastně je na ostrovech pánem, bránila zbytečně jejich nároků na půdu, které nedovedou sami patřičně využití, a nenutila jich k práci na plantážích, činíc tak nutným najímání drahých »kuli« z Číny, kteří mohou se státi živlem hospodářsky nepohodlným i politicky nebezpečným.

Když novozélandské vojsko se vylodilo a 30. srpna 1914 německá država na Samoi dostala se pod vojenskou správu britskou vykonávanou Novým Zélandem, poměry se měnily jen poznenáhlu. Vojenská správa měla své nedostatky zde jako všude jinde a poměry na sklonku války a v nejbližší době potom nebyly nikterak příznivé její dobré pověsti. Místo zapracovaných německých úředníků na plantážích převzaly zodpovědnost v tropech nezkušené síly, které nedovedly se včas vpraviti ve své nové povinnosti a způsobily jisté nepořádky v hospodaření, jež byly podstatně zvýšeny i tím, že správa jala se posílati zpět čínské »kuli«, aniž obstarala za ně náhrady. Obrovská epidemie chřipky způsobila na 8000 ztrát a přispěla silně k poválečnému hospodářskému rozvratu, který ukázal se brzo potom, když ceny válečné za kopr i jiné produkty silně poklesly a veškeré obchody nesmírně ochably.

Civilní správa byla zavedena na jaře roku 1920. a vykonala mnoho dobrého za tři léta svého trvání. Mnoho funkcionářů vojenské správy zůstalo tu i na dále v civilní službě státní a zkušenosti získané před tím byly jim s prospěchem pro vytvoření nezbytné kontinuity založené na praktické znalosti poměrů v zemi. Zejména ke správě hospodářských podniků byly povolány odborné síly nejlepší pověsti. Veškeré velké plantážní podniky byly německým společnostem vyvlastněny a jejich správa ponechána byla v režii hospodářského oddělení vlády.

Na pozvání ředitelství podnikli jsme automobilem krásnou exkursi na rozsáhlé plantáže na jihozápad od Apie, k nimž odbočuje cesta od Vaitele do vnitrozemí. Sám přednosta vládního oddělení nás provázel a zařídil turu tak, že viděli jsme postup prací ve všech směrech, pokud právě byly v sezoně. Rozsáhlé kokosové plantáže s palmami tak pravidelně rozsázenými jako v našich lesích mají vzrostlé stromy v nejvýnosnějším studiu. Vysoké kokosovníky stojí tu vzpříma jako vojáci jsouce již z dosahu prudkých pobřežních větrů, které dávají kokosovým palmám jejich nepravidelný a proto tak

Domorodé obecnstvo při slavnostech v Mulinuu.

půvabný a zajímavý vzrůst. Mezi nimi pěstuje se výživná tráva a stáda skotu vypouštějí se na pastvu, aby s trávou spásaly i domorodou plevel a zamezily i její bujení.

Tu a tam zaslechli jsme praskot v korunách palem a pak temný úder, jak zralý ořech na zemi dopadl. Sbírají je pravidelně kuli, kteří procházejí plantážemi provázeni oslíky, majícími hrubé košatiny naloženy na obou stranách sedla. Kuli napichují spadlé ovoce a házejí do košů, které vyprázdní, když jsou plné při cestě. Tam naloží je povoz svázející ořechy k sušárně, kde několik dobře cvičených dělníků ořechy sekerami poltí a jádro vybírají. Kopro se suší v umělých důmyslně zařízených sušárnách a hotový produkt je vzhledem naprosto rozdílný od oné kopry, kterou jsme znali, jak ji suší na slunci i při ohni. V sušárně zpracovaná kopra podržuje dlouho přirozenou příjemnou vůni kokosovou a chutná též zcela dobře. Jaký to rozdíl proti hnusné látce, která pod tímž jménem se prodává a v průmyslu pak se k podobným účelům zpracuje.

Kromě kokosovníkových plantáží navštívili jsme rovněž velmi pěkné sady kakaovníkové. Jejich podivné plody právě též dozrávaly a byly již

sklizeny z některých stromů. Viděli jsme též cementovaná humna, na nichž se kakaová semena suší i zařízení, jakým se podporuje jejich fermentace.

Vedle bílých správceů a míšenců, kteří vykonávají službu dozorců, byli tu v značném počtu zaměstnání čínští kuli. Zavedli nás též do jejich kuchyně, nocleháren i nemocnice. Všude byl pořádek, jaký Číňané jistě jen na ostrou kázeň kolem sebe vydrží. Dbá se velmi přísně na to, aby kuli stýkali se co nejméně s domorodci, jelikož jsou až příliš dobře známy špatné účinky spoluzití rafinovaných Číňanů s primitivními a bezelstnými domorodci.

Otázka pracovních sil je snad nejobtížnějším problémem plantážního hospodářství na Samoi. Novozélandská správa velmi ráda by vrátila všechny Číňany do jejich vlasti, ale nemůže tak učiniti dosud, neboť nemá za ně náhrady. Najímání za ně dělníky odjinad z ciziny, tak jako se dělo do nedávna (indentured labour) na několikaletý termín, znamenalo by jen vytloukati klín klímem. O Melanésce »kanaky« je nouze, Indové brání se proti exportu svých příslušníků z politicko-sociálních důvodů, Japonci byli by politickým nebezpečím. Za německé správy mnoho přízně měl návrh na najímání Javánců, kteří prý by též s domorodým obyvatelstvem snadno splynuli a nebyli mu nebezpečnými, ale ani tento plán nenachází přízně u dnešní správy.

Nejlepší rozřešením by bylo, kdyby domorodci chtěli konati za mzdu takové práce. Znalci charakteru jejich dovozují, že bude lze docíliti správnou přípravou toho, že celé »party« spojené organisací vesnickou budou pracovat za plat, tak jako dnes opravují a staví cesty i jiné služby konají ve veřejném zájmu po skupinách, které ve svém zřízení namnoze se podobají zádruhám čili rodinnému nedílu, jenž u dinarských Slovanů se zachoval v dosti podobné formě.

Hrdí Samojei považovali za nečestné přijímání práci za podobných podmínek jako »kuli« nebo »kanakové« a moc Evropanů nad nimi nebyla nikdy taková, aby je mohli k ní nutiti násilím. Nikdy ani náklad »kanaků« nebyl vyvezen ze Samoy a doma bylo přirozeně ještě obtížnější získati někoho na dlouhou dobu smlouvou pracovní.

Jednání s jednotlivci nemá vůbec smyslu, neboť každý Samojec je členem komunisticky hospodařícího svazku a nemá nároku, aby si svůj osobní výdělek podržel pro sebe. Vše, co získá, nebo co si za výdělek pořídí, je součástíou společného jmění, nad kterým má »matai« čili starešina právo rozhodování.

Tu a tam se stane, že mladý domorodec podnikne nějakou práci speciální na vlastní vrub, dostane za ní zapláceno a koupí si za vydělané peníze na př. velociped, gramofon nebo něco na sebe. Jakmile přijde domů, přestává disponovati s předmětem koupeným, který automaticky stává se majetkem společným a na prvním místě »matai« má právo ho užívati dle své libosti.

Toto komunistické hospodaření činí osobní iniciativu za účelem výtěžku naprosto ilusorní a proto není jiné cesty, nežli vychovati celé »zadruby« domorodé k tomu, aby společně podnikli určitou práci na smlouvu.

To ovšem znamená, že podaří se získati pro takovouto velkou proměnu celou složitou organizaci domorodé samosprávy, počínajíc nejvyššími náčelníky, kteří jsou poradci administrátora, a velkým výročním »fono« čili sněmem, až dolů do vesnic, které často jsou rozděleny v několik samostatně hospodařících zádruh. Není pochyby, že věc se podaří, budou-li pro ni získány vyšší vrstvy domorodé společnosti, jejichž autorita zmůže velice mnoho.

Pokud se fyzické schopnosti Samoječů týče, nemůže býti sporu, že jsou schopni velkého rozvinutí sil a také inteligence jejich je mnohem vyšší i nežli u průměrného čínského kuli.

Pouze smysl pro materiální egoismus jim dosud chyběl a proto nikdo se nenamáhal více než bylo nezbytně třeba k ukájení životních potřeb a k vykonání úkolů, které na nich veřejné povinnosti žádaly. Jejich zdatnost a podnikavost dokazují velmi skvělé výkony ve sportech a při slavnostech, jsou i znamenití plavci, ovládají lodi veslařské i plachetní neobyčejně dobře a také na pochodech prokázali vytrvalost a pružnost výbornou.

Právě tak jako pro práci tak i pro mnohé jiné věci schází jim měřítko evropské a rozdíl hledisek na různé záležitosti vede ke zjevům někdy povážlivým, ale v jádru svém velmi komickým. Největší množství trestů, které soudy udělují, je za drobné krádeže. Ty Evropan považuje za vážný přečin a trestá i na domorodci, který je úplně přesvědčen, že jednal zcela ve svém právu podle tradičních komunistických zvyklostí.

Na lodi již seznámili jsme se se správcem ústředního vězení samojského v Apii. Byl to velmi hodný, prostodušný starý poddůstojník rodem z ostrova Manu, kterého jsem si velmi získal, že zeptal jsem se ho na tamní samosprávu a na bezocasé kočky. Udělali jsme mu velkou radost, když jsme přišli navštívit jeho choť a prohlédli jsme si v jeho průvodu vysokou zdí ohražený žalář. Byl to velmi fešácký kriminál; mimo několika lidí, kteří byli duševně choří a podléhali záchvatům zuřivosti, pro něž musili býti pod přísným dozorem, všichni vězňové procházeli se a konali různé práce na dvoře, vypadali dobře živení a zcela spokojení. Někteří bývali posíláni na práci ven a mají jen povinnost vrátiti se večer před zavřením brány. Spí prý se jim ve vězení velmi dobře a proto pospíchají ve vlastním zájmu, aby přes noc nezůstali venku. Velká většina zavřených byla tam pro různé nevelké přečiny, hlavně pro drobné krádeže a podvody. Bylo nám řečeno, že mají tam také několiknásobného vraha i otázali jsme se ku konci své procházky po něm. K velkému našemu překvapení ukázal nám správce na velmi příjemného, ještě mladého domorodce, který nás skoro po celém dvoře provázel a zdál se býti jakýmsi velmi užitečným pomocníkem při udržování pořádku.

Dle samojských zvyklostí ani tento muž, který se dopustil vražd v obraně
eti své rodiny, ani převážná většina ostatních delikventů, nevykonali nic
protiprávního, nic, zač by se měli stydět. Jejich příslušníci hledí na ně jako
na oběti bělošské umíněnosti a považují je skoro za mučéníky nesrozumí-
telné soustavy. Když vrátí se domů z vězení, bývají vítáni a slavěni jako
lidé, kteří trpěli za své dobré právo.

XX

AMERICKÁ SAMOA

KAPITÁN WILLIAMS. PLAVBA MEZI RÝFY. VJEZD DO PŘÍSTAVU PAGO PAGO. AMERICKÁ OSADA. VÝLETY Z PAGA PAGA. HOSPODÁŘSKÁ SOUSTAVA NA AMERICKÉ SAMOI.

Den před naším odjezdem se vyjasnilo. Byli jsme tomu velmi rádi, neboť plavba z Apie do Paga Paga tvořila tuze nejistý bod v našem programu. Spojení mezi těmito dvěma sousedními přístavy je totiž velice nepohodlné a nejisté. Nepluje tu žádná pravidelná loď zařízená pro dopravu cestujících a spojení obstarávají pouze dvě malé lodi, z nichž ani jedna nevyniká spolehlivostí. Při tom však stojí doprava na 140 kilometrů více nežli na trojnásobnou vzdálenost na velkém oceánském parníku, kde cestující má všechno pohodlí.

Ovšem jsme nevěděli předem, že poměry trochu se upravily tím, že v posledních měsících plachetka patřící firmě Burns Philp a Co. dostala soutěž v »cutteru« kapitána Williamse, který je opatřen také dosti spolehlivým motorem.

Dámy apijské považovaly mou ženu za velkou hrdinku, že se chce svěřiti lodi tak nepatrné v počasí velmi nestálém, ale vyblídka, že bychom propásli celý měsíc a mnoho peněz, nutila nás riskovati trochu nepohodlí a vypraviti se přes to, že ze širého moře ještě velké vlny se převalovaly přes rýfy.

Přiznám se rád, že vstupovali jsme s pocity nepřilíš vábuými na malou třicetitunovou plachetku nepříjemně zavánějící benzinem a koprou, ale brzo jsme se na ní cítili jako doma, třeba že o nějakém pohodlí nebylo ani řeči. Důvěru nám vštípil majitel a kapitán malé lodi Mr. Williams, mladý energický muž napoleonského vzezření, jehož označovala plavecká pověst jako jednoho z vymírající již generace pravých umělců ve svém oboru. Vypadal spíše jako pirát nežli jako majitel lodi poctivě konkurující obrovské firmě, nadit ve vysokých botách sahajících až vysoko na stehna a v zedraný oděv, kterým na mnoha místech do temna opálená kůže jeho nediskretně prokukovala. Uvítal nás velmi srdečně, nabídl mé ženě svou kabinu, která byla jediná na lodi, kde dáma mohla přenocovati kromě na poklopech palubních, na nichž rozložila se společnost asi dvou tuctů míšenců a Polynésců různého původu. Já jsem sdílel s jedním ještě cestujícím komůrku, v níž spává kormidelník a plavčík. Zdráhali jsme se poněkud uložití hned svá příruční zavazadla do těchto kobek, ale upřímný kapitán se

smíchem rozptýlil naše obavy, že bychom jim bránili v pohodlí.

»Plavba bude hodně rušná a já se svými lidmi vyspím se až v Pago Pagu« prohlásil, ale hned doložil, že není žádného nebezpečí a že jistě příštího dne dopoledne budeme u cíle. Provázelo nás několik přátel z Apie, kteří přišli též pozdraviti kapitána. Zdvořilost snad byla záminkou nepravosti, neboť kapitán měl na lodi pivo, které koupil z »Navuy«. Bylo to dobré lahvové pivo, ale bohužel tuze teplé. Kapitán naléval nám je do plecháčů a měl radost, že nám chutnalo. Později jsem skoro litoval, že jsem se dal jím svést k několika důkladným douškům, neboť když jsme se začali kymáčet na širém moři, měl jsem dlouhý zápas a skoro bych byl podlehl mořské nemoci. Hodně tekutiny v žaludku jinak skoro prázdném je špatný recept na vzbouřené moře.

Náš milý kapitán byl přes své mládí jedním z nejváženějších »mořských psů« v celém jižním Pacifiku. Proslul několika nesmírně odvážnými plavbami, které vykonal v malých plachetních lodích za nejobtížnějších okolností, a jméno jeho bylo známo daleko široko všem, kdož zajímali se o pravé námořnictví. Zároveň však slyšel i vlastností dosti vzácnou u lidí podobné dobrodružnosti myslí, totiž čestností a spolehlivostí. Byl zajat na počátku války německou lodí a vysazen s několika druhy na ostrůvek Rapa daleko na jihu souostroví Tubuai, odkudž na chatrné loďce doplul šťastně až na Tahiti. Jiným jeho kouskem byla šťastná, ale velmi dobrodružná plavba z Noumey až do Manily na malém plachetníku s mapami, které sám si okreslil z listů admirálních, jež tehdy ve válce byly velmi vzácné.

Asi o čtvrté hodině odpoledně vytáhli jsme kotvy, propluli šťastně branami v rýfech a za chvíli již houpali jsme se na širém moři. Vítr vál od severozápadu a zabral do plachet, že ani motor nemusil mnoho pracovati. Cesta nám ubíhala velmi rychle a scenerie rozčeřených vln lámajících se na nedalekých úskalích korálových, s pásem kokosových palm uprostřed obrazu na břehu a s pozadím temných pralesů na bocích hor, jejichž vrcholky byly dosud pokryty hustými kápěmi mračen, brzo mne tak upoutala, že přemohl jsem úplně žaludeční obtíže a mohl se těšiti plavbě tak jako vždy jindy. Bujarý kapitán měl o to nemalou zásluhu, zachoval při všech namáhavých svých povinnostech stále výborný humor a dovedl aspoň chvílemi upoutati i ty, kdož propadali často návalům mořské nemoci.

Byla to plavba opravdu nejvýš zajímavá, takže moje žena, ač dosti mnoho trpěla, stále s velmi čilým zájmem sledovala vše, co se dělo v okolí až do pozdní noci a co chvíli volala mne, abych s ní pozoroval uchvacující hru houpavých vln, a s dobrodružnou rozkoší pozorovala, jak bezpečně proplouvali jsme v blízkosti zkazonosných skalisek.

Již se schylovalo k večeru, když kapitán přistoupil ke mně a oslovil mne, ukazuje na rozsáhlý rýf před námi, o který vlny na míle dálky se tří-

Vznešený Samojec ve slavnostním kroji.
(Tattersall's Studio, Apia.)

štily: »Začíná odliv, ale moře je ještě dost vysoké, abychom snad mohli proplouti mezi tímto daleko do moře se prostírajícím rýfem a pobřežím; tím zkrátíme si cestu o několik hodin a velmi bychom se opozdili, kdybychom na širém moři útesy objížděli. Přejete si, abychom to riskovali a propluli, či nezáleží vám na zpoždění«? Přiznám se, že mi tato otázka byla krajně nepříjemná, ačkoliv jsem doufal, že ji má žena v kabině neslyšela, ani jiní pasažéři příliš zaměstnaní svým utrpením, a odpověděl jsem kapitánovi krátce »vý přece jste kapitán a víte, co můžete podniknouti«.

Byl patrně spokojen a pustil se s největší možnou rychlostí do úzkého průlivu mezi divoce rozbouřenými vlnami, které tříštily se o korálové skály na obou stranách a někdy jen na málo metrů od nás. Sám chvílemi skočil ke kormidlu a držel je v nejhroších pasážích, bera tak plnou zodpovědnost na svou osobu za bezpečnost lodi i všech na ní. Propluli jsme bez nehody a chránění rýfem ze zadu měli jsme pak již poněkud klidnější plavbu, ač vlny byly stále mocné a často hodně vyšplouchly i na palubu.

Krátký soumrak vystřídala nádherná měsíčná noc. Byli jsme stále v dohledu temných obrysů hor, mezi pásem palem na pobřeží prosvítala matná světla z domorodých vesnic, několik drobných majáků blýskalo svými rotujícími reflektory před námi i za námi. Vlny burácely o skaliska, někdy hodně blízko lodi, vyvstávající mocným přívalem nad útesy, jejichž poloha byla kapitánovi velmi spolehlivě známa. Loď sebou zmítala do taktu staré námořnické písně na stoupajících a klesajících vodách, které dosud mocně se hou-paly, ale jen zřídka vyvíjely přepadavé hřebeny pěn, které ještě odpoledne byly velmi hojné. Vítr i moře se utišovaly, ale bděli jsme ještě dlouho přes půlnoc pozorující nádherný výhled. Nebylo tuze chladno a byli jsme si vědomi, že plavby tak romantické neužijeme zase tak brzo.

Teprve hodně pozdě k ránu jsme usnuli a probudili jsme se teprve, když kapitán nás vzbudil, že již vjíždíme do chobotu Pago Pago, kde za chvíli přistaneme ku břehu. Mezi strmými kopeci, z nichž nejvyšší dosahují až přes pět set metrů nad hladinou mořskou, vniká hluboká zátoka daleko do ostrova Tutuily s jižní jeho strany a obrací se pak k západu, upomínajíc svým tvarem na dolní část nohy, takže vnitřní část tvoří chodidlo a vjezd byl by nevysoko nad kotníky.

Tmavá sopečná hornina tvoří tu a tam holé stěny mezi srázy hustě porostlými tropickou vegetací, podél břehů korálová úskalí budují lem tu užší, tu širší. Pago Pago je nejbezpečnější a nejlepší přístav v celém rozsahu Jižního moře, úzká hladina jeho vyplňuje dávný kráter sopečný a temná modř vody svědčí o její veliké hloubce.

Námořní stanice válečného loďstva Spojených států je vybudována po západní straně vnitřní hladiny chobotu a městečko s přístavními stavbami pokrývá rovnou plochu, za níž bezprostředně stoupají strmé zalesněné stráně.

Přistáli jsme krátce po šesté hodině ranní u nábřeží při rozsáhlé celnici. Očekával nás tu adjutant guvernérův, který přivítal nás jako hosty a pozval nás jménem guvernéra a jeho choti, abychom se odebrali hned do residence, která zaujímá dominující polohu na výběžku horském, obklopena sady, v poloze poskytující volný rozhled po celém skoro prostranství eho-
botu, upomínajícího strmostí hor jej obklopujících na miniaturní fjord.

Velká naše zavazadla, hodně smáčená vodou, která vnikla do podpalubí, byla umístěna tak, aby byla na ráně pro nalodění na »Sonomu« a pak vyjeli jsme automobilem k hostinné residenci, kde guvernér kapitán, (nyní kontreadmirál) Edwin F. Pollock s ušlechtilou svou chotí přijali nás nesmírně přátelsky. Upomínka na jejich nejvyšší laskavé pohostinství a na dům zařízený tak, že mohl by býti vzorem pro všechny residence v tropech, zůstane nám vždy jedním z nejkrásnějších dojmů z naší dlouhé a rozmanité cesty Tichomořím.

V čarovně krásném okolí zapomněli jsme rázem na nepohodlí předešlé noci a okřáli jsme mezi společnostmi, která jistě byla výběrem námořního důstojnictva amerického, neboť úkoly, které na ni byly složeny, žádaly vedle kromobyčejné zdatnosti odborné také velmi vznešené pojmání humánních úkolů jí svěřených.

Zdejší stanice válečného námořnictva koná totiž vedle svých odborných povinností také všechny úkony, které vyžaduje péče o domorodé obyvatelstvo této miniaturní kolonie. Americká Samoa sestává z ostrova Tutuila, ze skupiny drobných ostrovů zvané Manua a z korálového atolu Rose Island, který jest neobydlen. Rozloha její je sotva dvě stě čtverečných kilometrů, z čehož Tutuila zaujímá přes polovinu a má z osmi tisíc obyvatelů celé osady více než tři čtvrtiny.

Domorodé obyvatelstvo má úplnou samosprávu založenou na stejných tradičních zásadách jako na Samoi novozélandské, ale vedoucí orgány námořské stanice jsou pověřeny úkoly velmi složitými, které jsou vedeny zásadou, učiniti pro blahobyt domorodého obyvatelstva co nejvíce možno.

Po snídani, která byla hotovým požítkem po jednotvárné stravě v Apii, vydal jsem se s guvernérem dolů do městečka, rozloženého po rovine po-
dél širokých asfaltových cest hojně stíněných palmami a košatými stromy, které poskytují příjemný chlad čekatelům shromažďujícím se kolem úředních budov i v obchodní části osady.

Navštívili jsme úřední budovy, skladiště, školy i nemocnice. Na všem je viděti, že námořní správa americká neskrbí penězi a že jest její vůdčí myšlenkou učiniti z Paga Paga vzorné středisko tropické kolonie. Všude je pamatováno, aby hygienické poměry byly co nejpříznivější, jak budovy postavené z kamene a betonu, tak i velké domy v domorodém stylu jsou zařízeny tak, aby každý jednotlivec v nich zaměstnaný měl co nejvíce čerstvého

Vodopád nedaleko Vailimy.

vzduchu a aby byl co nejvydatněji chráněn proti všem škodlivým vlivům, které tropické podnebí vyvíjí zejména za těžko snesitelné deštivé doby. Zdravý a pohodlný komfort beze všeho zbytečného přepychu uplatňuje se všude do nejvyšší míry, vzorná čistota udržuje se velmi přísně a zdravotní zařízení zdejší osvědčila se nejen na papíře, nýbrž i ve skutečnosti.

Právem se chlubí Americká Samoa, že jest jedinou správnou oblastí v celé Oceanii, kde domorodého obyvatelstva velmi značně přibývá. Když r. 1900 Spojené Státy ujaly se vlády nad těmito ostrovy, čítalo jejich obyvatelstvo něco přes pět a půl tisíce, o dvacet let později (1920) bylo ho přes osm tisíc. Největším triumfem zdejší zdravotní správy jest, že kolonie vůbec nebyla postižena chřipkovou epidemií poválečnou, která všude na okolních ostrovech domorodé obyvatelstvo hrozně pohubila. Tohoto skvělého výsledku bylo

dosaženo přes to, že námořní doprava po celou dobu byla udržována v normálních mezích a možnost zavedení epidemie byla veliká.

Úspěchy na poli zdravotnictví mají obdobu ve velmi soustavné péči o vzdělání domorodců. Vládní školy doplňují síť učilišť udržovaných a řízených různými misijními společnostmi a výsledky soustavného vyučování jsou tak všeobecné, že není prý na ostrovech vůbec analfabetů od věku školou povinného. Vyučování děje se v domorodém jazyku, v němž jsou tištěny i příručky pro učitele, a angličtině vyučuje se jen na zvláštních školách, které děti navštěvují, když osvojily si základy vzdělání ve své mateřštině.

Jak příjemně žije domorodé obyvatelstvo, poznali jsme nejen na procházkách v nejbližším okolí bělošské osady, nýbrž také na dvou vyjíždkách vzdálenějších.

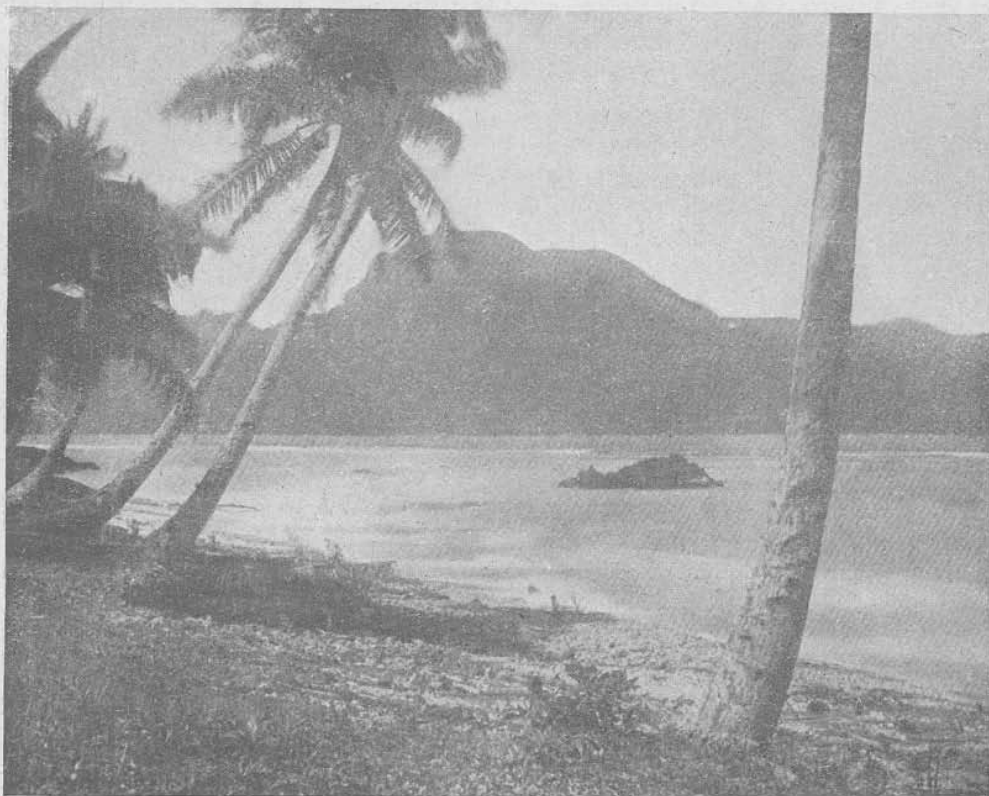
Jedna cesta vedla nás od guvernérovy residence k jihu podél břehu chobotu a pak na západ stále s výhledem na moře, tam již otevřený oceán, jehož vlny lámou se na korálovém rýfu lemujícím pobřeží v nevelké vzdálenosti. S jakou silou však vlny místý až na samé boky příkrého pobřeží dorážejí, ukazují skalnaté ostrůvky od hlavního ostrova příbojem odervané, z nichž zvláště jeden, strmicí holými stěnami jako masivní věž, jen na vrcholu zelenou houští pokrytá, poskytuje malebný obraz.

Zastavili jsme v několika domorodých vesnicích a všude měli jsme dojem velmi spokojeného života. Zdejší stavení samojská bývají častěji zbudována na eliptickém plánu nežli na kruhovém, jinak však neliší se nijak podstatně od domů, jaké jsme poznali na ostrově Upolu.

Obyvatelstvo obého pohlaví vyznačuje se stejně mohutným a zteplým vzrůstem. Pokud se týče tahů a výrazu obličeje, muži rozhodně vynikají krásou a ušlechtilostí výrazu nad ženami, které zhusta jsou až příliš masivní, ač oči zpravidla mají živé a plné měkkého i veselého půvabu.

Na druhé exkursi poznali jsme celý obvod zálivu Pago Pago až tam, kde na jihovýchodě příkré srázy zapadají až k moři, nenechávající ani úzkého přechodu pro cestu podél vjezdu do přístavu. Osada stíhá osadu v nepřetržitém skoro věnci podél cesty a stavení přimykají se na mnoze ještě vysoko na svazích k patě skalnatých strmin, na nichž pralesová vegetace vystřídává směsici užitečných stromů, křů a políček, která v malebné pestrotě pokrývá nejbližší okolí usedlostí.

Od vnitřního konce zálivu podnikli jsme k večeru pěší vycházku až k místu, kde otevřel se nám rozhled na severní stranu ostrova, která jest tu velmi blízko, jelikož neschází mnoho, aby hluboký chobot rozdělil ostrov na dva díly. Podivujete se nesmírné výživnosti půdy a přízni podnebí, jejichž spolupůsobením štavnatá vegetace zachytí se i udrží na místech tak strmých a přívaly smývaných, že za méně příznivých okolností celé boky horské zůstaly by holé. Jen proto může ostrov tak hornatý a příkrý býti

Při chobotu Pago Pago.

živitelem obyvatelstva již nyní ku podivu četného a rychle se rozmnožujícího.

Ke všem vzácným požitkům dne družil se krásný večer, který trávili jsme v zahradách guvernérova domu kochajíce se nádherným výhledem na moře i hory a procházejíce po stezkách mezi nekonečně rozmanitými květy ibišků, které nikde jinde nepoznali jsme ve výběru tak nádherném.

V rozhovorech se svými hostiteli poznali jsme, že stejně těžce nesou obrat ve smýšlení britského i amerického světa k problému francouzsko-německému, jako my, a společné sympatie v názorech na vůdčí otázky světové politiky a budoucnosti učinily nám rozloučení tak brzké vskutku až příliš náhlým.

To, co jsme viděli na Tutuile utvrdilo nás v přesvědčení, že snad nikde nevěnuje se tolik péče a peněz rozřešení problému, jak spojití dobrodiní moderní kultury s prospěchem a příznivým rozvojem domorodého obyvatelstva, kterému ponecháno jest plné právo žítí podle svých zděděných zvyklostí

a nebýti rušeno ve své držbě a ve svých zálibách, pokud se shodují se stěžejními zásadami lidskosti a hygieny.

Co tu Spojené Státy vytvořily prací svého válečného námořnictva zaslужuje první ceny, jako dílo nesobecké humanity, prosté materialismu i doktrinářství. Je dobrodiním pro americkou Samou, že je příliš malá, aby lákala americké kapitalisty a podnikatele k smělým plánům exploitačním. Není tu místa pro hospodářskou iniciativu v jakémkoliv směru, která by vyhověla ctižádosti mužů toužících po vnějších úspěších.

Patrně hlavně z toho důvodu byla tato malická država ponechána ve správě válečného námořnictva a členové kongresu nemají zájmu, aby rozšířili sem vliv svých politických stran a jejich příslušníků.

Jest to idyla vytvořená nejbohatším státem na světě, který může si dovolit ten přepych, neboť jedná se vlastně jen o nepatrnou položku v obrovském rozpočtu věnovaném na účely obranné.

Skoro vše, co americká Samoa stojí nyní, vydalo by se na stanici válečného loďstva i jinak. Ta je vždycky drahým, luxusním předmětem, na kterém se nemůže beztestně šetřit. Je pouze šťastnou okolností, že vydání na zvelebení ostrova a povznesení blahobytu jeho obyvatelstva ukryje se snadno ve velikých cifrách a nikoho neláká k dotěrnému pátrání, k jakému že prospěchu amerických občanů se ty peníze vydávají?

Právě v malosti a hospodářské bezvýznamnosti je bezpečnost i půvab zdejší koloniální idyly, kterou námořnictvo americké pěstuje s uznání hodnou oddaností, jako vzácnou bylinu, jako rezervaci, v níž primitivní, barevný člověk je předmětem péče stejně pozorné a altruistické, jako přírodní život v některém z proslulých Národních parků amerických.

Jedním z prvních činů americké správy bylo, že domorodci byli vysvobozeni ze spárů nesevědomitých obchodníků, kteří snažili se přirozeně, aby na jejich úkor co největšího výtěžku docílili. Hlavním předmětem prodejně produkce zdejší je kopro, za kterou domorodci kupovali nebo vlastně vyměňovali, cokoliv jim bylo přístupno ze zboží cizokrajného původu. Tímto obchodem bohatlo před tím na Tutuile několik »traders«, jak se říká po anglicku dobrodružným a často dravým a nesevědomitým zprostředkovatelům na Tichomořských ostrovech, kteří jen ve značném výdělku odškodňovali se za přílišnou vzdálenost a osamělost svého působiště od světa, poskytujícího rozmanitějších požitků.

Vláda převzala obchod s koprou do své režie a provádí celé řízení bez jakéhokoliv zisku svými úředními orgány. Po odečtení skutečných výloh a přiměřeného podílu na ztrátě váhy dodané kopry dostanou všichni pěstitelé vyplacenou plnou cenu, která byla v dražbě zaplácena jednou ze světových firem obchodujících s koprou za veškerou produkci ostrovů. Výdělek všech zprostředkovatelů a náklady za dopravu odpadají a tak zdejší do-

Soukromá residence v Honolulu.

morodci dostanou za svou kopru tak dobře zaplaceno jako žádný jiný producent, leda snad Burns Philp a Co., má-li jaké plantáže ve své režii.

Proto snad nelze se diviti, že zdejší domorodci opravdu věnují mnoho péče zvelebení svých kokosových sadů i sušení kopry, neboť mají zajištěný velmi viditelný zisk, zvýší-li jen trochu svou přičinlivost. Tato soustava však se jim nikterak nevnucuje, každého roku dostane se »fono« čili sněmu domorodému dotazu, zdali si přejí pokračování vládního prodeje kopry.

Daně i poplatky jsou poměrně velmi nízké, výroba a prodej lihových nápojů je zapovězena, vláda vykonává přísný dozor, aby se na ostrovech nikdo neusadil, kdo by využíval lehkověrnosti domorodců k svému obohacování.

Obvody činnosti různých misíí jsou upraveny tak, aby nedocházelo ani k náboženským půtkám, při tom však trpí se sbírání prostředků na udržování misíí jinde i vývoz domorodých vyučenců, kteří zejména na drobných ostrovech Polynésie zastávají úkol misionářů a učitelů. Tento export peněz i lidí k účelům náboženské propagandy je příliš veliká koncese misíím a

Samoa, jak západní novozélandská, tak i americká, zaplatí si příliš drazě penězi i krví pochybnou zásluhu i slávu, že je střediskem a stěžejní oporou misionářské činnosti v Oceanii.

Mimo jedinou plantáž pocházející ze starší doby není dovoleno bělochům nabývatí majetku pozemkového koupí, pouze nájmem až na 40 let. Ovšem půdy, která by sváděla bělochy k investicím, je velmi málo. Každý cizinec, kterému je přístup do země dovolen, musí složit obnos 100 dolarů, jenž se mu vrátí nejdříve po roce nebo při odjezdu, není-li příčiny, aby z něho byla hrazena škoda způsobená domorodcům. Samojei jsou rovněž chráněni proti vykořisťování od podnikatelů a zaměstnavatelů, všechny smlouvy přesahující 25 dolarů, anebo pracovní poměr na dobu delší jednoho měsíce, jsou podrobeny schválení guvernéra.

Již v celnici mají úředníci velmi přísný dozor na jakost dováženého zboží a obchody patřící bělošským firmám jsou svou licencí vázány na správný způsob prodeje a nepředražování zboží. Řemeslnická zdatnost domorodého obyvatelstva podporuje se tím, že má úplnou volnost nabízetí své výrobky cestujícím lodí zastavujících v Pago Pago i v nejbližší blízkosti přístavních můstků. Tím přirozeně vylučuje se zisk překupníků a dává se znamenitá příležitost samým domorodcům k výdělkům často velmi značným.

Pokud se týče péče o zdraví, dostává se jí všem domorodcům téměř bezplatně v rozsahu co možno největším. Veškerou zdravotní službu řídí cheflékař námořní stanice. V nemocnici vychovávají se domorodci k pomocným úkolům a četné domorodé ošetřovatelky byly již vycvičeny a působí také po venkově. Dispensáře, v nichž dostává se obyvatelstvu zdarma léčení a léků za ceny minimální, jsou zřízeny na několika místech i mimo Pago Pago i na ostrovech Manua.

Za všechny tyto užitečné výsady a ochrany má domorodé obyvatelstvo jedinou tíživější povinnost, to jest práci na udržování a stavění cest, která bývá rozvržena na jednotlivé »zadruby« usnesením náčelnických porad. Samospráva domorodá má na starosti též udržování pořádku v osadách a různá zařízení proti sdílným nemocem, jako vysoušení močálů, v nichž líhnou se komáři, nebo ničení odpadků, které jsou úkrytem zárodků různých nemocí způsobovaných hlísty.

Američtí správci jednotlivých oborů dovedou výborně působiti na ctižádost domorodých hodnostářů, kteří považují pak za věc své cti, aby okresy sobě svěřené snažili se udržovati ve stavu co nejlepším.

Je škoda, že ve »sklenníku« tak pečlivě a štědře opatrovaném, jako je Americká Samoa, může žít pouze tak omezený počet lidí.

Bylo by příliš žádati na majitelích větších držav koloniálních stejnou obětovnost, vždyť na ostrovech Havajských sami Američané nemohli by si dovoliti nic podobného, i kdyby k tomu nebylo již tuze pozdě!

XXI

NA OSTROVĚ OAHU

NA »SONOMĚ«. PRVNÍ DOJMY Z HONOLULU. HISTORICKÉ PAMÁTKY. KULTURNÍ INSTITUTE. WAIKIKI BEACH. OBYVATELSTVO HONOLULU A OKOLÍ. SOPKY A ÚDOLÍ V NEJBLIŽŠÍM OKOLÍ HONOLULU. EXKURSE PO OSTROVĚ.

šli jsme se již na plavbu na »Sonomě«, lodi Oceanic Steamship Company« ze San Franciska, která nám byla líčena jako jedna z nejpříjemnějších lodí plujících mezi Amerikou a Australií. Měli jsme na ní ztráviti sedm dní a uraziti vzdálenost čtyř tisíc kilometrů až do Honolulu, hlavního města souostroví a amerického teritoria Hawaii. Je vlastně nesprávně, říkáme-li havajské souostroví, neboť domorodá výslovnost zní velmi zřetelně Hauaii, každá hláska vyslovuje se odděleně a samostatným důrazem. Proto také nespravili bychom mnoho, kdybychom psali nebo snad vyslovovali »Havajské souostroví«.

Týden na »Sonomě« stal se nám vítaným odpočinkem. Měli jsme vzdušnou kabinu, strava byla velmi dobrá, rozmanitější nežli na anglických lodích, moře zůstalo po celou dobu nad míru klidné a prostoru bylo dost na palubě i ve společenských místnostech, ač kabiny byly skoro plně obsazeny.

Mnoho cestujících znali jsme podle jména i od vidění; značný počet Australanů cestoval do Evropy touto cestou přes Spojené Státy, několik umělců divadelních a přeborníků sportovních, které jsme viděli v Sydney, nebo četli o jejich výkonech v novinách, jelo za svými kontrakty do Ameriky.

Nebylo tu však nikoho, kdo by nás byl opravdu lákal k účasti na společenském shonu, a tak trávili jsme největší část těchto dnů střídavě čtouce a procházejíce se po palubě.

»Sonoma« jako americká loď podléhala prohibici do té míry, že neprodávaly se na ní veřejně alkoholické nápoje, ale cestující směli míti ve svém majetku libovolné množství a nebylo ani bráněno, aby si je brali ke stolu. Naši sousedé při tabuli, kteří znali nás, aniž jsme my o tom věděli, ze Sydney, byvše blízkými sousedy našimi v Darlingshurstu, měli s sebou mnoho lahví piva a rádi nám tu a tam sklenici přenechali. Byla to poslední příležitost, kdy pili jsme dobré pivo sydneyjské, »Resch's Lager«, které nám zůstalo v příjemné paměti.

Po celou plavbu sedmidenní nespátřili jsme ani ostrůvku, ani korálového rýfu. Chvillemi, zejména později odpoledne, zdálo se zhusta, že vidíme v daleku blízko obzoru rozčeřenou moře, jak se láme o korálové úskalí, ale daleko-

hled nás vždy přesvědčil, že jest to klam způsobený lomem paprsků v jistém úhlu.

Maně jsme vzpomínali v této poušti obrovského oceánu na předky dnešních Polynésců, kteří z daleka od jihu, ze Samoi a snad až z Tahiti, jak havajské tradice praví, pustili se do dálav, v nichž čistou náhodou objevili Havajské souostroví, tak daleko vzdálené ode všech větších souostroví polynéských. Zůstane vždy hádankou, jak mohli se tam dostat na svých přece jen primitivních plavidlech, jak přetrvali dlouhou plavbu se zásobami potravy i vody. Podle tradice dály se takovéto plavby na veliké vzdálenosti na dvojitých člunech spojených prámem, na němž bylo místo i na obydlí. Tyto byly poháněny vesly a opatřeny i plachtami, asi podobně jako »lakatoi« nám již známé z Papuy na Nové Guinei. Jest však přes to skoro neuvěřitelné, že opětovně byly plavby takové s prostředky tak nedostatečnými úspěšně provedeny.

Mnohé z nich snad byly náhodné, není však pochybnosti, že jiné nutno považovati za docela plánovitě připravená stěhování, při nichž bylo vzato s sebou dost různých plodů schopných klíčení a také něco živých zvířat, základ to pro hospodaření v budoucí vlasti. Tolik je jisto, že domorodci havajští měli a pěstovali taro, yam, banány, bataty, kokosové palmy, chovali vepře, psy i domácí kury, odrůd podobných jako na souostrovích Polynésie jižně od rovníku. Nelze jinak, než že dovezli je přes nejméně tři tisíce kilometrů v nepřerušené plavbě, která trvala nejméně několik neděl — pět až sedm změn měsíců, jak uvádí se v tradicích havajských. Jak mnoho vytrpěli tito vystěhovaleci vyhnaní snad nouzí nebo útlakem, když po dlouhou dobu pluli bez cíle po hladině někdy nebezpečně vzbouřené, častěji však mrtvě klidné, takže příznivý vítr byl jim vzácností a vysvobozením z únavného veslování.

Není pochyby, že polynéské obyvatelstvo dostalo se na Hawaii již velmi dávno, nejpozději v polovici prvního tisíciletí po Kristu, a že bylo prvním jejich osídlením, neboť není stopy po jiné rase lidské, která by tu byla snad dříve sídlila. Tradice s velkou určitostí vypravují však i o pozdějších stycích, které spadají do doby velkých stěhování polynéských v pozdějším středověku, kdy dostalo se také Novému Zélandu poslední vlny přistěhovačů a dobyvatelů.

Nový Zéland a Hawaii jsou dvě území, kde Polynéscei vyvíjeli se v podnebí dosti rozdílném od pravých tropů, osamoceni mnohem více od styku se sousedními skupinami v centrální Polynésii, nežli na kterémkoliv jiném souostroví. Na obou těchto extrémních svých sídlech dosáhli podivuhodného vyvreholení své společenské i hmotné kultury, které svědčí znamenitě pro jejich přizpůsobivost v podnebí, jež dávalo jim více podnětu k činnosti duševní i tělesné nežli život v jednostranném tropickém klimatu.

Ovšem ještě na jednom místě, rovněž nesmírně daleko od vlastní Poly-

Stavění domu na Samoi.
(Tattersall's Studio, Apia.)

nesie, rozvinula se jejich kultura v míře ještě záhadnější; bylo to na osamělém ostrůvku Velkonočním (Easter Island), skoro na půli vzdálenosti mezi východními chumáči ostrovů a pevninou jihoamerickou, kde zanechali obrovské sochy kamenné i zbytky písma dnes úplně záhadného, jemuž podobného nic se nenašlo na jiných ostrovech polynéských.

Není sporu, že naše známosti o minulosti polynéské mohly býti mnohem dokonalejší, kdyby náboženský fanatismus nebyl ničil na potkání památky domorodé kultury hned od začátku. Nebyli to jen misionáři, kteří ničili domorodá božiska a pálili modly a jiné předměty kultu, naopak mezi nimi byli také mužové, kteří záhy měli porozumění pro vědeckou cenu památek z dřevních dob. Hned například Cookovi plavci dopustili se snad s vědomím svého velitele velkého pychu na božiskách havajských, odnesše z nich množství velkých dřevěných model ke spálení! Zavraždění slavného mořeplavce bylo patrně dílem rituální pomsty za urážky na bozích a tím i na majetka domorodců spáchané, které dle jejich zvykového práva nesměly zůstat nepomstěny!

S lítostí opouštěli jsme »Sonomu« třetího dubna ráno v přístavu honolulském. Příjezd sem a počáteční dojmy z havajské metropole poněkud upomínají na první zažitky v Colombu. Dlouhý prah palem po pobřeží, přeru-

šovaný jen městem a okolními osadami, v dálce hory temné, pralesem porostlé, vpředu přístavní hráze, o něž vlny se rozbíjejí, proniknutí do tůně vlastního přístavu, kde smečka hnědých výrostků loď očekává, metajíc kozele ve vodě a podplouvajíc pod jejím kýlem v hloubi plných devíti metrů, i způsob přistání jsou trochu podobné zkušenostem z Ceylonu.

Také ulice v starém městě Honolulu — možno-li mluvíti o starém městě, kde jedná se o stavby nejvýš půl století staré — připomínají namnoze tak zvaný »Fort« v Colombu. Květy okrášlené domorodky, které ověňují nás při výstupu z lodi girlandami žlutých věnců, zvaných »lei« zvyšují bezprostřední dojem tropického přístavu.

Poznáte brzo, že staré, domorodé Hawaii omezuje se hlavně jen na tyto projevy výdělečné zdvořilosti při příjezdu a odjezdu cestujících, ale k okrášení prvního dojmu i loučení s poetickými ostrovy rozhodně přispívají tyto zvyky měrou nemalou.

Měli jsme štěstí, že ubytovali jsme se na radu některých známých v hotelu velmi levném a přece úplně čistém a společensky bezvadném, kde bydlilo mnoho rodin, které chtěly se zdržeti v Honolulu delší dobu. Dostali jsme velmi příjemný a prostranný pokoj s kusem verandy hledící do zahrady. Mělo to pro nás znamenitou výhodu, že mohli jsme sušiti a větrati své příslušenství, které vlivem tropického vlhka na Samoi a mořské vody na jízdě z Apie do Pago Pago pařilo se v kufrech tak, že scházelo málo a bylo by zetlelo horkem, jež se uvnitř zavřených zavazadel vytvořilo.

Vlastní »City« města Honolulu tvoří poměrně úzké ulice uzavírající bloky domů hlavně účelům obchodním věnovaných. Mezi nimi málo vynikajících staveb, pouze jeden blok tvoří opravdový moderní mrakodrap obsahující největší hotel a řadu krámů a kanceláří.

Po východní straně »City« je vybudována v krásných parcích oficiální čtvrt uzavírající budovu vládní, parlamentu, veřejnou knihovnu i jiné. Palácové budovy reprezentivní pocházejí již z poslední doby domorodého království a socha velkého krále Kamehamehy Prvního v slavnostním úboru domorodém, upomínajícím na klasické hrdiny v přilbách, je výmluvným pomníkem zakladatele jednotné říše Havajské. S uznáníhodnou pietou chovají se Američané ke všem přežitkům památným i k stavbám z doby království, jsouce si velmi dobře vědomi toho, že tyto neškodné a půvab místa velmi vyzdvihující historické dokumenty mají svou velkou cenu. Několik předních tříd a parků městských nese jméno králů havajských a členů domorodé dynastie.

Na západní straně City pohnáhlu přechází ve čtvrt orientální, kde čínské a japonské krámy se kupí kolem tržnic a přístavu drobných lodie přivážejících do města z venkova plodiny na trh. Po této straně města jsou též továrny, rozložené v okolí přístavních basénů. Kdežto v mírném pásu

Какаоovníк s dozrávajícími plody.
Fot. Rev. G. H. Lawrie.

podnebném skoro z pravidla lepší obytné čtvrti ležívají na západě, zde v obvodu pasátů je tomu naopak.

Po severovýchodní straně daleko do údolí horských i na úpatí příkrých, ale nevysokých hor táhnou se residenční čtvrti, které také směrem k jihovýchodu stále dále se prostírají, spojujice již skoro souvislými řadami vil a zahrad s městem výletní i lázeňské předměstí, které vytvořilo se při proslulém písčitém pobřeží, »Waikiki beach«, jež havajští patrioté s jistou nadsázkou vyhlášují za jedno z nejlepších pro vodní sporty na celém Tichomoří.

Krásné široké třídy zhusta provázené alejemi královských palm, pocházejících ze Západní Indie a výborně tu zdomácněných, jsou přední ozdobou těchto obytných čtvrtí. Královské palmy jsou přes svůj trochu neformný kmen z nejkrásnějších a nejvyšších představitelů tropického stromoví a řady jich i skupiny dodávají mnohým soukromým zahradám i parkům honolulským vzácného půvabu. Veliké bohatství je soustředěno v Honolulu a mnoho peněz bylo věnováno na zvelebení města, opatřeného vším moderním pohodlím velkoměstským.

Z vědeckých ústavů vedle velmi pěkné veřejné knihovny, sloužící do pozdní hodiny večerní potřebám veškerého obcenstva, zvláštní zmínky zasluhuje universita havajská, zaujímající rozsáhlé parkové území na východní straně města v jednom ze širokých údolí vnikajících mezi strmé výběžky hor.

S universitou je spojena řada ústavů sloužících praktickému výzkumu vědeckému, zejména ve spojení se zemědělstvím.

Na druhé straně města, na severozápadě, má rozsáhlé pozemky institut, který jest chloubou teritoria, jest to »Bernice Pauahi Bishop Museum« založené a udržované bohatou nadací, věnovanou americkým občanem C. R. Bishopem na počest jeho choti pocházející z královského rodu havajského. S rozsáhlou budovou, v níž jsou umístěny výstavní sbírky, spojena je znamenitá vědecká knihovna o Tichomoří a vědecké pracovny, v nichž studují odborníci badající o přírodním i národopisném výzkumu Polynésie.

Bohaté poklady musea byly v době našeho pobytu právě v neladu nového přemístění a uspořádávání, takže nebylo lze učiniti si výstižný dojem, ale jsou jistě jednou z nejcennějších sbírek všeho, co se týká Polynésie, a vším právem snaží se vědecký štáb musejní v čele s profesorem H. E. Gregory z proslulé Yale University v Newhaven Conn., aby vědeckým počínům odtud organisovaným dostalo se vědeckého primátu na výzkumu veliké části Tichomoří. Bohaté nadace dovolují velmi časté výpravy badatelů k vědeckému odbornému výzkumu i hodně vzdálených souostroví a starý torpedoborec upravený za výzkumnou loď vyjíždí každoročně k probádání drobných ostrovů a atolů, které tvoří pokračování řady velikých Havajských ostrovů daleko k západoseverozápadu.

Bývalý královský palác, nyní dům kongresu teritoriálního v Honolulu.

Speciální sbírku jen občas přístupnou zaujímá síň skvostných památek havajských, obsahující převzácené pláště, přílby, vějíře i různé odznaky královské hodnosti i moci nejvyšších náčelníků, zdobené nádherně pestrým perím. Žlutá barva zlatového nádechu byla zvláštní výsadou nejvyšších důstojenství.

Jiné menší museum obsahuje také velmi cenné památky ze zašlých dob havajských, jsou to sbírky chované v paláci královny Emy v údolí Nuuanu za hlavním městem k severovýchodu, kde zachována jest též původní chýše slavného krále Kamehamehy Prvního, čili Velikého.

Opodál této staré residence královské stinné prostranství vysokým plotem ohrazené chová mausoleum královské dynastie havajské, do něhož asi rok před naším příjezdem byl uložen poslední princ, který měl právo státi se nástupcem trůnu. Místo hodnosti královské zastával čestný a vysoký úřad svěřený mu důvěrou občanstva, jako zástupce territoria havajského v kongresu Spojených Států.

Pro sportumilovné obecnstvo americké »Waikiki beach« je místem kou-

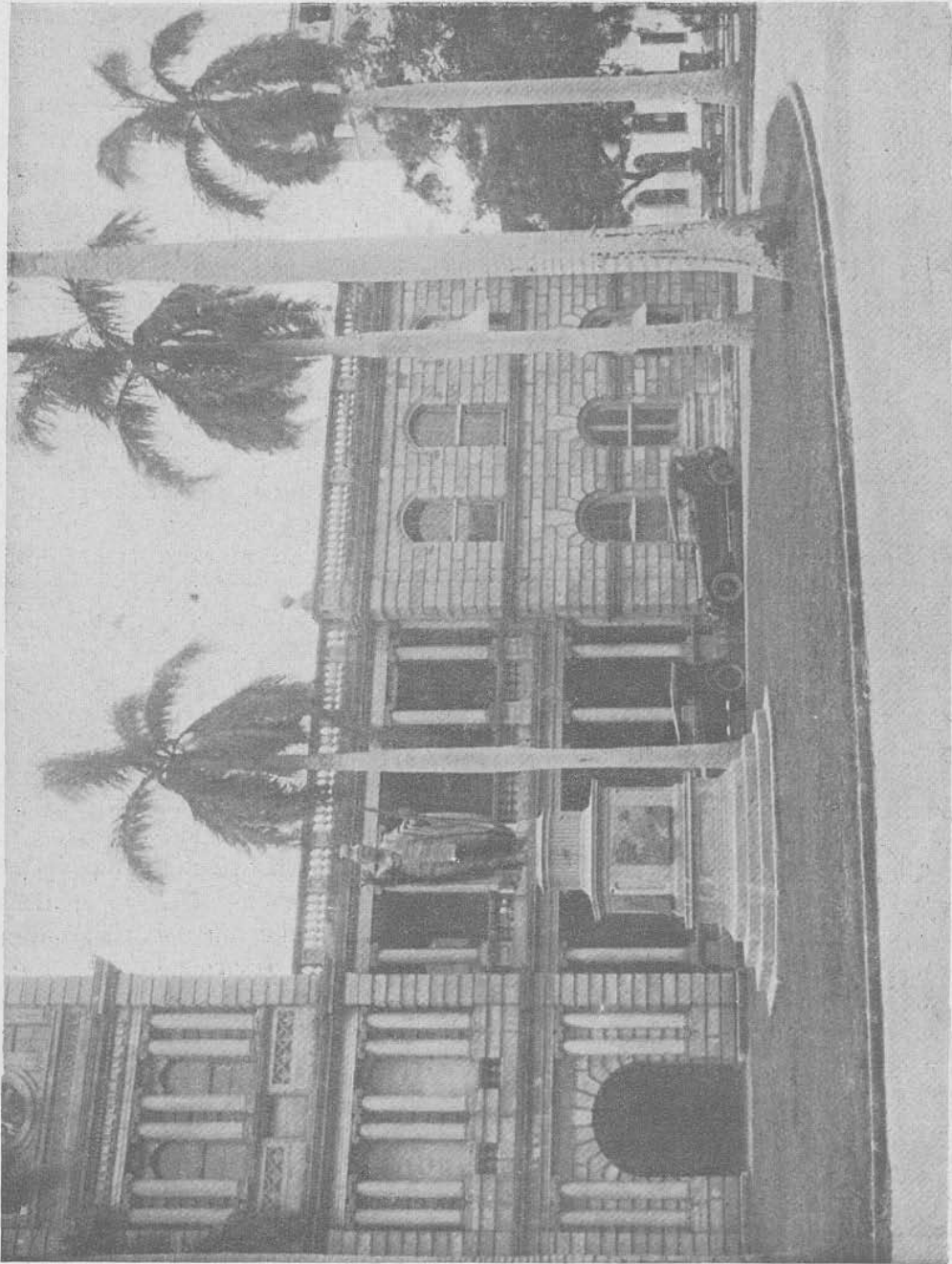
zelné přitažlivosti. Je to povlovně do moře se svažující písčité pobřeží, tvořící rozsáhlý plochý oblouk před sopečným vrchem zvaným Diamond Head, který na východě jako předhoří do moře vybíhá a okolí honolulské z této strany uzavírá. Mnoho krásných hotelů a soukromých residencí lemuje svými zahradami a terasami plochu jemného písku, na níž sluní se po celý rok obecnostvo užívající střídavě slunce i koupání v moři.

Hlavní vymožeností sportsmanů zdejších je tak zvaný »surf riding«, ježdění na příbojové vlně, odvážný sport, svým původem čistě havajský, který teprve v poslední době ujímá se také v jiných mořských lázních. Dobrý plavec tlačí před sebou silné prkno tvaru oválného, jako podlouhlý eliptický stůl, až daleko do hlubokého moře do blízkosti vnějších rýfů, které skýtají ochranu před žraloky spolu sítěmi zabraňujícími těmto netvorům přístup do koupaliště. Tam vyčíhají vlnu hrnoucí se k pobřeží, pustí prkno, aby s ní uhánělo do předu, vyhoupnou se na ně a balancují stojmo, snažíce se, aby doneseni byli až do zcela mělkého moře, kde vlny se tlumí nárazy o dno. Mnozí plavci a zvláště rodilí Havajci vyznaží se znamenitě v tomto odvážném sportu, který vyžaduje zvláštní síly, obratnosti i duchapřítomnosti a může být i dosti nebezpečný, neboť úder tvrdého a velikého kusu dřeva snadno dosti těžce zraní nebo omráčí začátečníka nebo neopatrného jezdece, který neumí správně seskočiti, ztratil-li rovnováhu. Tento sport dochází obliby bělochů, za to však jiná ještě divočejší zábava domorodců, klouzání po strmých horských skluzavkách již zašla, neboť při ní těžké zranění ba zmrzačení odvážlivců nebývalo řídké.

Tou dobou, počátkem dubna, nebyla ještě pravá sezona lázeňská, ač moře bylo ke koupání dosti teplé a davy lidí se slunily nebo koupaly. Nejkrásnější čas v Honolulu je pozdní jaro a začátek léta, kdy největší množství tropických stromů a keřů kvete. Viděli jsme autochromatické fotografie znázorňující věrně nádheru barev korun stromů i křů osypaných květy, mezi nimiž červené různých odstínů převládají. Touto dobou teprve pořídka poinciány začínaly se zdobiti cihlově červenými květy a jinak bylo celkem dosti nouze o květy, ač jinak vegetace byla neobyčejně svěží.

Až pod úpatím předhoří Diamond Head je zbudováno v parku královny Kapiolani velmi pěkné akvarium mořské, v němž lze živočichy i rostliny mořské spatřiti ve velikém a barvami hýřícím výběru. Užasli jsme přímo nad pestrostí i podivnými tvary některých ryb prohánějících se v dobře prosvícených, velikých nádržích. Opodál pobřeží zaujímá část divokého parku zoologická zahrada, která není bohatá ani tuze zajímavá.

V předměstí u Waikiki beach a ve výstavných residenčních čtvrtích převládá obyvatelstvo bílé pleti, nejvíce z Ameriky přistěhovalé, ale nižší společenskou vrstvu tvoří směsice »Dagoes« temné pleti, Portugalců, přistěhovalců z Portorika, Španělů a míšenců nejrůznějších typů a odstínů barvy.

Pomník Kamehamehy I., Velikého před vládní budovou v Honolulu.

Čistokrevných Havajeů není v Honolulu mnoho. Žijí tu nečetní bohatí aristokraté domorodí, potomci slavných rodů náčelnických, v přísně výlučném společenském kruhu, do něhož přijímají pouze nejlepší americké živly, libující si v pěkných společenských způsobech. Někteří »princové« havajští vynikající tělesnou krásou a uhlazeností způsobů, jsou lvi společnosti a dva nebo tři z nich těší se světoznámé pověsti jako znamenití plavci.

K potomkům aristokracie havajské chovají se Američané s velkým respektem a mají je, jak se říká, jako v bavlne od té doby, co se vzdali nároků politických. Jsou prý tu ještě někteří nesmiřitelní odpůrci republikánského režimu, ale ani nejromantičtější z nich nemůže napadnouti myšlenka, že by se doby království mohly kdy vrátiti. Domorodci čistokrevní tvoří již jen necelou desetinu všeho obyvatelstva na ostrovech, s míšenci ani ne dvě pětiny a jejich souvislost a převaha je zachována již jen v odlehlých končinách, které zůstaly dosud ušetřeny podnikavostí bělochů nebo Asiatů.

Chudší domorodci v Honolulu vydělávají si hlavně svým pěveckým uměním a zběhlostí v plování. Akrobatické kousky havajské mládeže odměňují dosti bohatě cestující na lodích i milovníci sportu, bavící se jejich výkony až neuvěřitelnými. Zdá se opravdu, jako by voda byla jejich rodným živlem, tak dlouho v ní vydrží, potápějí se hluboko a plavou na nejrozmanitější způsoby, aniž podléhají únavě.

V hotelích a jídelnách zpívají a hrajou havajští domorodci při jídle i při večerních koncertech. Vynikají velkým nadáním i dobrými hlasy a zpívají písně havajským jazykem na trochu přizpůsobené cizí melodie s temperamentem a něhou, které je velmi přibližují vlašským pěvcům. Značný sbor havajských tanečníků, zpěváků i hudebníků vydělává si pořádáním představení, při nichž předstupují přioděni a ozdobeni po starodávném domorodém způsobu s dosti pestrým a zajímavým programem, v němž střídají se různé tance mužských i ženských sborů a zpěvy s doprovodem »ukulele«.

V ovzduší jinak velmi prosaickém, prosyceném příliš praktickými a střízlivými názory a díly Američanů, jsou tito domorodí umělci velmi sympatickým, romantickým živlem, který přináší trochu půvabu tak dobře se hodícího do nádherného podnebí zdejšího, jež nezná ani úmorného horka ani nepřijemného chladna a zdá se býti předurčeno k vyžití všech krás a půvabů polotropické přírody. Zvláštní zbarvení krajinných obrazů v nejrozmanitějším osvětlení, skvělá průhlednost vzduchu, jas teplých a nesmírně osvěžujících večerů a nocí, vše vyvolává podobné nálady a rozpoložení mysli, jako ovzduší jihoitalské nebo řecké.

Nedávno uplynulá heroická doba zdejších dějin zanechává ještě příliš zřetelné stopy všude a přivádí spolu s ostatními vlivy okolí každého poněkud jen dojmům přístupného návštěvníka ostrovů v romantické nadšení; S radostí vyslechne si i zpěvy velmi přiléhavé k takové náladě, jsou-li

Záliv Pago Pago na Tutuile.

přednášeny právě domorodeci havajskými. Nejpopulárnější ze zpěvů havajských jsou písně složené posledním králem Kalakauou a Američany svrženou královnou Liliuokalani k nápěvům sice vypůjčeným a trochu banálním, ale líbí se všem cizincům v Honolulu, když přednášejí je domorodeci výrazným svým jazykem.

Několik schudlých, ale hrdých domorodců, mužů i žen, opatruje památky uschované v museích. S pietou až dojemnou vykládají význam a účel jednotlivých kusů, k nimž zdají se hleděti dosud s dávkou oné posvátné hrůzy, která činila jejich nositele skoro nadpozemskými zjevy mezi jejich poddanými.

Dojem krásy a volnosti, který prožíváte v rozsáhlých parkových a zahradních oblastech residenčních okrsků, je v nejpříkřejším kontrastu s ovzduším orientálních čtvrtí čínských a japonských, kde různé pachy spojující se se základním oparem ze sušených ryb prosycují atmosféru. Tam

máte příležitost studovati příslušníky nejhudších tříd vystěhovalého obyvatelstva z přelidněných vlastí dalekého východu, jak zde v podmínkách mnohem příznivějších se rozvíjejí. Žijí tu již mnozí v druhé a třetí generaci a velké množství zdravých dětí svědčí, že blahobyť nezměnil jejich sklonu k hojnému se rozmnožování. Zdálo se nám, že zdejší Japonci jsou průměrně většího vzrůstu a silnější, nežli ti, které vídali jsme pak v jejich staré domovině. Domorodci z Filipinských ostrovů jsou velmi četný živel, skoro stejně silný jako Číňané a jejich hlavní sklon je ke službě v domácích, kdežto Číňané hojně jsou zaměstnáni jako kuchaři.

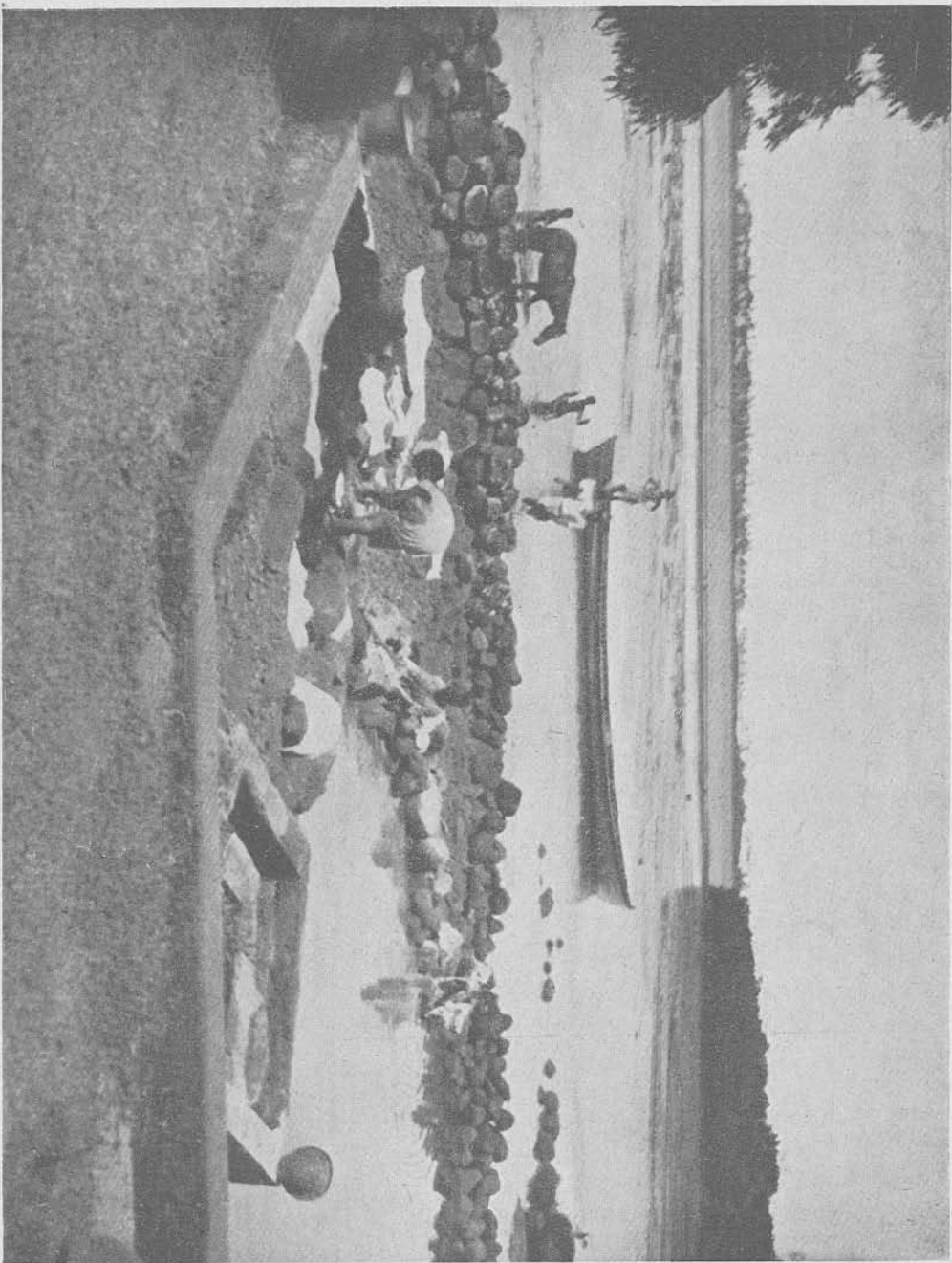
Největší část města Honolulu prostírá se po širé rovině a proto pohled náměsto s výše poskytuje méně zajímavého, nežli jsme čekali. Vystoupili jsme na příkrý sopečný kopec zvaný »Punch Bowl«, (mísa na punč), který strmí v bezprostředním pozadí středu města do výše asi 150 metrů. Domky a letohrádky stoupají již vysoko na jeho svahy a nad nimi puou se příkré stráně rozervané suchými debřemi a porostlé suchomilným křovím i houštinami kaktů, takže máme dojem, jakobychom vylézali na některou z drobných sopek mexických.

Na jihozápadním okraji kráteru, který tvoří hodně již zavalenou mísovitou prohlubinu, vypíná se skupina skal, s nichž širý rozhled se rozvírá. Vidíme k jihovýchodu ještě kopce vypínající se za komolým kuzelem Diamond Head, daleko na severozápadě matně se rýsují ostré hřebeny Waianae Mountains a v popředí máme širou rozlohu pokrytou velkoměstským obvodem Honolulu, s nejhustěji obydlenými čtvrtěmi právě skoro pod úpatím kopce. Je to tuze plochý obraz, přece však zajímavější, když naň hledíme přímo vlastníma očima podivně průhledným vzduchem, nežli na fotografii, kde ještě mnoho jemných odstínů barevných dávajících jistou rozmanitost, skoro k nepoznání se stírá. Za to opačná strana až překvapuje bezprostředností své horské scenerie. Pohoří v pozadí honolulské roviny není zvláště vysoké, ale jeho hřebeny jsou tak ostré a boky jeho tak příkré a nepřístupné, že působí dojmem opravdu mohutným.

Viděli jsme často tyto hory pokryté hustými oblaky a tu vyhlížejí jejich široká údolí vroubená temnými strminami jako fjordy vnikající v tajemný svět pralesů, černých skal a těžkých mlh. Neřekli byste, patříce na takovou scenerii, že jste na usměvavém ostrově na okraji tropického pásma, nýbrž hledali byste její místo na ponurém severu, kde ledovce kdysi vyrývaly podobné tvary v boky horské.

Zklamali nás Punch Bowl, tím větší rozčarování způsobila nám vycházka na Diamond Head. Nejpříkrější část hory strmící nad mořem je zaujata vojenskou rezervací, do níž není přístupu, a tam kde cesta přestupuje její široký hřbet je rozhled pranepatrný; bloudili jsme sem a tam, hledající místa, odkudž bychom užili většího panoramatu, ale ani slezení několi-

Na pobreží ostrova Upolu západne od Apie.

ka pustých kamýků, při němž zedrali jsme se trny kaktů všude se rozrůstajících, neposkytlo nám valného uspokojení. Nebyti tu moře, které do každého krajinného obrazu vnáší svůj zvláštní půvab, mnohé z pohledů by nás byly přivedly až do nevrle nálady, ale hladina v dálce do běla se ztrácející a v předu dlouhými pruhy vln zryhovaná, působí vždycky na nervy konejšivě a smíří vás na konec i s výhledy jinak naprosto neuspokojivými.

Nadmíru poutavou partii poskytuje procházka údolím Nuuanu až k průsmyku Nuuanu Pali, kterým vede hlavní cesta z Honolulu na východní, návětrné pobřeží ostrova. Zprvu zahrady, pole a louky vnikají do ponenáhlu se užícího plochého údolí mezi sráznými horami, které v blízkosti města jsou skalnaté, z valné části lesa zbavené, dále však do vnitra odívající se hustým hávem pralesové vegetace. Kulturní plocha se úží, stěny údolí se přibližují a cesta vniká do hustého pralesa s bohatým podrostem kroutic se vzhůru, vysoko nad kamenitým dnem bystrého potoka poskokem spějícího k západu. Konečně sází se údolí a tvoří úzkou nesmírně strmou prorvu, nad níž do boku hory vytesaná silnice se vine a náhle a neočekávaně otočí se kolem srázného ostrohu na východní stranu ostrova.

Znám málo tak podmaňujících vyhlídek, jako jest tato od průsmyku Nuuanu Pali. Stojíme tu asi 360 metrů nad mořem pod horskými strminami, které nad námi se tyčí asi o pět set metrů výše a hledíme před sebe dolů na pobřežní kraj, táhnoucí se daleko k severozápadu i k jihovýchodu, jako na plastickou mapu. Pobřeží toto je skalnaté, rozervané v malebnou směsicí příkrých předhoří, mezi nimiž hluboko pronikají nepravidelné choboty. Hluboké srázné rýhy vodou bohatých říček jsou zaryty ve zvlněné podhoří a nad nimi strmí jako hradby příkré a ponuré srázy blyštící se nitkami vysokých vodopádů. Náhlost, s jakou se otvírá obrovské panorama, ovšem jen zvyšuje dojem. Prudký víchř vane skoro vždy do průrvy a je tak silný, že jen s námahou postoupíte ke zdi lemující silnici, abyste hleděli přímo se srázu dolů. Východní boky pohoří Koolau tvořícího rozvodí mezi širší západní a úzkou východní stranou ostrova Oahu jsou tak strmé, že ani nadmíru vlhké podnebí uení s to mnohé holé stěny pokryti vegetací pralesovou. Pasátní větry ze severovýchodu přinášejí ohromné množství deště na tuto stranu hor a přečetné nesmírně vodnaté bystřiny spějí k pobřeží krátkým tokem, kdežto západní úbočí hor jsou mnohem sušší a střední část ostrova vyznačuje se podnebím tak nepříznivým, že bez umělého zavodňování nebyly by tam kultury vůbec možny.

Spousty vody, které řítí se s hor k východnímu pobřeží, působí též častá sesutí a právě v době našeho pobytu byl dlouhý kus silnice na severovýchodní straně nesjízdný, takže mohli jsme projeti jen nevelkou část pobřežní pahorkatiny. Nebylo nám ani možno spatřiti tak zvané korálové za-

hrady ve vnitřním chobotu velikého zálivu Kaneohe, neboť moře bylo ještě příliš kalné po jarních bouřích a nebylo naděje, že by se vyjízdka člunem se skleněným dnem vyplatila.

Tak vedle divoké horské scenerie a rozeklaného pobřeží hlavním předmětem pozornosti byly rozsáhlé plantáže ananasové, pokrývající v obrovských plochách skoro všechnu rovnou a mírně nakloněnou půdu v úpatním pásu. Ananasová pole byla právě opatřena novou vymožeností a vypadala podivně z dálky, jsouce pravidelně temně i bíle pruhovaná. Bílé pruhy působil papír, který pokrývá řady mladých rostlinek. Je to nedávný objev, jenž se prý velmi dobře osvědčil. Do nedávna se suchá drť třtinová zbavená štávy prostě spalovala v cukrovarních pecích, nyní však zpracuje se na hrubý, porézní papír, kterým pokrývají se řádky se sazenicemi, aby byly chráněny proti vypařování a hmyzu. Papír naprosto nebrání mladým rostlinkám ve vzrůstu, neboť ho snadno prorazí svými výhonky, jak jsme sami z blízka viděli, a zůstávají přece jen chráněny dosti dlouho proti škodlivým vlivům povětrnosti i mnohých organismů. Tento způsob pokrývání i třtinových polí papírem se od té doby i jinde osvědčil a velmi rozsáhle ujal.

Hlavní horské pásmo ostrova Oahu, které se před námi tyčilo nepřístupnými stěnami a štíty, má jen v několika nejvyšších vrcholech na 900 metrů výše. Je původu sopečného, ale v hlavním jeho pásmu není již ani jedné sopky činné, ba ani vrehu, který by svým tvarem připomínal na svůj vulkanický původ. Je tomu velmi dávno, co sopečná činnost v těchto horách přestala, tak dávno, že kuželové kopce navršené kdysi kolem jícňů byly již rozrušeny vzduchem a vodou. Za to však jak na západním, tak i na východním úpatí pohoří Koolau je po několika malých kráterech explozivního původu, které soptily patrně hodně výbušně a jen po krátkou dobu. Mezi ně patří i Punch Bowl i Diamond Head v nejbližším okolí hlavního města Honolulu.

Lávy a tufy zdejších sopek dávných i zachovalých jsou převahou čedičové a půdy z nich vznikající jsou velice úrodné, bohaté živinami, potřebují jen hodně vláhy, aby mohly býti využity tak, jak teplotné podmínky vegetační dovolují.

Z dálky spatřili jsme také stavby, které byly vykonány, aby veliké množství vody spadající na tuto návětrnou stranu hor mohlo býti ve větším rozsahu prakticky zúžitkováno. Jelikož po západním úbočí a v rovinách severně od Honolulu je nedostatek vláhy a brzo vysychající říčky ani spodní voda nestačí, aby dodávaly vody k umělému zavodňování třtinových a ananasových plantáží, byly provedeny velké technické podniky, které zachycují a tunely prokopanými v rozvodním horském pásmu na západní stranu odvádějí vydatně a stále proudy vod. Nejdelší z takových průkopů zvaný »Waiahole tunnel« má přes 18 kilometrů délky, stál i s rozváděcími vodními stavbami

Domorodky na Tutuile.

přes dva a půl milionu dolarů a dodává přes dva miliony hektolitrů vody za dvacet čtyři hodiny.

Po třtině cukrové jsou ananasy nejdůležitější plodinou Havajského souostroví a zdejší nakládané ananasy mají světovou pověst. Navštívili jsme jednu z největších továren na ananasové konzervy v továrním předměstí honolulském a byl nám velmi ochotně ukázán celý postup výroby. Dost složitý pochod čištění, rozřezání i třídění plodů děje se z největší části strojově, tam kde lidé musí se dotýkati rozřezaných kusů, děje se to jen rukama v gumových rukavicích, na stolech stále přítokem pitné vody splachovaných, a všude je tak vzorná čistota, že nejen bezvadné »prima« zboží, nýbrž také odřezkové i šťáva vyrábí se tak dokonale, že naprosto nelze tomu nic vytknouti.

Zemědělské oblasti středu ostrova i západního pobřeží spatřili jsme na množství malých i jedné velké exkursi. Na několik drobných vyjžděk svezl

nás ředitel musea profesor Gregory ve svém automobilu. Poznali jsme nádherný park Moanalua Gardens rozkládající se v blízkosti »Fort Shafter«, sídla vojenské správy americké na Havaii, na západní periférii Honolulu. Bohužel časná doba jarní nedopřála nám, abychom na vlastní oči poznali proslulou hýřivou barvitost, kterou park tento slyne v době květů. Nedaleko za parkem prostírá se rozsáhlé slané jezero vyplňující veliký plochý kráter a ještě dále cestou k Pearl Harbouru míjeli jsme četná pole rýžová, hluboko zaplavená, na nichž plahočili se Číňané a Japonci za pluhů taženými bývaly z Filipinských ostrovů sem dováženými.

Pearl Harbour je proslulý válečný přístav Spojených Států, hlavní základna amerického tichomořského loďstva na cestě do moří východoasijských. Poměrně nízké a dlouhé, ale uměle prohloubené hrdlo spojuje s širým mořem na přič korálové hradby rozlehlou, rozeklanou hladinu, zbývající z někdy rozsáhlejší prostory vodní, která souvisela s mořem jen průjezdy v několika-násobných korálových rýfech, a z velké části byla vyplněna nánosy sopečného popele i náplavy potoků. Stavby, které tu byly provedeny, vyžadovaly obrovského nákladu, a jsou vskutku velkolepých rozměrů. Mezi tím, co náš hostitel vyjednával cosi v kancelářích velitelství, procházeli jsme se zcela volně, obdivovali suchý dok připravený pro válečné koráby největších rozměrů, pozorovali mohutné jeřáby při práci a sledovali stavbu rozsáhlého i vysokého hangaru, na jehož ocelové kostře vypadali dělníci vysoko nad zemí jako mravenci.

Američané jsou hrdi na dílo, které tu bylo vykonáno a jsou si jisti, že Pearl Harbour byl by jim bezpečnou oporou i v případě války. Bylo nám až nezvyklé, že ve válečném přístavu nikde nebyl zakázán přístup a nikdo si nás nevšímal, ať jsme si prohlíželi cokoliv. Zcela správně soudí Američané, že velmi těžko by se dalo co utajiti, když mnoho dělníků cizorodých a zejména japonských je tu zaměstnáno a dávají přednost tomu, aby nepřátelé viděli, že jejich příprava pro útok i pro obranu je velmi dokonalá.

Na velké projížďce ostrovem poznali jsme pak, že také četné pozemní vojsko je připraveno velmi důkladně na obranu ostrova.

Ačkoliv počasí nebylo valně příznivé, podnikli jsme výjízdku vlakem do Haleiwy na severním pobřeží. Železniční společnost vychvaluje trochu přehnaně krásy, které poskytuje jízda po jejich trati, objíždějící po mořské straně velké pohoří západní zvané »Waianae Range«. Práví, že nikde na světě tak krátká cesta po dráze neposkytne cestujícím tak malebné rozmanitosti výhledů. Má v tom snad pravdu, ale celkový dojem velmi zajímavé jízdy není právě utěšený, neboť tato část ostrova leží v zátvrtí dešťonosných proudů vzduchových a je neobyčejně pustá, třeba že nejvyšší vrcholy těchto hor jsou o několik set metrů vyšší nežli pohoří Koolau, které zachycuje a sráží tolik vlhkosti z mračen pasátem přinášených.

Byl to důkladný omyl!

?

Pokud umělé zavodňování se dalo provést, v úpatí tohoto pohoří prostírají se velmi výnosné plantáže, zejména třtiny cukrové; na půdě dostávající jen přirozenou vláhu pěstuje se americká agave zvaná sisal, dávající vlákna znamenitá k výrobě lan a provazů i vytrvalých pytlovin. Na ještě méně svlažovaných a svažitých půdách hojně se daří drobný trnitý strom mexický, zvaný »mesquite« nebo »algaroba«, skýtající několikanásobný užitek jednak svým květem, který dává včelám potravu pro znamenitý med, jednak svými semeny v luskách, které zpracují se na výbornou potravu pro dobytek, a konečně svým dřívím, zpeněžovaným dobře jako palivo, zejména v Honolulu.

Pobřeží je namnoze velmi divoké, trať projíždí v bezprostřední jeho blízkosti, tu mezi skalami a pod vysokými srázy, tu zase nad pásem přesypů písečných, pustá strmá údolí rozrývají boky hor poskytující výhledy až k samému hlavnímu hřebenu, jehož nejvyšší vrchol dosahuje nad 1200 metrů výše. Tam, kde náplavy s hor a vyzvednutím starého pobřeží nad hladinu mořskou, jako na př. v okolí zátoky Pokai, vytvořila se nízká pahorkatina a rovina mezi dnešním břehem mořským a příkrými svahy, prostírají se plantáže uměle zavodňované z nákladně zachycených podzemních proudů vodních a z artézských nebo subartézských studní.

Na mnoha místech zachovaly se zbytky korálových vápenců ve značné vzdálenosti od dnešního obvodu ostrova, vyzdvižené vysoko nad nynější pobřežní čáru. Tyto dokazují, že geologická historie ostrova Oahu v nedávné minulosti (z hlediska geologického) byla velmi rozmanitá a že souše získala proti moři nejen navršováním sopečných hornin opětovnými a často velmi mohutnými erupcemi, nýbrž také vyzdvihováním trupu ostrovního nad hladinu mořskou. Soudě však podle hornin navrtaných při hloubení artézských studní, kde namnoze hluboko pod dnešní úrovní hladiny mořské proniknuty byly rovněž korálové vápence, přichází geolog k závěru, že vyzdvihům sopečných pňů předcházely také poklesy a to velmi značné, neboť až do hloubek na tři sta metrů byly proniknuty vrstvy s úlomky korálů žijících pouze nehluboko pod hladinou mořskou.

Naše cesta vlakem skončila se v Haleiwě, lázeňském přímořském místě při širokém k severu otevřeném zálivu Waialua Bay. Na okraji širokých pásem pobřežních přesypů písečných byl tu vybudován prostorný a pohodlný hotel obklopený pěkným parkem, oblíbené středisko výletníků oddávajících se tu koupání a rybářskému sportu. Jedním z hlavních lákadel zdejších jsou korálové zahrady, které při klidné, hluboko průhledné vodě poskytují nádhernou podívanou z loďek opatřených uprostřed skleněným dnem. Bohužel, i zde byla naše naděje, že pohodlně prohlédneme si slavené puvaby pestrého reje na živých korálových útesech pod hladinou, trpce zklamána. Majitel loďek prohlásil mi, že moře je po nedávných bouřích dosud příliš zakaleno. Nemá

prý svědomí, aby si dal zaplatiti za cestu, která by nám přinesla jen nespokojenost, neboť voda je dosud neprůhledná a není naděje, že bychom co viděli.

Zpáteční cestu do Honolulu vykonali jsme automobilem, projíždějícím středem ostrova, plochou vysočinou, prostírající se mezi oběma pohořími, Waianae na západě a Koalou na východě. Viděli jsme nepřehledné lány třtinových plantáží i polí ananasových, navštívili veliký cukrovar, který však právě nebyl v činnosti, a projeli v blízkosti největší umělé nádrže vodní, kterou se napájejí zavodňovací strouhy rozvedené po širých plochách svažujících se k Waiialua Bay a patřících stejnojmenné společnosti, již majetkem jest též cukrovar.

V nejvyšší části vnitrozemních plání rozkládá se veliký tábor vojenský »Schofield barracks«, kde je v pohodlných kasárnách a v rozsáhlých stanových táborech rozložena největší část americké posádky vojenské, která činí celkem asi třináct tisíc mužů. Lze ji bez obtíží ubikačních zvýšiti na třicet tisíc, tedy na celou divisi ve válečném stavu.

Ostrov Oahu je podle velikosti třetí z havajských ostrovů a zaujímá necelou desetinu celé jejich rozlohy, je však nejúrodnější a nejhustěji zalidněný ze všech, neboť má celou polovinu obyvatelů žijících v havajském teritoriu (přes 143.000 z 284.000 podle odhadu z r. 1922). Z toho ovšem přes tři pětiny (devadesát tisíc) žije v městě Honolulu.

XXII

OSTROV HAWAII

Z HONOLULU DO HILA. SOPKY VELIKÉHO OSTROVA. CESTOU KE KILAUEI, PROCHÁZKY KRÁTEREM. HALEMAUMAU S LÁVOVÝM JEZEREM. ERUPCE KILAUEY. OKOLÍ KRÁTERU. MAUNA LOA A JEJÍ SOPEČNÁ ČINNOST. VÝLET DO PUNY. NA SEVEROVÝCHODNÍM POBŘEŽÍ A V OKOLÍ HILA.

Bohatá knihovna a sbírky musejní v Honolulu poskytly mi velmi cennou příležitost doplniti své známosti o literatuře vědecké týkající se Tichomoří vůbec a zejména souostroví Oceanie o mnoho cenných děl, která by mi sotva byla přístupna bez velkých obtíží ve střední Evropě a proto věnovali jsme svému pobytu v Honolulu poměrně více času, nežli jsme původně zamýšleli.

Podnikli jsme pouze jedinou vyjíždku týden trvající na ostrov Hawaii, abychom poznali žhoucí jezero tekuté lávy v kráteru Kilauey. Zdržeti se několik dní na Havajském souostroví a nespátíti Kilauey bylo by hříchem proti zdravému rozumu.

Nikde jinde na světě nemá člověk příležitosti, aby mohl patřiti bezpečně a pohodlně na žhoucí lávu, aby octl se tvář v tvář jako dobrovolný divák nad sopečnou výhň, která dává mu beztretně nahlédnutí do toho co můžeme nazývat věčným ohněm. Pro každého přítele vědeckého poznání lávové jezero Kilauey jest jedním z největších divů světa a pro geografa nebo geologa je přímo povinností, aby k ní řídil své kroky, má-li příležitost jeti napříč Tichým oceánem.

Lodní spojení mezi havajskými ostrovy je velmi pohodlné a poměrně levné. V tom jest neocenitelná výhoda pro turisty, obchodníky i vědecké cestovatele, kteří najdou tu mnohem lákavější podmínky pro své podniky, nežli ve většině jiných zajímavých a krásných archipelů světa. Jak známo, bývá velmi obtížno dostat se s ostrova na ostrov, třeba v blízkém sousedství, a zkušenosti, jakých cestující nabude na př. v souostroví západoindickém, na ostrovech egejského moře nebo na mnohých souostrovích Oceanie, bývají tak nepříjemné, že dovede si tím více ceniti oblasti, kde pro komunikaci hodnou civilisovaných lidí děje se tolik, jako právě na Havajském souostroví.

Vyjeli jsme z Honolulu odpoledne a příštího dopoledne byli jsme již v Hilu, hlavním městě a nejdůležitějším přístavu ostrova Hawaii. Měli jsme plavbu nad míru klidnou a pohodlnou.

Pohled z lodi na jihovýchodní kout ostrova Oahu splývající pomalu ve

fialových odstínech pozdního odpoledního osvětlení je nesmírně malebný. Sopečná předhoří Diamond Head i Koko Head na nejzazším jihovýchodě vyčnívají do moře mezi dlouhými pruhy nízkého pobřeží palmami porostlého, před nímž v několika bílých pásech příboj láme se. V pozadí světlá údolí, zapadající mezi ponuré, abnormálně příkré a rozsochaté vrchy, dávají obraz tak barvitý a svěží, že těžko se s ním loučíte.

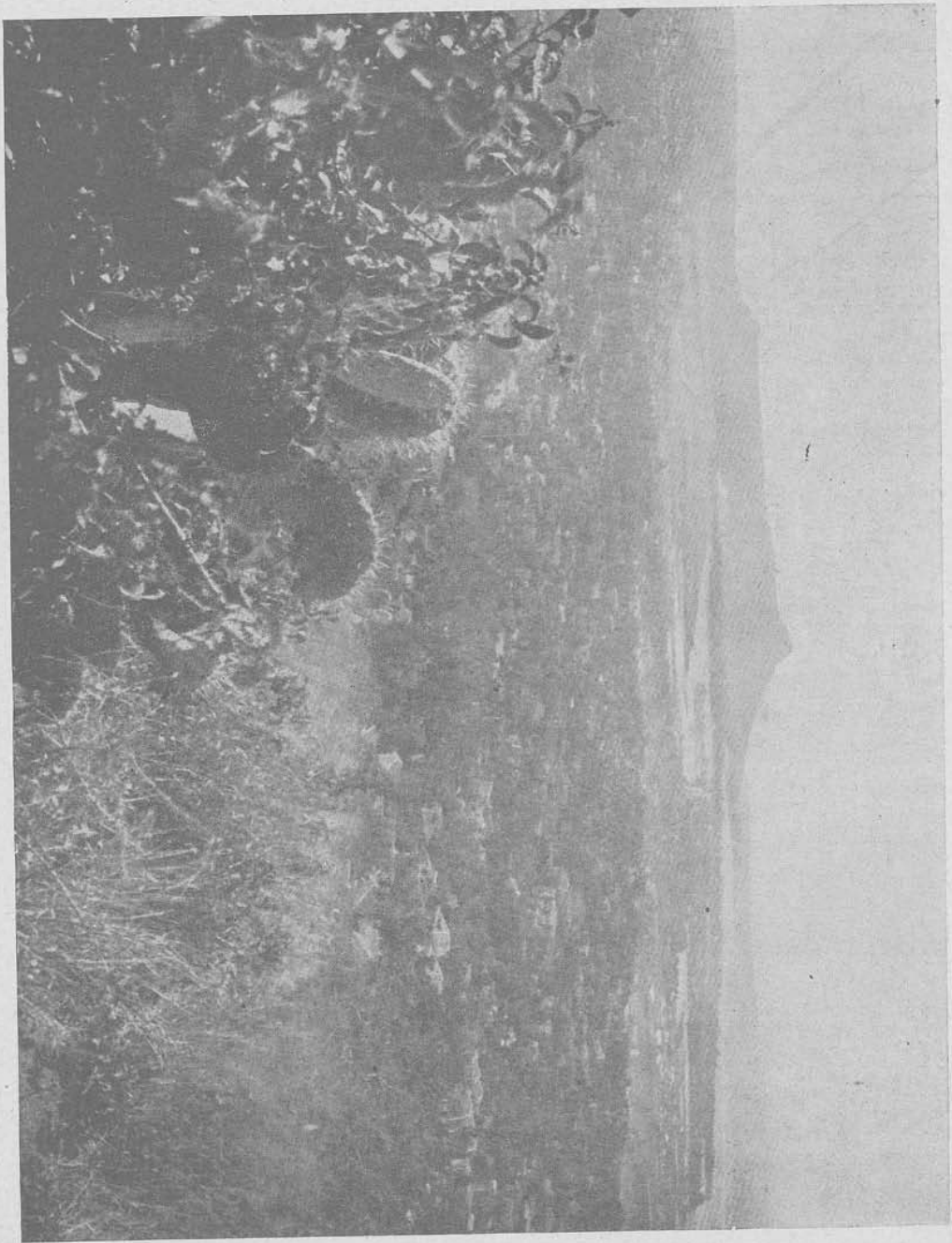
Sotva vám Oahu zmizí z očí, již zříté na východě hornatý ostrov Molokai, plujete pak mezi ním a hodně nižším Lanai a již po tmě přistanete v Lahaině na západním pobřeží velikého ostrova Maui.

Maui, Molokai, Lanai a Kahoolawe tvoří skupinu ostrovů od sebe oddělených jen poměrně mělkými průlivy a bývaly zpravidla odedávna také politickým celkem. Kdyby podloha jejich vystoupila ani ne o dvě stě metrů tvořily by dohromady jediný veliký ostrov, rozlohou větší nežli nejrozsáhlejší z jejich druhů, Hawaii. Je to pouze hříčkou přírody, že nejdále na západě obydleného souostroví jsou dva ostrovy Kauai a Niihau, ač geologicky tvoří vlastně jeden celek, že Oahu jest jediným ostrovem vzniklým spojením dvou zcela samostatných sopečných pohoří a že pět velkých vulkánů různého stáří slilo se v jednu souši vytvořivší ostrov Hawaii.

Ostrov Molokai je známý osadou malomocných, kteří obývají část severního jeho pobřeží nepřístupnými srázy dokonale uzavřenou, kde dostává se jim pečlivého ošetření, takže přes hrůzu své choroby tráví tam život celkem bezstarostně a prý v celku poměrně vesele a užitečně. V posledních letech bylo tu dosaženo znamenitých výsledků moderním léčením, (chaulmoogrovým olejem), které prý poskytuje proti lepře čili malomocenství bezpečný prostředek.

Maui je proslulý obrovským kráterem své sopky Haleakala, který jest prý největší i na pohled nejmohutnější na celém světě. S vrcholu Haleakaly ve výši tří tisíc metrů nad mořem poskytuje strašnými srázy obklopená kotlina kráteru na jejímž dně vidíte mnoho drobných sopečných kuželů, v rozmanitém stavu svěžesti, pohled jedinečný. Lidé, kteří znají také Tenggerské pohoří na Jávě, dávají Haleakale přednost a to již něco znamená. Obrovský kráter pokrývá skoro padesát čtverečných kilometrů plochy, jeho obvod činí 32 km, největší délka 11 km a hloubka dna pod vrcholem na osm set metrů. Bohužel nezbývalo nám dosti času ani peněz na tento poměrně dosti nákladný výlet.

Maui je se svými družnými ostrovy dvakrát větší nežli Oahu, celá skupina má však jen asi čtyřicet tisíc obyvatelů. Podmínky pro využití půdy nejsou ani z daleka tak příznivé, terén je mnohem rozervanější a kontrast mezi návětrnou, deštěm bohatou stranou i suššími končinami v závětrří je větší nežli na Oahu. Napravování přirozených nedostatků umělým zavodňováním není též tak snadné, ač vlastně na těchto ostrovech nejdříve bylo zahájeno pěstění třtiny cukrové ve velkém měřítku.

Honolulu s vrchu Punch Bowl, v pozadí Diamond Head.

Cestou ke Kilauei.

V lesích těchto ostrovů zdomácněl skvrnitý asijský jelen podobný našim daňkům (*Cervus axis*) v počtu tak značném, že je povolen pravidelný odstřel. Na všech větších ostrovech, až na Kauai, velkou svízal působí indický mungo (*Herpestes griseus*), který byl sem zaveden, aby pomohl ničit krys, jež zle se rozmohly v třtinových plantážích. Na neštěstí však toto milé zvířátko nespokojuje se s jednotvárnou stravou a s velkou oblibou ničí vedle krys též divoké ptactvo a koná i krvavé dílo v drubežárnách, do nichž se rádo velmi dovedně vloupává.

Bohužel ani na cestě do Hila ani při návratu do Honolulu neviděli jsme mnoho, neboť právě mezi střední skupinou ostrovů projeli jsme v noci. Ráno pluli jsme již blízko severního cípu ostrova Hawaii. K své lítosti byli jsme příliš daleko od země, než abychom mohli podrobněji sledovat tvary pohoří. Nejsevernější část Hawaii zaujímá pohoří Kohala, hodně rozrušený zbytek kdysi velikého sopečného pně. Viděli jsme pouze temné obrysy velmi srázných, pralesy pokrytých hor, na nichž prokmitaly tu i tam stříbrné nitky a pásy vodopádů, kterými tento bok horský, přijímající nesmírné množství deště od pasátních větrů, je velmi bohat.

Ostrý hřeben Kohaly rýsuje se pevnou linií proti obloze a nejvyšší její vrchol příkře stoupá v kupu, za ním však k jihu nastupuje hora zcela jiného tvaru. Nad zalesněnými strminami rozrytými hlubokými rýhami, je-

jichž rozvětvená vrchoviště tvoří temné úlehy mezi světlejšími plochami, prostírá se do dálky a do výše beztvárná hmota horská, která by úplně splynula v dále s oblohou, kdyby daleko a vysoko neleskly se na ní bíle sněhem pokryté vrcholy. Tato nečleněná a nevzhledná báň je Mauna Kea, nejvyšší vrchol Havaii, dosahující přes čtyři tisíce dvě stě metrů výše.

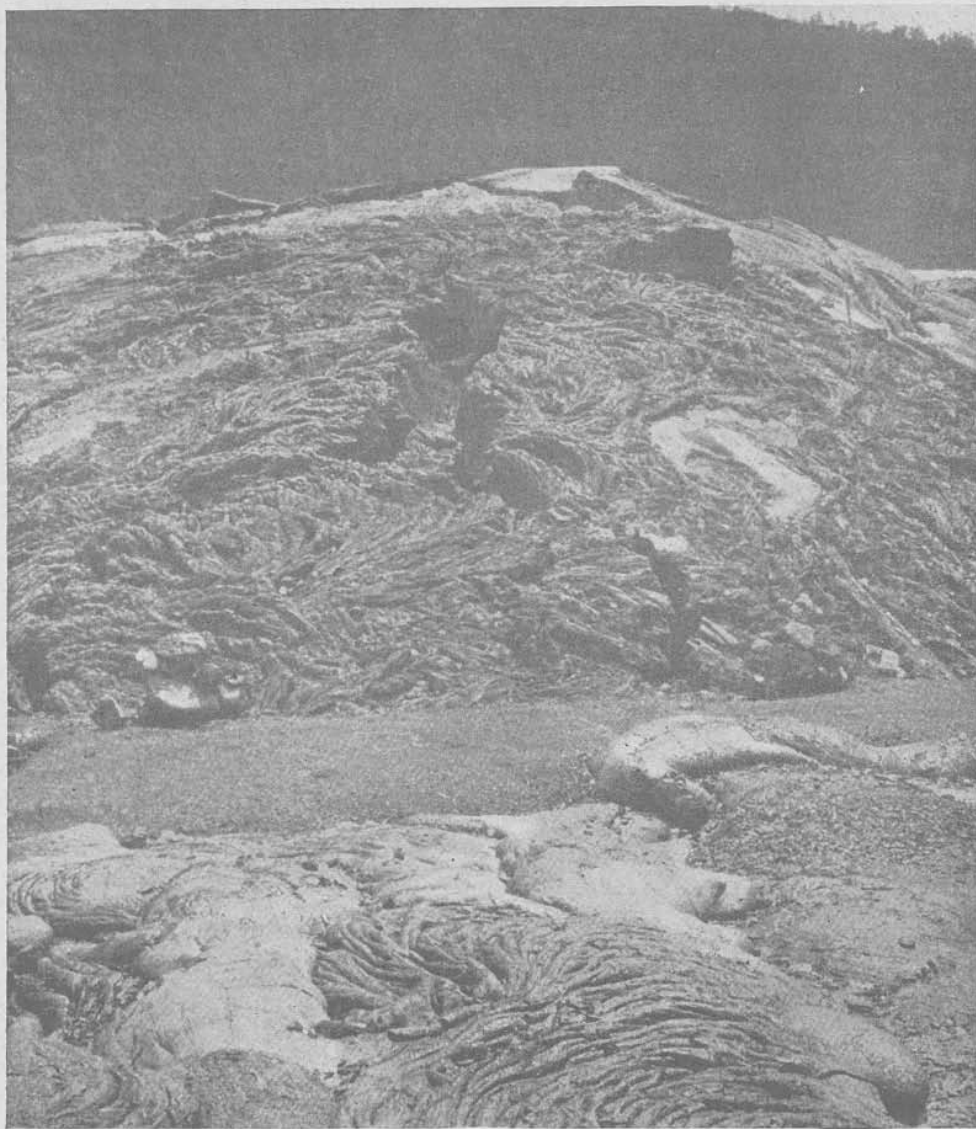
Nemohu vylicíť své zklamání, které jsem pocítil při pohledu na tuto proslulou sopku, ačkoliv mně z popisů bylo známo, že tvarem svým naprosto neprozrazuje svého prvenství mezi horami na oceánských ostrovech. Kdyby nebylo sněhového povlaku na jejím temeni nikdy bych nebyl uvěřil, že nevábny ploše vypouklý bochník patří mezi nejznámější hory světa. Jak snadno se dá naše oko oklamati! Strmý kopec hluboko rozrýhovaný snadno přeceňujeme co do jeho výšky, rozervaným tvarům hor říkáme velehorské a máme to už skoro v krvi, každou vysokou horu si představovati mocně rozčleněnou a nápadnou. Vrcholy alpského rázu, které kdysi mocné ledovce rozhlo-daly jsou nám typickým tvarem pro velehory.

Rovněž vysoké sopky si představujeme jako majestátní kužele, štíhlým homolovitým vrcholem trčící k obloze. Ilustrace ve starých cestopisech a z nich do učebnic pojaté, sesilují tuto utkvělou představu, neboť původci jejich bezděky převyšovali hory nápadné a představovali nám je štíhlejší, nežli ve skutečnosti. Citlaltepetl nad Veracruzí, Fudžijáma nebo Mount Egmont jistě nezklamou očekávání, ač ve skutečnosti a na fotografii nejsou tak příkré jako na kreslených obrazech svých, ale Mauna Kea je prostě popřením všech představ, jaké o sopečných horách takové výše jsme si mohli vytvořiti.

Ještě neuvěřitelněji věc vypadá, myslíte-li zároveň na to, že plujete po moři nesmírně hlubokém, snad pět až šest tisíc metrů nad jeho dnem, že prožíváte tedy povznášející zkušenost výškového rozdílu skoro desíti kilometrů, přibližně o tisíc metrů více nežli je vrchol Mount Everestu nad hladinou mořskou! Je velmi málo míst na povrchu zemském, kde tak veliké rozdíly výškové jsou si tak blízko, jako právě zde na severovýchodním pobřeží ostrova Havaii a přece náš zrak patří na obraz tak banální, že je člověku až úzko a nepříjemno pomýšlením, jak omezené a klamavé jsou jeho smyslové vjemy.

Kolem desáté hodiny dojeli jsme do Hila, jehož prostorný přístav je chráněn nedávno dobudovanými mohutnými hrázemi, poskytujícími bezpečnou ochranu lodím proti útoku vln. Kokosovými palmami pokrytý skalnatý ostrůvek, množství palem na pobřeží a dusný vzduch skleníkový upomínají nás, že jsme zase blíže rovníku a ve velmi vlhkém podnebí.

Bohatá výzdoba rozmanitými palmami a hýřivou tropickou vegetací, zachycující se, kde jen nejmenší příležitost se naskytuje, dodává parkům a zahradám v Hilu osobitý půvab. Čisté, výstavné město se znamenitě upravenými ulicemi působí dojmem velkého střediska, ač má málo přes deset tisíc obyvatelů. Mnoho obchodních domů i průmyslových podniků zdejších

Provazcová láva v kráteru Kilauey.

je majetkem zámožných Číňanů, kteří prý patří mezi velmi pokrokové občany.

Při procházkách po Hilu a nejbližším okolí vyhlíželi jsme rádi vrchol Mauna Key, lesknoucí se vábně nad chmurným jednotvárným obrysem, který by člověk při zběžném pohledu považoval za mrak pokrývající se-

verozápadní část horizontu. Vrchol Mauna Key hostil v ledové době i malý ledovec, po němž zůstaly prý/zřetelné stopy v morénách a jimi obklopeném jezírku.

Hilo zůstalo střediskem našich exkursí, ale hned prvního dne brzo odpoledne vyjeli jsme automobilem ke kráteru Kilauey. Vzdálenost činí skoro padesát kilometrů. Cesta stoupá zprvu mezi rozsáhlými plantážemi třtinovými. Doprava třtiny z pole do cukrovaru děje se tu namnoze vodou v dřevěných korytech tak jako dříví v našich lesích. Dělnictvo je velmi mezinárodní. Ve vesnicích vidíte málo svérázného, mimo lidské typy, kterých je tu směsice podivuhodná. Havajců domorodých snad mezi nimi není vůbec, mnoho Asiatů, Číňanů, Japoneců, Filipinců i různých smíšenců mezi Jihoevropany a černochoy africkými.

Výše na svazích, již při okrajích pralesa, vypínají se četné letohrádky zámožných občanů hilských, často]jakoby utopené v přepyšné houštině svých zahrad. Dlouhá cesta pralesem stoupá velmi [pohodlně a povlovně, takže nic mimo pohnáhlu řidnoucí a měnící se vegetaci neprozrazuje, že dostáváme se hodně vysoko. Pro laika v botanice hlavním dojmem cesty pralesa je nesmírné množství kapradin nejrůznějších výšek a tvarů, počínajíc kapradovými stromy široko prostírajícími své lehké rozpeřené koruny.

Je to zcela jiný dojem nežli v tropických pralesích, nebo v kapradových hájích Austrálie nebo Nového Zélandu. Tam všude jiné mohutné stromy vyčnívají vysoko a houština kapradin tvoří pod nimi jen přízemí a první patro pralesové vegetace, kdežto zde cestou ke Kilauei druhé stromy skoro mizejí mezi nimi a jen zřídka vidíte koruny zdvihající se nad nízkou klenbou kapradových stromů, která propouští jen rozptýlené paprsky slunce dodávající zvláštní jemné zabarvení tajemné a těžko proniknutelné houštině podrostu. Nikde jinde neměl jsem tak silný dojem, že nacházím se v okolí, které je přežitkem pradávných tajnosnubných pralesů, jako právě zde při jízdě ke Kilauei.

Jízda byla nadmíru tichá, nepotkali jsme snad nikoho a teprve blízko Kilauey minuli jsme několik obydlí a dělníky přicházející z lomů a brzo na to vyjeli jsme k hotelu zvanému »Volcano House«, za nímž zela rozsáhlá světlá mezera v porostu lesním, jehož mihavé pološero nás už skoro uspávalo.

Vyskočili jsme a vyběhli k výstupku skalnímu na druhé straně cesty, tušíce, že tam čeká na nás překvapení. Vskutku spatřili jsme obraz nezapomenutelný. Přímo pod námi byl sráz místy křovím porostlý, místy holými stěnami spadající, až k nesmírné ploše zvlněné jako zkamenělé moře a obklopené na všech stranách holými příkrými okraji, které daleko na jihozápadě před námi spojují se v mlhavé dálce, tvoříce souvislý okruh kolem obrovského kráteru. Podvečerní zbarvení dodávalo zvláštní pestrosti kamenné poušti, proti jejíž nesmírnosti zelené okraje pralesa nad strmi-nami se téměř ztrácely.

Dutiny v lávě. Kráter Kilauey.

Před námi prostíral se kráter Kilauey se svým hrboolatým dnem lávy ztuhlé z nesčetných proudů; teprve po chvíli rozeznali jsme v mlhavé dálce jakýsi oblak vystupující přímo nad určitým místem; tam je Halemaumau, kotlina se žhoucí lávou, z níž výpary do výše se zvedají. Čím blíže k západu slunce tím nápadnějším stával se tento bělavý sloup mlhy a dýmu zřejmě ohraničený proti pozadí spíše zamodralému.

Měli jsme v úmyslu hned prvního večera zajeti ke žhoucímu jíenu, snesl se však velmi prudký a dlouhý dešť, který nás přinutil podniknouti vyjížďku až druhé noci. V noční tmě zář osvětluje oblohu nad Halemaumau, měnící svou intenzitu s množstvím žhoucí lávy právě zbavené strusek a s výkonností ohnivých fontán nad lávovým jezerem.

Dno kráteru Kilauey leží ve výši kolem 1100 metrů nad mořem (Volcano House 1230 m), jeho obvod je 14 kilometrů, plocha přes 10 km², délka od severu k jihu čtyři a půl kilometru, šířka od západu k východu přes

tři kilometry, vzdálenost Halemaumau od úpatí stěny pod Volcano House činí asi tři kilometry.

Za svěžího rána vydali jsme se na pěší cestu do kráteru. Sestupuje se příkrou stezkou vedoucí serpentinou pod stěny a pak dolů po nakloněných plochách svažujících se k jihu. Kdežto na všech ostatních stranách okraje spadají jedinou strminou do kráteru, právě pod Volcano House je část severovýchodního koutu ve stupních zřícena, takže visí jakoby v cárech k jihovýchodu se nížících až k samému dnu. Po hrbolatém povrchu těchto stupňů stezka se kroutí mezi hrboly skalními a nízkým, převahou křovitým porostem, a dostihuje dna skoro stopadesát metrů pod Volcano House. Tam právě je jeden z nejnižších bodů kotliny, neboť ztuhlé lávy, tvořící povrch kráteru, vytékaly z Halemaumau daleko na jihozápadě a vytvořily velmi nepravidelný a plochý kužel poněkud se svažující na všechny strany. Zde právě, kde stezka sestupuje, je jedno z nejvzdálenějších míst od východiště láv a proto až sem nejméně lávových proudů zasáhlo.

Tak zvaný kráter Kilauey, jak se nám dnes jeví, není původním útvarem, nýbrž je to vlastně »kaldera,« která se vytvořila, když původní mnohem vyšší kužel sopečný opětovnými explosemi byl rozmetán a na jeho místě zůstala tato rozlehlá prohlubina, která postupně se vyplňuje výlevy tekuté lávy. Okrajní stěny nejsou všude stejně vysoké; nejvyšší a nejpříkřejší jsou na severu asi kilometr k západu od Volcano House, kde strmí stěnou přes 180 metrů vysokou, značně nižší jsou po východní straně, kde je také nejsnazší sestup a kde sjízdná cesta sestupuje do kráteru. Po severovýchodní straně, počínajíc nad místem, kde jsme sestoupili na dno, okraj je značně snížen, neboť byl vyhozen do povětří výbuchy, které vytvořily vedlejší kráter zvaný Kilauea Iki a dnešní jeho tvar pochází z r. 1832, kdy posledně prudká zemětřesení způsobila rozpraskání a zřícení okraje kráterového a malý proud lávový přelil se až do velkého kráteru spadaje s výše skoro šedesáti metrů.

Procházka po lávových proudech Kilauey poskytuje jedinečné dojmy. Stezka dobře zratelná vede střídavě stoupajíc a klesajíc z prohlubin na hřbety obrovských bublin lávových, vytvořených z černé lesklé horniny hodně rozpraskané, ale přece poměrně schůdné. Místy zdá se, jako by tu ležely obrovské želvy plochých štítů, jinde hřbety jsou ostřeji vyvýšeny a mezi krami spojujícími se v dosti příkrou střechu otvírají se prorvy sahající do veliké hloubky.

Přestupujeme pukliny, které vytvořily se tu a tam napříč starých proudů. Poslední z nich otevřela se zcela tiše 4. listopadu r. 1889; tlupa turistů minula místo bez překážky ráno, a když k večeru se vracela, našla tu dlouhou zející puklinu asi 5 metrů širokou, kterou nebylo lze přejítí, nežli namáhavou oklikou. Povrch lávy je velmi často proudové struktury, tak jako

Kráter Kilauey se svahu pod Volcano House.

v toku vychladlá a utvrdlá smůla, velice hojné jsou i krásné příklady provazcové lávy tvořící jakoby nesmírné chuchvaly tu propletených, tu zase rozmotaných lan. Okraje puklin bývají velmi ostré, což třeba mít na paměti, když se odvážíte od stezky, abyste si prohlédli blíže způsob, jak se lávy jednotlivými proudy vršily. Celý povrch dnešní sestává z láv vystouplivších na povrch v devatenáctém století a proto je ještě skoro úplně nezvětralý, ač jest tu jistý rozdíl dosti patrný mezi dosti již omšelým a drolivým povrchem proudů starších a lesklým jakoby skelným vzhledem nejnovějších výlevů.

Typ lávy, při němž povrch proudů je zachován bez velkých změn, pokrývá největší část dna kaldery a označuje se havajským slovem »pahoehoe«; jen na řídkých místech je souvislost povrchu rozrušena a rozpra-

skána v moře nepravidelných balvanů, které rozmetány byly do nejrůznějších poloh plyny unikajícími násilně z chladnoucí lávy. Takovéo neštědné, naprosto rozervané okrsky označují se zase havajským termínem jako »aa«.

V lávové výplni dna Kilauey je několik mensích prostor, kde proudy se rozpraskaly v typ »aa«, největší z nich jsme prohlédli si zblízka v severní části kaldery při druhé své procházce k Halemaumau.

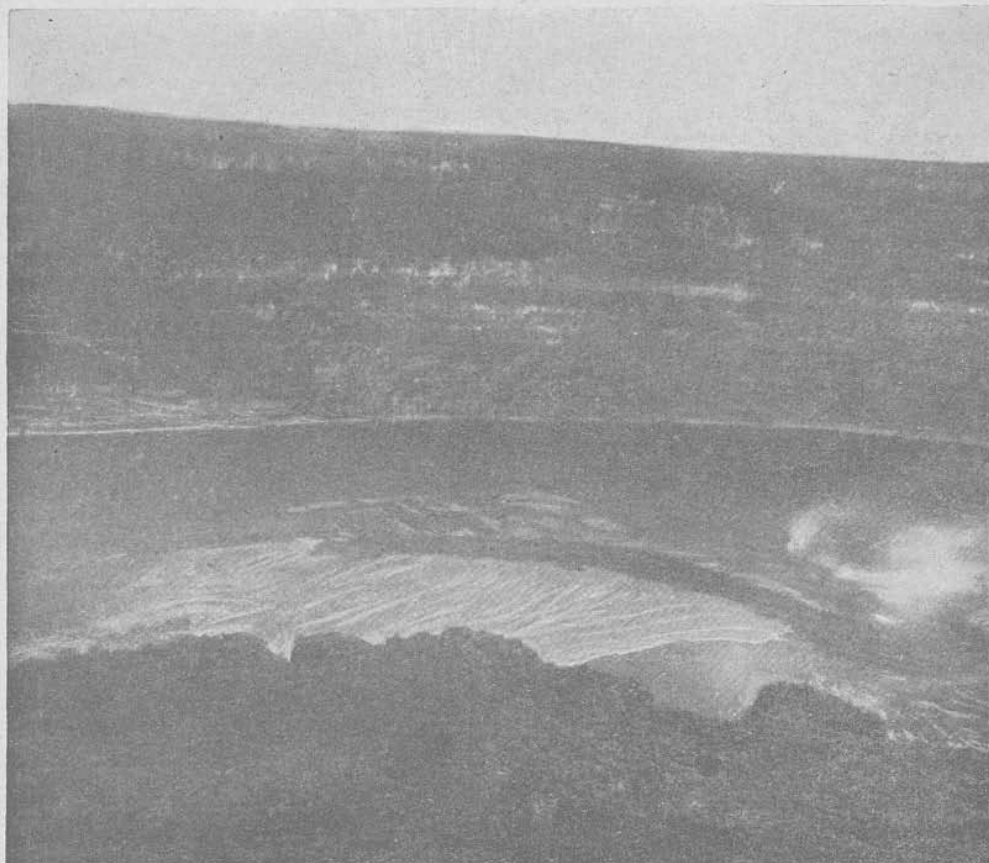
Posledních několik set metrů povlnné a vlnité stoupání k okraji ohnivé kotliny je již dosti zřetelné. Mnoho příznaků prozrazuje, že jsme již blízko zdroje tepelného. Procházíte podél puklin, z nichž vystupuje horký, po síře páchnoucí vzduch, sirné výpary cítí se stále určitěji, povrch stává se neklidnějším, množství dutin se otvírá mezi propadlými krami lávovými a konečně ocitnete se na hrboлатé ploše označené kamením a zříte před sebou obrovský otvor, na jehož dně mráčky dýmu poletují nad pohyblivou spoustou žlutočerveného zabarvení, praskající a vlnící se mezi hřbety a krami černé utuhlé lávy.

Když my jsme navštěvovali okraj Halemaumau v polovici dubna 1923, hladina lávového jezera byla asi sto metrů pod horními okraji stěn, tvořících kotlinu mající skoro půl kilometru v průměru. Byli jsme velmi šťastni, neboť hladina byla zcela dobře viditelná, ač ještě několik neděl před tím byla mnohem hlouběji, tak hluboko, že zela tu ve dne jen černá propast a pouze v noci odlesk rozžhavené hmoty z hloubi ozařoval skalní stěny. Několik měsíců po našem pobytu hladina jezera začala prudce stoupat, vyplnila celý jícen Halemaumau a vytvořila nový lávový proud. Některé z nedávných proudů vystoupily na dno kráteru ne hlavním jícnem, nýbrž puklinami po straně, takže vlastní okraj propasti vyčníval zpravidla nad roztopenou spoustou.

V takových dobách, je-li výlev lávy jinak klidný, nebývá žádného nebezpečí pro návštěvníky kráteru, drží-li se ovšem v opatrné vzdálenosti od žhoucí hmoty a od puklin, z nichž vystupuje vzduch ohřátý na několik set stupňů. Při malém náklonu povrchu starších proudů teče láva zpravidla velmi pomalu a možno se k ní přiblížiti na místě trochu vyvýšeném bez obavy, nejlépe se strany, odkud vítr vane a odhání horko sálající z roztopeného kamene.

Takového požitku jsme my ovšem nebyli účastni, neboť poslední proud lávy před tím vystoupil byl již pokryt hodně silnou vychladlou korou. Jeho poslední výběžek byl velmi zajímavý, tvořil v nízkém reliefu obrys obrovského draka a vypadal úplně jako rozlitá, na povrchu málo zhrbolacená a jen místy popraskaná smůla.

Obešli jsme asi dvě třetiny jícnu, vystupující všude, kde přístup je označen jako bezpečný, až skoro k samým krajům stěn, které jsou většinou

Jezera žhoucí lávy v jícnu Halemaumau.

kolmé. V období úplného klidu není v tom žádného nebezpečí, neboť hlídači kráteru, mající pilný dozor nad turisty, velmi dobře znají místa, kde sesutí se připravuje, pozorují pečlivě všechny nově se tvořící trhliny a označují vždy spolehlivě, kam až přístup bez nebezpečí je možný.

Jak svědomitě se tato služba vykonává, toho nejlepším dokladem jest, že od počátku četnější návštěvy turistů v letech sedmdesátých nestalo se žádné náhodné neštěstí, ovšem prý několik sebevrahů skončilo život svůj dobrovolně skokem do žhoucí výhně. Domorodci havajští dosud prý věří, že dobře je pojistiti si přízeň mocné bohyně Pele, která podle jejich staré víry má své sídlo v ohnivém jícnu, obětí bílé slepičky, kterou návštěvník vrhne do hlubiny.

Ovšem děje se to jen skrytě a není to dovoleno v předpisech pro návštěvu kráteru, neboť kdyby bílé kury byly ke koupi někde blízko, vyskytli

by se asi i kromě domorodců mnozí pověřivci, kteří by si chtěli pojistiti bezpečnost před hněvem mocné Pele.

Chvilími byli jsme ovanuti intensivním sirným výparem a horký vzduch, vystupující vírovitě z prohlubiny, často velmi nepříjemně nás obejmul, ustupuje zase rychle studenějšímu proudu. Pohyby vířivě vystupujícího a klesajícího vzduchu jsou velmi znatelné, zdá se, jakoby se vše stále třáslo a světlé oblaky dýmu unikající z lávového jezera tvoří rychle se měnící a rozmanitě se rozprahající clony, které zřídka zůstanou po několik vteřin nad jedním místem.

Pohled do Halemaumau ve dne neposkytuje však ani zlomku toho požitku, jako noční návštěva jeho okraje. Byli jsme tu dvakrát ve dne a dvakrát v noci, pozorující vždy po několik hodin změny, které se odehrávaly na dně jícnu.

Za denního osvětlení barva žhoucí lávy je valně ztlumena, spousty škvárů ztuhlých neliší se od tekuté lávy tuze ostře, stěny kráteru hrají různými odstíny od červenožluté barvy do černé a místy jsou posypány žlutým práškem usazené síry. Převládá dojem pustoty a rozčarování nad pocity údivu, ale za to pohled v noci je nepopsatelně velkolepý a krásný. Opravdu nelze se od něho odtrhnouti dříve než oči jsou úplně znaveny pohledem na ohnivě červenou hmotu. Lávová hladina není ani chvilku v klidu. Když jsme po prvé ji spatřili za noční tmy byla největší část dna pokryta černými struskami, pouze na několika místech zářily ohnivě skvrny, z nichž chvílemi vystříkávaly vysoké fontány lávové prskající jako rakety v dále vypouštěné. Najednou začaly se objevovati červenavé praskliny, před tím jakoby ztuhlý povrch východní části jezera rozpukal, a v tom ohnivý proud se provalil úzkou branou mezi dvěma poloostrovy navršenými vysoko z balvanů lávových a stékal jak se zdálo dosti značným spádem do druhého jezera, jehož černý povlak také začal prskati a plnit se žhoucí hmotou. Na místech dříve zcela temných vytvořily se nové ohnivě skvrny, chvílemi rozlétla se jakoby pumou rozprasklá láva sypající se ohnivým deštěm jisker na černé strusky a ozvala se ostrá rána, opěťovaná někdy ozvěnou. Kry strusek bortily se víc a více, celé veliké kusy mizely pod ohnivou tekutinou, která dál i dále se rozlévala po obou hladinách, mezi nimiž třela jako černé příšery zmíněná vysoká skaliska strmící vysoko nad oranžově červeným proudem přelévajícím se z jednoho jezera do druhého, z východního do západního.

Asi snad hodinu po našem příchodu bylo skoro celé dno jícnu, až na ony dva skalnaté poloostrovy rozdělující obě jezera, proměněno ve žhoucí hladiny, po jejichž krajích poslední drobné kry černých hmot poněmáhle se potápěly a roztápěly. V té chvíli stěny kotliny byly jasně ozářeny, obrovský sloup světla stoupal do výše a osvětloval jasně mraky na obloze se kupící,

tvoře hodně přesně omezenou světlou prostorou odlišenou velmi ostře od temnoty kolem se prostírající.

Pak najednou jas se ponenáhlu zmenšoval, barva jasně červená přecházela v temně rudou a ve chvíli spousty strusek počaly se objevovat, spojovaly se rychle ve kry, tyto zachycovaly se jedna na druhé, temné jazyky šířily se od krajů do vnitřku; tekoucí řeka lávy zmizela pod nakupeninou, pod níž tekla dále jako v tunelu, a za nějakou dobu zase skoro celé dno bylo temné až na ojedinělé nevelké skvrny rychle se měnící od temně ruda do jasně červená, kdykoliv fontána lávová vysoko vyrazila a na chvíli pokryla celé okolí drobnými jiskrami ohně.

S výše, v níž jsme seděli nebo leželi na skalách, hledíce přes okraj stěny, tyto fontány zdály se hračkou, ve skutečnosti však jsou spousty lávy, které vyhazují do vzduchu, velmi značné a soptí až do výše patnácti i více metrů. Obrisy horního kraje stěn a jejich strminy bylo viděti jen matně, záře na obloze se zmenšovala, rozptylovala, až docela pohasla, blýskající jen trochu, když zvláště mocný lávotrysk se vymrštil nad ztuhlé černé okolí. Tekutá láva má teplotu asi 1200° Celsia, její ohřívání děje se pronikáním ještě teplejších par z hlubiny, které rytmicky se zesiluje a zeslabuje.

V takovém stavu zůstalo dno jícnu něco přes čtvrt hodiny, pak zase začaly se znovu lámati kry, objevil se znovu jakoby omlazený proud, přetékající z východního jezera do západního, a celý proces se opakoval jen v malých obměnách jako dříve.

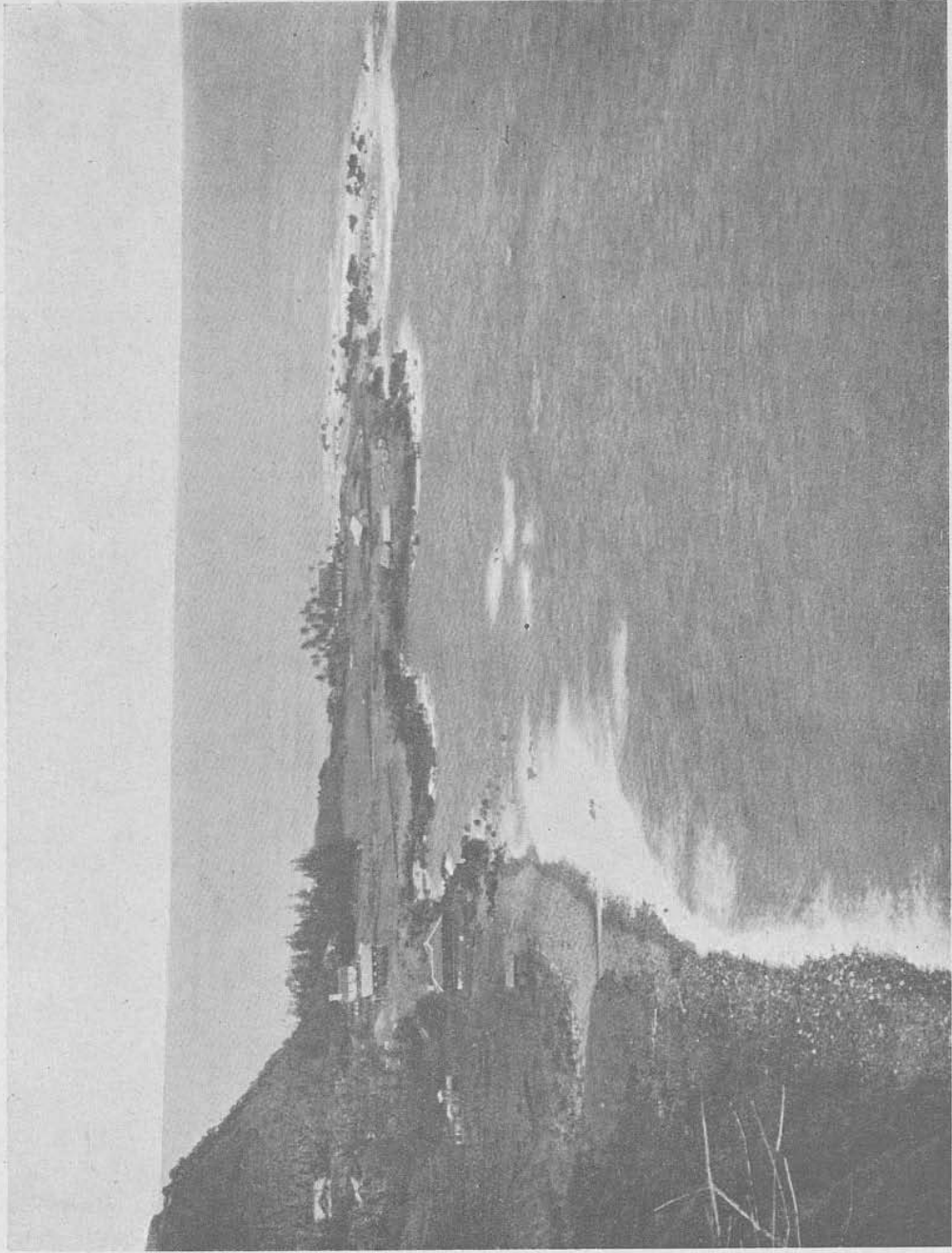
Po oba večery vydrželi jsme celé dvě proměny, pak ale již naši přátelé nás přiměli k odchodu, varujíce nás velmi důtklivě před přílišným namáháním zraku. Vskutku byli jsme pak skoro jako osleplí, unavené nervy vyluzovaly i ve spánku stále ohnivě obrazy a pocit těžké únavy zraku zůstal nám po mnoho dní.

Vedle samého jícnu má však noc v kráteru Kilauey také jiné půvaby. Především dvěma lety zdánlivě již zcela vychladlé spousty lávy, vystoupivší na několika místech, ukazují své dosud žhoucí nitro hlubokými úzkými prasklinami, z nichž také sálá ještě velmi značné horko. Opočal kráteru je několik hlubokých puklin, jejichž stěny jsou ozářeny z hloubi.

Na mnohých místech tak horký vzduch vystupuje, že kus papíru velmi rychle zhnědne a se zkroutí. Na některých výstupcích turisté dávají si opéci slaninu a uvařiti kávu nebo vejce.

K drobným zajímavostem patří též tak zvané vlasy bohyně Pele, nesmírně jemná vlákna skelné lávy, která místy tvoří celé chumáče. Toto jemnoukné rozprášení lávy vzniká při výbuchu fontán, a když jícen Halemaumau je pln k přetékání, větrné víry roznášejí značné množství těchto vláken až na velikou dálku.

Noční exkurse k Halemaumau konali jsme automobilem po silnici

Laupahoehoe.

objíždějící východní obvod kráteru Kilauey jako hosté pana T. A. Jaggara, ředitele výzkumného ústavu vulkanologického, zařízeného havajskou společností pro výzkum sopek a meteorologickým úřadem Spojených Států (U. S. Weather Bureau). Ředitel Jaggar již po řadu let věnuje se úplně studiu projevů sopečných i zemětřesných na ostrově Hawaii a výzkumná práce observatoře jím řízené podala již nadmíru podrobné a cenné příspěvky z oboru vulkanologie a seismologie. Observatoř byla vybudována nad okrajem Kilauey nedaleko hotelu Volcano House a ředitel Jaggar se svou chotí sídlí tu skoro nepřetržitě po řadu let a věnují namáhavému a často nebezpečnému vědeckému dílu nejlepší léta svého života.

Kromě exkursí k ohnivému jícnu Halemaumau podnikli jsme několik pěších vycházek po okolí navštěvující různé vyhlídkové body, z nichž prohlíželi jsme si vždy s jiné strany a v měnícím se osvětlení kotlinu veliké kaldery.

Vypravili jsme se též do vedlejšího kráteru zvaného Kilauea Iki (Malá Kilauea), který otvírá se při silnici asi půl druhého kilometru na jih od hotelu. Je to propastná kotlina hluboká přes dvěstěpadesát metrů, asi tři čtvrti kilometru v průměru, přístupná po velmi strmé stezce, která vede až na dno vytvořené černou lesklou lávou, vypadající, jako by zcela nedávno byla se dostala na povrch, ač pochází z výbuchu r. 1868. Jiný propastný kráter, zvaný Keanakakoi, otvírá se při okraji veliké kaldery blízko cesty, směřující k Halemaumau tam kde od jihovýchodu přestupuje zde nízký okraj kotliny. Jeho stěny jsou zcela kolmé.

V dávných dobách byla tu kotlina mnohem mělčí a domorodci havajští dobývali v ní obsidiánu pro výrobu svých kamenných nástrojů a zbraní. Výbuch r. 1877. vytvořil dnešní propast a zasypal stopy činnosti domorodců.

V pralese nedaleko východního okraje Kilauey zachovaly se z části přístupné lávové tunely, do nichž sestupuje se propastnou prohlubinou, vytvořenou propadnutím jeskynního stropu. Stěny a dno této jámy jsou pokryty bující vegetací kapradin a brána tunelu je rovněž ověněna nádherně zelení. Lávový tunel je velmi pravidelná roura, asi takových rozměrů, jako normální železniční tunel, se dnem lehce schůdným až na místa, kde balvany se stropu spadlé tvoří jakési překážky. Proudění lávy stékající z havajských sopek vytvořily mnoho takových rourových chodeb, které vznikly tím způsobem, že tekutá láva ubírala se dále po sklonu, když již se nad ní vytvořil hodně silný utuhlý strop chránící ji před ztrátou teploty. Když ustal příliv lávy, zůstaly po odteklé hmotě takovéto prázdné prostory, které propadnutím některé části stropu staly se známými a přístupnými obyvatelstvu, jež hledalo v nich útulek před nájezdy nepřátelskými.

Pukliny, podle nichž se naklonily a poklesly úseky okrajního hřebene právě pod Volcano House, jsou nejnápadnější z celé soustavy hluboko za-

sáhajících trhlin, význačných výrony horkých a sirných par. U samého hotelu používá se přirozeného tepla unikajícího z vnitra země na ohřívání vody k nejrozmanitějším účelům a v poslední době konají se velmi slibné pokusy o praktické zužitkování sopečného zdroje tepelného ve velikém měřítku. Byly právě podnikány hluboké vrty v oblasti tak zvaných sirných pahorků (Sulphur Banks) vzdálených pouze několik minut k severu od hotelu.

Sirné pahorky svým pestrým zbarvením poskytují skvělý pohled zejména za slunného dne. Horké sirnaté výpary rozkládají původně skoro černou lávu, takže hraje různými odstíny červené i hnědé barvy a je posypána žlutými krystalky síry a bílými krystaly vápence, takže z dálky vypadá tato krabatá poloha, jako by byla pokryta směsí drobných různobarevných květů.

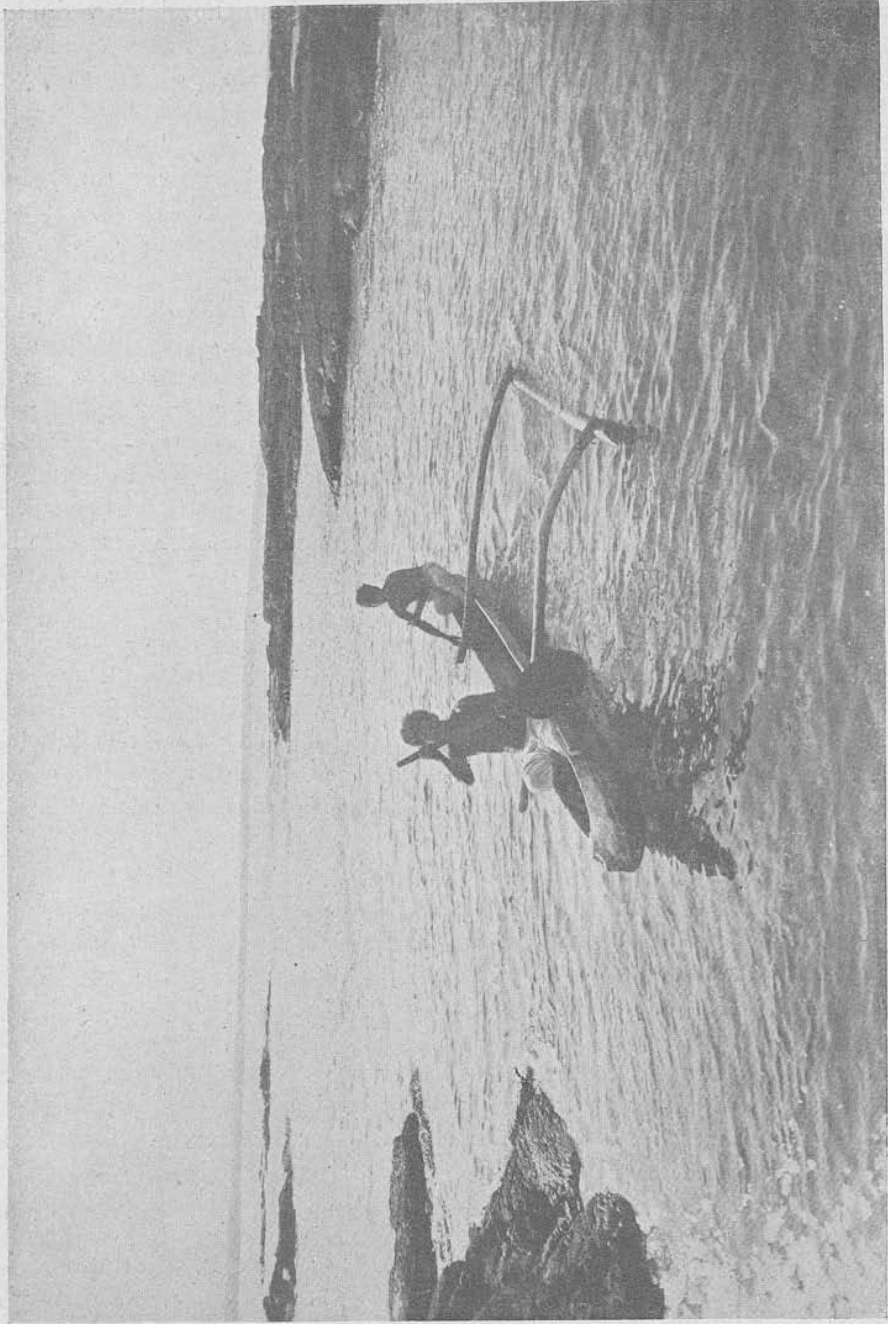
Od sirných pahorků podnikli jsme vycházku směrem k západu a severozápadu, abychom spatřili obrovskou bání hory Mauna Loa, veliké aktivní sopky, asi o čtyřicet pět metrů nižší své vyhaslé družky Mauna Key. Bohužel, neměli jsme rozhledu, neboť hora byla zakryta úplně mraky. Za to však mimo výhledy do kráteru Kilauey s nejstrmějších a nejvyšších bodů jeho okraje, poznali jsme horské lesy skládající se z mohutných košatých stromů zvaných koa (Acacia Koa).

Nelze si představit většího kontrastu nežli mezi tímto řídkým porostem volně stojících velikánů, nemajících takřka podrostu a hustým pralesem, v němž kapradě všech velikostí a tvarů jsou tak hojné a nápadné.

Rozdíl ten je tím nápadnější, že výška nadmořská i složení půdy jsou skoro stejné a hlavním činitelem, jenž vytvořil dva tak různé typy, je množství srážek a vlhkost vzduchu. Na východním svahu Kilauey, po němž přijeli jsme k Volcano House, sráží se vlhkost z deštonosných mraků velmi často a hojně, kdežto na severozápadní straně přenášejí se mraky dále, dešťů je tu málo, vzduch je mnohem sušší a v propustných lávách jen hluboko a široce rozvětvené kořeny koy jsou s to nalézt výživu. Tvarem svých listů koa upomíná na blahovičnický, ale koruna její je mnohem stepilejší a plnější nežli u blahovičnicků asi stejných rozměrů a také barva její je mnohem sytější zeleně. Dřeva koy používá se k mnoha účelům praktickým, z mocných kmenů hotoveny byly zejména veliké válečné čluny.

Že porosty koy jsou velmi dávné v těchto místech, dokazují nejlépe hluboké studňovité jámy, které zůstaly po rozměrných kmenech, jež byly spáleny lávou, zalivší jejich okolí. Zuhelnatělé nebo v popel obrácené dřevo rozvětralo a zůstala po něm okrouhlá prohlubina rozvětující se do hloubky a na strany, kde ještě zbytky zčernalých a zkamenělých kořenů zůstaly zachovány v okolní hornině.

Nedaleko kraje koového lesa prostírá se stanový tábor oddělení vojska, které je sem vysíláno jednak k vykonávání policejní služby v oblasti Národ-

Havajští rybáři.

ního parku, jednak za zotavením ve svěžím, suchém, horském vzduchu. Posádka vyměňuje se vždy za několik měsíců, aby větší počet vojska byl účasten této zdravé změny a měl zároveň příležitost seznámiti se s divy zdejší sopečné oblasti. Měli jsme potěšení setkat se s několika mladými hochy, kteří jevíli veliký zájem o všechny zajímavosti svého okolí, vodili nás k jednotlivým prohlubinám zbylým po vypálených stromech, ukazovali místa, z nichž pro nás nové rozhledy po kráteru Kilauey se rozvířaly, a horlivě vykládali, co si pamatovali z četby i výkladu o sopečných jevech této oblasti.

Havajský Národní park byl uzákoněn roku 1916 zvláštním aktem kongresu Spojených Států Amerických, avšak formálně bylo jeho vymezení a prohlášení provedeno až v červenci roku 1921. Patří k němu tři oddělené oblasti. Na ostrově Hawaii je to jednak území obklopující kráter Kilauey a uzavírající též lávovou poušť, prostírající se odtud až k jižnímu pobřeží, v celkové rozloze 320 km², jednak vrcholová oblast sopky Mauna Loa s kráterem Mokuweoweo o ploše 70 km²; na ostrově Maui sopka Haleakala v ploše 85 km².

Cesta sjízdná pro automobily má býti vybudována od Kilauey k vrcholu Mauna Loy jako součást Národního parku a úzký pás po obou stranách jejíh bude tvořiti rovněž část chráněného území.

Velmi běžné je mínění, že Kilauea je pouze druhým postranním kráterem Mauna Loy, jelikož leží na jejím boku netvoříc zvlášť význačného odděleného kopce. V minulosti však beze vsí pochyby Kilauea byla velmi význačnou samostatnou horou, dokud její kužel nebyl rozprášen výbuchy a je tedy správně považovati Kilaueu za samostatnou geologickou i morfologickou oblast ostrova Hawaii. Zpravidla bývají jako samostatné přírodní celky označovány čtyři, třeba však rozeznávati pět:

Kohala, staré, sopečné pohoří na nejzazším severu ostrova dávno již původní své podoby zbavené;

Mauna Kea, nesmírná báh v historické době odpočívající sopky na severovýchodě ostrova;

Hualalai, asi 2800 metrů vysoká, samostatná sopka na západní straně mezi Kohalou a Mauna Loou, která již přes sto let je klidná;

Mauna Loa, obrovská aktivní sopka v jihozápadní části ostrova, s občasně činným kráterem Mokuweoweo a četnými postranními východišti velkých lávových proudů;

Kilauea zaujímající jihovýchodní část ostrova, kde činnost sopečná i relief kraje je v úzké souvislosti se stavem lávového jezera v jíenu Halemaumau.

Historické projevy zvýšené činnosti sopečné dokazují, že Mauna Loa i Kilauea jsou samostatné vulkány, že činnost jejich nebývá současná a že patrně jsou dílem dvou na sobě nezávislých hlubinných ohnisek, v nichž žhoucí láva se tvoří a k erupcím dospívá.

Při pobřeží sev. od Hila.

Vrcholový kráter sopky Mauna Loa »Mokuweoweo« zahajuje zpravidla eruptivní činnost tím, že spousty ztuhlé lávy vyhodí do povětří několika mocnými explosemi, které bývají spojeny se silnými, ale místně hodně omezenými otřesy země, při nichž zhusta tvoří se nové pukliny, jimiž někdy láva stoupající do hlavního kráteru najde si východiště, aniž se vylila přes okraj Mokuweoweo. Nebetyčné sloupy dýmu osvětlené ze spodu ohněm vysokých lávových fontán, prostírají se nad kráterem a nádherné ohnivě divadlo lze pozorovati už od samého Hila.

Jakmile však láva si najde východiště někde z boku hory, ustane výbuch z vrcholového kráteru. V historické době je známo nejméně dvanáct velkých erupcí Mauna Loy, počítaje v to i letošní (1926.), která jak se zdá byla jednou z nejzhoubnějších, jelikož lávový proud rozlil se na západní pobřeží ostrova, jež historickými výbuchy zůstalo celkem

ušetřeno a proto bylo poměrně silně zalidněno a vzděláno.

Jsou-li předběžné zprávy pravdivé, byl tento poslední, letošní výbuch spojen také se ztrátami lidských životů a tím neblaze se lišil od dřívějších pozorovaných bělochy, při nichž žádný člověk nepřišel o život. Jedinou výjimkou byl tu obrovský plynový výbuch Kilauey, který se udál sice již po Cookových výpravách, ale právě v době, kdy žádného bělocha na ostrově nebylo.

Největší počet lávových proudů vystoupil poměrně nízko na jižním boku Mauna Loy a některé z nich dosáhly tímto směrem až mořského pobřeží. Druhý oblíbený směr velkých výtoků lávy byl na severovýchodní straně, z puklin ve výši asi tři tisíc metrů. Z těch zvláště mohutný a dlouho trvající byl výlev r. 1880, který způsobil tři veliké proudy, z nichž nejdelší tekl celých devět měsíců a sestoupil až do okolí Hila, vyplniv rozsáhlá údolí a změnil povrchový ráz široké oblasti. Nejzazší místo, jehož dosáhl, je pouze asi 1200 metrů od města, které po dlouhou dobu bylo v nesmírném rozčlenění, neboť bylo nejvš pochybné, že by se bylo podařilo umělými překážkami odvrátiti katastrofu, kdyby erupce byla dále pokračovala se stejnou intenzitou. Již před tím r. 1855. veliký lávový proud dospěl až na 8 kilometrů vzdálenosti od Hila.

Ojedinelý byl mocný proud lávový, vyrazivší r. 1859. na severozápadním svahu nejvyššího kůžele Mauna Loy, skoro 3500 metrů vysoko, jenž pronikl až k moři hlubokým údolím, které tvořilo hranici mezi kužely sopek Hualalai a Mauna Kea. Při velikém úklonu terénu postup lávového proudu byl tak rychlý, že již za týden dosáhl moře ve vzdálenosti padesáti kilometrů od svého východiště.

Nejzohoubnější zemětřesení provázelo velmi mocné výbuchy r. 1868., kdy několik lávových proudů vystoupilo velmi nízko na jižním úpatí hory, a jeden z nich vychrlil obrovské spousty lávy do moře, na západě od jižního mysu ostrova zvaného South Point. Zemětřesením bylo zle poničeno území Kau na jihozápadě od Kilauey. Zejména veliké škody způsobil sesutí dešti rozvlhlé spousty jílovité, rozvětralé lávy, jež zasypala kvetoucí osadu Kapapalu, zasula třicet lidí a přes pět set kusů dobytka. Ještě větší ztráty byly způsobeny při samém pobřeží obrovskou vlnou zemětřesnou způsobenou změnami na dně mořském, která zničila několik osad na jihovýchodní straně ostrova, utopila v nich asi 80 domorodců a připravila zbylé obyvatelstvo skoro o všechnen cennější majetek, odpláchnuvši též jejich kokosové sady a políčka.

Tehdy ozvala se též Kilauea velmi vydatně. V kráteru vytvořilo se několik lávových jezer, ale když se po jejím jihozápadním boku otevřela obrovská puklina, a láva jala se vytékati po úbočí k moři, láva v kráteru rychle opadla do veliké hloubky, takže nebylo jí lze ani dohlédnouti na dně jícnu Halemaumau.

Vodopády u Hila.

Docela výjimečnou katastrofální explozí způsobila Kilauea v listopadu roku 1789 (nebo 1790). V té době zuřila válka na ostrově Havaii mezi Kamehamehou Velikým, budoucím prvním králem, sjednotivším souostroví v jedinou říši po dlouhé době kmenové samostatnosti, a náčelníkem v Hilu, Keonou. Keona vyslal veškerou svou brannou moc, aby pokořil jednoho z náčelníků, stojících na straně Kamehamehy, a jeho bojovníci utábořili se ve třech odděleních v blízkosti kráteru Kilauey, který byl právě v silné činnosti. Jelikož až dotud za paměti lidské nikdy se nestalo žádné neštěstí při ohnivých projevech této sopky, vojsko zůstalo tu dva dny. Druhé noci však dostavil se nesmírný výbuch, obrovský mrak pokrýl temnotou celý kraj, spousty popele, písku i větších úlomků lávy vyřítily se z kráteru do veliké výšky za strašného chvění země, blesků a bouřky a byly rozme-

tány na velikou vzdálenost a nesmírně horký výron plynů zachvátil jednu stranu kráteru. Ze tří oddělení vojska jedno utrpělo úrazy padajícími kusy lávy, ale uniklo beze ztráty, ač bylo prý blízko zadušení. Druhé, které bylo sice právě nejbližší kráteru, ale patrně někde na jeho severní vysoké straně, neutrpělo žádných škod, ale prostřední tlupa zahynula celá i s ženami a dětmi, patrně udušena velmi rychle mrakem otravných horkých plynů, které se vyvalily tím směrem, asi podobně jako zhoubný mrak ze sopky Montagne Pelée na ostrově Martinique, který zničil město St. Pierre se vším jeho obyvatelstvem.

Tato zvláštní katastrofa, zeslabivší také morálně hlavního odpůrce Kamehamehova, jelikož mocná bohyně Pele projevila tak hrozně svou vůli, přispěla mnoho ke konečnému podrobení všech částí ostrova Hawaii »Napoleonem Tichomoří«, který brzo na to podmanil si střední skupinu i ostrov Oahu a konečně došel uznání i králem ostrova Kanai.

Kilauea stala se roku 1824 jevištěm zvláštní lidské zpupnosti, jaká zřídka bývá zaznamenána v dějinách. Čtyři léta před tím američtí misionáři jali se šířit víru křesťanskou a jeden z nich, reverend William Ellis, jako první Evropan navštívil a popsal kráter, který tehdy byl skoro celý zaujat vroucím jezerem lávovým, roku 1823.

Příštího roku proselytka nové víry Kapiolani, krásná a před tím velmi hříšné mládí proživší dcera jednoho z nejmocnějších náčelníků na ostrově Hawaii, rozhodla se učiniti konec starým pověrám velmi odvážným činem. Přes varování svých přátel podnikla pěšky velkou pout po ostrově s malým průvodem a na konec sestoupila až na okraj lávového jezera, pohrdla všemi posvátnými »tabu«, pojedla jahod bohyni zasvěcených a házela kamení do vzdouvající se lávy vyzývající Pele, aby pomstila tato rouhání. Zůstala bez trestu a přispěla tímto odhodlaným vystoupením mnoho k zeslabení víry od předků zděděné. Kapiolani žila prý pak velmi bohabojně, jako pravá křesťanka, dávající i jinak dobrý příklad svým sourodákům.

Ostrov Hawaii byl jistě po příchodu Evropanů politicky nejvýznamnějším a nejlidnatějším z celého souostroví. Děлил se v několik oblastí kmenových, které tu a tam byly spojeny v jediné království, častěji však žily znesvářeny. vládychtivými zpupnými náčelníky svými, kteří velmi rádi sváděli nad míru krvavé a pustošivé boje, válčíce mezi sebou o přednost.

Nejhustěji obydlena byla patrně západní a severozápadní pobřežní oblast při úpatí Kohaly, Hualalai i Mauná Loy, zvaná »Kona«, kde až podnes zachovaly se domorodé tradice v největší čistotě. Uprostřed této oblasti při zátocce Kealakekua zakotvil James Cook při své druhé návštěvě souostroví 17. ledna roku 1779. (18. ledna roku předešlého na své cestě k severu objevil ostrovy Oahu a Kauai).

Cizinci byli považováni za nadpřirozená zjevení a James Cook sám za

Přirozená brána u Onomey.

ztělesného boha »Lono«, jehož návrat na Hawaii byl starou věštbou prorokován. Kapitán byl uctíván velmi složitými obřady ve svatyních tomuto bohu zasvěcených, oděn pláštěm z červeného peří a starý král Kalaniopau sám podnikl obřadnou návštěvu jeho lodí v královském rouchu, provázen náčelníky v plném lesku a kněžími nesoucími veliké modly ze dřeva a proutěného pletiva, s parukami z červeného peří, s očima z perleti a se zuby žraločích v ústech.

Král obdařil kapitána Cooka vybranými drahocennými plášti a helmami i jinými součástmi slavnostního oděvu a obětoval mu též velké množství vepřů, kokosových ořechů, ovoce chlebovníku i jiných požívatin. Velký objevitel pohostil krále i s družinou na lodi, ale za královské dary odměnil se skrovně, darovav králi košili a tesák.

Na břehu byli důstojníci lodní uvítáni slavnostmi, při nichž předvedeny

byly tance, zápasy pěstní i jiné domorodými bojovníky. V odezvu dal kapitán Cook vypáliti na lodi »Resolution« ohňostroj, který považovali domorodci za jakýsi tanec duchů.

Shoda mezi božskými hosty a domorodci netrvala dlouho. Nevázanost a zpupnost plavců byla taková, že došlo brzo k rozepřím, tím spíše, že domorodci byli i do té míry posedlí po železe, že odnášeli z lodí a člunů výpravy, co jen se jim namanulo. Soudili zcela ve shodě se svým právním názorem, že mohou tak učiniti, jelikož věci těch potřebují a král již dary svými vykoupil takové nepatrné odsluhy. Přes to, však že jedna ze svatyň byla oloupena mužstvem z lodí a model z ní bylo použito za palivo, nedošlo ještě k otevřenému boji a den před svým odjezdem (3. února) byl vtělený bůh znovu obdařen nesmírně štědrým darem skvostných plášťů i požívatin všeho druhu.

Náhoda tomu chtěla, že po odjezdu, ještě při severozápadním pobřeží ostrova Hawaii, zlá bouře se snesla a poškodila přední stěžň lodi Resolution do té míry, že bylo třeba vrátiti se na kotviště. Tam dospěly koráby po týdnů a našly situaci úplně změněnu. Domorodci vystřízlivěli ze svého obdivu pro cizince, vyžadovali hřebíky a železné dýky výměnou za potravu a kradli. Cook chtěl si zajistiti převahu tím, že odhodlal se vlákati starého krále na lodi a míti ho tu jako rukojmí, ale došlo ke srážce na pobřeží a slavný objevitel byl ze zadu proboden jednou z železných dýk, které před tím byly domorodcům vydány, rukou jednoho z náčelníků.

To se stalo v neděli 14. února r. 1779. Výprava pomstila se palbou z lodních děl a žádala pak vydání mrtvol. Tělo kapitána Cooka však nebylo vydáno, nýbrž domorodci oddělili maso od kostí, maso spálili a kosti ukryli jako kouzelné ostatky a uctívali je v chrámech boha Lono.

Dnes stojí na pobřeží Kealakekua Bay pomník připomínající neblahou smrt jednoho z největších mořeplavců všech věků.

Na pobřeží Kona daří se výborně vedle rostlin domorodci pěstovaných též kávovník, třtina cukrová i sisal. Konská káva je proslulá na souostroví i ve Spojených Státech svou znamenitou jakostí.

Není tu vůbec stálých řek, ale voda vyvěrá z podzemí četnými prameny a pečlivě rozvedena zavlažuje plantáže.

Nepříjemnou shodou okolností nebylo nám možno uskutečniti turu kolem ostrova, od níž jsme si mnoho slibovali. Automobil, v němž jsme měli cestovati, byl zadán jinak a byli bychom musili čekati několik dní na novou výpravu, jelikož naše prostředky nestačily, abychom podnikli celou turu na vlastní pěst.

Za toto trpké zklamání bylo nám jistou náhradou, že spatřili jsme dvě jiná pobřeží, rovněž historicky zajímavá, ale dnes již ve větší míře odcizená minulosti.

Nejvýchodnější část ostrova nazývá se Puna. Je to oblast značně sušší nežli svahy nad Hilem, neboť jest to kraj velmi nízký, který mraky zhusta přeletí, aniž by vydaly vláhy. Místo svěžího kapradového pralesa daří se tu valně ochuzelá a nízká houština, v níž kapradiny jsou sice též velmi hojné, ale nerostou tak bujně jako na cestě ke Kilauei. Vysokých stromů zde skoro vůbec není, bylyť prý skoro vesměs spotřebovány jednak již domorodci, jednak na plantážích, které zaujímají dosti rozsáhlé plochy, kde umělé zavodňování je možné pro blízkost spodní vody.

Kromě úrodných ploch zvětralé staré lávy je tu mnoho proudů dosud pustých, nebo jen velmi sporou vegetací pokrytých.

Na některých místech láva je nakupena v balvanitá moře, tvoříc typ »aa«, velmi neschůdný pro ostrost hran balvanů, po nichž nutno skákat s velkou opatrností, neboť pád mezi hranaté kamení znamenal by těžký úraz.

Projeli jsme Punou vyrazivše z Hila až k jižnímu pobřeží, k vesnici Kalapana, kde ukazují kyklópskou zdi obehnanou prostoru, dávný prý »asyl«, do něhož utíkali se pronásledovaní pod ochranu mocných »tabu«. Viděli jsme také obdélníkovou kamennou prostoru, na níž prý stálo kdysi »heiau« čili chrám. Středem jeho bylo ze dřeva, pletiva i rohoží zbudované tajemné přístřeší, někdy prý velké jako chýše, kam vstoupiti směli jen nejvyšší náčelníci a kněží, kolem stály dřevěné, divoce vyzdobené modly, kterým za zvláštních příležitostí přinášeny byly též lidské oběti.

Domorodci, které jsme viděli v Kalapaně i v jiných vesnicích v Puně zdáli se býti hodně degenerováni. Viděli jsme tu též mnoho smíšenců, jejichž typ rozluštití bylo by zajímavou hádankou pro antropology. Spatřili jsme dokonce několik podivně zakrslých mrzáků, podobných kreténům. Takové zrůdy nebyly by žily za starých časů, kdy i jinak zdravé, ale slabé děti bývaly utráceny.

Kokosové palmy, taro a rybářství jsou hlavní zdroje výživy zbytků domorodého obyvatelstva. Moře poskytuje jim velkou část každodenní obživy. Na svých úzkých člunech s vahadly odvažují se až daleko od břehů. Velké válečné a dopravní čluny, které hotoveny byly kamennými nástroji hlavně ze dřeva »koa«, bohužel již vyšly z užívání. Z vařeného tara připravují Havajci kaši nazývanou »poi«. Děje se to na plochem dřevěném korytě kamennými paličemi. Je to namáhavá práce, kterou zpravidla dva muži vykonávají; aby kaše se nelepila na dřevo, přidává se vody, až vytvoří se pevné těsto s hladkým povrchem, které chová se zabaleno v listech mnoho měsíců. Toto nazývá se »paiai« a poi připravuje se z něho tak, že přidá se vody a kaše se nechává zakysnout. Domorodci pojídají ji pravým ukazováčkem, který se proto jmenuje »poi« prst. Celá tlupa jídá z jedné mísy, každý pospíchá, aby pojedl co nejvíce, olizuje při tom prst velmi vydatně.

Dali jsme si poi předložití i v hotelu, kde jistě bylo připraveno čistě

a bylo prý oblíbeným příkrmem i některých bělochů. Moje žena vůbec nebyla s to ho polknouti, mně nechutnalo ani samo, ani s masem. Vypadalo skoro jako řídká hrachová kaše, mělo však nepříjemnou zatuchle kyselou chut a páchlo podobně jako po zkyslém pívě.

Většina lávových proudů pokrývajících Punu pochází z podzemního ohniška Kilauey a zdá se, že východištěm jejich byl z velké části hluboký propastný kráter Makaopuhi, který soptil naposledy roku 1922. Současně láva, která před tím vystoupila až skoro k okraji jíenu Halumaumau, rychle poklesla do takové hloubky, že i noční zář nad kráterem zmizela a mnozí myslili, že lávové jezero již nikdy se neobjeví.

Jiným samostatným střediskem výbuchů v době starší byl patrně kráter dnes vyplněný krásným zeleným jezerem. V jeho okolí je mnoho horkých pramenů a koupání v nich má prý blahodárný léčivý účinek. Bohužel, měli jsme na spěch a nemohli jsme si dopřátí takového požitku.

Největší zvláštností Puny jsou tak zvané lávové stromy. Jsou to lávové pahýly často velmi podivných tvarů, vystupující někdy až pět metrů nad okolní, skoro plochou půdou. Jejich okolí je porostlé nízkou houštinou, která zjevně trpí suchy a je zakrnělá ve vzrůstu. Viděli jsme mnoho takovýchto »lava trees«, jak je Angličané nazývají. Některé vypadají jako úzké, vysoké, černé homole a připomínají na některé tvary staveb termitů, jak jsme je poznali v Australii. Jeden má tvar obrovského hříbu, jiný podobný tvoří jakoby podivnou vásu, s jejíhož vrcholu vyrůstá houšť vegetace. Dva spojují se ve výši a tvoří branku, kterou lze projíti.

Vznik těchto podivných tvarů vykládá se takto: kdysi sopečný popel, vyrazivší snad explozí kráteru, který dnes zaujímá Zelené jezero, pokryl zalesněné území. Vegetace zasypaná horkým popelem se vzňala, po drobnějších stromech nezbylo nic, ale když mocnější kmeny vyhořely, zůstaly po vyplaveném popelu hluboké jámy asi podobné oněm, které jsme viděli na severu od Kilauey, kde byly zbytkem po kmenech stromů »koa«. Pak dostavila se nová erupce vulkanická, která území pokryté tufem usazeným z popele předešlé explose zalila proudem lávy. Tato láva vyplnila pak díry zbylé po vypálených kmenech.

Jak dlouho to trvalo, nežli zvětráváním i odnosnou činností vody byl odstraněn lávový příkrov, a nežli těmto rozrušujícím vlivům podlehly i tufy obklopující tvrdou lávou vyplněné pně, nelze určit, ale zajisté byla to doba hodně dlouhá. Konečně měkké tufy zvětraly, rozdrobily se a byly vodou odneseny, a lávové pně zůstaly státi, jako památka podivných změn, které se s krajinou touto udály.

Povázíme-li, že celý ostrov Hawaii se svými horami vyčnívajícimi do výše přes čtyři tisíce metrů byl navršen sopečnými výbuchy a že patrně také celá jeho podloha vypínající se nade dnem oceánu z hloubi 5000—6000 metrů

je dílem sopečných erupcí, vidíme jak obrovské dílo bylo tu vykonáno vulkanickou činností v době geologicky poměrně krátké, neboť podle všech známek i nejstarší pohoří ostrova, Kohala, není starší doby třetihorní a spíše bylo navrženo až v neogénu. Jak dlouhá to je doba v porovnání k našim lidským měřítkům časovým poznáme nejlépe, uvědomíme-li si jak nepatrné změny způsobily veškeré historické erupce na ostrově ve srovnání s nesmírnou hmotou celého ostrova.

Jelikož mimo sopečné horniny na ostrovech Havajských pouze vápence korálových útesů vyzdvižených nad dnešní pobřežní čáru nebo navrtané v artézských studních jsou rozšířeny, není tu fosilního materiálu k přesnému paleontologickému datování geologické jejich historie. Jediným měřítkem pro posuzování geologického stáří jejich pohoří zůstává proto jejich tvaroslovný, morfologický ráz. Srovnávacím studiem sopečných území podle vývojové metody Davisovy došlo se k výsledkům všeobecně platným a velmi spolehlivým, ač ovšem nedostatku zkamenělin ani touto methodou plně nahraditi nelze.

Jak neklidné je dno Tichého oceánu, jak mnohé změny se na něm dějí v oblastech, které zakryty jsou všetečnému bádání lidskému vrstvou vody několik kilometrů hlubokou, dokazují nejlépe velmi časté »tsunami«, čili vlny zemětřesné, které bývají zvláště v Hilu svědomitě zaznamenávány i když nemají katastrofálních rozměrů. Některé z těchto vln jsou ve spojení se zemětřeseními, o nichž máme podrobnější zprávy, jelikož jimi postiženy byly též pobřežní, zalidněné oblasti oceánu, jiné však souvisejí jen s otřesy zaznamenanými citlivými přístroji, seismografy, na různých stranách povrchu zemského. »Tsunami« dokazují, že tyto otřesy byly patrně provázány vydatnými změnami na dně mořském, že tvoří se nové nerovnosti v místech lidské zvědavosti prozatím nepřístupných.

Zdá se, že moderní akustická metoda měření hloubek mořských podstatně zjednoduší a zrychlí výzkum, který poskytne nám trochu spolehlivějších vědomostí o reliefu oceánského dna. Na trati mořské mezi Honolulu a San Franciskem byla tato metoda nejdříve vyzkoušena a sama poloha Havajského souostroví jako stanice tolika různých směrů paroplavebních linií dává naději, že povaha mořského dna v jejich okolí bude brzo podrobněji poznána nežli v jiných končinách Velikého oceánu.

Nová metoda použitá k měření hloubky mořské byla prakticky vyzkoušena již za světové války, kdy nadmíru jemnými přístroji byly zachycovány nárazy vrtulí podmořských člunů. Doba, která uplyne od vydání zvuku do zaznamenání jeho odrazu dno dá se přesně zjistiti a z ní vypočítá se hloubka moře. Výhoda spočívá v tom, že loď při tomto způsobu měření pluje stále, kdežto při sondážích, jak se prováděly dříve drátěnými lany a závažími, zdržení bývalo dlouhé a měření nákladné i méně spolehlivé.

Americké válečné lodi vyzkoušely nejprve tuto metodu při pobřeží kalifornském, pak na cestě mezi San Franciskem a Honolulu. Roku 1923. provedena byla akustická měření hloubek mořských americkou válečnou lodí. »Milwaukee« vezoucí americké delegaty k panpacifickému kongresu po celé cestě od San Franciska až do Sydney.

Blízké okolí Hila poskytlo nám několik zajímavých exkursí. Nedávné lávové proudy, které již již ohrožovaly nejbližší okolí i město samo jsou velmi vděčným polem pro podrobné studium tvarů sopečných formačí, jelikož zvětrávání učinilo na nich teprve malý pokrok. S úbočí Mauna Key několik vodou bohatých říček stéká se v jediný proud, v řeku Wailoa, která u samého Hila se vlévá do mořského chobotu hostíc ve svém ústí zajímavou a početnou flotilu japonských »sampanů«, provozujících rybařství podél pobřeží.

Tyto vodotoky mají mnoho slapů, vodopádů, které zhusta tvoří skupiny odhalující zajímavým způsobem rozmanité složení vulkanických hornin, po nichž protékají. Tvrdé lávové proudy jsou zpravidla nepoddajnou polohou, přes níž voda kataraktem se řítí do hluboké kotliny, kterou rozšiřuje a prohlubuje, vířivým pohybem balvanů a písku ji vymílají. Měkké tufy pocházející ze sypkých hmot explosemi rozprášených snáze podléhají zvětrávání i rušivé činnosti vody, ale často střídají se s tvrdými proudy lávy a tak řeky při svém sestupu k pobřeží musí překonávat několik příkrými skoky tyto vzdorné překážky. Na několika místech průběh řečišť změnil se tím, že stará údolí byla zalita novými lávovými výlevy a tak oetly se na suchu tak zvané obří hrnce, hluboké, vodou a kamením vykroužené kotle, jaké pod vodopády se tvoří a dno řeky prohlubují.

Nesmírně malebná je trať vedoucí z Hila k severovýchodu do Hamakuy na severním úpatí Mauna Key. Stavba její byla velice nákladná a technicky odvážná, neboť vede mezi strmými srázy, překonává filigránskými mosty propastná údolí, a ubírá se často zatáčkami tak prudkými, že sotva by je schválily opatrné stavební řády v evropských státech zavedené. Na terasách pod tratí i vysoko nad ní pěstuje se na plantážích uměle zavodňovaných třtina cukrová.

Toto pobřeží hrálo též velkou úlohu v historii havajské. Osada Laupahoehoe malebně rozložená na listu lávy (lau — list, pahoehoe — hladká láva), proudu lávovém, který vybíhá daleko do moře jako nízký poloostrov, byla velmi významným střediskem posvátných ritů havajských a bývala sídlem velkých a velmi vlivných náčelníků. Trať probíhá vysoko na strmé stráni a sestup do této vesnice i zpětný výstup ke dráze v dusném horku slunečního dne nebyl požitkem záviděníhodným. Jsou tu zajímavé zbytky starých domorodých staveb, teras na nichž stávaly chrámy a přístavních basénů, v nichž lodi domorodé byly chráněny před nárazy vln.

Jedním z nejkrásnějších pohledů při této trati je obrovská přirozená brána u Onomey. Tak rozměrné útvary toho druhu jsou poměrně řídkým zjevem na povrchu zemském a tato brána onomejská je tím památnější, že je prolomena v úzkém ostrohu nedaleko jeho příkrého srázu do moře. Její vznik nebyl ještě po stránce geologické podrobněji zjištěn, neboť přístup k ní je velmi obtížný. Nejpravděpodobnější výklad jejího původu jest, že zůstala zachována jako zbytek dávného lávového tunelu, jehož ostatní části podlely výmolné činnosti řek prohloubivších svá údolí po obou stranách ostrohu.

Zpětnou plavbu z Hila do Honolulu vykonali jsme zase větším dílem v noci a cítili jsme se pak nad míru osvěženi v poměrně suchém vzduchu, ač počasí bylo k nám na Hawaii vůbec velmi milostivo a jen několika krátkými lijáky počastovalo nás v okolí Hila.

XXIII

VÝZNAM HAVAJSKÉHO SOUOSTROVÍ

KULTURA DOMORODCŮ. SLÁVA A ÚPADEK HAVAJSKÉHO KRÁLOVSTVÍ. PRONIKNUTÍ AMERICKÉ PŘEVAHY. JAPONSKÉ NEBEZPEČÍ. JEDNOTNOST TICHOMOŘÍ. HONOLULU STŘEDISKEM PANPACIFICKÉ ORGANISACE.

Podoba podnebí i půdy na havajských ostrovech nutila domorodce k větší čilosti a výkonnosti tělesné i duševní, nežli příroda v rovníkovém pásu a na korálových výspách. Hornaté ostrovy s velmi výrazným a příkrým povrchem, rozdělené horskými hradbami na oblasti velmi vlhké i poměrně suché, s podnebím, jež zvláště v sušších oblastech je velmi příjemné a nabádá lidský organismus k činnosti, daly přirozenému nadání polynéského plemene mnohem více příležitosti k rozvinutí, nežli vlhké tropy rovníkového pásma a ochuzená příroda drobných, zejména korálových ostrovů.

Zajisté, že hlavně vlivem podnebných poměrů i rozmanitosti životních podmínek obyvatelé havajského souostroví na severním obvodu tropického pásma rozvinuli se sverázně, v mnohých směrech podobně Maorům novozélandským, ačkoliv ocitli se v zeměpisné poloze tak vzdálené a zdánlivě protichůdné.

Návětrné strany havajských ostrovů, oplývající deštěm skoro po celý rok, jsou poměrně úzké a tak příkré, že poskytují jen málo plochy pro výživu obyvatelstva. Poměrně suché jejich oblasti obrácené k západu a k jihu trpí nedostatkem povrchové vláhý již proto, že propustná půda vulkanického původu vyžaduje mnoho vláhý, aby vydala úrodu a zároveň pohlcuje mnoho vody do hloubky, zůstávají jí velmi málo v řekách a v potocích.

Obyvatelstvo souostroví rozmnožilo se již v dávných dobách do té míry, že musilo sáhnouti k velmi složitým pracem umožňujícím umělé zavodňování, aby mohlo ve větším počtu najít obživu v oblastech, kde bylo sice úrodné půdy dosti, ale scházela jí přirozená vláha.

V provádění zavodňovacích staveb osvědčili domorodci znamenitou vynalézavost a dávno před příchodem bělochů byly konány velmi složité a důmyslné práce pro zabezpečení vody. Dokonce i tunely byly hloubeny k zachycení a odvedení proudů neužitečně odtékajících pod zemí, nebo v úzkých rýhách údolních. Opětovné zavodňování polí, zejména tarových, vyžadovalo velmi bedlivé a soustavné péče, na půdách sušších provádělo se i mrvení trouchnivější vegetací a popelem. V územích vlhkých nebo dobře zavodňovaných pěstováno bylo zejména taro, na půdách sušších sázeli hlavně sladké

Původní obydlí Kamehamehy Velikého u Honolulu.

brambory (bataty), yam a třtinu cukrovou. Množství škůdců a chorob vyžadovalo, aby kulturám byla věnována stálá péče.

Tyto zemědělské práce vyvolaly mnoho iniciativy a pevnou organizaci. Proto potkáváme se na Havajském souostroví s velice zdokonalenou soustavou společenskou i rituální. Zdejší domorodci vyvinuli se v mnohém směru dokonaleji nežli jejich soukmenovci v tropické přírodě, jež žádala od nich málo soutavného napjetí sil.

Společenské třídy, které u všech Polynésců byly ustáleny od doby pradávny, právě na Havajském souostroví upevnily se až v opravdové kastovníctví. Třída náčelnická, aristokracie, byla jedinou držitelkou půdy, obecný lid a otroci pro ni pracovali a početní kněží a divotvorcei udržovali velmi složitou a přísnou službu bohům, jejichž přízeň pro úrodu a dobrý lov ryb byla vykupována četnými a složitými oběťmi. Krutému božstvu války podávány byly i oběti lidské, zajatei váleční nebo otroci. V moři byli žraloci předmětem božské úcty a také jim někdy dostávalo se obětí lidských. Nesmírně přísná pravidla »(tabu)« svírala a řídila život veřejný i soukromý, náčelníci byli rozděleni v řady stupňů, pečlivě pěstících dávné rodové tradice a snaha o zachování vznešené krve vedla až k manželstvím mezi nejbližšími sourozenci.

Častěji nežli jinde v Polynésii ženy z předních rodů hrály vynikající veřejnou úlohu, ač v celku postavení jejich bylo dle starých pravidel velmi ponižené. Nesměly pod trestem smrti vstoupiti do svatyní, nesměly se dívat na muže, když jedli, požívání masa vepřového, některých ryb, želv i banánů bylo jim stejně přísně zakázáno.

Mezi aristokracií a obecným lidem byla propast a zdá se, že nikde v Polynésii nebyla společenská etiketa zajištěna strašnými tabu tak podrobně a přehnaně vypěstěna, jako na Havajském souostroví.

Obecný lid a otroci úpěli pod těžkým útlakem vznešených »alii«, kteří nad své poddané vynikali mohutností a silou těla, ušlechtilostí tváře i mravů a rozvinutím všech vlastností tělesných i duševních, které měly a mohly pojistiti jejich opravdovou převahu. Lišili se od obecného lidu do té míry, že někteří měli je, ač nesprávně, za jiné, silnější plémě, dobyvši si moci pokorením staršího jinorodého a méně zdatného obyvatelstva.

Šlechta byla zrozena, aby bojovala, vládla a sloužila bohům. Byla mnohem lépe živena než obecný lid, od útlého mládí cvičila se ve zbraní, bojových hrách a odvážných sportech, dostávala přesné výchovy i v tradicích rodových i ve složitém rituálu. Její tuhá pravidla byla udržována s nesmírnou svědomitostí, čistota rodu, přednost v poslušnosti a jiné, pořadu hodnosti se týkající předpisy, byly zachovávány s úzkostlivostí, jdoucí do zámezí zdravého rozumu. Přes to však skutečně vynikajícího postavení dostávalo se z pravidla mužům, kteří své okolí převyšovali nejen tělesnou silou a zdatností v boji,

nýbrž také věhlasem vojevůdců a štědrých hospodářů. Pro úzkoprsého lakomce nebylo místa mezi touto primitivní šlechtou, stejně jako ne pro tělesného nebo duševního mrzáka. Byla tu velmi přísná škola života, kterou i nejvyšší rodem musili s úspěchem projít, aby stali se hodnými nejpřednějších hodností kmenových.

Moc měli mužové silní a odvážní, kteří udržovali si své privilegované postavení jen pokud jejich osobní věhlas (»mana«) působil, slabochům nebyl rod nic platen, ač zůstávali držiteli hodností čestných. Čteme-li dějiny havajské, vzpomínáme řeckých reků, jak mám je líčí Homérovy epeje, nebo naši mohutné dynastie Přemyslovců, která vydala tolik vynikajících mužů silných v boji a obratných v politice, jimž rovněž osobní zdatnost byla nevyhnutelnou podmínkou k udržení moci.

Nejskvělejším typem havajského náčelníka byl Kamehameha První čili Veliký, který stal se tvůrcem sjednoceného království. V době Cookově byl Kamehameha pouze jedním z náčelníků úzce spřízněných s »moi« čili králem ostrova Hawaii, teprve po dlouhých válkách sjednotil rodný ostrov pod svou mocí a r. 1795. zmocnil se střední skupiny i Oahu po strašných krveprolitích. Jediný ostrov Kauai uznal ještě později dobrovolně jeho nadvládu. Přesto, že dovedl si velmi vážit svých bělošských rádeů, kteří mu sloužili zejména od výprav slavného anglického plavce George Vancouvera, zůstal vždy věren předpisům svého zděděného náboženství, obětoval bohům i své nepřátele a lidi provinivší se proti rituálním zákazům »tabu«. Ještě jako starý muž dovedl se postaviti dešti kopí, které pevnou rukou chytal nebo odrážel, vynikal i v jiných heroických hrách a byl každým coulem představitelem duševní i tělesné zdatnosti, která dala mu moc a právo zvítěziti a panovati nad velkým počtem jiných, rodem i osobními vlastnostmi vynikajících, a k sebezpečování velmi náchylných a zpupných náčelníků. Po jeho smrti roku 1819 dostala se k moci strana snažící vymknouti se z přísného řádu starých tabu a tím zahájen byl rozvrat, který za sotva sedmdesát let havajský národ zdeptal a již dříve zničil jeho dynastii a největší část šlechtických rodin.

Zoufalý ale beznadějný zápas domorodé aristokracie proti rostoucí převaze cizinců je hlavním obsahem havajských dějin od smrti Velkého Kamehamehy Prvního až do odstranění domorodé dynastie. Možno říci, že vše se spiklo proti hrdému plemeni, které podnikalo co bylo v jeho moci, aby zastavilo neblahý vývoj událostí.

Pro svou polohu uprostřed nesmírné mořské pouště, na křižovatce různých směrů plaveb i zájmů politických, stalo se havajské souostroví velmi brzo předmětem dotěrného zájmu bělošských velmocí, útočištěm a cílem dobrodružných živlů a předmětem rozmanitého vykořisťování. Snad jedinou skutečně ušlechtilou epochou ve stycích bělochů s Havajci byly tři výpravy

Soutěska Nuuanu Pali na ostrově Oahu.
(Podle pohlednice.)

George Vancouvera koncem 18 století. Znamení a ušlechtilý objevitel snažil se všestranně přispět k míru a pokroku na ostrovech, a zapřel se tak, že ani za zavraždění několika členů své první expedice se nikterak nemstil.

Vedle jistého počtu dobrých a svědomitých rádců, kteří byli oporou domorodých dynastií po skoro celé století (již v posledním čtvrtstoletí vlády Kamehamehy Velikého), usadila se tu mezinárodní sebranka těžící nejnevázanějším způsobem z dobrých i slabých stránek povahy domorodců a podporující bez jakéhokoliv ohledu na budoucnost jejich špatné sklony.

Bezuzdná hýřivost, alkoholismus, nemoci nakažlivé, epidemie a proradné i zpupné vystupování samozvaných zástupců velkých zámořských říší podlamovaly morální i fyzickou sílu obyvatelstva, a ubohé domorodé království blyštící se vnějším pozlátkovým leskem klesalo do záhuby, jelikož hlavní jeho opora, národ havajský, vymíral tak rychle, že dosahuje smutného rekordu před jinými kmeny polynéskými, ač ušetřen byl válek, jež na př. na Novém Zélandě a na Samoi způsobily velmi těžké ztráty.

Nebylo by správným celou tuto smutnou historii klásti za vinu snaze o přizpůsobení havajského národa novým řádům, zrušení »tabu« po smrti velkého krále a rychlému zavedení křesťanství. Úpadek havajských domorodců je výsledkem nesmírně složitých vlivů, vyvolaných stykem s jinými rasami,

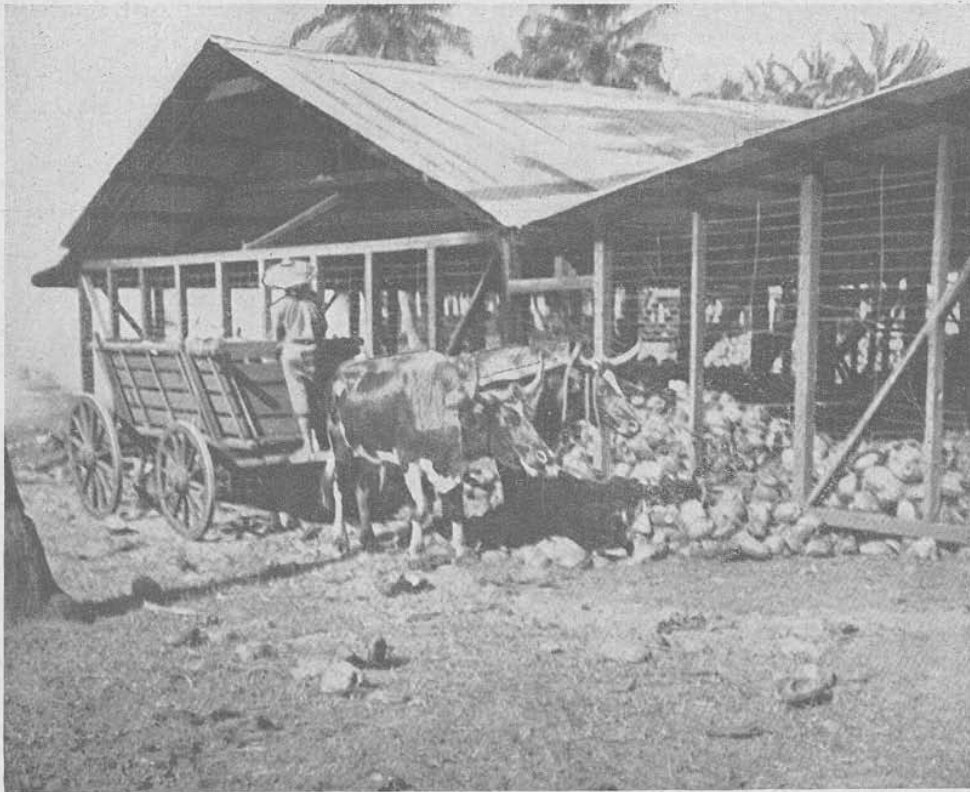
ovšem na prvním místě s bílou, které by byly své účinky uplatnily i kdyby předáci havajští nebyli tak překotně se namáhali získati si i zjevných předností evropské kultury. Již Vancouver zaznamenal veliký úbytek obyvatelstva od výprav Cookových. Patrně prvním stykem s bělochy byly sem už zavlečeny choroby, které domorodce decimovaly.

Synové a příbuzní Kamehamehovi, kteří rychle za sebou následovali na trůně, rozvrátili své zdraví, zemřeli v mladém věku epidemiemi nebo plísními chorobami, ale přes své prostopášnosti byli to typičtí představitelé aristokracie havajské, nadaní, velikomyslní lidé, kteří pouze ve zmatku starých i nových vlivů nedovedli si zachovati rovnováhu duševní a podléhali zhoubě tak rychle, jako přechetní jejich krajané a sourodáci.

Až do odstranění dynastie bojovaly tu dva směry. Demokratický, konstituční zahájen byl ve čtyřicátých letech králem Kamehamehou Třetím, poskytnuvším velmi liberální řády ústavní a osvobození lidu od dosavadního nevolného postavení. Druhý směr absolutistický viděl v konstitučních právech možnost přehlasování vymírajících domorodců rychle se rozmnožujícími cizinci a snažil se odvrátiti cizáckou převahu uplatňováním osobní moci královské a lpěním na starodávných přednostech rychle se stenčující domorodé šlechty. Hlavním představitelem tohoto směru byla sestra krále Davida Kalakauy, princezna Liliuokalani, jež stala se poslední královnou havajskou a byla přinucena učiniti místo zájmům amerických občanů, kteří již před tím stali se po stránce hospodářské pány souostroví.

Zdánlivá samostatnost byla snad jednou z příčin, že úpadek dovršoval se tak rychle, neboť domorodí vládcí nikde nenašli mravní i politické opory, bez níž nemohli podniknouti dílo tak veliké, jako jest přizpůsobení země zcela novým poměrům, naprosto rozdílným od tradic a zvyklostí z minulosti zděděných. Pro vývoj havajského souostroví bylo věru škodou, že nikdy se neuskutečnil protektorát britský, který byl vyhlášen Vancouverem po usnesení veliké rady náčelníku r. 1794. Britská vláda nikdy neuznala této smlouvy a nestarala se o uskutečnění humanních návrhů Vancouvrových.

Od plaveb Vancouverových v posledním desetiletí 18. století počet cizích lodí navštěvujících Havajské ostrovy rychle vzrůstal. Od počátku 19. století kotvily tu rády lodí zaměstnané v lovu velryb a tuleňů, a dobrodružní kupci zaměstnaní obchodem s Čínou jali se těžiti ze zdejších zásob santalového dřeva, kupující je od krále i šlechty pro své čínské odběratele. Ještě v poslední době Kamehamehy Velikého byla samostatnost souostroví ohrožována Rusy, kteří za správy Baranova a Rezanova v Aljašce snažili se rozšířiti své panství tichomořské, ačkoliv jeho základy byly nesmírně slabé. Později v třicátých a čtyřicátých létech velmi nepěkné a dlouhotrvale spory s Angličany a Francouzi byly příčinou mnohých pokoření a finančních nesnází pro havajské království. Velmoci ujímaly se ochotně a velmi bezohledně i fiktivních

Dovážení kokosových ořechů k sušárně.

zájmů svých příslušníků, kteří by se ve vlastních jejích koloniích sotva byli vyhnulitěžkým trestům, kdyby tam se dopouštěli stejných nepravostí jako v domorodém státě. Tou dobou bylo již santalové dřevo skoro úplně vykáčeno a tím koruně i velmožům vyschnul hlavní pramen příjmů, které jim sloužily k udržování nesmyslného často přepychu.

Epidemie spalniček a opětovné hrozné zádavy způsobené neštovicemi a chřipkami zmenšovaly se strašlivou rychlostí počet domorodého obyvatelstva. R. 1851 objevilo se malomocenství (lepra), a tak se šířilo, že již r. 1865 bylo zavedeno povinné vyvážení nemocných na ostrov Molokai do území uzavřeného před stykem s ostatním světem. Lze za to míti, že počátkem devatenáctého století počet domorodců byl jistě více než 150.000, (odhaduje se i na 200.000), při prvním skutečném sčítání r. 1832. bylo ho 130 tisíc, ale již o čtyři léta později pouze 108 tisíc r. 1850 zůstaly jen 84 tisíce, roku 1872 padesát sedm tisíc a r. 1896., tři léta po zrušení domorodého království či-

nili čistokrevní Havajci méně než třetinu všeho obyvatelstva (31.000)! Dnes i se smíšenci tvoří sotva šestinu.

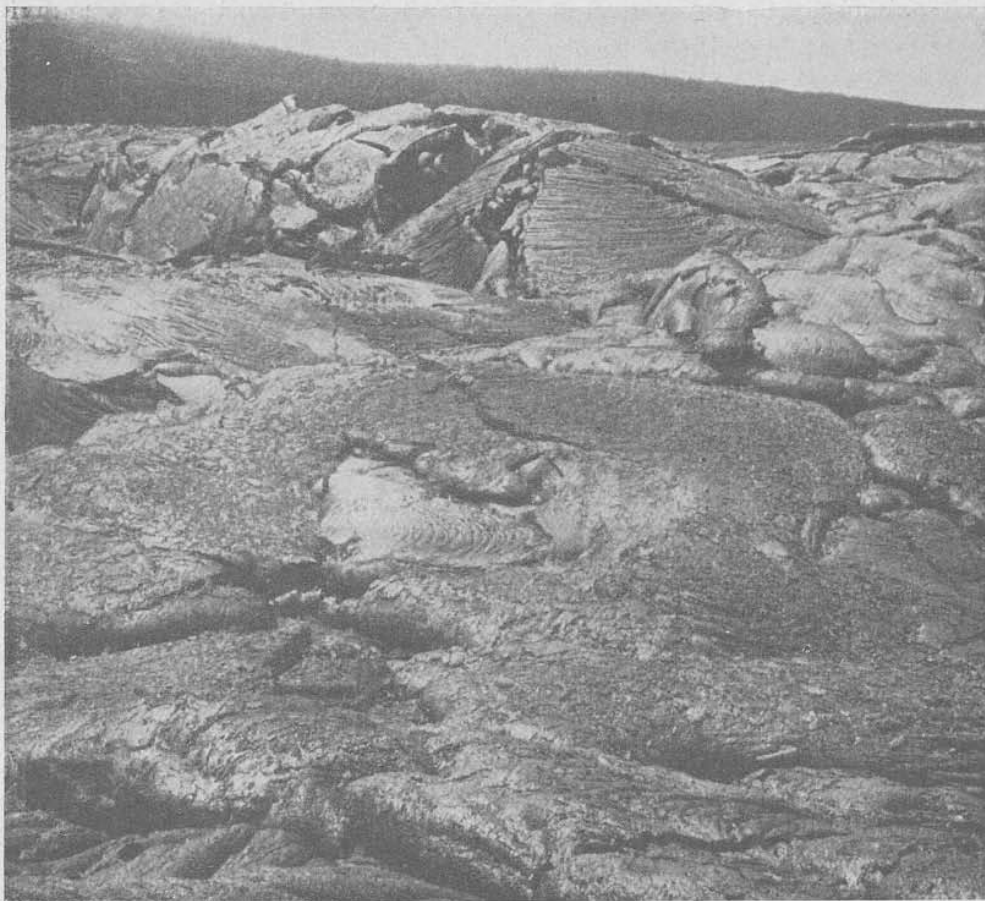
Zhouba havajské šlechty pokračovala ještě rychleji, z rozsáhlého příbuzenstva Kamehamehů zbývala v sedmdesátých létech jen jediná královna Emma, vdova po Kamehamehovi IV. a král Kalakaua se svou sestrou Liliuokalani byli také posledními zástupci jiného dříve velmi početného rodu. Vymírání mládeže, bezdětnost, podléhání dospělých chorobám poměrně v mladém věku, byly zhoubné jevy, působící rychlé klesání počtu domorodců.

Pro rostoucí nedostatek pracovních sil byly pokusy o zavádění nových kultur dlouho bez hospodářských výsledků a teprve dovážení cizích dělníků a otevření země přistěhovalcům způsobilo obrat v létech sedmdesátých.

Tou dobou již starší anglický vliv udržovaný výbornými rádci ještě z doby Kamehamehy Velikého, byl z velké části vystřídán americkým, američtí občané zahájili plantážní hospodářství s velmi dobrými, praktickými výsledky a také politická váha Spojených Států vzrůstala, jak se z prvu zdálo, pro dobro země, a k lepší její ochraně před hrabivostí jiných států a jejich příslušníků. Rozvoj pěstění třtiny cukrové byl hlavní zásluhou amerikanisovaného Němce Spreckela, jehož podniky vzkvétaly rychle, když k čínským dělníkům přibývali značným počtem Portugalci z Madeiry a z Azorských ostrovů a od let osmdesátých mocným přívalem též Japonci, kteří stali se brzo nejpočetnějším živlem obyvatelstva.

Spojené Státy Americké byly dlouho velmi nezištným přítelem Havajského království; přátelství bylo opětovně zpečetěno královskými návštěvami v Americe, kde dostávalo se jim velmi sympatického a okázalého přijetí, ale v létech osmdesátých vzrostl vliv amerických plantážníků a jiných podnikatelů do té míry, že jal se ohrožovati dosavadní, třeba zdánlivá práva dynastie i domorodého obyvatelstva na politickou moc. Rozpoutal se ostrý zápas vedený často násilnými prostředky a konečně roku 1893 byla definitivně odstraněna monarchie a američtí občané jali se rozhodovati otevřeně o politických osudech souostroví. Převrat byl proveden pod ochranou námořníků vyložených z americké válečné lodi a provisorní vláda provedla vyhlášení havajské republiky, když právě nastoupivší demokratická vláda presidenta Clevelanda zamítla připojení souostroví k Spojeným Státům. Teprve nové vítězství strany republikánské roku 1897 změnilo poměry ve prospěch formálního provedení anexe a r. 1898 zákonodárné sbory obou států schválily novou smlouvu, kterou republika havajská stala se teritoriem americkým.

Plnoprávními občany teritoria jsou ti, kdož umí čísti a psát anglicky, nebo havajsky. Přednost anglické řeči byla provedena též formálně, zejména v soustavě vyučovací, a v posledních létech rozpor o právo Japonců míti své vlastní školy, kde učí se jazykem a písmem japonským, přispějí hodně k přirostění plemenného a politického citění také na havajských ostrovech.

V kráteru Kilauey.

Rychlý rozvoj souostroví pod americkým vlivem je zjev velmi nápadný a sympatický; jedinou stinnou stránkou jeho po humaní stránce je nezadržitelné vymírání čistokrevných domorodců. Zdá se opravdu, jakoby ze zbytků domorodého obyvatelstva byla vyprchala životní síla. Přes to, že věnuje se jim mnoho péče a naprosto nelze mluvit o nějakém utiskování, jsou jediným živlem, který odumírá a absolutně i relativně poklesá v poměru k rychle se rozmnožujícímu cizorodému obyvatelstvu. Statistika obyvatelstva dle věku ukazuje nápadně malý počet dětí u čistokrevných Havajců v poměru k ostatním plemenům v souostroví usedlým.

Zdá se, že rychle se množící smíšenci Havajců s Evropany i s Asiaty vytvoří nový typ, který do jisté míry nahradí úbytek domorodého obyva-

telstva. Smíšený živel rychle vzrůstá a vyznačuje se vlastnostmi, které mluví příznivě pro jeho zdravou a úspěšnou budoucnost.

Američané necítí odporu k polynéskému plemeni a míšenci mezi bělochy a Havajci mají ve společnosti plnoprávné postavení, zejména pocházejí-li po domorodé straně z některého aristokratického rodu. Duševní i fyzický typus těchto míšenců je velmi dobrý a znalci slibují si od něho příznivý vývoj.

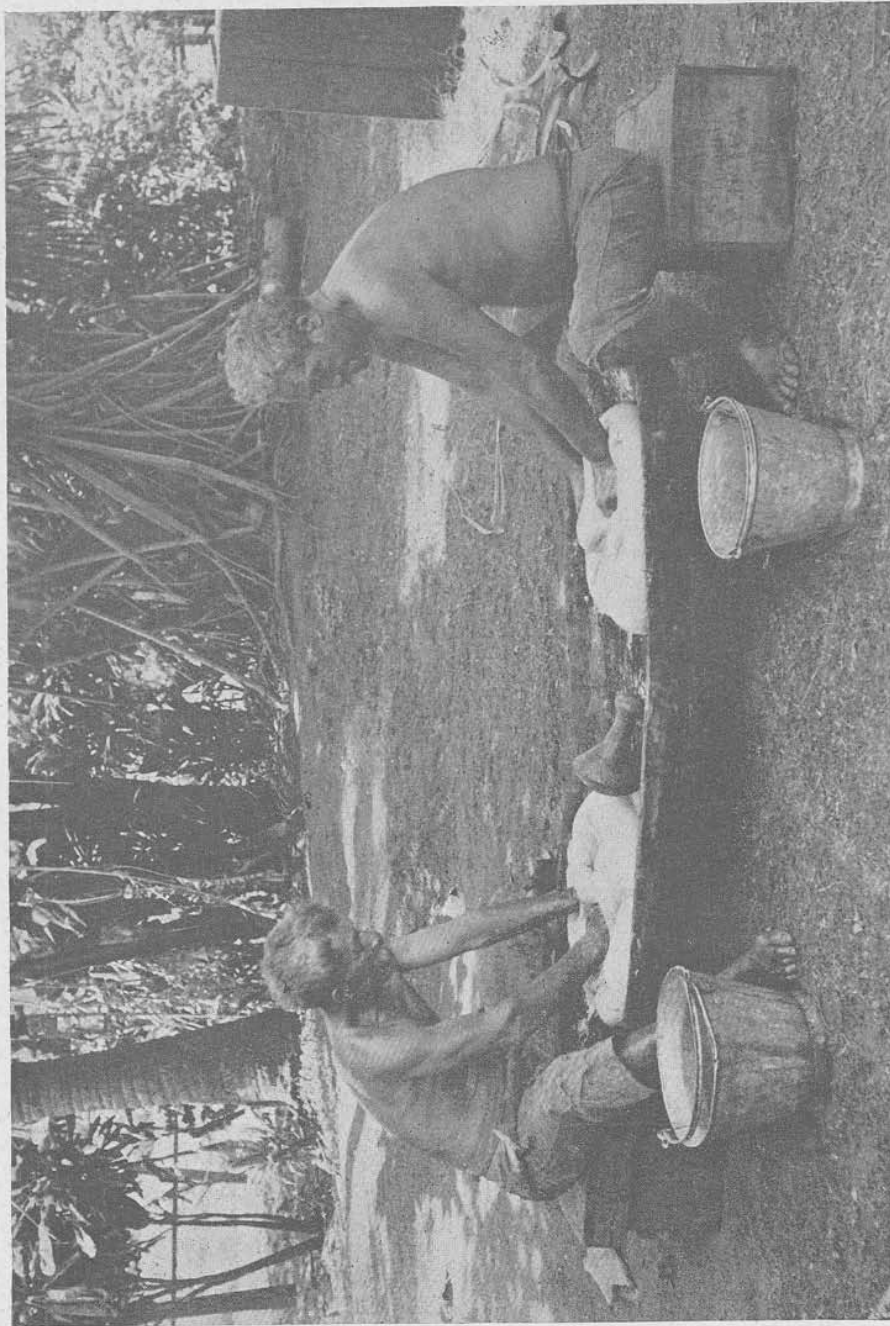
Způsob, jakým Američané chovají se k tradicím a památkám havajské samostatnosti, zasluhuje všeho uznání. Vynikající vlastnosti králů a předáků domorodých jsou předmětem skoro legendárního uctění, ústavy, budovy a pomníky připomínající královskou minulost, těší se úctě až podivně jímající a přece velmi taktní. Je činem vzácného porozumění pro zbytky polynéské kultury, že Bernice Pauahi Bishop Museum bylo vybudováno jako velký badatelský ústav a nadáno bohatými prostředky také americkými mecenáši, aby v Honolulu vytvořilo se ústředí pro soustavný výzkum Polynésie po stránce přírodovědecké, antropologické i národopisné.

Ta okolnost, že příslušníci nejpřednějších rodů havajských velmi brzo přiklonili se k nové kultuře a snažili se spojití mnohé stránky své tradiční domorodé civilizace s novými prvky, měla velmi příznivý vliv na dochování poměrně velmi podrobného a spolehlivého obrazu o duševním, společenském i hospodářském stavu havajského obyvatelstva, jak se zachoval až do doby, kdy novoty získávaly si valem převahu.

Děje posledních desítek let havajského království sotva kdy budou plně vyjasněny. Domorodým držitelům moci ztrácela se půda pod nohama, neboť vlastní Havajci, kteří byli hlavní oporou monarchie klesali rychle na menšinu obyvatelstva. Američtí občané usedlí na souostroví dožadovali se stále většího vlivu na řízení veřejných záležitostí a naléhali na to, aby dostalo se jim plných občanských práv a zastoupení v zákonodárném sboru i v nejbližším okolí mocnáře.

Proti dusivé převaze amerického vlivu chtěla se monarchie zachrániti stůj co stůj. V letech osmdesátých děly se pokusy o založení havajského protektorátu nad ostrovy Gilbertovy i nad Novými Hebridami i vyjednávalo se o spojení s královstvím samojským i tongajským. Mimo to snažila se dynastie získati si oporu u jiných velmocí proti rostoucí převaze americké. Když nenašla příznivé půdy u Anglie začala se patrně zajímati o podporu japonskou.

Stěhování Japonců na Havajské ostrovy bylo povoleno vládou japonskou roku 1884, za šest let bylo již přes deset tisíc Japonců na souostroví a počet jich velmi rychle vzrůstal. Jest velmi pravděpodobno, že v posledních letech vlády krále Kalakauy i za královny Lilinokalani docházelo k intimnějším jednáním s japonskou vládou, a že snaha Japonska, získati v Havajském krá-

Havajci hneřou »poi« z tara.
(Baker Studio, Honolulu.)

lovství vlivu úměrného významu velikého počtu japonských přistěhovalců, byla jednou z hlavních příčin ostrého postupu americké strany, který patrně děl se s vědomím a snad i s podporou vlády Spojených Států, dokud republikánská strana byla u vesla.

Ze současných projevů lze právem souditi, že vůdcové amerického hnutí v Havajském království byli si plně vědomi významu, jaký souostroví má pro budoucnost, a hodlali, stůj co stůj, zachrániti je pro Spojené Státy Americké.

S toho hlediska bylo svržení poslední královny, která byla podle všeho opovředným nepřítelem americké převahy, a byla by se proti ní spojila s kým-koliv, velikým státnickým činem, neboť jím byl učiněn konec všem pokusům o založení politického vlivu japonského na souostroví. Jak velké tu hrozilo nebezpečí dokázaly hned události let nejbližších. Vítězná válka proti Číně dala Japonsku rázem velmocenské postavení v Tichém oceáně a těžkosti, které Havajská republika měla s japonskými přistěhovalci a s vládou japonskou, jako jejich ochránkyní, hned v letech 1896 a 1897., učinily zcela zjevným nebezpečí, které hrozilo rozmachu amerického vlivu již několik let dříve.

Sebevědomé vystoupení Japonska bylo zajisté jednou z hlavních příčin proč anexe Havajské republiky Spojenými Státy byla pak provedena s rychlostí skoro překotnou.

Havajské souostroví svou polohou v širém Velikém oceánu, na křižovatce cest spojujících všechny končiny přiléhající k největšímu z moří naší zeměkoule, dává velmoci, získavší si je jako oporu pro své, loďstvo nesmírný náskok proti všem politickým i hospodářským rivalům o Tichomořskou oblast. Právem lze říci, že jest strategickým klíčem k ovládnutí oceánu a k získání obchodní převahy na celém jeho obvodu.

Tichý čili Veliký oceán se všemi svými ostrovy i částmi okolních pevnin, které k němu mají spád a vysílají své řeky, tvoří podivuhodně jednotnou oblast, která spojena je v jeden veliký celek množstvím činitelů stěžejní důležitosti. Tvar, geologická povaha, horopisné i vodopisné poměry i vývoj lidských plemen v jeho obvodu dokazují nápadnou jednotnost a soustřednost Tichého oceánu, která přirozeně musí se uplatniti také v problémech politických a hospodářských.

Po stránce geologické stavby je význačným rysem celého Tichomoří, že je obklopeno ze všech stran horskými soustavami, jejichž průběh a směr je více méně rovnoběžný s jeho okraji. Horstva ta mají mnoho příbuzných a souznačných vlastností. První pozorný pohled na globus nebo na mapu, nezakreslující příliš pravých rozměrů na zeměkouli, ukazuje, že celá nesmírná prostora oceánu je obklíčena pásem, v němž leží proti sobě velmi blízko vysoká horstva a největší hlubiny mořské, táhnoucí se pod úpatím pevnin i ostrovních řetězů, jako dlouhé a poměrně úzké příkopy.

Přečetné sopky činné i dřímající, stejně jako pásma smutně pověstná

V kokosníkové plantáži.

hojnými katastrofálními zemětřeseními, širokým pruhem prostírají se podél okrajů hlubomořské pánve, která také v přechetných svých souostrovích, výčnělcích podmořských hřbetů, byla jevištěm nadmíru složitých změn v povrchních vrstvách zemské kůry.

Přes to, že je největší hladinou vodní na povrchu zemském, Tichý oceán je pojítkem mezi zeměmi jej obklopujícími do mnohem větší míry, než by se mohlo předpokládati.

Tato jeho úloha byla velmi význačná již v dávných dobách šíření lidstva. Je nejvýš pravděpodobno, že Amerika byla původně osídlena z této západní strany a ne přes Atlantický oceán. Že několik vln obyvatelstva dostalo se přes Tichý oceán do Nového světa, dokazuje příbuznost amerických domorodců po stránce anthropologické, lingvistické i kulturní k národům Východní Asie a tichomořských souostroví. Pro nejstarší stěhování patrně jediná schůdná cesta byla daleko na severu přes Behringovo moře i po ře-

tězu Aleutských ostrovů, kde pravděpodobně ještě v době ledové široký pás souše spojoval dnešní eurasijskou i americkou pevninu v jeden celek. V pozdějších dobách však, pokročilejší kultury byly zanášeny do Ameriky plavci, kteří dilem bezděčně, dilem snad také zcela vědomě dostali se přes oceán, jednak na severu ve vleku teplého proudu Kuro-šivo, jednak na jihu z Polynésie přes ostrov Velkonoci.

Kdežto Atlantický oceán je jakoby umělou brázdou rozpojující násilně dva světy, jejichž pradávne úzké vztahy byly přetrženy v pozdější geologické minulosti. Tichý oceán přes mnohem větší svou šířku neodeizuje, ba spojuje souše geologickou stavbou a vývojem si příbuzné. Proto až do doby velkých objevů v patnáctém a šestnáctém století, Atlantický oceán zůstává zejíci mezerou v obydlené zemi, s jedinou výjimkou nedávno před tím přervaných normanských podniků na dalekém severu, které odumřelý nenechavše trvalých následků na americké půdě. Také souostroví atlantického oceánu jsou bezvýznamná pro šíření lidstva v dobách starších; zůstávala převahou neobydlena až do pozdních objevů středověkých a nikdy nenabyla ani té politické a hospodářské důležitosti, jako tichomořské skupiny ostrovů, třeba méně hustě osídlené a méně úrodné.

Havajské souostroví leží skoro ve středu té části Tichého oceánu, která má hospodářský, kulturní i politický význam. Vylučuje se tu přirozeně ona část Jižního moře, která leží na jih od souostroví polynéských a Nového Zélandu, jelikož není tam ostrovů schopných pro trvalé osídlení.

Je nesmírně cenným opěrným bodem pro dopravní linie transoceánské i pro válečné loďstvo americké. Spolu s Manilou na souostroví Filipinském, Guamem a Pago-Pagem tvoří základní body amerického rozpětí po Tichém oceáně a je stěžejním kamenem tohoto čtyřuhelníku, bez něhož ostatní tři posice neměly by významu.

Dojde-li jednou k zápasu o přednost na Tichém oceáně i na jeho obvodu, bude Havajské ostroví strategickou državou prvního řádu. Bez něho byly by operace amerického loďstva na straně asijské nemyslitelný pro tuze velikou nepřerušenu vzdálenost ostatních stanic od amerického pobřeží.

Je to tragickou náhodou moderního vývoje historického, že životní zájmy Japonska a Spojených Států Amerických dostávají se do rozporu tak naléhavého, že naděje na jeho smírné rozřešení v budoucnosti jeví se dosti nepravděpodobnou.

Ironií osudu je, že byly to právě Spojené Státy Americké, jež Japonsko přiměly k opuštění staleté uzavřenosti, a byly mu podporou v prvních krocích po cestě moderního pokroku.

Když po důrazném vyzvání americkým loďstvem r. 1853 odhodlalo se Japonsko nejen otevřít několik přístavů cizím lodím, nýbrž samo naučiti se znáti a přijmouti užitečné stránky bělošské civilisace, diploma-

Havajci při vaření.
(Baker Studio, Honolulu.)

tické kruhy velmočí naprosto nepochopily význam tohoto rozhodnutí.

Japonsku dostávalo se všeobecného uznání a povzbuzení za mílové kroky v přijímání nové kultury. Horlivost, se kterou bělošské moci pracovaly k probuzení Japonska byla ve skutečnosti nadmíru naivní. Odpovědní jejich zástupci patrně si nikdy doopravdy neuvědomili, kam nutně povede ostražitě vybírání všeho, co novodobá kultura mohla poskytnouti k posílení a novému vyzbrojení národního státu japonského, který byl tuhou tisíciletou izolací a kázní spojenou s nezkrotnou houževnatostí a vytrvalostí vychován pro politickou i válečnickou podnikavost. Je opravdu s podivem, že také dlouho přehlížel a přezíral se pravý stav Japonska po populační i národohospodářské stránce. Ostrovy přelidněné, celkem chudé, nemohly na dlouho uživit rychle se rozmnožující pracovité a podnikavé obyvatelstvo, jakmile se mu ukázala cesta do zámoří a ke snazší hmotné civilizaci.

Evropa ani Amerika nesnažily se až do let devadesátých proniknouti do stěžejních vlastností národního bytu i charakteru japonského, a bavily se jen tím, co v podivuhodné té zemi bylo překvapujícího a krásného, poznávaly dychtivě díla kultury po estetické stránce svérázné a nesmírně zjemnělé. Zapomněly se tázati, proč tito ostrované tolik se snaží, aby osvojili si jen technické vědecké a vojenské vymoženosti bělošské kultury; nezajímaly se ani o fakta populační a hospodářská.

V popředí mezi učiteli Japonska byly Britská říše a Spojené Státy. Brzo však vedle nich uplatnilo se též Německo měrou zvláště vynikající. To získalo si znamenitý podíl na tak zvané civilizační práci v Japonsku, neboť duch i soustava německého a zvláště pruského státního vojenského zřízení nejlépe odpovídaly potřebám oficiálního národního obrodného hnutí japonského. Toto rozvíjelo se iniciativou císařského dvora, vysoké šlechty, potomků mocných feudálních pánů (daimiů) i nižší šlechty (samurajů) velmi opatrně a prakticky střízlivě, tak aby neohrozilo společenského ústrojí říše utvrzeného tisíciletým klidným vývojem bez násilných cizích vlivů.

Havajské království bylo snad první zemí mimo nejbližší okolí japonského souostroví, kam vrhl se proud japonských vystěhovalců a mohl být předzvěstí politických nároků. Energické zakročení Američanů, majících důležité hospodářské zájmy na tomto souostroví, překazilo v zárodku přípravy k provedení jedva započatých plánů na získání území, které mohlo být velmi přívětivým domovem pro japonskou emigraci. Anexe Havajského souostroví a skoro současné vítězství nad Španělskem změnilo naprosto poměr Spojených Států k problémům tichomořským a tím i k Japonsku.

Ještě po vítězné válce Japonska proti Číně Amerika nepřipojila se k velmocem, které přinutily vítěze, aby spokojil se s kořistí mnohem menší, než jakou se z prvu osamocená Čína již odhodlala mu podstoupiti.

Tradicionální přátelská politika Spojených Států dostala jinou tvářnost

teprve tehdy, když se ukázalo, že přílišné sesílení Japonska mohlo by znamenati skutečné nebezpečí pro jejich vlastní zájmy, které obsazením Filipín a rozmachem amerických dopravních linií i obchodních zájmů ve Východní Asii nabyly velmi hmotných rysů.

Nové velké vítězství Japonců nad ruskou říší bylo ještě větším překvapením světa nežli vítězství jejich nad zaostalou Čínou. Americké veřejné mínění bylo za války převahou na straně Japonska, ale Spojené Státy Americké k velikému zklamání Japonců postavily se v čelo velmocí, které byly v popředí snah, aby choutky vítězů byly udrženy na uzdě, a přinutily je, aby spokojili se s velmi skromnými podmínkami mírovými.

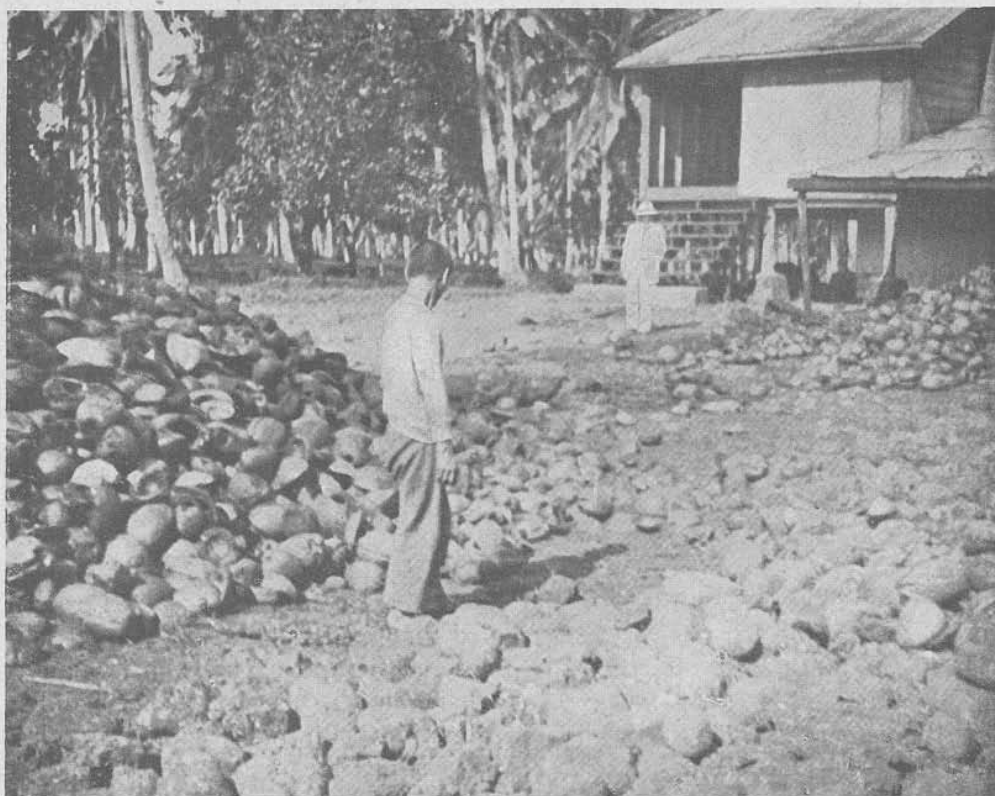
Smlouva míru uzavřená pod přátelským dozorem Američanů v Portsmouthu ukázala japonskému národu doopravdy, jak daleko sahá politické přátelství všech velmocí bělošských, Spojených Států nevyjímaje. Japonci čekali znamenitý územní zisk, mocné rozšíření své říše, i značnou náhradu válečnou za obrovské oběti, kterými se zakrváceli. Dostalo se jim ještě trpčícího zklamání, než po válce s Čínou. Velmoci s radostí uvítaly pokoření mocného soka ruského, ale nedopřály Japonsku, aby svého vítězství využítkovalo. Přinutily je unavené a oslabené, aby spokojilo se jen s nepatrným rozšířením své přímé državy.

Skoro současně s egoistickým zakročením Spojených Států v otázce mírových podmínek také chování se americké veřejnosti v tichomořských státech a zejména v Kalifornii přispělo k vytvoření nové mentality japonské vzhledem k Americe. Vítězní a ve svých nadějích zklamání Japonci uvědomili si v míře mnohem větší, nežli dotud, nedůstojná omezení, kterým japonští vystěhovalci byli podrobováni v zemích, které se snažily své dělnictvo, řemeslníky i zemědělce bílé pleti, chrániti před nerovnou soutěží Asiátů, zvyklých na mnohem nižší a levnější životní úroveň.

Příkrý, místy i násilný postup valné části amerického občanstva proti Japoncům usedlým v Kalifornii a štvání jisté strany tisku, zejména na Dalekém Západě, proti vpouštění japonských přistěhovalců do Spojených Států vůbec, vyvolaly krajní roztrpčení v japonském národě. Vůdčí kruhy americké i japonské byly nuceny použítí velmi energických prostředků, aby vyhnuly se válečnému konfliktu, upokojily své obecnstvo a dospěly ke kompromisnímu řešení nebezpečného problému.

Obě vlády projevíly tu uznávanou umírněnost, ale veřejné mínění se nikdy od té doby zcela neupokojilo.

Situace se změnila a podněty k soupeřství se množily. Ve Spojených Státech sledováno bylo se žárlivostí sblížení Japonska s republikou mexickou, Japonsko bylo podezříváno, že chce si od Mexika najmouti uhelnou stanici pro své válečné loďstvo na pobřeží kalifornského poloostrova. Rovněž stěhování Japonců do Jižní Ameriky budilo obavy, jelikož prý Japonci

Před sušárnou kopry na plantáži kokosovníkové.

budou mezi indiánským i smíšeným obyvatelstvem latinskoamerických republik buditi a posilovati nepřátelské intriky proti Spojeným Státům, které právě panamerickou unií snažily se působiti o zvětšení svého vlivu.

Japonští emisaři všude ve východoasijských koloniích bělošských snažili se mocí působiti vyvolání panasijského smýšlení proti bělochům a na ostrovech Filipinských byli Japonci podezírání ze sympatií k odbojnému hnutí, které Ameriku stálo mnoho krve a peněz.

Nový velmi vážný činitel přistoupil, když Japonsko odhodlalo se ke zrušení korejské samostatnosti. Velmoci s výjimkou Ruska, které s Japonskem se mírně vyrovnalo o vzájemné sféry zájmů, chtěly míti pojištěny své domnělé i skutečné obchodní interesy v Korei i v Mandžusku, a mimo to ještě američtí misionáři jali se podporovati vydatně korejské hnutí národní, nespokojené s japonskou anexí. Korejští nespokojenci a političtí vyhnanci docházejí útulku v amerických misiích, vyhnanci korejští studují v Americe

a nalézají tu obživu, jsouce zároveň stálou hrozbou pro japonské panství ve své vlasti.

Novou nesmírně vítanou příležitostí otevřela Japonsku světová válka. Jako věrní spojenci Anglie, Francie a Ruska, zmocnili se německých kolonií v Tichém oceánu na sever od rovníku i velmi cenné, Němci ovládané oblasti na poloostrově šantungském v Číně. Velmoci zaměstnané evropskou a koloniální válkou nemohly již brániti svých starých nároků a trhů na Dalekém Východě. Japonci skoro bez odporu zmocnili se nesmírných výhod jak v bezbranné Číně, tak i zaplavili svými výrobky tržiště, dříve jim skoro nepřístupná, na všech stranách Tichého i Indického oceánu.

Po válce zúčastnili se Japonci jako formálně plnoprávná vítězná velmoc mírových konferencí, ale bylo jim podrobiti se celé řadě nových a velmi trpkých zklamání. Ani Spojené Státy Americké ani Britská říše nechtěly vůbec připustiti k jednání japonského požadavku na rovnoprávnost lidských plemen a zejména Amerika velmi houževnatě trvala na tom, aby Japonsko vzdalo se všech nároků na politické a hospodářské výsady v Číně, dokonce i na některé z těch, které považovali za svůj válečný výboj na Německu. Současně obrovský rozmach odbytu japonského zboží poklesl, neboť japonské tovary nemohly obstáti v rostoucí soutěži zboží z Ameriky a z Evropy, které s novou intenzitou pronikalo na vzdálená tržiště.

Pravá bojkotová hnutí byla uspořádána proti japonskému zboží Číňany, nejen v Číně samé, nýbrž i v evropských koloniích, kde Číňané mají důležité postavení v přístavním ruchu. Za hlavního podpůrce a snad i vyvolavače těchto úporných hnutí, jimiž japonskému obchodu byly způsobeny obrovské ztráty, považují Japonci Američany, kteří vším způsobem se snaží, aby japonský vliv i rozmach zeslabovali.

Dočasné obsazení Kiaočau a mandát Společnosti Národů nad dříve německou državou v Mikronésii věru nejsou s to uspokojiti Japonce, kteří již již viděli se pány nesmírné oblasti zájmové v Číně, a po několik let skoro nestačili vyvážeti a draze prodávati své méněcenné tovary.

Tak byl hrdý a znamenitě organisovaný japonský národ vždy znovu vržen nazpět v omezené, chudé poměry, hlavně příčiněním svých amerických i evropských konkurentů. Po válce světové na prvním místě byla to Amerika, jež ho přinutila, aby se vzdal své kořisti. Na Ameriku naráží Japonec všude. Amerika chová se nepřátelsky k japonským přistěhovalcům, dusí japonský rozmach v Číně a podporuje na všech stranách činitele Japonsku nepříznivé. Američtí obchodníci a misionáři vystupují okázale proti Japonsku v Číně, v Mandžusku, v Korei, ve Východní Sibiři i jinde.

Pro kolonizaci japonskou jsou ovšem otevřeny Korea, Jižní Mandžusko, málo zalidněný ostrov Jezo čili Hokkaido i Sachalin, ale drsné podnebí těchto oblastí nesvědčí Japoncům, kteří jsou mnohem lépe přizpůsobeni pro teplé

V okolí Honolulu.

oceanické podnebí, nežli pro extrémní zimy, jež působí na ně velmi neblaze.

Japonsko je přelidněná říše, která pro své rychle vzrůstající obyvatelstvo potřebuje nových zemí, nových zdrojů výživy a zisku. Veškeré úsilí válečné, politické i národohospodářské nebylo dosud s to uleviti milionům čekajícím stále netrpělivěji na ovoce všech náporů a obětí.

Japonsko je příkladem velmoci nenasycené, nesaturované, která má méně půdy a prostředků k blahobytu, nežli nutně potřebuje pro zajištění snesitelné budoucnosti svých rychle se množících národních příslušníků. Lid japonský má všechno právo k trpké nevraživosti proti bělochům, zejména proti Američanům, kteří vždy znovu pokořili jeho sebevědomí a stížili mu hospodářské podmínky, ztrpčili existenci. Takové na nejcitelnějších denních ujmach založené nepřátelství je nejnebezpečnější, protože proniká h'uboce i široké vrstvy obyvatelstva, které by jinak sotva měly porozumění pro imperialistickou politiku.

Před světovou válkou ohrožovaly dvě velmoci nedostatečně saturované své okolí, jsouce přelidněním hnány k výbojným plánům. Byly to Německo a Japonsko. Situace Německa byla nepoměrně snazší a příznivější a přece snaha, za každou cenu pojistiti si lepší a jistější budoucnost, vehnala celý německý národ do výbojné války.

Němci nikterak netrpěli útlakem v cizích državách, ba naopak, skoro všude byli vítáni jako dobří a pilní kolonisté. Britská říše, Rusko a Francie šly jim z cesty, uzavíraly s nimi kompromisy o osadní državy, jen aby oddálily nebo odstranily záminky pro útočnou válku. Bylo to vše marno, neboť do německé duše vpilo se přesvědčení, že mírnou cestou nedojde toho, co považuje za budoucí potřebu svého národa.

Japoncům činí se překážky, aby jako vystěhovalci nezaplavovali cizí državy, rozdmychává se proti nim zášť Číňanů a Korejců, japonský vývoz se ubíjí převahou kapitálu amerického až příliš citelně a bezohledně.

Vláda americká snaží se ovšem vším způsobem, aby udržela snesitelné, ba přátelské styky s Japonskem, ale veřejné mínění je ostře protijaponské a to, co část amerického tisku a americká diaspora ve Východní Asii podniká proti japonským zájmům a citům, je opravdu těžko snesitelné pro sebevědomý, dosud vždy vítězný národ, který svou kulturu považuje nejméně za rovnocennou s evropskou a americkou.

Je otázkou, jak dlouho podaří se rozvaze státnických kruhů udržeti převahu nad spodními proudy. Právě ve světové válce se ukázalo, že ve skutečnosti cítění veřejnosti a zejména tak zvané a oficiálními kruhy často přezírané spodní proudy platí v napiatých situacích více, nežli sebe lépe odůvodněná zdržlivost vedoucích osob zahraniční politiky.

Situace byla velmi kritická v té době, kdy my jsme projížděli, a přistřovala se ještě až do roku 1924, od té doby nastalo dosti nápadné ochlazení bojovného smýšlení na obou stranách, a zdá se, že nebezpečí válečné srážky je na nějakou dobu odstraněno.

Je velmi pravděpodobno, že jedním z činitelů působících jako sprecha na horké hlavy na obou stranách je velmi rozhodné vystoupení britské říše, která vybudováním námořní základny v Singapore stane se třetím, v každé situaci velmi mocným činitelem na Tichém oceáně. Jak v Americe tak i v Japonsku dochází asi vítězství úvaha, že při zápase jich obou třetím radujícím se by byla britská říše.

Američtí občané vidící před sebou jen své úspěchy, spoléhající na panamský průplav, na technickou a hospodářskou převahu své vlasti, velmi snadno přeceňují převahu Spojených Států nad Japonskem.

Ve skutečnosti přemoc americká není tak veliká, jak by se zdálo při povrchním srovnávání sil obou velmocí.

Stanice válečného loďstva amerického na Filipinském souostroví a na

Lávové jezero, Halemaumau.

Guamu nejsou v snadném dosahu pomoci, nejsou bezpečnou základnou pro větší akce válečného loďstva.

Samo Havajské souostroví a zdejší jistě znamenitě vybudovaná námořní základna, Pearl Harbour nejsou tak bezpečné proti japonskému útoku, jak by si Američané rádi namlouvali. Na Havajských ostrovech je příliš mnoho Japonců, skoro polovina veškerého obyvatelstva, a jejich loyální chování ke Spojeným Státům není nikterak zajištěno pro případ, že by japonské loďstvo se pokusilo o útok. Chování havajských úřadů k jazykovým nárokům japonským v posledních letech bylo velmi nepříznivé a věru nebezpečně poškozovalo dobrou shodu, která dosud aspoň na venek mezi bílým a japonským obyvatelstvem v teritoriu trvala.

Vystřízlivění myslí, jde-li opravdu dosti hluboko, bude jen na prospěch obou států, neboť rozhodné vítězství ve válečném konfliktu bylo by nad-

míru těžkým oříškem pro oba soupeře, a kdyby se oba vydatně oslabili, došlo by k narovnání, které by bylo ku prospěchu kohokoliv, jen ne právě obou se zakrvácejících států.

Je velmi potěšitelným zjevem, že v podnikavých kruzích havajských velmi dobře se chápe význam míru pro občanský blahobyt a podporují se nadmíru rozumně nové snahy a podněty, které mají být důležitým pomocným činitelem k udržování dobré vůle mezi státy a národy majícími zájmy své v tichomořské oblasti.

Znameníť hospodářský vývoj havajského teritoria a vědomí veliké mezinárodní důležitosti jeho dodává zdejším činitelům značného sebevědomí. Nesmí se podceňovati, že souostroví, ač plocha jeho je o čtvrtinu menší nežli Morava, obyvatelstva málo přes čtvrt milionu, a jeho zdroje nerostné nepatrné, má znamenitý význam pro Spojené Státy jako velmi vydatný dodavatel cukru a ananasů. Vývoz havajský měl cenu v roce 1923 přes sto milionů dolarů, skoro výhradně do Ameriky, a odhadnutá cena národního majetku havajského obyvatelstva činila přes miliardu dolarů! Zemědělství havajské je velice pokročilé. Byly tu učiněny vskutku dalekosáhlé pokroky v pěstění třtiny cukrové a ananasů osvětlenou a energickou součinností združených podnikatelů, mnohé hroživé krise podařilo se přemoci včasnou organizací ochrany a veškeré inteligentní kruhy zdejšího obyvatelstva jsou ve vzácné míře prochnuty přesvědčením, že v dobrovolné spolupráci a včasné iniciativě je základ pokroku a blahobytu.

Ta okolnost, že zbíhají se tu linie spojující všechny končiny Tichého oceánu, dala podnět k založení tak zvaného panpacifického hnutí, které chce dosáhnouti součinnosti všech států v Tichomoří zúčastněných k podnikům, které povznesou vzájemné poznání, budou ku prospěchu mírumilovným stykům a společnému snažení na zlepšení dosavadních poměrů na nejrůznějších polích lidského podnikání.

Myšlenky založení panpacifickou organizací ujaly se horlivě jak úřady tak i korporace združující pokrokové občany, neboť všem bylo jasno, že akce toho druhu může jen povznést zájem o Havajské ostrovy v krajích na všech stranách Tichomoří a bude jistě ku prospěchu turistickému ruchu, jenž stává se velmi cenným zdrojem příjmů pro značný počet obyvatelstva.

Na uskutečnění svazu panpacifického získal si největších zásluh žurnalista Alexander Hume Ford, jenž s nezdolnou energií a velikým sebezapřením dovedl zdolatí překážky, které nevšímavost a podceňování stavěly v cestu provedení prvních pokusů organizačních.

Ačkoliv se s pracemi začalo teprve po skončení války, dosáhlo se toho, že již na léto roku 1920 byla do Honolulu svolána první vědecká panpacifická konference, která byla obelána delegáty ze Spojených Států, z Kanady, z Filipinských ostrovů, z Austrálie, z Nového Zélandu, z Japonska a z Číny,

V kráteru Kilauey.

a vykonala mnoho přípravné a orientační práce k zahájení vědecké součinnosti k probádání mnoha důležitých problémů v nejrůznějších oborech poznání. Resoluce a přání kongresu byly delegáty tlumočeny vládám a vědeckým institucím, které je vyslaly, a již na druhé konferenci panpacifické, zasedavší v srpnu a v září (v jižní zimě) 1923 v Australii, bylo konstatováno, že v mnoha směrech byly práce velmi slibně zahájeny skoro všemi účastněnými činiteli. Byly stanoveny hlavní směrnice pro anthropologické probádání Polynésie, zjištěna nutnost botanického probádání moře i zemí přiléhajících k Tichému oceánu, vysloveny zásady, jakými třeba prováděti šetření hospodářských zdrojů mořských zejména při rybolovu, umluvena součinnost a dělba práce mezi biologickými stanicemi i příbuznými výzkumnými ústavu vědeckými. Velmi důležité pokyny pro soustavnou práci byly prodiskutovány též v oboru vulkanologickém i seismologickém, stanovena kooperace geologů na výzkumu zvláště zajímavých jevů rozšířených po různých

stranách Tichomoří a učiněny kroky k sjednocení meteorologického a oceano-
grafického výzkumu Tichomořské oblasti.

Třetí vědecká panpacifická konference bude zasedati v létě 1926 v Ja-
ponsku a očekává se, že již také státy latinské Ameriky účastní se její
prací ve větším počtu.

Cizí učenci měli při zasedání v Honolulu příležitost seznámiti se s vě-
deckými podniky pořádanými havajskými ústavy i se zajímavostmi zdejší
přírody. První konference přinesla havajskému teritoriu očividný prospěch,
neboť vědečtí pracovníci ve svých vlastech přednáškami i tiskem šířili
nejvyšší lichotivé zprávy o souostroví, které poskytuje tolik poutavého a
krásného, těšíc se zároveň nesmírně příjemnému podnebí, lákajícím stejně
zdravé, jako i zotavení hledající.

O rok později (1921.) konaly se v Honolulu dva kongresy: nejprve četně
navštívený sjezd paedagogický, pak o něco později velmi značné shromáždění
žurnalistů z nejrůznějších končin Tichomoří. Roku 1922 bylo provedeno
úspěšné zasedání panpacifického obchodního sjezdu a na rok 1924. děly
se horlivé přípravy, aby sešli se tu činitelé zajímající se o konservační
hnutí v nejširším smyslu. Měly býti stanoveny cesty, jak dosíci mezinárodní
součinnosti k zachování přírodních i historických památek i k chránění
zdrojů surovin podléhajících zkáze nerozumným vykořisťováním.

Zvláště příznivé výsledky slibovali si přátelé účelné ochrany mořských
ssavců, ryb i jiných lovných zvířat mořských, od společného provádění
různých opatření směřujících k zabránění dravého a bezmyšlenkovitého
hubení užitečné zvěře mořské.

Zajímá jsem se za našeho pobytu v Honolulu o podnikání panpacifické
unie a dostalo se mi mnoha informací, které ukazovaly, jak všichni veřejní
činitelé bez rozdílu snažili se o zdar sjezdů, jichž účastníci roznegli do
širého světa lichotivé zprávy o půvabech souostroví a znamenité pohotovosti
jeho občanů.

K velikému svému žalu nepotkal jsem se však s duší celého podniku
ředitelem panpacifické unie A. H. Fordem, který krátce před naším příjezdem
vydal se na informační a agitační cestu na asijský východ. Doufal jsem,
že aspoň někde v Japonsku nebo v Číně naskytne se mi příležitost s ním
se seznámiti, ale zvláštní náhodou navštívil stejná místa vždy o ně-
kolik dní dříve, nežli my jsme tam dojeli. Poznali jsme všude účinky
jeho propagační činnosti. Noviny přinášely mnoho sympatických článků
o panpacifické organisaci, o jejích dosavadních výsledcích i o měsíčníku,
který A. H. Ford vydává v Honolulu k šíření jejích zájmů.

Na všech stranách byla projevoována naděje, že panpacifická unie stane
se vskutku důležitým nástrojem míru a vzájemného poznání národů a států
seskupených v tichomořské oblasti.

Na neštěstí v mezinárodních problémech politických a hospodářských zřídka rozhoduje rozumná umírněnost. Tam, kde životní zájmy dvou, nebo více pasivních říší se setkávají, lze sotva doufat ve smírné rozřešení otázek, které příliš hluboko zasahují do existenčních podmínek početných politicky uvědomělých vrstev obyvatelstva.

XXIV

PRVNÍ DOJMY V JAPONSKU

»TENYO MARU«. »GLOBETROTEŘI«. PŘÍJEZD DO JOKOHAMY. V KRUHU ČESKO-SLOVENSKÉHO VYSLANECTVÍ. TOKYO PŘED ZEMĚTŘESENÍM. POMNÍK MEIDŽIŮV. JAPONSKÝ TRADICIONALISMUS. HOMMONDŽI. JOKOHAMA A HARA PARK.

stoupením na veliký parník »Tenyo Maru«, patřící japonské paroplavební společnosti »Toyo Kisen Kaisha«, udržující pravidelné linie z japonských a čínských přístavů do San Francisca i do Jižní Ameriky, ocitli jsme se rázem v novém prostředí. Jedenáctidenní velmi klidná a příznivá plavba poskytla nám hodně příležitosti ke studiu dvou vrstev společnosti, které jsme dosud z blízka nepoznali, japonské inteligence i amerických turistů, cestujících pro zábavu na asijský východ.

Pojátkem mezi těmito dvěma živly, z nichž skládalo se obecnstvo cestující po »Tenyo Maru«, byl jediný bělošský důstojník lodní, který zastával úlohu pořadatele zábav a zprostředkovatele styků mezi bílými pasažéry a japonskými důstojníky. Je přirozeno, že se k úloze takové nejlépe hodil žid a nelze upřít, že náš »impresario« dovedl s houževnatostí vlastní své rase sestavit hodně bohatý program, který pro všechny, kdož ještě nebyli v japonském prostředí, měl mnoho zajímavého a poučného.

Skoro polovina cestujících byli Japonci, vracející se domů po delším pobytu na Havajských ostrovech nebo ve Spojených Státech. Většinou šatili se po evropsku, ale drželi se hodně pro sebe, trávíce mnoho času rozhovory v malých skupinách. Mezi japonskými dámami byly tu dva různé typy, jedny dávaly přednost svému národnímu kroji a vystupovaly velmi skromně a rezervovaně, druhé — menšina — rády se šatily po evropsku, byly mnohem volnější ve vystupování, účastnily se velmi horlivě debat se svými mužskými krajany, nešetříce při tom úzkostlivě naučené tradiční pósy, a rády promluvily i s bílými spolucestujícími, snažíce se jim dokázat, že naprosto nejsou za nimi v pochopení pro politické i jiné časové otázky. Lodní důstojníci znali patrně málo anglicky, drželi se celkem hodně stranou společnosti a dbali velmi přísně na správné vykonávání služby.

Mužstvo lodní byli Japonci znamenitě disciplinovaní, ale stewardské služby vykonávali Číňané, hbití a ochotní k službám, za něž kynula jim nějaká mimořádná odměna, svárliví mezi sebou a dosti drzí k svým japonským zaměstnavatelům. Bylo nám záhadou, proč na japonské linii jsou zaměstnáváni Číňané ke službám, které by přece mohlo zastávat japonské mužstvo. Zdá se však,

»Lávový strom« v houštině Puny.

že jsou pro to dobré důvody. Jednak chce se loďní správa vyvarovati všech mrzutostí, které by mohly nastati, kdyby některý běloch dovolil si velkopanské chování k japonskému služebnictvu a došlo snad k projevům, které by mohly býti považovány za urážku Japonců vůbec, jednak poskytují přístavy na čínském pobřeží jako Hongkong nebo Šanghai mnohem větší výběr »boyů« zkušených ve výkonech, které se žádají na loďních stewarddech, nežli přístavní města japonská. Čínští kuli jsou mnohem chápavější nežli japonští a stačí jich též menší počet k vykonávání stejné služby.

S účinnou podporou loďní správy pořádali naši japonští spolucestující, za účasti některých členů důstojnictva loďního i mužstva, zábavní večery s japonským programem hudebním a zpěvním, v jídelně velmi bohatě ozdobené lampiony, prapory, japonskými nápisy a plakáty. Byli jsme velmi rádi těmto ukázkám japonského umění, třeba naprosto nebyly sympatické našim uším. Po zálibných zpěvech Havajců byl to skok do nesrozumitelného neznáma. Japonské kytary — samisen — vydávají prapodivné nezvyklé zvuky,

a výkony pěvců jsou něčím co se naprosto vymyká z našeho pojetí o zpěvu. Pozorujete-li zpěváka, jak začíná svůj výkon, soudili byste se, že děje se mu něco hrozného. Ukručně skříví obličej, jakoby trpěl nesnesitelnými bolestmi v útrokách a vyráží pak ze sebe fistulí zvuky, jaké u nás může na člověku vylouditi jen nelidské týrání. Všechny obřadně provedené stylové zpěvy byly pro bělošské ucho zcela nepochopitelné a naši američtí spolucestující velmi brzo opustili jídelnu, když ztratili první zájem na podivné produkci.

Po prvních čistě tradičních ukázkách pustila se japonská společnost vesele do zpěvu moderních písní amerických při doprovodu piana a zdálo se nám, že v nich nalézala lepšího požitku, nežli v první části programu,

Jednou nebo dvakrát byla uspořádána pro cestující též pravá japonská tabule v jídelně pro mužstvo ještě před pravidelným večerním jídlem. Měli jsme příležitost ochutnatí bohatý výběr rozmanitých japonských pochoutek předložených na velikém počtu drobných mističek k neslané rýži a k omáčce ze soje, která nám teprve většinu ukázek činila ztravitelnou. Myslím, že žádný běloch neodešel nasycen od japonského stolu, třeba že nám dali lžíce a vidličky, abychom si nekazili chut neobratným zacházením s hůlkami, kterých ovšem naši japonští druhové používali s mnohem větší hbitostí nežli vidliček a nožů.

Jednoho večera předvedli nám na palubě japonské atletické zápasy »sumio« ve věrném obřadném stylu, jen s tím rozdílem, že borci byli normálně vyvinutí hbití a pohybliví mužové, ne těžké a nemotorné balíky sádla, na jaké se vykrmují řemeslní zápasníci v japonských městech. Předsednictvo zápasů oblečené ve starodávné kroje slavnostní a zejména vyvolávač upomínali mne až nápadně na malajské představitele podobných výkonů, které jsem měl příležitost poznati blíže, zejména na Jávě. Průběh zápasů byl nadmíru živý a veselý. Páry borců se rychle střídaly, neboť zpravidla velmi snadno povedlo se vytlačití jednomu z nich soupeře z nevelikého okrouhlého zápasíště jednou nohou a boj byl rozhodnut. Někdy zabrali rozvášnění protivníci příliš silně a svalili se oba až pod nohy diváků, dávající podnět k bouřlivému veselí svých krajanů, kteří v celém představení viděli povedenou travestii tradičních zápasů, jakým jsme byli též za několik dní přítomni v jednom z ryнкů Tokyjských.*)

Při této příležitosti musím se zmíniti trochu blíže též o bělošském obecnstvu, které tvoří největší část cestujících na parnicích mezi Amerikou a Dalekým Východem v příznivých ročních obdobích. Jsou to převahou lidé cestující pro zábavu, kterým říká se trochu neprávem »globetrotters«. Práví globetrotteri z doby, kdy cestování světem začalo se rozvíjeti hlavně u Angličanů, byli snad sice v mnohém ohledu blaseovaní lidé, kteří cestovali hlavně

*) Píši proti skoro obecnému zvyku u nás »Tokyo«, neboť tak transkribují Japonci sami a také japonská výslovnost odpovídá úplně našemu »y«.

Havajská tanečnice.
(R. J. Baker, Honolulu.)

proto, aby zahlali nudu, ale měli v převaze přece jen mnohem vážnější a ušlechtilější cíle, nežli dav, který dnes plní první třídy lodí a přímo bučí svou naprostou neschopností pro vnímání něčeho jiného, nežli nejbanálnějších požitků.

Většina těch lidí vydává se bez jakékoliv přípravy na nákladné cesty, při nichž navštíví mnoho zemí zámořských a setkají se s nejrůznějšími národy. Zhusta nepřechtou si snad ani tenoučkých lákavě ilustrovaných brožurek, t. zv. »folders« nebo »pam phlets«, které v primitivním výtahu podávají upozornění na nejzajímavější předměty a jevy cestovního programu. Většina těchto lidí, třeba cestovali ojedinele nebo v malých skupinách, jsou ještě pod úrovní tlup, které Thomas Cook nebo jiní podnikatelé provádějí po Itálii, Francii i jiných končinách evropských, neboť zpravidla nemají vůbec ani zájmu proto, co jim řemeslní vykladači přednášejí.

Cestující zcela mechanicky podle programu, který jim byl v cestovní kanceláři vypracován, proběhnou rychle a téměř bez zájmu podél nejkrásnějších výtvorů cizokrajného umění, stejně jako nejmalebnějšími krajinami. Nezřídka vidíte je celé dny hráti karty nebo vykládati si pasiance v místech, kde měli by spousty nových a krásných dojmů na dosah ruky. Místo, aby se vypravili na nějakou vsutku pozoruhodnou podívanou, navštěvují své krajany, ke kterým byli doporučeni, a chodí s nimi hráti tennis nebo golf, považující snad za nedůstojné věnovati příliš mnoho pozornosti barevným lidem a výtvorům jejich kultury.

Musím podotknouti, že naprosto nemluví ze mne hořkost nebo předsudek. Většinou byli to docela milí, společensky bezvadní lidé, vždy ochotní a přívětiví, až na několik typických zbohatlických figurek, ale člověku je jich proto tím více líto, že nedovedou svého cestování, na něž vyplývají obrovské peníze, užítí poněkud inteligentnějším způsobem. Mezi cestujícími pro svou zábavu bylo několik starých dam amerických, babiček, které vypravili se kolem světa. Takovéto cestování starých dam stalo se v posledních letech velkou módou ve Spojených Státech. Namnoze projevují přes své stáří více zdravé zvědavosti a podnikavosti nežli jejich mladší krajané, kteří dají se řídit jako bezduché ovce.

Na této cestě ztratili jsme zase den života, kterého jsme nabyli cestou z Tongy na Samou, ale ovšem získali jsme ho pak znovu cestou z Východní Asie do Kanady.

Opouštějíce Polynésii zakončovali jsme druhý oddíl svých cestovních zkušeností. Poměrně dlouhý pobyt poskytl nám dosti podrobnou a mnohostrannou známost poměrů australských, cesta Novým Zélandem a souostrovími Oceanie vedla nás oblastí, pro niž za svého australského pobytu jsme se připravovali, nyní však vstupující do Japonska vnikali jsme do zemí starých záhadných kultur východoasijských, kde stali jsme se skromnými diváky, jsoouce

si plně vědomi, že za krátkou dobu svého pobytu nebudeme s to vniknouti hlouběji do jevů a problémů, kterým jiní cestovatelé i v našem jazyku píšíci věnovali mnohem více času a hloubavé pozornosti.

Odpoledne 30. dubna přiblížili jsme se od jihu ke břehům poloostrova Kazusa Bošu a pluli podél jeho západního břehu k severu směrem do průlivu Uraga, jímž chobot Tokyjský souvisí se širým mořem. Nevysoké, hluboce rozrýhované a silně zalesněné kopce spouštějí se dosti prudce ku pobřeží, které lemováno je četnými osadami, jejichž šedé drobné domky rozeznáváme. Převládá tu asi rybářské obyvatelstvo, neboť pro terasová pole je málo místa na příkrých úbočích.

Vyhlížíme toužebně k severozápadu, neboť zdá se býti dosti jasno, aby-chom mohli spatřit i Fudzi-no-jámu, jako dobrou předzvěst svého pobytu v Japonsku. Co chvíli zkoumáme dalekohledem naznačený úsek obzoru, až konečně postřehujeme matně, vysoko nad šedým oparem mlh kužel, lesknoucí se sněhem. Obrisy hory stávají se stále zřetelnějšími a na konec i pouhým okem dají se zcela jasně rozeznati.

Pro pohled na posvátnou sopku, vévodící jako nadpozemský přízrak jinak nízké pahorkatině, zapomněli jsme skoro na své bližší okolí. Již ve-pluli jsme do úžiny, kterou loď zpomaleným tempem ku předu se bere, míjejíc přečetné shluky rybářských loděk opatřených bílými plachtami, později plujeme ve značné vzdálenosti kolem eskádry menších válečných lodí zakotvených před Jokosukou a konečně blížíme se skoro hlemýždím tempem před Jokohamu, kde již řady světél vyskakují, neboť přístav rychle se halí v temnotu. Dost dlouho to trvalo, nežli formality přístavní byly skončeny, a když »Tenyo Maru« konečně byla přitazena až ke hrázi přístavní, proti vysokému několikapatrovému skladišti, rozhodli jsme se ztráviti ještě noc na lodi, neboť bylo příliš pozdě vypraviti se hned do Tokya a nemělo účelu hledati noclehu v Jokohamě, neboť nezamluvili jsme si pokoje, předpokládajíce že podle jízdniho plánu teprve někdy pozdě v noci nebo k ránu přistaneme.

Většina cestujících, zejména všichni Japonci, vystoupili hned. Hlučný zástup lidí očekával příchozí, dav nosičů a kurumajů v modrých halenách a lépe oblečených agentů pobíhal sem a tam po lodních můstcích, nabízel své služby a za chvíli loď byla skoro prázdná, neboť vedle nás jen několik málo cestujících zůstalo na palubě. Na přístavní hrázi hluk však dlouho ne-umlkal, vždy nové tlupy lidí často hlasitě pokřikujících přicházely. Chvilími zdálo se, jakoby neklid znamenal nějakou stávkovou agitaci, kolem chrapta-vým hlasem pokřikujících chlapíků kupily se zvědavě tlupy lidí, ale za nedlouho zase ruch se ztlumil, aby vždy znovu zase byl obnoven nově příchozími.

Příštího rána provedli jsme vylovení i se zavazadly beze všech obtíží. Na celníci respektovali plně naše diplomatické pasy a dovolili nám uložiti

V rýžovišti na Oahu.
(R. J. Baker, Honolulu.)

naše těžší kusy do celního skladiště. Pak nasedli jsme do kurum čili džinrikiš a dali se odvéztí nejprve k blízké bance, kde vyzvedl jsem si peníze, a pak k nádraží, odkudž nastoupili jsme vlakem cestu do Tokia.

Naše dojmy z této první jízdy japonským krajem nebyly zvláště příznivé. Dlouhé jednotné vagony s lavicemi podél stěn, na něž domorodí cestující usedají ihned se skříženými nohama, vyzuvše své špalíčkové pantofle nebo střevíce na podlahu, byly nám jaksi nezvyklé. Pofrkávající a chrchlající Japonci studovaně lhostejných tváří nezdáli se nám příjemnou společností. Výhled na dlouhou řadu šedých, jednotvárných osad, pěstujících zeleninu pro hlavní město na drobných záhonech, z nichž ostrý hnojný zápach zavíval až do otevřených oken vlaku, objevoval nám jen nejbanálnější stránky japonského života.

Vystoupili jsme na hlavní stanici tokyjské, veliké budově ve středu města, před níž vysoké evropské domy obklopují rozsáhlé volné místo. Dali jsme se véztí ve dvou kurumách k československé legaci do čtvrti Azabuku na severozápadní straně vnitřního města.

Byla to dlouhá jízda, jejíž směr a průběh jsme mohli v hlavních rysech sledovati na plánu města; dostali jsme se do kopčitého terénu, kde rozsáhlé

zahrady střídaly se s hustě zalidněnými ulicemi, a na konec poznali jsme, že naši vozkové nevědí si dobře rady.

Nedovedli jsme jim říci nic více, nežli poštovní adresu; to jim patrně nestačilo a snad jen pro získání bližších informací zavezli nás před polskou legaci. Tam dostali potřebného vysvětlení a za krátkou chvíli rychlé jízdy zastavili jsme před pěknou zahradní vilkou hostící tehdy československé vyslanectví.

S radostným vzrušením vstupovali jsme na půdu patřící našemu státu a přátelské přijetí jen zvýšilo naši rozkoš, že jsme zase mezi dobrými a vzdělanými krajany. Všichni členové legace prokazovali nám od prvního okamžiku mnoho přátelské pozornosti, věnovali nám rádi své volné chvíle a v jejich společnosti poznali jsme Tokyo a japonský život z mnoha stránek, které by nám snad jinak byly zůstaly uzavřeny.

Vděčně vzpomínáme laskavosti vyslance Dr. Fr. Chvalkovského, který, ač právě loučil se s Tokyem, odcházející na nové působiště do Washingtonu, podal nám mnoho důkazů svého přátelského smýšlení. Ceníme si to tím více, že dobře jsme pochopovali, s jakou těžkostí mohl urvatí svému oficiálnímu programu hodiny s námi strávené v době tak rušné, jako je diplomatovo loučení s působištěm, kde získal si vřelých sympatií ve všech kruzích, s nimiž přišel ve styk.

Členové legace a všichni, s nimiž jsme seznámili vskutku srdečně želeli odchodu Dr. Chvalkovského. Jeho činnost v Tokyu byla velice úspěšná pro prestiž našeho státu, jeho upřímnost a z dobrého srdce tryskající podmanivý humor, spojený s duchaplností muže všestranné a hluboké kultury, získaly mu vřelé sympatie a také všichni ti, kdož pod ním sloužili, vzpomínali upřímně ryzosti a opravdové, hřejivé lidskosti jeho charakteru.

Do vyslanectví vraceli jsme se rádi po svých výletech do Nikka, do severního Japonska a naposled, když pouze zastavili jsme se s lodí v Jokohamě na cestě ze Šanghaje do Kanady.

Upřímné přátelství spojilo nás se sekretářem legace profesorem Kabelkou a jeho roztomilou chotí, s panem Mojžíškem a panem Fierlingerem. Jejich přímluvou dostalo se nám příjemného pohostinství v hotelu Yamagatově, který byl po dlouhou dobu hlavním stanem českým v Tokyu. Bylo tu mnohem levněji, nežli ve velkých hotelích ve středu města a cítili jsme se tu velmi útulně a po domácku s milými krajany, kteří tu bydlili nebo přicházeli sem na návštěvu. Předčasně zemřelý architekt Letzel a jeho mladší kolega Reymond, jehož umění stavitelské zejména po zemětřesení sklidilo zaslužené úspěchy, docházeli tam dosti často a trávili s námi družné chvíle.

Je nám trapnou myšlenka, že dnešního Tokya již neznáme, ač jsou tomu právě jen tři léta od našeho pobytu. Jen deset neděl po našem odjezdu katastrofální zemětřesení zničilo nejvýstavnější a nejlidnatější části města;

Sušení kopry.
(Tattersall Studio, Apia.)

celá »city«, ústřední oblast s velikou prostorou východních čtvrtí v rovině se rozkládajících, padla za oběť žvlům rozpoutavším se v zápětí mocných otřesů. Naši přátelé všichni šťastnou náhodou vyvázli bez těžkého úrazu fyzického, ale prodělali nadmíru trapné, ba hrůzné zkušenosti, jsouce svědky strašlivého utrpení statisíců lidí a sdílejíce obavy z příštích, zhusta silných otřesů.

Azabuku a okolní residenční čtvrti rozložené na výšinách, jejichž podkladem jsou pevné proudy lávové a utvrdlé tufy, utrpěly zemětřesením mnohem menších spoust, nežli ta část města, která rozprostírala se v rovině naplavené, kde sypká půda dostala se do kolísavého pohybu, jemuž mohly vzdorovati jen stavby zvláště odolné. Na neštěstí vedení elektrická, plynová i vodovodní neodolala trhavým posunům a strašlivý požár, proti němuž nebylo obrany, dovršil a zmnohonásobil dílo zkázy.

S opravdovou lítostí vzpomínáme přebohatých, uměleckých pokladů, nahromaděných ve sbírkách Okurova musea (Okura-museum) i ve zničených a poškozených odděleních císařských museí, která poskytla nám tolik poučení o japonském umění, historii a národopisu.

Nadobro propadla zničení část města, prostírající se podél hlavní obchodní třídy, zvané Ginza, kde mrakodrapy obchodních domů stály vedle drobnou-

kých lehkých stavení japonských v pestré směsici, a japonský živel křížil se s bělošským zbožím v křiklavou, namnoze nevkusnou, ale přece nesmírně poutavou směsici. Tato obchodní část města vypadá dnes zajisté zcela jinak, zhouba starého rozvrhu dala plnou svobodu pro praktickou moderní úpravu této čtvrti. Stavitelství přizpůsobí se co nejvíce zkušenostem získaným při katastrofálních zemětřeseních a také snad kanalisaci bude možno provést, jež ve starém Tokiu úplně scházela.

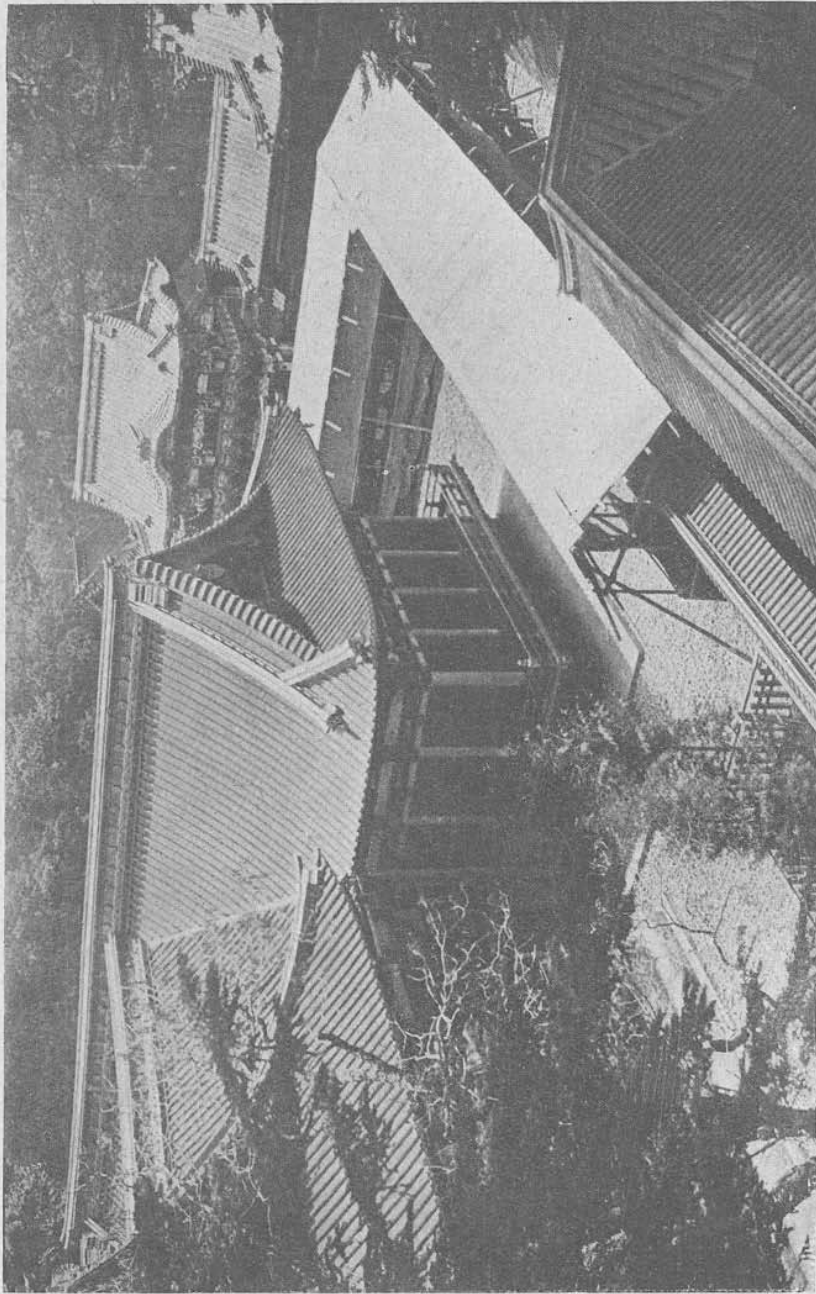
K svému žalu přijeli jsme právě již na sklonku jara, jen poslední opadávající květy sakury spatřili jsme v parcích Hibija a Šiba, zato azalky kvetly nádherně, ke konci našeho pobytu též kosatce mnohobarevnými květy zdobily okolí umělých jezírek.

V prvních dnech ještě sloužilo nám počasí a užívali jsme krás tokyjských parků úmyslně spěchající, neboť již nastávalo dusné povětří, ohlašující brzký příchod doby deště. Na dopoledních vycházkách snažili jsme se zastati co nejvíce neboť k večeru jen pomalu šinuli jsme se s davý japonského obecenstva, berouce podílu na jejich upřímné, skoro dětinské radosti z krásy jemných barev, pokrývajících svahy azalkami zarostlé. Navštěvovali jsme nesčetné chrámky, památníky a náhrobky, vyhledávající rozkošné vyhlídkové body, které naši přátelé nám označovali.

Bezprostřední okolí našeho bydliště v Azabuku patří samo mezi nejpoutavější čtvrti tokyjské; je to chaos přelidněných ulic a rozsáhlých zahradních komplexů, v nichž nákladné residence se skrývají, spleť kopců a údolí, kde každé chvíle nový, půvabný a naprosto nečekaný výhled se otvírá na rozkošná zákoutí, o kterých jste dosud ani tušení neměli. K půvabu procházek v tomto okolí přispívalo znamenitě velmi nedostatečné vypracování městského plánu, který naprosto nestačil pro podrobnější orientaci. Často bloudili jsme, nevědouce, kde se nalzáme, když tu náhle ocitli jsme se na některém, dobře nám již povědomém místě. Někdy již jsme se odhodlávali vyprostiti se nasednutím do kurumy (rikše) z bludiště, v němž jsme ztratili směr, když za nejbližším zákrutem nabyli jsme bez zbytečné výlohy snadné orientace.

Podle pokynů přátel vyznali jsme se dosti brzo ve spleti tratí elektrické dráhy a zajížděli jsme až do dalekých čtvrtí na východě a severovýchodě, snažíce se, abychom poznali co největší část obrovského města, které klade velké požadavky na trpělivost a vynalézavost cestujícího, toužícího učiniti si trochu jen spolehlivější obraz o jeho rozsahu a památných i malebných místech. Nebýti však vědeckých ústavů, které jsem chtěl poznati, byli bychom raději dříve opustili Tokyo, které snad nejspíše by se mohlo svou polohou a nedostatkem svéráznosti přirovnati k Berlínu.

Nebudu vypočítávati chrámy a parky, známé již přátelům japonské scenerie z podrobnějších líčení našich i cizích cestovatelů i se všemi historiemi

Čínská brána (Jomeimon) a chrám v Nitku.
(Fot. J. Havlasa.)

k nim se vztahujícími, a vzpomenu jenom velmi vděčné vycházky k nejnovějšímu, vsutku velkolepému pomníku, který na severozápadní periférii města zbudován byl k uctění zbožněného císaře Mutsuhito, uctívaného pod oficiálním jménem »Mejži Tenno«.

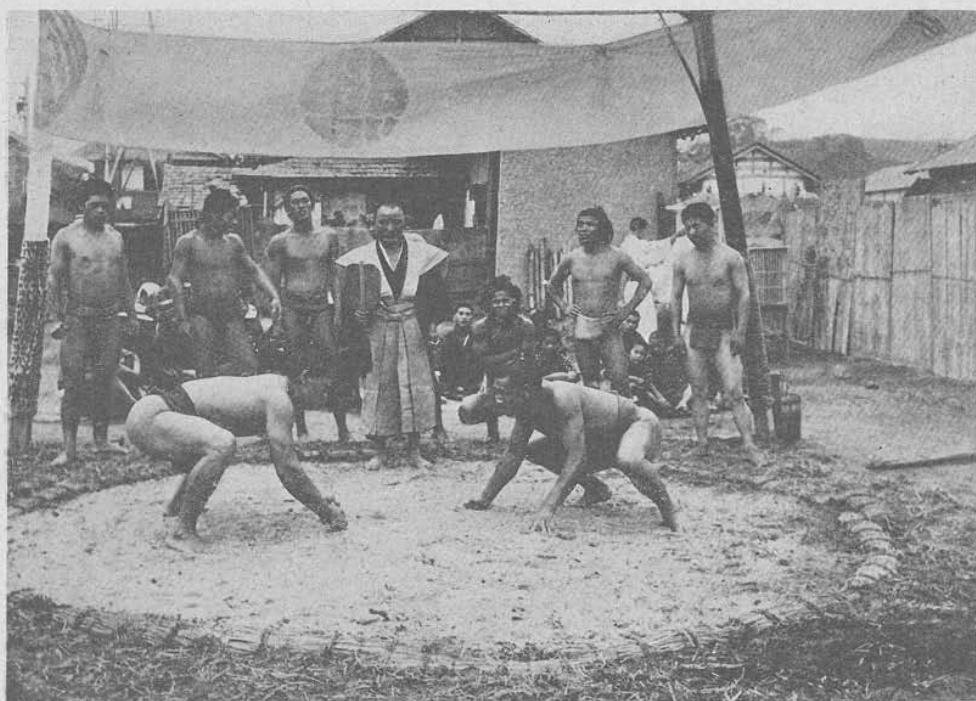
»Meiji shrine« »chrám Mejžiův«, sluje v anglických průvodech a plánech krásnými parky obklopená svatyně, zbudovaná v prostém šintojském stylu, ale působící neobyčejně vznešeně ve své skoro až hledané jednoduchosti. Jaký to rozdíl proti nabubřelé, přepestré nádheře pomníků a mausoleí šogunů, které svým vybraným, harmonickým přepychem oslňují tak, že těžko by bylo stvořit něco jiného v tradičním japonském duchu, co by je mohlo zastínit!

Zdravý převrat, probudivší národ k novému životu, potřeboval nových symbolů a císařské Japonsko udělalo jistě velmi dobrou volbu vrátivši se k lomené bráně »torii« a k chrysanthemám, jako předním symbolům obnovené slávy a velikosti prastaré své dynastie.

Od císařského památníku odcházeli jsme s přesvědčením, že vsutku nemohla éra velkého císaře zahájit ničím jiným obrození Japonska, nežli návratem k důstojné jednoduchosti šintojského kultu a stylu. Doba velkých šogunů znamenala v mnohém směru vyvrcholení budhistického umění, jeho pompa a honosnost charakterisuje dobře přehnanou a chorobnou obřadnost jejich doby, v níž feudální, ve středověku tkvící Japonsko vyvrcholilo. Věrnou orientální náboženskou snášelivostí nedalo se zmodernisované císařství strhnouti k obrazoborectví; pomníky šogunů stojí dosud jak v Tokyu, tak i v Nikku a jsou cílem přechytných poutníků kochajících se z jejich krásy a obětujících bohům budhistů snad se stejnou oddaností, jako zbožnělým císařům, a jedině zub času ubírá jim povlovně ze svěžesti jejich pompésní nádhery.

Lidé vyšli z kontinentálního prostředí evropského, zejména ze zemí, kde dynastická myšlenka zůstala jen oprchalým přežitkem, nemohou mít pravého pochopení pro ducha, který ovládá a proniká veškerý japonský život. My vpili jsme do sebe tradice generací zklamaných a rozčarováných přímo perversně nechápavými a zatvrzelými panovníky, kteří neměli nejmenšího porozumění pro ducha a potřeby našeho národa, a proto nemůžeme ocenit, co pro Japonce znamená jejich císařská tradice, stará nejméně přes dva tisíce let, spojená s jedinou domácí dynastií, která nikdy nebyla zbavena přímo božského nimbů a zůstávala vždy symbolem národní jednoty, i když na venek ji po staletí zastíňoval schopnější a vsutku mocnější rod, jejich místodržících generalisimů čili šogunů.

Jedině snad Angličan nebo Švéd může do jisté míry pochopit a vycítit vlastními sympatiemi tu všestrannou, hlubokou a v mnohém směru jistě ještě dnes blahodárnou moc národní a dynastické tradice, která je vrozena a vtělena v Japoncích, i když si toho sami nejsou a nechtějí býti vědomi.

Japonští zápasníci.
(Fot. H. Suito.)

Tak jako je nemyslitelnou Anglie zbavená svých šťastnou a úspěšnou historií posvěcených zvyklostí a názorů, je jimi ještě ve větší míře spoutáno a prostoupeno Japonsko, které musilo by zapřít celý svůj harmonický vývoj plynulé historie, nikdy nerušené násilnými vpády cizinců, kdyby chtělo se odříci patriarchálního svého ústrojí založeného na tisíciletém celkem šťastném životu v monarchistickém státě. Když studujete a sledujete Japonce, pochopujete snáze konservativnost Angličanů, ba pocítujete i sympatické hnutí pro Prusy zbavené své dynastie, která po pět století je vedla ke slávě a k blahobytu. Najdete omluvu pro ty, kdož z dobrých důvodů »bázeň boží« spojují s oddanou úctou k panovníku a vírou v to, co by naši pradávni předkové označili jako kouzelnou moc (»mana«) osoby panovníka a symbolickou posvátnost odznaku (»totemu«) dědičné moci vladařské.

Naši přátelé, proniknuvší již podrobněji do zvyklostí japonského lidu, dovedli nám vypravovati velmi zajímavé věci o těch Japoncích, kteří snaží se býti moderními ať ve smýšlení politickém, ať ve společnosti a ocitají

se tak často v žalostném, někdy však i komickém rozporu s celou svou tradiční existencí, kterou marně hledí přemoci nebo zapíratí. Nikde jinde snad není celý život národně prostoupen do té míry pečlivým paternalismem, jemuž těžko se vzpíratí. Blahovolná a vlídná pozornost k dobru občanstva je zajímavou a vše pronikající stránkou jinak přísného japonského řádu.

Pan Fierlinger, který již velmi dobře v japonštině se vyznal, upozornil nás na mnohé příklady laskavého paternalismu japonského, který je částí soustavy pečující do největších podrobností o blaho všech císařových poddaných.

V elektrických drahách městských i na velkých železnicích průvodčí nepomenou před každou stanicí vyzývati cestující, aby dobře se poohlédli, zda ničebo nezapomněli; před prudkými zatáčkami varují, aby se stojící dobře podrželi. Různé zákazy a předpisy, nad jejichž dodržováním bdí strážníci, jsou vyhlášovány stejně taktním způsobem. Na všech stranách vlídná otcovská moc státní pečuje o občanstvo jako o své děti, a tradiční dobrý mrav japonský zachovávají úřady i ve styku s nejšířšími vrstvami způsobem až dojemným a našemu cítění nepochopitelným. Zděděný mrav po tisíciletí chráněný před rušivými cizími vlivy stal se Japoncům druhou přirozeností. Tradice do podrobnosti určuje a reguluje vše, s čím v životě se potkávají, a obřadnost proniká do jejich bytostí do míry naprosto neznámé nám Evropanům, honícím se až nezdravě za novotami a originalitou.

Neměli jsme sami příležitosti, abychom z vlastního názoru poznali, jak policie a soudnictví japonské zachází s nešťastníky a vinníky, ale byli jsme přítomni při divadelních představeních a v kinematografech, kde hrály se čistě japonské filmy. Poznali jsme velmi realistické a věrné obrazy ze života, z nichž je patrné, že i v netragičtějších okamžicích dodržují se pravidla předpisující mírnost, laskavost a v mnohých situacích nepřirozenou, ba skoro přepiatou ohleduplnost.

Ve dvorním divadle viděli jsme znamenitě sehraný kus ze života japonského v nedávné minulosti. Jedná se o jakési spiknutí proti šogunovi, jeho účastníci ukrývají se v chudé horské vesnici, chráněni jsou sympatiemi všech obyvatelů, kteří za nic nechťí jich prozraditi. Konečně však jakýsi slabomyslný chudák který ještě nikdy nejedl dobré bílé rýže, jaké požívají jen lidé v kraji a boháči, dá se svěsti slibem, že nají se rýže do syta, poví-li vše co viděl a z naivní touhy po rýži prozradí hledané provinilce. Soud pronese s omluvami své rozhodnutí, jímž hlavní vinníci i přechovávači jsou odsouzeni k smrti ukřižováním nebo čtvrcením a ubohý hlupáček k jednoduchému stětí, soudci i vykonavatelé pláčí s přáteli odsouzených nad jejich osudem, omlouvají se jim za nezbytnou krutost rozsudku, ale v zářetí již odvádějí je k popravišti. Ubohý udavač dostane před smrtí celý

Před svatyní u Šiba Parku v Tokyu.

krajác slibované bílé rýže a pochutnává si na ní s rozkoší, nic nedbaje, že v zápětí bude mu hlava oddělena od těla.

Méně blahodárná tradičnost ovládá život japonský po nejrůznějších stránkách které snadno cizinci padnou do oka a ani velmi snadná zkušenost o lepších věcech a zařízeních moderních nedovede jich pohnouti k tomu, aby své zvyky změnili. Pro cizince nejtravnějším způsobem jeví se to v nečistotě nosu lidí dospělých i dětí, která je často tak strašlivá, že dovede vám zoškliviti sousedství s Japonci jinak velmi decentně se chovajícími. Smějí se evropskému zvyku kapesníků, ale trpí znešvařování svých tváří opravdu hnusným způsobem. Kdo nevzpomněl by si líčení utrpení, jaké v zimě prodělávají lehce oblečení Japonci, kdy jediné ohřátí jim dává »hibači« se smrdutým dřevěným uhlím nebo horká lázeň, z níž snad nastřádají si kalorie, pomáhající jim přemáhati snáze často velmi krutou nebo sychravou zimu. Jejich filigránské domky nehodí se již ani do tokyjské nebo jokohamské zimy a přece staví stejným způsobem i na horách i dále na severu.

kde zimy jsou již opravdu kruté a dlouhotrvané. Až na řídké výjimky lidí, žijících po generace v přepychu, mají jejich ruce i nohy neladný rozplácý tvar a bývají červené a napuchlé jakoby od oznoženin.

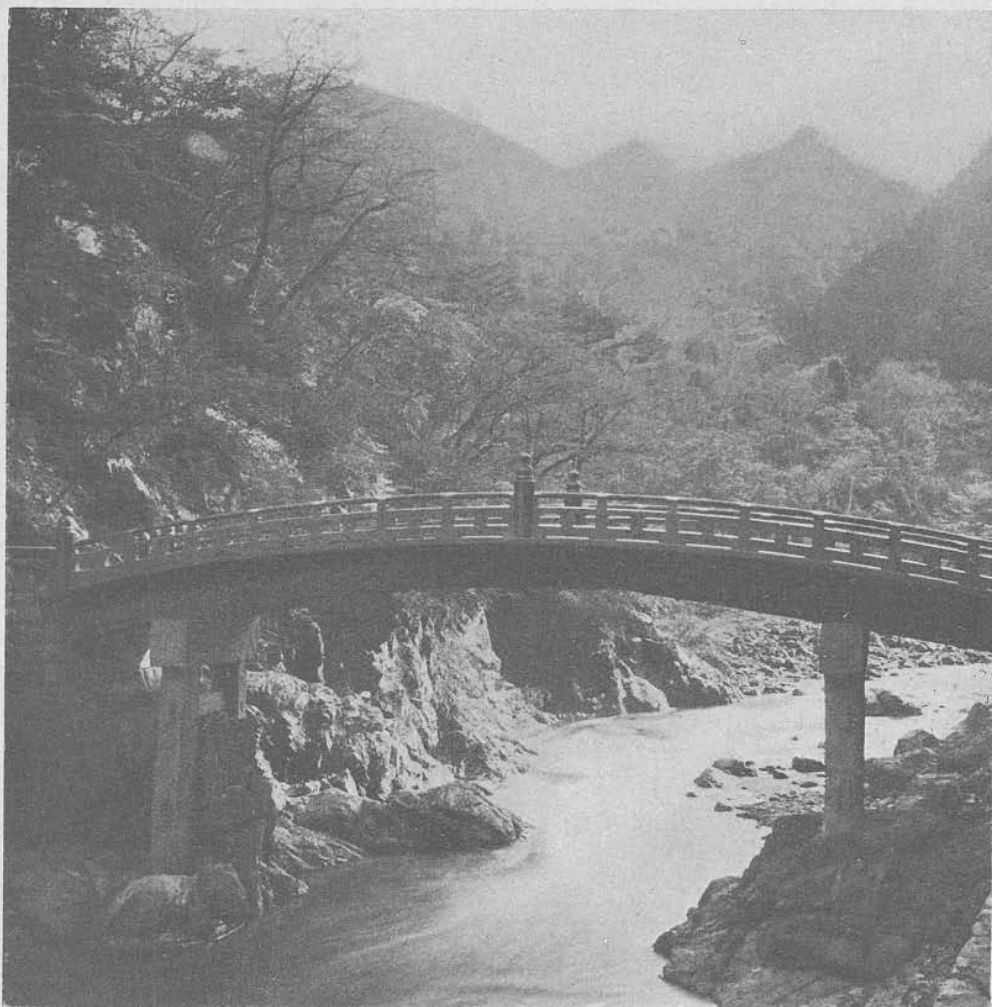
Mnoho strachu vytrpíte o japonská robata, které ženy i malé dívky nosí na zádech naprosto se nestarajíce, kam jejich hlavou udeří. Přivázání v poloze, v níž údy odumírají, cvičí se Japonci již od narození v trpělivosti, která je nejpříznavnější jejich národní vlastností a spolu se ctižádostivou vytrvalostí jest základem pro všechny vymoženosti japonské kultury i pro jejich moderní pokrok.

Kdybych pouštěl se do hlubšího rozboru japonské povahy a japonských zvyklostí a krojů, snadno bych překročil hranice, jaké krátká doba vlastních pozorování předpisuje a činil bych tak zbytečně, neboť v těchto směrech zejména Havlasovy cestopisy po Japonsku podávají pozorování tak podrobná, věrná a střízlivá z nejrůznějších končin a společenských vrstev japonských, že věru těžko by se co podstatnějšího dalo k nim připojit.

Nebýti našich milých přátel z vyslanectví, Tokyo by nám nebylo přirostlo k srdci. Bylo na něm příliš málo opravdu krásného typicky japonského a každý den, který jsme tam trávili, ubírali jsme si na výletech, které mohly nás v míře mnohem větší seznámiti s životem i scenerií této veliké a krásné země.

V okolí Tokya trochu stranou od cesty do Jokohamy poznali jsme na vděčném výletu posvátné poutnické místo Hommondži, kde ztrávili jsme několik hodin, pozorujícíe budhistické bohoslužby, až do nepatrných podrobností připomínající slavnostní katolický rituál, procházeli se ve společnosti duchovních stylovou zahradou chrámovou se všemi drobnými divy japonského zahradního stavitelství a obdivovali se krásné pětipatrové pagodě. Vzpomínali jsme na ni po zemětřesení, zda vydržela i nejostřejší rozkyvy bez pohromy. Neméně stylově ztrávili jsme podvečer toho dne v nadmíru půvabné čajovně, rozložené na kopci, porostlém do zlatohněda a ruda zbarvenými javory, kde několik gejš upoutalo nás svou graciézností a hudbou. Byli bychom rádi se zdrželi dlouho do noci, ale komáři štípali nás tak vydatně, že nakonec uprchli jsme před nimi zbaběle a vrátili se do města ještě před půlnocí.

Naše vzpomínky na Jokohamu omezují se hlavně na obchodní ulice, kde lákaly naši pozornost knihkupectví a krásně vypravené obchody s uměleckými výrobky japonskými. Bohužel, naše koupěchtivost měla velmi úzké meze finanční. Dosavadní cesta udělala již takovou díru do našich prostředků, že bylo nám až tuze obezřetně počítati, chtěli-li jsme vykonati svůj plán, jak jsme si ho předsevzali. Často nabízel jsem své ženě, vida jak nemůže se odtrhnouti od nějakého zvláště pěkného předmětu, že vynecháme to nebo ono a za to si pořídíme tu roztomilou věc jako upomínku, ale marně. Proto, abychom viděli co nejvíce, dovedla si odřici vše ostatní a tak nepřinesli jsme si z Japonska a z Číny skoro nic, mimo hlavu plnou dojmů.

Červený most v Nikku.

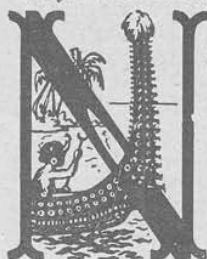
Rádi vzpomínáme na rozkošnou partii, kterou jsme poznali jednoho odpoledne, vyjevše si elektrickou drahou z Jokohamy do rybářské vesnice Hommoku a odtamtud rikšami až k úpatí kopce, porostlého lesíkem uměle upraveným v rozkošný japonský park, kterému nescházejí ani jezírka, s želvami, ani vodopády a ovšem také ne chrámečky a votivní svítilny. Na vrcholu dostalo se nám skvostného překvapení, viděli jsme před sebou Fudži-no-jámu skvoucí se v sluneční záři, vznášející se jako přelud nad temným, bezvýrazným úpatím. Sotva jsme se dovedli odtrhnouti od uchvacujícího pohledu.

Jokohama, jak ji máme v paměti, je také již obětí minulosti. Obchodní její část byla ztroskotána zemětřesením ještě snad důkladněji nežli »city« tokyjská. Též přístavní stavby byly velmi těžce poškozeny. Snad nebude to na škodu do budoucnosti, neboť přístav Jokohamský ve své dosavadní úpravě nevyhovoval již stále vzrůstajícím nárokům komunikačním i obchodním a tak snad příroda obstarala za člověka to, co jeho vrozený konservativismus zdráhal se vykonati. Místo Nerona, který dal spáliti Řím, aby jej krásnější znovu vystavěl, shladilo starou Jokohamu zemětřesení a dalo příležitost novým architektům stavěti na území, kde mohli začítí opravdu od základů novými velkorysími dispozicemi.

XXV

NIKKO A MATSUŠIMA

KANAYA HOTEL. PANORAMA NIKKA. CHRÁMY A MAUSOLEA V KRYPTOMERIOVÉM HÁJI. VÝLET DO ČUSENŽI. JÍZDA NA SEVER. SENDAI. POBYT V MATSUŠIMĚ A OKOLÍ.

Na svůj čtyřdenní výlet do Nikka budeme vždycky vzpomínati s nadšením. Byli jsme připraveni na mnoho krásného, ale očekávání naše bylo překonáno v mnohém směru. Bylo naším štěstím, že ze dvou hotelů turisty navštěvovaných zvolili jsme osamělý Kanaya hotel ležící na sedlovitém kopci vysoko nad cestou, která pod ním přestupuje mostem přes řeku v soutěse, vine se pak po úpatí kopce, na jehož bocích mausolea v kryptomeriovém háji se skrývají.

Málo hotelů má tak vybraně krásnou polohu jako Kanaya hotel. Stojí uprostřed skvostných stylových zahrad, za ním vypíná se strmý zalesněný kopec, před ním nevelké nádvoří, ozdobené několika právě odkvétajícími sakurami hraničí na příkrý hřeben, na němž tisícerými plaménky růžové i jemně fialové barvy rozsety jsou kře azaleí. Pod nimi ve stinném šeru stojí několik kamenných sošek zpodobňujících snad ochranné duchy tohoto místa. Nádvoří končí úzkou zahrádkou nad příkrým vysokým srázem, s něhož vyhlídka se otvírá na řeku, na město Nikko a na celou kotlinu uzavřenou hustě zalesněnými vysokými vrchy, které jako by byly zahaleny jemnou šedomodrou mlhou, jež s nich nesejde, ani když slunce jasně svítí.

Jak hustý a fotografům nepřátelský je tento šedomodrý opar, přesvědčil jsem se hned prvního odpoledne, když vylézali jsme cestou necestou vysoko po kopcích nad hotelem, snažíce se dosíci bodu, s něhož bychom měli co nejúplnější panorama nad celou oblastí sopečných kopců v okolí Nikka. Pokochali jsme se rozhledem s několika bodů, k nimž vedla ještě jakás takás stezka, pak ale kráčeli jsme dále namáhavě jako do střechy po úzkém hřebenu mezi dvěma hustě zalesněnými srázy. Již již kynul nám vrchol, ale sotva jsme k němu dospěli, již za ním druhý kopec snad ještě příkřeji stoupal a tak se to opakovalo, až nás lezení omrzelo, neboť vždy ještě zbýval nám notný kus stále ostřejšího stoupání a houština stávala se tuze neschůdnou.

Uvelebili jsme se na chvíli na pěkně osluněném travnatém místečku. Před námi hodně hluboko šedé střechy chrámů vyhlížely z temného porostu kryptomerií a za kopei pokrytými posvátnými háji vysoko stoupala hornatina, jejíž jednotlivé sopky vychrlily kdysi obrovské spousty láv a tufů, jimiž řeka Daija Gava a její přítoky vyhloubily si strmá údolí. Celou směs vodopádů, rozmani-

tých výškou i množstvím vody, obsahuje toto povodí; vytvořily se všude tam, kde tvrdé proudy utuhlé tekuté lávy brání vodotokům v pravidelném prohlubování jejich údolí. Nejvyšší vrcholy hor zahalené hustou kápi mlh a mraků strmí na severozápadě, k východu pak otvírá se jakoby široký chobot nížiny, do níž široké údolí zaryté ve vysoké skalnaté břehy přináší za velkých vod obrovské spousty štěrku. Říčka, někdy velmi divoká a zhoubná svému okolí, vypadá právě velmi nevinně na široké plavině, roztékající se mělkými rameny pustou plochou svých náplavů kostrbatou, kupami písku a valounů.

Azalky v této výši jsou teprve v prvním rozpuku a pestří svahy, jsouce porozsety mezi jemnou zelení listů právě se rozvíjejícího. Na skalách, strmících holými srázy nad okolím zakrnělé, a větrem pokroucené borovice připomínají nám, že jsme opravdu v Japonsku.

S různých poloh pokusil jsem se fotografovati scenerii, exponuje mnohem déle, nežli bych činil za podobných asi světelných poměrů u nás. Výsledky byly velmi neuspokojující. Ona šedomodrá mlha je skutečností, horské tvary velmi výrazně viditelné pouhýma očima ztrácejí se již na dálku několika kilometrů na snímku tak, jako by byly mnohokrát vzdálenější. Nikde nasetkal jsem se se světelnými poměry tak klamavými a činícími fotografování vzdálených panoramat tak bezvýsledným.

S kopce seběhli jsme velmi krkolomnou, místy kluzkou stezičkou vedoucí hustým lesem až k osadě, která prostírá se podél cesty od nádraží až k mostu pod Kanayovým hotelem. Každý druhý dům je tu obchod s poutními památkami, všude nás zvali nesmírně, abychom vstoupili dovnitř a prohlédli si jejich sklady. Vedle množství trefek v pravdě poutních bylo tu i mnoho vskutku cenných výrobků z různých druhů dřev, zvláštěním způsobem zpracovaného koženého zboží i kožišin japonských ssavců, dosud hojných v horských hvozdech. Značné obliby požívají patrně různé podivnůstky z tvrdých příživných hub na stromech rostoucích. Velkou část zejména dřevěných předmětů vyrábí obyvatelstvo místních i okolních osad po domácku.

Příštího rána přešli jsme po mostě dravou, jako bystřina tekoucí řeku, obdivující se proslulému posvátnému červenému mostu, klenoucímu se o něco výše mírným obloukem a nastoupili svoji pout po cestách tonoucích ve vlhkém šeru mezi mohutnými kryptomeriemi, které jsou pýchou Nikka a jeho okolí.

Jaké bohatství překrásných barvami hýřících památek japonského umění ze sedmnáctého století obsahují zdejší památníky velkých šogunů, umí vylíčiti jen básník, který s nekonečnou trpělivostí dovede se zase a zase vraceti k nejrůznějším rázovitým detailům a nikdy neumdlí sám a také neunaví čtenáře svým podrobným líčením, hýřícím tak slovy a frázemi přiléhavými, jako zdejší stavby barvami a nekonečnou rozmanitostí ozdobných detailů sochařské, stavitelské a řezbářské práce.

Nevím ani kolikrát jsme se vyzuli a běhali po vlhkých podlahách, zhusta

Cestou k jezeru Čusendži.

i po kameni v punčochách, prohlížejíce svatyně přeplněné nádherou, již oči přecházejí. Kolem nás množství zbožných poutníků japonských se míhalo v tichém obdivu, celé houfy školních dětí provázené učiteli sunuly se tiše vpřed a jen venku ozývalo se klepání jejich špalíčkových sandálů na dláždění chrámových dvorů, když přicházely a odcházely.

Několikahodinový pobyt v posvátném okrsku naplní vám hlavu až na prasknutí spoustou krásných vjemů a dojmů, které opakují se v nekonečné rozmanitosti a vždy znovu svádějí vás k nadšení, ač máte již hlavu plnou jim podobných. Přeozdobné stavby zářící svou polychromií v paprscích slunce, které chvílemi pronikají temným sloupovým obrovských konifer, nekonečná rozmanitost soch představujících Budhu v prerůzných podobách a vtěleních

i mnoho jiných členů východoasijského pantheonu, nádherně řezané vlysy zvířecích motivů, slavné malby, překrásné kovové práce a spousty jiných skvostů ochromí vaši vnímavost a ze všeho utvoří se podivuhodný přepestrý chaos, z něhož se zotavujete chvílemi, když postojíte nebo usednete stranou v lesním šeru a snažíte se utišit oční nervy, předrážděné mihotavými obrazy tu přeplněnými světlem, tu zas jen matně se lesknoucími v temnotách chrámových zákoutí.

Ač vrátili jsme se sem zase a zase aspoň na krátké chvíle v příštích dnech, abychom tak zopakovali si jednotlivé svatyně samostatně, nezhostili jsme se vířivého ruchu v očích a v mozku, byli jsme plni neklidu a nespokojenosti, že nestačíme, abychom si vše přesněji zapamatovali. Skoro jsme záviděli svým americkým spolucestujícím z lodi, kteří snad ve dvou hodinách byli se vším hotovi a pak největší část svého pobytu ztrávili v zahradách a salonech Kanaya hotelu prohlašující, že nikdo už nedostane jich k tomu, aby zouvali se znovu, vždyť prý ty svatyně jsou beztoho jedna jako druhá.

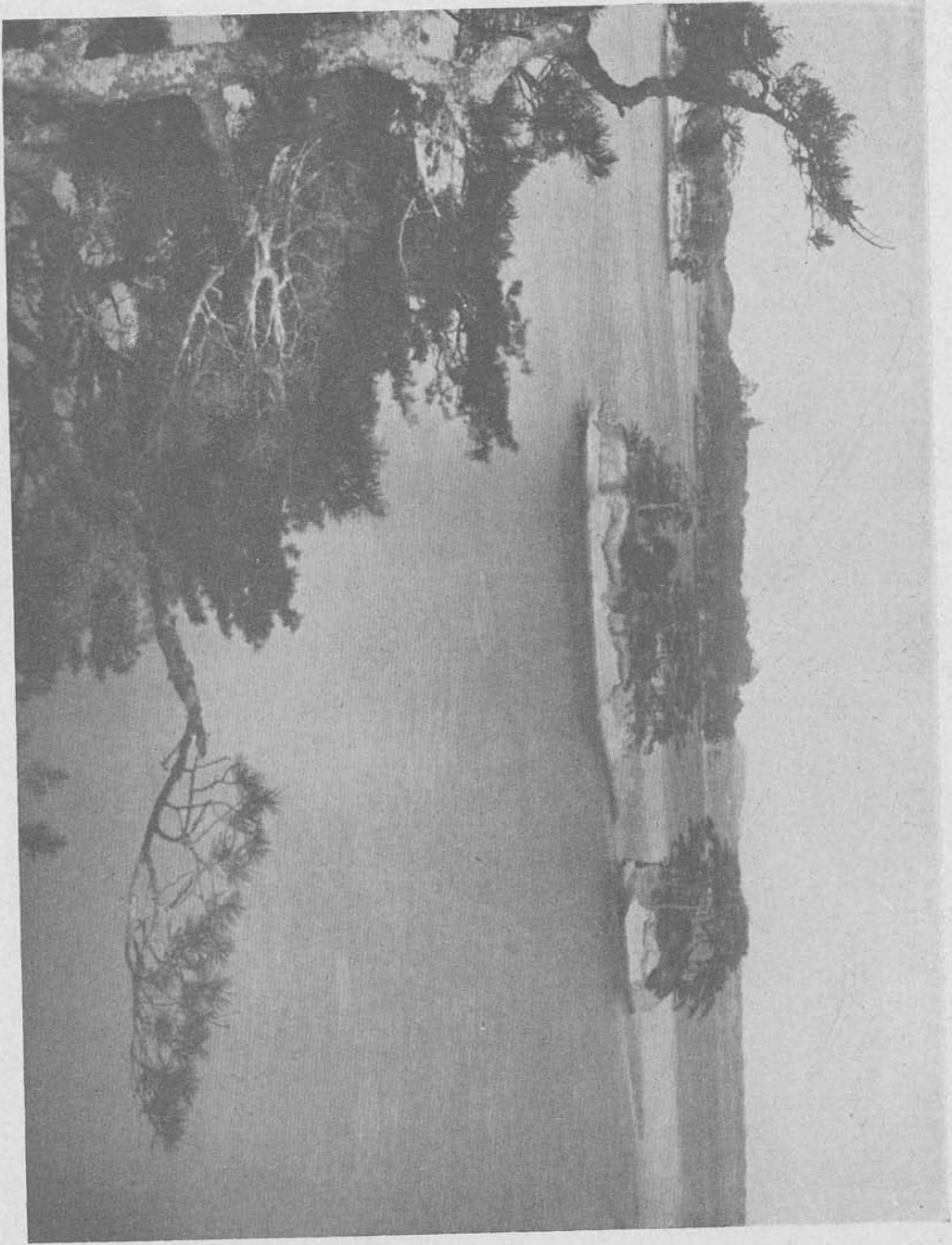
Z celé tlupy amerických turistů jedině stará dáma z Jižní Kalifornie, která se svou přítelkyní sdílela s námi stůl v jídelně »Tenyo Maru« jevila hlubší zájem o krajinu i umělecké památky a podnikla, ač počasí nebylo zcela bezpečné, také výlet kurumou k jezeru Čusendži.

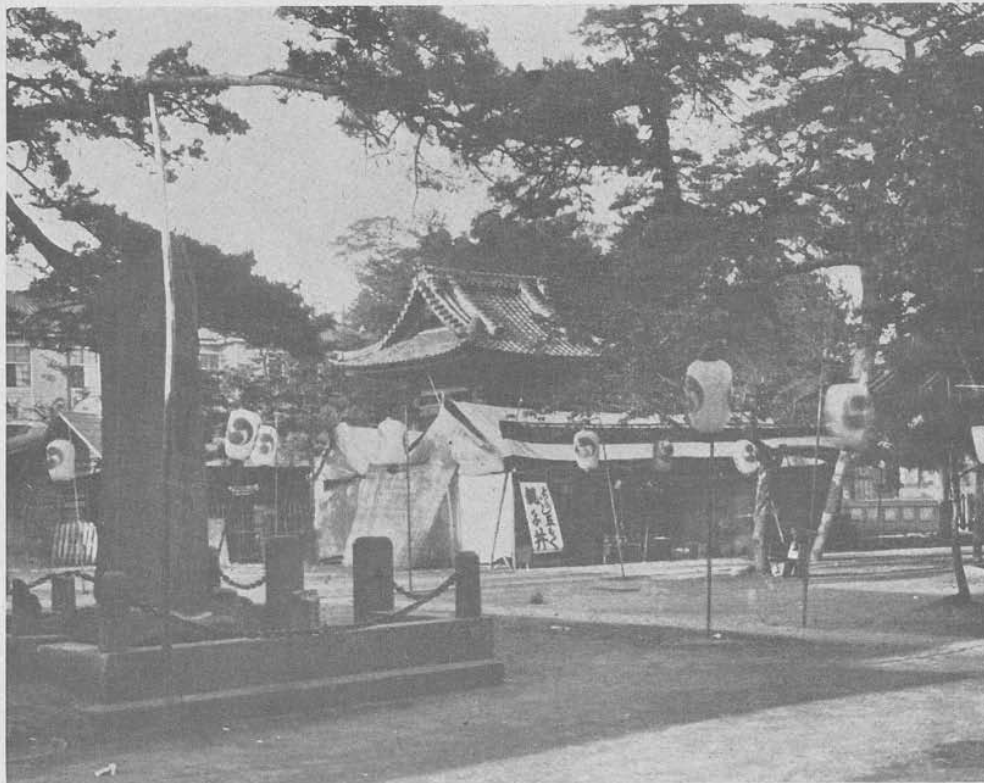
My jsme se vypravili na tuto turu pěšky a věru přišla nám velice k duhu. Jen přes město Nikko a blízké jeho okolí dali jsme se převézt elektrickou dráhou, která dopravila nás rychle továrnami znešvařeným údolím až tam, kde nastává cesta divokou prorvou v nespoutané přírodě. Zdejší továrny i osvětlení dostávají elektrický proud z elektrárny, kam dlouhým tunelem odvádí se část vod, které původně vodopádem Kegon řítily se od jezera Čusendži do údolí.

Široké údolí je plno dokladů strašné divokosti proudu, který ve svém normálním stavu mělkými koryty nevinně poskakuje mezi spoustou písečných pahorků a obrovskými balvany, kmeny mohutných stromů a velikými děrami, památkami po vírech, které zuří v obrovském proudu valícím kalné zhoubné vody, když dostaví se povodeň.

Největší spoušť způsobila v tomto okolí vodní záplava, která způsobena byla z nenadání 23. září 1902 sesutím mocných spoust se svahu posvátné sopky Nantai-zan do jezera Čusendži. Obrovská tato kamenná lavina vytlačila nesmírné množství jezerní vody, která mohutnou vlnou sřítla se do údolí a se strašlivým hlukem hnala se k Nikku, ničíc vše, co jí bylo v cestě. Rozmetala skupiny soch v chrámových zátiších a zničila též posvátný červený most, jehož věrnou napodobeninu Nikko brzy zase obdrželo darem od císaře. Mnoho lidských životů a ještě více domů padlo za oběť této záplavě, která teprve v širokém řečišti pod Nikkem ztratila trochu na své ničivosti.

V zálivn matušinském.

Před náhrobky 47 roninů u Tokya.

Že podobné i menší záplavy jsou jen řídkou výjimkou, dokazuje nejlépe důvěřivost, s jakou dopravují se právě řečištěm vzhůru mohutné roury, které mají být spojeny ve vodovod. Nesmírně pomalu a primitivně děje se doprava pomocí kulatých dřev, podkládaných pod kusy rour, kladek, lan a rumpálů. Jsou při tom zaměstnány velké tlupy lidí a máte dojem, že přenášíte se do dávné minulosti historické, kdy obrovské monolithy také podobným způsobem byly dopravovány v době, kdy čas a lidská síla pracovní mnoho neznamenal.

Byli jsme rádi, když z pusté divočiny holých, podervaných strání a náplavů odbočili jsme serpentinou do zalesněných svahů. Pro zdejší horské podnebí bylo ještě časné jaro, listnaté stromy teprve počínaly odívat se zelení, půdu pokrývala ještě spousta opadaleho listí, mezi nímž jen skromně vyrážely čerstvé výhonky, a jen právě se rozvíjející azalkové kře svítily rozkošně na svazích, dodávající svěží, jemný kolorit celkem chmurnému zimnímu obrazu, neboť temné konifery byly poměrně řídké v dohledu.

Doháněli a předháněli jsme tlupy poutníků starých i mladých obojího pohlaví, všichni brali se vzhůru k jezeru a snad ještě dále. Překvapilo nás, že tak časně z jara našli jsme tu takový ruch. Čajovny, roztroušené ku konci první poloviny cesty, měly plno hostí. Zastavili jsme se též v jedné, s jejíž terásky měli jsme pěkný výhled na potok, řítící se vysokým slapem s výše mnoha metrů. Nesmírně strmé jsou boky těchto horských bystřin, oholené četnými stržemi, kterým mnoho lesa padá za oběť, takže zůstávají jen sypké, dále se drolicí stěny. Proti horským záplavám, konajícím toto ničivé dílo patrně není žádné pomoci, neboť celá úbočí sestávají ze sypkých hmot sopečných, v nichž prudké vody mají velmi snadnou práci.

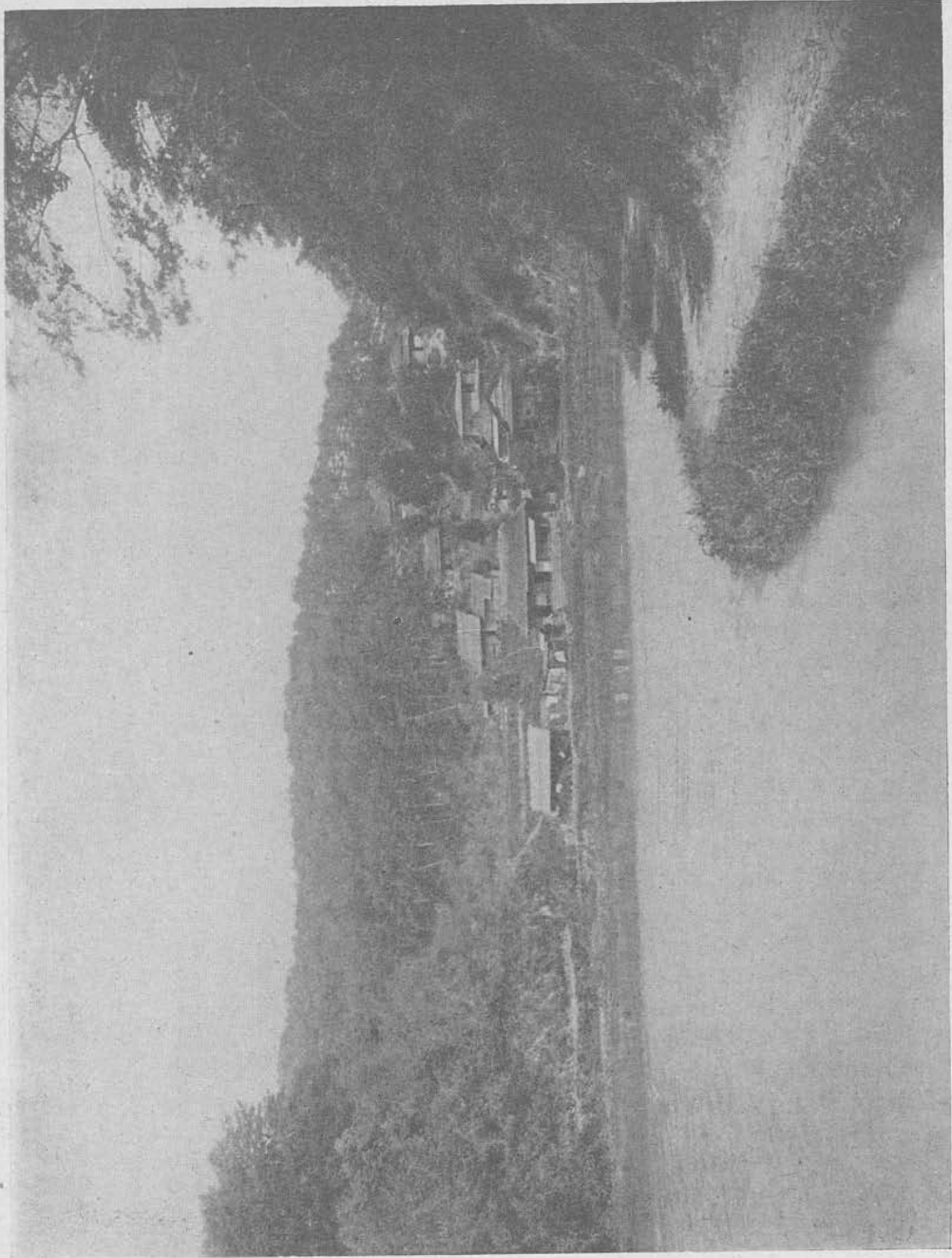
Za polovinou cesty stoupání stává se příkřejším, cesta motá se četnými pohodlnými zákruty vzhůru, ale mnoho poutníků, zejména mládeže, nachází si příkrými lesními stezkami, které místy jsou tuze kluzké pro naše kožené voboty. Přes to nadešli jsme si též několik zákrutů a stanuli jsme mnohem dříve nahoře, kde stráně přecházejí ve zvlněnou plošinu, nežli se objevili supající kurumajové, z nichž jeden táhl, druhý tlačil lehký vozík se starou Američankou nesmírně hrdou na to, že podnikla tuto cestu, ač její krajané ji varovali před zbytečným dobrodružstvím.

Ménivé horské počasí nás špatně vyplatilo, když dospěli jsme k jezeru. Těšili jsme se na krásnou, slunnou scenerii, přál jsem si dobře prohlédnouti si mocný kužel Nantai-zanu i onen sráz nad jezerem, s něhož utrhla a sesula se ona spousta, způsobivší zhoubnou povodeň, ale přišli jsme do deště, mlhy a mraků. Jen jako v závoji viděli jsme obrysy chlumů, vroubících vodní hladinu po jižní a západní straně, ale Nantai-zan zůstal nám zahalen po celou dobu našeho pobytu v tomto okolí.

Vysoká šintojská brána, otvírající cestu k jezeru a k horským půvabům kynoucím ještě výše za ním, zela pro nás do prázdna, krásy Čusendži zůstaly nám utajeny. Bylo ještě tuze brzo pro všechny, jen ne pro japonské poutníky, kteří snad vidí v tom zvláštní zásluhu, když důkladně prostudnou a ozdobí své údy na cestě horským krajem. Že mnoho jich sem přichází v sezoně, dokazují veliké hotely, částečně z venčí již po evropsku vypadající. Pěkné vilky, roztroušené podél břehů jezerních bývají letním sídlem diplomatické společnosti, která uchyluje se sem na dobu, kdy monsunové deště činí podnebí v Tokiu nesnesitelným.

Nežli jsme nastoupili zpáteční cestu, sešli jsme k vyhlídce na vodopád Kegan, který jediným obrovským slapem asi osmdesáti metrů vrhá se do propasti přes tvrdou a mocnou lávovou skálu, ze spoda podmílanou a oprýskávající, kde přechází v balvanité a tufové horniny, jimiž prosakuje voda, tvořící spoustu drobných vodopádečků ve spodní třetině stěny.

V této době, kdy lesy, vroubící propast, jsou ještě pusté, není pohled na okolí vodopádu zvláště malebný; později v létě bývá množství vody

Vesnička v okolí Matsušimy.

větší a okraje propasti odějí se svěží zelení. Záhadou zůstala mi podivná bílá skvrna, která šířila se v pozadí vodopádu asi v polovici jeho výšky na skalách poněkud výše oné polohy, v níž crčely ven ty drobné proudy skalami prosakující. Nikdo z japonských diváků nedovedl mi povědět, co to asi je, ačkoliv jsem se namáhal pomocí konverzační knížky, abych se jim učinil srozumitelným. Vypadalo to nejspíše jako zbytek nakupeniny ledu nebo sněhu, ale nedovedl jsem si představit, proč právě v této poloze by se tak dlouho udržel.

Zpáteční cestu konali jsme po serpentíně a byli jsme tomu rádi, neboť přišli jsme na několik velice poutavých míst, kterým bychom se byli vyhnuli seběhnutím po zkratkách. Skoro až k samé cestě zarývají se nesmírně strmé strže, rozrývající starý povrch a vedoucí střemhlav do hlubiny nesmírně pustých a divokých roklí, v nichž hlučí vody potoků, tvořících několik pěkných vodopádů. Mocné stromy, napolo již podvrácené, visely nad hlubinou, hluboké pukliny rozdíraly půdu udržovanou jen hustým kořáním nad drolicí se stěnou a dole celé přirozené záseky zřícených kmenů čekaly na mocnou vlnu přívalu, která by je roztrhla a po částech snesla dolů do údolí Daija-gavy.

Později jsme několikrát promokli prudkými lijáky a vrátili jsme se do Nikka strašně přeplněnými vozy elektrické dráhy, kde sotva jsme mohli dýchat pro puch, vycházející z promočeného oděvu poutníků i dělníků, vracejících se z továren. Maně vzpomínal jsem rčení, které snad má v sobě dosti pravdy: Japonci se koupají, ale navlekou propocení špinavý šat na čisté tělo, Korejci nosí bílé čisté šaty na špinavém těle a Číňané mají všechno špinavé.

Neradi loučili jsme se s Nikkem a budeme také vždy vzpomínati na Kanaya hotel, jako na nejlepší v každém směru ze všech hotelů, které jsme po své cestě Japonskem poznali.

Když jsme před svými americkými známými v hotelu Kanaya prohlásili, že v nejbližších dnech vydáme se na sever do Matsušimy a ještě dále přes úžinu mořskou na ostrov Jezo, abychom poznali praobyvatele Japonska Ainy, hleděli na nás jako na lidi minuvší se s rozumem a nedovedli pochopit zájem, který nás vede do končin, kam nikdo nejedí. Marně snažili se nám rozmluvití takové »dobrodružství« a posílali na nás průvodce turistů, kteří nabízeli nám své tlumočnické služby do krajů, kde prý nikdo anglicky nemluví.

V tom smyslu, že totiž skoro žádný Evropan do severního Japonska nejede a že je tam velmi málo lidí, s nimiž se lze anglicky dorozumět, měli vskutku pravdu. Již ve vlaku, který unášel nás z Tokia do Sendai, nebylo snad kromě nás cestujícího bělocha.

Vypravili jsme se v den strašně deštivý. Po celou cestu jen se lilo a husté černé mraky zahalovaly všechny vyšší kopce tak důkladně, že i ten japon-

ský venkov, kterým jsme projížděli, byl velmi málo oživen. Mimo lidi vykonávající nejnezbytnější práce v polích, nebo spěchající k nim, nebylo venku skoro ani človíčka. I na nádražích většina lidí nadita byla v pláštích ze slámy a vypadala jako oprehalé věchty, vítr nedovolil rozevírati výborných jinak japonských deštníků a proto, kdo neměl dešťového pláště americké nebo evropské výroby, a vysokých kaučukových bot do bahna, raději se zahalil tak jako venkované, aby nic cenného na něm nezmoklo.

Že jsme byli sami ve vlaku s dosti četnými Japonci, bylo tím zajímavější. Naši spolucestující chovali se k nám přívětivěji nežli na tratích, kde bělochů jezdívá více. Zřízenci vlakoví snažili se nám vyjítí vstříc a několik cestujících, mluvících několik slov anglicky, otázalo se nás občas, zda něčeho nepotřebujeme.

Když dojeli jsme do Sendai, velkého universitního města, nejlidnatějšího na ostrově Hondo (Houšiu) čili Nipponu severně od Tokya, otvíralo se před stanicí moře bláta. Dali jsme se rychle dovézti do velikého hotelu docela blízko nádraží, který v nejnovějším podrobném průvodci po Japonsku (Terry's Guide to the Japonese Empire) má velmi nelichotivou poznámku. Nechtělo se nám do čistě japonské jadóje z toho důvodu, že v takovém nečas a chladu doufali jsme i v málo hostinném hotelu »à la franca« najítí více tepla a pohodlí. V tom jsme se však zklamali tak důkladně, jak jen možno. Zdálo se, že majitel hotelu chce nás trestati za všechny předešlé cestující bělochy, kteří ze záhadných příčin uvalili jeho nesmířitelný hněv na celé bílé plémě. Seděl jako kakabus ve svém koci a patrně nařídil služebnictvu, aby nám co nejméně vyhovovalo, neboť dobří ti lidé snažili se nám všemožně dokázati, že nehostinnost není jejich vinou.

Trvalo to nesmírně dlouho nežli dostali jsme večeri, asi třikráte přišli nám s omlouvou, že to, co jsme si objednali dle lístku, již není. Vítr točil se ve vysokém sychravém pokoji i žádali jsme, aby nám zatopili; po dlouhé době přišli nám vysvětlovat, že to nejde a zase dobu to trvalo, nežli aspoň postelní prádlo a pokrývky přinesli. Ráno, ač výslovně jsme přímo u hoteliera zamluvili snídani na ranní hodinu, nikdo nepřicházel, pak i s účtem dělali neuvěřitelné obtíže a když již s největším naléháním jsem jej vymohl, byl opravdu tak »mastný«, že v hotelu Kanaya za všechno nejlepší pohodlí platili jsme značně méně. Jelikož však byl nejvyšší čas na vlak, zaplatil jsem, vyřídili jsme se z hotelu a doběhli právě, když vlak několik kroků před námi se rozjížděl.

Bylo zjevno, že celé počínání hotelierovo byla námi nezaviněná provokace, nosiči, kteří přinesli naše zavazadla na nádraží nám to dotvrzovali, ale nebylo nikde naděje na zákrok proti zpupnému nenávistníku cizinců, neboť mezi úředníky na nádraží nebylo nikoho, komu bych byl mohl vše srozumitelně vyložiti, a tak musil jsem se spokojiti jen tím, že učinil jsem na něho obšírné udání v stát-

ní turistické kanceláři (Japan Tourist Bureau) po svém návratu do Tokya.

Bylo stále ještě pošmurno a deštivo, když dojeli jsme do Siogamy, odkud za krátko měl nás odvéztí malý parník do Matsušimy. Zbýval nám právě ještě čas, abychom po mnoha schodech vyběhli ke starému šintojskému chrámku, stojícímu v hájku krásných kryptomerií. Vypluli jsme, dlouho se vymotávající mezi množstvím neohrabaných rybářských člunů, a když jsme byli na moři, začalo se jasnit. Proplouvali jsme mezi bludištěm nevysokých, ale příkrých a skalnatých předhoří a ostrůvků, a dříve nežli jsme se nadáli, projeli jsme tímto bludištěm a zakotvili před Matsušimou.

Cizinecký hotel po evropsku zařízený, dílo našeho krajana architekta Letzla, nebyl ještě otevřen, ale veliká výstavná jadója nás přijala za své hosty a věru jsme toho nelitovali.

Dostali jsme rozkošný pokoj s vyhlídkou na moře a přechetné ostrůvky a vše bylo zařízeno i podáváno v tak bezvadném japonském stylu, že nabyli jsme zkušenosti nadmíru příjemné. Hotel nebyl přeplněn a tak nepotkali jsme se tentokráte ani s rušivými a nepohodlnými vlastnostmi jadóji, nikdo neotvíral zvědavě stěny do našeho pokoje a lázně jsme užívali sami, aniž jsme musili předem vyjednávat o jejich vyprázdnění. Ložní prádlo a kimona (vlastně »jukata,« domácí oblek) byly čerstvé, příjemně vonící a také jídlo, k němuž bez říkání podali nám příbory evropské, bylo velmi chutné. Měli patrně zkušenost s bělochy a snažili se všemožně vyhovět jejich přáním i chuti z vlastní iniciativy, tak aby to nikterak nerušilo dojmu, že ústupky bělošským zvyklostem nečiní jim naprosto žádných obtíží. Bylo nám tak milo, že ani dřevěné uhlí v truhlíku nás neobtěžovalo a také spaní na japonských lůžkách s hedvábnými příkrývkami a s tvrdou poduškou kterou jsme si obložili svými ručníky, se nám docela zamlouvalo. Netrápili nás ani komáři, na něž bylo ještě brzo, ba ani blechy, kterých bývá prý v jadójih dost a dost. Přáli jsme si prožít tak delší dobu a bylo nám nesmírně líto, že nemohli jsme zůstat déle nežli do rána příštího dne.

Dovedete si představit, jakým bylo požitkem pro mou ženu býti v pokoji opravdu čistém a vzdušném, vybaveném bezvadně vším japonským komfortem až do nejmenších maličkostí. Sám majitel jadóje i služebnictvo obskakovali nás, snažíce se vyhovět našim nejtajnějším přáním; věru zdálo se nám, jako bychom byli privilegovanými hosty, kteří si mají odnésti jen nejlepší dojmy z japonského pohostinství.

Tento blahobyt v japonském stylu nadmíru krásně se hodil do půvabného obrazu, kterým pro nás byla Matsušima se svým okolím. Matsušima znamená ostrov borovic a věru je to případné jméno, neboť přechetné skalnaté kopce a ostrůvky ozdobené borovicemi bizarního vzrůstu jsou základem Matsušimy. Výhled na hladinu rozčleněnou titěrnými a nejvyššími ozdobnými skalnatými kamýky, které seskupují se vždy v nových a nových nesmírně malebných

Pagoda v Hommondži.

obrazech, vrací se vám s každého otevřeného místa a v každém denním osvětlení působí vám vždy novou rozkoš a neuvědomujete si ani, jak nepatrné jsou prostředky, jimiž příroda zdejší dosahuje tak kouzelné a neunavující přitažlivosti.

Celé bludiště chobotů, průlivů, ostrůvků, předhoří a ostrohů, tvořící okolí Matsušimy, je vymodelováno v souvislém kdysi souvrství snadno zvětrávajících tufů sopečných, které se rozrušují působením vody a vzduchu v podobné tvary, jako naše kvádrové pískovce v Českém ráji, v okolí Kokořína nebo v Českosaském Švýcarsku. Když už hluboká údolí hodně rozryla toto souvrství, dostavil se pokles pobřežní čáry a část tufové oblasti ocitla se pod vodou, moře vyplnilo údolí a nyní svými vlnami pomalu dovršuje, co rušivá činnost potoků začala. Skalnaté břehy ostrůvků jsou rozdírány ve fantastické tvary, tvoří nekonečný výběr nejrozmanitějších typů pobřežních, na které si jen můžete vzpomenouti, a vegetace i působení člověka doplňují krajinný obraz, který ve skutečnosti není ničím jiným, nežli mnohonásobně zvět-

šenou a rozmanitě opakovanou zahrádkou komponovanou v japonském stylu.

Mořský záliv matsušimský se všech stran obklopují širokými a hlubokými doly rozhlodané hřbety ze stejné horniny. Střídá se na nich borový les s listnatým a ve svém jarním svěžím hávu tvoří čarovně krásné pozadí krajinného obrazu, obracíme-li se k souši.

Jedna skupina ostrůvků spojena je japonskými klenutými můstky mezi sebou a s pevninou, jiné navštívili jsme projíždějíce se po loďce od skaliska ke skalisku. Nepřeborná rozmanitost drobných, titěrně krásných a idyllických obrazů učinila Matsušimu miláčkem japonského lidu. Jeť jedním ze tří míst, jejichž půvabů Japonci nejvíce si cenní, prohlašujíce je za nejkrásnější ve smyslu krajinářském v celém svém ostrovním mocnářství. Poznali jsme ještě Mijadžimu při Meziostrovním moři, ale neměli jsme již času podívat se do Aminohašidaty, které je třetím v tomto čistě japonském výběru nejpůvabnějších koutů jejich vlasti.

Kdo spatří tato místa, zajisté pronikne o něco hlouběji do japonské duše, neboť pozná, jak dokonalý soulad je v jejich estetických názorech; nalezne tu zase do nejpodrobnějších stránek propracovanou formální dokonalost shodující se ve všech směrech s požadavky, které Japonec klade na život ve všech ostatních ohledech podle tradicí daných a skoro již pudově zakoreněných pravidel.

Stejně jako japonský mrav společenský, jest i jejich krasocit do největších detailů propracován, je to dílo tisícileté kultury, která mohla se věnovati sama sobě, nerušená bezohlednými a ničivými vlivy cizoty. Japonci snad ze všech skupin lidstva nejvíce se podobají mravencům, jejich zřízení je tak vztité a ztrnulé, že člověk ztěžá rozeznává, co jest u nich pudem, co osobní iniciativou a co zděděným nebo od nejtělejšího mládí s neodvratnou pravidelností a obřadností vpravovaným životním mechanismem.

Sama Matsušima leží mezi drobnými, ale strmými kopečky, a stromy bizarního vzrůstu zachycené ve spárách skal jsou tu zvláště krásnou a pozoruhodnou ozdobu.

Hájek kryptomerií prostírá se před svatyní z části v měkké skále vytesanou a podél něho po severní straně celá dlouhá stěna skalní je zaujata reliefy, menšími i většími jeskyněmi s množstvím Budhů a jiných bůžků rozmanité velikosti a dokonalosti provedení. Některým plastikám zdejšímu připisuje se značné stáří a v okolí Matsušimy je prý mnoho památek po předhistorickém obyvatelstvu v dutinách skalních, které asi sloužily předchůdcům Japonců jako úkryty, chrámy i pohřebiště, i v četných a rozsáhlých hromadách odpadků, zbylých po rybářském obyvatelstvu z doby neolithické.

Pro primitivní plémě živící se hlavně dary moře, rybolovem a lovem zvěře bylo to území ideální; podnebí je poměrně velmi mírné, mnohá údolí mezi sebou oddělená dosti vysokými lesnatými hřbety, mají východ přímo

k moři, ostrovy a ostrůvky poskytovaly přístřeší a útočiště v nepohodě i v dobách válečných. Zdá se, že vedle Ainů bydlelo i v severním Japonsku v dávné minulosti ještě jiné obyvatelstvo, které zanechalo hodně zbytků primitivní keramiky a hlazených kamenných nástrojů. Jejich kultura byla patrně vyspělejší, ale z neznámých příčin nedožili se doby historické, takže památky jejich jsou velmi záhadné. Bylo by však nesprávně přičítati jen proto zbytky keramiky z mladší kamenné doby Ainům a předpokládati, že snad v dobách válečných, které znamenaly úpadek jejich moci, také jejich kultura byla tak degenerována, že celá odvětví výrobní upadla úplně v zapomenutí. Příklady takového úpadku nejsou historicky dokázány a není žádného důvodu proč je předpokládati.

Vždyť zajisté po stránce archeologické lze zvláště v severním Japonsku očekávati ještě mnohá překvapení, neboť celá skoro severní třetina hlavního ostrova i ostrov Jezo (Hokkaido) jsou dosud skoro úplně neprobádány a není příčiny, proč by soustavný výzkum neměl tu najíti vysvětlení k mnohým dnešním záhadám.

Procházejíce se podél pobřeží k jihovýchodu od Matsušimy dali jsme se zlákat, abychom pronikli mezi hluboko zavodněná rýžová pole, obklopená vysokými mezemi. Bylo zajímavo sledovati soustavu příkopů, kanálků i občasné zasypávaných průtoků, kterou byl regulován přítok vody na pole.

Tu a tam pracovali mužové i ženy až do půli lýtek v bahně, jiné potkávali jsme s náklady chrastí a také s nádobami, jejichž obsah prozrazoval se pronikavým ohavným puchem, jaký jsme necítili snad od té doby, co »medáči« přestali konati svou činnost ve starých pražských čtvrtích. Hnůj a močůvka na našem venkově jsou mnohem snesitelnější, nežli tento zápach zemědělského Japonska, jemuž mrva zvířecí skoro úplně schází a lidské odpadky jsou hlavním prostředkem k zúrodnování půdy vedle rybího guana a umělého zavlažování.

Procházejíce mezi políčky vzdalovali jsme se víc a více od pobřeží do údolí, jehož široké dno bylo rozděleno v množství drobných parcel po malých stupních se zvyšujících se vzdáleností od moře. Často bylo nám balancovati po nízkých mezích a přeskakovati hluboké strouhy, ale bavilo nás to, i pojali jsme plán, že zkusíme vrátiti se přes kopce, hledajíce si cestu nazdař bůh.

Již dlouho jsme nikoho nespátřili, abychom se otázali na nějakou stezku, a tak vystoupili jsme nad dno údolí na místě, kde jakási pěšina, po níž bosé nohy chodívají, byla vyšlapána a vedla vzhůru do příkrého svahu. Pěšina byla tuze strmá a velmi neschůdná, takže stoupali jsme obtížně, prodírajíce se houštinou křoví plného trnitých prutů podobných našim ostružinám. Přišli jsme na několik pařezů po stromech nedávno poražených a za každým stezka stávala se méně znatelnou a postup v houštině namáhavějším. Nechtěli jsme se vrátiti, neboť dospěli jsme již skoro k vrcholu příkrého svahu a dou-

fali, že snad nahoře na hřbetě horském najdeme spíše nějakou stezku.

Dočkali jsme se však nemilého zklamání, došli jsme k novému pařezu a strom tu podfatý byl také poslední pro který si vesničané touto cestou došli. Kolem na všechny strany a zvláště nahoru byl trnitý podrost tak hustý že nebylo pomýšlení dostat se jím bez nějakého velmi pádného sekáče. Nezbylo nám, než slézt zpět po kluzké stezce a vrátili se kudy jsme přišli.

Přece však nechtělo se nám jít zpět touže cestou po břehu a proto počkali jsme, když u jiného postranního údolí vedla stezka dovnitř a otázali se domorodce vracějícího se z denní práce z polí, pomáhající si posuňky, zda tudy se také dostaneme do Matsušimy. Hleděl na nás připitoměle a ukazoval jen na stezku podél břehu, kterou jsme původně přišli. Zdálo se nám, že prostě nechápe našeho přání jít jinou cestou, ač jsme snažili se mu vyložiti, že chceme jít, kde jsme ještě nebyli.

Jelikož jsme již i v jiných případech byli svědky opravdu podivné nechápavosti, otázali jsme se po chvíli jiného muže se stejným výsledkem. Pak ale došla nás žena nesoucí těžký náklad na zádech, ta naší otázce porozuměla snadno a velmi energicky potvrdila nám, že postranním údolím vede cesta do Matsušimy a jakoby chápala, že se chceme projít, upozornila nás pak jdouc za námi, že jsou tu dvě možnosti, jednak zkratkou přes sedlo po straně vesničky, jednak oklikou po hřbetu stoupajícím za vesnicí.

Zkusili jsme napřed zkratku a když jsme viděli, že za kratinkou chvíli přešli bychom na pobřeží blízko samé Matsušimy, kde dříve jsme již chodili, vyšli jsme po příkrém hřebenu nad chudou vísku právě včas, abychom zachytili chvíli, kdy zlatité osvětlení před západem slunce rozlévalo se po moři a přechetných jeho ostrovech, poněnáhu slábnouc a ustupující prvnímú přitmí.

Barvitost moře, do žluta a červenohněda osvícené skály, zlatozelené listnaté háje, do ruda se lesknoucí kmeny a černé nepravidelné koruny borovic tvořily stále se měnící hru kontrastů. Jak záhadná vypadala hladina tu zvlněná, tu zase jakoby olejem politá, tu temná, tu zase jasně stříbřitá, jakoby moře samo chtělo závoditi o cenu rozmanitosti!

Nadmíru těžce loučili jsme se s Matsušimou a její krásnou jadójou, již rovné jsme již nepoznali, a příštího dopoledne dovezly nás kurumy po klikaté silnici na stanici, ležící asi tři kilometry od městečka na náhorní plošině.

XXVI

Z MATSUŠIMY DO SAPPORA

KRAJEM AINŮM ODŇATÝM. Z AOMORI DO HAKODATE. SOPKY A LESY NA JEZU (HOKKAIDU). SAPPORO. SAKURY A MUSEUM AINŮ. REVEREND J. BATCHELOR.

Qesta dráhou do Aomori trvala přes deset hodin, až do pozdního večera. Od Sendai na sever jezdí i přímé vlaky mnohem pomaleji, nežli rychlíky spojující Tokyo s velkými městy v jihozápadním Nipponu a s Koreou přes Šimonoseki. Až za Morioku vede trať širokým, hustě obydleným údolím řeky Kitakami, pak vine se bohatě zalesněným hornatým rozvodním krajem, proráží napříč horských hřbetů v četných tunelech a konečně již pozdě k večeru míří širokou naplavenou rovinou při severovýchodním pobřeží k Aomori, ležícímu na jižním břehu velikého zálivu Mutsu-van.

Po západní straně trati táhne se sopečné pohoří, po straně východní horstvo sestávající ze starých hornin, tvořících jedno z geologických jader japonského souostroví. Jenom nejvyšší vrcholy těchto pohoří dosahují na dva tisíce metrů výše. Souvislé rozsáhlé lesy pokrývají jejich svahy a zasahují často až hluboko do hlavního údolí po výběžcích hor. Pod spodní hranicí lesů kraj je velmi intenzivně vzděláván a zemědělské osídlení je hodně husté. Nad horní hranicí lesů jsou prý dosti rozsáhlé horské pastviny, které zůstávají úplně nezužitkovány. Kromě rýžových polí vidí se velmi často morušové sady a pak zvláště v okolí Morioky množství ovocných stromů.

Severní třetina ostrova Hondo byla ve starším středověku jevištěm úporných bojů japonských výbojců s praobyvateli ostrova Ainy. Byl to nerovný zápas, který skončil úplným vyhubením primitivnějšího plemene. Ainové podleli pokročilé organizaci a lepší zbroji Japonců, třeba že jako jednotlivci daleko nad ně vynikali tělesnou silou a přizpůsobením na drsnější podnebí těchto končin. Hlavně asi z těchto válek s Ainy vyrostla vojenská převaha šogunů, »vojevůdců podmaňujících divochy«, jak zněl jejich úřední titul. Tito byli jako místodržící císařů pověřeni správou a vybudováním vojenských hranic proti divokým domorodcům. Ainové občas dovedli se vzchopiti i k mocným vpádům do území Japonci již zaujatého a vzdělávaného, ale nedovedli se tam udržeti a byli více a více zatlačováni do hor a lesů. Z výbojů vyrostla feudální soustava mocných panství rodových, opřených o mohutné hrady. Po zdolání Ainů kruté boje mezi velmoži byly charakteristickým rysem historie severního Hondo. Zdejší daimiové byli

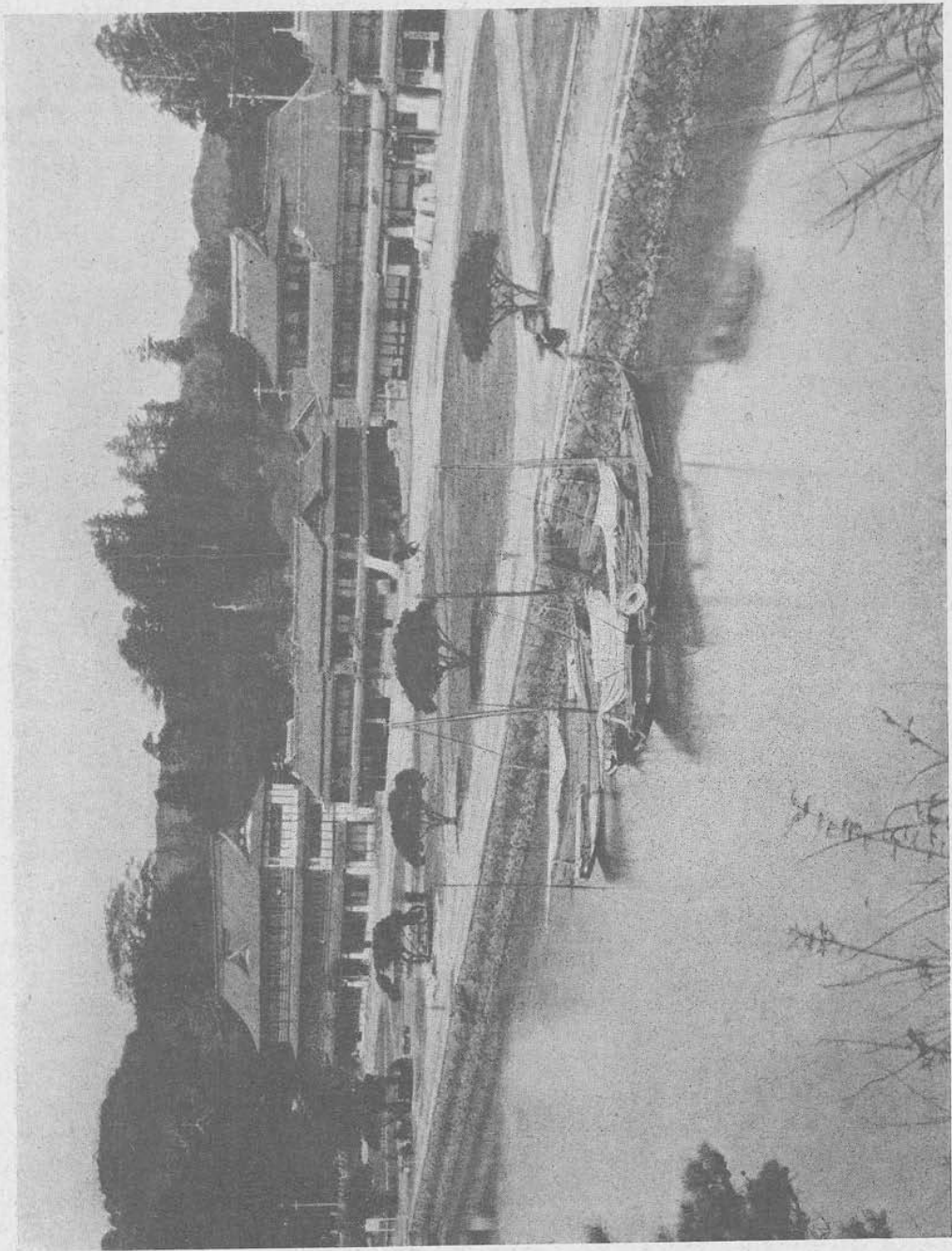
věrnými stoupenci šogunátu proti akcím mikadova dvora v létech šedesátých a setrvali v odporu, i když poslední šogun vzdal se své hodnosti a pokořil se císaři. Jejich odboj byl krvavě potlačen. Staré rozdíly byly prý velmi brzo urovnány, říká se, že již není hořkosti mezi jihem, který bojoval za mikada, a severem věrným šogunátu, ač prý dosud severní velmoži jsou do jisté míry přezíráni ve prospěch rodů, které pomohly mikadovi zrušiti a přemoci šogunskou moc.

Bylo by zajímavé zjistiti, zdali a do jaké míry je dnešní obyvatelstvo severního Honda smíšené krve mezi Japonci a Ainy. Japonci sami neradi připouštějí, že následky takového zkřížení zanechaly trvalé stopy, a dovozují, že smíšení dvou sobě velmi cizích plemen ztratilo účinek, jelikož prý potomstvo z takových spojení v několika generacích vymřelo. Rovněž není vyjasněn poměr opovrhované kasty zvané »Eta« k staršímu předjaponskému obyvatelstvu ostrovů. Nezdá se vyloučeno, že potomci podrobených Ainů byli přidržováni k pracím a řemeslům spojeným se zabíjením zvířat, které budhistickými Japonci byly pokládány za bezbožné a hnusné, a že spojili se s jinými živly odsouzenými k vyloučení ze společnosti v jeden celek, dnes plemennými znaky nepříliš nápadný. Proti příslušníkům třídy »Eta« panují staré předsudky společenské, ač moderní Japonsko nerado se k nim přiznává a snaží se o jejich vyhlazení. Zdeděné předsudky brání dosud japonským badatelům zabývatí se podrobně těmito otázkami.

Do Aomori přijeli jsme pozdě večer za úplného temna a vlak dopravil nás až do samého přístavu, kde bylo nám vstoupiti na přeplněnou špinavou vlečnou loď, která dovezla nás k parníku, plujícímu pravidelně přes úžinu Tsugarskou do Hakodate na Hokkaidu.

Přeplavba na vlečné lodi patří mezi nejnepříjemnější vzpomínky naší jízdy po Japonsku. Byli jsme tu sami dva cizinci mezi houfem Japonců, většinou přístavních dělníků a rybářů, z nichž mnozí byli silně podnapilí. Když slyšeli, že mezi sebou rozmlouváme česky, poznali asi příbuznost řeči naší s jazykem ruským a jali se chovati velmi vyzývavě, drmolili k nesmírné veselosti ostatních nějaké posměšné slátaniny na ruštinu a tlačili se na nás, jakoby chtěli vyprovokovati nějakou srážku. Bylo zjevno, že celá tlupa je nepřátelsky k Evropanům naladěna a proto přemáhal jsem zlost, neboť v případě srážky nebylo kde se dovolati ochrany a pomoci. Na štěstí byla nepříjemná plavba za chvíli u konce a na přepravním parníku ujali se nás hned velmi přívětivě lodní důstojníci.

Zařízení lodi však naprosto neodpovídalo obvyklým požadavkům. Nebylo tu vůbec kabin zařízených po evropsku, nýbrž jenom jakési nízkými přehradami oddělené kotce, opatřené pouze rohožemi, na nichž japonští cestující seděli, nebo ke spaní se ukládali. Nebylo tu nikde místo, kde bychom si mohli odpočinouti, nerušení přecházejícími zvědavci, kteří ne-

Na nábřeží v Matsušimě.

Chrámové zákoutí v Matsušimě.

cháпали, že je nám obtížno býti stále předmětem jejich pohledů; proto obrátil jsem se k velicímu důstojníku loďnímu, žádaje za umístění přiměřené podmínkám vytištěným v prospektech a na jízdních lístcích. Po některém otálení byli jsme s mnoha poklonami uvedeni do veliké kajuty, která po stranách byla opatřena lůžky chráněnými záclonami proti dotěrným zrakům.

Byla to vlastně jídelna i noclehárna loďních důstojníků, ale několik loží bylo volných. Moje žena rychle pospíšila, aby ulehla, nežli dostaví se snad rušná společnost, ale z neznámé příčiny přišlo jen málo nocležníků, všichni chovali se poměrně klidně a rychle šli spat, nestarajíce se mnoho jeden o druhého.

Vzduch byl v místnosti dusný, neboť okna byla příliš nízko nad vodou a nebylo proto lze jich otevřítí. Nemohli jsme dlouho usnouti a

v polodřímotě cítili jsme, jak loď veplula z tichého chobotu do zvlněné hladiny Tsugarské úžiny.

Časně ráno za svítání přistáli jsme v Hakodate a přešli jsme z přístavu hned do nedalekého nádraží. Venku bylo blátivo a mžilo velmi nepříjemně. Výstavnější část města leží dosti daleko od nádraží a nejbližší okolí stanice bylo naprosto nelákavé. Na vycházku k vysokému kopci, z něhož za jiného počasí byla by zajímavá vyhlídka, nebylo pro nečas pomýšlení. Nezbylo nám nic jiného, nežli zůstatí ve veliké, ale velmi neútné restauraci nádražní, až vlak bude připraven.

Polohou svou podobá se Hakodate Kapskému městu nebo Hongkongu a jeho posice na nejkratší cestě mezi Vladivostokem a přístavy v Puget Soundu (Vancouver, Seattle) znamená pro budoucnost velice mnoho. Dnes je velikým střediskem rybářství a stane se jistě též důležitou stanicí transoceanického spojení mezinárodního.

Nádraží bylo plno lidu, převahou mužů, kteří lišili se svým oděvem i chováním velmi význačně od pravých starosvětských Japonců. Byli to převahou obhroublí a napilí chlapi, oblečení v jakousi křiklavou a špinavou mezinárodní směs, někteří ve vysokých plaveckých botách, libovali si v klacovitých způsobech a všichni asi měli spadeno na Rusy.

Slyšeli jsme je několikráte, jak se vzájemně na nás upozorňovali, drmolíce se smíchem slátaniny, které zněly v jejich uších podobně ruštině. Byli to rybáři a námořníci, kteří na svých výpravách často snad setkali se s Rusy jako se soupeři v lovu a neměli k nim proto přátelského smýšlení.

Touto dobou plnil se přístav dobrodruhy, neboť blížil se čas velikých lovů, mnozí dostali již své závdavky a snažili se odškodniti se hýřením za nebezpečí a namáhání příštích měsíců. Plavby do studených moří za rybolovem patří k nejvýnosnějším zdrojům výživy severního Japonska a lidé věnující se tomuto zaměstnání v drsném podnebí jsou průkopníci odhodlaní potýkati se se vším a jsou pro Japonsko něčím podobným, jako hoši z Dalekého Západu pro Spojené Státy.

Teprve krátce před odjezdem vlaku počalo se scházeti také obecnstvo lepších mravů, se kterým pak setkali jsme se ve vagoně. O osmé hodině nastoupili jsme jízdu, jež trvala až do pozdního odpoledne dlouhým zakrouceným poloostrovem, kterým západní část ostrova Jezu čili Hokkaida objímá okrouhlý Volcano Bay.

Nezdá se, že by tento veliký záliv byl jediným kráterem sopečným, jak by se dalo usuzovati dle jeho tvaru a z té okolnosti, že řada činných nebo dřímajících sopek nachází se na celé jeho periferii. Je poměrně mělký a jeho profily hloubkové nenasvědčují oprávněnosti tohoto mínění, které je však dosti běžné i mezi inteligencí japonskou.

Již kopec strmící nad Hakodate, jako Tabulová hora nad Kapským

Návrší kvetoucích azalek u Kanaya hotelu v Nikku.

městem, je patrně zbytek někdejší sopky; k východu viděli jsme dosti vysoký rovněž sopečný vrch Mount Esan v jehož kráteru bývá žhoucí láva, vrhající v noci zář na oblohu, a před námi na severu právě při břehu Volcano Bay vysoko trčela krásně zachovaná, přes 1100 metrů vysoká sopka Komagatake čili Óšima Fudži, která naposledy soptila roku 1856 a ve svém kráteru má dosud vřelá jezírka.

Brzo za Hakodate vjeli jsme do lesnatého kraje, v němž plochy vykácené a pracně vzdělávané na pole byly dosud jen kulturními oasisy. Zde trvalo ještě časně jaro, ačkoliv Hakodate leží ve stejné šířce zeměpisné jako Řím. Koberce různobarevných květů pokrývaly lesní paloučky a na mnoha stromech listí teprve pukalo z pupenů. Óšima Fudži byla ještě pokryta sněhem několik set metrů pod vrchol a také při hladině mořské a ve voze bylo notně chladno, ač slunce svítilo skoro celý den a na některých zastáv-

kách ohřívají jsme se v jeho paprscích. Vlak nespěchal, urazil sotva třicet kilometrů za hodinu a zastavoval často i v pustině, kde teprve osada vzniká. Na všem se vidí, že jsme tu daleko od světského ruchu, v mladém kraji, kde kolonisace teprve zapouští kořeny.

Když projížděli jsme podél západního břehu Volcano Bay, zastavili jsme u několika rybářských vesnic, velmi chudých a nevýstavných. Obyvatelé prý jsou částečně Ainové. Na stanicích však viděli jsme pouze Japonce. Opodál od trati měli na dřevěných bradlech rozestřené sítě a na nich pracovali opravující je pro sezónu lovů. Puch starých sušených ryb nemile nás zarážel a naplňoval celé okolí těchto osad.

Když odbočili jsme zase stranou od moře, smíšené pralesy provázely trať na velikou vzdálenost. Jen zřídka projeli jsme větší mýtinou, kde parní pila byla v činnosti a vznikala osada o dřevěných chatách z prken, i srubech z břevien vystavěných. Obyvatelé tu byli zálesáckého typu, zdraví a silní lidé, zpravidla rozložitější a též větší, než Japonci zůstávající doma v jižní části souostroví. Drsný život v chladném podnebí vyžadoval mnoho obětí a jen nemnoho jest těch Japonců, kteří jsou schopni býti průkopníky v zemi, jejíž podnebné podmínky nesvědčí zděděným zvyklostem jejich národa.

Ani jsme se nenadáli a byli jsme již na západní straně rozvodí Japonského moře a Volcano Bay, které je velmi nízké. Řeky obtékají dosti vysoké skupiny horské s plochými hřebeny, které jen v nejvyšších svých vrcholech málo nad tisíc metrů vystupují, ale vyčnívají nad lesní hranicí širokým horním pásem, nyní ještě většinou zasněženým, v létě však horskými pastvinami, poloninami pokrytým. Zdá se, že tyto horské pastviny — a není jich málo na horách ostrova Jeza ani na severním Hondu — nejsou ještě vůbec využitkovány k pasení dobytka. Je s podivem, že chov dobytka vůbec ujímá se v Japonsku velmi těžce, ač pro využitkování velikých ploch již v severní části ostrova Hondo a tím spíše na Hokkaidu nic by se nehodilo tak dobře, jako právě zavedení racionálního chovu zejména skotu.

Naproti tomu pro moderní lesnictví mají Japonci neobyčejný smysl. Snad právě proto, že vesnice jejich nepotřebují pastvin, nemajíce mimo několik koní skoro žádného dobytka, daří se umělé a plánovité zalesňování tak dobře. Na své jízdě severním Hondem i Jezem viděli jsme na vlastní oči spoustu kultur, zejména smrkových, které asi pravidelně, rok za rokem, byly vysazovány na svazích před tím holosečí zbavených přirozeného smíšeného porostu, v němž v nízkých polohách zajisté listnaté stromy a hlavně buky převládaly nad jehličnatými.

Věnovali jsme hodně pozornosti krajině, kterou jsme cestovali, ale mnoho času zabrali nám též naši spolucestující a zřízenci železniční. Byli jsme samojediní Evropané v celém vlaku a proto stali jsme se předmětem zvědavosti

Kotlina s městečkem Nikkem od Kanaya hotelu.

v celku zcela neškodné, která jen počtem nových známostí stávala se obtížnou.

Velmi šťastným úvodem pro získání přátelského smýšlení všech bylo, že moje žena z vlastní iniciativy udělala místo v rohu vozu churavé choti jistého Japonce. Byl to mladý párek cestující s námi až do Otaru, neda-leko před Sapporem, a milý Japonce z vděčnosti nevěděl, jakou nás zahrnouti pozorností.

Učil se kdysi na školách anglicky i německy, na konverzací to, co nezapomněl, již nestačilo a proto dlouhé chvíle přemýšlel, až sestavil dohro-

mady nějakou frási, kterou pro jistotu napsal na papír a mně k zodpovědění předal. Činil tak proto, že mně velmi těžko rozuměl, jelikož prý učil se od japonského učitele.

Vlak jel velmi pomalu a proto také ostatní Japonce začalo bavit, že zahloubali se do zbytků angličtiny, které jim uvázly v mysli, a navštěvovali mne jeden po druhém. Předem představil se každý svou visitkou, na níž právě napsal zhusta velmi školáckou latinkou své jméno, natištěné japonským písmem, a pak podal mi papír s několika větami, které přál si míti opraveny a zodpověděny. Když jsem mu vyhověl, odešel s mnohými úklonami, aby znovu intenzivně přemýšlel, jakoby chtěl křížovky luštit, a přišel po druhé nebo po třetí s novou zásobou učebné látky, která však, dohromady vzato, sotva stačila na jedno cvičení ve »Vymazalovi«.

Bylo k tomu třeba hodně trpělivosti, neboť vedle cestujících druhé třídy vystřídali se několikrátě snad všichni průvodčí, kterých na japonském vlaku není málo.

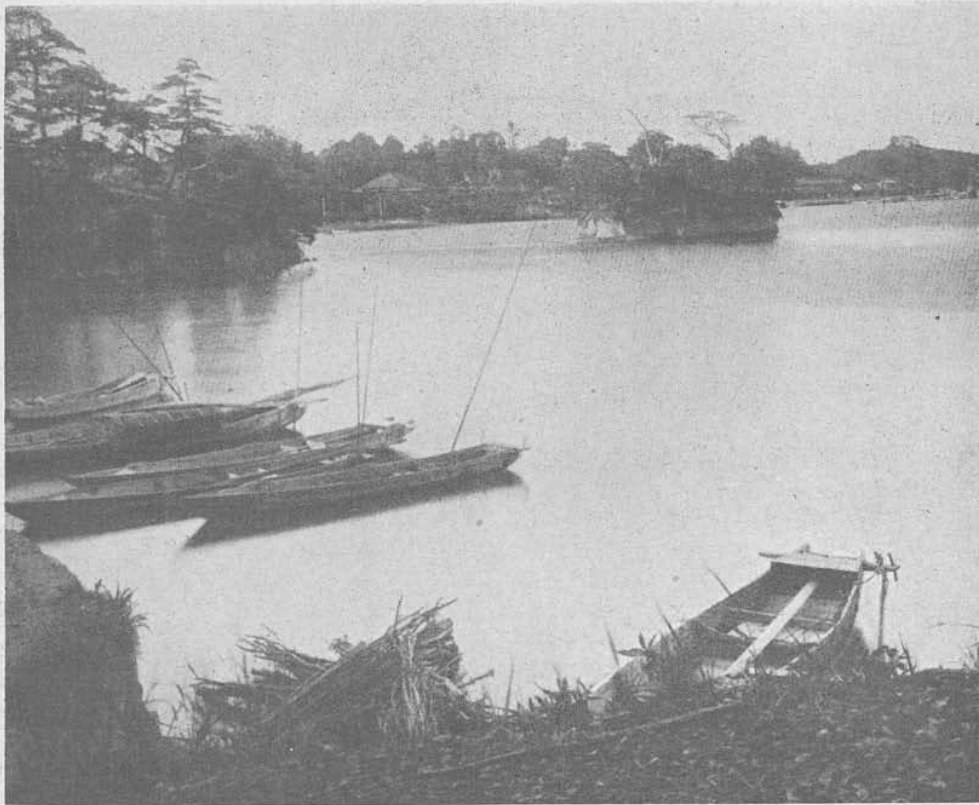
Dobré tyto lidičky mrzelo asi vesměs, že nás nemohou ničím pohostiti. Snesli nám různá oznámení, brožurky, souseď věnoval mi dokonce dosti tlustou knihu, japonsky tištěného průvodce po Japonsku, v upomínku, ale jinak nebylo, čím by se nám zavděčili.

Byli jsme tomu rádi, že nenabízeli nám ničeho k jídlu, neboť s japonskou kuchyní nemohli jsme se přes nejlepší vůli smířiti. Jelikož až dosud vždy jsme si řekli s dobrým úspěchem, že budeme žítí podle zvyků země, kterou cestujeme, nevzali jsme si na cestu severním Japonskem žádných zásob, ačkoliv snadno bychom něco konserv, salámů a sucharů byli ve svých zavazadlech umístili. Četli jsme v průvodcích, že na všech větších stanicích podávají se studená jídla japonská do vagonů, a řekli jsme si, že si aspoň odpočineme od sandwicheů anglickým způsobem upravovaných, na které jsme se již ani podívat nemohli.

Japonské »bento«, hezoučká malinká dřevěná krabička, obsahující pěkně vařenou bílou rýži uprostřed, a po stranách asi osm přihrádek s různými pochutinami, které se mají snísti spolu s rýží, není tak chutné pro nás Evropany, jak by se zdálo na první pohled. Křivdili jsme svým přátelům v Tokiu, kteří varovali nás, abychom se na »bento« nespolehali a vzali si s sebou nějaké zásoby.

Znameníť udušená rýže je, bohužel, studená a neslaná, z příchutí obsažených v miniaturních přihrádkách ani jedna není nám známá a všechny jsou buď rostlinné, nebo zavánějí po moři a chutnají podivně a voní zpravidla zcela nevábně. Na štěstí skoro všechny tyto drobnůstky jsou nasáklé sojovou omáčkou, která činí celek jakž takž ztravitelným, když jsme si rýži osolili (slánky jsme si s sebou pro jistotu vzali).

Ovšem jedno »bento« nestačí ani skromnému Japonci, aby ho nasýtilo;

V matsušimském zálivu.

skoro každý sní tři až čtyři v několika hodinách jízdy, nám však chut nestačila na více než na jednu, nebo nejvýš dvě skříňky, ač něčeho záživnějšího bychom ještě s chutí byli pojedli.

Japonský čaj »ó ča«, ctihodný čaj, který zřízenec roznáší ve skleněných butelkách i s číškami, není též podle naší chuti a nestačíme ho vypítí tolik, jako Japonci, kteří zejména zde v chladném Hokkaidu dávají si přinášeti dávku za dávkou a ohřívají si s rozkoší ruce na vřelých lahvicích. Je na prodej též »sake«, japonské rýžové víno, chutnající podobně jako »sherry«, nebo šípkové víno. Japonci pijí je teplé. Má na ně velmi opojný vliv. Již po několika doušcích z malinkých koflíčků nebo číšek Japonec zbrunátní v obličejí, žíly mu naběhnou a stává se zpravidla velmi sdílným. Nám sake také chutnalo, pivali jsme je po večeri, někdy i po pivě, ovšem v mírném množství a nemělo na nás nepříjemných účinků. Evropané snad vesměs snesou ho mnohem více nežli sami Japonci.

Největší událostí toho dne bylo, když blížili jsme se vysoké sopce zvané Makkarinupuri nebo Širibeši-jama, také »Hokkaido Fudži«, která bezvadným kuželem zdvihá se až do výše skoro 2000 metrů. Na jejích svazích ještě hluboko ležel sníh, který mizí úplně až pozdě v létě. Objeli jsme krásnou tuto horu více než s poloviny jejího obvodu a radovali se pohledem na ni velmi dlouho s různých stran, z blízka i z dálky.

Blížíce se k pobřeží Japonského moře poznali jsme letem velmi důležitý ovocnářský kraj, z něhož vyvázejí se jablka, hrušky, třešně, ba i broskve po celém Japonsku a také již do zámoří. Bohužel, bylo ještě tuze brzo, stromy nedávno odkvetly a tak nepoznali jsme domácího japonského ovoce mimo dosti nevzhledné zbytky z lonské sklizně. Pro oko nejpěknější byly skoro kulaté hrušky podobné malým kdoulím, ale chuti nebyly valné, příliš vodnaté a fádne nasládlé. Mimo ovoce na Hokkaidu vypěstěné z amerických a evropských sazenic, nemá Japonsko mnoho pro evropský vkus chutných plodů.

Z japonských moučníků neměli jsme také žádného požitku. Zkusili jsme několikrát různé zbarvené výrobky z rýžového a fasolového (sojového) těsta a shledali je odporně sladkými. Nejčastěji měly tvar malých knedlíčků. Tu a tam zkusil jsem též zavařenin prodávaných ve velmi lákavé úpravě, ale i při nich vadila mi přílišná sladkost.

Nežli jsme dojeli k velkému městu Otaru, otevřely se nám výhledy na moře a na četné rybářské osady rozkládající se podél pobřeží. V Otaru byla delší zastávka, které jsme použili k proběhnutí se v nejbližším okolí nádraží. Nakládá se tu a vyváží v dosti značném množství hnědé uhlí z uhelné pánve v údolí Išikari, které sice nevyniká jakostí, ale pro Japonsko uhlím celkem chudé má přece velmi značnou cenu a zásobuje zejména paroplavební spojení místního rázu a železnice.

Příkré horské stráně ustupují za Otaru z okolí trati k jihu a v stále větším rozsahu otvírá se sapporská rovina, která v celém Japonsku slyne pokročilostí svého zemědělství. Vidíte tu farmy, na nichž chová se skoro výhradně skot pěkných, vybraných plemen, jinde zase široké lány věnovány jsou chovu koní a na rozsáhlých plochách z části uměle zavodňovaných pěstují se různé plodiny zemědělské, zejména píceiny. Pole a louky střídají se se sady a na všech stranách hlásí se nám zjevně, že Sapporo, hlavní město ostrova Hokkaido, je důležitým, ba nejpřednějším střediskem pokrokového, moderního zemědělství v Japonsku.

Plánovitá kolonisace velkého severního ostrova byla zahájena r. 1869 a toho roku také založeno bylo dnešní Sapporo, vystavěné po americkém vzoru podle pravidelného plánu, se širokými ulicemi, parky a rozsáhlými budovami vládními i školními.

Dojeli jsme do Sappora pozdě odpoledne a usídlili jsme se v japonské

Kveiontel sakury v Sapporu.

jadóji, která nám byla spolucestujícími doporučena. Byl to poměrně starý dům, kde se nám dostalo sice jinak příjemného pokoje, s vyhlídkou na miniaturní zahrádku skero přeplněnou zakrnělými stromy, kři a soškami, ale pro své sousedy po dvou stranách byli jsme předmětem příliš dotěrné zvědavosti. Kdykoliv jim napadlo, posunuli jednoduše zástěnky a dívali se na nás zvědavě, příjemně se usmívajíce. Naprosto jim nenapadlo, že konají něco neslušného podle bělošských pravidel.

Mimo to měli jsme také zajímavou zkušenost v hotelové lázni. Dívky »nesan«, nás posluhující, porozuměly, že si přejeme býti v lázni sami, a přišly pro nás, když nebylo tam již japonských hostů. Zůstal tam však japonský lázeňský masér, který naprosto nedovedl pochopiti, že nepřejeme si jeho služeb a že marně se chystá na mou ženu s důkladně namydlenou žinkou. Dostí dlouho to trvalo, nežli pochopil, že dávám mu odměnu jen jako odškodnění a že nereflktujeme na jeho služby.

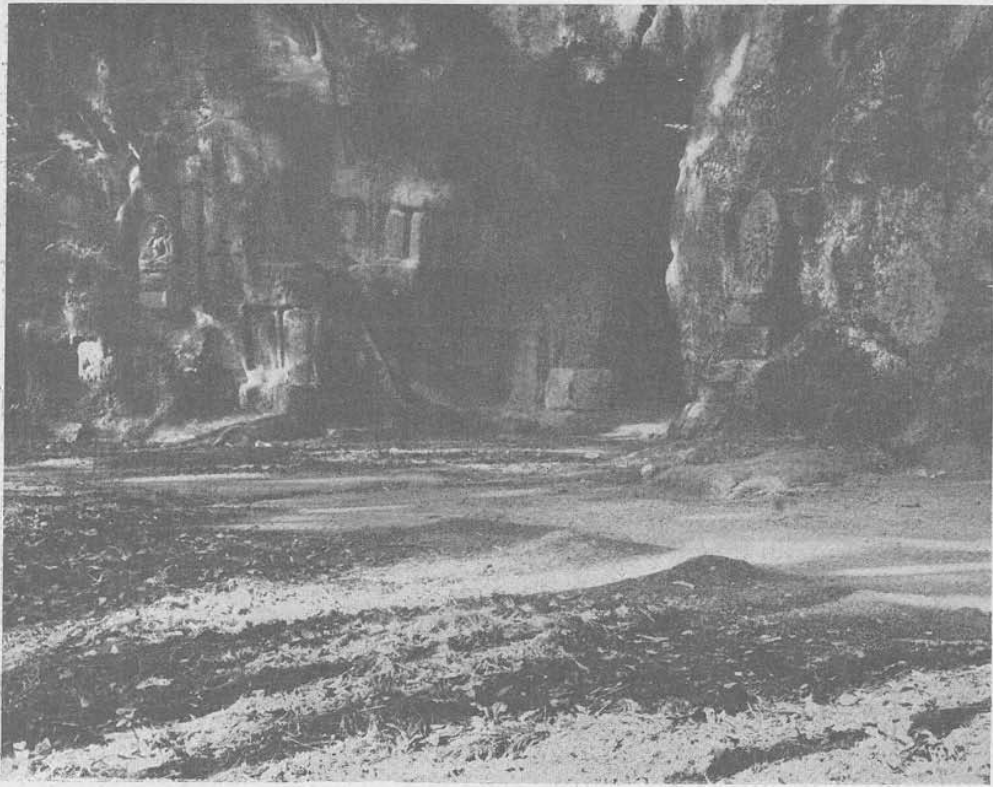
Japonské koupání se nám jinak velmi zamlouvalo. Je to příjemný zvyk, důkladně se předem omýti na dřevěné podlaze tak skloněné, aby voda do nádrže koupací nestékala, a pak s tělem úplně čistým vléztí teprve do horké vody, která je někdy tak vřelá, že jen po částech do ní se ponořujete a horkem sotva dýcháte. Zejména tam, kde voda je přirozeně horká, a takových míst je v Japonsku bohatém na hodně teplá vřídla velmi mnoho, je vřelá koupel znamenitým a velmi osvěžujícím požitkem.

Jelikož jsem uvykl od mládí po horké koupeli pouštěti na sebe studenou sprchu, obával jsem se, že budu mítí nemilé následky z toho, když bez ochlazení zůstanu v kimonu a na boso, po japonském zvyku. Strachy mé však byly zcela bezpředmětné, cítil jsem se i v tom velmi lehkém oděvu zcela dobře a neodnesli jsme si ani rýmy ze svých japonských zkušeností.

Dříve nežli jsme se oddali pohodlí, vyšli jsme si na ulici, abychom si za večera prohlédli město a zkusili, zda podaří se nám něčím podstatnějším doplniti japonskou stravu. Měli jsme dobrý úspěch, neboť našli jsme krámk, kde měli na prodej americkou šunku v konzervách, i koupili jsme si zásobu, která nám pomohla nasytiti se v příštích dnech. Mimo to dostali jsme tam výborné, na slunci sušené kalifornské hrozinky v malých plechovkách. Ty jsme si nesmírně oblíbili a nahradili si jimi čerstvé ovoce i moučníky, kterých jsme v japonské přípravě nemohli jísti.

Příštího rána pospíšili jsme si do města, abychom poledním vlakem mohli se vydati na další cestu. Sapporo má několik krásných parků, z nichž některé jsou spojeny s tamní proslulou zemědělskou školou, která nyní tvoří větev severojaponské university, zvané »Tohoku Imperial University«. Některé fakulty této vysoké školy jsou v Sendai.

V botanické zahradě konečně došli jsme splnění svého vřelého přání,

Jeskynní chrámky u Matsušimy.

spatřiti totiž kvetoucí sakury v plné kráse. Tu našli jsme jich dosti rozsáhlý sad v nejpěknějším rozkvětu. Tím dosaženo bylo jednoho cíle naší jízdy, neboť výprava naše na sever byla vskutku vědomou honbou za kvetoucími sakurami, které jsme chtěli poznati v plné nádheře, nežli opustíme Japonsko.

V sadu přiléhajícím k vysokému učilišti zemědělskému stojí též museum hokkaidské, proslulé sbírkou národopisných předmětů po Ainech. Doptali jsme se na ně jako na »hakubutsukvan«. — Mimo památky na Ainy obsahuje museum též kolekce přírodnin z Hokkaida i ze Sachalinu, ale sbírka vycpaných zvířat je v dosti žalostném stavu. Za to vystavení výrobků ainských je velice poučné a jistě nejúplnější ze všech podobných sbírek, ovšem i tu by lepší a modernější úprava názornost obrazu ainské kultury znamenitě zvýšila. Nemůže býti pochyby, že Ainové neznali ani kovů, ani hrnčířství, vše, co potřebovali, zhotovovali hlavně ze dřeva, lýka, koží a kostí, tak jak přirozeno u primitivního, lovem a rybářstvím se živícího národa v hustě zalesněné zemi.

Přáli jsme si vřele setkati se v Sapporu s proslulým znalcem Ainů, staříčkým misionářem, arciděkanem J. Batchelorem, který má tu svou úřadovnu jako hlavní poradce vlády ve věcech Ainů se týkajících. Když jsme se po něm tázali, pověděli nám, že právě obchází krámy ve hlavní obchodní třídě sapporské a skutečně za krátkou chvíli ukázali nám obchodní pomocníci do domu, kde jsme se s ním setkali.

Statný stařec s velebným bílým plnovousem přijal nás velmi laskavě a udělil nám cenné rady, jak se zaříditi, abychom v době co nejkratší poznali aspoň dvě rázovité osady Ainů.

J. Batchelor žije na Jezu již přes čtyřicet let jako misionář a jest nejlepším znatelem Ainů. Vydal mluvnici jejich řeči a uveřejnil též řadu jiných spisů a studií, v nichž sebral velmi cenný materiál národopisný a podal podrobný obraz života Ainů a jejich zkazek a názorů náboženských i společenských.

Jeho zásluhy o sjednání lepšího poměru mezi japonskými úřady a vymírajícími domorodci jsou opravdu neocenitelné. Po stránce čistě humánní vykonal pro Ainy velice mnoho a sám přiznává, že na vědeckém i lidumilném poli dosáhl mnohem větších úspěchů, nežli po stránce náboženské. Ani jeho dlouholetému přičinění nepodařilo se podstatně oslabiti nešťastný zvyk Ainů opíjeti se na poctu božstev, a pijáctví sake ještě stále je jednou z hlavních příčin úpadku tohoto nesmírně zajímavého a sympatického plemene.

Bohužel, mohli jsme ztráviti jen několik minut s výborným apoštolem Ainů, neboť bylo nám pospíšiti do hotelu, abychom se vypraviti na další cestu podle programu, který nám reverend Batchelor načrtl.

XXVII

MEZI AINY

CESTOU DO TOMAKOMAI. KOLONISACE NA JEZU. PO LOKÁLKÁCH DO PIRATORI
OSADA AINŮ. NOCLEH V PIRATORI. ŠIRAŮI. ŽIVOT AINŮ.

kolí Sappora prozrazuje i po východní straně hodně daleko intenzivní, vědecky řízenou kolonizační činnost. Je hustě zalidněno, málo půdy, jen močálovité, zůstává nezužitkováno a také průmyslové závody na zpracování plodin kraje i dříví z nedalekých lesů jsou tu velmi hojné. Zavádí se kultura chmele a řepy cukrovky, prý s dobrým úspěchem. Některá japonská piva nám docela dobře chutnala, jsou prý vařena snad úplně ze zdejší odrůdy chmele, a také slad je domácí, japonské výroby.

Zavodňovací a odvodňovací průplavy a strouhy protínají širokou nížinu, která spojuje veliký východní trup ostrova Jezu se západní jeho částí. Půda její je velmi úrodná, ale kolonisace Japonců nejde před se tak rychle, jak by se dalo čekat. Pěstování rýže, podle způsobu tradicí posvěceného dále na jihu v teplejším podnebí, nelze tu provozovati stejně výhodně, třeba se přizpůsobovati na jiný způsob hospodaření, a na jiný způsob života vůbec. Ukazuje se, že Japonci velmi neskutně se aklimatisují v chladném, drsném podnebí, že Jezu má pro ně poměrně malou přitažlivost.

Povážíme-li, že s kolonizací podle amerického vzoru začalo se tu již v létech sedmdesátých, shledáme, že při přelidnění ostatních japonských ostrovů je počet dvou milionů obyvatelů na Jezu poměrně nepatrný. Není pochyby, že za stejných jinak podmínek by Číňané a také Evropané byli více přilnuli k zemi poskytující mnoho velmi cenných výhod.

Není to nikterak vinou japonské vlády, která vskutku činila a činí vše možné, aby osídlení Jeza uspíšila, a ulevila tak přelidnění v jižní části souostroví.

Málokterá vláda vynaložila tolik soustavné péče na přípravu svých panenských oblastí pro nové usedlíky. Sapporská zemědělská škola byla založena vynikajícími americkými odborníky, kteří se svými japonskými spolupracovníky vychovali celou řadu znamenitých specialistů, věnujících své síly dílu, na něž vláda nelitovala peněz.

Hlavní potíž je v tom, že Japonce zvyklý intenzivní kultuře zavodňovací na malých plochách, které dvojí ba i trojí sklizní odmění jeho piplavou zahradnickou péčí, nedovede se přizpůsobiti extensivnějšímu hospodaření

v zemi, kde dlouhá zima omezuje využitkování půdy a zejména brání mu v pěstování rýže, která i v nejmírnějších oblastech Jeza dává jen málo uspokojující sklizně.

Japonci nemohou si přes všechnu snahu vlády, která ve všem jim jde vstříc, zvyknouti, aby stavěli pevnější domy, v nichž snáze se vzdoruje zimě, a nechtí ani své hibači s dřevěným uhlím vyměnit za pořádná kamna, která by jim vyhřívala stavení. Staví si domy a topí zde na Jezu právě tak jako skoro v subtropickém podnebí na jižním Hondu, a následkem toho strádají.

Jezo zaujímá stejnou plochu jako Čechy, Morava a naše Slezsko dohromady a má sotva dva a půl milionu obyvatelů; zdá se, že snadno by mohl uživit i třikrát tolik, kdyby jen se našel mezi Japonci dobrý typ kolonistů v dostatečném počtu.

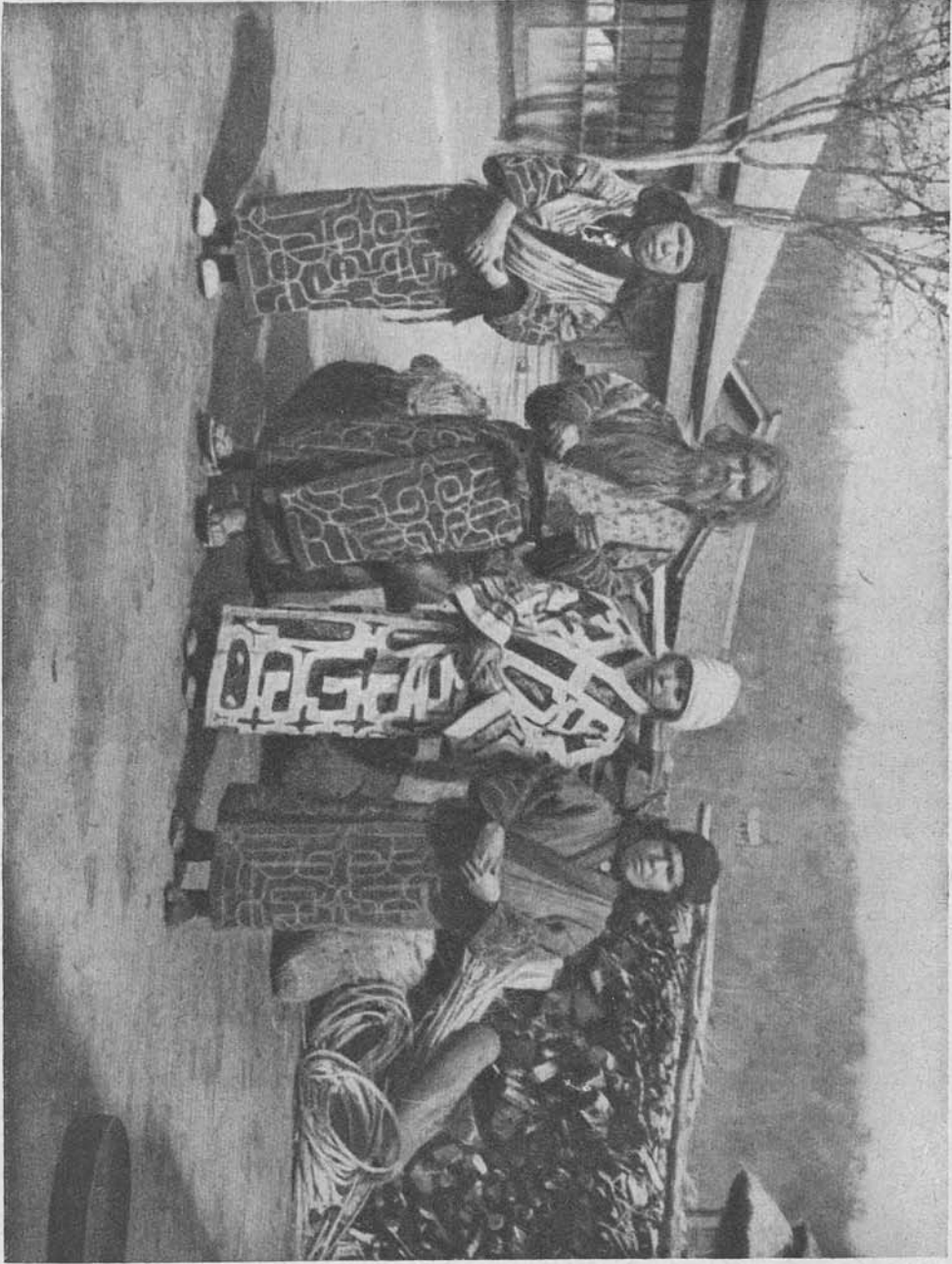
V podnebných poměrech je hlavní příčina dnešní přelidněnosti Japonska. Má Jezo, má Sachalin, velký poloostrov Koreu, ano i Jižní Mandžusko, vesměs země, které jsou poměrně málo zalidněné a poskytly by hojnost dobré půdy pro pracovitě zemědělce. Na neštěstí však japonským kolonistům nedaří se v zemích s dlouhou zimou a zejména suché kontinentální mrazy na pevnině asijské je přímo ubíjejí.

Je známo, jak rádi by Japonci byli zaujali přímořské a amurské oblasti ruské po světové válce, a jak neochotně stahovali odtamtud své posádky, ale je jisto, že k ústupu přinutily je snad více plicní nemoci a úmrtí ve vlastním vojsku, nežli ohrožování se strany Sovětů nebo protesty americké.

Japonec je prostě ostrovan zvyklý na vlhké oceanské podnebí, jeho lákají tropické a subtropické oblasti, kde může provozovati zemědělství podle svých tradičních method ještě s lepším výsledkem, nežli ve své vlasti. Jeho životní zvyklosti ukazují, že zajisté z největší částí je potomkem obyvatelstva, které přišlo po moři od jihu a bylo v mnohém příbuzné těm typům malajského plemene, které rozhostily se po pobřežních oblastech východo-indického archipelů.

Jediná větší država japonská v tom směru je ovšem Formosa čili Taivan, ostrov hojně zalidněný Čínany ve svých nejplodnějších oblastech. Německá država v Mikronésii, kterou Japonsko obsadilo počátkem války a má v držení jakožto mandátové území Společnosti Národů, poskytuje jen nepatrné možnosti pro koloniaci svou nepatrnou rozlohou. Proto zůstává u Japonců stálá nenasyčenost, hlad po půdě, jehož nelze ukojiti, než na úkor Číny nebo některého koloniálního státu. Nejbliže na rání jsou Filipínské ostrovy, které ovšem Spojené Státy Americké budou se snažiti udržeti stůj co stůj pod svým vlivem, třeba jim daly dalekosáhlou samosprávu.

Japonská vláda zajisté velmi ráda by se vyhnula všem válečným srážkám

Ainové v Piratorji.

a zejména varuje se před rozhodným bojem se Spojenými Státy jsouc pře-svědčena, že mnohem výhodnějším řešením problému přelidnění bylo by osídlení oněch končin, které Japonsko již má ve svém držení, přebytkem obyvatelstva toužícího se vystěhovati. Podniká tu vlastně velmi namáhavý a dosud málo úspěšný boj s přirozenými sklony svého vlastního lidu, kterému prostě ani Jezo ani Čosen (Korea) ani Mandžusko se nelíbí, protože jsou tuze studené a vyžadují úplnou změnu dosavadních životních zvyklostí.

Přes všechny potíže a nezdary jsou výsledky kolonizační práce na Jezu podivuhodné, a opravňují naději, že povedou k cíli, bude-li vybírán pravý typ kolonistů. Bylo by chybou přiváděti sem osadníky přímo z jižního Honda, z Kiušiu nebo Šikoku, nýbrž daleko spíše se doporučuje, hledati nové usedlíky zejména ze západní drsnější části severního Honda, kteří spíše si ve zdejších poměrech zvykají a na jejich místo dávati vystěhované ze subtropických končin, aby skok do úplně cizího podnebí nebyl tak příliš náhlý.

V Ivamizavě odbočuje od hlavní trati, vedoucí ze Sappora do Muro-ranu, železnice rozvětvlující se na sever i na východ ostrova, pronikající oblastmi do nedávna skoro neznámými, pokrytými mohutnými hvozdy, které byly obývány jen řídkými a drobnými kmeny Ainů, od věků dokonale přizpůsobenými primitivnímu životu lovců a rybářů. Divoká chasa průkopníků japonských nehopodaří s původními pralesy o nic lépe, nežli bílí kolonisté v Americe nebo v Australii, obrovské lesní požáry jsou metlou pralesové oblasti také na Hokkaidu a rozdíl je jen v tom, že vláda japonská vynakládá mnoho péče na rychlé znovuzalesňování země aspoň v okolí železničních tratí.

Řeky této části ostrova jsou proslulé svou rybnatostí, na podzim tah lososů poskytuje výživu tisícům lidí a sušení i nakládání ryb je velmi důležitým průmyslem v přímořských městech, která jsou též východišky významného rybolovu mořského, zahrnujícího též lov krabů a raků, jedlých měkkýšů, holothurií i chaluh [tvořících značnou část potravy přímořského obyvatelstva japonského.

Zvířena na Jezu liší se do značné míry od japonské, která má mnohem jižnější ráz a je již valně ochuzena. Mohutný medvěd, hojný na severním ostrově, je velmi blízký severoamerickému grizzly a rovná se mu mohutností i zuřivostí, vlků, lišek i jelenů je tu hojnost, za to však chybí opice úplně a také bažanti hojní na jižních ostrovech japonských. Tsugarská úžina je vůbec důležitou překradou v ohledu biogeografickém, neboť také lesy zdejší mají zcela odlišný ráz od lesů jihojaponských a jsou namnoze příbuzné amurské oblasti.

Není to jen účinkem podnebných poměrů, nýbrž též rozličného geologi-

ckého vývoje; kdežto ještě na Hondu žije mnoho druhů rostlin i zvířat, které poukazují na dávné spojení s tropickými archipely a s jižní Čínou, Jezo má mnohem více vztahů k přírodě Sachalinu, amurské oblasti i k severní Americe.

Hlavní trať do Muroranu vede od Jvamizavy k jihu širokou, nízkou šijí již poblíže jižního pobřeží.

Na stanici Tomakomai bylo nám opustiti vlak a přestoupiti na lokální železnici do Sarufuto. Dojíždějíce do stanice viděli jsme tu několik pánů v parádních uniformách, kteří patrně čekali úřední návštěvu. Byli jsme velmi překvapeni, že jejich pohotovost platila nám; přihrnuli se k nám, jakmile jsme vystoupili z vlaku, dali snést naše zavazadla a představili se nám s mnoha úklonami. Byl tu policejní prefekt, přednosta stanice, okresní inspektor školní a ještě několik menších hodnostářů. Jediný školní inspektor uměl trochu anglicky a zprostředkoval konveršaci. Byli jsme plni údivu, proč najednou dostává se nám tolik pozornosti a dostalo se nám vysvětlení, že Mr. Batčelor telegraficky upozornil všechny úřady v místech, kde bychom snad mohli potřebovati jejich pomoci.

Jelikož vlak do Sarufuto odjížděl o něco později, prošli jsme se po okolí stanice stále provázeni velmi uctivými pány v uniformách, kterým snad tato úřední procházka byla stejně komická jako nám.

Trať do Sarufuto vede po plochem pobřeží, místy přímo pod úpatím příkrých, ale nevysokých, z části listnatým lesem pokrytých, z části nově zalesněných svahů, a mívá vesnice dnes převahou jen Japonci obývané, kteří žijí se dosti nuzně rybářstvím. Zemědělství se tu uchycuje pomalu, ač rozváděcí strouhy umožňují zavodňování i daleko od řek. Umělé vodní toky a pilné zalesňování jsou rázovité vlastnosti soustavné japonské práce kolonisační, která předechází a vede soukromou iniciativu jednotlivců.

Byli jsme tu již na okraji divočiny. Sarufuto byla poslední stanice dráhy, která časem má býti prodloužena dále k jihovýchodu, prozatím však vysílá jen jedinou krátkou odbočku do Piratori. Očekával nás tu policejní komisař zase v plné parádě, dal přenést naše zavazadla do vláčku určeného do Piratori a zůstal stále s námi, ačkoliv konveršace byla absolutně nemožná. Anglicky neznal vůbec a mým pokusům dohovoreti se japonsky nerozuměl. Byli bychom rádi chtěli se projíti, ale nikdo nedovedl nám říci, kdy již vlak odjede; lokomotiva byla již připjata a nevěděli jsme opravdu, proč ještě čekáme.

Chtěl jsem milému komisaři naznačiti, jak je nám velmi líto, že si navzájem nerozumíme, a vybral jsem si v konveršacní knížce velmi slušně znějící frázi, které však ten dobrý muž patrně špatně porozuměl, neboť ihned se odporoučel s mnohými poklonami a vyčkával venku až do odjezdu vlaku. Hleděli jsme mu svými úsměvy dáti na srozuměnou, že neměli jsme

Sopka Širibeši-jama na Jezu.

naprosto v úmyslu ho urazití, ale už jsem se neodvážil hledati fráse, kterou bych mu naše city vysvětlil, ze strachu, abych nezpůsobil snad opravdové nedorozumění.

Japonština je dokonalým nástrojem k vyjádření nesmírné důležitosti jakou jemně odstupňovaná obřadnost má v životě japonského národa. Podrobné společenské rozčlenění došlo svého výrazu též v řeči, a způsob, jak osloviti osoby rozmanitých stavů, je nesmírně složitý a přesně vyhraněný. Naučení se všem formálnostem japonského života vyžaduje nekonečné trpělivosti a praxe, při tom zároveň jsou jejich způsob vyjádřování myšlenek a myšlení samo velmi rozdílné od naší mentality a proto podrobnější dorozumění a vzájemné pochopení jsou mnohem těžší, nežli si představujeme.

Do Piratori dojeli jsme až za soumraku a po velkém dešti. Kolem nádraží prostírá se japonská osada, kdežto vesnice Ainů je opodál. Místní náčelník policie umístil nás s mnohými omluvami v nejlepší zdejší jadóji,

kteřá vřak byla velmi primitivní i ve srovnání s hoďně chudými v Japonsku samém. Byla to zcela neozdobná dřevěná chata s pokojíky, které postrádaly úplně tradiční ozdobnosti, jakou najdete přý i v posledních vesnicích na Hondu. Holé dřevěné stěny nedaly se posunovati; to byla ovšem velká výhoda pro nás, neboť jinak bychom se byli stále setkávali s očima zevlujícíma na nás se všech stran.

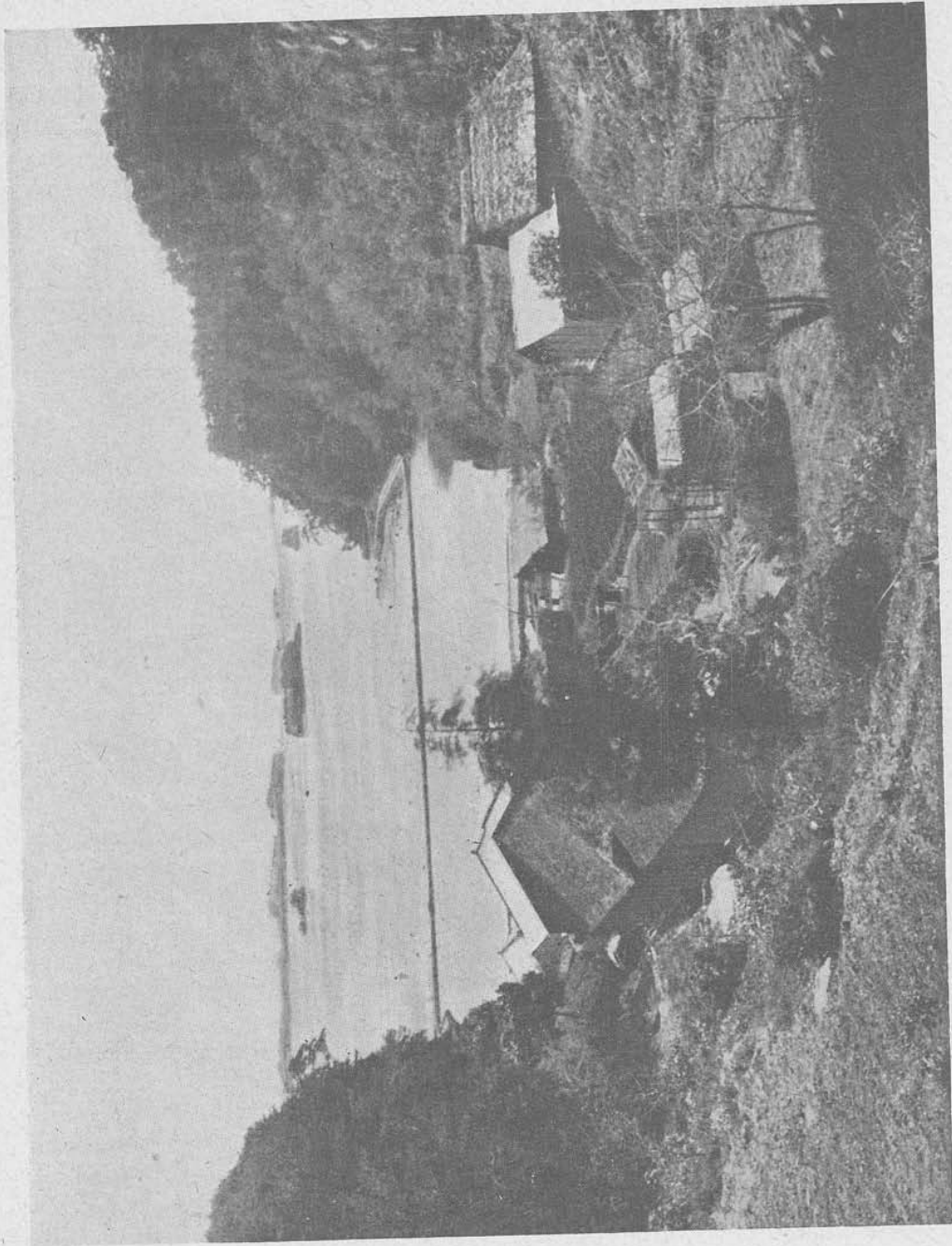
Chtěli jsme ještě toho večera projít se do ainského Piratori, ale náš strážní anděl měl patrně rozkaz, aby nás tam teprve ráno doprovodil a s velkou horlivostí poukazoval na tmu a bláto, dávaje mimicky na srozuměnou, že večerní návštěva vesnice Ainů by byla velmi nevěasná.

Zde v Piratori poprvé neměli jsme elektrického osvětlení, které jest jinak v Japonsku rozšířeno nesmírně. Seděli jsme na rohoži při světle lucerny. Čmoudivé hibači bylo spíše pro zlost nežli pro oteplení a cítili jsme sychravo, přes to, že oblékli jsme své pláště. K obsluze naší byl určen mladík podivného typu, jistě míšenec, tváře docela nejaponské; něčím připomínal na Ainu, ale nos měl zcela židovský a také těkavý výraz očí svědčil na přimíšení nepokojnější krve, nežli je japonská nebo ainská. Měli jsme velikou potíž dohodnouti se s ním o večeri. Vykládali jsme mu svá přání, kterých on jaksi nedbal, jako by byl přesvědčen, že nás omráčí svou pohotovostí.

Za hodnou chvíli dal vnésti na prkně asi tucet bochníků bílého houskového chleba, velmi podobných těm, které jsme se v Australii naučili skoro nenáviděti. Doufal, že budeme naprosto uspokojeni a byl velmi zklamán, když vysvětlovali jsme mu slovy i posuňky, že bychom rádi ještě něco jiného. Pak jal se nám velmi důrazně nabízeti něco, opakuje stále »eki«, »eki«. Snažili jsme se přiměti ho k tomu, aby ukázal, co asi tím myslí, ale on nedovedl toho pochopiti, a my zase k své žalosti také jsme se nedovtípili, že »eki« má býti »chicken« (čikin), anglicky kuře. Konečně odevzdali jsme mu zbytky šunky koupené v Sapporu a žádali, aby jedal opěci s vejci po anglickém známém způsobu. Nakonec však vrátili nám sice šunku studenou, ale položili k ní vejce míchaná, takže jsme se jakž takž nasýtli, zapíjejíce večeri dobrým sake.

Brzo ráno vydali jsme se na procházku do osady Ainů, starého Piratori. Stavení Ainů liší se již z dálky od domů japonských svými vysokými doškovými střechami, které jsou navrstveny ve velmi přesných stupních. Jsou vystavěna ze dřeva a rákosí v půdorysu čtverečném nebo obdélníkovém, při stěnách jsou nízká, uprostřed nad ohništěm však hoďně vysoká, nemají komínů, nýbrž kouř uchází otvory ve střeše, když se byl hoďně rozptýlil po vnitřku domu. Jemné masné saze jsou u Ainů ve vážnosti, používá se jich při tetování i k jiným účelům.

Potkali jsme na malém prostranství, dosti nepravidelně chatami obklo-

Výhled z postranního údolí u Matsušimny.

peném, několik žen domorodých a jednoho prošedivělého Ainu s mohutným vousem a dlouhým splývavým vlasem, kterého nám náš průvodce označil jako někoho, ke komu se máme obrátiti. Kdyby tento muž nebyl oblečen v jakési kimono s pestrým vzorcem, byli bychom ho pokládali za nějakého poustevníka nebo starého mužika ruského, tak blízká byla jeho podoba s typem mezi Rusy neobyčejně rozšířeným. Důstojné a laskavé jeho chování zvyšovalo ještě dojem, že máme co činiti s člověkem neobyčejně vyrovnané povahy, jeho laskavé, výrazné oči hleděly tak inteligentně, že musili jsme si znovu a znovu připomínati, že máme co činiti s »primitivem«, s divochem, jehož kultura není o nic výše v měřítku civilisace, nežli kultura Papuů a Melanésů vůbec, kteří nikterak svého »divošství« nezapírají.

Nevím, co náš policejní průvodce starému Ainovi sděloval, ale jeho chování stalo se ještě přívětivějším nežli dříve, několikráte zamával důstojně rukama, tak jako by chtěl naznačiti, že přivínuje nás k svému srdci a pak s velmi vážným a laskavým pohledem hladil si opětovně svou dlouhou bradu, čímž nám chtěl naznačiti své přátelství a úctu dle ainské zvyklosti.

Provázal nás pak při procházce mezi domky a zavedl nás konečně s mnohým vítáním a hlazením brady do svého obydlí. Vstoupili jsme malou síňkou do místnosti s vyvýšenou podlahou jako v japonských domech, oddělené rohoží, kterou stařec držel odhrnutou, až jsme prošli. Uprostřed chaty je obdélníkové místo pro ohniště, které na všech stranách je obklopeno rohožemi, sloužícími k sedění. Nad ohništěm visí kotlík a nějaké náradí. Od východní strany velké okno osvětluje v přilehlém rohu postavené poklady: vysoké leskle lakované nádoby, památné zbraně, různé ozdobné předměty pěkné japonské práce a vrbové pruty s věchty oloupané kůry, které mají velký posvátný význam. V koutech jsou zvýšené palandy, na nichž členové rodiny spějí, pečlivě prý rohožemi se cloníce proti těm, kdož snad ještě sedí kolem ohniště.

Starý Ainu posadil se se svou ženou, která za námi dovnitř vešla, na rohoži po japonském způsobu a oba dali se ofotografovati, tvářice se velmi důstojně. Bohužel, na fotografiích není dobře viděti modrého tetování na horním rtu u ženy, které vypadá jako silný knír a dodává tvářím celkem jemným a příjemným podivného rázu, který působí na nás jako znetvoření. Muže i ženu ofotografoval jsem pak ještě ve skupině venku.

Předměty japonského původu, které jsou chovány jako poklady ve veliké vážnosti, jsou namnoze památky velmi staré, pocházející z dob, kdy japonští lenní pánové udržovali dobré styky se kmeny Ainů na Hokkaidu a za poplatky, které jim tito v kožešinách a látkách z lýka zhotovených odevzdávali, odměňovali se výrobky japonského průmyslu. Namnoze jsou tyto kusy velkého stáří a opravdu značné ceny starožitnické, Ainové však jich nikomu prodati nechťejí, považujíce je za drahocenné památky po pře dcích, kteří byli

»Torii« u Piratori.

v dobrých stycích s mocnými japonskými pány. Velkým hrdinou jejich tradice je japonský rek Jošistune, (na konci XII. století) bratr velikého šoguna Joritoma, který propadl hněvu a závisti svého bratra, přivlastnivšího si některá jeho vítězství, byl pronásledován jako psanec, unikl pryč však na Jezu a žil mezi Ainy po řadu let. Podle tradice Ainů snažil se pryč vštípit jim kulturu, učil je písmu a počítání, ale jeden z pozdějších japonských dobyvatelů jim zase knihy odňal a tak vše upadlo znovu v zapomnutí.

Na venek činí Ainové velmi příjemný čistotný dojem, nemají v sobě oné dotěrné zvědavosti, která u Japonců často překáží, výraz jejich tváře je klidný, ba melancholický, ale namnoze mnohem inteligentnější nežli u většiny Japonců, kteří jako by měli nasazenu masku úmyslně ztrnulou.

Jejich látky hotovené dovedně z jemného lýka a barvené význačnými hnědými a modrými vzory, vypadají velmi čistě a také dlouhý vlas i vous

mužů je tak upraven, že nechce se vám věřit, že máte před sebou lidi, kteří se snad nikdy nesvlékají a nekoupají.

Pro Japonce jsou Ainové přízrakem chlupatých nečistých divochů, stejných s ježatými obry jejich pohádek, kterými straší děti. Pro Ainy bylo by velkým hříchem svlékati se v přítomnosti jiných osob, kdežto Japonci, jak známo, vysvléknou se beze všeho studu do naha, mužové i ženy. Miss Isabella L. Bird, která navštívila vesnice Ainů již v roce 1878 a přinesla mnoho cenných záznamů o nich, vypravuje, že jistá Japonka pozvala známou sobě Ainku a dala jí připravit koupel. Ta však vlezla i do vody oděna, jelikož prý by nahotou svou urazila bohy.

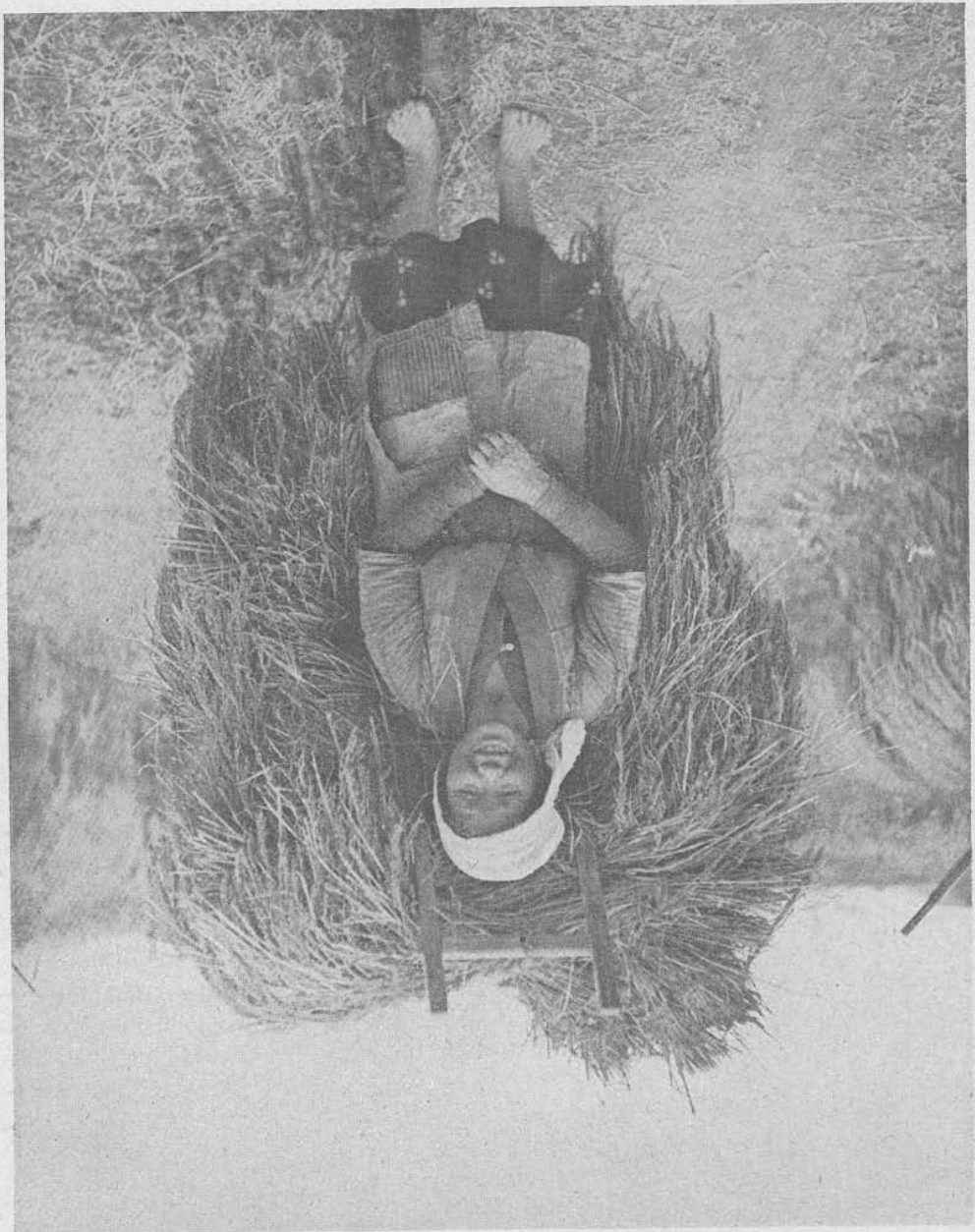
Před každým oknem ční spodním koncem do stěny zastrčený prut s věchtem loupané kůry a pohlédnutí do domu oknem zvenku považuje se za velikou urážku. Pohostinnost Ainů je veliká a velmi taktní. Miss Bird byla s Ainy po mnoho dní a chválí si jejich zdvořilost a zdrželivost nesmírně, jak u mužů, tak i u žen. Ovšem pro Evropany i pro Japonce je jídlo Ainů nepoživatelné, protože kotel, v němž se vaří a misky, z nichž se požívá, nikdy nebývají kloudně vyčištěny, a proto veškeré jejich pokrmy vzbuzují ošklivost. Do kotle prý naházejí všechno možné dohromady spolu s ohavným zkaženým tukem, který v nich naprosto nevzbuzuje odporu, ač pro Evropana je úplně hnusný.

Viděli jsme pěkné medvědí kožešiny v domě, také lebky medvědí vyvěšené na kůlech při domech, ale dřevěná klec sestavená pevně z tenkých pňů stromových, v níž býval chován medvěd, byla patrně již dlouho prázdná. Vrba z říše rostlinná a medvěd z říše živočišné mají největší úlohu v náboženských úkonech a zkazkách Ainů. S oběma je spojen pojem vysokého božství. Na neštěstí hlavním a skoro jediným způsobem, jak uctívati božstva, je pití sake, kterému Ainové již odedávna propadají až v žalostné míře. Zdá se opravdu, že tento nešťastný kult odůvodňující vášnivě pijanství, má mnoho viny na úpadku Ainů, kteří vskutku propijí vše, co vydělají a nezdaří se míti smyslu pro nic jiného.

Do nedávna ve všech ainských vesnicích býval chován medvěd, chycený ještě jako štěně, býval odkojen ženami, pak zavřen v kleci až dorostl, a na konec při veliké slavnosti k smrti umučen s mnohými obřady. Maso jeho bylo rozděleno účastníkům k snědku a lebce vzdávána božská úcta.

Mužové, až na jediného starce, který nás provázel, byli mimo vesnici, patrně v lese na lovu, nebo rybařili a vozili dříví po řece. Žen a dětí viděli jsme dosti značný počet. K naší lítosti děti se tuze vrtěly, když jsem je s matkami fotografoval a tak obrázky se zkazily. Ani stařec, ani ženy, které jsem fotografoval, nechtěly ničeho přijmouti za odměnu, jen maličkým bylo dovoleno vzít si pamlsky, které jsme jim koupili u Japonce, který postavil svůj dům a krám uprostřed ainské vesnice a byl oženěn s Ainkou.

Japonka s nákladem trávy.
(Fot. H. Saito.)

Vzhůru do stráň, porostlé mladým listnatým lesem, vede cesta opatřená dřevěnými stupni, prochází se na ni posvátnou branou »torii« a nahoře v lese je malá svatyně, kde vedle oficiálního kultu šintojského i staré rity ainské se uplatňují. Nedaleko pod vesnicí teče široká blátivá řeka, po níž dříví se spouští z lesů v jejím vřehovišti a chytá u Sarufuta. Nad Piratori odbočuje od ní široký kanál zavodňovací, který je připraven, aby japonským zemědělcům umožnil vzdělávání půdy na terasách údolí. Pro Ainů toto zařízení dosud nemá smyslu. Jejich ženy zpracují malá políčka nejvýš primitivně, sotva je pohnojí, ani jich neplejí a mívají jen velmi chabou sklizeň prorostlou býlím a plevelem všeho druhu; pěstují hlavně proso, fazole, brambory a různou zeleninu.

Zdá se, že velmi málo se v životě Ainů zdejších změnilo za skoro celé půlstoletí od návštěvy Miss Bird; reverend Batchelor je tu všude ctěn jako velký dobrodinec a přítel, ale na hospodářské povznesení domorodců měly jeho snahy dosud velmi málo vlivu, ač spolu s ním japonská vláda přičiňuje se všemožně, aby početný i morální úpadek Ainů zastavila.

Opravdu se sebezapřením loučili jsme se s vesnicí Ainů a s krajem, který přímo zval k dobrodružným toulkám v době, kdy nejpěknější jarní doba se otvírala. Bohužel, neměli jsme více času, neboť bylo nám nastoupiti zpáteční cestu ještě toho dopoledne, abychom si prohlédli mezi dvěma vlaky Širaoi a dorazili na nocleh do Noboribetsu.

Za ponurého dne vraceli jsme se vlakem do Sarufuta a tam přesedli na trať do Tomakomai. V tomto místě byla úřední honorace zase pohotově a dva z pánů nás provázejících, školní inspektor a přednosta stanice nabídli nám, že pojedou s námi do Širaoi, vesnice rybářských Ainů, dvě stanice od Tomakomai směrem k Muroranu.

Širaoi skládá se ze dvou osad, u nádraží je japonské městečko, opodál pak směrem k mořskému břehu leží hodně řídké stavěná vesnice Ainů. Ze stanice železniční je velmi pěkný pohled na mohutnou sopku Tarumae nebo Tarumai, která je skoro stále v činnosti a vždy za čas pokryje širé okolí mocným povlakem popele při erupcích zvláště silných. Je to dvojité kužel, prostřední, užší a vyšší, vyrůstající ze spodního, jehož boky jsou zarostlé mocnými temnými pralesy, občas mohutný peň dýmu vyráží z kráteru a pomalu se rozptyluje rozháněn na různé strany protichůdnými větry v jednotlivých polohách vzdušných.

Do vesnice Ainů byl vůdcem našim školní inspektor, který ovládal jazyk domorodců do té míry, že mohl se s nimi dorozuměti. Nejdříve ukázal nám k velké chýši, kterou obýval starý náčelník, jehož vyvolal ven a přemluvil po dosti dlouhé pozdravné ceremonii, aby oblékl se do svého slavnostního roucha. Nás požádal anglicky, abychom náčelníka odměnili jedním jenem za výkony, které nám ukáže.

Za chvíli objevil se stařec před chýší v plné parádě, vyhlížeje jako nějaký vysoký duchovní hodnostář některé orientální církve. Měl na hlavě červený barek na dlouhých prošedivělých vlasech, dlouhá, bílá, místy do žlutava zbarvená brada sáhala mu na cihlově červený plášť, který zakrýval skoro až ke kolenům obyčejné kimono ainské, zdobené hnědými a modrými ornamenty. V ruce držel mohutný luk a dal se bez obtíží ofotografovati. Pěkná jinak tvář jevila pouze stopy pijanství a skutečně, jak nám náš tlumočník sdělil, »sake« bylo hlavní touhou tohoto velebně vypadajícího starce, který proti dávným zvykům Ainů rád přijímal dary a proměňoval je v sake, jež popíjel k počtě bohů.

Na jeho vyzvání vešli jsme do prostranné chaty, která byla podobně zařízena jako ona, kterou jsme viděli v Piratori, jenom v koutě vyhrazeném pro poklady byla mnohem bohatší a také více vrbových věchtů viselo tu na různých stranách.

Se zjevnou pýchou ukazoval nám starý náčelník některé vskutku krásné a starobylé meče japonské i nádoby bezvadně lakované. Potom usadil se v čelo ohniště a znázornil nám obřad obětování a pití sake. Vzal objemnou hlubokou lakovou misku, vyzval nás, abychom si myslili, že je plna sake, postavil ji před sebe, ukláněl se, mával uctivě rukama a hladil si bradu, pak vzal do ruky pečlivě hlazené a vyřezávané ploché dřevě, vypadající jako pravítko, pozvedl levou rukou misku a dřevem vážně a obřadně pohyboval, jakoby uléval oběti bohům, pak potahal si znovu bradu, pravítkem pozdvihl mohutné kníry a dlouhým tahem obracel misku až skoro do převísle polohy znázorňuje, jak pobožně a důkladně se má sake pít.

Dali jsme mu větší odměnu nežli očekával, neboť velmi ochotně ukazoval nám ještě věchty, kožešinu medvědí i lebku tohoto dravce, vystavenou na kolu stranou chaty a loučil se s námi velice přívětivě mávaje rukama a hladě si svou důstojnou bradu.

Ostatní domky v ainském Širaoi byly rozměry menší, nežli chata náčelnikova a také v koutě pokladům vyhrazeném bylo jen málo cenných předmětů. Zase jsme neviděli ve vesnici mužských, byli na moři za lovem ryb. Vyšli jsme až ke břehu za vesnici, kde rozestavena byla vysoká a lehká bradla na sítě a zaraženy mocné kolíky, k nimž připoutávají se na břeh vytažené čluny, aby zvednuté a rozvlužené moře jich neodneslo, když rozlévá se daleko na břeh. Tísňivý dojem pustoty nás svíral na tomto plochem pustém břehu, když hleděli jsme do šedivých zkalených vln a hledali v dálce tmavé body, čluny s Ainy lovícími ryby sítěmi.

Podivný, smutný a přece krásný je tento kraj Ainů, prostý ve své divokosti mezi pralesy, sopkami a chmurným kalným mořem.

Překvapující scénu jsme zažili, když vraceli jsme se kolem právě dostavované chaty, před níž čtyři ženy byly zaměstnány rovnáním, barvením a

svazováním rákosu, určeného k výzdobě stěn. Byly to vesměs mladé osoby, ani jedna z nich nebyla tetována a jejich kulaté tváře začervenalé od slunce i pilné práce připomínaly na slovenské selky.

Chtěl jsem je ofotografovati, ale setkal jsem se s velmi rozhodnými protesty. Náš japonský průvodce přispěchal a vyjednával s nimi chvíli, jsa patrně velmi znepokojen jejich výmluvnými vyřídilkami. Teprve na opětovný dotaz mi sdělil s velkými oklikami, že tyto mladé ženy jsou již velmi zkažené a nestydaté a že chtějí, abych každé dal za postání ke snímku celý jen.

Vzkázal jsem jim, že nedám více nežli jeden »jen« všem dohromady, ač milý inspektor i tuto nabídku považoval za přílišnou. Ještě chvíli ulevovaly si velmi výmluvně, pak ale se postavily před chatu, když jsem vtiskl inspektorovi do ruky minci a ukázal jim velmi názorně, že odejdu, nebudou-li spokojeny s touto odměnou.

Bohužel, jak se stává někdy v takových případech, snímek se nepovedl k mé velké zlosti, přeexponoval jsem ho.

Inspektor nám vypravoval, že děti Ainů se velmi dobře učí ve škole, chválil jejich vzorné a mírné chování i dobrotu povahy, bouřil však zle na zakořeněný alkoholismus, jemuž skoro všichni dospělí, muži i ženy, podléhají v míře vskutku zhoubné a znemožňující jakýkoliv pokrok.

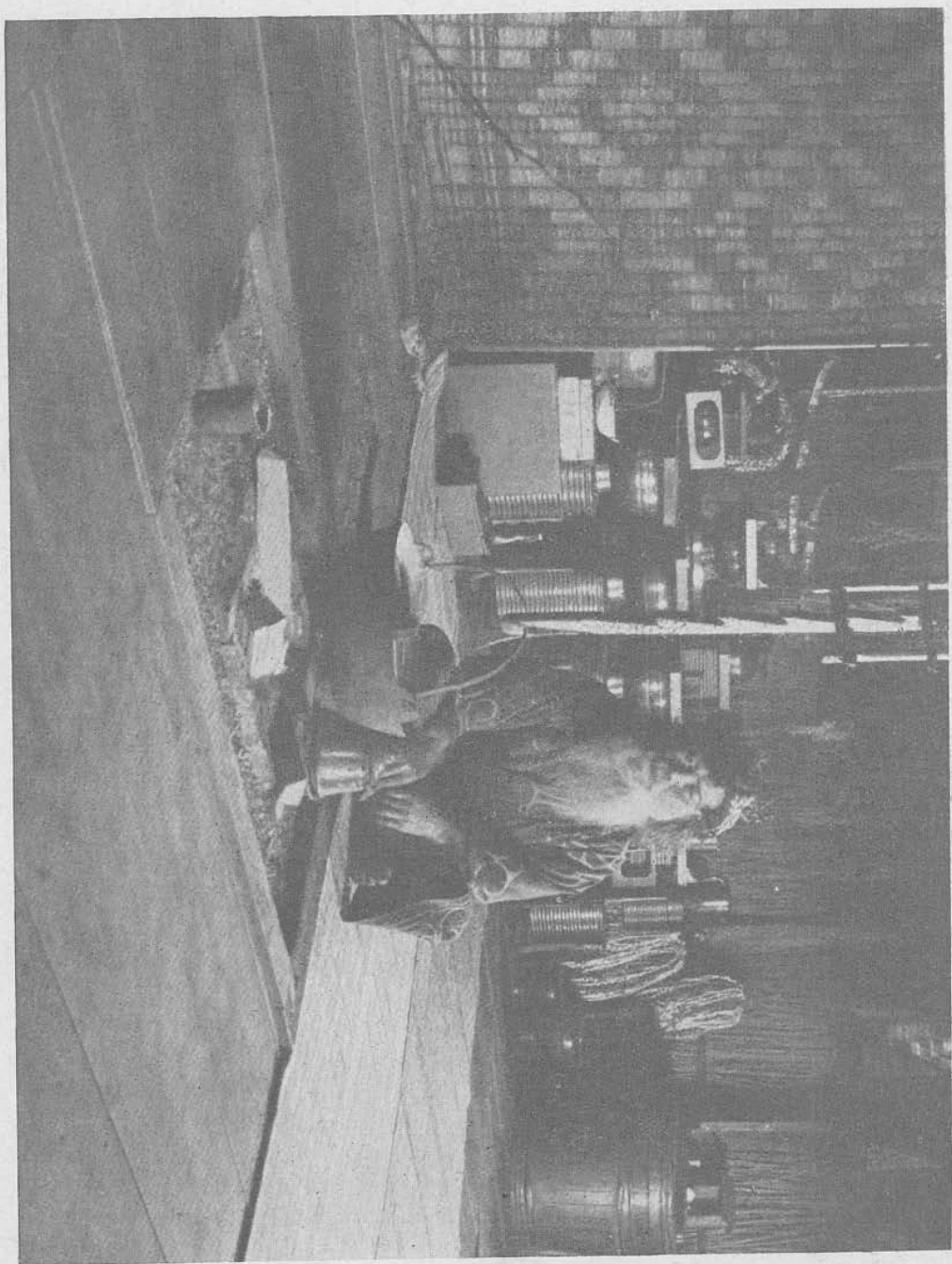
Různé staré své zvyklosti Ainové odkládají, tak na příklad tetování již u mladších žen bývá zanedbáváno, ale alkoholický kult bohů nedovede vykoření nikdo, ač jsou i mezi Ainy jednotlivci, kteří sake nepijí a jeho zhoubnost uznávají.

Ainové stále a ponenáhlu vymírají a mísí se s Japonci. V Širaoi je dosti značný počet Japonců, kteří si vzali za ženy Ainky a tyto považují to za čest, mohou-li se provdati za Japonce. Zdali pak odloží také svůj odpor k vodě a svlékají se do koupele, zapomněl jsem se, bohužel, zeptati.

Ainové, jak se dosud zachovali, zůstávají v hlavních rysech nedotčeni japonskou civilisací a jsou stejně primitivními rybáři a lovei, jako byli v šerém dávnověku, ještě dříve, nežli do jejich sousedství vnikli záhadní hotovitelé primitivních, ale velikých nádob z hlíny, jejichž hojné zbytky se zachovaly na Hondu, ale dosud nejsou vědecky přesněji uvedeny v soustavu.

Je to věru s podivem, že tisíciletý, často bezprostřední a zde na Hokkaidu po dlouhé doby celkem přátelský styk s národem o tolik pokročilejším, jako jsou Japonci, měl na Ainy tak nepatrný vliv.

Příčinou toho nemůže býti ani nedostatek přirozené inteligence. Třebaže jsou Ainové jedním z nejzaostalejších plemen lidských, nečiní naprosto dojem divochů. Antropologické bádání dokazuje, že tvarem lebky i velikostí mozku velmi prospěšně se liší od jiných primitivních plemen. Jejich tvář,

Vnitřek náčelníkovy domu v Širaoi.

zvyklosti a společenské mravy ukazují na značnou přirozenou inteligenci.

Mnohé jejich znaky tělesné podporují domněnku, že Ainové jsou dosti úzce příbuzní s předky našeho bílého plemene. Rozhodně jsou nám mnohem bližší nežli Japonci a většina příslušníků tak zvaného žlutého plemene.

Jest dosud nevysvětlitelno, jak se stalo, že Japonci vypudili z těchto svých odvěkých, kdysi sverpých odpůrců, veškeru zpurnost a bojovnost. Dnešní Ainové jsou osudu odevzdaní, mírní trpitelé, kteří do té míry Japonců se bojí, že žádných stížností proti nim ani k osvědčeným přátelům nevzrušují, při tom však velmi málo s nimi se stýkají a z jejich vymožeností pramálo přijímají.

V posledním půlstoletí nečiní Japonci Ainům zjevných příkoří, nechávají je žít po starodávném způsobu v jejich vesnicích, povolují a uznávají jejich kmenovou samosprávu, ba ochotně dávají misionářům křesťanským i jiným bělochům příležitost, aby se s nimi stýkali. Uznali reverenda Batchelora jako ochránce Ainů a řídí se jeho radami, neboť porozuměli, že bylo by kulturní škodou, nechati vyhynouti úplně plémě tak zajímavé a politicky naprosto neškodné.

Jen omezování svých starých práv na volný lov zvěře Ainové těžce nesou; japonská kolonisace a těžení dříví z pralesů zasahují stále hlouběji i do oblastí do nedávna jen Ainům známých. Nařízení vládní značně zúžila loviště, v nichž se Ainové mohou volně pohybovat. Také lov otrávenými šípky ze samostřílů i do vlčích jam je zakázán s ohledem na dřevaře lesy se toulající a tak nejmilejší sport Ainů, lov na divokou zvěř a zvláště na medvědy, je zbaven svého pradávného rázu.

Výrobky Ainů ze dřeva, z kostí, z lýka, z koží a kožešin připomínají též po stránce ornamentální velmi silně na kulturu tak zvaných kolumbijských Indiánů na severozápadním pobřeží Ameriky i na přilehlých ostrovech a mají mnoho společného s pracemi Polynésců, jsou však méně rozmanité a výrazné.

Také jejich společenské zřízení bylo zaostalé proti oběma, nikdy nedovedli se spojovati ve větší celky, neměli vůdcovských charakterů a scházela jim veškerá organisace pro vydatnější součinnost ať při honbě a rybolovu, ať ve válce. Osobně vynikali a vynikají silou a statečností, která až překvapuje u národa, jehož způsoby jsou jinak tak mírné a nevybojné.

Vedle pití sake naučili se Ainové od Japonců též kouření z dýmek a nejnověji i cigaret. Sušené a uzené ryby, uzená zvěřina, zvláště medvědí a srnčí, fazole, proso, brambory, zelenina a různé dary moře, jako korýši, měkkýši a jedlé chaluhy jsou hlavními potravinami Ainů. Ženy jejich jsou pilné pracovnice; jejich úkolem je péče o pole, která ovšem je velmi primitivní, hotoví však velmi pěkné a trvanlivé látky z lýka, vaří a vykonávají domácí práce.

Údolí u Piratori.

Zpravidla nesmějí se ženy ani účastniti obřadů bohoslužebných a porad kmenových a mají postavení hodně podřízené, jen řídkou výjimkou nabývají některé vlivného hlasu v poradách mužů.

Zato mládež má prý dosti svobodnou volbu svého druha do manželství a ženy Ainů jsou vesměs chváleny pro velmi počestný život.

U kmenů, jejichž zbytky jsme poznali, bylo mnohoženství jen výjimkou, náčelníci měli někdy dvě nebo i tři ženy, jinak však brali si mužové druhou ženu jen, byla-li první bezdětná.

U jiných, zejména loveckých Ainů, bylo mnohoženství oblíbeno z toho důvodu, že lovec, toulající se různými směry pralesem, na několika místech založil si domácnosti, aby si byl jist útulkem na svých výpravách. Mezi ženami jednoho muže nebylo soupeřství, chovaly se k sobě velmi přátelsky, sešly-li se dohromady.

Byli jsme dojatai svými, bohužel, jen příliš letnými návštěvami ve vesnicích Ainů. Je to lid velice sympatický. Měkké jejich rysy naprosto nejsou mongolské, nejvíce připomínají ruské mužíky a věru Tolstoj sotva by kde byl našel do osudu odevzdanějších žáků svých trpných zásad. Smutni jsme

odjžděli z kraje Ainů, neboť osud tohoto zajímavého plemene je zpečetěn a v několika generacích bude veta po jeho svérázu.

Za jejich vymírání v posledních desetiletích nelze činiti zodpovědnými Japonce. Je to, žel bohu, přirozený světa běh, že duch méně schopný pro boj o život podléhá, krní a vymírá. Tak je tomu i v tomto případě. Ainů ubývá silně i v posledních letech, je prý čistokrevných již sotva patnáct tisíc na celém Jezu.

XXVIII

NOBORIBETSU A NAVRAT DO TOKYA

LÁZNĚ NOBORIBETSU ONSEN. ZDEJŠÍ KRÁTERY. MURORAN. SEVEROZÁPAD
HONDA. TOKYO V DEŠTIVÉ DOBĚ. KAMAKURA. HAKONE.

rátká vzdálenost mezi Širaoi a stanicí Noboribetsu na hlavní trati je velmi zajímavá. Příboj a mořský proud nahání tolik písku na pobřeží, že dosti mocná řeka nemůže jím prorazit a na značnou vzdálenost teče skoro rovnoběžně s pobřežní čarou, jsouc oddělena jen úzkým písečným valem od oceánu. Před Noboribetsu výběžky hor pronikají skalnatými útesy až k pobřeží a trať proráží horskou překážku dlouhým tunelem. Lázeňské místo Noboribetsu Onsen je vzdáleno asi osm kilometrů od stanice na hlavní trati a miniaturní vlak úzkokolejné, jako »tramway« označené železnice, příkře stoupá po úbočích hustě zalesněných chlumů skoro hodinu, nežli dospěje svého cíle v úzkém horském údolí. K našemu žalu přišlo v této horské oblasti a clony mraků zahalovaly velmi hluboko obrysy vrchů.

Celá smečka kuliů zaměstnaných různými jadóji vrhla se vstříc cestujícím nabízejíc své služby, nás však ujal se hned sám majitel hotelu, do kterého nás naši přátelé z Tomakomai telegraficky doporučili. Procházka v dešti nebyla právě příjemná — kurumy jsme si nechtěli vzít, poněvadž cesta silně stoupala — a skoro jsme zehrali, že bylo nám míjeti řadu pěkných, výstavných jadóji, do nichž většina našich spolucestujících se uchylovala. Náš hotel stál až na samém horním konci městečka, kde říčky vytékající z horkých vřidel se spojují a řadou slapů vrhají se do prohlubiny, jejíž horní konec objímá silnice vedouc k lázeňskému domu, z něhož koupající se pod proudy vybíhají, aby užili různě teplé sprchy s výše padající vody. Na všech stranách to dýmá a kouří, intenzivní zápach po sírovodíku plní ovzduší.

Když z oparu mlh stoupajících z vřidel vynořil se náš cíl, velmi čistá a ozdobná jadója tonoucí v zeleni a květech a dominující v mnohoslibné poloze, změnila se rychle naše nálada a pohostinství, jakého se nám dostalo, přivedlo nás brzo do nadšení. Kolem jadóje dosud sakury byly v plném květu. Vše bylo tu krásné a milé skoro jako v Matsušimě. Ze svého pokoje měli jsme rozkošnou vyhlídku na městečko i na lázně, malebně uložené v lůně příkrých kopců, jejichž vrcholy byly, bohužel, pod mraky. Viděli jsme přímo až dolů do prohlubiny pod silnicí, kde tlupa nahých mužů i žen

poskakovala a kroutila se, poskytující si přirozené vodní masáže různě horkými a silnými proudy vod, které s výše asi desíti metrů dolů se vrhají. Chvilími značný počet obecnstva díval se na koupající, kteří naprosto si nebyli vědomi, že by se snad měli stydět za svou úplnou nahotu.

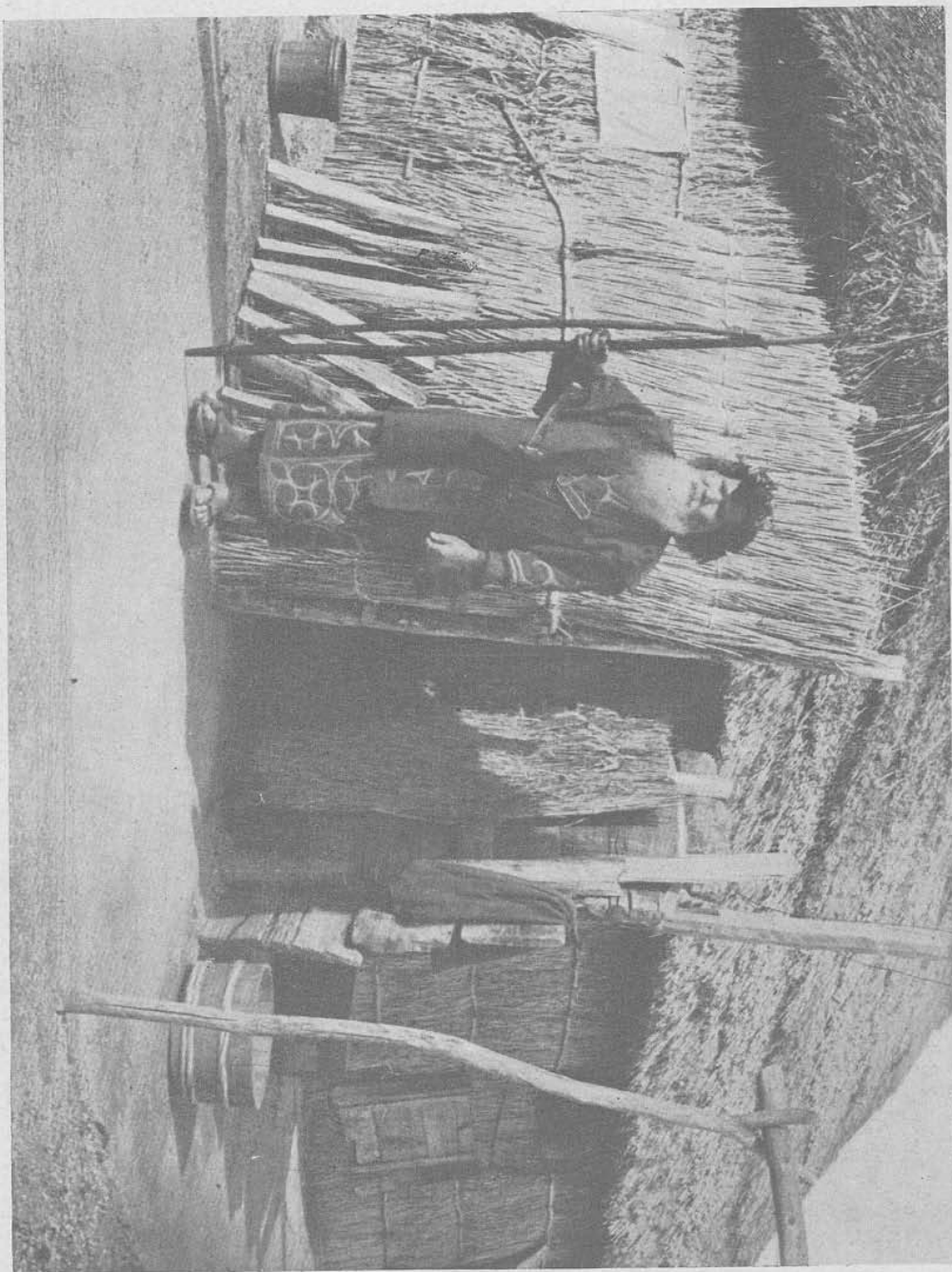
Když jsme byli převlečeni v kimona, odvedl nás náš hostitel do jiného lázeňského domu, který ležel v jednom z pramenných údolí několik set kroků opodál hotelu a byl zařízen tak, aby poskytoval větší intimity koupajícím se.

Zařídili tu celou řada basénů nestejně vřelých, a jelikož byli jsme tu úplně sami, s rozkoší přebíhali jsme z jednoho do druhého, umyvše se předem důkladně podle japonského zvyku, nežli jsme do vody vstoupili.

Ačkoliv jsme dlouho pobýli v horké vodě, necítili jsme vůbec chladu, vracejíce se jen v lehkém oděvu a s pantoflemi na nohách naboso do hotelu a postáli jsme dlouho nad otevřenou koupelí bavíce se poskakováním naháčů, kteří vesele hovořili mezi sebou i se známými, hledícími dolů přes zábradlí.

Večerní dojmy naše z Noboribetsu Onsen byly též rozkošné, elektrickým světlem se nikterak nespořilo a pestré, ostře ozářené kontury malebných domů, ozdobených hojnými lampiony, vystupovaly tu určitěji, tu zase tlumeně, podle toho, jak páry zřidel se hromadily nebo zvedaly.

Druhého dne ráno vypravili jsme se do proslulých kráterů hory Noboribetsu. Na naši žalost bylo mlhavo a deštivo; okolní vrcholy byly zakryty mraky. Stoupali jsme chvíli po rozmočené stezce po svazích křovinami porostlých a náhle stanuli jsme na okraji rozsáhlé kotliny kráteru, jejíž nerovné dno bylo ku podivu pestré a kouřilo přechetnými solfatarami z drobných kuželů a horkými prameny, z nichž některé byly skoro přechodem ke geyzířům sesilující i seslabující v pravidelných intervalech své trysky. Stěny kráteru jsou silně rozbrázděny roklemi, zarývajícími se hluboko do tufové horniny a jejich zbarvení je velmi rozmanité, okrová žluť, bílé i červené prouhy střídají se se šedohnědými svahy a skoro černými kamínky z tvrdé lávy. Na širokém, neklidném dně převládají světlé barvy, bílá, žlutá a červená rozmanitých, místy až opalisujících odstínů. Podivné světlo naplňuje kráter, ač těžké mraky sesílají závoje mlh a hustého drobného deště, tak že protější svahy jsou někdy zcela zahaleny. Zdá se opravdu, jakoby rozpadající se a horkou vodou vřidel zalévaná usazenina vydávala vlastní záři, která odstíny barev činí tak nápadnými a zvláštní transparentí plní i spodní vrstvy mlh, neboť je naprosto vyloučeno, že by snad paprsky sluneční pronikaly temnými mraky. Rány jako od raket, syčení a šplouchání ozývají se na všech stranách, horké rybníčky s modrou perlící se vodou, špinavé bahnitě pologeysiry, pravidelně oddechující ventaroly a přechetné jiné divy snad dohasínajícího či jen dřímajícího vulkanismu jsou tu zastoupeny v přerozmanité směsici. Průvodci z hotelu dobře znají, kudy kráčet,

Náčelník Amu v Siraoti.

U Ainů v Piratori.

abychom se vyhnuli nebezpečným místům, kde mohli bychom se probořiti nebo šlápnutím uvolniti průchod žhoucí páře.

Správně sluje tento kráter »Džigoku-dani«, »údolí pekelné«. Serpentina-mi stezky stoupali jsme z něho na vysoký hřeben, který odděluje jej od druhé propastné kotliny stejného původu, jejíž dno vyplňuje jezero Ojuna s hustou bahnitou vodou, která na mnoha místech vře a vystřikuje působením horkých sirnatých par ze dna vystupujících.

Bahno tohoto jezera je tak prosyceno sírou, že ji těží z něho akciová společnost, které patří také lokální dráha i lázně samy.

Dešť padal tak hustě a stezka dolů k jezeru byla tak kluzká, že raději zůstali jsme ve výši a obešli část obvodu propasti až k vrcholu, na němž

stojí malý chrámek a bývá navštěvován lázeňskými hosty. Horké prameny dýmu vystupují na všech stranách ze skulin brekeiové horniny a dosti často slyší se prý též podzemní detonace spojené s citelnými otřesy půdy.

Vrátili jsme se znovu na předěl mezi oběma krátery a opět podívali se jasně prozářeným barvám na dně pekelného jíenu. Zdejší vřídla jsou nesmírně rozmanitého složení, některá jsou prosté thermy, jiná mají značný obsah kyseliny sírové, jiná opět sůl kuchyňskou a jsou tu i kyselky dosti lahodné chuti, vody zdejší jsou silně radioaktivní. V některých vaří si domorodci kuřata i zeleninu, jinou, stahující trpké chuti, pijí s výborným prý účinkem proti žaludečním obtížím.

V průvodci po zřídlech a lázních japonských («The hot springs of Japan») vydaném japonskými státními drahami stojí, že vřídla v Noboribetsu bývají ročně navštívena skoro 300.000 lidmi, z nichž jenom asi půl sta bývá cizinců.

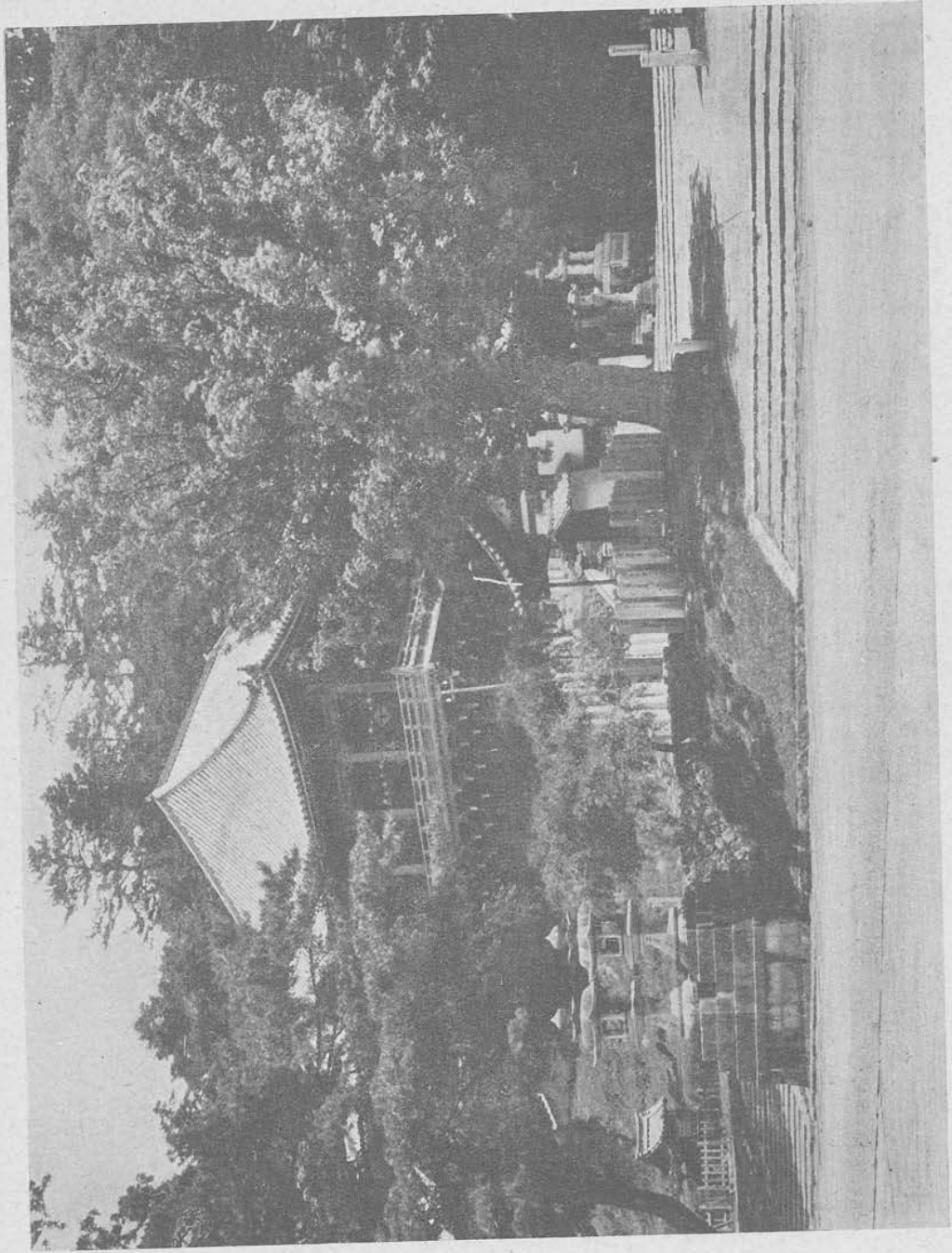
Jízda s kopce po noboribetské lokálce není právě požitkem, zatáčky jsou tak prudké, že vozy se nepříjemně naklánějí nad propastí, zející pod tratí a brzdy je s napětím udržují vláček v příslušném tempu po úklonu místy nebezpečně velikém.

Mezi stanicí Noboribetsu a Muroranem střídají se divoká skalnatá předhoří s rozkošnými choboty, při nichž široké písčité pobřeží přímo vyzývá ke krátkému pobytu a slibuje nepřebírané množství rozkošných drobných partií tomu, kdo by se odhodlal pobýti tu několik dní v samotě na dohled příboje, který mocnými vlnami až do pozadí rozvětvených chobotů proniká.

Muroran je lidnaté, rychle rostoucí město při vedlejších, ze tří čtvrtin obvodu svého příkrými kopei uzavřeném zálivu velikého Volcano Bay. Stanice železniční je zcela blízko přístaviště, od něhož motorky odvázejí cestující na opodál od břehu zakotvený parník, plující každého večera do Aomori.

Zbývalo nám několik hodin času a ty ztrávili jsme na procházkách městem i v jeho okolí. Rybářský a námořnický ráz prozrazuje se na všech stranách množstvím krčem a lidí, na nichž jsou velmi patrné následky pití a hýření; osvobození od pout tradičního, ve všem decentního života japonského má tu formy velmi povážlivé a často směšné. V jediné (nádražní) restauraci, kde dostali jsme jídlo trochu naší chuti přizpůsobené, obsluhoval nás sklepník obutý v botách a oblečený v podvlékačky a sweater, domýšlející se velmi na svůj bělošský vkus a cítící se povznešen nad svými krajany v kimonech a sandálech.

Lepší, konservativnější třída obyvatelstva uchýlila se na svahy hory příkře se zvedající nad městem; vystupující po schodech i cestou v zákrutách viděli jsme mnoho rozkošných zahrádek v pravém japonském stylu,

Z chrámového zátíší v Naito.

na všech stranách setkávaly se oči naše s nádhernými azalkami, které hojně zdobily též park prostírající se na samém vrchu.

Vysokými kopci skoro obklopený záliv poskytuje nádherný rozhled. V popředí parku stojí skupina děl a pomník kteréhosi moderního válečníka japonského. Vše tu bylo krásné a hodila se do Japonska dobře i ta děla, jen socha krátkého mužika naditého v evropskou uniformu působila strašně nepřístojně v okolí jinak pěkně sladěném.

Je vskutku zvláštní, jak rušivě a protimyslně působí takovéto evropsky komponované památníky v japonském dokonale sestilisovaném okolí. Tam, kde končí jejich tradiční vkus, jejich v souzvuku s přírodou vychovaný krasocit, jsou Japonci bezradní. Schází jim prostě měřítko pro výtvary jiné civilizace a umělecké kultury; tam, kde chtějí ji co nejseriosněji napodobiti, vytvoří něco naprosto nemožného. Většina Japonců v evropském šatě vypadá nevzhledně, kdežto ve svém národním obleku i mužičkové s krátkýma nohama se prezentují zcela důstojně; ještě hůře sluší evropská móda Japonkám, které vyhlížejí jako karikatury vedle svých rozkošných krajanek v pestrých kimonech, znamenitě přizpůsobených jejich vzrůstu i výrazu tváře.

Jednu dobu se zdálo, že přejímání výhodných stránek bělošské civilizace zvrhne se v povrchní opičení, které by bylo na nesmírnou škodu estetické ceny jednotné a tak skvěle sladěné japonské kultury, ale znalci poměrů tvrdili nám, že takového politováníhodného a nehezkého novotaření je nyní mnohem méně, nežli před čtvrtstoletím. Na všech stranách prý uplatňuje se vědomě snaha omeziti se jen na ony stránky moderní civilizace, které zvýší soudržnost a výkonnost japonského národního státu, a vymaniti se z oněch, které by poškozovaly tradiční svéráz jeho obyvatelstva. Vědecké a technické vymoženosti přijímají proto velmi horlivě, ale v jiných směrech jsou mnohem opatrnější, nežli byly poslední dvě generace.

Muroran i Hakodate mají nadmíru výhodnou polohu strategickou, užina tsugarská je jimi chráněna velmi dokonale, takže opravdu zdá se zbytečným zákaz fotografování, kterým patrně má se zdůrazniti vojenský jejich význam.

Parník, kterým jsme pluli zpět do Aomori, byl zařízen po evropsku, dostali jsme pěknou, čistou kabinu a ztrávili velmi příjemnou klidnou noc.

Zpětnou cestu z Aomori do Tokya vykonali jsme tratí vedoucí po západní straně severního Honda, která jen v okolí Akity na krátko sleduje pobřeží a projíždí krabatým vnitrozemím k Fukušimě, kde spojuje se s dráhou východní od Sendai k Tokyu.

Zde bylo jaro hodně pozadu proti východnímu úbočí ústředního sopečného pásma. V japonském moři mnohem méně se klimaticky uplatňuje teplý proud Tsušimský, pronikající z úžiny Korejské podél pobřeží Honda snad

Zvonice v Naře.

až za Tsugarskou úžinu na sever, nežli hlavní teplý proud Kuro-Šio na východě, ačkoliv mezi něj a pobřeží tlačí se od severu chladný proud Kurilský (Oja-Šio). Jsou tu dlouhé a poměrně suché zimy, ale v pozdějším jaře a v létě vegetace rychle dohoní opozdění a rýže, bambus i moruše jsou základem činnosti a životní míry venkovského obyvatelstva stejně, jako dále na jihu.

Morušové sady japonské byly pro nás překvapením; nikde nenechávají stromů vyrůst, nýbrž úmyslně drží je nízké jako kře, aby je mohli pohodlně zbavovati listů pro nenasytné housenky. Kultura moruší a hedvábnický průmysl učinily obrovský pokrok v tomto kraji v posledních desetiletích.

Kolem Akity prostírá se nejdůležitější petrolejové pole japonské. Je tu spousta studní nápadných vysokými čerpacími lešeními. Byli jsme připraveni vystoupiti tu na půl dne, jelikož můj dávný přítel Dr. Tsunenaka Iki,

odborný geolog petrolejní a profesor university tokyjské, který r. 1907 Prahu na několik dní navštívil, měl v úmyslu nás tam vyčkati a provésti po okolí. Na nádraží však dostalo se nám zprávy, že musil již odecestovati před několika dny, i pokračovali jsme hned v jízdě.

Byli jsme již hodně vyhladovělí z dosavadní tury severním Japonskem, neboť i v nejlepších jadójích a restauracích dostalo se nám jen masa a nejvýš trochu chleba po evropském způsobu. Studené rýže jsme se najísti nemohli, třeba že už naučili jsme se dosti obratně podávati ji do úst krátkými hůlčičkami, které dají se snáze ovládati nežli ceremoniální, dlouhé, krásně hlazené a lakované, jakých užívá se při tabulích a v lepších domácnostech japonských.

Od kalifornských hrozinek překyselil se nám již žaludek i toužili jsme po něčem jiném. V Akitě na nádraží zahlédl jsem prodavače nabízející vejce cestujícím do vlaku. Byli jsme přesvědčeni, že jsou vařená, i koupil jsem jich několik. Jaké bylo naše zklamání, když jsme objevili, že jsou syrová. Nezbylo nám nežli rozbítí je na studenou rýži v »bento«, promísiti s ní a jísti tak. Necítili jsme se pak zcela dobře, ale aspoň hladu jsme již neměli.

Po této trati jsou běloši ještě řidším podíváním, nežli kde jsme až dosud cestovali, na všech stanicích byli jsme předmětem pozornosti zevlounů, mnozí dívali se na nás s otevřenými ústy a vyvalenýma očima jako na zjevení z jiného světa a nacházeli na nás jistě mnoho komického, neboť řehtali se velmi srdečně, když si pak svá pozorování sdělovali.

Slunce svítilo po větší část dne a kraj v jemných odstínech jarní zeleně byl rozkošný, pouze vrcholy hor byly většinou pod mraky. Proto vzdali jsme se naděje, že zahlédneme pověstnou sopku Bandaisan, která prý je v dohledu před Fukušinou. Tou dobou měl tento vulkán dlouho již dobu klidu a také ostatní sopky japonské vykazovaly poměrně malou činnost. Snad právě tato okolnost byla jednou z předzvěstí velkého zemětřesení, neboť zkušenost ukazuje, že erupce sopečné i zvýšená činnost vřidel jsou jakými ventily, jimiž se udržuje rovnováha v kůře zemské a zmenšuje se dispoice k silným otřesům. Proto bylo by chybou vyvozovati onu souvislost vulkanismu se zemětřeseními, která se populárně předpokládá. Právě mocná, katastrofální zemětřesení také v krajích sopkami bohatých nebývají současná s erupcemi vulkanickými.

Při posledním velikém zemětřesení, které zničilo Jokohamu i Tokýo, zůstaly jak Fudži-no-jáma, tak ostatní sopky v okolí zemětřesením postižené oblasti zcela v klidu a také »tsunami« čili zemětřesné vlny mořské, které zhusta pustoší japonská pobřeží, přiházejí se prý častěji v době, kdy sopky jsou v klidu.

Tokýo uvítalo nás nepohodou. Nastala tu zatím deštivá doba. Skleníkové

Z okolí Nary.

vlažné horko jako v pravých tropech činilo vzduch neobyčejně dusným, těžkým k dýchání. Pršelo jen s krátkými přestávkami, vše bylo prosyceno vlhkostí, železných a ocelových věcí chytala se rez, látky a papíry plesnivěly, vydávajícíe odporný zápach stuchliny.

Pospíchali jsme, abychom nastoupili svou okružní turu do jihozápadního Honda a přes Koreu a Japonsko do Číny a vrátili se ze Šang-haje ještě jednou do japonských přístavů. Ačkoliv celá oblast kolem Fudži-no-jámy byla v objetí deštivého monsunu, nechtěli jsme přece vynechatí nejhlavnější body turistického zájmu.

Vypravili jsme se do Kamakury a projížděli v lijáku tímto městečkem zařízeným pro turisty velmi důmyslně, aby lákalo jejich obdiv i peníze. Obrovskou sochu »Daibutsu« (Budhovu) viděli jsme v přítomí mlhavého dne, ale byli jsme přes to tak nadšeni její krásou i obrovskými rozměry, že po zemětřesení jedna z prvních našich myšlének byla, zda otřesy a zhoubná vlna mořská nepoškodily tohoto velkolepého díla.

Ještě horší nečas zkazil nám téměř nadobro výlet do Mijanošity v Hakonském horském pni. Mlhy a lijáky mařily vycházky i zakrývaly vyhlídky, z výletu k Hakonskému jezeru odnesli jsme si dojmy až příliš slabé, neboť hladina jeho tonula v hustém oparu a po panoramatu s Fudži-nojámou ve skvělém pozadí nebylo ani památky.

Poloha »Fudžija« hotelu v Mijanošitě je rozkošná uprostřed nádherných sadů, vysoko nad strmým úzkým údolím, v němž tísní se vesničky, živící se hlavně domácí výrobou předmětů uměleckého průmyslu z rozmanitých a velmi ozdobných dřev ze zdejších lesů. Příroda dýše rozkoší a hýří svěžestí, přijímajíc tolik vody, ale člověk je splhlý pod tíhou vlhkostí prosyceného šatstva a sotva dýchá, není-li právě na některé z vysokých poloh, kde svěží vítr uvádí pohyb do dusné jinak atmosféry.

Hakonské pohoří je zbytkem vysokého někdy kužele sopečného, který byl předchůdcem dosud jen dřímající a v plné svěžesti se udrževší Fudžino-jámy. Mocné proudy vod a častá sesouvání půdy i mohutné strže rozrušily již hluboko někdejší kužel ze sypkých lávových hmot nassutý, takže nejvyšší vrcholy dnešního horského pně mají málo přes čtrnáct set metrů výše. Celá oblast je bohatá horkými prameny a minerálními vodami rozmanitého složení a v kotlině zvané »Odžigoku« (Velké peklo) nebo »Ovakidani« (Údolí velkého varu) vystupují hojně sirnaté vody a páry z půdy zbavené rostlinstva.

Fudži zůstala nám zahalena stále a nepřízeň počasí přinutila nás ke zkrácení pobytu v místě, které za jiných poměrů patří k nejkrásnějším a nejpříjemnějším z oblastí turisty v Japonsku navštěvovaných. I v nepohodě dýše se tu mnohem lépe nežli v Tokyu a proto tráví tu léto značná část diplomatické společnosti, pokud nedává přednost Čusendži nad Nikkem.

XXIX

Z TOKYA DO ŠIMONOSEKI

PŘEPLNĚNÉ VLAKY. NAGOJA. NARA A OKOLÍ. KYOTO. NĚMECKÝ VLIV.

VÝLET K JEZERU BIVA. MIJADŽIMA.

západu jedoucí rychlovlaky z Tokya jsou zpravidla hojně naplněny obecnstvem. Větší část cizích turistů, Angličanů a Američanů, cestuje první třídou, kde bývá jen velmi málo Japonců, v druhé třídě, kterou jsme jeli my, jezdí dosti značný počet bělochů vedle domorodého obyvatelstva, hlavně úředníků a obchodníků.

Dlouhé vagony s uličkou veprostřed nejsou příjemné pro dlouhou cestu, je tu příliš málo intimity. Japonci jsou tuze hluční cestující, odlehčují si všelijak, svlékají a převlékají se, jak jim napadne, mlaskají pojídající své zásoby nebo na některé stanici koupené »bento«, pijí čaj nebo sake hrozně srkající a činí svými zvyky delší spolucestování trochu obtížným.

Až na zlozvyky, kterých oni si nejsou vědomi, chovají se velmi slušně a laskavě k spolucestujícím; za celou dobu svého ježdění po Japonsku poznali jsme jediného svárlivého protivu, nějakého zbohatlíka z Osaky, který krákoravým hlasem stále se vadil se svou ženou a dcerou. Zdálo se nám všem vysvobozením od protivného jeho chování, když popiv značnou dávku sake usnul. Na neštěstí však byl ve spánku ještě hlučnější nežli při vědomí, začal za chvíli chrápat, jako by sukovité fošny řezal, a hekal i sténal ze spaní, že nám všem bylo nevolno.

Ostatní japonští spolucestující necítili se dobře ve společnosti svárlivece, jehož chování bylo úplně proti tradičním předpisům japonské zdvořilosti, a dva nebo tři, znající trochu anglicky, přitočili se ke mně, když on spal, a omlouvali ho, že prý je to chorobný člověk, který za sebe nemůže.

Jako na amerických železnicích probíhají vlakem stále prodavači novin a »magacínů« i hoši roznášející různé zákusky. Obědvatí lze velmi dobře po evropsku v jídelním voze.

Nevlídne počasí trvalo po celou cestu, projížděli jsme pod Fudži-no-jámou a zahlédli jsme jen na chvíli horní část jejího kužele, prokukující z mraků. V okolí Šizuoky míjeli jsme sady čajovníkové, které by asi překvapily Evropana stejně jako sady morušové, jak nízké se udržují keřiky, aby jich sbírání nedalo zbytečně mnoho práce. Trať vyžadovala mnoho nákladných staveb, dlouhých mostů přes řeky, které rády se rozvodňují

a dravými proudy vyplňují nad míru široká řečiště, a velké tunely. Několikrát jsme spatřili historickou silnici Tókaidó, po níž nyní mnoho automobilů projíždí. Ta neměla mostů přes větší řeky a doprava děla se často po vorech, které lépe daly se řídit nežli tuze lehké čluny.

Třebaže železnice z velké části vede v nevelké vzdálenosti od pobřeží, jen na dvou nebo třech místech jsou výhledy na moře; z okolí Šizuoky viděli jsme obrysy hor poloostrova Izu, za Hamamatsu projížděli jsme po dlouhém mostě lagunou hluboko do souše pronikající a v okolí Goju kynuly nám rozkošné borovicemi porostlé ostrůvky na zálivu Mikava. Jinak rýžoviště a výběžky lesů i houštiny banánů střídaly se s drobnými osadami i většími městečky. Nikde ani místečka jsme neviděli bez vegetace; je to historický přelidněný kraj, v němž každá píď půdy má svou cenu pro domorodce, kteří jen bídou dají se donutit, aby opouštěli milovanou rodnou půdu, která již není s to je všechny vyživiti.

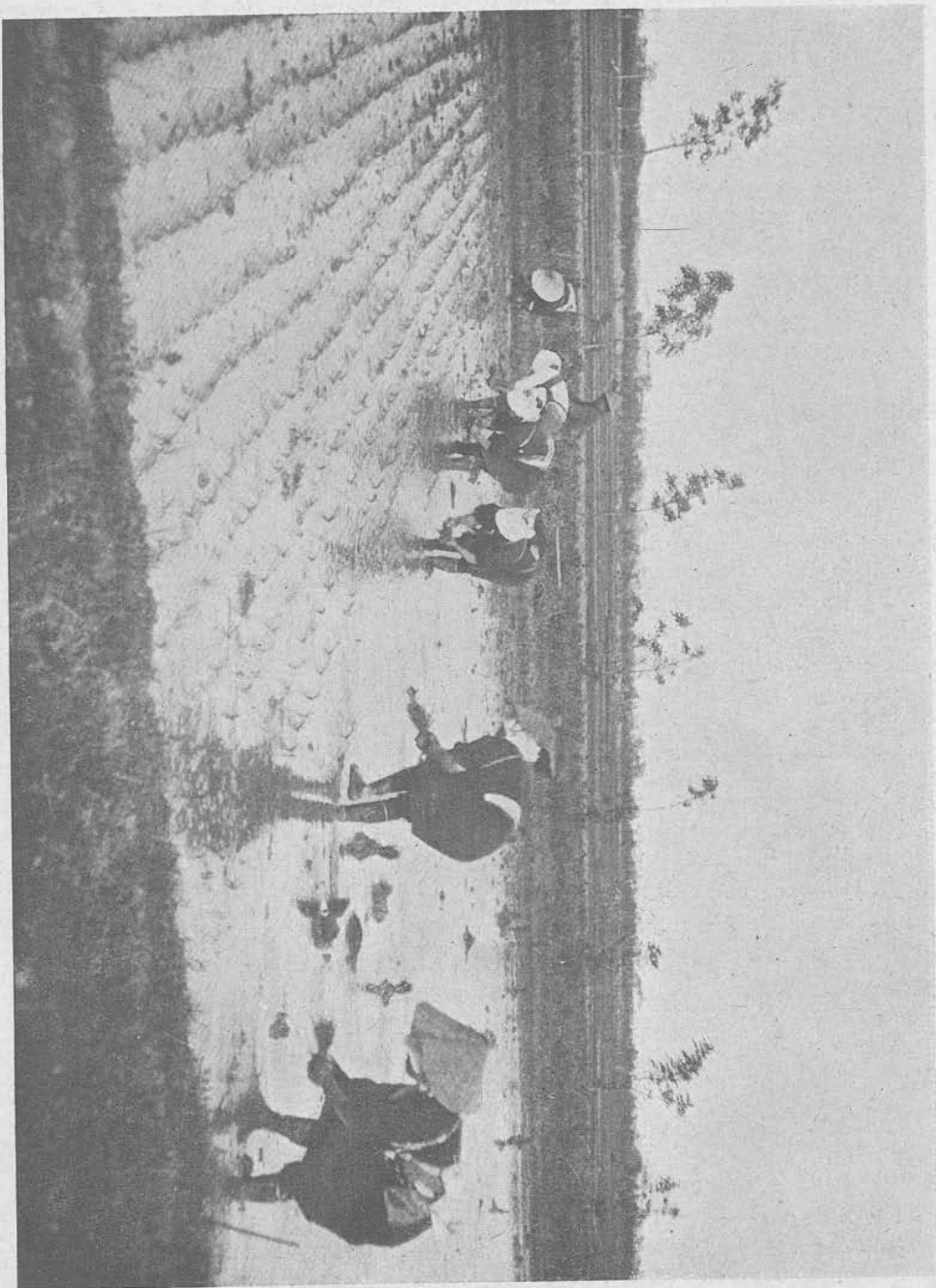
Nagoja je velice živé půlmilionové město. Přijeli jsme tam večer, usídlili se v hotelu blízko nádraží a dlouho se procházeli i projížděli ulicemi, z nichž několik hlavních hemžilo se davy lidí dlouho do noci.

Druhého dne dopoledne navštívili jsme veliký hrad nagojský, který vystavěn byl za velikého šoguna Iejasu z rodu Tokugawa okolními daimyi pro jeho syna Iošinao. Několik nádvoří hradbami a příkopy obehnaných projdete, nežli se ocitnete pod hlavní věží hradní, která je vskutku dílem vzbuzujícím respekt a svou dobou byla zajisté pevností prvního řádu. Je to nesmírně masivní stavba z kamene a mohutných trámů, s těžkými zelenavými střechami z bronzu, o mnoha nízkých patrech s přecetnými střílnami. S nejvyššího patra je krásný rozhled na město i živý okolní kraj.

Nebyli jsme připraveni viděti stavbu tak mohutnou v Japonsku, kde vše ostatní má spíše filigránský ráz. Císařské pokoje v jednom z paláců v pevnostním obvodu obsahují mnoho znamenitých památek japonského umění, zejména malířských.

Pevnost nagojská utrpěla jen několik trhlin při obrovském zemětřesení, které v říjnu roku 1891 způsobilo velmi značné škody v provinciích Ovari a Mino i zpusťovalo také Nagoju. Trhliny, sesedání půdy, zkroucení železniční trati a jiné změny způsobené tímto zemětřesením bývají často vyobrazovány při kapitolách o zemětřeseních v odborných příručkách.

Nagoja leží již na okraji nejstarší japonské říše, která v dávné době šířila se z poloostrova Jamato na sever do rovin, v nichž nacházejí se nejstarší historické památky japonského národa. Prvním trvalým hlavním městem říše bylo Nara, náš nejbližší cíl. Před tím patrně panovníci hornatého poloostrova a přilehlých malých ostrovů měnili zhusta svá sídla, podobně jako činívali do nedávna knížata malajských domorodých států nebo většina evropských panovníků středověkých. Teprve veliká úrodná rovina kolem

Vysazování rýže.
(Fot. H. Suito.)

Nary byla s to vyživiti trvale veliké množství lidí, kteří patřili ke dvoru císařskému a měli jistě nadprůměrné požadavky na dobré zásobování.

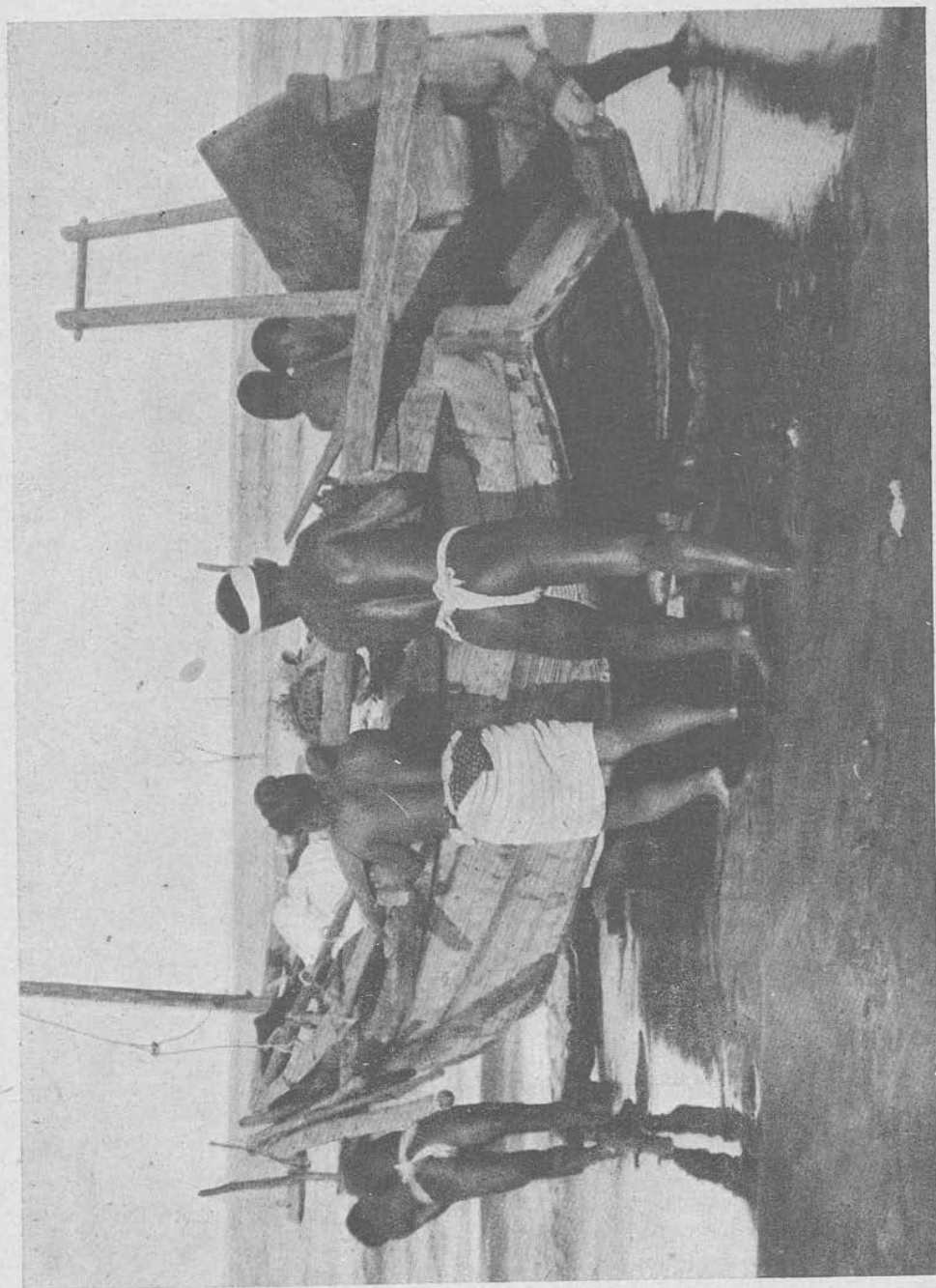
Ztrávili jsme podvečer, dvě noci, jeden celý den a příští ráno v Naře a okolí, opravdu se honíce, abychom si prohlédli co nejzvrubněji památky tohoto krásného místa. Přálo nám znamenitě počasí, až na několik menších průsek bylo slunečno a teplo, takže i vyhlídky do širého kraje byly tak jasné, jak jsme si jen mohli přát.

Krásné počasí vylákalo tisíce poutníků do tohoto historického střediska. Celé školy podnikly sem hromadné výlety. Mnohé z nich přišly asi z krajů, kam Evropané zřídka zavítají, neboť několik bílých turistů zajímalo mládež mnohem více nežli tamní chrámy, které snad byly větší a starší, ale také jistě odřenější a méně pěkně nalakované, než jejich drobnější chrámy doma.

Pozornost školáků byla nám až na obtíž v museu starožitností, kde celé tlupy mládeže zajímaly se více o nás nežli o drahocenné památky nejstarší historické doby japonské, tlačily se kolem nás hustým průvodem, ba nadbíhaly nám, nemohouce se dosti vynadívati na podivná stvoření, s nimiž náhoda je svedla dohromady.

Proslulý park zdejší prochodili jsme různými směry, vylézli jsme i vysoko na lesnaté kopce na východě omezující rovinu a stupňovinu, pečlivě prohlížeje všechny chrámy s nesčítnými památkami prastaré doby. Krmili jsme daňky, obtěžující často v celých stádech obecenstvo procházející hlavní třídou parkovou, vroubenou mnoha sty votivních svítilen, dali jsme si ukázati posvátné tance v jednom z chrámů pod úbočím hory Kasugajama, podívovali se zdejšímu kovovému Daibutsu, který je starší a větší, ale ne tak krásný jako kamakurský a prochodili skoro do úpadu posvátné území všemi směry, nevynechávajíce ničeho, kam přístup byl dovolen. Pohled na veliký rybník, v němž zrcadlí se slavná pagoda, a na posvátné želvy i v jiných vodních nádržích byl nám osvěžením, stejně jako zastávky na tišších místech v obrovském parku, kde byli jsme opodál davu dřevěnými sandály klapajícího a šumícího.

Vyjeli jsme si též do roviny na západ od města, kde rozloženo je několik velmi starých chrámů s četnými historickými památkami. Jsou to nesmírně zajímavé oasy s mohutnými starými stromy a dnes zjevně zanedbávanými památnými stavbami, porozsetými v rovném zemědělském kraji, který rozdělen je v přecetná drobná pole rýžová uměle zavodňovaná. Skoro více nežli chrámy, kterých jsme byli již skoro přesyceni, zajímala nás pole a v nich pracující lidé. Zde byla rýže již hodně vysoká a hlavní prací bylo plení plevy; s náklady trávy na zádech cupaly ženy často na veliké vzdálenosti, jdouce rychle a bezpečně po vysokých úzkých mezích, na nichž my jsme pozorně udržovali rovnováhu, abychom se nepřekotili do hlubokých blátivých rýh, které obklopují a dělí vysoké roviny hustě porostlé rýží.

Japonští rybáři.
(Fot. H. Suito.)

Jen na málo místech hnal nás nadmíru ostrý zápach lidského hnoje dále, tam pěstovali zeleninu a jiné rychlé plodiny potřebující častějšího mrvení.

V tomto okolí prostírá se historická oblast, kde před půl druhým tisícem let japonská říše jala se přijímati novou kulturu buddhistickou přes Čínu a Koreu a spolu s jinými pokrokovými směry obdržela též zdokonalenou zemědělskou soustavu podle čínského vzoru, kterou pak přizpůsobila plně svým potřebám. Již z této dávné doby datuje se nesmírně pracné vzdělávání polí, hojně mrvených a uměle zavodňovaných, na nichž hlavní plodinou je rýže. Drobný majetek zemědělský je základem hospodářské soustavy japonské a intenzivní, skoro zahradnické vzdělávání polí je jeho hlavní a téměř jedinou složkou.

Dobytka japonští zemědělci skoro vůbec nemají, ovce a kozy jsou vůbec neznámé v krajích staré kultury, rovněž vepřového bravu, ani husí ani krocánů tu není. Hovězí dobytek je velmi řídký a drobných koní chová se větší počet jen v horských krajinách. Masa ani mléka, ba ani vajec průměrný Japonec neví skoro vůbec. Protože není třeba dvora pro domácí zvířata a netřeba ani pastvin a píce ukládané na zimu, jsou hospodářství japonská velmi jednostranná. K obytnému stavení patří velmi málo vedlejší prostory, dvůr je zbytečný, sýpky jsou nepatrné, jediná starost jsou políčka, kterým věnuje se bedlivá péče celé rodiny.

Počítá se na hlavu roční spotřeba skoro 2 hektolitrů rýže a plocha půl až jednoho hektaru může stačiti pro pětičlennou rodinu, neboť vedle rýže mezi rovy a po ní pěstují se okurky, melouny, sladké brambory, fazole a různá zelenina.

Drobný majetek zemědělský je pravidlem v celém státě; roku 1911 přes 2 miliony zemědělců mělo méně nežli půl hektaru půdy, skoro dva miliony půl až jeden hektar, skoro jeden a půl milionu jeden až tři hektary a pouze necelých čtvrt milionu hospodářství bylo rozlehlejší tří hektarů orné půdy. Jen tím způsobem dá se vysvětliti, že ještě dnes plně dvě třetiny obyvatelstva mohou míti hlavní zdroj své obživy v zemědělství, ačkoliv jen asi 17 % půdy celého souostroví se považuje za zemědělsky vzdělávatelné.

Náradí polní je velice primitivní, skoro stejné jako na počátku historické doby, způsob hospodaření je rovněž tradicí ustálen a hlavní zdroj úrodnosti půdy je v nesmírné péči, která se jí věnuje. Půda se uměle zavodňuje, hnojí se pečlivě do řádků, pleje se stále i okopává, kdykoliv je třeba, přebdělá pozornost věnuje se všem škůdcům.

Zajímavý zjev je, že v Japonsku vypěstovaná rýže se z velké části vyváží pryč, neboť je lepší a dražší i dobře se platí, na místo ní dováží se méně cenná rýže z tropických zemí. Chudé obyvatelstvo jí více ječmene a zejména prosa a rýže jest mu lahůdkou.

Posvátný rybník u Nary.

Zdá se, že věky trvající podživení je jednou z hlavních příčin zakrslosti japonského plemene. Budhismus, zapovídající zabíjení a požívání masa, je jednou z hlavních příčin nedostatku domácích zvířat, ryby a jiné dary moře (raci, krabi, měkkýši) nemohou nahraditi nedostatek výživnější stravy. Následkem příliš jednotvárné stravy, zejména rýže, je choroba »beri, beri«, zde v Japonsku velmi hojná a známá pod jménem »kakke«, způsobující ochrnutí nervstva a zhusta smrtelná. Mezi venkovským lidem není tak častá jako v městech, kde široké vrstvy živí se skoro výhradně rýží a rybami.

S lítostí omezili jsme svůj pobyt v Naře v očekávání, že Kyoto poskytne nám až příliš bohatý program pro tři dny, které jsme tam hodlali ztráviti. Toto věkovité hlavní město japonského císařství je vskutku pravou studnicí japonské kultury; kdo neviděl Kyota, má jen velmi kusý pojem o tom, jak se vyvíjela a jaké byly její zdroje.

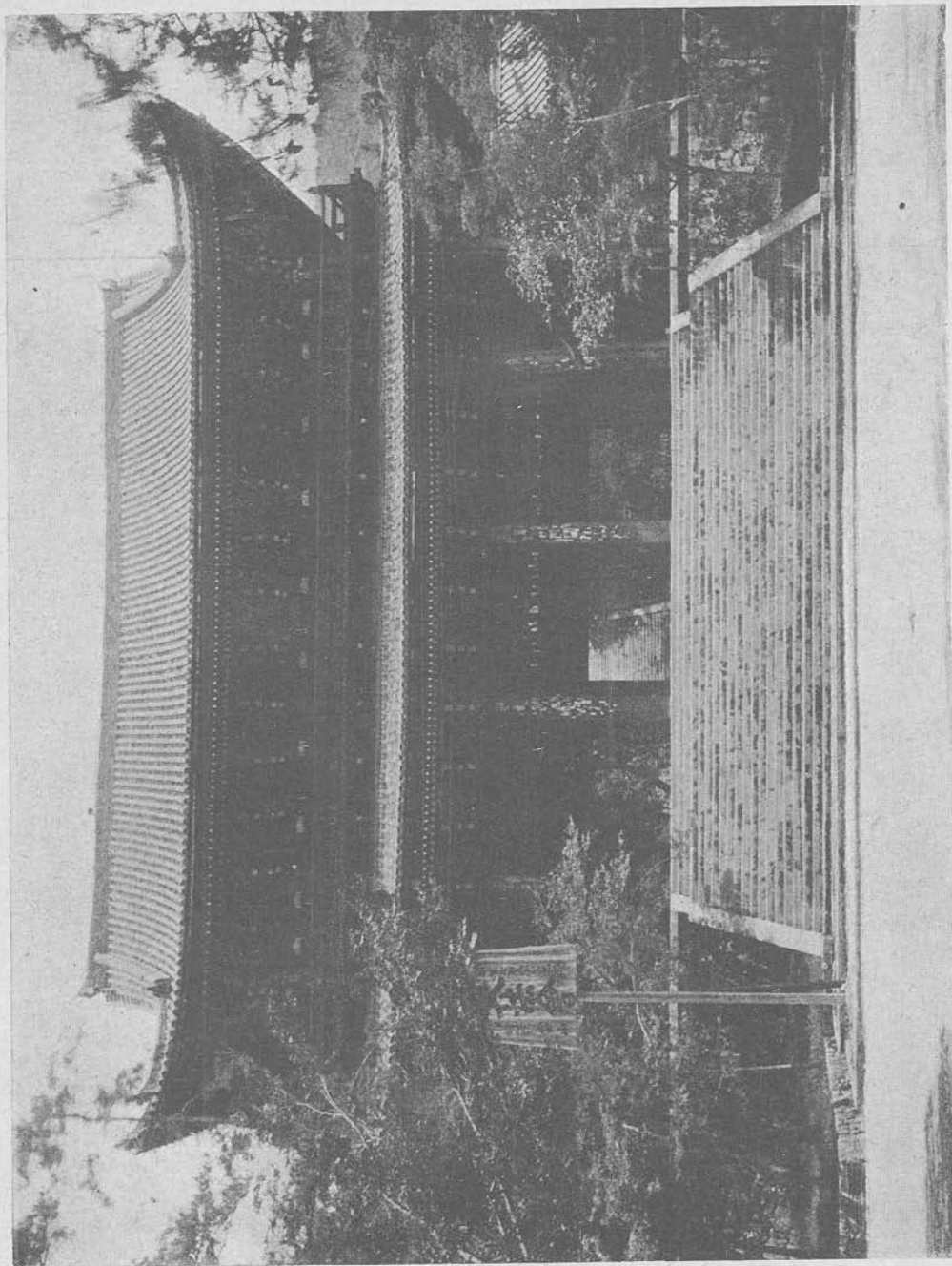
Nesmírně půvabné okolí má toto veliké a staré město, rozložené v malé rovině mezi nevysokými, ale příkrými chlupy, z nichž jedenkaždý nese na svých úbočích i vrcholech celou sbírku svatyň a klášterů, mezi nimiž jsou nejkrásnější a nejcennější výtvořky japonského umění. Skoro tisíc let žili tu mikadové, božští císařové, kteří zpravidla měli velmi málo moci politické a vojenské, za to však věnovali se i se svým dvorem co nejhrolivěji pěstění náboženské i společenské kultury na podkladě hluboce založeného krasocitu. Kyoto, stejně jako »Mijako«, starší název města, znamená císařské sídlo a opravdu tento název je zasloužený, neboť všechny krásné památky jeho jsou ve velmi úzké souvislosti s dynastií císařskou, která ani v přítomné době Kyota nezanedbává, ačkoliv větší část roku tráví v Tokyu.

Kyoto nazývá se japonským Římem, městem umění a chrámů a je vskutku dosud hlavním střediskem opravdového, nezkaženého Japonska. Ve srovnání s ním Tokyo je bezduchým tělesem, vypěstovaným na rychlo soustředěnou snahou vlády, Osaka průmyslovou a obchodní ústřednou, Jokohama nebo Kobe mezinárodním rejdištěm, kde japonský ráz s námahou se udržuje proti záplavě cizích vlivů.

Kyoto je vzdáleno moderního ruchu, žije svým chrámům a palácům a v něm soustřeďuje se skoro vše, co jest nejskvělejšího a nejvzácnějšího na tradičních japonských uměních. Umělecký průmysl kovový, vzácná keramika, nejdokonalejší lakované zboží, výroba vějířů, loutek, vzácných hedvábných látek, umělecké vyšívání, čalounictví, malba, řezbářství, zkrátka všechna umělecká řemesla japonská i vlastní umění tu kvetou na půdě posvěcené tisíciletou odbornou výchovou, děděnou od nepaměti v rodech a ceších.

Jen snad člověk postrádající úplně smyslu pro půvaby a význam historie projde tímto městem, aniž byl proniknut hlubokými a trvalými dojmy. Ze všech koutů mluví tu k vám tisíciletí a život dnešního obyvatelstva je ještě v plném souzvuku s tím, co dlouhé věky vytvořily. Kyotští jsou si plně vědomi slávy a předností svého sídla, lnou k jeho i své minulosti a opatrně přijímají novoty, dbajíce žárlivě, aby starobylý ráz jejich města neutrpěl škod nenahraditelných.

Že jsme poznali na vlastní oči největší část museí, paláců, chrámů i zahrad v Kyotu i blízkém okolí obecně přístupných, bylo zásluhou neúnavné horlivosti mé ženy, která nechtěla zanedbatí ničeho ve středisku japonské kultury. Mimo to však dosti času ztrávili jsme též prohlížením obchodů i dílen, pozorováním večerního shonu na lampiony malebně ozářených ulicích i návštěvou japonských představení v kinematografech. Viděli jsme též starobylé, nesmírně obřadné divadelní hry, představující scény z posvátné historie japonské a cvičení v šermování i v jiných sportech japonských v proslulém tanním klubu.

Z kyotských chrámů.

Zdejší skvostné zahrady a parky jsou klenotem japonského umění zahradní architektury; byli jsme šťastni, že viděli jsme je v období tak příznivém, visterie rozkvétaly, peonie i kosatce byly v plné kráse a šťavnatá svěžest vši vegetace byla podivuhodná. Hotel »Mijako« nachází se právě v blízkosti nádherných chrámových zahrad i proslulého Marujama parku a v jejich zátiších trávili jsme rozkošné chvíle, když vraceli jsme se z toulek po městě a užívali v klidu nádherného rozhledu po městě a jeho kopčitém okolí. S verandy před svým pokojem hleděli jsme na celý chaos zalesněných temných kopců na severovýchod od města. Na každém z nich šedivé střechy chrámů a vysoké filigránské pagody vyčnívaly a večer jakoby tisíce světlušky prozařovaly posvátnými háji se schodišť a teras chrámových, neboť nepřetržitý proud domorodých poutníků, mladých i starých, obojího pohlaví hrnul se nahoru i dolů, tak jako by neznali únavy a neměli nikdy dosti na prohlížení památek, které přece pro mysl odborně nevyškolenou musí být až příliš jednotvárné a vždy se opakující.

K správnému ocenění všeho, co Kyoto poskytuje k pozornému studiu pro každého, kdo jen trochu chce vniknouti do japonského deha a bytí, bylo by třeba nejméně čtrnáctidenní doby, neboť čím horlivěji užíváte příliš zkráceného pobytu, tím větší chaos naplní vám hlavu, která prostě není s to strávit a zažít vše tak rychle. S jakou radostí jsme přijali zprávy, že Kyoto neutrpělo nikterak vážně zemětřesením, které tak těžce postihlo Tokyo i Jokohámu! Byla jistě velká škoda těchto dvou měst, ale v nich nebyly postiženy základy japonské kultury!

I v Kyotu, žárlivě střehoucím svéráznosti své, byli jsme nemile překvapeni spoustou německé literatury v knihkupectvích a antikvářích. Odborné německé knihy a časopisy vědecké, zejména právnické a lékařské, jsou v každém obchodu s knihami ve velkém množství zastoupeny a mnoho Japonců prohlíží si je, kupuje a smlouvá, jedná-li se o antikvární tisky. Bylo mi hádankou, mohou-li skutečně rozumět knihám tak těžce a nepřístupně psaným, neboť praktická znalost němčiny bývá velmi chabá a způsob myšlení je přece tak rozdílný, že s nevelkou zásobou slov a frází nemůže se Japonec domyslet tolik, jako kterýkoliv evropský čtenář německých knih za jinak stejných okolností.

Horlivost Japonců ve studování je podivuhodná, ale zdá se, že chápavost nebývá tak veliká, aby výsledky snahy byly dost uspokojující. Měl jsem hodně příležitosti stýkat se s Japonci již na dřívějších cestách a vždy jsem znovu a znovu měl dojem, že jejich pronikání do bělošské civilisace je jen velmi povrchní.

Poznal jsem řadu výborných specialistů vědeckých i praktických, kteří znamenali velmi mnoho pro určitý, zpravidla hodně úzký obor, jemuž věnovali se se vzácnou svědomitostí, ale při tom měli velmi malý zájem o obory

dosti blízké a nestačili vůbec přisvojiti si obecné vědomosti, které se u nás považují za součást všeobecného vzdělání.

Specialisace jde u nich často tak daleko, že mají velmi málo hlubšího zájmu i o své japonské okolí, pokud není v úzké souvislosti s jejich speciálním oborem, ačkoliv jsou s ním jinak celou svou bytostí nerozlučně spoutáni. Je to často tím podivnější u lidí, kteří tolik si zakládají na tom, aby cizincům navštěvujícím jejich zemi a zajímajícím se o jejich život a památky poskytlí příležitost poznati vše co nejlépe.

Příčiny tohoto jednostranného chápání moderní kultury jsou jistě několikere. Mezi bělochy, kteří přicházejí na delší pobyt na Daleký Východ, má převahu podnikavý typ lidí ženoucích se příliš intensivně za kariérou a za penězi a výjimkou jsou vzdělanci, u nichž širší kulturní zájmy převládají nad povrchním pozlátkem civilisace. Japoncům dostává se tak tuze málo příležitosti poznati z vlastní zkušenosti hlubší a lepší vrstvy evropsky vzdělaného obecnstva a oceniti ony stránky bělošské kultury, kterých my sami nejvíce si vážíme. Orientál vidí na bělošské civilizaci na prvním místě její výbojnou dravost a brutální nesnášlivost. Pohrdá bělochy pro jejich hrubost a neotesanost a cení jen ty jejich vlastnosti, jimiž získávají svých úspěchů ve vojenství, v dopravnictví a v hospodářském životě.

Snaží se proto odkoukati a naučiti se všemu, co vede k praktickým cílům, aby dovedl rozpínavé bílé rase čeliti jejími vlastními zbraněmi.

V tom směru Japonci předstihli všechny ostatní východní národy mílovými kroky, jelikož celá obrovská organisace jejich národního státu dala se touto cestou a docílila velikých úspěchů, ne tak zásluhou jednotlivců, jako společnou prací celé uvědomělé veřejnosti japonské za vytčeným cílem, přizpůsobiti si a ovládnouti v míře co největší všechny zbraně výbojné civilisace.

Základ jejich podivuhodných úspěchů je v národní jednotě, v tom, že celý stroj jejich znamenitě organisované společnosti pracuje za společným cílem s oddaností a nadšením, které snad nikde jinde nemají sobě rovných.

Jako jednatel Japonec nedokáže mnoho, je jistě méně schopný nežli průměrný běloch jak po stránce duševní, tak i fyzické kapacity. Jeho horlivost, snaha vyniknouti a houževnatost je mnohem větší nežli nadání a přizpůsobivost. Zajisté všem pozorovatelům je nápadná poměrná nechápavost Japonců. Projevují mnohem méně přirozené inteligence nežli na př. Polynésci nebo Číňané. Celá jejich bytost je spoutána do určitých úzkých kolejí přesně vymezených tradic a zdá se, že tato naučená obradnost jejich národní kultury je na úkor pronikavé chápavosti i přizpůsobivosti.

Našinec si ani nedovede udělati výstižné představy o tom, jak rozdílná je japonská výchova od naší moderní demokratické. Ani snad dvořané vychovaní španělskou etiketou nejsou do té míry stroji dresury, jako největší

Rýžové pole u Nary.

část japonského národa a jistě všichni ti, kdož nabyli jen tamní průměrné občanské výchovy.

Naše děti rostou proti nim volně jako divoši, dostává se jim velmi málo formálního ukáznění, ale za to věnuje se mnohem více na jejich školské vzdělání, na hromadění vědomostí sloužících jednak odbornému životnímu povolání, jednak všeobecnému vzdělání, v němž vidíme základ vyšší kultury. U nás dítě a mládež vůbec dostává ve středních i nižších vrstvách velmi málo formální výchovy, jejich duch může se volně rozvíjet, veškerá jejich duševní kapacita může být obrácena k získávání vědomostí, které nesouvisí se společenským vztahem k okolí.

Naproti tomu Japonec od nejútlejšího dětství je podroben velice pronikavé obřadné výchově, je přinucen naučiti se spousty frází, které odstíňuje přesně podle toho s kým mluví, je životními pravidly a průpovídkami odchováván, aby šel určitou přesně vymezenou cestou, kterou mu tradice předpi-

suje. Naplní si hlavu spoustou formalit, tvořících jádro jeho národní kultury a má mnohem menší díl své přirozené schopnosti k dispozici pro vědění, jak my Evropané je chápeme.

Jeden z výborných znaleců javanské kultury vyslovil se v tom smyslu, že ani na dvoře Ludvíka XIV. nebyla společnost spoutána tak propracovaným ceremonielem, jako celý národ ve zbytečích někdejšího mataramského císařství na Jávě. Totéž platí snad v míře ještě větší i o Japonsku,

Japonec je nucen věnovati tolik umu, tolik práce svému poměru k rodině a k ostatní společnosti, že poměrně jen malá část jeho přirozené inteligence je nespoutána a může býti použita v jiných, než tradicí předepsaných směrech. Samo knižní vzdělání je nepoměrně obtížnější již proto, že naučení písma vyžaduje mnohem větší námahy nežli naše jednoduché abecedy.

Jistě, že obojí směry výchovy, jak jsem je tuto naznačil, mají svá vady, které jsou tím větší, čím více zacházejí do extrémů. Tolik je jisto, že velká většina podle moderních směrů vychovaných, respektive vyškolených Evropanů, jsou po stránce citové a estetické hotoví barbaři v poměru k Japoncům a k většině východních národů, kteří žijí životem úplně spoutaným obřadností a kastovníctvím. Na druhé straně ovšem má u nás každé individuum tu velikou výhodu, že svého přirozeného nadání může užívat na prvním místě pro sebe, neomezováno okovy tuhých tradic, jejichž moc a sílu my ani tušiti nedovedeme.

Nikde snad do té míry necítíte toho psychologického rozdílu mezi bělochem a Japoncem, jako představitelem speciálního typu orientální kultury, jako právě v Kyotu, kde vše se snaží, aby zachován byl pravý tradiční způsob života; když pozorujete tamní řemeslníky a umělce, při nichž specialisace je vyvinuta do té míry, že upomíná na moderní průmyslovou výrobu, kde ovšem stroj do velké míry zastává práci rukou lidských, docházíte k poznání, že máte co činiti s jedním extrémem organisace, proti němuž americký směr ve výkonnosti je opačným pólem. Na obou stranách docházíte k typisaci výroby, jenže v Japonsku typy ty vytváří člověk sám podle prastarých tradic a receptů, kdežto v moderním průmyslu dosahuje se zjednodušení výroby strojové za účelem naprosto jiným. Japonský pracovník odborný vidí svůj cíl v nápodobení co nejdokonalejším proslulých vzorů, má na mysli normálně i esteticky dokonalé dílo, kdežto moderní technika jde na prvním místě za hmotným cílem, za ulehčením soutěže a teprve v druhé řadě sleduje úmyslně, a to jen někdy, prospěch celé společnosti.

Chystali jsme se podniknouti výlet na posvátný vrch Hieizan a sestoupiti s něho k jezeru Biva, proslulému vnitrozemskému »moři« historického Japonska. Namohl jsem si však do té míry nohu, že nebylo pomýšlení na větší turu, i odjeli jsme vlakem elektrické tramwaye do Hama Otsu a vy-

V chrámové zahradě. Kyoto.

stoupili pěšky k chrámu v Miideře, kde ze zahrad nad příkrou stráňí rozvírá se širé panorama objímající celou jezerní pánev.

Pohled od miiderských teras na jezero při podvečerním osvětlení je jedním z osmi proslulých a opěvaných pohledů na jezero Biva, ale nás nenadchl do té míry, abychom svůj výlet považovali mezi nejzdařilější své partie v Japonsku. Naopak, byli jsme překvapeni dosti nemile prázdnotou panoramatu, které ani večerním osvětlením mnoho nezískalo. Zajisté byli bychom svůj názor poopravili, kdybychom byli mohli ztrávit při jezeře delší dobu a poznati všechny slavené pohledy a zákoutí, ale jako celek obraz jezera a pohoří je obklopujících není nikterak působivý.

Nezbývalo nám již času, abychom navštívili Osaku. Hodlali jsme tak učiniti, až budeme se lodí vraceti a přistaneme v Kobe na několik hodin. Abychom mohli větší část dne věnovati ostrovu Mijadžimě, vyjeli jsme večerním rychlovlakem z Kyota a ráno vystoupili jsme na zastávce Mijadžima proti posvátnému »ostrovu chrámů«. Nezmeškali jsme prý mnoho noční jízdou, neboť dráha vede opodál od pobřeží a scenerie neliší se mnoho od hojně zalidněných kopčitých krajů, jakých poznali jsme již značný výběr na své dosavadní cestě.

Malý převozní parníček nás dopravil na jeden ze tří divů japonského pobřeží. Mohutná šintojská brána »torii« vyčínívá z mělkého moře blízko břehu a je jakoby symbolem svatyní posvěcených šintojskému kultu od pradávnych dob. Jako většina japonských památek na historických místech jsou to jen napodobeniny požárům podlehnuvších staveb původních a právě tyto zde na Mijadžimě nemají mnoho umělecké ceny.

Donedávna bylo veškeré obyvatelstvo, sestávající z kněží, rybářů, hostinských a hotovitelů poutních památek, spíato velmi přísným řádem, nikdo prý se nesměl na ostrově naroditi ani zemřít; psi ještě nyní nesmějí na ostrov, aby snad nerušili posvátných daňků, kteří jsou velmi krotcí, a poutčlých, rovněž přísně šetřených vran.

Mijadžima je ostrov velmi hornatý a příkrý, hustě zalesněné strmé stráně tvoří skalnatá předhoří a v okolí městečka i evropského hotelu, který stojí o samotě opodál, je plno velmi vděčných stinných procházek, bohatých na překrásné výhledy, při nichž veliké, ve vodě stojící »torii« zpravidla vždy upoutá. Pro delší pobyt byla by Mijadžima rozkošným místem, kde v klidu lze se oddati užívání přírody, neboť málo Evropanů sem zajíždí a zástupy japonských poutníků spokojí se zpravidla jen návštěvou svatyní v městě a v nejbližším okolí a obdivováním nejproslulejších panoramat, pro něž Mijadžima je kladena vedle Matsušimy a Aminohašidate.

Jízda od Mijadžimy do Šimonoseki je nejzajímavější část železniční jízdy z Tokya, od té chvíle, co Fudži-no-jama je z dohledu. Skoro bez přestání sleduje v blízkosti břehy proslulého Seto-uči, mnohoostrového Mezi-

ostrovního moře (Inland Sea) japonského. Trať četnými tunely proráží vysoká předhoří, klene se smělými mosty přes mnoho dravých říček a představuje nám moře v jeho zákoutích i širších plochách v nekonečných variacích. Hladina, oživená houfy rybářských plachetek, tone k večeru v narůžovělých a fialových odstínech. Malebností závodí s nejkrásnějšími místy evropských pobřeží středomořských.

V Simonoseki přistáli jsme již po západu slunce a vstoupili ihned na parník, který měl nás do rána dopravit přes Korejskou úžinu.

XXX

V KOREI (ČOSENŮ)

FOSFÓRESKOVÁNÍ MOŘE. FUSAN. KOREJCI. KRAJ PODÉL TRATI.
KEJDŽO (SEUL). POLITIKA JAPONCŮ V KOREI.

Došli jsme nádhernou noc na velmi pohodlné lodi plující jako rychlé poštovní parníky oceánské, rychlostí asi patnácti mořských mil za hodinu. Pohled na osvětlené břehy po obou stranách úžiny, rozdělující ostrovy Hondo a Kiušiu, je nejvš poutavý. Ponenáblu ztrácejí se podrobnosti, když loď rychle se vzdaluje, pak již jen rozsáhlé mihotavě osvětlené skvrny se jeví, střídavě prudce ozářené intenzivními světly majáků. Vydrželi jsme dlouho na palubě, vzpomínajíc osudné bitvy Tsušimské, která odehrála se v těchto místech 27. března 1905 a zničila ruskou pomocnou výpravu admirála Rožděstvenského, jež obepluvši Afriku a tropickou Asii chtěla proniknouti na pomoc zbytkům východoasijské eskádry ruské.

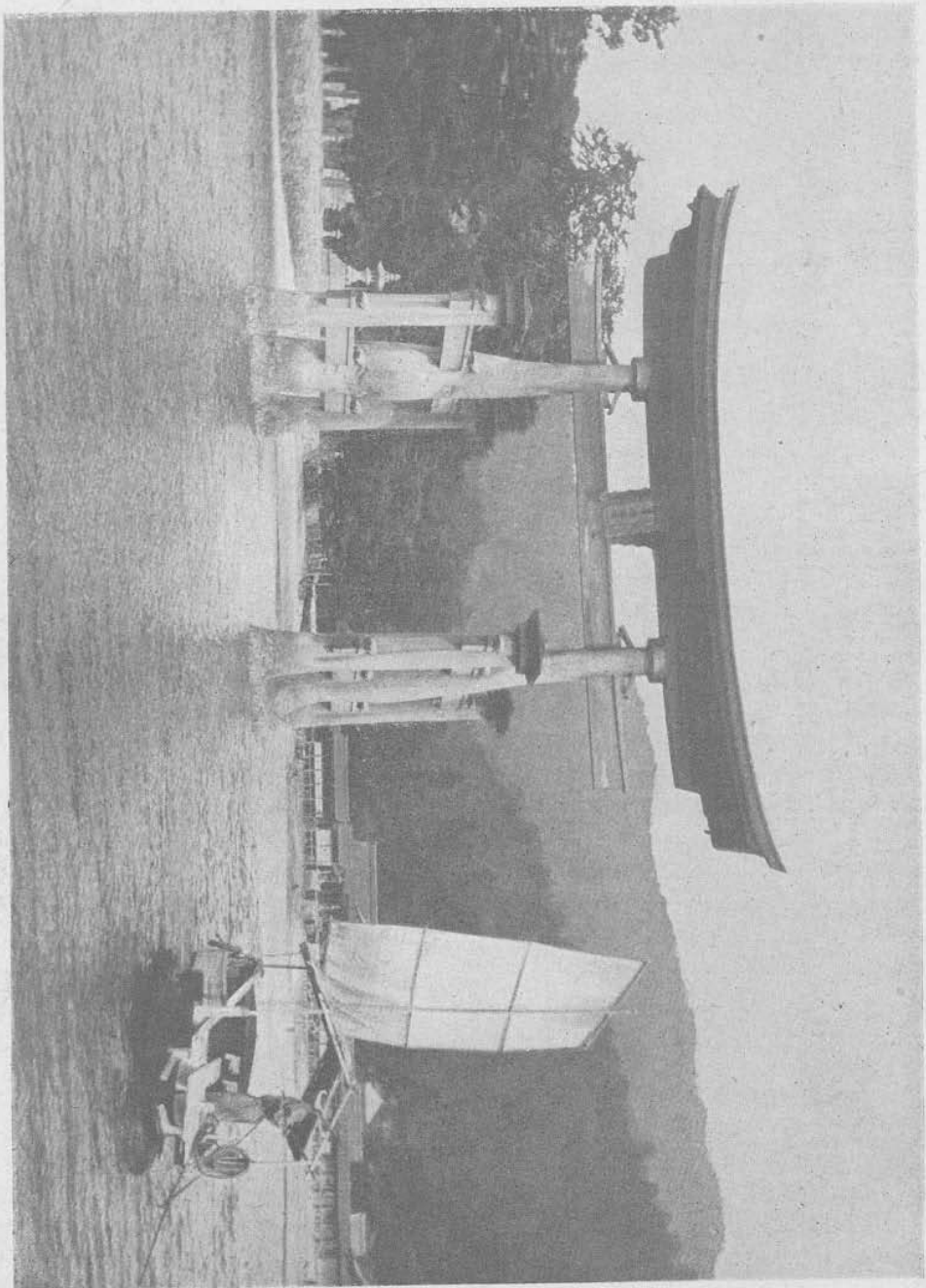
Když konečně jsme se odebrali do kabiny a usnuli, byl jsem za nedlouho probuzen svou ženou, která byla vyrušena ze spánku podivným jasem plnicím kabinu z okénka. Vyhlédli jsme a spatřili divadlo velice nádherné a vzácné. Celá hladina jako by hořela modravým světlem lihovým nebo benzinovým a vlny rozrážené lodí zářily na svých hranách nesmírně intenzivním zlatovým jasem, který míhal se a skákal po hřebenech vln až dosti daleko od lodi, pomalu uhasínaje ve větší vzdálenosti a noře se v onu světlemo-dravou zář, která prostírala se až na obzor jen pomalu se vytrácejíc.

Vyšli jsme na palubu, abychom pohodlněji pozorovali nezvyklé záření, intenzivností i rozsahem daleko předstihující vše světélkování mořské, které jsme dosud viděli. Dlouhou dobu pluli jsme mořem takto jednotně ozářeným; zjev tento způsoben byl patrně nesmírným množstvím nepatrných organismů, ač zejména v blízkosti lodi rozžehovaly se hojně též zelenavě zbarvené okrouhlé hmoty, dávající světlo jako malé žárovky.

Časně ráno přistáli jsme ve Fusanu na půdě Korey, východišti železničního spojení přes Seul (Kejdžo)* do Mukdenu, kde navazuje na východočínskou trať do Pekingu i k Charbinu na sibiřskou železnici.

Fusan leží při zálivu obloukovitě zahloubeném mezi vysoké příkré kopce, na nichž jen tu a tam objevují se stromy nad holými skalami a ssutí. Ja-

*) V závorce uvádím nynější úřední jméno japonské.

«Торі» у Міядзімь.

ponská čtvrť prostírá se blízko přístavu, korejská opodál na úpatí nevyšokého, posvátným lesíkem pokrytého kopce Ryutosanu, jehož vrchol poskytuje malebnou vyhlídku na záliv horami obklopený i na město. Proběhli jsme rychle japonským městem, potěšili se rozhledem s kopce a seběhli pak do korejské čtvrti i na trh, abychom poznali příslušníky národa, který v dějinách posledních desetiletí měl úlohu tak trpnou a nešťastnou.

Naše první dojmy o Korejcích byly nadmíru příznivé. Procházka nerovnými a prašnými ulicemi mezi nízkými, z vepřovic stavěnými příbytky není sice vábná, ale mužové i ženy překvapili nás velmi příjemně. Podle všeho, co je o nich psáno, čekali jsme nevzhledné, špinavé lidi, z jejichž obličejů člověk by vyčetl nepěkné jejich vlastnosti, národní neřesti, které byly mravní příčinou jejich smutného politického úpadku. Místo toho potkávali jsme urostlé lidi oděné v čistý dlouhý bílý šat, patrně velmi si zakládající na svém vážném vzezření.

Mužové mají své protáhlé kostnaté obličejy ozdobeny řídkými tuhými vousy, které velmi pečlivě pěstí, vlasy upravují si v uzel na vrcholu hlavy a na něm nosí podivný sítkovitý klobouček z černých žíní, který nemá jiného účelu nežli chrániti a patrně zdobiti podivný účes. Na Evropany musí působiti většina starších Korejců jako karikatury, jejich vážné, suché obličejy, často velikými brýlemi ozdobené, se štětinatými vousy a hračkovitým sítkovým kloboučkem vypadají zpravidla velmi komicky. Dlouhá dýmka s maličkou hlavičkou nikterak nezvyšuje jejich důstojnosti v našich očích. Zato svým statným vzrůstem, energickým dlouhým krokem i otevřeným pohledem budili naše sympatie. Také ženy korejské, kterých kde kdo lituje, že nezachází se prý s nimi o nic lépe nežli se soumary, nebudily v nás dojem utlačovaných, zdeptaných chudáků. Zejména na trhu vedly si velmi energicky, dovedly i s potahy dobře zacházeti a užívaly zdravého a výmluvného orgánu tak, že připomínaly nám život na tržištích v místech známých.

Mohu říci, že oddechli jsme si touto procházkou mezi Korejci, neboť viděli jsme zase přirozené lidi pěkného vzrůstu, kteří i přes své nedostatky a chyby mají jistě mnoho zdravých a dobrých stránek. Bylo nám opravdu vysvobozením ze začarovaného, třeba krásného světa, když patřili jsme znovu na osoby, které nejsou do té míry loutkami svých zvyků jako Japonci.

S rozkoší budeme vždycky vzpomínati na všechny krásy Japonska, s obdivem a s úctou uznáme vždy divy, jaké tradiční krasocit japonský vytvořil, zladiv veškeré své dílo s přírodní scénérií v umělecky znamenitou a nesmírně okouzující soustavu, ale přes to vše cítili jsme se lidštěji, svobodněji, když potkávali jsme zase příslušníky národa jiného, třeba byl pravým opakem všech čínorodých a estetických ctností, které Japonci dovedli v sobě vypěstovati.

Hospodářství v rovině u Nary.

Nejen obyvatelstvem, nýbrž také krajinným rázem je Korea skutečnou protivou Japonska. Tam každá píď půdy zužitkována aspoň tak, že nesmí zůstatí bez vegetace, stráně pečlivě zalesněné a v údolích a rovinách terasová políčka, jedno vedle druhého, všude zeleň odstínů nejrozmanitějších, zde donedávna bezlesé boky horské, údolí pustá, z velké části vydaná na pospas divokým vodám bystřin snášejších, s holých pohoří spousty ssuti, vesnice bez zeleně, shluky šedých, nízkých stavení s malými dvorci obehnanými hliněnými zdmi.

Měl jsem dojem, jako bych se nacházel někde v Albanii nebo v zanedbaných částech Apeninského horstva v Italii. Na soumarních cestách, které dosud jen v malém rozsahu byly změněny ve sjízdné silnice, vlekly se v blízkosti osad malé karavany drobných koníků ztrácejících se skoro pod rozložitým nákladem, jinde ženy s těžkými břemeny na zádech sestupovaly nebo vystupovaly po kamenitých stezkách. Na polích byl poměrně

malý ruch, ve vesnicích bílé postavy přecházející nebo sedící byly jediným osvěžením pustého šedohnědého obrazu. Při vodách ženy horlivě praly a na okolních kamenech sušily bílé látky.

Neměli jsme příležitost přesvědčiti se, je-li tělesná nečistota Korejců vskutku tak strašná, jak se o ní píše, ale jejich bílé oděvy prozrazovaly poměrnou čistotou dosti značnou péčí o zevnějšek a také filigránský ústroj hlavy, který mužové nosí, vyžaduje jistě dosti časté úpravy.

Japonci činí velice mnoho pro povznesení korejského zemědělství a účinky jejich přičinění jsou patrné zejména v oblastech, kde rozsáhlé plochy úrodné půdy činí nákladné a soustavné umělé zavodňování výnosným a nejvýš potřebným pro lidnaté osídlení; v hornatých krajích jejich péče nejvíce se prozrazuje umělým zalesňováním. V tom směru konají Japonci nesmírně mnoho. Nevím, kde jinde na světě by se tolik zalesňovalo, jako právě v Korei. Po celé délce trati od Fusanu až k Seulu vyrůstají na dřívě holých stráních pečlivě vypěstěné jehličnaté porosty, některé již možno nazvat lesíky, jiné skládají se dosud z velmi malých nízkých stromků, ale často celé stráně až k vrcholům mnoho set metrů ode dna údolí a debří bývají pečlivě vysázeny, kamkoliv okem dohlédnete. Je to nesmírná a velice nákladná práce, které Korejci si dosud nedovedou správně vážit, neboť právě jako pro většinu národů žijících v pustých, lesů zbavených krajích, je jim strom jen zdrojem topiva a ničí se nemilosrdně.

Kdyby nic jiného Japonci pro Koreu neudělali, než že její pusté hory zalesní ve značném rozsahu, bylo by dílo jejich požehnáním pro budoucnost této jinak velmi úrodné a bohaté země.

Jižní Korea byla vždy v úzkém spojení s Japonskem. Zde vzkvétaly v pozdním starověku a ve středověku říše, které rozvinuly velmi silný kulturní život, v mnohém směru odlišný od základů čerpaných z čínských vlivů. Jejich styky s probouzejícím se Japonskem byly velmi čilé a čínský budhistický živel přicházel do ostrovní říše na mnoze právě prostřednictvím Korey.

Korea dostala se pod vrchní moc Číny za mongolské dynastie a pomáhala proslulému Kublai Chánovi v jeho námořních výpravách proti Japonsku, které ztroskotaly asi podobně, jako tak zvaná »Velká Armáda« Filipa Druhého, vyslaná k dobytí Velké Británie.

Koncem čtrnáctého století Seul stal se hlavním městem nové říše, jejíž dynastie vládla až do zrušení korejské monarchie. Hlavním rysem jejich dějin od té doby bylo nesmírně přísné osamocení před všemi cizími vlivy a poněmáhle stoupající rozvrat, spojený s úpadkem kdysi bohaté a svérázné kultury. Obrovské zádaty způsobily korejské říši výbojně výpravy velikého šoguna japonského Hidejoši, které velkou část poloostrova strašně zpusťily, nebyly však s to, přes obrovskou přesilu japonských vojsk, zmocniti se země trvale.

Mramorová pagoda v Seulu.

Svou izolaci proti cizím vlivům dovedla si Korea zachovati až do pozdních dob devatenáctého století. Křesťanští misionáři a jiní vetřelci bývali ukrutně popravováni a trestné výpravy, vyžadující blokadou a bombardováním náhrady od korejské vlády, byly smutným důsledkem nenávistné politiky proti cizincům.

Chtíc se ubrániti stále naléhavějším zákrokům velmocí, aby podobně jako Čína a Japonsko otevřela některé své přístavy mezinárodnímu obchodu, snažila se Korea opřít se o Japonsko, když Čína, činící si odedávna nárok na vrchní moc nad poloostrovem, ukázala se bezmocnou. Zahájení styků s Japonskem ovšem jejího postavení neposílilo, byla nucena uzavřítí smlouvy s velmocemi, činiti jim různé ústupky, povolití přístup i misionářům a mimo to podléhala vlivu svého výbojného a lépe organizovaného souseda, který v Korei viděl znamenitý doplněk své državy a vším způ-

sobem se snažil kořistiti z rozvratu a demoralisace, jichž středem a příčinou byl seulský dvůr, prohnílý intrikami a neschopný vzepříti se proti stále bezohlednější japonské přemoci.

Jízda Koreou byla velmi zajímavá. Den byl jasný a slunný, po poledni horko přímo sálalo, ale vzduch byl suchý a dýchalo se mnohem příjemněji nežli při nižších teplotách v dusné deštivé době japonské.

Pozdě večer dorazili jsme do Seulu a usídlili se ve výstavném a velmi pohodlně zařízeném hotelu, kterým hlavní město opatřila správa korejských železnic, patřící společnosti jižní mandžuské dráhy (Southern Manchuria Railway Company). Druhého dne, když ubírali jsme se k snídani, přihlásil se k nám krajan pan Studený, hudebník v salonním kvartetu, které každého večera koncertovalo v hotelu. Žil již řadu let na asijském východě a nyní jeho zaměstnání se mu velmi zamlouvalo.

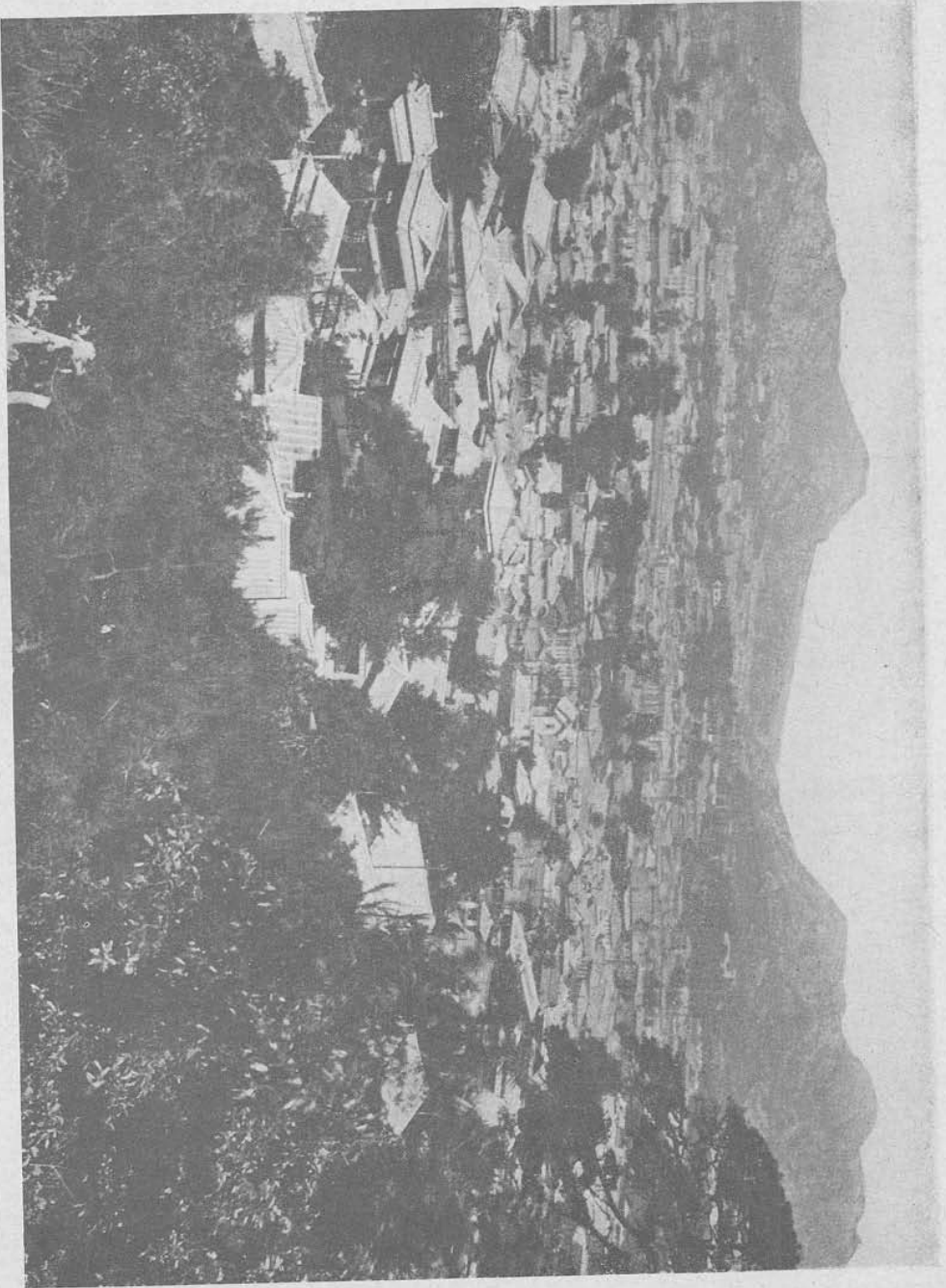
V jeho společnosti podnikli jsme ranní vycházku do veřejného parku pokrývajícího příkré svahy kopce Nanzanu (Nanzan Park). Ponenáhlu otvíralo se před námi panorama Seulu, který patří k nejkrásněji položeným vnitrozemským místům, jež jsme poznali.

Střed města leží v ploché rovině a nemá ani větší řeky, ale rozsáhlé prostory palácových zahrad obklopující budovy malebných obrysů zpestřují a osvěžují znamenitě šedou zmet ulic a domů, staré hradby s masivními branami vystupují až do úpatí vrchů, které ze všech skoro stran kotlinu uzavírají, čnice vysoko holými a skalnatými hřebeny nad pustými srázy lesknoucími se do běla v záři sluneční. Jsou to divoké pusté hory, ještě dnes útočiště šelem, zvláště velikých světlých tygrů, kteří prý v kruté zimě nezřídka přeskočí hradby, proboří se vetchem střechou do některého korejského obydlí a odnesou toutéž cestou lidskou oběť.

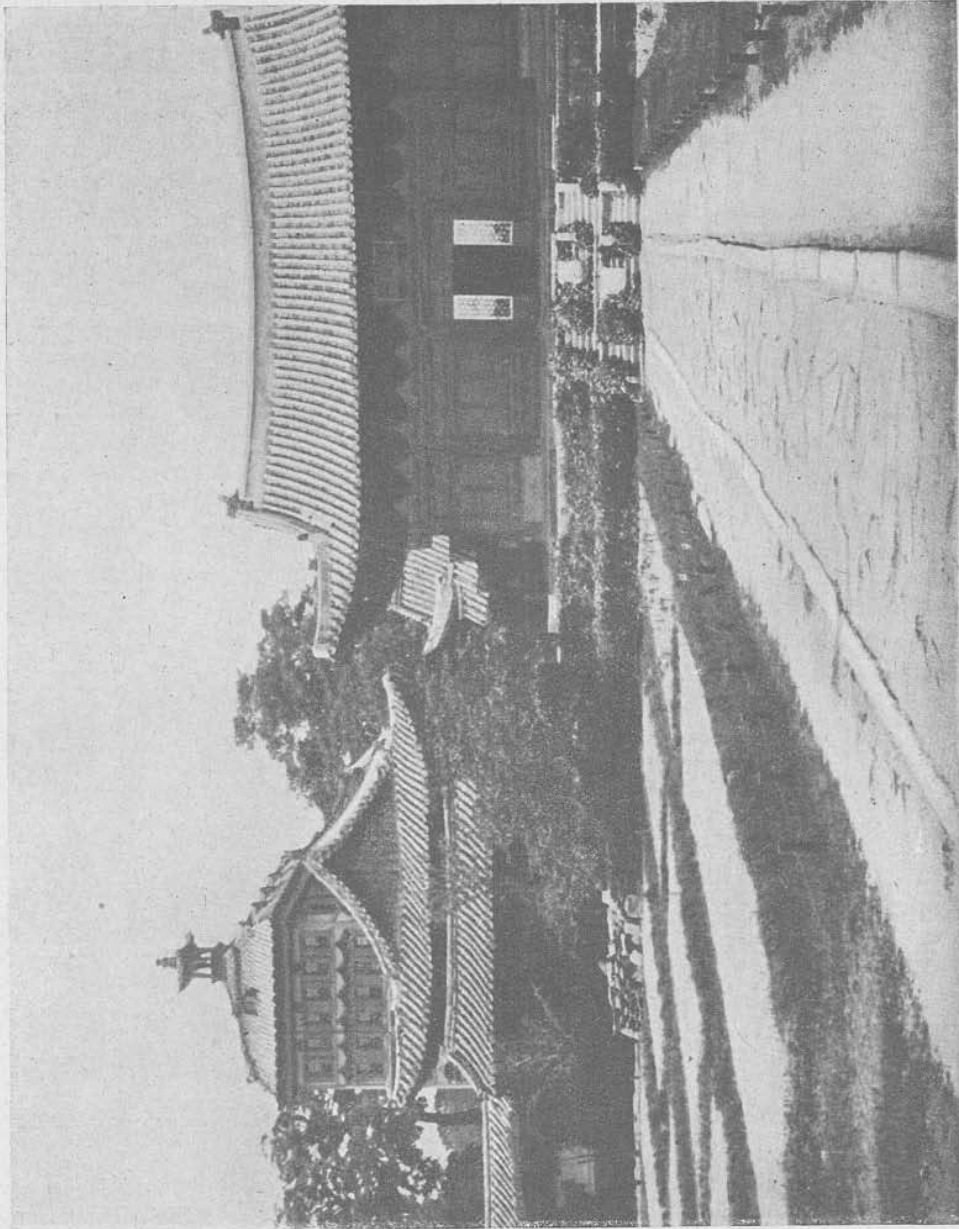
Seul (Kejdžo-fu) má přes čtvrt milionu obyvatelů a pokrývá rozlohu velmi značnou. Vyniká zdravým podnebím. Zimy jsou hodně chladné a suché, léto horké, ale rovněž velmi snesitelné, takže s oblibou zajíždějí sem Evropané na zotavenou z nesnesitelného vedra čínských přístavů i z Japonska.

Pouliční ruch v Seulu je nadmíru živý, mimo okolí úředních budov a nádraží potkáváte málo Japonců, Číňané jsou hojnější, ale typičtí Korejci převládají a plní také vozy elektrické tramwaye, které podivně se vyjímají v okolí, z něhož čiší středověk. Často míváme bohatě dekorovaná nosítka, plno předpotopních kar s koly strašlivě vrzajícími rozjíždí se z trhu, vážní, obrýlení Korejci vykračují si pružným krokem a jde z nich skoro strach, že měli by dosti odhodlání pokusiti se o setřesení cizí nadvlády, jak energicky a sebevědomě vypadají.

Připadá nám, že úzká korejská úžina byla větším předělem kulturním nežli tisíce kilometrů asijského vnitrozemí. Nebýti charakteristického oděvu

Panorama South.

Paláce, nyní musea v Seulu.

korejského, scény z ulic a z trhů seulských hodily by se do kteréhokoliv domorodého města třeba v Ruské Střední Asii a přece se tak různí od japonských.

Nedostatek tažných zvířat i soumarů na ostrovech je pouze jedním činitelem v tom velikém rozdílu, který je hlavně výsledkem naprosto se různících životních soustav, od pradávna se uplatňujících protichůdným způsobem. Proti roztomilé, esteticky promyšlené a pedantické titěrnosti japonské cítí se tu rozmach těch žvlů, které přišly z pouště a ve své ničivé nedbalosti nešetří krásy ani zeleně, pokud nejsou chráněny buď mocí státní nebo vírou v kouzelnou moc bohů a kněží, jejichž chrámy a kláštery jsou vedle paláců oasami v kraji jinak bezohledně oloupeném o stromoví.

Královské paláce jsou dosud majetkem bývalého krále, nyní prince Li, který prý úplně se smířil s tím, že zbaven byl panovnické moci a žije z výnosu svých statků Japonci zvelebených i z pense velmi vydatné. I jiní velmožové korejští jsou prý spokojeni s nynějším stavem věcí, neboť Japonsko koupilo si jejich přízeň tituly i sinekurami a bezpečnost hrdla i majetku líbí se jim tolik, že neriskují jí za politické sny a pletky.

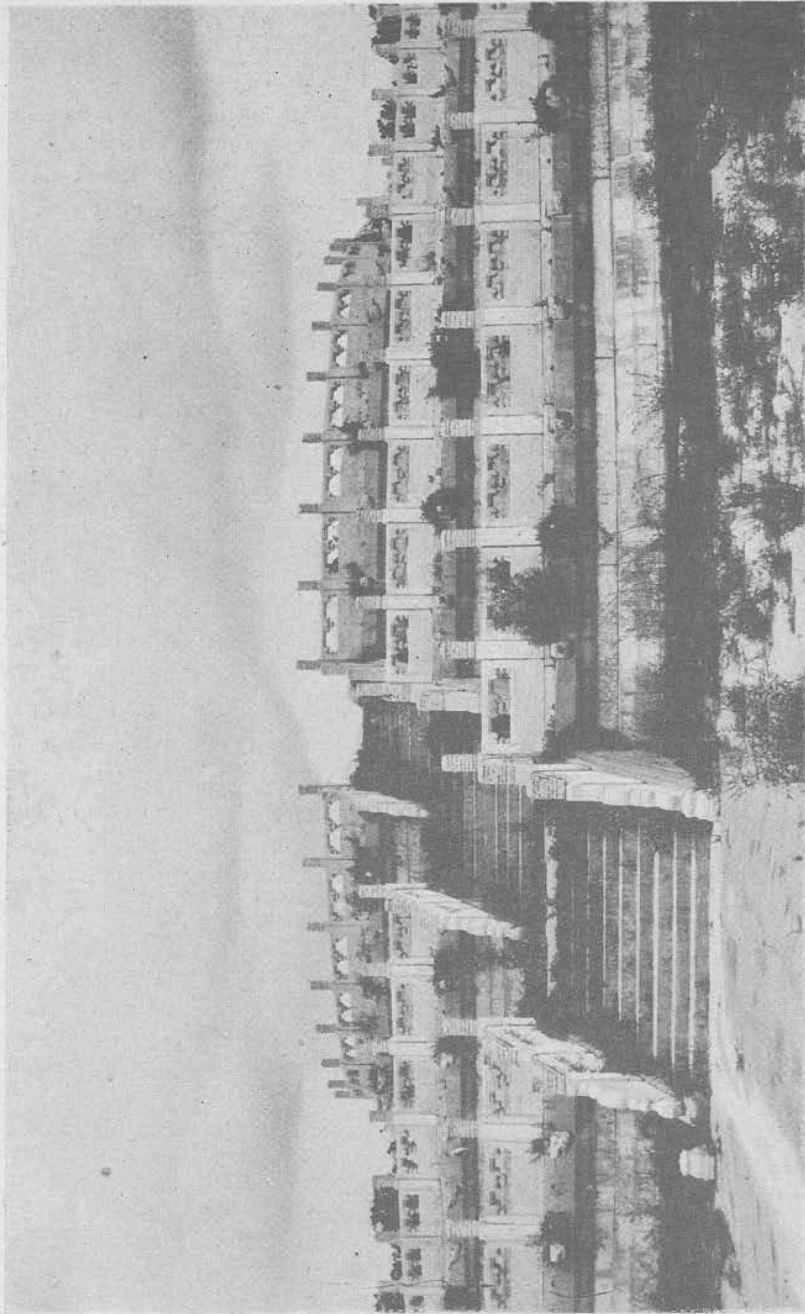
V Seulu jsou dvě hlavní skupiny paláců, jedna na severozápadě, druhá na severovýchodě města. První je dosud residenčí prince a jeho rodiny, proto lze si prohlédnouti jenom vnější jejich oddělení i s tak zvanou audi-enční síní. Je to těžká střecha čínského stylu, spočívající na masivních žulových sloupech a pilířích, obklopená ze všech stran širokými příkopy s vodou dnes, bohužel, hnijící mezi hustou vegetací. Pěkný rybník prostírá se v pozadí této síně až do parku, který by byl potěšením pro dendrologa, jak prozrazuje zeleně mnoha odstínů, odrážející se o temné a pevné obrysy jehličnatých stromů.

Východní palác je věnován i s parkem jej obklopujícím účelům vzdělávacím. Stavby palácové jsou proměněny v musea, která obsahují nadmíru bohaté poklady královských sbírek a jsou spojena s nádherně vyzdobenými budovami, zachovanými ještě v plném lesku dvorních oficiálních místností.

Budovy, poněkud již omšelé, upomínají slohem na palácové stavby japonské, neboť jsou v hlavních rysech též závislé na čínském slohu, ale vypadají masivnější a těžší. Mramorová schodiště, tvořící terasy rozmanité výše, spojují paláce mezi sebou a dodávají celému komplexu budov zvláštního, slavnostního rázu.

S dychtivostí dali jsme se do prohlížení památek různých epoch ve vývoji korejského umění a byli jsme překvapeni, jaká tu byla podobnost s japonskými výtvary. Nenadáli jsme se sami, že tak blízká jsou si umění obou zemí, že Japonsko je do té míry závislé na korejských a čínských vzorech.

Když pak přemýšleli jsme o celkovém dojmu toho, co jsme tu viděli,

Oltár nebes v Pekingu.

řekli jsme si, že největší zásluhou japonského ducha je, že vypůjčené vzory z Číny a z Korey dovedl tak spojit s láskou pro přírodu a vypěstovati smysl pro stilisovanou krásu a svěžest krajiny, jakožto nezbytný a správný doplněk ostatního umění, které přizpůsobil přírodě své vlasti.

Kdežto v Japonsku smysl pro sdruženou krásu živé přírody i uměleckého díla člověka je vychován a vypěstěn i v nejširších vrstvách, zůstalo porozumění pro krásu přírody v Korei i v Číně výsadou privilegovaných vrstev, císařů a jejich zástupců i duchovenstva. Jinak je poměr obecního lidu, zejména ke stromoví, naprosto barbarský, brutálně ničivý.

Část zahrad přiléhající k palácům je proměněna na botanický park a upravena dle japonských pravidel zahradní architektury, jiný oddíl obsahuje dosti pěknou zoologickou zahradu.

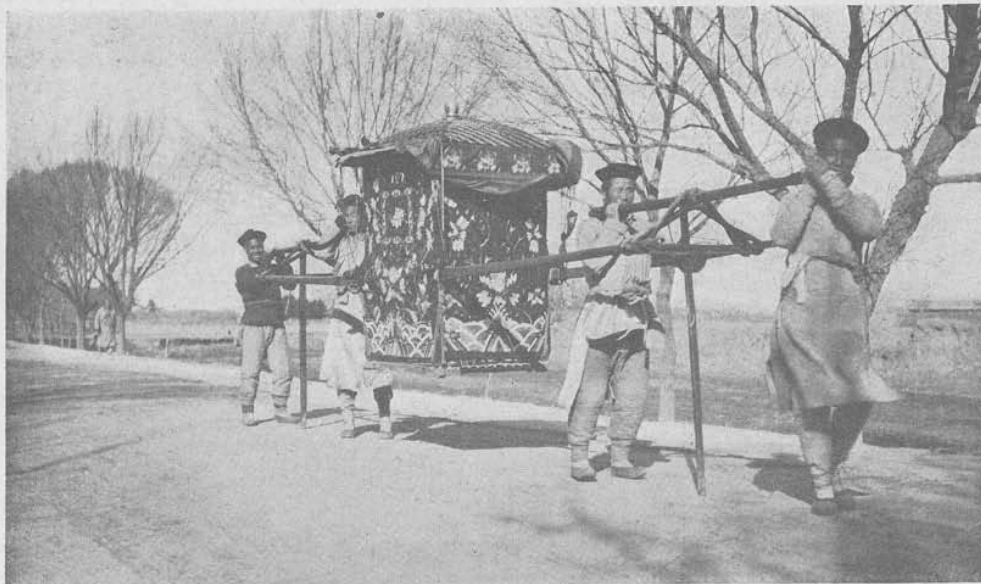
Zklamání jsme byli pověstnou mramorovou pagodou, která ani z estetického hlediska, ani rozměry svými nikterak neimponuje. Jiná zvláštnost Seulu, kterou ukazují všem cizincům, je obrovský bronzový zvon, jehož dutý, hluboký zvuk je slyšitelný po celém městě. Pochází prý ze čtrnáctého století a do roztaveného kovu, připraveného k vylití do formy, bylo prý hozeno živé dítě jako oběť.

Navštívili jsme náhrobek královen za východní branou města, obklopený množstvím různých hrubě tesaných soch a reliefů dle čínského vzoru, a celou řadu chrámů, které však nemají velké ceny umělecké a pocházejí zřejmě z doby, kdy umění korejské bylo již v hlubokém úpadku.

Vládní budovy, vystavěné Japonci, soustřeďují se v západní části města v blízkosti železniční stanice, kde tvoří se moderní čtvrt sestávající z velikých budov evropského stylu poněkud přizpůsobeného architektuře dalekého východu.

Po stránce dopravnictví, zdravotnictví i udržování pořádku i bezpečnosti udělala japonská správa velice mnoho pro Koreu, která až do okupace byla skoro úplně bez železnic a bez cest, přímo se propadala v nepořádku a nečistotě a byla vydána na pospas brigantství všeho druhu. Korupce korejského dvora i všech jeho úřadů byla příslovečná a organizované bandy loupežnické řádily na všech stranách, dělíce se s oficiálními bandity v úředním postavení o výtěžky zaostalého a bezbranného obyvatelstva.

O tom nemůže býti sporu, že zašlé království korejské bylo života neschopným přežitkem a že jakýkoliv opravdový řád byl dobrodiním pro větší část těžce zkoušeného obyvatelstva. Je pouze otázkou, do jaké míry třeba klásti vinu na nepěkný prý národní charakter Korejců. Národové podrobení vyděračskému a despotickému systému vládnímu zpravidla nemohou rozvinouti lepších a účinnějších vlastností svých a zdají se cizincům moc poměrů podceňujícím z pravidla horšími, než jací jsou ve skutečnosti.

Čínská nosítka. (Podle koupené fotografie.)

Již dříve, nežli jsme projeli Koreou, četli jsme s odporem stati líčící Korejce jako lid naprosto neschopný ušlechtilosti, plný vad, slabostí, zlozvyků, ba i zločinných sklonů, který si plně zasloužil, aby byl zbaven své samostatnosti a byl podroben přísnému japonskému řádu, který je pro ně prý opravdovým dobrodiním.

Takováto tvrzení zdála se nám příliš povědomá odjinud, z naší vlastní nedávné minulosti v cizím područí. Totéž přesvědčení o nás Slovanech rozšiřovali obratně Němci a jejich mezinárodní pomocníci. Západní Evropa jim věřila do té míry, že s výjimkou řídkých jednotlivců nikdo se vážně nezajímal o to, zda pomluvy o nás šířené jsou pravdivé. Nebýti toho, že Němci přišli se západní Evropou do konfliktu o problémy, které jejich zájmů dotýkaly se mnohem bezprostředněji, nebyl by nikdo v politickém světě, měl morálních námitek proti tomu, aby Němci vykonávali dále svou historickou úlohu, vychovávali Slovany za příkladné občany podle svých vyzkoušených receptů.

Měli jsme instinktivní podezření, že spisy, odsuzující Korejce šmahem pro jejich nectnosti osobní i politické, slouží, třeba nevědomky, nadvládě cizího plemene nad nimi, jež, byť si měla mnohé dobré stránky praktické, s morálního hlediska je nesprávná, poněvadž na prvním místě sleduje své egoistické cíle, které jen kryje výchovou korejského národa k lepšímu způsobu života.

Nemohu se zde podrobně rozpisovati o výhodách, které japonská správa Korei přináší, ani o stížnostech, jež proti ní přednášejí její odpůrci. V mnohých rysech má korejský problém značnou podobnost s bývalou rakousko-uherskou okupací v Bosně a Hercegovině.

Nelze popřít, že Japonci přinesli do země těžce stíženému dlouholetým chaosem a zdivočením pořádek. Místo anarchie a vydírání všeho druhu nastoupila bezpečnost osob i majetku. Úřednictvo japonské snad je příliš početné a zaujímá mnoho míst, na něž by snad rodilí Korejci měli stejně správné nároky, ale vyniká horlivostí ve službě a poctivostí. Po stránce veřejných prací, sloužících zvýšení životních podmínek obyvatelstva, bylo za krátkou dobu vykonáno nesmírně mnoho. Přístavy byly upraveny pro moderní potřeby, značná síť železnic vystavěna a udržována ve výborné pohotovosti, znamenitě zvýšeny zemědělská produkce, rybnářství, těžba nerostná. Organizace zdravotnické služby znamená obrovský pokrok, rovněž péče o vzdělání vykazuje pozoruhodné výsledky, ač dosud jen malá část dětí navštěvuje školy.

Povázíme-li, že Korea je země více než o polovinu větší nežli naše republika a že má sedmnáct milionů obyvatelstva, musíme uznati, že Japonsko vzalo na se obrovský úkol a že vykonalo již velmi mnoho, protože nezdráhalo se přispívati velikými penězi na těžká vydání, jež nebylo lze platiti z vlastního korejského rozpočtu. Japonské banky i soukromí kapitalisté investovali v Korei obrovské sumy a učinili mnoho k otevření nových zdrojů výživy pro korejské obyvatelstvo.

Japonců žije nyní v Korei méně nežli čtyři sta tisíc a jsou soustředěni hlavně v městech jako úředníci a zřízení státní i soukromí, podnikatelé, obchodníci i řemeslníci.

Přátelé japonského režimu dovozují, že pokrok v Korei docílený byl by ještě větší, kdyby nebyl mařen úmyslným neporozuměním a častými nepokoji, které opakovaly se zejména až do roku 1919, kdy správa dosavadní, převahou vojenská; byla změněna v civilní a zahájen byl nový směr ve vnitřní politice, dávající Korejcům větší podíl na správě země a snažící se vůbec odstraniti oprávněné příčiny k nespokojenosti u domácího obyvatelstva.

Mezi Korejci a Japonci není a snad nikdy nebylo přátelského cítění. Japonci shlížejí na Korejce odedávna s patra pro jejich osobní nečistotu, zanedbanost i politickou a vojenskou neschopnost, Korejci cítili k Japoncům živelní odpor od strašných výprav šogunských koncem 16. století, pohrdali jimi pro slabý tělesný vzrůst a malou originalitu jejich kultury.

Způsob, jakým si Japonci podrobovali chabý korejský stát, nemohl jim získati sympatií, neboť nebylo namnoze dbáno ani nejprimitivnějších forem právního postupu a po celou dobu vojenské okupace zacházelo se s Korejci velmi bezohledně. Mimo to Korejci si stěžují, že Japonci ve všem všude

Z letního paláce za Pekingem.

mají přednost. Veškeré zvelebení korejské produkce hospodářské vydává prý na prvním místě užitek Japoncům a korejským podnikům nedostává se potřebné a úměrné přízně správy. Japonci ovšem vyčítají, že Korejci dosud nedovedou řídit podnikání většího stylu a je prý mezi nimi vůbec velmi málo lidí schopných zastávat zodpovědná místa ať v úřadech, ať v soukromých závodech. Nemají prý dosti smyslu pro kázeň a pořádek a jeví se u nich velmi nebezpečný sklon ke korupci.

Japonští státníci prohlašují slavně, že reformy prováděné v posledních

létech mají za účel vychovávatí Korejce postupně pro zodpovědnost v samosprávě, která prý má býti rozšiřována, jakmile jen věcné podmínky pro ni budou dány.

Není pochybnosti, že korejský problém je jeden z nejzajímavějších v současných dějinách. Evropské moci chovaly se k podrobení korejského národa Japonskem asi podobně jako ke všem sveřepostem, které byly páhány na slovanských státech. Ani jedna z nich se neozvala důrazně, když Japonsko brutálními prostředky ujařmovalo tisíciletý stát, ani Rusko, které až do rusko-japonské války mělo největší zásluh na Koreu, nezmohlo se na to, aby stalo se ochráncem utiskovaných. Politika velmocí byla naprosto banální, starost o hospodářské a obchodní výhody byla vždy v popředí před zájmem o to, zda bude šetřeno zásad spravedlnosti a lidskosti.

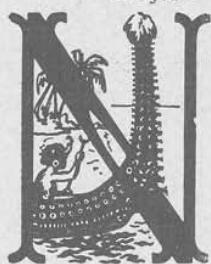
V Korei máme velmi poučnou ilustraci k problému o sebeurčení národů. Takřka před našima očima byl početný národ zbaven samostatnosti. Ve jménu pořádku a pokroku byla mu s tichým souhlasem kulturních národů dána cizí vláda, která vynaložila veškeré úsilí na to, aby učinila z jeho vlasti kolonii pevně spjatou s ostrovním císařstvím, aniž se starala o jeho souhlas. Je nesporné, že přináší mu mnohá užitečná zařízení a naučení, že vychovává jej, třeba nepřímou a velmi drsnými prostředky, aby byl s to hájiti se v budoucnosti proti útlaku a odnárodnění i ujmouti se správy svých záležitostí.

Japonci prohlašují, že nikdy neměli v úmyslu Korejce odnárodniti a přičiňují se prý, aby si z nich vychovali užitečné spojence a přátele. Dovedou-li toho ve skutečnosti prostředky, které zavádí jejich reformní civilní správa, bude jedním z nejpoučnějších problémů nedaleké budoucnosti.

XXXI

CESTA MANDŽUSKEM

LUPIČSKÉ PŘEPADY A VÁLEČNÉ PŘÍPRAVY. CESTA DO MUKDENU.
DOJMY V HLAVNÍM MĚSTĚ MANDŽUSKA. PO DRÁZE DO PEKINGU.

Několik neděl před naším příjezdem do Japonska udál se na hlavní trati spojující Peking s krajem při dolním toku řeky Jang-tse-kiangu (dráha Tient-sin—Pukeu) v jižní části hornatiny Šan-tungské přepad mezinárodního poštovního vlak u ozbrojenými a dobře organisovanými tlupami lupičů, kteří část bílých cestujících odvedli s sebou do svých útočišť v okolních kopcích a teprve po několika nedělích je vydali po dlouhém vyjednávání, když dostalo se jim různých náhrad a záruk čínské vlády, jež byla zakročením zástupců velmocí přinucena k jednání.

Lupiči byli propuštěni vojáci, kterým za dlouhou dobu nedostalo se žoldu; přepad vlaku a zadržení cizích rukojmí bylo prý jediným prostředkem, přimětí vládu čínskou i vojenské činitele k tomu, aby vyhověla zcela prý zákonným požadavkům jejich, nahradila jim újmy, které trpěli bez svého zavinění, a dala jim novou možnost živiti se jinak nežli loupežnictvím.

Obava, že přepady se budou opakovati, přiměla většinu cestujících v té době, že volili cestu po moři a vyhýbali se co nejvíce čínským drahám. Naši známí varovali nás též namnoze, abychom necestovali z Pekingem do Šang-haje po železnici, ale jejich výstrahy považoval jsem za bezpředmětné, jelikož právě tou dobou dráha spojující Peking s Nan-kingem byla hustě obsazena nejlepším vojskem, které pekingská vláda měla k dispozici a nebylo tedy obavy, že by proti vojsku byly podniknuty útoky v době tak blízké po urovnání záležitosti, kdy ještě na všech stranách prostředky byly pohotově k energickému zakročení proti jakémukoliv novému pychu.

Vedle činnosti banditské byla tu však ještě jedna překážka vzbuzující větší obavy. Již dlouho chystalo se k válce mezi vojsky vojevůdců Vupejfu a Čangsolina a bylo nebezpečí, že nepřátelství vypukne každé chvíle prá vě při trati spojující Mukden s Tien-tsinem a Pekingem. Vupejfu měl v moci Peking a okolí; střediskem Čangsolina, vládce Mandžuska, byl Mukden a v okolí staré čínskomandžuské hranice u Šang-haj-kvanu měla se sraziti obě vojska.

Nebezpečí, že tato válka vypukne, trvalo již delší dobu a jednou z příčin, proč se stále dále vyjednávalo, byla též ta okolnost, že pozornost pekingské vlády byla odvrácena banditskou historií šan-tungskou k rozřešení této udá-

losti, hrozící vyvolati obtíže s velmocemi. Čangsolin prý ze stejného důvodu byl zdržován Japonskem, aby útočností svou nemařil zjednání pořádku na železnici vojskem Vupejfu.

Dostati se do válečného pásma právě při vypuknutí nepřátelství nebylo by nikterak příjemné, neboť při nejmenším mohlo nás citelně zdržeti ve vykonání našeho cestovního plánu a proto sledoval jsem vývoj událostí v severní Číně velmi opatrně, radě se se znalci poměrů.

Když jsem si pořizoval jízdní lístek z Tokya do Peking, bylo mi dáno na srozuměnou, že bude mi lze kdykoliv bez velké ztráty vyměnití jeho ne použitou část za spojení vlakem do Dairenu a odtamtud parníkem do Taku a na stanici dráhy Tongku před Tien-tsinem.

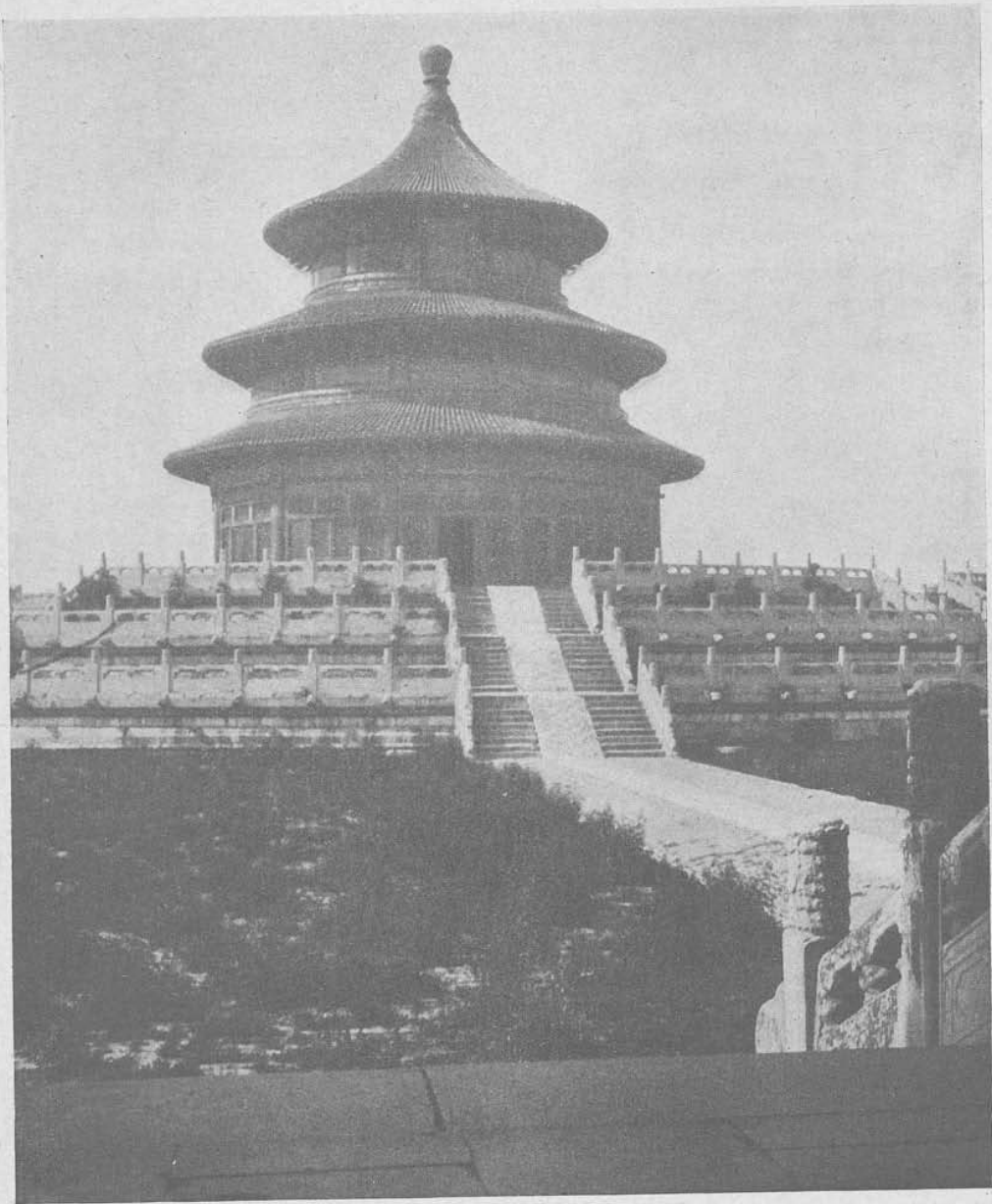
Tento směr měl nesporně některé podstatné výhody proti cestě železnicí z Mukdenu na Peking. Předně byla tu zaručena naprostá bezpečnost. Pohodlí jak na dráze, tak i na parníku chválili všichni, kdežto na východočínské dráze nebylo prý vše v pořádku a nepříjemné poruchy v dopravě vyskytovaly se dosti hojně, poněvadž jak trať, tak lokomotivy a vozový park nebyly ve správném stavu. Ztrátu času — neboť na cestu přes Dairen bylo třeba nejméně o celý den více, — nahradí prý více než dostatečně příležitost poznati Port Artur a celou oblast proslulou z ruskojaponské války.

Musím se přiznati, že právě tato ze všeobecného hlediska jistě pozoruhodná výhoda, znamenající seznámení se s krajem tak proslulým v nedávných dějinách, byla rozhodující pro naši necht k této cestě. Nemohli jsme to přenést přes srdce, abychom šli se podívatí na území, jež stalo se známým a důležitým slovanskou iniciativou a zbroceno bylo slovanskou krví, dnes však je neodvolatelně odňato slovanské říši a zveleveno dobytvelem, který nejvíce těží z rozvratu ruské moci.

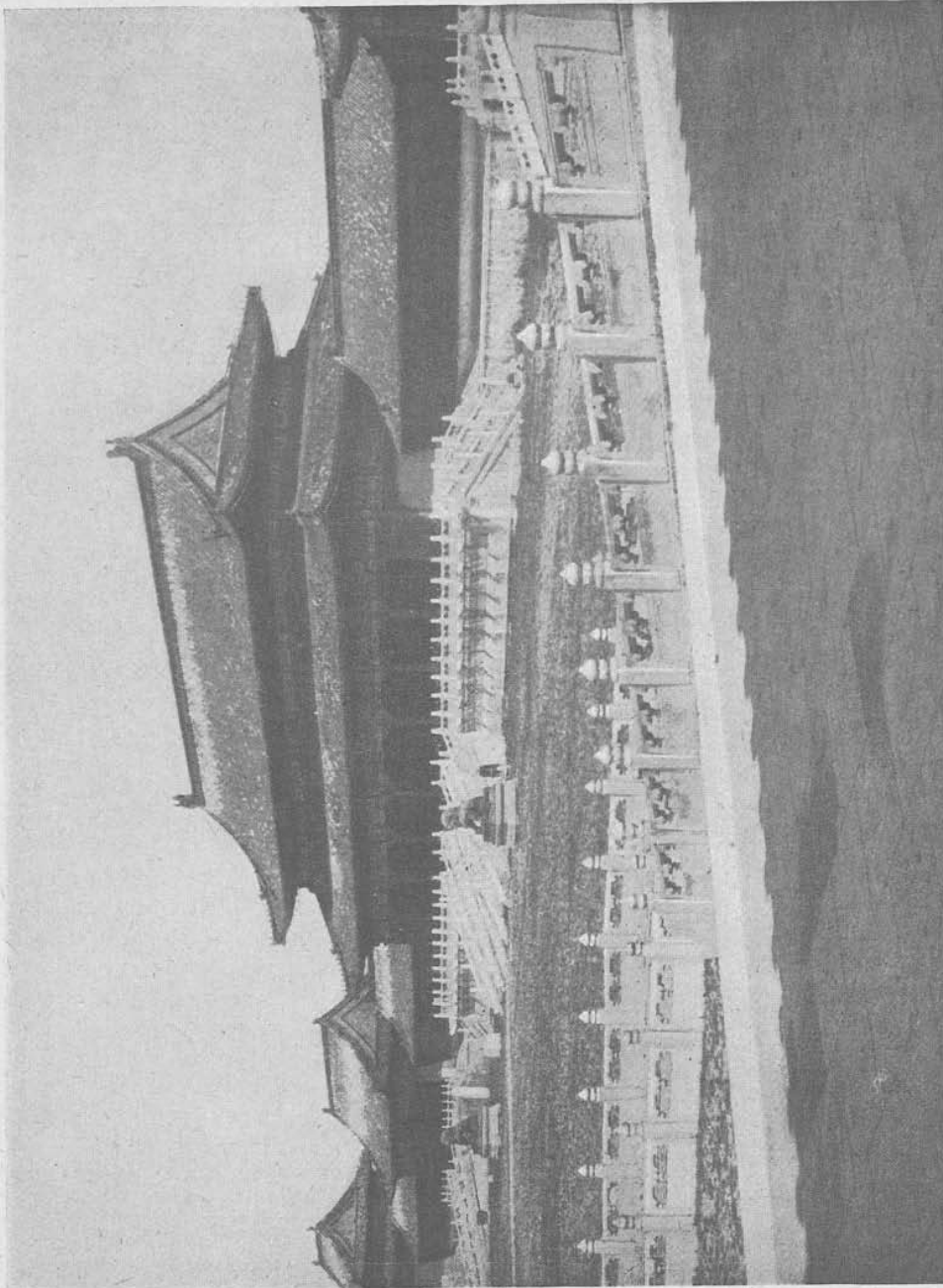
Byl to planý sentimentalismus, který nás zdržoval od cesty přes Dairen, někdejší Dalnyj, ale cítili jsme, že bychom byli na místech smutné slávy ruské vytrpěli příliš mnoho bolu a vnitřního pokoření, a proto činili jsme vše, abychom se nemusili tímto směrem vydati.

Nežli jsme nastoupili cestu ze Seulu, informoval jsem se jak v bance tak i na nádraží u různých úřadů, jichž povinností bylo znáti situaci; dostalo se nám všude ujištění, že podle posledních zpráv jednání o mír mezi oběma vojevůdci přerušeno nebylo a že pravděpodobně protáhne se ještě déle, i když nepovede k příznivému rozřešení sporných otázek. Nebylo proto příčiny báti se cesty po železnici, kterou obě armády měly dobře obsazenou a držely ji v pohotovosti pro své vlastní účely.

Seul opustili jsme nočním vlakem, časně ráno přešli jsme po dlouhém ocelovém mostě přes řeku Jalu a pokračovali jsme k severozápadu Jižním Mandžuskem. Singišu je poslední stanice v Korei a Antung na mandžuské půdě. Projížděli jsme nevysokou hornatinou, v níž krutě se válčilo před

Chráám nebes čili »šťastného roku«.

Hlavní nádvoří palácové v Zakázaném městě císařském.

dvaceti léty, mnohá jména stanic i okolních osad byla mi ještě povědoma z doby, kdy se zájmem a s rozčilením sledoval jsem vývoj událostí na bojišti rusko-japonském. Vzpomínal jsem na dobu ztrávenou v Berlíně r. 1903—4, kde podnikal jsem diskuse o válečné situaci se svými tehdejšími německými kolegy, kteří většinou zřejmě stranili a přáli vítězství Japonsku. Byl nás hlouček Čechů a Jihoslovanů, sympatie k Rusku spojovaly nás více dohromady a společně cítili jsme pokoření z jeho porážek, které zaviněny byly špatnou přípravou a ledabylostí.

Hory byly pusté, bezlesé, údolí řek a roviny svědčily o tom, že pozdní deště jarní ještě nenastaly a nebyly dosud ani očekávány. Japonský vliv nepůsobil na této dráze tak silně jako podél trati do Dairenu, kde podmínky podnebné byly japonským kolonistům také příznivější nežli ve vnitrozemí. Cestovali jsme tu již v oblasti drsného kontinentálního podnebí, k němuž Korea tvoří přechod, kruté zimy a nadmíru horká léta má Mandžusko a jeho štěstím je, že letní monsun přináší mu dosti vláhy od moře.

Ve vlaku poznali jsme zajímavého společníka. Mladý Skot, spolumajitel velké firmy edinburské, vydávající atlasy, mapy i geografická kompendia, cestoval kolem světa na zkušenou, nežli zaujme zodpovědné postavení v závodě, a stal se nám příjemným druhem při této jinak dosti jednotvárné jízdě. Bavili jsme se velmi dobře srovnávajíce své dojmy a názory o problémech světového hospodářství a politiky tichomořské.

Horko se velmi stupňovalo, a když dojížděli jsme odpoledne k pověstným pláním Liao-jangským, na nichž bojována byla obrovská bitva skončivší ústupem Rusů, stal se také prach velmi obtížným. Přes veliké vedro byli jsme nuceni zavřítí okna vagonu, neboť přejemný písek z holých plání hnal se dovnitř velmi úsilovně, činil dýchání obtížným a pokrýval vše hustou prašnou vrstvou.

Vysoká věž lámů u Liao-jangu a několik menších ůmělých kopečků, patrně mohyl, byly jediné body vynikající z plochého kraje, který zemědělství zabírá stále ve větší míře.

Ovšem, nejsou to kolonisté japonští, nýbrž Číňané, kterým Jižní Mandžusko děkuje za rozvoj svého zemědělství. Japoncům brání jednak příliš pro ně drsné, kontinentální podnebí, jednak duševní i fysická inferiorita jednotlivců proti mnohem zdatnějším a vytrvalejším Číňanům, kteří se sem hrnou velikým proudem a zatlačují víc a více vlastní Mandžuy.

Nejdůležitější plodinou Mandžuska je soja, jejíž produkce stále vzrůstá s šířením vzdělávané půdy. Na čtyři sta tisíc Číňanů přibývá prý ročně této oblasti; stěhují se sem hlavně ze Šantungu a přinášejí do kraje dříve zanedbávaného své zemědělské metody a každoročně podstatně rozšiřují území, pravidelné sklizně dávající. Na druhém místě je pšenice, pro niž je podnebí zdejší nesmírně příznivé. Prozatím však soja s produkty

Čínský trakař.
(Podle koupené fotografie.)

z ní docilují lepší výnosnosti a proto její kultura dosahuje stále většího rozpětí.

Ze soje se tlačí olej, který je velmi hledaným předmětem obchodu, stejně jako cenné pokrutiny zbývající po jeho vytlačení. Před rusko-japonskou válkou bylo pěstování soje i tlačení oleje prováděno jen v malých poměrně rozměrech a primitivním způsobem. Když po válce železniční síť byla rozšířena, stával se průmysl sojový stále důležitějším, Mukden a Liao-jang byly hlavní střediska, kde průmysl i obchod se sojovým olejem a pokrutinami se soustřeďoval.

Jelikož však Dairen poskytoval svým nikdy nezamrzajícím přístavem nejlepší podmínky pro vývoz a byl také nejbezpečněji v japonské moci, strhli japonští kapitalisté největší část vývozu do tohoto přístavu, kde značný počet moderně zařízených olejen byl založen. Dnes je do Dairenu soustředěno přes polovinu výroby sojových produktů v Mandžusku.

Sojové fazole mají velikou důležitost jako velmi vydatná součást výživy japonského i čínského obyvatelstva, oleje z ní používá se k rozmanitým účelům průmyslovým ve vzrůstající míře a pokrutiny jsou jednak znamenitou potravou pro dobytek a v několikerém zpracování i pro člověka,

jednak výborným hnojivem umělým, které všestranností svou vyniká nad jiná.

Nerostným bohatstvím vyniká Mandžusko ještě i nad Koreu; nesmírně bohatá jsou tamní ložiska uhelná, z nichž největší rozkládají se na východ od Mukdenu a těží se u Fušung-čengu, kamž vede odboční trať železniční.

Přijíždějíce k Mukdenu míjeli jsme četné vlaky naložené uhlím, které stály tu patrně připraveny pro všechny eventualities, kdyby ho bylo třeba pro armádu Čangsolinovu.

Se západem slunce dojeli jsme na mukdenskou stanici, kde nám bylo sděleno, že noční vlak, kterým jsme chtěli hned pokračovati v jízdě, již delší dobu nejedí a že musíme jeti dále až příštího dne odpoledne. Bylo zajímavé, že o zrušení toho vlaku nepověděli nám nic ani v Tokyu, ani v Seulu v poradnách pro turisty, ačkoliv jsme se několikráte zmínili, že chceme jím jeti dále.

Nezbylo nám nic nežli zůstatí přes noc v nádražním hotelu, který je vlastnictvím i ve správě společnosti Jižní mandžuské dráhy. Již přízemí budovy, kde jsou nástupiště, úřadovny, čekárny i restaurace, nebudí příznivého dojmu, vše je tu špinavé a zanedbané, jako by tato stanice ani nebyla pod japonskou mocí.

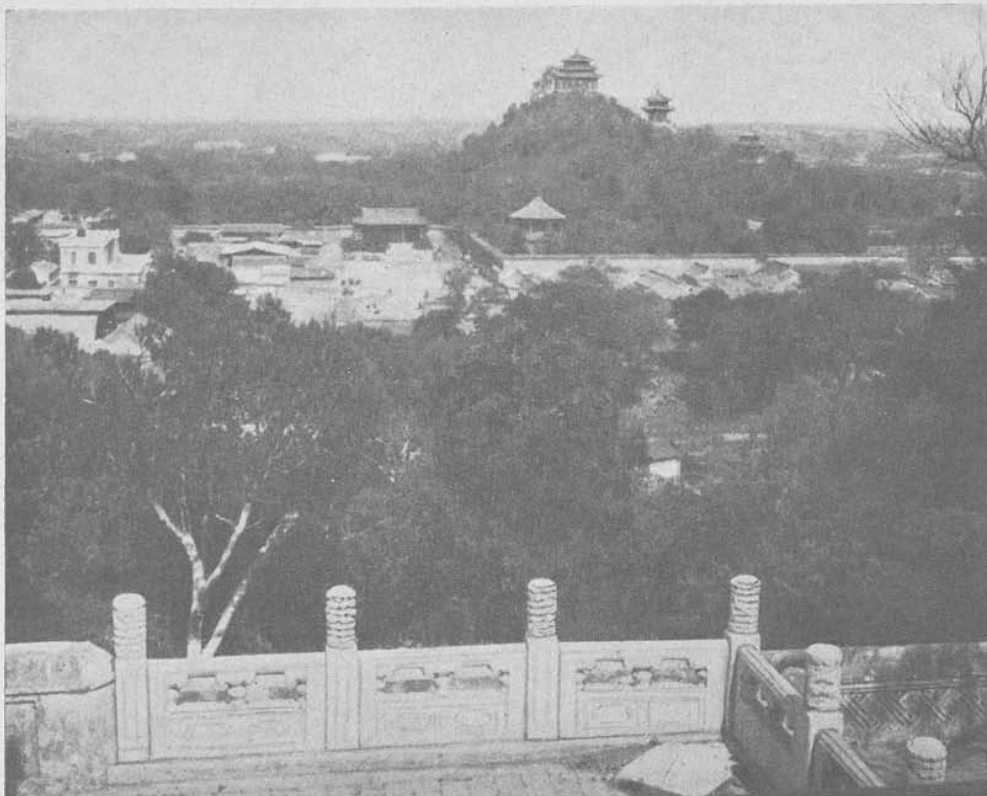
Z jakého důvodu Japonci nepojistili si plného vlivu na správu této důležité stanice, není mi známo s jistotou; soudím, že patrně otázky diplomatické byly toho příčinou. Japonsko chtělo se vyvarovati zápletkám které by snad mohly nastati, kdyby japonští příslušníci, mající přirozeně právo na ochranu japonského vojska, rozhodovali na hlavním nádraží mukdenském, v sídle maršála Čangsolina, zapleteného tak těžce do čínských sporů a bojů o Peking.

Bylo nám velmi neútluno v tomto místě, když seznali jsme trochu blíže okolí, a věru bychom si byli ze sobeckých důvodů přáli, aby japonská ochrana vztahovala se i na toto nádraží.

Stejně jako přízemí nádražní budovy působilo i hotelové její oddělení dojemem velmi neútluným. Vše bylo zanedbáno, otlučeno, dvéře se nezavíraly pořádně a služební personál nevzbuzoval též mnoho důvěry.

Měli jsme původně v úmyslu podniknouti se skotským druhem svým večerní vyjíždku do Mukdenu, i vyšli jsme před nádraží, abychom se poohlédli po povozech. Směsice podivných a na pohled nepříjemných individuí, pobíhajících nebo lelkujících v nádražních síních, vyvolávala pocit nejistoty, protože nikde nebylo viděti orgánů bezpečnostních, na které by se člověk mohl s důvěrou obrátiti.

Dojem velmi nekalého chaosu lidí zvýšil se ještě více ve špatně osvětlené prostře před nádražím, kde obklopila nás tlupa hulákajících a navzájem velmi bezohledně se odstrkujících šoférů, kočí i běžců s džinrikšami, usilujících o překot získati nás pro svůj povoz.

Tak zvaný »Uhelný vrch« v zakázaném městě pekingském.

Ve vřavě té zašla nám skoro chuť na večerní projíždku, vyšli jsme pouze pěšky do nejbližšího okolí nádraží a vrátili se brzo, nemajíce chuti riskovati svou bezpečnost v temnotě na špatné prý cestě, kde se prochází tolik na pohled ke všemu odhodlaných individuí.

Stísněnost nepřešla ani, když usadili jsme se k večeři v nádražní hotelové restauraci. Byla zařízena a osvětlena tak, že činila spíše dojem noční místnosti nežli jídelny. Skoro u všech stolů seděla společnost, která svým vzhledem hodila se též mnohem spíše do noční herny nebo pokoutní tanečírny. Byla to pravá sebranka typů mezinárodních dobrodruhů, prohnaných, cynických tváří, kteří sešli se tu proto, že dalo se tu lovit v kalu. Různé řeči se ozývaly, angličtina, ruština, francouzština, němčina, naporáděné dámičky stěhovaly se od stolu ke stolu, ovzduší bylo podobné krémám na zlatých polích, kde scházejí se dravci v lidské kůži, škubající své bližní bez milosti a s požitkem.

Nebyli jsme nikterak předpojati, náš Skot měl ještě horší dojmy z ce-

lého okolí nežli my sami a způsobovaly mu též větší nepříjemnosti, poněvadž měl s sebou větší peníze, které chtěl částečně rozměnit. My jsme se cítili dosti bezpečnými u vědomí, že by si nikdo na nás mnoho nevzal.

Na noc zajistili jsme si špatně se zamykající dveře přistavením umyvacího stolu, avšak nebylo toho třeba; z několika pokojů ozýval se hluk a cinkot sklenic velmi dlouho, na chodbách byl chvílemi šum, jaký se v lepších hotelích netrpí, ale k nám se nikdo nedobýval.

Příštího rána podnikli jsme vyjížďku automobilem do Mukdenu. V okolí nádraží rozkládá se moderní čtvrť označovaná jako »nové město« mukdenské, vystavěná podle pravidelného plánu a opatřená moderním komfortem. Ulice jsou tu dobře upraveny a liší se velmi nápadně od cesty vedoucí dále k starému Mukdenu i od ulic tohoto města.

Byli jsme opravdu rádi, že neriskovali jsme večerní projížďky, neboť nešlo nám na mysl, že by se byl vůz mohl vyhnouti všem těm hlubokým děrám a hromádkám kamení, které tu byly nastraženy takřka na každém kroku.

Mukden sám je záhadná a divoká středověká pevnost, která dosud zaslouží si název »zakázaného města«. Jeho ráz jako střediska výbojné dynastie Tsingů, která odtud podnikla výboj Číny a ovládla ji skoro na tři staletí, zůstal uchován.

Mohutné zdi z cihel jej obklopují, temné nízké brány dosud se zavírají na noc a uvnitř jich je pravý orientální chaos, spleť ulic a uliček přeplněných lidmi, soumary a pouličními krámky. Oddělení dobře oděných vojáků v modrých uniformách evropského stylu procházejí hojně ulicemi, hlídky stojí před četnými budovami kasáren a u bran vedoucích do císařského města paláců, kde nyní vévodí maršál Čangsolin. Tam přístup nebyl dovolen a tak poznali jsme Mukden jenom z jeho méně honosných stránek, neboť císařské paláce zdejší prý vynikají rozměry i nádherou a doplňují velmi dobře dojem získaný z císařského města v Pekingu.

Na tržištích byly celé karavany dvouhrbých velbloudů, primitivní káry tažené buvoly vydávaly strašné skřípavé zvuky, hluk a šumot nepopsatelný nás obklopoval na všech stranách, a stará, ale spolehlivá fordka razila si cestu davem, kolébajíc se z jámy do jámy a vždy znovu vyhnula se srážce, která již již se zdála neodvratnou.

Byli bychom rádi navštívili aspoň některá z císařských mausoleí v okolí, ale řidič odmítl nás tam vézt, vymlouvaje se na špatný stav cesty; nemohl prý nám zaručiti, že bychom se vrátili do odjezdu odpoledního vlaku, a my nechtěli jsme riskovati zdržení ještě o jeden den.

Na zpáteční cestě k nádraží potkávali jsme zaprášená oddělení vojska vracející se z evičení, statná, dobře vypravená, budící velmi dobrý dojem. Když vyjížděli jsme z mukdenského nádraží směrem k Pekingu, míjeli jsme

Jezero v letním paláci za Pekingem.

nepřehledné množství vlaků uchystaných k odjezdu, spousty vagonů naložených děly, muničními vozy a vojenským materiálem všeho druhu; všech stály a obcházely silné hlídky.

Zaprášený kraj, budící dojem stepi s řídkými poměrně kulturami, provázel nás skoro beze změny až do večera; velická řeka Liau-ho a přítoky její valící bahnitě vody v mělkých širokých korytech přispívaly málo k oživení jednotvárného obrazu. Osady podél trati byly všechny plny vojska, na nádražích přecházely silné stráže s nasazenými bajonety, vystupující a vstupující Číňané musili se hlásiti a mnozí ukazovali jakési legitimační papíry.

Z bláta uplácané baráky, opatřené malinkými jako střílny okénky, vy-

padaly spíše jako doupata nebo ponurá skladiště a vysoké zdi obklopující osady zvyšovaly jen dojem špíny a nejistoty.

Čím blíže jsme dojížděli k frontě, tím zřejmější byla pohotovost vojska: čtyřhranné, barákovými kasárnami obklopené dvorce plné vojska a naložených vozových parků, na vedlejších kolejích vlaky s lokomotivami, rozsáhlá skladiště, u nichž hemžila se oddělení »fasujících« vojáků, tábořiště stanová při samé dráze i opodál, v blízkosti vod, zkrátka mobilisace provedená do všech podrobností.

Všude panoval velmi dobrý pořádek, vojáci byli veselí, čilí, poddůstojníci mladí, řízní, ale plní humoru; cítila se nálada v pravdě vojenská, bezstarostná, dobrodružná. Ve vagonech se hovořilo, že snad je to poslední pravidelný vlak, který projíždí. Jednání o mír prý nevedlo k cíli a nepřátelství může vypuknouti v nejbližších dnech.

Litoval jsem, když se dostavil večer a zakryl nám tmou vojenské přípravy, které více a více se soustřeďovaly k trati, když blížili jsme se k břehu zálivu Liao-tungského, kde rovný prostor značně se sužuje.

Za svítání projeli jsme Šang-hai-kvanem, spatřili jsme valy a cimbuří slavné čínské zdi a vjeli na území obsazené vojskem Vupejfuovým. Rozvinul se nám obraz podobný jako předešlého dne. Všude v okolí trati vojenské tábory, železniční stanice plné vojska, zde v »khaki« uniformách. Vše čisté, zánovné, dobrá disciplína ve vojsku dobře živeném a výborně naladěném; opravdu by člověk neřekl, že stojí tu proti sobě dvě armády odhodlané bojovati všemi strašlivými moderními prostředky, očekávající rozpoutání nepřátelství snad každým dnem.

Jaký to rozdíl proti smutně pověstným čínským vojskům, která bojovala proti Japoncům sotva před třiceti léty, nebo ještě později proti evropské výpravě, která osvobodila diplomatický sbor obléhaný v Pekingu a neblaze se proslavila vydrancováním dotud nepřístupného města císařských paláců.

Po středověkém způsobu vyzbrojená cháska, nemající ponětí o moderní vojenské kázni a o technické válce, stála tehdy proti moderně vypraveným sborům a musila podlehnouti, dnes však tyto čínské armády, pokud se týče ducha, fyzické i technické pohotovosti, nezadají nikterak vojskům evropských států. Také početní síla sborů, které měly přijíti ke slovu v rozhodném boji o Peking, byla velmi značná na obou stranách; byly to opravdové armády, připravené tak, jako by šlo o boj mezi skutečnými, pravidelně organizovanými státy a ne jen o občanskou válku mezi vojevůdci, svářícími se o moc.

Často jsme si připomínali, jak smutný to osud, že národ, který nejvíce vojnu nenáviděl, vojenským řemeslem tolik pohrdal, musil si dáti líbiti, že jest vyjídán a vykořisťován největším stálým vojskem na světě, které nedělá

nic jiného, nežli šíří dále chaos a úpadek, nacházejíc se ve službách kondotiérů, kteří slouží ne vlasti, ne ideám, nýbrž hlavně jen své osobní moci a vládychtivosti.

Toho roku zůstala Čína ušetřena větších bojů, bylo zjednáno příměří mezi Vupejfuem a Čangsolinem a válka vypukla znovu teprve příštím jarem.

XXXII

TÝDEN V PEKINGU

»GRAND HÔTEL DE PÉKIN.« OBROVSKÉ ROZMĚRY MĚSTA. CHRÁMY A KLÁŠTERY. CÍSAŘSKÉ PALÁCE A PARKY. OBCHODNÍ ČTVRTI ČÍNSKÉHO MĚSTA. LETNÍ PALÁC CÍSAŘOVNIN. VÝLET DO HORSKÉHO KLÁŠTERA. U ČÍNSKÉ ZDI.

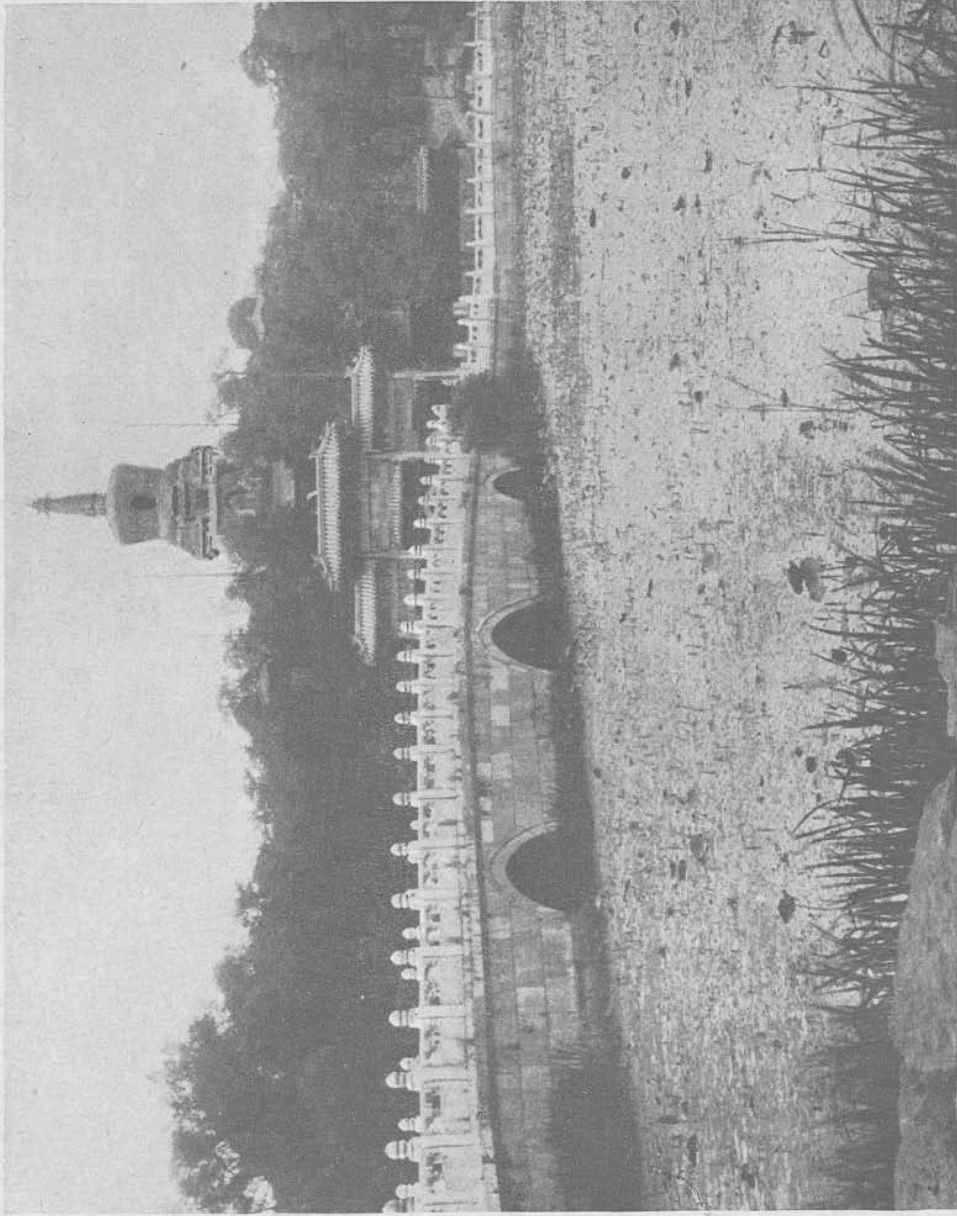
První část naší jízdy čínskými drahami skončila velmi dobře. Spali jsme výborně ve spacím oddělení, čistota ve vagonech byla správná a kuchyně v jídelním voze velmi opulentní a chutná. Čínští spolucestující měli jedinou obtížnou vlastnost, že po jídle nikterak nepotlačovali projevy svých dobře naplněných žaludků.

V Pekingu jsou dva veliké hotely, v nichž cizinci nacházejí pohodlí, na jaké jsou zvyklí, starší hotel společnosti spacích vagonů a novější »Grand Hotel de Pékin«. Tento byl nám doporučen našimi přáteli v Tokyu a vyvolili jsme si jej též proto, že byla tam úřadovna československého delegáta, jemuž jsme se předem ohlásili. Poloha tohoto hotelu je velice příjemná, na samém severním okraji tak zvané legační čtvrti, zcela blízko hradeb císařského města a jeho do nedávna přísně uzavřené čtvrti »purpurového, zakázaného města« císařských paláců.

S ploché střechy vysoké budovy hotelu užívali jsme první vyhlídky po obrovském prostranství »tatarského města«, zaujímajícího severní dvě třetiny celého Pekingu. Čínské město prostírá se na jihu od hradeb tatarského města, pod nimiž nyní rozbíhají se dvě hlavní železniční trati spojující Peking s úvodím řeky Jang-tse-kiangu, trať přes Tientsin do Pukeu proti Nan-kingu k východu a dráha Peking—Han-ken (Hankow) k západu.

Velikost plochy obemknuté hradební zdí, nad níž vysoko vypínají se mocné věžovité hrady nad hlavními branami, teprve horizontální rozměry města vás překvapí a ohromí v prvním okamžiku, teprve po chvíli máte čas poněmhu se orientovati v plochem poměrně obraze, který vyplňuje širou prostoru. Není tu ani jediné stavby, která by svou výškou poutala na se pozornost, tak zvaný Uhelný kopec s ozdobnou stříškou na vrcholu a bílá skvoucí pagoda na výšině po jeho západní straně jsou příliš daleko a jen málo vynikají nad chaosem mohutných lomených střech paláců a chrámů, na které oko si poněmhu zvyká a dovede je rozeznávati a členiti.

Tam, kde se kupí největší počet mohutných střech, jejichž žluté okraje lesknou se v záři sluneční, leží purpurové město do nedávna zakázané všem cizincům. Je to dosud snad nejméně porušená část starého Pekingu,

Mramorový most a pagoda v zimním paláci pekingském.

který utrpěl nesmírně boji při tak zvaném boxerském povstání a dravostí evropských armádních oddílů, jež pod vedením německého císařského maršála von Waldersee chovaly se málo lépe nežli Hunové.

Peking byl již svou polohou předurčen, aby se stal jedním z nejdůležitějších měst Číny. V něm měli vítězni barbari, pronikající ze stepí a pouští mongolských, první pevnost na půdě severočínské roviny, na samém jejím obvodu pod horami, přes něž spustili se do hustě obydleného zemědělského kraje. Sem rychle přenášeli středisko své moci, kterou hbitě šířili dále do vlastní Číny, odtud ovládali nejspíše jak nepokojný kraj stepních nomádů za horami, tak úrodné končiny od pradávna vzdělávané čínským lidem, jež snadno stával se kořistí pohyblivějších a dobře disciplinovaných vetřelců.

Na troskách starších měst, podlehnuvších ohni a meči dobyvatelů, vystavěl mohutný Kublai Chan nádhernou svou residenci, kterou Marco Polo popsals jako tak bohatou a nádhernou, že pozdější věky líčení jeho za výmysl pokládaly.

Po pádu mongolské dynastie Peking byl zastíněn Nan-kingem, ale sama čínská domácí dynastie Mingů byla rovněž okolnostmi přinucena učiniti Peking svým hlavním městem, aby mohla snáze bdíti nad pohyby nepokojných sousedů za severními horami. Když pak Mingové vypuzeni byli novými vetřelci Mandžuy, kteří Číně vnutili svou dynastii a nadvládu, zůstal Peking oblíbeným sídlem nových císařů, kteří měli odtud blízko do své mandžuské vlasti a okolní horský kraj ozdobili nesčetnými svými stavbami.

Nynější Peking dávno již není tím, čím býval před boxerským povstáním; celé čtvrti zmizely a místo nich postaveny byly nové nebo zůstaly rozlehlé plochy nezastavěné. S hlediska zdravotního byly změny způsobené jistě dobrodiním, místo přelidněných čtvrtí, špinavých, pro prach nebo bláto neschůdných a nesjízdných ulic, nasáklých puchem staleté špíny, nastoupil nový řád; dlouhé široké třídy původního plánu byly znovu zřízeny, vyrovnány a proměněny v pevné sjízdné silnice, smrduté louže hnuusu a nákazy byly zasypány, kanály tekuté vody a mosty opraveny, takže Peking dnešní spojuje v sobě dosud grandiosní památky své historie a čínského stylu posledních století s mnoha cennými výhodami, kterých si cizinec dovede vážiti, zvláště když z vlastní zkušenosti poznal všechny nevýhody čínských měst, do nichž ještě nepronikl očištný duch moderní doby.

Naše vycházky po Pekingu a okolí staly se nám zvláště zajímavými tím, že akademický malíř Vojta Chytil, tehdy úředník československé delegace, věnoval nám po celý týden největší část svého volného času. Bylo požitkem prohlížeti pekingské památky za výkladu umělce, který velkou část Číny z vlastní zkušenosti znal, pro čínské umění měl smysl nadmíru jemný a sám čínský jazyk tolik ovládal, že dovedl sobě i nám hravě pomoci ze situací, které nám, neznalým zdejších poměrů, byly by se staly někdy

dosti obtížnými. Svůj časový rozvrh upravili jsme si tak, že dopoledne zpravidla ztrávili jsme v museích a císařských palácích, kdežto odpoledne vyjížděli jsme s panem Chytillem na vzdálenější místa, odevzdávající se do jeho zkušeného vedení.

Stejně, jako v oficiálních, náboženských i světských budovách, byl nám pan Chytil vzácným rádcem, když procházeli jsme ulicemi čínského města studující ruch v jeho obchodních domech a úzkých uličkách a podivující se spoustě a výběru umělecky cenných výrobků tkalecovských, porcelánových, řezbářských i kovových, které jsou tu shromážděny nejen z Číny vlastní, nýbrž i z vnějších zemí bývalého císařství.

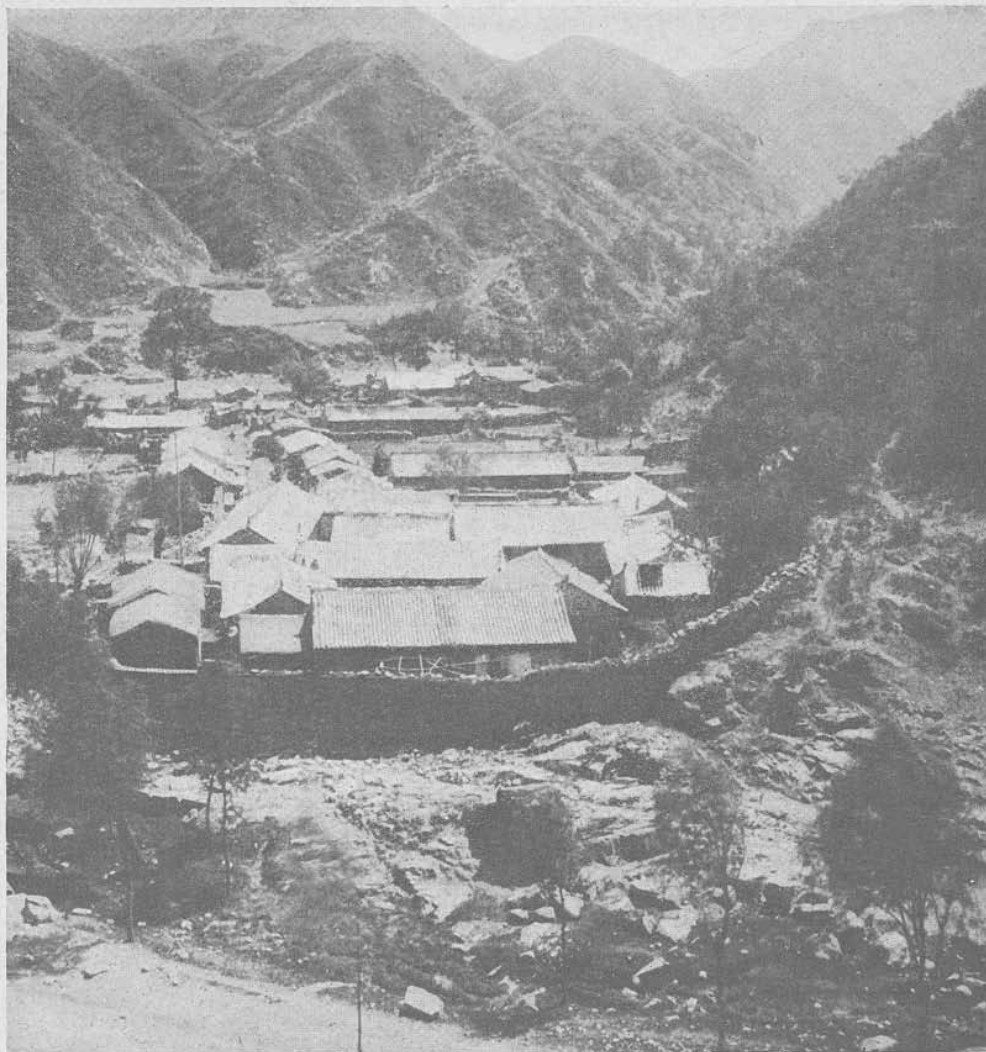
Přes obrovské škody, které způsobila jak okupace anglická a francouzská r. 1860, tak loupení evropských vojsk po zdolání boxerského povstání roku 1900, je Peking dosud skladem vzácných památek všeho druhu a tamní krámy jsou plny pokladů, které z části pocházejí pryč z majetku rodin zbavujících se starožitností, aby mohly udržovati vyšší měřítko životní i za změněných poměrů majetkových, z části však jsou přinášeny nevěrnými služebníky bohů i císařských paláců, kteří tak hledí si polepšiti nepoctivým vandalstvím své nedostatečné příjmy.

V hlavním městě čínském působí klidně podle sebe mnoho různých kultů náboženských, v podstatě své ideové daleko se od sebe lišících, přitom však s dojemnou svorností vedle sebe žijících.

Daleký Východ nezná náboženské nesnášlivosti, nedopouští se pychu na jednom kultu, aby druhému dopomohl k výhradnému panství. Jak Japonec, tak i Číňan jsou v tom směru nadmíru tolerantní, různé stavy a věky mají sice své zvláštní záliby a náchylnosti, ale nikdy jim nenapadne rušiti proto chrámy jiných směrů nebo pohoršovati se nad nekonečnou a všestrannou pověřivostí prostého občana, který se cítí tím bezpečnější proti úkladům tajemných mocí, když klaní se a obětuje všem a chrání se nejrozmanitějšími prostředky proti nebezpečím, jimiž se cítí ohrožován.

Nemůže snad býti většího kontrastu, nežli je seskupen v severovýchodním koutě tatarského města: chrám Konfuciov se síní klasiků stojí tu v nejbližším sousedství kláštera lamů. Svatyně velikého učitele občanské životní moudrosti, jehož nauka dosud je základem světového názoru čínské inteligence, je důstojným pomníkem filosofa odmítajícího vše povrchní a bezcenné a sousední síň klasiků závodí s ním v jednoduchosti až dojemné.

Sem chodili se klaněti nejlepší císařové z dynastie mandžuské, zde vykládali s trůnu vybraná místa z klasiků čínských a přece také sousední klášter lamů měl tytéž císaře mandžuské svými největšími dobrodinci, ač těžko si představiti většího kontrastu mezi vznešenou jednoduchostí klasického kultu Konfuciova a groteskní a křiklavou, ba zpustlou a nízkou směsí zahrnutou v lamaistické formě Buddhismu.

Ohražená vesnice pod čínskou zdi.

Pro barbary stepí a pouští pověrami prosycené byl kult Konfuciův, vyrostlý z tisícileté tradice spořádaného občanského života v hustě zalidněném zemědělském kraji, zcela nesrozumitelný a sami lamové za to vůbec se nepřičiňovali, aby svůj kult učinili Číňanům přístupnějším, neučili prý se nikdy čínsky ze zásady a sloužili jen císařům a jejich tatarským vojskům.

Dokud mocné panstvo drželo nad nimi ochrannou ruku, uzavírali lamové velmi přísně své svatyně před očima cizinců; nyní, když bohaté kdysi zdroje

štedrosti ochably, jsou turisté vítáni a žlutě odění mniši rádi je provádějí kolem, snažíce se vymoci si zvláštní vstupné za každou novou pamětihodnost schovanou za dveřmi, které se otevrou jen s nechtí, nejsou-li hosté ochotni ke zvláštním, třeba nepatrným odměnám. Tu i onde očekává vás některý mnich, nabízí ke koupi sošku nebo jinou památku patrně ukradenou z votivních darů a prodá ji za cenu jistě velmi nízkou, trefí-li na odborníka, který dovede dáti jim jen nemnoho více, nežli by dostali v obchodě s kuriozitami.

Nejvelkolepější ze všech svatyní pekingských je zajisté proslulý chrám nebes, pokrývající rozsáhlou plochu v jižní části tak zvaného čínského města. Příchod k němu je širokou třídou Čien-men, která stejnojmennou branou ve zdi, dělicí čínské místo od tatarského, probíhá až k jižní bráně purpurového zakázaného města císařských paláců. Velikými dvory obklopenými vysokými zdmi s porosty cypřišů a sosen, vedou dlážděné chodníky ke dvěma nejpřednějším památkám prastarého kultu, který uctívá oblohu, jakožto dárce všeho dobrého a zlého, co může se přihoditi v životě národa zemědělstvím se živícího.

Obrovský oltář, ve třech širokých okruzích z bílého mramoru s nádherně tesaným zábradlím zbudovaný, sloužil pobožnosti samého císaře, který provázen pouze svými dvorskými hodnostáři pravidelně dvakráte za rok byl nejvyšším knězem v mohutné ceremonii. Když vykonány byly jiné oběti a obřady, vystoupil císař sám doprostřed nejvyššího kruhu, který představoval střed světa, a modlil se pokorně k nebesům za blahobyt své země. Neznám podivnější a vznešenější svatyně nad tento oltář, v němž otevřená božiště věnovaná uctění sil přírodních dosáhla svého vyvrcholení.

Přímo k severu od této nádherné mramorové stavby vypíná se chrám »Šťastného Nového roku«, zvaný také »chrám nebes« k němuž přechází se po mramorových chodnících. Je to vysoká okrouhlá svatyně, jedna z nejoriginálnějších staveb pekingských, k níž vystupuje se po mramorových ochozech, opatřená trojí temně modrou střechou kachlovou, sbíhající se do vrchu se silně pozlacenou koulí.

Tato budova je věrnou kopií staré, která roku 1889 byla zničena bleskem, protože prý bezbožná a hloupě drzá stonožka vylezla na pozlacený vrchol. Z bývalého zajisté velmi nádherného zařízení nezbylo skoro nic zajímavého; vše bylo odstraněno po pádu monarchie, ale zakladatelé republiky pamatovati na nesmírnou prestiž tohoto místa a proto výbor pro vypracování ústavy čínské republiky zasedal zde a pro jeho účely byla opatřena elektrickým světlem. Zdá se však, že ani místo tak posvátné nebylo s to zvýšiti správný zájem pro důležitost ústavy, neboť návrh nebyl ještě po létech dokončen a celá prostory svatyně je ve velmi smutném úpadku. Tráva rozrůstá se ve spárech mramorových ploten, císařští draci schodišť

V letním paláci za Pekingem.

kdysi jen veličenstvu vyhrazených jsou ošlapáni bezbožnými nohama bezohledných návštěvníků a nečetní služebníci chrámoví hledí si jen toho, aby dostali zpropitné od lidí, kteří často nechovají se tak, jak se sluší v místech mnohým drahých a posvátných.

Přes hlavní třídu proti chrámu nebes je jiné rozsáhlé prostranství, bý-

valý chrám zemědělství, kde císař vždy prvního dne jarního sám vyoral tři brázdy od východu k západu, provázen úředníky, kteří poháněli voly táhnoucí pluh, rozsevali obilí a vykonávali jiné příslušné úkony.

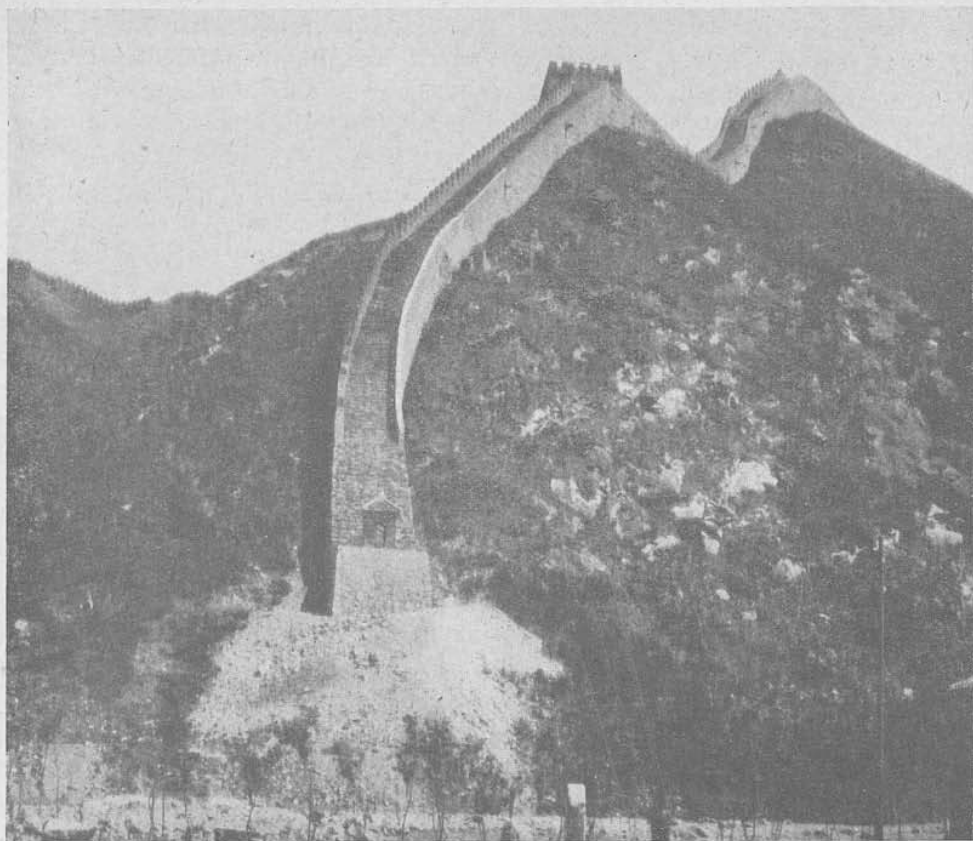
Bohužel, tato svatyně utrpěla v posledních létech mnohem více ještě nežli chrám nebes. Původní ráz její byl úplně porušen, kromě několika zavřených skladišť, v nichž prý dosud se chová císařský pluh a ostatní posvátné nářadí; nezbylo tu skoro nic a téměř celý pozemek je zaujat jakýmsi prátrem, který o různých svátcích bývá navštíven velmi hojným veselícím se obecenstvem.

Není snadno se dopátrati jak působilo znesvěcení míst kdysi tak posvátných na mysl čínského lidu. Snad zaujímá k tomu fetišistické stanovisko, že zbožnělé jevy samy prokázaly svou nemohoucnost, když nedovedly na místě potrestati pých spáchaný na jejich svatyních. Snad byla mandžuská dynastie do té míry neoblíbena, že ceremonie cizáckým císařem konané netěšily se v čínském lidu vážností, jakou by bylo lze předpokládati pro starobylost a nepopíratelně čistě čínský původ vznešeného kultu.

Tolik je jisto, že i pojmy a obřady nejhloběji založené ve víře a životě obyvatelstva tak konservativního ztrácejí na svém významu, jsou-li vykonávány cizími představiteli moci, kteří nikdy nesrostli se svým národem v jeden celek. Číňané, jejichž dějiny jsou vyplněny vládami dynastií dobytelských, plemenem i duchem cizích jádru zemědělského obyvatelstva, věru nemohli přilnouti plnou měrou k nejvyšším reprezentantům moci duchovní a světské, neboť bvli to usurpátoři, kteří jen z moudré tolerance vykonávali obřady z čínské dávnověkosti dochované. Cizota nemohla vychovati v Číňanech onoho vlastenectví, oné příchylnosti k nositelům císařské hodnosti, jakou honosí se Japonci, kteří celý svůj dějinný vývoj prožili pod nepřetržitou duchovní nadvládou své prastaré národní dynastie.

Brutální cizácká vláda byla příčinou, že v podrobeném lidu čínském rozhostil se sobecký cynismus, kterému zůstala svatou jen rodová čili klanová organisace tkvící v úctě k předkům, jež jest jediným opravdově zakořeněným kultem lidovým, proti němuž Číňané velmi neradi se prohřešují.

Nedostatkem citu vlasteneckého trpí tato kdysi tak mocná říše, která podle počtu svého obyvatelstva a soustředění svého měla by býti na prvním místě mezi velmocemi. Pro pravé Číňany vše, co representovalo moc císařskou, bylo již po staletí zastáváno cizáky a jejich služebníky, kteří jim byli cizím tělesem tyjícím z jejich mozolů, proto není divu, že veřejné hodnosti staly se lidu odpornými a že čínská říše ztratila to, čeho každý zdravý stát nutně potřebuje, vlastenecké uvědomění a obětavost občanstva, třeba že soustava správy říšské i výchovaci systém zůstaly v zásadě stejné jako dříve.

Čínská zeď nad nádražím v nankeuském průsmyku.

Pamatoval jsem se ještě na trvalý a velkolepý dojem, které kdysi ve mně vyvolaly Vrázovy světelné obrazy z císařských paláců pekingských a byl jsem nesmírně zvědav, jak na mne budou působiti, když uvidím je ve skutečnosti.

Několikeré mocné hradby, proražené branami vždy s trojím průjezdem, dělí kdysi zakázané město paláců od ostatního Pekingu. Prostřední brána byla vyhrazena pro samého císaře. Obrovské prostory dvorů mezi červenými budovami, se střechami ozdobenými bohatě žlutými prejzy a pitvornými soškami draků na rozích, lesknou se širokými pásy, chodníky, schodišti i balustrádami z bílého mramoru. Působí mohutně a nezapomenutelně svou dokonale zladěnou barevností i ohromností. Jedinečný, oslňující pohled je na ně zejména za slunečných dnů, kdy ostré barvy zvláště markantně se odrážejí a přece neurážejí, ba naopak vyvolávají pocit vábné harmonie.

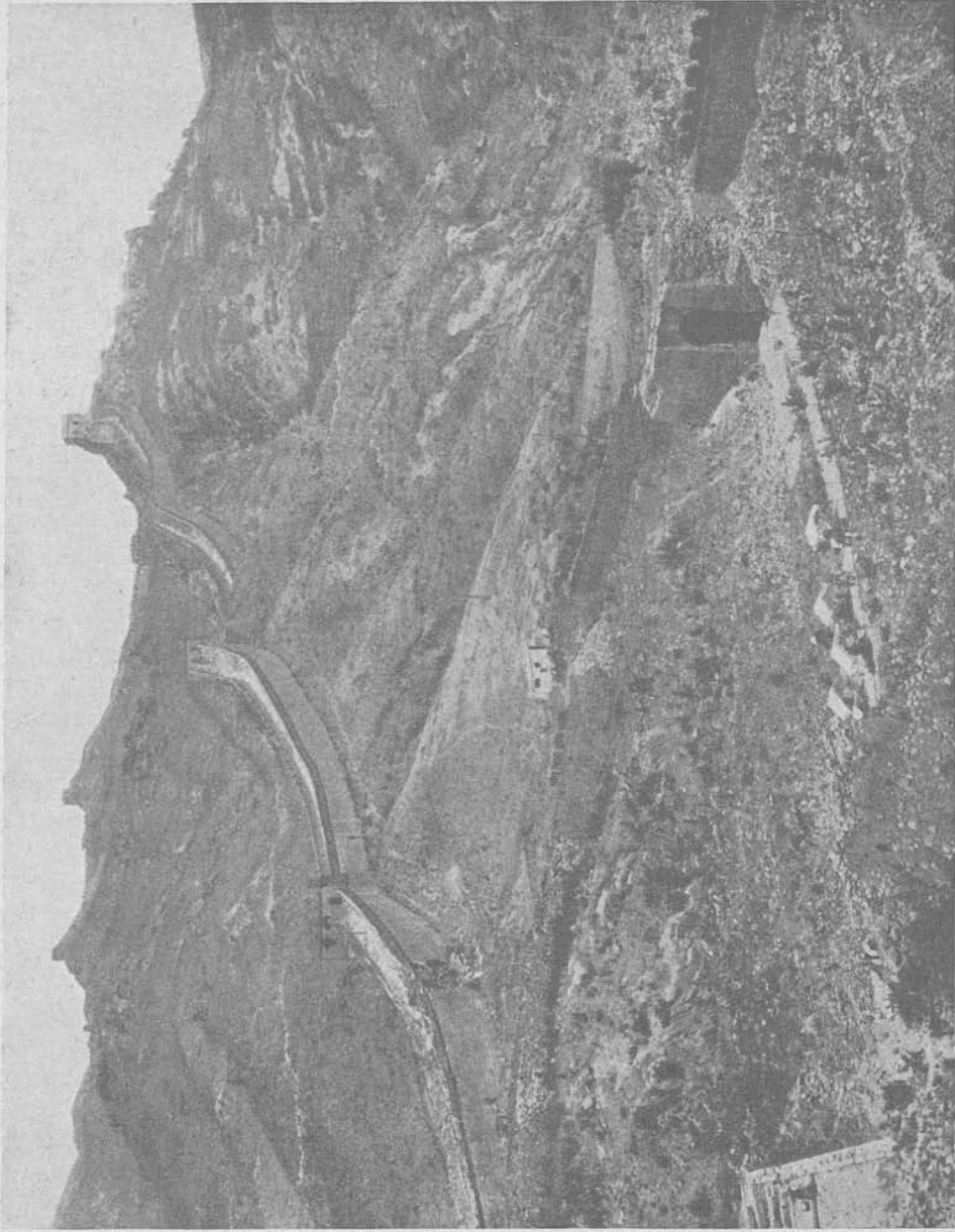
Dnes je část těchto paláců státním museem, v němž shromážděn a utříděn je velký díl nesmírných uměleckých pokladů, které do Pekingu byly sneseny mnoha generacemi mandžuských císařů, vedle sbírek, které získal zejména v Mukdeny velký prezident čínské republiky, před tím císařský vojevůdce a státník Juan-ši-kaj. Tři veliké budovy jsou vyplněny, ba přeplněny kolekcemi nesmírné ceny, kterým včasným zákrokem Juan-ši-kaje dostalo se zveřejnění a tím i ochrany před zeizením. Kdyby nebyl si získal Juan-ši-kaj žádné jiné zásluhy, tento čin pojistí mu na vždy vděčnost všech přátel čínského umění a všech inteligentních návštěvníků Pekingu.

K důkladnějšímu prostudování materiálu tak nesmírného bylo by ovšem třeba několika týdnů a dvě nebo tři půldenní prohlídky sotva stačí na nabytí přehledného dojmu o mnohostrannosti a nesmírné dokonalosti odvětví, v nichž čínské umění se rozvinulo. Porcelán, keramika, práce z hedvábí, řezba ve slonovině, v jadeitu i obsidiánu, pečeti řezané z drahých kamenů, práce damascenské i »cloisonné«, nádherné lakované výtvořy, řezbářství ve dřevě, vykládané dřevo, tepané stříbro a zlato, bronzové předměty starodávné i novější, zbraně i zbroj obranná, nesmírné množství liturgických a votivních předmětů počínajíc již památkami přes dva tisíce let starými — vše je tu zastoupeno ve výběru nejvzácnějším a v množství takovém, že až smysly a nervy vypovídají službu.

Podívání na tyto poklady čínského ducha a čínské píle je tím působivější, že jsou vyloženy v budovách, do nichž vskutku patří, které samy náležejí též mezi to nejkrásnější a nejvznešenější, co čínské umění vytvořilo v určitém směru.

Byli jsme vděční svému osudu, že rozhodli jsme se dříve poznati Japonsko a pak teprve navštívit Peking. Jsme přesvědčeni, že opačný postup nebyl by nám poskytl tolik opravdových požitků. Vnímali jsme krásy japonského umění plnými doušky nejsouce ve svém obdivu schlazování pokusem, abychom uvažovali o originálnosti jeho, abychom srovnávali jeho díla s nádhrou čínských výtvořů. Omračující rozměry a krása, drahocennost i rozmanitost materiálu, z něhož stavěny jsou pekingské chrámy a paláce, jsou něco tak jedinečného a oslnivého, že kráčet od nich k památkám v mnohém směru odvozeným a ochuzeným působilo by rozčarování a vyvolávalo často nesprávnou a stranickou kritiku.

Závislost japonského umění na čínských vzorech je ve všech směrech tak veliká, že hlavní jeho zásluhou zůstává, jak mistrně dovedlo se přizpůsobiti japonské krajině a přirozenosti svého národa. Třeba bylo výtvořem cizí invence ve všech zásadních směrech, přece srostlo se změněnými podmínkami v dokonalý soulad. Japonská krajina sama má o to zásluhu, které neradno podceňovati. V tamním vlhkém oceanickém podnebí je vzrůst vegetace tak rychlý a snadný, že dalo by větší práci zbaviti

Čínská zeď v nankeuském průsmyku.

japonské hory bohatého porostu lesního, nežli jej udržeti a měniti dle určitých praktických nebo estetických požadavků.

Tím většího obdivu si žádá jemný smysl umělců čínských pro krajinné krásy v zemi ode dávných věků zbavené svých lesů, kde kontinentální ráz podnebí nedovolil jejich přirozenou regeneraci, přemáhající lidskou ničivost. V hustě obydlených krajích čínských zahrady, háje a lesíky byly vždy opravdovým přepychem; zachovati je před zkázou bylo samo o sobě uměním, neboť dravost a pustošivost masy obyvatelstva dala se jen nejpřísnějšími »tabu« zadržeti. Jak hluboký smysl pro krajinné krásy je dán i čínské duši, dokazují překrásné výtvořiny malířství i řezbářství, zvětšující stejně dokonale sladký půvab, jako ohromující velkolepost scenerie krajinné, a v míře nemění i zahradní architektura čínská, která za poměrů přirozeně mnohem obtížnějších dovedla vykouzlit vzory, podle nichž japonský duch s mnohem štedřejší pomocí svého vždy svěžího oceanického prostředí mohl pracovati ve směrech jen málo odchylných.

Parkům a zahradám v Pekingu i v okolí chybí přirozeně svěží hýřivá bujnost, kterou japonské podnebí poskytuje v míře tak bohaté, ale zásluha lidská na nich je jistě větší, neboť přes nepřízeň nadmíru drsného podnebí byla tu vytvořena díla nesmírné krásy.

Čínská architektura je barvami i tvary stejně harmonicky přizpůsobena ochuzeným půvabům své krajiny jako japonská a je právě charakteristické, že nejvýznačnější motivy umělecké i v krajinném obraze byly přeneseny z Číny do Japonska. Až hravý a titěrný smysl pro půvaby pokroucených a rozsochatých borovic je stejně zastoupen v čínském jako v japonském umění, ale původ jeho je sotva japonský, neboť poměry podnebí i půdy jsou pro tyto skromné jehličnaté stromy od přírody lepší v čínských pohorích a v Japonsku pouze vypěstovaný vkus dovedl jim potlačením jiných dřevin opatřiti postavení, jaké dnes zaujímají v krajinách, kterým dostalo se tradičního uměleckého zpracování.

Tak jako se půvaby středomořských oblastí liší diametrálně od krajinných krás našich mnohem šťavnatějších a bujnějších střeoevropských krajů, jsou podobné kontrasty i mezi severočínskou a japonskou přírodou, přihlížíme-li k bujnosti a barvitosti porostů. Proto tím větší úlohu má člověk, aby zhusta jednotvárný, ba smutný ráz svých zahrad spěstřil správnou volbou materiálu k jejich architektonické úpravě. Nádherný bílý mramor, který v Pekingu tak bohatě je zastoupen, má v tomto směru neobyčejnou působivost. Stejně císařská žluť prežzů a dlažeb i polychromie (votivních bran dodávají jasu a pestrosti obrazům, které bez nich by byly barevně chudé, ba fádny).

Centrální park pekingský, který od jihozápadu přiléhá k »zakázanému městu«, a ještě ve větší míře rozsáhlé sady v tak zvaném zimním paláci

Čínský nosič.
(Dle koupené fotografie.)

obklopující tři umělá jezera dále k severu a severozápadu poskytují v tomto směru poučení nadmíru působivé.

Jak skvělé jsou pohledy v okolí veliké severní nádrže, kde bělost mramorového mostu, modrá barva vody a zeleň vodní vegetace kouzlí obrazy dokonalé krásy i souhry barev, nebo četné výhledy, v nichž nádherná bělostná mramorová pagoda je v pozadí blízkém nebo vzdáleném!

Ještě velkolepějšímu souladu krajiny a lidského umění obdivovali jsme se v tak zvaném letním paláci, asi jedenáct kilometrů od Pekingu, na úpatí výběžku hor pronikajícího daleko do roviny pečilské. Nesmírné bohatství uměleckých detailů i úchvatných zákoutí paláců i zahrad je zahrnuto v rámci nepopsatelného celkového pohledu, v němž umělé jezero, hory, porosty, paláce a chrámy, barvy přírodní a umělé spojují se v přehledný počet panoramat nezapomenutelné krásy, ba velebnosti, mezi nimiž marně snad hledáte jedno, které zasloužilo by všestranné přednosti před ostatními.

Kromě chrámů, paláců a parků jsou hradby pekingské mohutným pomníkem minulosti pekingské. Snad žádné evropské město nebylo obklopeno a rozděleno tolika masivními a vysokými hradbami jako hlavní město »říše nebes«. Naše »hladová zeď« a většina hradebních staveb zachovaných ze středověku a staršího novověku jsou hračkou proti těmto mohutným opevněním, která na rozích čtverců nebo obdélníků i nad branami jsou doplněna skutečnými hrady

o mnoha poschodích, zbudovanými tak důkladně, že ani dlouhá doba zanedbání nebyla s to porušiti jejich imponující solidnosti.

Teprve pevnostní architekti francouzští za Ludvíka XIV. dovedli zbudovati hradby lépe vzdorující pokroku těžké dělostřelby, ale tyto čínské stavby mají před nimi velikou přednost po stránce krajinářské, jejich cimbuří a lomenými střechami ozdobené hrady jsou vždy velmi vděčným předmětem v krajinném obrazu a stále přísně dodržovaný zvyk zavíratí na noc městské brány zvyšuje velmi podstatně respekt, který návštěvník Pekingu má k těmto dnes snad neužitečným, ba zbytečným zdem.

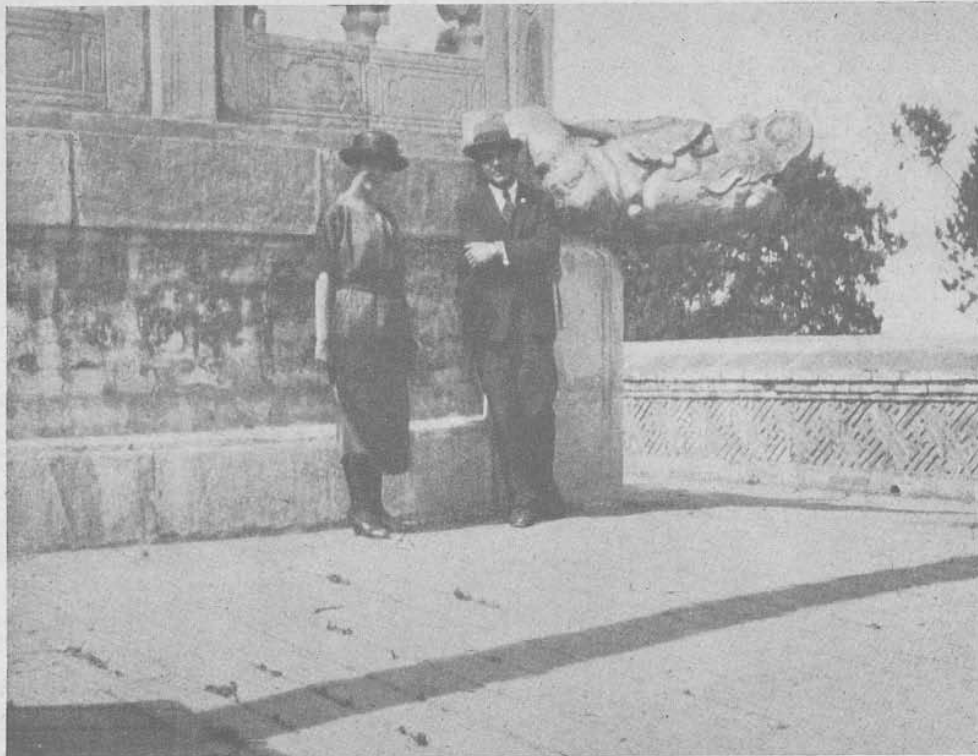
Ačkoliv je nyní Peking méně zalidněn, nežli byl před boxerským povstáním, a velké oblasti, zejména tatarského města, byly připraveny o svůj původní ráz, je pouliční život jeho nesmírně živý a zvláště v čínském městě přímo ohlušuje a oslepuje svým neustálým hlučným a pestrým vírem.

Vzdálenosti jsou pro delší pěší chůzi příliš značné, ztráta času a únava v horku a prachu cest mnohem nepříjemnější, nežli požitek. Rikša je nejlepším prostředkem dopravním v městě, nemáme-li příliš na spěch, ale i »taxi« jsou poměrně dosti levné na větší tury, zejména za město. Z rikši nejlépe můžete pozorovati ruch, aniž jste obtěžováni příliš prosebníky, obchodníky a běžci s rikšami, kteří pěším až do omrzení vytrvale se nabízejí.

Vznešení Číňané starého stylu ještě rádi používají nádherných, bohatými hedvábnými palankýny ověšených nosítek s bohatě zdobenými a pestře lakovanými dřevěnými nosidly nebo podobně vypravených vozíků s těžkou kovovou výzdobou na postrojích drobných koníků. Modernější ovšem dávají přednost rikšám nebo automobilům.

Až do samého Pekingu docházejí dosud karavany dvouhrbých velbloudů, ač používá se jich stále méně v dopravě na velké vzdálenosti, neboť železniční síť vítězí v soutěži proti zdlouhavé dopravě karavanní neodvolatelně. Čínské trakaře jsou nám novinkou, pronikavé jejich skřípání, příjemné uchu prostých Číňanů, trhá uši, ale brzo zvykáme si na tento dopravní prostředek, pro Čínu tak charakteristický který má velikou důležitost zejména v krajích uměle zavodňovaných, kde není sjízdných cest dosti širokých pro jiné povozy, nýbrž jen úzké hráze.

Velice nás zajímalo srovnávati typ zdejšího obyvatelstva s jinými, které jsme poznali cestou. Nám stali se severní Číňané velmi sympatickými. Obličejí jejich prozrazují mnohem větší probudilost a přirozenou inteligenci, nežli jsme si mysleli, zejména vzdělaná třída obyvatelstva liší se výrazem tváře a očí velmi výhodně od japonského typu. Jak ve způsobech, tak i v rychlosti myšlení a pohotovosti řeči prozrazují zcela jiného, svobodnějšího a bystřejšího ducha. Také ženy čínské mají mnohem více individuality nežli japonské, ač uměle zmrzačené nohy překážejí jim trapně v uplatňování čilosti a životní energie.

Pod mramorovou pagodou v pekingském zinním paláci.

Jejich temperament je mnohem živější, nespoutanější. V pouličním životě přichází nespoutanost ovšem zhusta k platnosti výtržnostmi, divokými hádkami, v nichž spílání i plivání mají velikou úlohu a dochází i k rvačkám. Několikrát jsme viděli copaté Číňany věku dosti pokročilého, jak krákali se navzájem za své copy, honíce se dokola a vydávající ryk rozléhající se daleko široko.

Nepříjemná věc je, že večer třeba vždy mítí na paměti zavírání bran. Nebylo by příjemno zůstatí přes noc mimo hradby nebo v čínském městě, neboť není tam nikde hotelů po evropsku zařízených a čínský způsob bydlení, neblaze proslulý nečistotou Evropanům nesmírně obtížnou, byl by trapným i pro jednu noc, zejména pro dámu. Něco jiného je ovšem býti pohostinnu v zámožné čínské domácnosti, kde hostitelé snaží se vším způsobem získati si spokojenosti hostovy.

Jednoho odpoledne vyjeli jsme si přes čínské město k pivovaru, kde sládkem je náš dobrý krajan, žijící již řadu let se svou rodinou v Pekingu. Líbilo se nám v jejich upřímném kruhu a vypravili jsme se na zpáteční

cestu tak pozdě, že naši rikšové běželi o závod, abychom našli ještě brány otevřené. Nebýti pana Chytila, který věděl, jak s běžci zacházeti, sotva bychom byli přijeli včas.

Kromě krátkých vyjížděk mimo hradby pekingské poznali jsme některé partie ze vzdálenějšího okolí na dvou výletech. První podnikli jsme ve společnosti pana Chytila a dvou Rusů, dámy a pána, do zajímavé skupiny buddhistických klášterů v hornatině obklopující po západní straně plochou nížinu. Vyjeli jsme od severozápadní brány pekingské lokální tratí, sloužící hlavně dovozu uhlí z bohaté pánve uhelné při řece Hun-ho. Konečná stanice její sluje Mentukeu (Mentoukow) a leží v místě, kde rovina mění se v chobot úžící se rychle mezi vysokými holými srázy hornatiny.

Některé doly jsou dosti vzdáleny od železnice a k dopravě uhlí používá se karavan dvouhrbých velbloudů soumarů, jichž potkávali jsme značný počet, nežli jsme začali vystupovati příkrou stezkou na stráň k západu.

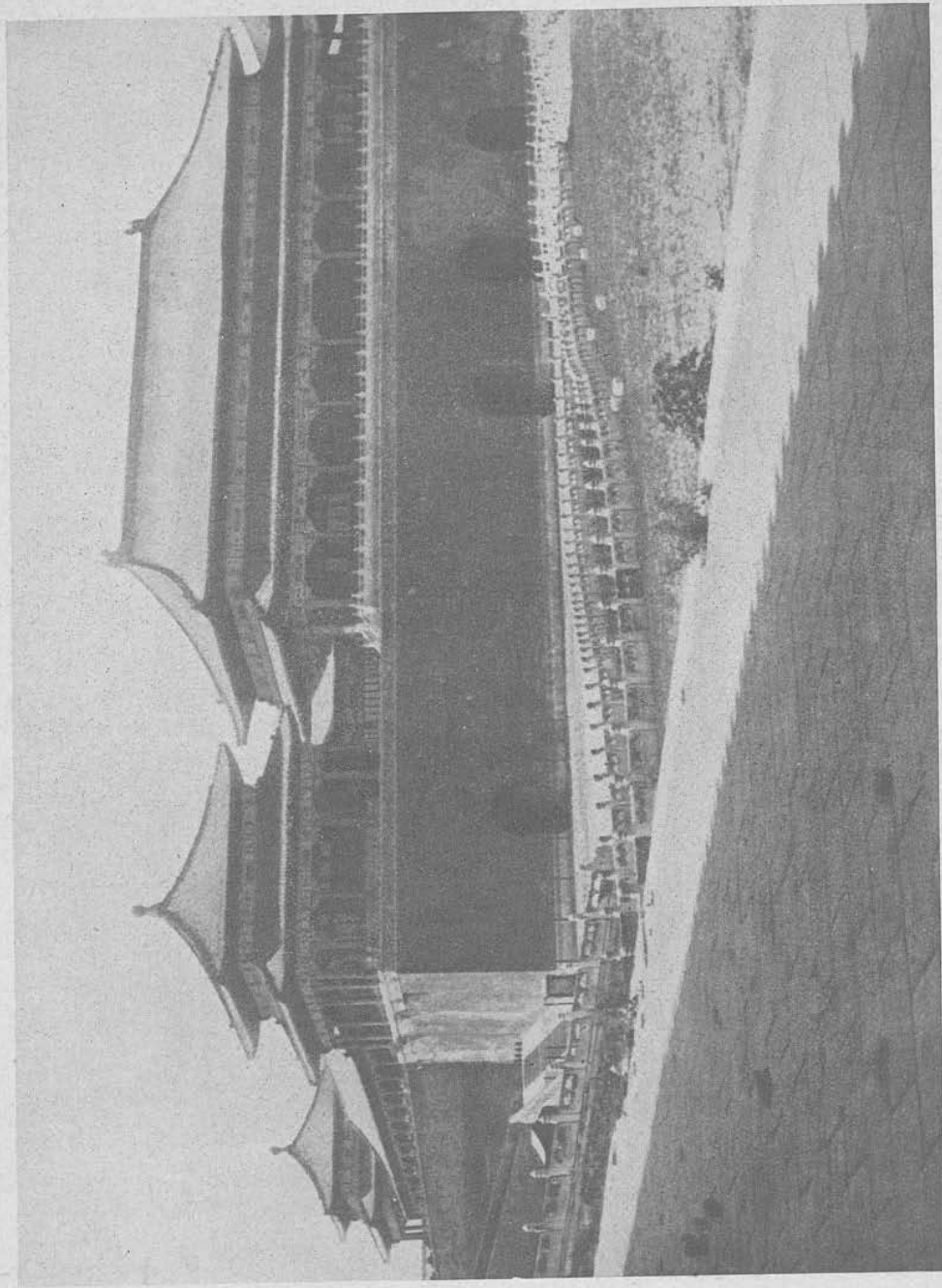
Byl horký slunečný den, ale suchý vzduch zdál se neobyčejně svěží a sílíci, cesta nám rychle ubíhala, a dříve nežli jsme se nadáli, stáli jsme nahoře na hřebenu vápencového hřbetu, kde dýchali jsme již opravdový horský vzduch. Cítili jsme se jako v hercegovských horách někde v okolí Popova polje. Holé skalnaté vrchy vůkol a nadmíru jasný vzduch vyvolávaly v nás až klamavě podobné pocity.

Nahoře, kde stezka v mělkém sedle hřeben přestupuje, potkali jsme několik nosičů majících na zádech náklad ve velikých krosnách. Nesli vejce z horských vesnic na dráhu pro pekingský trh. Divili jsme se, že vejce, narovnaná bez jakéhokoliv ochranného obalu, vydrží transport po stezkách tak příkrých na zádech mužů, kteří chvílemi skáčou z kamene na kámen. Potkali jsme též několik žen s náklady drobných broskví, kterých jsme něco koupili a shledali je velmi chutnými.

Vyhlídku k západu do útrob divoce rozervané hornatiny byla mnohem vlídnější nežli holé srázy obrácené do údolí řeky Hun-ho a prašná nížina, nad níž visel hustý závoj neprůhledného vzduchu, který dávno již nebyl pročištěn deštěm. Pod bílými štíty a hřebeny hor, pod obrovskými hladkými stěnami táhly se zelené lesíky, obklopující kláštery, jejichž pagody a střechy chrámové malebně vyhlížely po stupních pod srázy a po dnech údolí.

Klikatou stezkou dospěli jsme za nedlouho nad okraj jednoho takového porostu a sestoupili jím až do příkré rýhy postranního údolíčka, kde ocitli jsme se mezi zdmi klášterními a kráčeli pak po vysokých schodech k hlavním budovám jakoby přilepeným pod skalami ještě o něco doleji. Poloha klášterů v horských údolích jest vázána na stálé prameny živé vody, které vyrážejí pod vápenci, kde podloha jejich stává se méně propustnou.

Pan Chytil byl dobře znám v tomto klášteře, vítal se velmi srdečně s mnichy, kteří vyklidili pro nás jeden pavilon o třech místnostech, kde

Z pekingských paláců v zakázaném městě purpurovém.

upravili jsme si na pohovkách a palandách své ložní prádlo, které dali jsme si s sebou přinést nosiči najatými v Mentuken.

Klášter byl labyrint dvorků obklopených obytnými staveními s celami mnichů, s hostinnými pavilony, kuchyněmi a chrámky seskupenými malebně se všech stran, nahoře i pod hlavním chrámem, který obsahuje několik velmi cenných památek z prvních dob mandžuské dynastie, jejíž nejlepší panovníci v 17. a 18. století vyznamenávali rádi horské kláštery svými návštěvami.

V podvečerním osvětlení procházeli jsme klášteřem i okolím, nemohouce se odtrhnouti od přečetných rozkošných vyhlídek, které dýchaly tajemností a posvátnou samotou horského kraje vyvolené k meditaci a tiché službě boží se vzácným porozuměním pro krásy horské přírody. Bílé, místy do žluta i do červena zbarvené skály živě kontrastovaly s temnými jehličnatými lesíky, mezi nimiž blyštěly se mramorové pagody a jiné ozdoby klášterních svatyní porozsetých po bocích hor i nade dnem údolí.

Večeři pekly naše dámy samy nad ohněm na dvorku z přinesených zásob a jen rýží krásně dušenou dali jsme si k ní dodat z klášterní kuchyně, kde patrně byli nespokojeni, obávající se, že přijdou o část očekávané odměny.

Dlouho jsme čekali, až do úplné tmy, majíce za to, že v chrámě bude konána velká večerní pobožnost, při níž prostora chrámová i nádvoří jsou osvětleny způsobem mystickou náladu podporujícím. Několikrát ozval se gong, ale k chrámu nikdo se neubíral a tma skoro neproniknutelná zahalovala schodiště i dvorky k němu vedoucí. Pak unavení procházkou i chladným nočním vzduchem usnuli jsme všichni na svých improvizovaných lůžkách. Teprve skoro k půlnoci ozvala se nová opěťovaná hluboká zadunění gongu, bylo slyšet šouravé kroky po nádvořích i vypravili jsme se k chrámu, kde právě zahajovali jakési hodinky. Ceremonie spojená s hojným vykuřováním kadidlem, odříkáváním a prozpěvováním upomínala do té míry na některé obřady katolické, že musili jsme se znovu a znovu dívat na sochy Budhy a jiných zbožněných budhistického kultu a na charakteristickou orientální dekoraci, abychom zhostili se upomínek na pobožnosti, kterých jsme ze zvědavosti nebo z přinucení kdysi bývali svědky. Ospalí mniši patrně nedovedli chápat, jaký to zájem nás přivedl do chrámu v hodinu, kdy tak pěkně se spí všem, kdož nejsou vázáni sliby, aby ujímali si na svém milém pohodlí.

Za ranního osvětlení poznali jsme rozkošné horské zákoutí zase v novém zabarvení. Seběhli jsme až do údolí míjejíce celou řadu chrámků i pagod rozestavených na terasách mezi políčky, která se uměle zavodňují z přečetných stružek pracně rozvedených tak, aby poskytovaly potřebnou vláhu i kulturám obilí a luštěnin, stejně jako skupinám stromů stínícím svatyně. Na srázné stráni nad potokem je též několik jeskyněk, které bývaly sídlem přísných poustevníků.

Omamná vůně pozdního jara činila těžkým vzduch rozpálený odrazem paprsků žhoucího slunce v bílé skály a věru těšili jsme se již na břítký horský vítr, který nás ovanul později, když, rozloučivše se s hostinným klášteřem, stoupali jsme znovu po stezce vinoucí se po holých hřebenech vzhůru k sedlu.

Neradi loučili jsme se s horským krajem, před námi dole bylo zaprášené údolí, v němž řady velbloudů se plahočily, a mlhou i prachem zahalená rovina nebyla nikterak lákavou po chvílích, jimiž jsme okříváli v barokním zákoutí buddhistických mnichů.

Druhou vyjíždku podnikli jsme sami k průsmyku nankeuskému, kde lze nejpohodlněji poznati čínskou zeď. Tura, která kdysi vyžadovala několika dní, vykoná se nyní velmi snadno za jediný den vlakem po trati z Pekingu do Kalganu. Až k městu Nankeu jede se rovinou a pak nastává velmi příkré stoupání do pustých hor. Číňané jsou velmi pyšní na tuto trať, která znamenitě zdolává těžké technické úkoly a vystavěna byla prý úplně samostatně čínskými inženýry a čínským dělnictvem.

Opustili jsme vlak na stanici v nejužší části průsmyku, kde učiněna byla pro dráhu mezera v hradbě, vystupující nesmírně příkře na oba srázné kopce po stranách údolí. Nelze se ubrániti obdivu nad touto masivní stavbou, která přemáhá největší obtíže terénu a je pouze částí celé soustavy obranných zdí, opatřených velkým množstvím hlásek a věží, kdysi dobře obsazených a hlídaných. Dorozumívání hlídek bylo prý velmi dokonalé, a zprávy o hrozcím nebezpečí byly s velikou rychlostí sdělovány do posádek v rovině a do hlavního města.

V okolí tohoto průsmyku byla služba zvláště bdělá, neboť tudy vedla hlavní karavanní cesta z Mongolska do Pekingu a proto vojska dobyvatelů dávala přednost přechodům méně dobře obsazeným. Tak i vojska Džingischánova byla dvakráte odražena v těchto místech a teprve na jiném, špatně chráněném místě podařilo se výbojci proniknouti čínskou zdí a vpadnouti do zad posádek, očekávající útok s opačné strany.

Podnikli jsme procházku po nesjízdné soumarní cestě, která vine se mezi vrchy po způsobu starých balkánských cest, kdežto železnice zkracuje si dráhu, prorážejíc četnými tunely horskými ostrohy.

V širokém úvalu nedaleko nádraží prostírá se zajímavá vesnice, kdysi velmi lidnatá, když ještě posádky byly na všech stranách udržovány a zde měly své středisko oddechu a zábavy; opodál stojí temné nízké kasárny střílnami opatřené, dnes proměněné na skladiště.

Po balvanech ohlazených chůzí nesčetných karavan vytočili jsme se do širšího údolí, které jiná zeď napříč proniká a v nejnižším místě branou propouští dnes již velmi prořídrou dopravu.

Výška zdi není všude stejná, podle potřeby šest až patnáct metrů, šířka

Brána v čínské zdi v Nankeu-pasu.

její číní v základu pět až osm metrů, nahoře čtyři metry. V nevelkých vzdálenostech byly na význačných místech zbudovány věže dvanáct metrů vysoké, opatřené cimbuřím a určené pro ochránce, kteří odtud mohli zasypávat útočníky kamením z praků a střelami. Zeď i věže jsou stavěny zevně z masivních balvanů, mezi nimiž výplň je z drobnějšího kamení a z cihel.

V okolí brány je zeď již hodně porušena; vystoupili jsme po ní dosti vysoko, až k druhé věži, s níž viděli jsme dobře průběh opevnění na okolních kopcích. Je to stavba podivuhodná a dosud znamenitě zachovaná. Povážíme-li, že několikerá zeď tvoří toto vnitřní pásmo v hornatině na okraji pekingské roviny a že ještě další soustavy zdí prostírají se dále na severozápadě, objímající za Kalganem skoro celé horní úvodí řeky Hun-ho, divíme se, že opevnění tak obrovská a na svou dobu jistě dokonalá nebyla s to dáti Číně vlastní klidnějšího vývoje, nežli jaký měla ve dvou tisíciletích, která

uplynula od zbudování této hradby, pro svou délku a důkladnost proslulé.

Povážíme-li, že délka čínské zdi činí asi 2400 kilometrů a že právě ta část její, kterou poznáváme v nankeuském průsmyku, je nejpřístupnější uznáme, že stavba její jistě trvala několik set let. Hlavní zásluha o její vystavění přičítá se mohutnému císaři Čin-ši-huangovi, který spojil Čínu pod svým žezlem asi dvě stě let před Kristem. Je však jisto, že byla tu již opevnění starší, která on nařídil spojit v jedinou soustavu na obranu říše, a stavění hradeb trvalo také ještě dlouho po něm.

Souvislé zdi táhnou se od Šang-haj-kvanu při břehu Pečilského zálivu až na severozápad provincie Kansu a bývají až tam vyznačeny na mapách, dříve však pokračovaly, většinou hliněným valem, ještě dále, chráníce spojení s Turkestanem proti návalům Mongolů až k výběžkům Tiansšanu mezi Karašahrem a turfanskou pánví.

Je zajímavo, že k podniku tak obrovských rozměrů vztahuje se velmi málo historických záznamů. Cestující, kteří volí zdlouhavou cestu na koni nebo pěšky od Nankeu, mají příležitost prohlédnouti si památnou mramorovou bránu u opevněného města Ču-jang-kvanu, která byla vystavěna za vlády mongolské dynastie r. 1345 a je znamenitě zachována i se soškultu-rami a nápisy v šesti jazycích, které daly velmi mnoho luštění čínským i moderním odborníkům. Pět nápisů bylo rozlušřeno — čínský, staromongolský, sanskritský, tibetský a ujugurský, kdežto šestý zůstal dosud hádankou, jsa složen v řeči neznámé, písmem rovněž záhadným.

Když vraceli jsme se zpět k Pekingu, viděli jsme zajímavou scénu v Nankeu. Několik mladých, patrně bohatých a vzdělaných Číňanů, oblečených v bezvadné bílé plášřtě hedvábné, loučilo se na nádraží se starcem, jehož chování samo prozrazovalo osobu velmi váženou. Zamlouval se nám velice [vysoce uctivý a přece nenucený způsob, jakým mladší mužové hovořili s kmetem blahosklonně přijímajícím jejich poklony a zjevně radujícím se vtipnému rozhovoru. Celá společnost nikterak nezadala inteligencí výrazu tváří, pohotovostí hovoru a vybraností způsobů nejlepším scénám toho druhu v evropském prostředí.

XXXIII

NA JANG-TSE-KIANG A DO NAN-KINGU

TIEN-TSIN. JÍZDA ŠAN-TUNGSKOU HORNATINOU. ROZKVĚT A ÚPADEK
ČÍNSKÉ ŘÍŠE ZA MANDŽUSKÉ DYNASTIE. AMERIČTÍ MISIONÁŘI.
JANG-TSE-KIANG. ZŘÍCENINY NAN-KINGU. KE HROBŮM
MINGŮ. O ČÍNSKÉ MĚNĚ. V DOMORODÉM MĚSTĚ.

Jízda po dráze z Pekingu do Pukeu (Pukow) trvá skoro třicet hodin s nedlouhým přerušením v Tien-tsinu, kde nastupuje se do přímého vlaku. Tien-tsin je skoro milionové město, skoro tak lidnaté jako Peking. Je sídlem provinciální správy provincie Či-li a hlavním střediskem průmyslu i obchodu pro velkou část severní Číny a Mongolska.

Krátká projížďka ulicemi tak zvaných »settlements« čili osad pod správou cizích států i domorodého města neposkytla nám mnoho zajímavého. Povrchní komerční modernisace v poloevropském, v poločínském stylu je něco příliš bezduchého, zejména po pobytu v Pekingu.

Jízda až do Pukeu byla docela příjemná, ač trochu zdlouhavá. Noc ztrávili jsme velmi dobře ve spacím voze druhé třídy a také s kuchyní jsme byli zcela spokojeni. Čínské umění kuchařské osvědčovalo se i v jídelních vozech znamenitě.

Časně ráno jsme přejížděli široký bahnitý tok veliké řeky Hoang-ho a brzo počali stoupati do šan-tungské hornatiny. Celé vojenské oddělení v plné zbroji jelo s sebou, v každém vagonu dva vojáci s nasazenými bajonety konali službu. Na stanicích byly rovněž silné hlídky, které hlásily se veliteli vlakového průvodu vojenského. Poslali sem oddělení bezpochyby vybraná, neboť byla radost hleděti na vojáky, jak statní, zdraví hoši to byli, v bezvadném ústroji, jako kdyby se chystali na velikou parádu.

Na této trati zůstával ještě hodně patrný německý vliv, ačkoliv již devět let uplynulo od té doby, co bývalé německé výsady na poloostrově šan-tungském byly přejaty Japonci. Několik Číňanů, průvodčí i sklepníci snažili se ukázati nám, jak mnoho se německy naučili, a chválili Němce stěžujíce si na Japonce, které vinili z intrik, jejichž výsledkem jsou prý nynější nešťastné rozbroje v Číně.

Šan-tung je posvátný kraj Konfuciův, velmi hustě zalidněný obyvatelstvem vytrvalým a tělesně zdatnějším, nežli jsou zejména jižní Číňané, konzervativním a rozvázným. Vrchovina Tai-šan v okolí Taian-fu je plna

poutních chrámů a je prý nejstarším z dosud navštěvovaných posvátných míst celého světa, k němuž se stejnou pověřivou důvěrou putují přívrženci Konfucia, Budhy i Taoisté.

V Ču-fou opodál dráhy dále k jihu Konfucius žil a byl pohřben. Vévoda Kung, přímý potomek slavného reformátora, protestoval proti tomu, aby blízkostí trati bylo znesvěceno posvátné místo, a tak stanice je asi osm kilometrů vzdálena od města, do něhož jezdí se nepohodlnými vozíky nebo na trakařích.

Pro Evropany je nezvyklým podívání na skřípající, člověkem tlačené jednokolky, na nichž několik lidí se umístí, takže je s podivem, že jediný člověk může je uvést a vybalancovat.

Ještě dále k jihu leží Tsen-hsien, rodiště Mencia (Meng-tsi), slavného následovníka Konfuciova, a v okolí jeho místa proslavená životem mudrce a jeho matky.

Přepad vlaku, který byl příčinou okázalé pohotovosti vojenské, udál se až v jižní části šan-tungské hornatiny, kde její příkrost značně se zmenšuje a přechází v stupňovitou pahorkatinu táhnoucí se až k širokému, rybníky a močály dosud význačnému údolí, kterým až do roku 1852 protékala řeka Hoang-ho, jež velikou vodou toho roku přelila se do dnešního svého koryta na severu šan-tungské hornatiny a způsobila nesmírné převraty a škody v hospodářství dvou oblastí, té, kterou zradila, i té, do níž neočekávaně se obrátila.

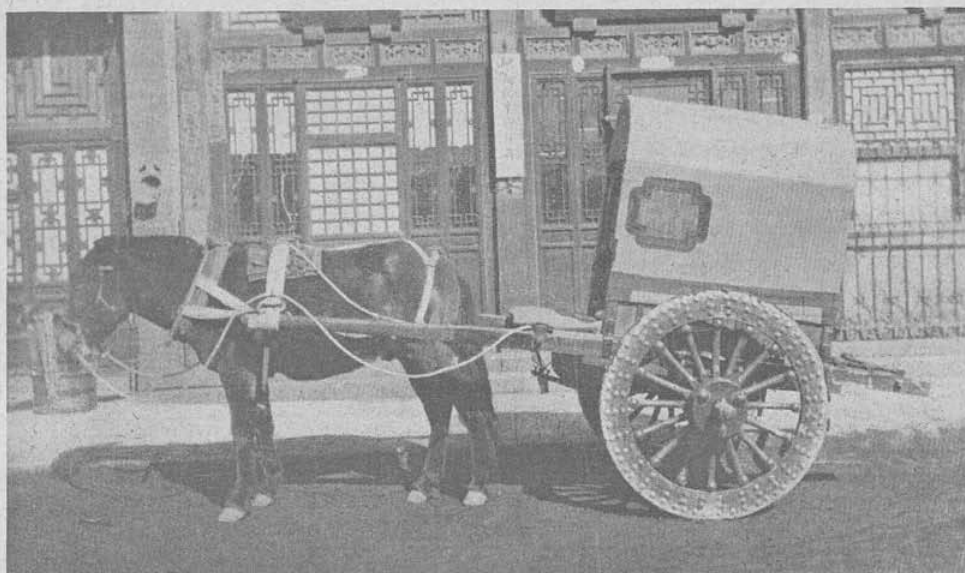
Tu přešli jsme též veliký císařský průplav, který býval dříve velmi důležitou dopravní drahou a znamená dosud mnoho jako důležitá zavodňovací arterie v kraji zbaveném velké řeky.

Nízká krajina odtud dále k jihu není naplavenou nížinou, nýbrž jest to lehce zvlněná parovina, z níž tu a tam vyšší pahorek vyčnívá. Převládající horninou je vápenec a rozsáhlé plochy skalnaté mají krasový ráz.

Železnice je velkým dobrodiním kraji, v němž staré dopravní cesty, průplav i někdejší silnice stávají se vždy méně výkonnými, jelikož nikdo jich po dlouhá již léta neopravuje.

Úpadek, v jakém Evropané poznali Čínu, není však tuze starého data, hlavní vinu na něm má veliké a strašně zhoubné povstání Tai-pingů v polovici devatenáctého století, které právě kraje nejúrodnější u řeky Jan g-tse-kiangu nesmírně zpusťovalo. Od té doby, z části též vinou evropských států, Čína se již nikdy nezotavila tolik, aby byla s to navrátiti vzhled kraje a jeho hospodářské a dopravní poměry aspoň do podobného stavu, v jakém byly ještě počátkem devatenáctého století.

Skoro stopadesát let mandžuské dynastie až do konce 18. století bylo dobou skvělého rozkvětu říše, která dosáhla v té době největšího rozšíření a nejznačnějšího blahobytu. Tehdy stavěné cesty říšské byly udržovány

Pekingská dvojkolka.
(Dle koupené fotografie.)

v znamenitém stavu, řeky a průplavy byly splavné v největším možném rozsahu a pořádek panoval takový, že evropské státy právě teprve tou dobou dostávaly se do přibližně stejného stadia pokroku.

Mluvíme-li proto o středověké, zaostalé Číně, zapomínáme zhusta, kolik znamená samo devatenácté století a ještě spíše druhá jeho část pro pokrok technické a hmotné kultury naší. Několik desetiletí úpadku stačilo, aby zastavilo veliké výhody, kterým těšila se čínská říše před málo více než sto lety, kdy její administrativní soustava byla v mnohém ohledu v lepším stavu nežli v současných státech evropských.

V těch dobách ovšem Čína byla Evropanům ještě velmi málo známa. Na evropské obchodní lodi hleděly tehdy úřady císařské s respektem málo větším nežli na piráty a jediný přístav jim stále přístupný byl Kanton na jihu říše. I tu byli cizinci podrobeni velmi přísným omezením. Nesměli kupovati půdy, pouze na najatých pozemcích směli zřizovati své »faktorie«. Cizí ženy neměly dovození tam bydleti. Obchod vykonával určitý omezený počet kupců.]

Žádný cizinec nesměl se učit čínsky a tak vytvořila se poněmáhlu ona hantýrka, které se říká »pidžin ingliš« (pidgin English), obsahující vedle anglických též portugalská a jiná slova, přizpůsobená syntakticky (možno-li o syntaxi vůbec mluvit) čínskému způsobu myšlení.

Cizí konsulové nebyli vládou uznáváni, zpychli-li cizí kupci nebo byli příliš žárlivi na úspěchy druhých, zakročilo se proti nim bezohledně, císařská vláda hleděla na všechny cizince jako na své poddané a cizí poselstva přicházející žádati za výsady pro příslušníky svých států byla považována obecně za nositele poplatků, kterými západní národové uznávají vrchní panství »syna nebes«.

Křesťanské misie dříve dovolené byly zakázány, protože katolíci dali přednost mínění Říma v otázkách, které císař přál si míti rozhodnuty jinak.

Válkou v létech 1840—42 Velká Británie první dosáhla výhod, které změnily její mezinárodní postavení k čínské říši. Pět přístavů bylo od té doby otevřeno cizímu obchodu, Hongkong stal se britskou kolonií a výše poplatků celních byla stanovena.

Tato válka označuje se příhanou jako válka opiová, jelikož byla vyvolána opětovnými zákazy dovozu indického opia do Číny, které spojeny byly s těžkými urážkami britských kupců a vyjednavců. Vítězství Anglie přineslo ovšem výhody všem cizincům, kteří snažili se velmi brzo jich využítovati pro sebe. Čínská vláda však hleděla co nejvíce zdržovati a protahovati vše, co slíbila.

Novou válku koncem let padesátých zahájili Angličané, k nimž přidali se Francouzi, r. 1860 obsazen byl i Peking spojenými vojsky a spáleny letní paláce císařské, prý trestem za hanebnosti spáchané Číňany na zajatecích. Současné povstání Tai-pingů uspíšilo úpadek centrální moci v říši a posílení postavení evropských velmocí, zejména Anglie, Francie a Ruska.

Rozšíření ústupků bělochům povolených následkem této války prospělo zejména misiím křesťanským, které dostaly právo působiti a zakupovati se kdekoliv v Číně, kdežto jiní příslušníci cizích států byli ještě vázáni na rozmnožený počet smluvních přístavů.

Misionáři přičítají si veliké zásluhy o pokrokové hnutí moderní Číny a považují se za mocný nástroj k uskutečnění morálního i politického obrození Číny. Není pochyby, že veliký počet misijních škol i vyšších odborných učilišť má značný význam pro rozšíření moderní civilizace. Školství misijní pomáhá udržovati jednotu čínské říše také tím, že podporuje pronikání literárního jazyka také do vrstev, které v dnešním zmatku snadno by se mu odcizily a daly přednost různým místním řečem a dialektům.

Měli jsme za jízdy ve vlcích dosti příležitosti pozorovati zvláště americké misionáře a jejich pomocné organizace při činnosti. Jejich tuze sebevědomé vystupování v říši tak staré kultury dotýkalo se nás nemile. Americké dívky přímo vnucovaly všem cestujícím — i Číňanům — různé tisky a počínaly si tak, že nemohly si získati vážnosti a přízně u lidí vychovaných v zásadách společenské skromnosti. Jeden z misionářů horlivě vykládal, že je to zásluhou Ameriky, že Čína byla vysvobozena z japonských

Ve zříceninách Nan-kingu.

spárů, a počínal si tak, jako by byl politickým agentem a ne služebníkem církevní organizace, která prohlašuje, že chce působiti hlavně vnitřní mravní obrodu v Číně.

Zdá se, že také o misiích křesťanských v Číně platí, že je mnoho povolaných a málo vyvolených. Tou dobou ovšem křesťané čínští nesmírně se honosili generálem Feng-ju-siangem, jehož líčili jako vzor křesťanského proselyta a nositele mravní obrody. Pozdější vývoj ovšem ukázal, že křesťanství tohoto vojevůdce nebylo tuze hluboké, neboť stal se podporovatelem bolševického vlivu v Číně a po své porážce odešel do Moskvy, aby v centru bolševictví připravil se na budoucí úkoly.

Do Pukeu dojeli jsme pozdě večer za tmy a hned dali jsme se převéztí parníkem na jižní břeh obrovského Jang-tse-kiangu. Bylo nám líto, že ko-

nali jsme tuto cestu přes jeden z největších veletoků světa v noci, kdy jen jeho břehy byly dosti matně osvětleny. Parníček jel velmi rychle a přece potřeboval asi půl hodiny, nežli přeplavil se na druhou stranu, bojuje silně proti mocnému proudu.

Jang-tse-kiang je z nejvýznamnějších řek zeměkoule, třebaže rozlohou svého úvodí je snad teprve asi na jedenáctém místě mezi veletoky a na pátém mezi řekami asijskými. Jeho splavnost je tak znamenitá, že i hodně velké mořské parníky plují bez obtíží až do Hankeu skoro tisíc kilometrů od ústí a ještě až k Ičangu, dalších šest set kilometrů je splavnost jeho výborná. Soutěží tak s Amazonkou a Paranou (La Plata) o první místo jako dopravní dráha vodní a má před nimi přednost v tom, že otvírá území nadmíru bohaté přírodními zdroji a velice hustě obydlené.

V jeho úvodí žije asi třetina obyvatelstva Číny, tedy více nežli v celých Spojených Státech Amerických, a po něm proniká styk moderní civilizace s Čínou nejdál a nejsnáze až do dalekého vnitrozemí. Obchodní doprava po Jang-tse-kiangu je obrovská. Celá řada důležitých smluvních přístavů leží při jeho březích počínajíc Čung-kingem v Se-čuanu 2250 kilometrů od ústí.

Hankeu je vedle Šang-haje, Kantonu a Tien-ťsinu jedním z nejdůležitějších přístavů čínských pro světový obchod a se sousedními městy průmyslovým Han-jangem a Vu-čangem tvoří největší velkoměstské seskupení ve vnitrozemí čínské říše, jehož význam ještě poroste, neboť vodní dráhu Jang-tse-kiangu protíná tu nejdůležitější železniční spojení v Číně, na jih s Kantonem a na sever s Pekingem.

Celá řada dopravních společností, čínské, japonské, anglické, francouzské i americké, provozuje pravidelnou plavbu svými parníky po veletoku, který se svými splavnými přítoky otvírá nejúrodnější části Číny, dává Šang-haji jeho význam a je jedním z nejdůležitějších praktických pojítek pro udržení čínské jednoty.

Usídlili jsme se v jediném evropském hotelu nan-kingském, který má tu nevýhodu, že je v příliš těsném objetí hustě obydleného čínského sousedství a poskytuje tuze málo volného vzduchu, který v létě by tu byl zvláště vítán.

Dnešní Nan-king je pouze stínem své bývalé velikosti a hlavní soustředění obyvatelstva nastalo mimo původní obvod městský v blízkosti přístavu a železniční stanice na Jang-tse-kiangu v předměstí Hsia-kvanu. Vlastní Nan-king obemknutý mohutnými, asi pět set let starými zdmi je obrovská prostora z velké části pustá nebo vyplněná vzdělávanými poli a houštinami bambusů, s několika menšími nesouvislými osadami, které se pojí ke zbytkům bývalé slávy.

Nan-king, jako hlavní město Tai-pingů, v době jejich povstání v létech

Pohled s nankingských hradeb.

1853—64 byl skoro po celou tu dobu obléhán a strašlivě zpustošen. Jeho proslavená porcelánová pagoda vzala tehdy též za své a dnes ukazuje se jen místo, kde stála, a něco dlaždic z ní chová se v museích.

Nan-king je sídlem generálního guvernéra tří důležitých provincií (Kiang-su, Anhui a Kiang-si) a důležitým střediskem moderního směru v administraci. Po celém obvodu města a v některých směrech i dosti daleko do okolí byly vybudovány dobré silnice, takže v poměrně krátké době lze prohlédnouti velmi značné území. Je toho také nejvš třeba, neboť vzdálenosti uvnitř hradeb jsou obrovské; jejich obvod sám činí padesát pět kilometrů.

Na místě dnešních rozvalin a v okolí rozkládalo se velmi důležité město již od dávných dob, ale teprve nastoupením domácí čínské dynastie Mingů došlo plného rozkvětu. Zakladatel její Hung Vu, původně chudý sluha buddhistického chrámu v okolí Nan-kingu, vypudil Tatary v době našeho

Karla IV. a učinil Nan-king residencí své spořádané říše. Jeho třetí nástupce sice přenesl sídlo vlády do Pekingu, ale Nan-king zůstal druhým hlavním městem a měl prý více nežli milion obyvatelů až do tai-pingské revoluce v polovici devatenáctého století.

Projížďka Nan-kingem zanechává pouze smutné upomínky. Památek na bývalou nádheru a slávu města je velmi málo; mohutné hradby jsou to jedině, co se zachovalo v obstojném stavu, a vyhlídka s různých míst na hradbách do širého okolí je jedním z hlavních požitků, které Nan-king poskytuje.

Rozsáhlé umělé nádrže, celá jezera, nadržena z části mezi silnými zdmi z cihel, jsou památkou ze starších dob a úrodný kraj uměle zavodňovaný přečetnými kanály prostírá se až k úpatí kopců příkře vystupujících z roviny. Mezi několika nádržemi jsme projížděli, když vyjeli jsme k hrobu prvního císaře Mingů, který nachází se v boku hory asi deset kilometrů od města. Posvátná cesta, vedoucí k pohřebišti císařskému, je vyzdobena branami kdysi velmi výstavnými a obrovskými hrubými sochami i obelisky z mramoru. Sochy stojí po jedné po obou stranách cesty, tvoříce páry hlavami k cestě obrácené, jsou tu lvi, sloni, velblouři, koně a pak různé lidské podoby v podivných krojích, prý dvorní a vojenští hodnostáři. Od místa, kde zastavují vozy, prochází se mnoha dvory a zpustlými masivními budovami, jimiž průjezdy s branami napříč vedou k podobné budově, přilepené jako obrovská brána na skále.

Nejsou to již původní stavby z doby Mingů, nýbrž restaurace po zhoubách způsobených povstáním Tai-pingů, umělecké ceny nemají a dnešní jejich zanedbání je politováníhodné.

Republika čínská neměla dosud moci ani prostředků, aby přistoupila k záchraně toho, co tu ještě zbývá, ačkoliv ve svých začátcích přihlásila se k památce Mingů jako národní čínské dynastie, velmi okázale. Nan-king byl provisorním hlavním městem republiky, zde vykonal přísahu Dr. Sun-jat-sen jako první prezident a podnikl ceremoniální pout k hrobu císařskému, zvěstuje duchu osvoboditele z tatarského útlaku pád cizácké dynastie mandžuské.

Nan-king je velice důležitým střediskem činnosti misionářské, různá vyznání protestantská spojila se v jeden celek k vybudování několika důležitých ústavů vzdělávacích i zdravotnických. Podniky misijní velmi rády přijímají návštěvy cizinců a ukazují jim výsledky své práce. Stálo nás to hodně práce, abychom svému řidiči vysvětlili, že nás mnohem více zajímají zříceniny starých čínských památek, nežli tyto moderní stavby.

Teprve v Nan-kingu učinili jsme si trochu výstižný pojem o tom, jakou svízeli jsou neuspořádané měnové poměry pro cestující i pro obchodní svět v Číně. V tom ohledu je tu dosud zmatek opravdu středověký a náprava

Alej soch na cestě k hrobu Mingů.

není myslitelná ani v blízké budoucnosti již proto, že tuze mnoho obratných a vlivných činitelů má svou hlavní zábavu a také vydatný zdroj příjmů ve spekulaci a srážkách při výměně peněz.

Obchodní a statistickou jednotkou je »tael«, to jest unce stříbra určitého stupně ryzosti. Ale unce jsou velmi rozmanité, neboť není ani jednotné váhy. Za unci stříbra dostane se v každém místě jiný počet měděných drobných čili »kešů«. Ve vnitrozemí třeba nositi sebou stříbro v kusech a pletence drobných.

V městech bělochy hojněji navštěvovaných jsou poměry aspoň do té míry zjednodušeny, že všude se přijímá stříbrný dolar mexický nebo čínský a jest do jisté míry stálou jednotkou. Také banky vydávají papírové peníze v dolarové měně, ale skoro zpravidla přijímají se bankovky beze srážky jen v těch městech, kde byly vydány. Poměr stříbrných dolarů i papírových

peněz k měděným drobným je podroben také lokálním i časovým fluktua-
cím a cestující utrpí jistou ztrátu při každém měnění peněz a při každé
koupi.

Také po jiné stránce dostali jsme v Nan-kingu lekcí. Večerní procházka
po úzkých uličkách obchodní čtvrti nan-kingské v okolí hotelu ukázala nám
drastický život vlastní čínským městům v pravém světle. Zde stojí totiž
jediný evropský hotel uprostřed domorodého ruchu, kdežto v Pekingu a
také v Šang-haji doléhá do cizineckých čtvrtí jen slabý ohlas toho, co se
děje v čínském městě.

Barvitost a rozmanitost dojmů je nesmírná, třebaže na ulicích i v krá-
mech vidí se velmi málo žen. V obchodech prodávají vůbec jen mužové a
chůze činí ženám se zmrzačenýma nohama veliké potíže. Na trochu jen
větší vzdálenosti dají se voziti v rikšách anebo nositi v pestře ozdobených
nosítkách.

Na dlouho však nevydržíte v pouliční tlačenci, jestli jste se nestali
nepřístupnými citům milosrdenství. Dotěrnost žebráků a vozíčkářů, kteří
si nedovedou bělocha jinak představití nežli v »rikši«, je útrapou, které
se těžce bráníte, jakmile jednou jste se dali svěsti k štědrosti.

Dokud jste zdrželiví a nedáváte almužnu vůbec a rikšům platíte jen
tak skrovně, jak vám poradili dobří znalci poměrů, je dobře. Jakmile však
dáte almužnu na ulici, již jste zavaleni lavinou ne již prosebníků, nýbrž
zpupných vyděračů, z nichž každý chtěl by si vynutiti co možná nejvíce.

Nejinak je tomu u běhounů s rikšami. Dostanou-li obvyklou odměnu,
zavrou ruku a neřeknou nic, jakmile však dáte raději více, buď že neznáte
přesně ceny, nebo považujete ji za příliš malou pro uříčeného běžce, vy-
voláte něco, co byste naprosto nečekali. Týž »rikšaman«, který by menší
obvyklý obnos přijal bez odmluvy, začne se dotíratí velmi drze a žádá
ještě více.

Přiznávám se, že my jsme patřili k těm slabým, a proto často bylo nám
úzkno z tlačence, která kolem nás vznikla. Jdete-li zcela lhostejně kolem
dotěrných prosebníků, jako běloši zvyklí čínským poměrům, máte obtíží
mnohem méně.

POSLEDNÍ DOJMY Z DALEKÉHO VÝCHODU

Z NAN-KINGU DO ŠANG-HAJE. V CIZOZEMSKÉ OSADĚ. NA BUNDU. PROCHÁZKA ČÍNSKÝM MĚSTEM. ČÍNSKÝ OBĚD. DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ. ODJEZD Z ČÍNY PO »EMPRESS OF RUSSIA«. NĚKTERÉ ÚVAHY O NYNĚJŠÍ ČÍNĚ. NAGASAKI. ROZLOUČENÍ S JAPONSKEM.

Dráha z Nan-kingu do Šang-haje protíná úrodnou a velmi lidnatou nížinu po jižním břehu Jang-tse-kiangu. Litovali jsme, že nevede tak, abychom viděli na veletok, nýbrž opodál, sledující menší zavodňovací průplavy. Mnoho mužů pracovalo v polích, pleli rýži a naháněli rozmanitým způsobem vodu na záhony potřebující vláhy. Na jihu od trati prostírají se rozsáhlá jezera hostící veliké množství pernaté zvěře, na niž Evropané ze Šang-haje rádi pořádají hony. Jsou to zajisté aspoň z části zbytky původního mořského chobotu, jenž zasahoval daleko proti dnešnímu toku Jang-tse-kiangu, který jej ponenáhlu svými náplavy zanesl a vyplnil.

Město Su-čeu, proslulé jako »čínské Benátky«, již z dálky láká svými slavnými pagodami, hradbami a průplavy, ale neměli jsme, bohužel, již času na zdržení, chtějíce míti aspoň dva dny pro Šang-haj.

Svého pobytu v Šang-haji užili jsme velmi dobře. Velkou zásluhu o to má československý delegát major Hnízdo, který věnoval nám mnoho přátelské pozornosti.

Šang-haj skládá se ze dvou ostře vyhraněných částí, z velikého moderního města, dělicího se na mezinárodní »settlement« a francouzskou »koncesi«, a z čínského města obehnaného hradbami.

Francouzská čtvrť i mezinárodní město mají oddělenou samosprávu, ale jinak jsou si rovny, pokud se týče moderního městského plánu, upravenosti a čistoty ulic, pořádku a péče o správné zdravotnictví.

Usídlili jsme se dle rady přátel v hotelu »Kalee« proti katedrále a nové radnici před malým parčíkem v poloze velmi výhodné. Měli jsme blízko na nábřeží čili »Bund« při řece Vang-pu i na Nan-kingskou třídu, kde soustřeďuje se obchodní život.

V cizozemských osadách nebydlí ovšem jen cizinci, ti tvoří pouze menšinu obyvatelstva ve srovnání s Číňany, kteří se tu rádi usídlují a platí samosprávné dávky, aby byli účastni výhod bezpečnosti a pořádku, kterých by neměli na vlastní čínské půdě. Roku 1920 žilo tu jen 27.000 cizích pří-

slušníků, ale 926.000 Číňanů, v čínském městě pak nejméně šest set tisíc, možná však, že i milion Číňanů.

Z cizinců nejčetnější jsou Japonci, ale vedle národních oděvů čínských a japonských potkáváte nesmírnou směsici nejrůznějších typů v orientálních krojích i v občanském obleku, neboť Šang-haj je nejdůležitějším obchodním přístavem v Číně a obyvatelstvo jeho je výrazem jeho mezinárodního významu. Znalci Číňanů rozpoznají tu též velikou rozmanitost čínských typů, neboť zde žijí snad příslušníci všech provincií nebeské říše a rozdíly mezi nimi jsou dosti nápadné.

Krátký pobyt sotva stačí, abyste si učinili pravou představu o nejtypičtějším částech města. Na nábreží »Bundu« mezi vlastní nábrežní třídou a říční hrází vykládá a nakládá se zboží všeho druhu a nasedá se také do převozních parníků. Je tu živo, až jde hlava kolem. Sta nosičů »kuliů« roznášejí zboží na bambusových tyčích a křičí do taktu, vozy všeho druhu projíždějí sem a tam a mezi nimi vrtí se pěší, majíce se stále na pozoru, aby na ně něco nevjelo nebo někdo je neudeřil, jelikož i jeřáby spouštějí s výše svá naložená chapadla.

Trochu klidnější pohled na řeku a také na její přítok »Sučeu-creek« (Soochow-Creek) poskytuje park zaujímající severní výběžek »Bundu« před ústím »creeku«. Vidíte tu v pohybu obrovské nákladní parníky zajižďující až před nábreží, vlečné parníky s dlouhými »ohony« nákladních lodí, množství motorek a převozních parníčků všech rozměrů a směsici čínských džunk s podivnými plachtami, spousty sampanů a v zátiší »creeku« též četné obyvací čluny »house-boats« od malých, jednoduchých až k velikým a skvěle vypraveným.

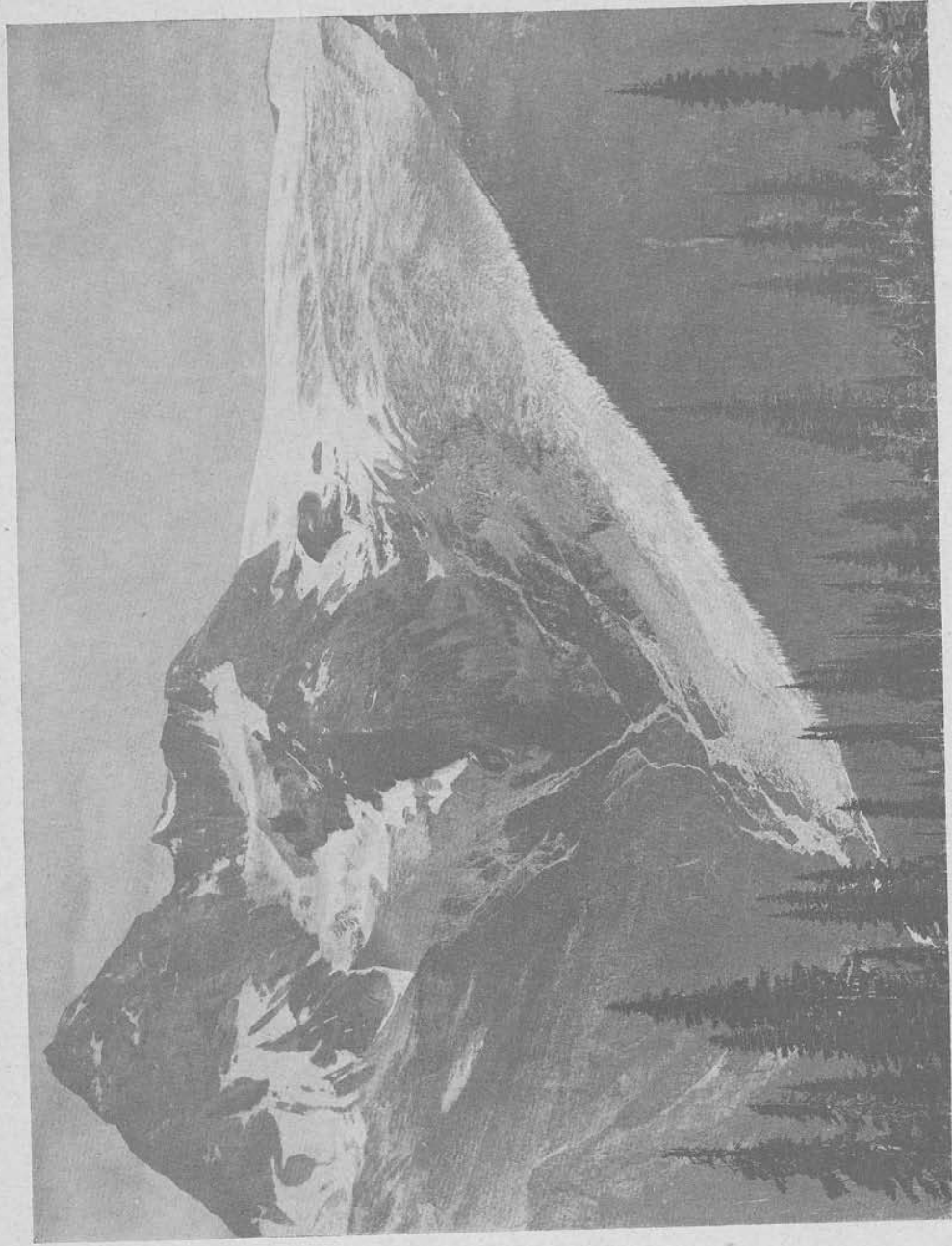
Při »Bundu« stojí paláce bank, nejpřednějších obchodních domů a klubů; sídlo na »Bundu« znamená samo sebou staré dobré jméno v obchodním světě Dalekého Východu.

Divokou pestrost a pozlátkovou nádheru najdete v obrovských obchodních domech na Nan-kingské třídě, s nesmírným výběrem zboží všeho druhu, s celými armádami úslužných a usměvavých čínských prodavačů.

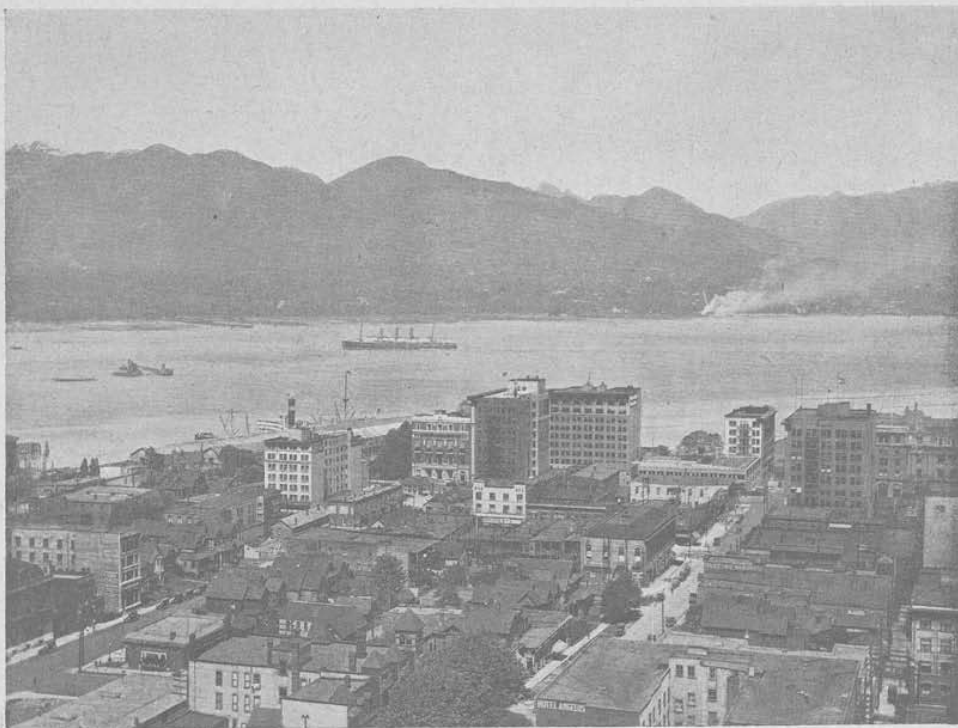
Z vnitřního obchodního města k západu se vjíždí do residenčních čtvrtí s nádhernými parky a vilami, které prostírají se velmi daleko a stále více se šíří. Veliké sportovní závodistiště, které před několika desetiletími postavili vně města, je dnes již úplně obklopeno výstavnými obydlími.

Obyvatelstvo bílé pleti skládá se z lidí vesměs poměrně velmi dobře placených a proto přepych v bydlení a v denním životě je veliký. Na sporty věnuje se nesmírně mnoho. Jedním z nejkrásnějších osvěžení jsou ovšem jízdy na zotavenou v »house-boatech« po nezbadatelně husté síti řek a průplavů i na samém velebném Jang-tse-kiangu.

Čínské město Šang-haje nevyniká sice zvláště proslavenými památ-

Mount Sir Donald a Jedovec Illecillewaet.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

Vancouver a Burrard Inlet.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

kami, přece však je nadmíru zajímavé. Jaký to kontrast mezi cizineckými osadami, moderními městy a touto spleť uzoučkých, lidmi a krámy přečpaných uliček, můstků, průchodů, prosáklou těžkými zápachy vycházejícími z chrámků, krámů, přelidněných a špinavých domů i z kanálů s hnijící vodou. Poznali jsme tu i rozkošné zahrádky přeplněné kamením a balvany, tvořícími umělé kopečky i jeskyňky, spojené můstky a schůdky, posázené zakrslými stromky a keříky, kapradinami i květinami kolem umělých jezírek se zlatými rybkami. V bizarních, hustě obsazených čajovnách dopřávají si vždy čili Číňané svého nejmilejšího oddechu, každý přinese si s sebou klíčku s ptáčkem zpěvákem a věnuje se úplně pozorování malého opeřence, pro něhož má vždy dost pamlsků, ač ostatní své okolí zpravidla drží velmi zkrátka. Podívání na staré obrýlené Číňany, úplně zaujaté a rozněžněné evrlikáním vlastního zajatce, je něčím docela zvláštním, stejně jako nával kupeů a pozorovatelů kolem četných ptáčnických krámů.

Nikde jinde nevidíte v tváři Číňanově tolik citu a zájmu jako při této

zábavě a přemýšlíte, zda je to jen tradicí a modou vypěstěný rys, či skutečná, v samé povaze čínské založená přichylnost k drobnému ptactvu, která by ovšem byla v ostrém kontrastu s obecnou ničivostí čínskou proti přirozenému rázu kraje.

Major Hnízdo pohostil nás pravým čínským obědem, složeným z velikého množství většinou velmi chutných jídel, které se ovšem nepodávají v pořádku u nás obvyklém. K mému zármutku přišly tři velmi chutné a přece zcela různé polévky až na konec, když už nestačil jsem pochutnati si na nich tak, jak zasluhovaly.

Byli jsme přítomni skoro tři hodiny představení čínské opery. Nepřišli jsme právě na začátku a opustili jsme divadlo snad dlouho před koncem, když jsme již byli zcela ohlušení. Hrál se velmi výpravný kus v mnoha obrazech, heroické, milostné i jiné scény střídaly se v rychlém pochodu a hřmotící i kvičivá hudba hrála bez zastávky. Čím větší hrdina, tím pádnějším krokem našlapoval a tím divočeji a hlučněji troubili a třískali hudebníci do svých nástrojů. Ženské úlohy hráli muži k nerozeznání dobře. Po mimické stránce byly výkony herců jistě velmi dokonalé, bohužel, našemu vkusu nevyhovuje jinak velmi praktický zvyk, že herec, jakmile skončil svou úlohu, dá si ručníkem otíratí pot a pije nebo jí na jevišti před obecenstvem, nic se nestaraje o to, co se děje vedle něho. Obecenstvo chová se stejně pohodlně, představení trvá mnoho hodin a proto jedí a pijí, jakoby seděli někde v restauraci, a baví se mezi sebou, jakoby ani v divadle nebyli.

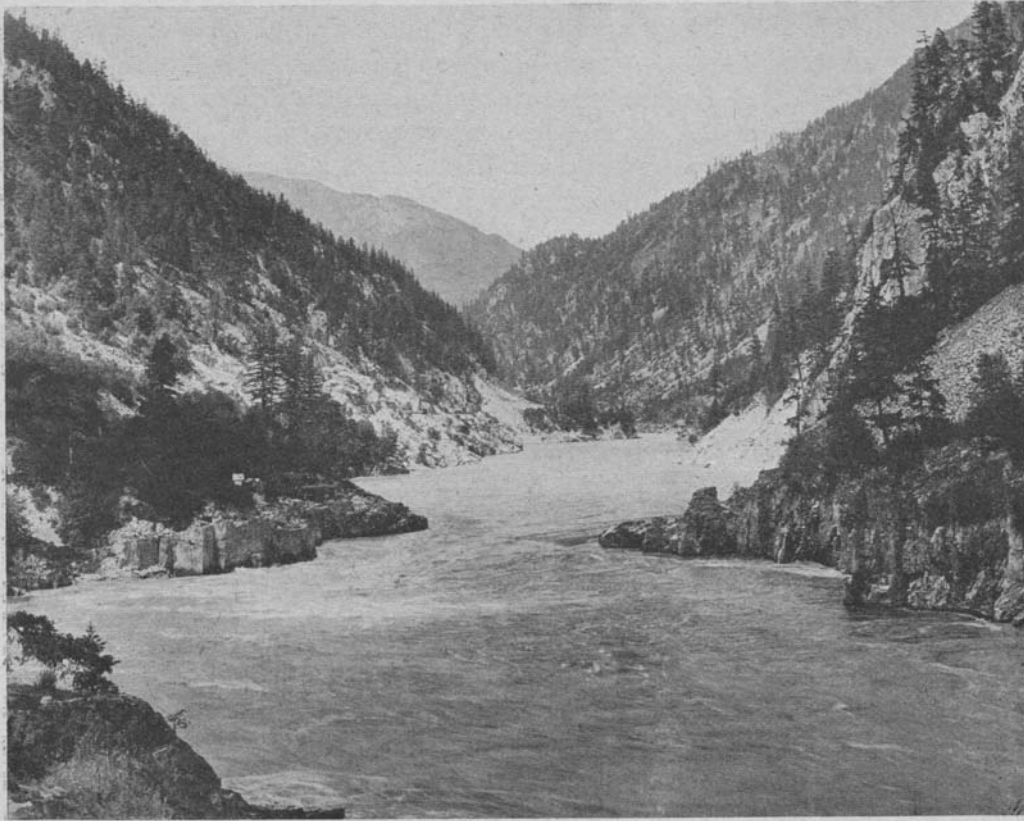
Dne 17. června odpoledne skončil se náš pobyt v Číně, opustili jsme nábreží »Bundu« převozním parníkem, který dovezl nás do Vusungu k ústí řeky Vang-pu do Jang-tse-kiangu, kde velké parníky oceánské kotví a přijímají své cestující.

»Empress of Russia«, veliká krásná loď společnosti »Canadian Pacific«, stala se nám domovem na více než čtrnáct dní plujíc do japonských přístavů a pak do Vancouveru, konečné stanice kanadské tichomořské železnice na pobřeží Velkého oceanu.

Opouštěli jsme Čínu naplněni hlubokými sympatiemi pro její obyvatelstvo trpící strašnou rozervaností politickou, která v posledních letech stává se horší a horší.

Jaký as bude osud Číny, je problém nesmírného významu pro budoucnost Dalekého Východu a lidstva vůbec. Mluví-li se o žlutém nebezpečí, myslí se zpravidla na obrovské miliony obyvatelů čínské říše, které mohly by se státi těžkým nebezpečím pro Evropu v mnohém směru, kdyby podařilo se jim uplatniti se politicky a hospodářsky, podobně jako Japoncům.

Spojená mocná Čína, organisovaná moderně a využívající plně svých bohatých zdrojů surovin i pracovních sil, byla by činitelem nesmírné váhy,

Soutěska na řece Fraseru.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

kteřý by porušil do veliké míry stav, jaký dovedou až dosud bělošské moci udržovati ve vládě nad světem.

Japonsko přes všechny výhody své polohy a znamenité vlastnosti svého národa může býti jen podružným činitelem v zápolení mezi bílou a žlutou rasou. Jeho rozpínavost má dosti slabé přirozené základy. Samo rozhodně nestačí, aby zlomilo bělošskou převahu na Tichém oceáně a v jihovýchodní Asii.

Spojenci evropských národů a Ameriky proti němu jsou též Korejci a Číňané sami, pobouření japonskou výbojností politickou i hospodářskou. Korejský problém je vojensky a politicky důležitý, neboť v případě války mohou nepokoje v Korei vázati značný počet vojska, nepřítel Číňanů jeví zase nebezpečné následky pro Japonsko na poli hospodářském.

Za japonského chráněnce považuje se pán Mandžuska maršál Čangsolin, kterému však nestačí ani vojenská moc, ani finanční prostředky na to, aby trvale zmocnil se Pekingem a stal se aspoň pánem severní Číny.

Nedostatek prostředků je hlavním činitelem, který udržuje Čínu rozpol-
těnou na celou řadu více méně samostatných oblastí. Nelze upříti, že v tomto
rozčlenění spočívá velké nebezpečí pro budoucnost Číny jako jednotné říše.

Jak jsem se již zmínil, Číňan nezná vlastenectví, jak mu rozumíme my
a jak zejména Japonci je vypěstovali. Je otázkou, zda mladá generace vy-
chovaná s japonským příkladem na očích dovede povinnosti obyvatelstva
k státu chápati jinak; stačí-li na to, aby vypěstovala vlastenecký cit, pově-
domost jednoty a vůli za ní něco obětovati.

Tolik je jisto, že Čína byl celek udržovaný pohromadě násilnou mocí,
ne vůlí a snahou svých občanů. Je otázkou, zda při nynějším rozervání
říše na řadu více méně samostatných oblastí neuplatní se více různorodost
obyvatelstva a separatistické zájmy hospodářské, nežli činitelé spojující
bývalé provincie v jediný stát.

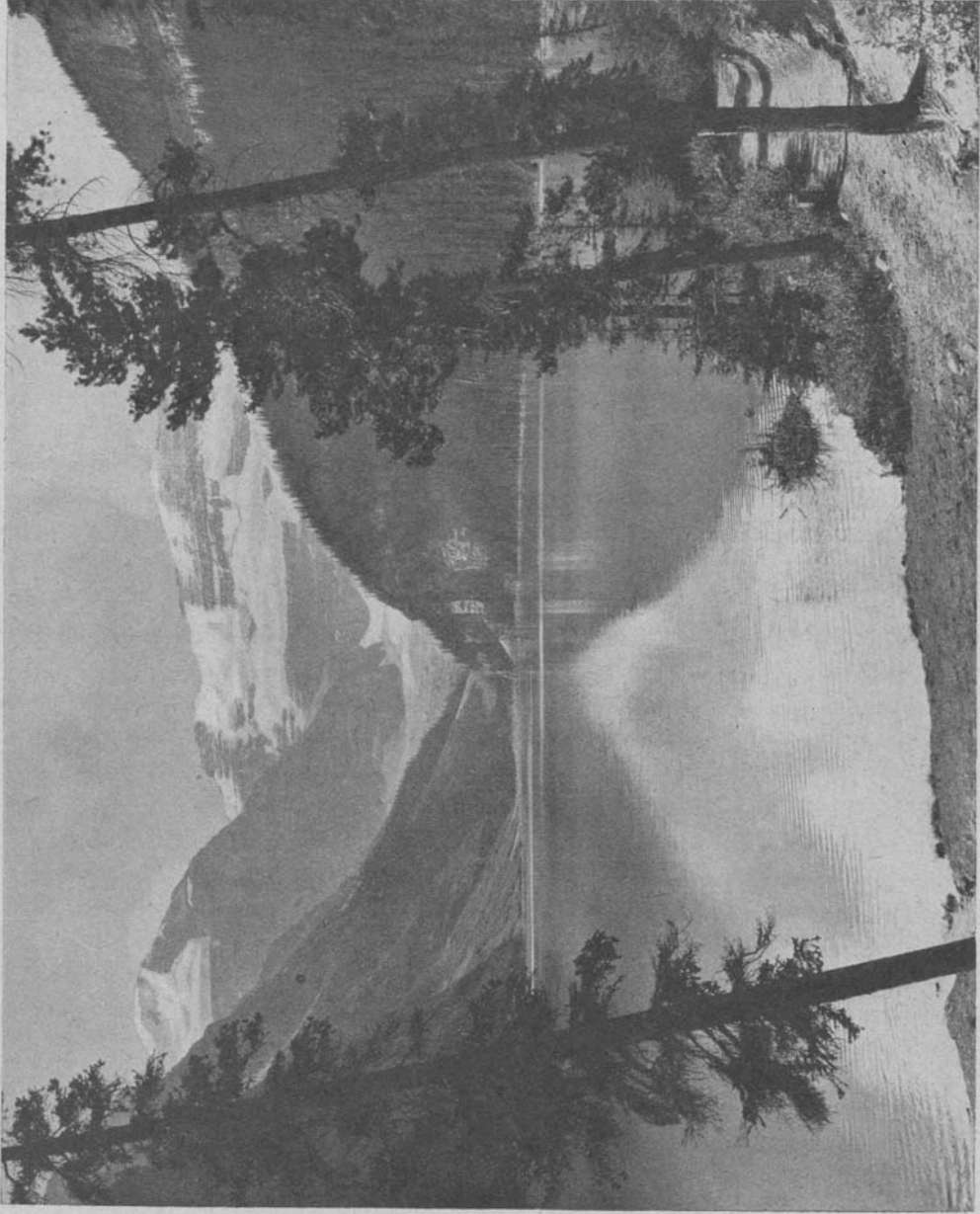
Spojené Státy Americké jsou do té míry přáteli sjednocené Číny, že ne-
dovolí, aby ostatní mocnosti rozdělily si ji mezi sebou v tak zvané oblasti
čili sféry zájmů, jak se k tomu chystaly od počátku dvacátého století. Vy-
řazením Německa a Ruska byla by věc mnohem snazší pro Britskou říši,
Japonsko a Francii, nebýti právě americké převahy, která nechce trpěti
rozkouskování Číny na zájmová území. Spojené Státy Americké a jejich
občané jsou velmi důležitým činitelem udržujícím to, co zbývá z jednoty
čínské říše, do té míry, aby části její nestaly se kořistí cizích států. Jejich
mocnou rukou nejtíže pocítilo Japonsko, když vyžadovalo od Číny splnění
svých jednadvaceti požadavků, které by byly znamenaly skutečný jejich
protektorát nad velkou částí Číny severní.

Přátelé jednotné Číny kladou mnoho naděje do mladé generace. Praví,
že je třeba, aby státníci starých tradic vymřeli, neboť čínská úcta ke stáří
nedovolí, aby hlavami státu stali se mladší mužové, dokud staří předáci
jsou tu a mohou si činiti nárok na nejpřednější hodnosti.

Nové sjednocení Číny mohl by ovšem provést též vítězný vojevůdce,
který by měl dosti vojska a hlavně dostatečný úvěr. Právě však finanční
otázka je klíčem celého problému a tu mají v ruce cizí finančníci, dnes
ovšem na prvním místě američtí. Neposkytne-li Amerika dostatečných pro-
středků některému sjednocovateli, ať je to vojevůdce pracující hlavně z osob-
ních pohnutek, nebo nějaká čínská vlastenecká organizace — není v do-
hledné době možno, aby z Číny stal se zase jednotný stát.

Ovšem sjednocená, mocná Čína znamená takové nebezpečí, že žádný cizí
činitel neodváží se státi se jeho původcem.

Dle jména svobodná Čína, rozervaná v řadu soupeřících autonomních
celků, vyhovuje celkem všem cizím interesentům více, nežli mocný útvar,
který by byl s to velmi brzo zahájití útočnou politiku, nejdříve obchodní
a hospodářskou, při níž mohl by se opíratí o finančně mocný čínský živel.

Lake Louise.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

v cizích državách asijských, který má v sobě mnohem více vlasteneckého uvědomění, nežli Číňané žijící ve vlasti.

Nemám pochybností, že Československá republika měla by velmi dobrou příležitost uplatnit se v Číně jednak svým obchodem, jednak též kulturně jako politicky neinteresovaný pomocník a vychovatel k moderní civilizaci. Čím více se bude rozvíjeti národní uvědomění Číňanů, tím více se budou ohlížeti po příslušnících státu, který by nechtěl a nemohl státi se jim politicky obtížným. Jim budou dávat přednost před těmi, kdož by jim politicky mohli býti nebezpečnými.

Není pochybnosti, že i československý obchod mohl by z mírného rázu svého státu míti znamenitý užitek. Příležitost po světové válce byla vskutku výborná, bohužel však byla zkažena nesolidností určitých činitelů našich a nedostatečnou iniciativou státní správy. Dosud však není vše ztraceno. Vzdálená tržiště a mezi nimi čínská na prvním místě mohou míti obrovský význam pro náš zahraniční obchod a zejména pro vývoz a je škodou velikou, že dosud věnovalo se jim tak málo opravdového poctivého zájmu.

Již v Šang-haji trpěli jsme hodně vlhkým dusnem a častými dešti. Na moři pronásledoval nás déšť skoro stále a v japonských přístavech pocítili jsme že doba dešťů je v plném proudu.

Déšť nadobro nám zkazil pobyt jak v Nagasaki, tak i v Kobe. Zvláště jsme toho želeli v Nagasaki, neboť toto město leží při dlouhém, mezi vysokými kopcí zahloubeném chobotu, který za pěkného počasí vyniká neobyčejně poutavou scenerií. Bohužel, neměli jsme výhledu žádného, těžké mraky halily krajinu do chmur a přšelo skoro celý den, takže ze své procházky městem vrátili jsme se důkladně promočení. Proběhli jsme se však dobře do kopců i dolů, neboť největší část města rozkládá se na příkrých svazích. Vegetací mají zahrady a parky zdejší již subtropický ráz, staré kafrovníky, mohutné kamelie a vějířnaté palmy svědčí o mírnosti zimy zdejšího podnebí.

Ostrůvek Dešima v chobotu nagasackém je památkou nejkrutějšího poškození bělochů, které trvalo přes dvě stě let. V šestnáctém století zahájili Portugalci velmi čilé styky s japonskou říší, ale jejich dobovační vůdové a nesnášliví věrozvěstové stali se tak obtížnými, že velký šogun Iejasu zahájil veliké pronásledování křesťanů a nástupci jeho učinili vše, aby se bělošského vlivu zbavili.

Jen na ostrůvku Dešimě byla trpěna obchodní stanice Holanďanů, kteří za dovolení obchodu, třeba velmi omezeného, byli vystaveni zacházení velmi potupnému. Křesťanství bylo vyhlazeno nejpřísnějšími prostředky a mimo holandská poselstva s dary šogunovi nikdo neměl přístupu do japonské říše a stejně bylo i Japoncům zabráněno vypravovati se ať za obchodem, ať za pirátstvím za domácí moře.

Pod ledovcem Illecillewaet.

Za šťastnou jsme pokládali chvíli, když k večeru slunce nám osvítilo vjezd do úžiny šimonosecké mezi ostrovy Kiušiu a Hondo. Lodi plují velmi opatrně mezi ostrovy vyhýbajíce se četným mělčinám, v noci osvětluje jim cestu celá řada bílých majáků. Vjezd do úžiny je tak úzký, jako do velké řeky, ale pak se rychle rozšiřuje i tvoří přístavní zátoku pro Modži, které je spojeno železničním převozem (trajektem) se Šimonoseki.

Rozkošné obrazy střídaly se před našima očima: nesmírně rozmanitá krajina, průliv obklopený předhořími i choboty, osady malebné v podvečerním osvětlení a v pozadí příkré zalesněné vrchy, moře oživené parníky a drobnými plavidly odrážejícími se bílými svými plachtami od modré hladiny i zeleného pozadí.

Když otevřela se před námi západní pánev »Seto-uči« čili vnitrozemního

moře japonského, ještě až do úplné tmy sledovali jsme příkrá a vysoká pohoří ostrova Kiušiu a do pozdní noci vyhlíželi jsme světla majáků, označujících obtížnou cestu mezi labyrintem ostrovů, vyčnívajících zejména ve střední, zúžené části hladiny příslovečné svou malebností.

Příštího rána vrátila se nepřízeň počasí v plné síle. Hustý déšť a mlhy trvaly po celý den. Pro nečas viděli jsme velmi málo v Kobe a upustili jsme vůbec od výletu do Osaky. O nic příznivější nebyly naše zkušenosti z krátké zastávky před Šizuokou, kde množství nákladních člunů přivázelo k »Empress of Russia« spousty bedniček s čajem, určené pro americký a kanadský trh.

Z Jokohamy podnikl jsem v dešti poslední jízdu do Tokya rozloučit se s přáteli na vyslanectví a naposledy prohlíželi jsme svůdné poklady japonského umění, které veliké obchody jokohamské nabízely cizincům tak lákavě.

Bylo nám úzko z loučení s Dalekým Východem. Krátká návštěva zemí, tak bohatých kulturou skvělou a záhadnou, musí zanechatí tísnivé vědomí v nitru lidí, kteří rádi pronikají trochu pod povrch a srovnávají své osobní dojmy s tím, co poskytla jim literatura.

Odjížděli jsme plni touhy, abychom ještě jednou mohli Japonsko i Čínu navštívit na delší dobu. Říká se, že těm, kdož ještě jednou do Japonska se mají vrátiti, ukáže se při odjezdu Fudži-no-jama v plné kráse.

Vyplouvali jsme z Jokohamy za slunného odpoledne a mohutná sopka vznášela se jako fantom nad svým předhořím mlhami zakrvtým, dávajíc nám blahou nadějí, že neloučíme se s ní navždy.

Vědecký zájem bude mne vždy lákati do severního Japonska, k Jezu a ke Kurilským ostrovům. Tamní horstva nejsou ještě prozkoumána po stránce glaciologické, není známo, zda a do jaké míry byla tamní nejvyšší pohoří zaledněna ve velké době ledové, a zjištění ledovcových stop a jejich rozsahu v této části Tichomoří může přispěti velmi mnoho k osvětlení obecně důležitých problémů paleoklimatických.

XXXV

NAPŘÍČ KANADOU

I

VICTORIA. VE VANCOUVERU A OKOLÍ. ČÁSTEČNÁ PROHIBICE. VLAKEM
KANADSKÉ PACIFICKÉ DRÁHY K VÝCHODU.
GLACIER. LAKE LOUISE. BANFF.

Deset dní plavby napříč severním Tichým oceánem z Yokohamy do Vancouveru patřilo k neklidnějším obdobím našich cest. Oddávali jsme se hlavně čtení, neboť povětří nebylo příznivé pobytu na palubě ani procházkám. Obzory byly většinou zamlžené, sychravé chladno převládalo a cítili jsme je dosti nepříjemně. Pouze večery trávil jsem ve společnosti, při koncertech a kinematografických představeních.

Ze spolucestujících představil se nám Kyotský biskup episkopální církve americké Dr. Tucker jako krajanům sibiřských legií, s nimiž ztrávil mnoho měsíců. Mluvil o nich s nadšením a obdivem.

Časně zrána druhého července vjížděli jsme do úžiny »Juan de Fuca« mezi ostrovem Vancouverem a Kapem Flattery, kterým pohoří Olympské na území Spojených Států vybíhá k severozápadu. Pluli jsme blíže břehů Vancouveru, zalesněných hustě černými jehličnatými porosty, na jihu jen příkré obrysy hor jsme rozeznávali, které v nejvyšší své části leskly se rozsáhlými sněhovými poli. Nejvyšší vrchol Mount Olympus má skoro 2500 metrů výšky!

»Empress of Russia« zastavila se na krátko před Victorií, hlavním městem provincie Britské Columbie a největší osadou na ostrově Vancouveru. Vzpomínal jsem živě první své návštěvy v tomto klidném výstavném městě.

Vyjeli jsme si sem koncem září 1904 na jednodenní výlet ze Seattlu, abychom poznali trochu Puget Sound, mocně rozeklaný mořský chobot, ke kterému upínala se tehdy pozornost veřejnosti pro smělé podniky železniční, jichž cílem byly spolu soutěžící přístavy na jeho březích, Seattle, Tacoma a Vancouver.

Proti rušným a neklidným americkým městům byla Victoria pravým balsámem pro nervy. Spořádané a zámožné město v rámci černých lesů činí skoro skandinávský dojem a životem svým podobá se velice typickým středním městům provinciálním v Anglii. Je »Pensionopolis« kanadského

západu, středisko společnosti, která pachtění po dolaru má již za sebou, a úřednické inteligence.

Vzrůstem a hospodářským významem zůstala Victoria daleko pozadu proti Vancouveru, který jest kanadským soupeřem Seattlu o prvenství mezi přístavy při Puget Soundu a předstihl daleko Tacomu, druhé velké přímořské město v severoamerickém státě Washingtonu.

Volba Vancouveru za konečný bod první transkontinentální kanadské železnice byla nadmíru šťastná. Prostírá se po jižním břehu dlouhého a hlubokého chobotu Burrard Inlet, který leží na samé periferii deltovitého ústí mohutné řeky Fraserovy, ale nepřijímá jejich kalných vod a jest jedním z nejlepších a nejbezpečnějších přirozených kotvišť, jejichž úprava a vydržování vyžaduje velmi málo nákladu.

Těž po stránce krajinářské je poloha jeho rozkošná. Vysoké hranoly mrakodrapů a přístavní sklady jsou jediným prosaickým vetřelcem v okolí chobotu hluboko zaklesnutého mezi chlumpy porostlými nebetyčnými koniferami a zahradními čtvrtmi šířícími se na všechny strany od »City« vancouverské. V pozadí na severu ční štítý pobřežního pásma kordillerského až do výše přes dva tisíce metrů a mají vzhled zcela velehorský.

Náš pobyt ve Vancouveru protáhl se proti původnímu úmyslu o den. Přijeli jsme v neděli a příští den byl státní svátek; obchody a úřady byly zavřené a tak nezbylo nám než čekat a přidat si den. Nejvíce nás mrzelo, že též v bankách se neúřadovalo; přijeli jsme totiž s pokladnou tak vyčerpanou, že musili jsme se až do úterka do rána velice uskrovnovati, dokud nemohl jsem vyzvednouti si peníze, které jsem si tam dal předem z Prahy poslati.

Usídlili jsme se sice v obrovském hotelu patřícím společnosti kanadské pacifické dráhy, ale na jídlo musili jsme oba první dny choditi do velmi lidových restaurací, kde ceny byly mnohem nižší.

Nemajíce peněz na nákladnější vyjíždky musili jsme se též omeziti na procházky městem a nejbližším okolím, používajíce s opatrností jen laciných tratí elektrické tramwaye.

Krásný zbytek původní divočiny je zachován na skalnatém poloostrově vybíhající do chobotu Burrardova v tak zvaném Stanley Parku. Obrovské jehličnaté stromy stojí tu dosud v četných nádherných exemplářích, zdejší Douglasova sosna (*Pseudotsuga taxifolia*) a červený cedr (*Thuja plicata*) patří mezi giganty rostlinné říše a jsou v parku chráněny proti dravosti lidské, která jinak široko daleko již je vymýtila pro výborné dřevohodící se k nejrůznějším stavebním účelům.

S předhoří vybíhajícího k severu a zúžujícího vjezd do vnitřní hladiny zálivu z Puget Soundu otvírá se velkolepý rozhled na moře oživené početnými zábavními plavidly i přepravními parníky, na skalnaté ostrohy

Ve vyhlídkovém voze kanadskými Kordillerami.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

i na písčité pobřeží hemžící se lázeňskými hosty, na zdivočelé říčky provalující se v širokých písčitých korytech, na malebné residenční čtvrti rozseté na svazích a pahorcích i na horskou hradbu na severu, na níž blyštil se dosud místy sníh.

Sotva byste uvěřili, že ještě před čtyřiceti lety byla tu naprostá divočina, obydlená jen sporými kmeny Indiánů a několika bílými dobrodruhy, živícími se, podobně jako rudí domorodci, lovem zvěře a lososů. Dnes asi čtvrt milionu lidí bydlí ve Vancouveru a nejbližším okolí a další rychlý rozvoj tohoto území je pojištěn, neboť jižní část britské Columbie teprve začíná poznávatí výhodnost svého podnebí pro husté zemědělské osídlení. Do nedávna dřevařství a lov lososů byly hlavními zdroji bohatství celé provincie vedle rýžování zlata a těžení uhlí (na ostrově Vancouveru) a zejména při pobřeží skoro neproniknutelná houšť vegetace, bujející ve vlhkém mírném podnebí, bránila dlouho zakotvení zemědělství a chovu dobytka.

Hlavním činitelem při vzniku a vývoji Velkého Vancouveru, první mnohoslibné aglomerace obyvatelstva na kanadském Tichomoří, byla kanadská pacifická železnice, která dnes ústí sem dvěma hlavními tratěmi, jimiž přestupuje napříč kordillerská pásma a vysílá na všechny strany místní dráhy otvírající nová území, dosud nevyužitkové zdroje.

Bohužel, nebylo naděje, že bychom v blízkém okolí Vancouveru mohli spatřiti indiánskou vesnici v původním stavu. Indiáni, žijící v severní části tichomořského pobřeží amerického na ostrovech a na březích fjordových průlivů a chobotů, jimiž kordillerská pásma přímořská hluboko jsou rozervána, lišili se svým typem i svou kulturou velmi značně od vnitrozemských Indiánů, kteří přizpůsobili se zcela jinému životu v podnebí velice rozdílném.

Tito severozápadní domorodci severoameričtí označují se též jako kolumbijští Indiáni a jejich organisace společenská a zejména umění založené na kultu totemistickém patří k nejzajímavějším přežitkům dávných dob lidského vývoje. Po stránce sociologické řadí se dosti blízko Melanésům, ale jejich totemistická organisace je mnohem zachovalejší. Po stránce hmotné kultury byli znamenitě přizpůsobeni loveckému životu na souši i na vodě v podnebí vlhkém a chladném. Bydlili v dřevěných srubech, v pevných vesnicích, jichž hlavní ozdobou byly vysoké totemové sloupy, na nichž vyřezány byly nesmírně pracně podoby zvířat a lidí, »totemů«, sedící jeden na druhém a pestře obarvené. Umělecky provedené vyřezávání podobných motivů pokrývalo též jejich nářadí ze dřeva a z kostí i oděvy a rohože z lýka i kůže zhotovované.

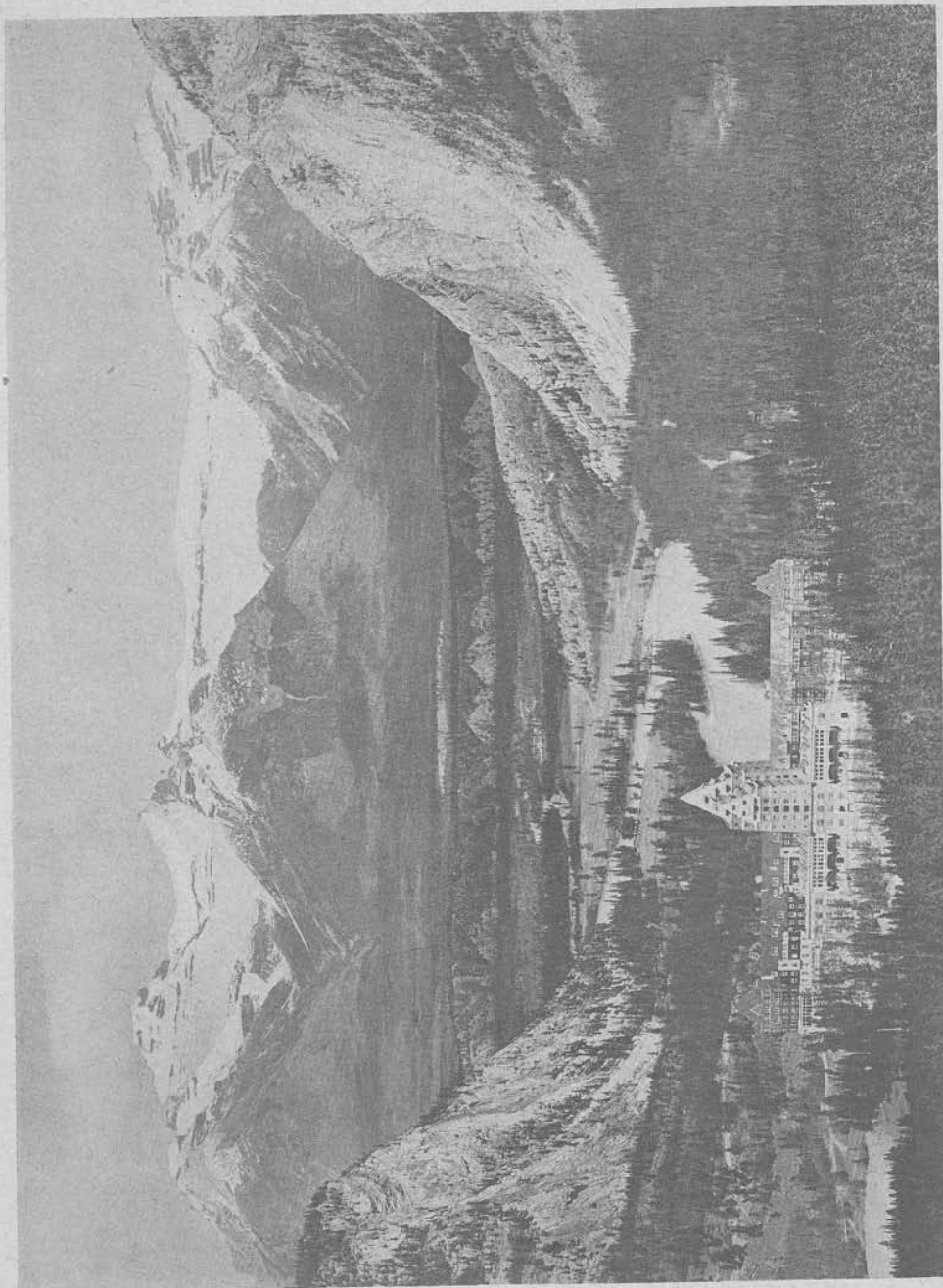
Vliv moderní civilizace, přinesené dobrodruhy, majícími tuze málo smyslu pro význam takovýchto primitivních společností a jejich kultur, rozrušil již příliš silně původní způsob života i u těchto Indiánů, a kdo by rád ještě dnes studoval je ve stavu poměrně neporušeném, musí hodně daleko do zákoutí fjordů nebo těžko přístupných ostrovů, kam nezabloudili ani zlatokopové, ani evropští lovci ryb a mořských ssavců.

Velmi cennou, ač nevelkou sbírku indiánského národopisu obsahuje muzeum ve Vancouveru, ale mnohem více pokladů zdejšího domorodého umění uchovála některá veliká musea americká a evropská.

Něco Indiánů viděli jsme na výletu po severní straně Burrard-Inletu ke kaňonu řeky Capilano, která řítí se prudkým proudem z vysoké horské skupiny na severu.

Osídlení severního Vancouveru proniká již daleko do divočiny podél tratí elektrické tramwaye, která velmi podnikavě razí cestu dál a dále do terénu odnímaného pralesu, který ovšem již dříve byl zbaven svých nejkrásnějších obrovitých stromů nemilosrdnou činností pil.

Podél hluboké propastné prorvy zvané Capilano Cañon je nádherný porost ještě zachován, jelikož není na srážech místa, kde kmeny oklestiti, aby

Banff Springs Hotel a údolí Bow Riveru.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

mohly býti bezpečně řekou splaveny až k ústí. Visutá lávka, napiatá přes propast ve výši asi jednoho sta metrů, je jednou z největších atrakcí pro turisty v okolí vancouverském, každý chce zkusiti, zda dovede po ní přejíti, když je rozhoupána značným množstvím přecházejících. Mnoho lidí, více dam nežli mužů, dostává tu strašnou závrať, ač není naprosto žádného nebezpečí. Musí zavřítí oči a dítí se odstrkati pomocnýma rukama nazpět ke kraji. Někteří dokonce dostávají i záchvaty mořské nemoci. My jsme tuto zkoušku obstáli dobře a nezakládáme si na tom, neboť opravdu není příčiny k bázni, ač pohyby rozhoupané lávky jsou někdy tak nevypočítatelné, že musíte se chytati zábradlí.

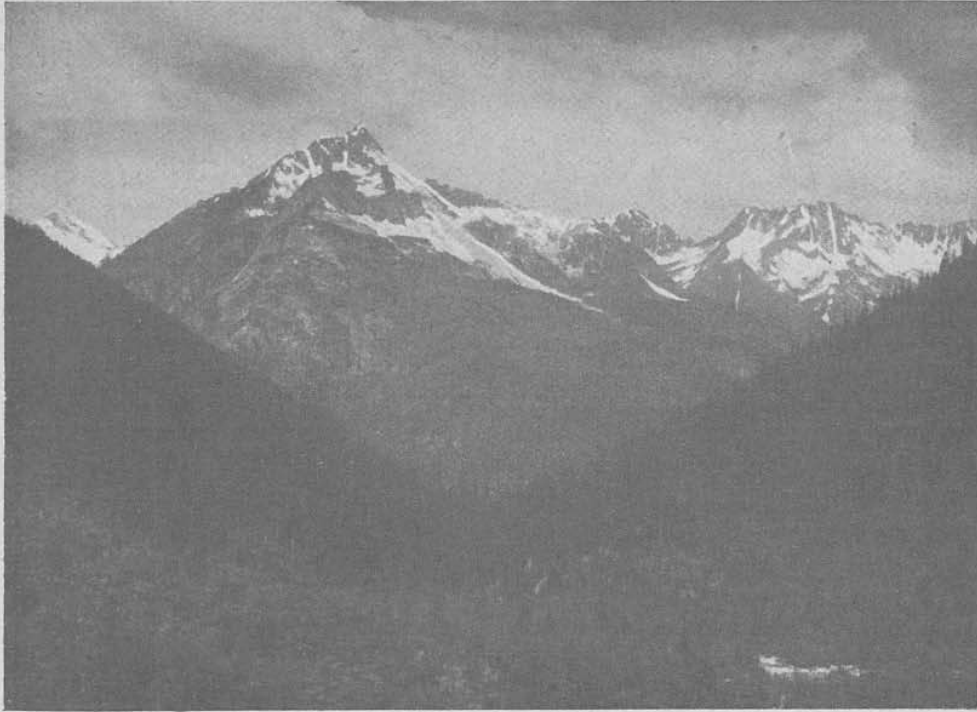
Z původního obyvatelstva indiánského nezbyvá mnoho v blízkém okolí velkoměsta. Vidí se tu sice Indiánů i míšenců jejich s Evropany i s Číňany nemálo, ale jsou to dřevaři a rybáři, kteří již nežijí svým původním životem. Viděli jsme jich dosti mnoho na vycházce do Stanley Parku, kde potkávali jsme nadmíru zajímavou směsicí plemenných typů. Ani černoši a mulati tu nescházeli, Číňanů i Japonců byl tu značný počet, také něco Indů, z bělochů pak též nejrůznější odstíny pleti jsou tu zastoupeny. Divoká svobodná zaměstnání značné části obyvatelstva dodává dosud velmi silný zálesácký náter lidovým vrstvám.

Je zajisté velmi blahodárné, že v parcích a jiných místech, sloužících svátečnímu obveselení lidu, nesmějí se prodávati alkoholické nápoje; instinktivně cítíte, co by rozpálení silnými nápoji mohlo znamenati v takové spleti plemen a temperamentů. Jinak však shledávali jsme způsob prohibice, uzákoněný v britské Columbii, velmi obtížným a účelným.

V této provincii jsou soukromé výčepy lihovin úplně zakázány a alkoholické nápoje pivem počínaje lze si koupiti jen na zvláštní legitimace ve státních skladech lihovin. Těšili jsme se již na sklenku dobrého nápoje, neboť na lodi musili jsme si ukládati značnou újmu, jelikož bylo nám vystačiti s malým zbytkem peněz. Jakmile jsem si vyzvedl z banky obnos tam uložený, koupil jsem si legitimaci opravňující mne k nákupu určitého množství lihovin i odebrali jsme se do zvláštního skladu, kde pořídili jsme si několik lahví vína a láhev koňaku na cestu.

S vínem dožili jsme se komického zklamání. Těšili jsme se celý den, jak si dobrou večeři okořníme lahodným bordeauxským. Ve slavnostní náladě vyjel jsem liftem do našeho pokoje pro láhev medoku a nesl ji pak s sebou do jídelny neuvědomuje si, že některé oči na mně spočinuly jaksi škodolibě. Když jsme usedli a poručili večeři, žádal jsem o vývrtku. K velmi nemilému překvapení přišel však vrchní sklepník sám a sděloval nám s mnohými omluvami, že, bohužel, zákon zakazuje vůbec pití lihovin ve veřejně přístupných místnostech, a žádal, abychom si víno vypili až ve svém pokoji.

Všechna tato přísná omezení nezmohou mnoho proti pijácké vášni. Mů-

Z okolí Glacieru.

žeme říci s dobrým svědomím, že jsme za dva dny ve Vancouveru viděli více na mol zpitých lidí ve dne, nežli v Praze snad za celý rok. Je dosti pijáků i ze zámožných vrstev, kteří nevydrží, aby došli domů s nakoupenou lahví whisky nebo brandy, nýbrž vyprázdní ji někde za dveřmi cizího domu a za chvíli motají nebo svalí se na ulici. Do hotelu »Vancouver« přivezli za ty dva dny značný počet naprosto zpitých »gentlemanů«, kteří tímto způsobem se přivedli do naprosté nepřičetnosti a byli stráží a milosrdným publikem naloženi do automobilu.

Velikou újmu finanční utrpěl jsem vlastní neopatrností. Naše zavazadla, která jsme po lodích s sebou vezli, vážila, když jsme odjížděli z Austrálie, přibližně tolik, kolik je povoleno vzít s sebou bezplatně do transkontinentálního vlaku. Po cestě však obtížili jsme značně své kufry zejména náklady knih zakoupených nebo darem obdržených a tak se objevilo, že musíme doplácti velmi značný obnos za zavazadla. Mrzelo mne to velmi, neboť byl bych mohl poslati mnohem levněji lodí právě těžké kusy s knihami a věcmi, kterých jsme mohli již postrádati, hned z Jokohamy do Terstu a odtud též levněji do Prahy nežli z Liverpoolu.

Cesta přímým expresním vlakem z Vancouveru do Montrealu trvá 4 a půl dne vzdálenost činí skoro 4620 kilometrů. Horskou kordillerskou její část z Vancouveru do Banffu projede přímý vlak za dvacet šest hodin, na území plání a prérií potřebuje půl druhého dne a ostatek na lesnatou oblast tak zvaného Kanadského štítu. Scénicky nejzajímavější je část kordillerská a tu rozdělili jsme si na tři a půl dne, abychom ji celou projeli ve dne a spatřili aspoň některá z míst proslulých krásou svého velehorského okolí.

Zařídili jsme se dle rady agenta a zvolili si za zastávky, v nichž jsme přenocovali, Sicamous, Glacier, Lake Louise a Banff. První den projeli jsme od rána až do noci. Zeleznice vede údolím řeky Fraseru proti toku až k místu, kde Thomson River se do ní vlévá, a pokračuje pak podél této řeky až za Sicamous, přestupujíc ve výši pět set padesáti metrů horské pásmo Gold Range v Orlím průsmyku (Eagle Pass) do úvodí řeky Columbie.

Zprvu široké údolí řeky Fraseru brzo se úží a dráha vine a probíjí se mezi vysokými a příkrými stráněmi, které již z velké části byly zpustošeny činností dřevorubců a zarůstají znovu mlázím, pokud lesní ohně je nespálily. Veletok zúžuje se v několika místech skalami a tvoří mohutné peřeje, jako vodní dráha nemá nyní významu mimo pro plavení dříví. V prvních dobách výzkumů byly i dravé řeky vítány k plavbě na kanoích po proudu, neboť cesta pralesy a neznámými horami byla stejně nebezpečná a mnohem namáhavější a zdoluhavější.

Čím dále pronikáme do hor, tím větší poznáváme stopy činnosti obrovských ledovců, které ve velké době ledové s hor sestupovaly a údolí říční zahrazovaly. Mohutné morény po nich zůstaly a tvary údolí zřetelně prozrazují, že vyhloubeny a rozšířeny byly ledovcovou činností. Dlouhá a úzká jezera v údolí řeky Thomsonu jsou zahrazena valy morén a skalnatými prahy. Na břehu jednoho z nich leží Sicamous, kde je zbudován hotel Canadian Pacific, sloužící k přenocování cestujících, kteří nechtějí projeti v noci nejkrásnějšími partiemi kordillerskými.

Řeky i jezera zdejší oplývají rybami a tah lososů v nich je podívaná, jaké snad nikde jinde na světě nelze spatřiti. Přes obrovský výnos rybolovu úbytek ryb není příliš patrný, díky vydatným opatřením umělého chovu a ochrany potěru. Sicamous je oblíbeným stanovištěm rybářů-sportsmanů.

Ze Sicamous vyjeli jsme tak zvaným vyhlídkovým vozem, který je v zadu připojen k salonnímu vagonu obvyklému při přímých vlacích a volně přístupný cestujícím ve vlaku, sestávajícím pouze z Pulmanových vozů. Chvillemi padá tam mnoho sazí a dlužno se vzdáliti do krytých vozů, když vlak projíždí delšími tunely, ale jinak je požitek jízdy s výhledem volným nahoru a na všechny strany opravdu velkolepý.

Prostor mezi řekou Fraserem a Columbií vyplňují pohoří nižší, nežli

Výhled z cesty k ledovci Illecillewaet.

jsou pásma přímořská a Skalné Hory, Gold Range vystupuje málo nad dva tisíce metrů, ale v ohybu Columbie strmí již pohoří Selkirkovo (Selkirk Range) do výše skoro půlčtvrta tisíce metrů svými nejvyššími vrcholy. Panorama z údolí Columbie i při stoupání do hor Selkirkových patří zřejmě mezi nejkrásnější na celém světě a vším právem chlubí se Kanadáné, že žádná jiná železniční tura na světě neposkytuje cestujícím velehorské scenerie v takové délce, jako tato trať, znamenitě zařízená, aby turisté měli co nejpohodlněji požitek, jak možno, největší.

Selkirk Range je velmi bohatý ledovci značných rozměrů, neboť zachycuje velkou část vláh, kterou přináší s sebou větry od Tichého oceánu, a ujímá ji rozvodnímu pásmu Skalných Hor, které dostává mnohem méně srážek a je proto poměrně chudší ledovci velkých rozměrů, pokud je Selkirkovo pásmo stíní.

Ovšem na sever od ohybu Columbie jen nižší pásma vyplňují rozsáhlou prostoru až k Pobřežním pásmům (Coast Ranges) a tamní vrcholy Skalných Hor oplývají ledovci velikých rozměrů, ač výškou svou zůstávají hodně pozadu za nejvyššími skupinami Alp.

Uprostřed nejvyšších skupin Selkirkových hor leží stanice Glacier (Ledovec), z níž vystupuje se ke stejnojmennému hotelu, výbornému východisku pro horské tury k jezerům, ledovcům i na hřebeny a štíty poskytující požitky pravým alpinistům. Na všech stranách zříté zasněžená velehorská pásma vyčínající vysoko nad hranici černých lesů.

Přes květnaté palouky a horským pralesem vydali jsme se k úpatí velkého ledovce Illecillewaet, sestupujícího s boku obrovského štítu Mount Sir Donald až skoro ke hranici lesů. Je to nádherná partie, namáhavá jenom ke konci, když přes morénové hráze a po ohlazených skalách šplháte se k okraji samého ledovce, který bezmocně visí na příkrém srázu jako úbytěmi sešlý pozůstatek z doby jistě ne tuze dávné, kdy hromadil před sebou mohutné morénové valy.

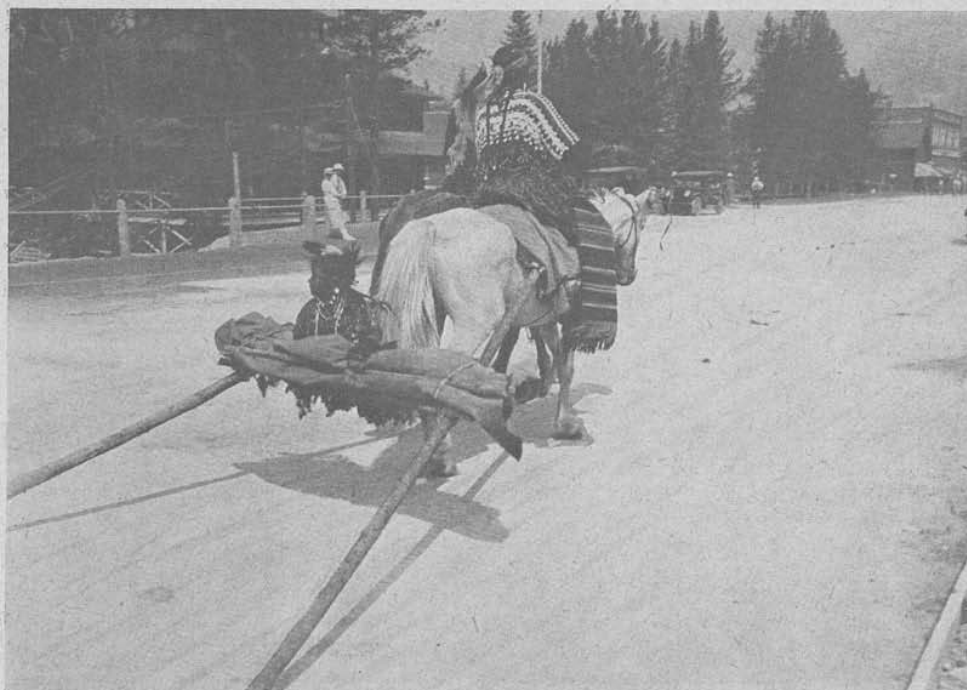
Zažili jsme tu večer nevyrovnatelné krásy, když vrcholy hor čnely jako obrovské rudé plameny nad stínem již zakrytá údolí a nad černé lesy a dlouho uhasínaly v soumraku, nežli znovu pokryly se stříbrnou září měsíce.

Pro turisty, podnikající delší tury, jsou tu připraveni spolehliví koně a průvodci švýcarští doprovázejí lezce na nebezpečných alpských turách.

Na poslední velké jízdě horami z Glacieru k Lake Louise neosvědčil by se otevřený vyhlídkový vůz, protože dráha prochází tu několika velikými tunely, kterými podstatně snížen byl spád trati, jež původně překonávala mnohem větší výšky. Za stanicí Glacier byl vykopán přes osm kilometrů dlouhý Connaught Tunnel, nejdelsí snad dosud v celé Severní Americe, kterým snížena byla trať o více než dvě stě metrů proti původnímu přejezdu Rogers Passem. Na značnou vzdálenost projížděli jsme pak širokým údolím řeky Columbie k jihu abychom u Goldenu znovu začali stoupati, k hlavnímu rozvodnímu pásmu.

Vedlejší trati oddělují se k jihu, od hlavní, již protíná horská pásma napříč a sledují říční údolí paralelní ke směru pohoří. Spojují s ní jižnější trať příční a otvírají kolonisační okolí velikých jezer, která mají podnebí velmi příjemné, v létě slunné a teplé. Zejména oblast jezera Okanagan sluje znamenitým ovocem a také výše položená široká dna údolní v úvodí řeky Columbie mají slibnou budoucnost pro zemědělství.

Poslední stoupaní je nejhorší a železnice překonává je pohodlně proslulými spirálovými tunely, jimiž původní sklon znamenitě snížen. Stanice železniční jsou východiště oblíbených tur horských a letní tábořiště jsou zařízena na několika místech pro delší pobyt přátel »kempování« v přírodě. Kontinentálním rozvodím mezi Tichým Oceánem a Hudsonovým zálivem, mezi řekami Columbia a Saskatchewan, projíždí trať v průsmyku Kopavého koně (Kicking Horse Pass) ve výši naší Sněžky. Je to na dně širokého údolí, které nemá skoro spádu na žádnou stranu v těchto místech. Kamenná brána s nápisem označuje zároveň hranici provincií Britské Kolumbie

Indián s dítětem na smyku vjíždí do Banffu.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

a Alberta. Malý potůček, přitékající od jihu, dělí se tu docela přirozeně ve dvě větve, jedna teče do Britské Kolumbie a k Tichému oceánu, druhá k východu do úmoří Atlantického.

Již po východní straně Skalných Hor odbočuje se na horskou tramway stoupající k proslulému Lake Louise, jednomu z nejpřístupnějších a nejkrásnějších horských jezer v kanadských Kordillerách.

Ne nadarmo nazývá se Lake Louise perlou Skalných Hor. Se tří stran obklopují je nebetyčné horské stěny a jejich sněhy a ledovce odrážejí se v zelených jeho vodách. Palouky, zbudované kolem stanice a obrovského hotelu Canadian Pacific, posety jsou spoustou různobarevných drobných máčků, kterým se říká islandské (Iceland poppies).

Bohužel, mohli jsme se pouze prvního večera kochati plně krásou procházek a výhledů u Lake Louise, neboť příštího dne bylo zamlženo a deštivo. Chmury vznášely se nízko nad hladinou a proslulé výhledy do hor zůstaly nám utajeny pod mraky.

Zklamání odjeli jsme večer do Banffu, kde usídlili jsme se v proslulém

palácovém hotelu patřícím rovněž společnosti »Canadian Pacific«. Velice se nám líbily drobnější hotely v Sicamous a v Glacieru, ale obrovské karavanseraje »Chateau Lake Louise« a »Banff Springs Hotel« se nám na-prosto nezamlouvaly. Je otázkou, hodí-li se vůbec tyto mnohopatrové, nesmírně masivní budovy do horského okolí, jehož krásy mají činiti přístupnými. Americkému vkusu ovšem vyhovují znamenitě a jsou vyhlášovány jako vzory hotelů pro turisty a obecnstvo zotavení hledající.

Hotely tyto jsou velmi drahé a zařízení pokojů i pohodlí, jež poskytují platí se tu příliš vysoko. Nadmíru podivné a skoro předpotopní zařízení je rozdělování hostů příjevších transkontinentálními vlaky do pokojů. Ačkoliv tu bývá i sta čekajících, zdlouhavý zápis odbývá se u jediného pultu, takže poslední hosté, čekávají až i přes hodinu, nežli se jim dostane pokoje, kde se mohou odstrojit, aby pak teprve šli k večeři. Američané sice naříkají zle na formality celní při hranicích evropských států, ale zde v soukromých podnicích, kde draze si zaplatí, cokoliv dostanou, zcela klidně snášejí proceduru zdlouhavější, nežli je při vojenských odvodech a policejních přehlídkách méně pokročilých států.

Pravím výslovně Američané, neboť přes polovinu obecnstva s námi cestujícího tvořili občané Spojených Států, kteří vyjeli si do Kanady, aby krásy jejich »Rockies« porovnávali s vlastními Horami Skalnými a Sierrou Nevadou. Jim skoro vesměs veliké tyto hotely imponovaly, takže ani zdlouhavé odbavování nově příšlých nezdálo se jim ničím podivným v zemi spěchu a praktičnosti.

Ani po jiných stránkách neposkytovaly tyto hotely to, co by vyvážilo jejich drahotu. Neviděli jsme sice přepychových pokojů, ale za ceny průměrné, které byly skoro dvojnásobné proti též dobrým hotelům jiným, bylo zařízení až příliš jednoduché a neútluné. Platí se tu tuze draze za jedinečnou polohu a rozhled, jakému je málo rovných.

Banff je východištěm četných tur do předhorských pásem i do vlastních Skalných Hor, sirná vřídla napájejí nádrže s teplou vodou, jež činí je též lázeňským místem hodně vyhledávaným hosty, kteří větším počtem zůstávají v menších hotelích a boarding housech v městečku u samého nádraží.

Dopolední projíždkou v okolí Banffu dokončili jsme svou »kordillerskou turu«. Poznali jsme množství velkolepých výhledů na hory i na řeku Bow River tvořící mocné slapy, viděli jsme také malou tlupu Indiánů procházejících na pochodů do hor a zejména jsme si libovali obrovskou oboru zdejší, v níž zcela volně se pohybují jeleni, divoké horské ovce a kozy a zejména bisoni. Zajeli jsme automobilem až zcela blízko k dvěma mohutným býkům, kteří patrně již byli zvyklí na supající vůz a lidské tváře, neboť věnovali nám tuze málo pozornosti.

Indiánské kmeny z okolí Banffu vypravují se v létě po starém zvyku na »poloniny«, horské pastviny Skalných Hor, se svými koňmi, přes to, že lov na horské kozy a ovce je mnohem méně vydatný, nežli býval v dobách před proniknutím bělochů do těchto končin. Vláda kanadská dobře o ně pečuje, aby netrpěli nouzi, a styk s turisty a lovci dává jim též příležitost k výdělku.

XXXVI

NAPŘÍČ KANADOU

II

PÁSMO ÚRODNÝCH PLÁNÍ. VÝVOJ KOLONISACE. CANADIAN PACIFIC A KANADSKÉ STÁTNI DRÁHY. LESNÍ OBLAST KANADSKÉHO ŠTÍTU. MONTREAL. QUEBEC. KANADŠTÍ FRANCOUZI A BRITOVÉ. »MOUNTLAURIER«. NÁVRAT DO EVROPY.

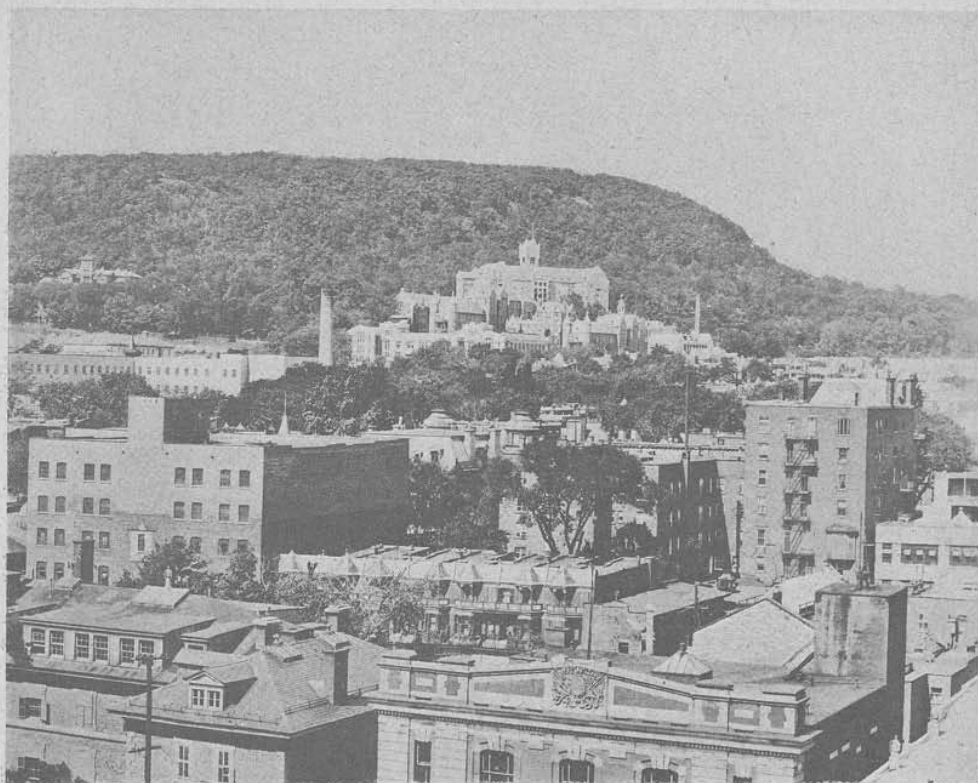
ohutná hradba Skalných Hor ztrácela se ponenáhlu na západním obzoru, když vlak uháněl s námi z pásma úpatních pahorků do plání plochých jako stůl, přerušených jen tu a tam nehlubokými zářezy řek a potoků. Odpoledne, noc a celý příští den jeli jsme proslulou pšeniční oblastí kanadskou, jejíž kolonisace je dílem posledních čtyř desíletí.

Až do konce let sedmdesátých celá tato nesmírná rozloha travnatých stepí byla lovištěm pro indiánské kmeny a bílé trappery dodávající kožešiny Hudson Bay Company, jejíž středisko bylo ve Fort Garry na místě dnešního velkoměsta Winnipegu. Teprve stavba kanadské pacifické dráhy napříč pláněmi k západu přinesla sem nový život. Pronikání většího počtu průkopníků způsobilo rychlou zhoubu zbytkům bisonů a jejich místa zaujala stáda koní a skotu, která však podél trati brzo ustupovala zemědělství, jakmile se seznalo, že v krátkém, ale horkém létě zdejších spolehlivě dozrává výborná tvrdá pšenice dosahující znamenitých cen na světovém trhu obilním.

Postup kolonisace byl nesmírně rychlý, když společnost kanadské pacifické dráhy jala se prováděti osídlovací práci soustavně. Dobytkářské podniky, tak zvané »ranche«, využítkující půdu jen velmi extensivně, ustupovaly vždy dále na západ a dnes zdržují se již jen v předhořích Skalných Hor a na suchých pláních západní Albery, kam umělé zavodňování dosud neproniklo.

Ještě roku 1891 napočítáno bylo na celém obrovském území, které dnes zauímají provincie Manitoba, Saskatchewan a Alberta celkem málo přes sto padesát tisíc lidí. O dvacet let později (1911) měly tyto tři oblasti přes jeden milion a třikrát sto tisíc obyvatelů, roku 1921 scházelo jen málo do dvou milionů.

Rozsáhlé plochy byly umělým zavodňováním připraveny, aby bezpečnou sklizeň poskytovaly tisícům farmářů; novým osadníkům dostává se všemožné podpory, aby těžké začátky a nezdary prvních let neodradily jich od hospodaření na pozemcích, kterých dostalo se jim za podmínek velmi výhodných

Mount Royal s částí Montrealu.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

Zvláštní péče věnována byla trvalému získání britských vystěhovalců, kteří příliš dlouho zanedbávali Kanadu dávající přednost Spojeným Státům Americkým.

Osídlení préríí a stepí kanadských je skvělým dílem plánovité kolonizace, která v dějinách moderního lidského pokroku zaujímá kapitolu nadmíru zajímavou a čestnou. »Canadian Pacific« získala si tu zásluhy nesmírné a její kolonizační podnikání zasluhovalo by si ocenění odbornou monografií a pozornosti celého světa, neboť není snad na světě druhého podniku, který by byl tak úspěšně umístil statisíce spokojených osadníků.

Odbočky její rozšiřovaly se na všechny strany spojující s hlavní tratí území, v nichž jevíly se příznivé podmínky pro nové osídlení, a velmi často železnice otvírala kraj dotud zcela neobydlený, ukazujíc a připravujíc cestu prvním hospodářům.

Nově vypěstované, rychle zrající odrůdy pšenice umožnily šíření země-

dělského obyvatelstva daleko na sever, do krajů do nedávna pokládaných skoro za bezcenné, a železniční podniky, soutěžící s kanadskou pacifickou, vykonaly v nich velmi záslužné dílo, které bylo však přerušeno světovou válkou.

Jejich rozpočty byly založeny na předpokladu, že každý rok přihrne se značný počet půdychtivých přistěhovaleců, kteří výnosem své práce zvýší příjmy z nových tratí vystavěných do divočiny dosud skoro neosídlené. Krise světová dolehla proto na ně velmi těžce. Canadian Pacific obstála dobře, jelikož osídlení v jejím dosahu bylo již dosti husté a dobře zakotvené, ostatní dráhy však musil převzít do své správy sám stát, aby uchránil tisíce lidí od těžkých ztrát a obtíží. Teprve hojný příliv poválečných vystěhovaleců z Evropy pomáhá kanadské vládě překonat hrozivou a velmi tíživou situaci, do níž ji pasivnost těchto postátněných tratí zavelkla.

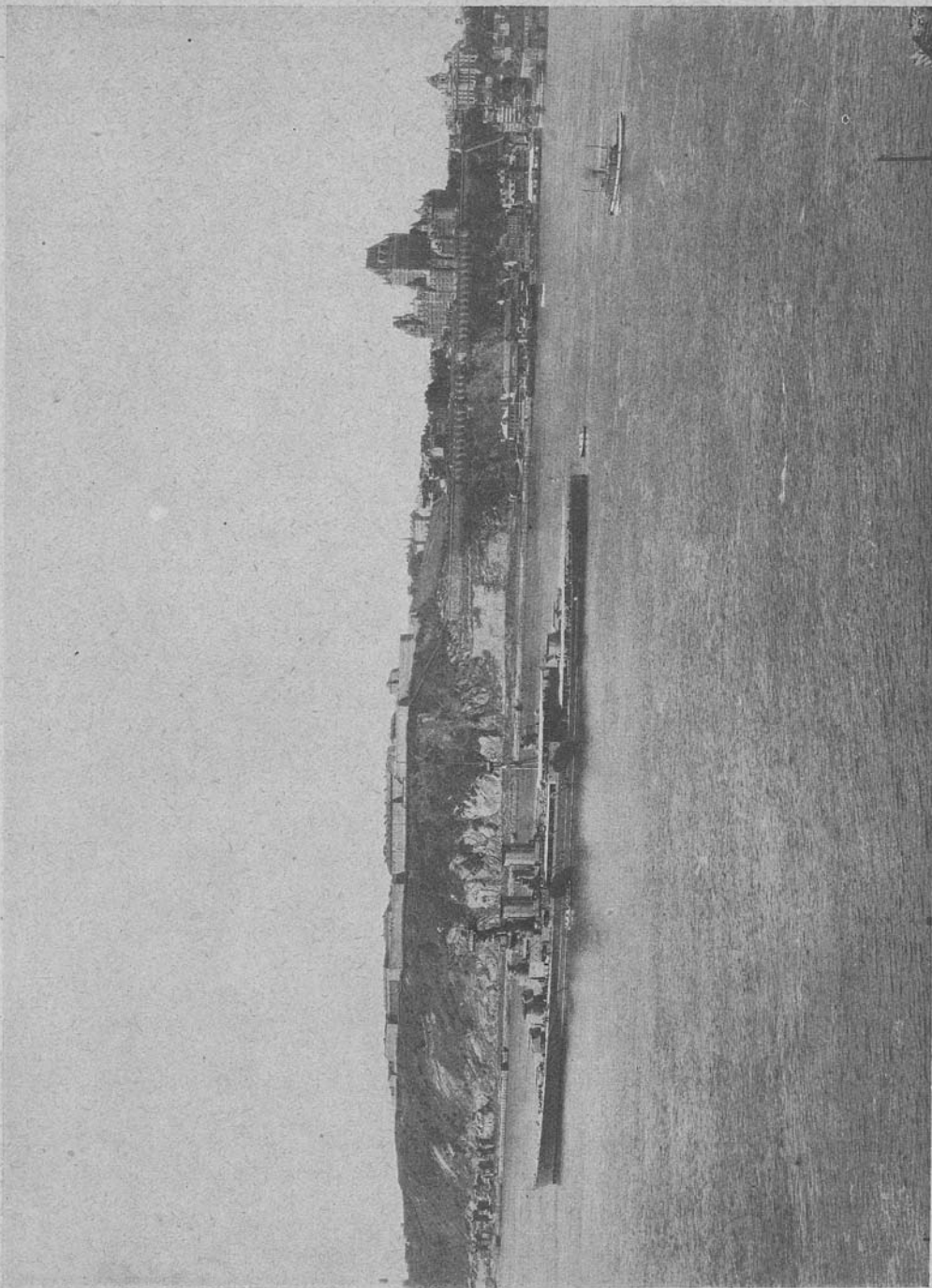
Vedle zemědělství jsou velké bohatství uhelných ložisek a vydatné zdroje zemního plynu značnou oporou hospodářského rozkvětu vnitrozemních provincií a zejména nejzápadnější z nich Alberty.

V posledních letech vrtalo se také na petrolej, ale prozatím s nevelkým zdarem. Mnoho hluku nadělalo objevení petroleje až daleko na severu při ústí velké řeky Mackenzie, ale zprávy odtamtud, kterých jsem se doslech při své cestě Kanadou nebyly takové, aby dodaly podstaty nadějším, že až tam pronikne intensivnější ruch a hustší trvalé osídlení. Prozatím největší nadějí kolonistů jest vědecký výzkum zemědělský. Podaří-li se pokusy s pšenicí, která by zrála ještě rychleji nežli dosavadní odrůdy, posune se hranice hustého stálého zalidnění o široký pruh země dále do kraje dosud jen lovci a rybáři obydleného.

Winnipegem projeli jsme v noci a ráno třetího dne jízdy prošli jsme se chvíli v okolí nádraží ve Fort Williamu, důležitém středisku obchodu pšenicí a mlynářského průmyslu, neboť odsud a ze sousedního Port Arthuru dopravují se spousty kanadské produkce po velkých jezerech do Spojených Států a do východní Kanady, aby pak dále byly vyváženy do Evropy.

Když zmizely nám s očí mohutné sýpky »elevatory« těchto měst, jeli jsme již v dohledu obrovského Hořejšího Jezera (Lake Superior). Vlak uháněl skalnatým hustě zalesněným krajem nad vysokými příkrými břehy a předhořími, která dlouhými rozsochatými poloostrovy pronikají do jezerní hladiny. Mocné vlny narážejí na břeh a scenerie podobá se asi švédské při březích baltického moře.

Do nedávna neproniknutelný prales smrkový pokrýval celý širý kraj západního Ontaria na severu od velkých jezer a nikdo netroufal si po léta pokusit se o zemědělské využití úrodné půdy, kde ve větší mocnosti pokrývá skály dávnými ledovci zbroušené. Teprve objevení a využívání velkého rudného bohatství v tomto kraji dalo vznik též osadám zemědělským

Pohled na Quebec s řeky sv. Vavřince.
(Fot. Canadian Pacific Railway Co.)

a k velikému překvapení bylo zjištěno, že jak povaha půdy, tak i podnebí jsou zcela příznivé pro orbu a sadařství v rozsáhlém pásu země, dříve pokládaném za naprosto nehostinný pro špatnou půdu a přílišnou drsnost podnebí.

Oasy vzdělané půdy obklopující osady množí se a rostou čím dále k východu pronikáme nesmírnou lesní oblastí. Dřevní průmysl nesmírných rozměrů proniká od řek a železnic stále dále do pralesů jehličnatých; na mnoho let zůstanou ještě lesy kanadské jedním z nejvydatnějších zásobáren světa, pokud se týče měkkého dříví a celulosy k výrobě papíru.

Obrovské zásoby dříví viděli jsme při řece Ottawě v okolí stejnojmenného hlavního města kanadského dominia, které jest jedním z největších středisek dřevařství na světě.

V Montrealu, největším městě dominia a nejdůležitějším jeho středisku obchodním, zdrželi jsme se půldruhého dne. Setkali jsme se tam s dávným přítelem, československým konsulem Dr. B. Ryznarem, který po dlouhých zkušenostech, jako ředitel třtinových cukrovarů v tropických zemích, věnoval své služby republice.

Jen letem mohli jsme se seznámiti s hlavními pamětihodnostmi skoro milionového města. Lesním parkem pokrytý vrch Mount Royal vypíná se vysoko nad souvislým již pásem výstavných zahradních předměstí se všech stran ho obklopujících a poskytuje velmi krásný výhled na plochu zaujatou budovami i sady, na řeku Svatého Vavřince i na širý zelený kraj bohatý lesy a lukami.

Mnoho zajímavého jsme se dověděli o vzájemném poměru anglického i francouzského živlu, které jsou oba v Montrealu zastoupeny velmi početně.

Je podivuhodné, jak dvě národnosti, které zůstaly věrné svým tradicím a mají pro sebe málo vzájemného porozumění, dovedou v poměrně dobré shodě působiti ze všech sil k dobru společné vlasti, jejíž prospěch je povznesen nad všechny otázky je dělící. Francouzi kanadští tvoří dosud asi čtvrtinu veškerého obyvatelstva Kanady. Sídli kompaktně v provincii quebecké a jsou živel velmi zdravý a rychle se rozmožující. Značný přirozený přírůstek jejich počtu nestačí však vyrovnati rozmožování anglického obyvatelstva, kterému přistěhováním ze zámoří a ze Spojených Států dostává se trvale značnějšího posílení.

Katolické kněžstvo požívá mezi Francouzi kanadskými nesmírného vlivu, republikánský proticírkevní režim ve Francii má tu velmi málo sympatií a věrnost francouzského živlu k britské říši osvědčila se mnohokrát velmi důrazně.

Pro občany československé republiky je poměr mezi anglicky mluvící a cítící většinou a francouzskou menšinou v Kanadě nadmíru poučný.

Jsou to živly úplně si cizí řečí a temperamentem. Je mezi nimi velmi málo přátelských styků a přece dovedou spolu žíti v míru a závoditi ve

snaze jak prospěti společné vlasti. Vyšší zájem společný vítězí v politice kanadské nad rasovými a náboženskými předsudky, odchylným směrem výchovy i jazykovými nesrovnalostmi. Kanadská vlast a její rozkvět jest jim nade vše ostatní a národostní problém nevystupuje ani ve strannickém rozvrstvení občanstva. Největší státník kanadský posledního čtvrtstoletí byl Francouz Wilfrid Laurier, jehož zásluhy o povznesení vlasti a o vybudování užší součinnosti britských dominií zámořských s Anglií jsou uznávány všeobecně.

Přes noc dojeli jsme do Quebecu, kde měli jsme vstoupiti na parník kanadské pacifické společnosti »Mountlaurier«. Několik hodin zbývajících do odjezdu ztrávili jsme projíždkou po městě a jeho nejbližším okolí.

Quebec jako by ani nepatřil do Nového Světa. Je to celým svým rázem starosvětské francouzské provinciální město a zachované historické jeho opevnění jen zvyšuje dojem v Americe tak nezvyklé opravdové historičnosti. Poloha jeho je velmi malebna. Vystupuje z údolí až na vysokou pláň spadající k řece Sv. Vavřince srázem velmi příkrým. Francouzský jazyk má tu skoro výhradné panství, francouzské jest označení ulic a nápisy soukromé jen zřídka jsou oboujazyčné. Nezdá se, že by to někomu z kanadských Britů překáželo do té míry, že by chtěl použití toho za podklad pro politickou akci a agitaci.

Řeka Svatého Vavřince je tu vlastně již chobotem mořským, který rychle se rozšiřuje mezi příkrými skalnatými břehy směrem k severovýchodu.

V noci zastavil parník na krátko u Rimouski a příštího dne, 14. července, pluli jsme sužující se Belle Isle Strait mezi vysokými lesnatými břehy Labradoru a Nového Foundlandu. Byl krásný slunný den a po mnoho hodin užili jsme nádherného podívání na ledové hory plující úžinou k jihozápadu a rychle tající v teplejších vodách jejich.

Po prvé v životě hleděli jsme na tyto posly z polárních moří skvoucí se bělostí svou a jemnou modří v záři sluneční a odrážející se skvěle od temně modré vody a tmavé zeleně vysokých břehů. Minuli jsme jich na sta, některé byly již blízké záhubě, z vysoké kdysi hory zbývaly již jen položřícené balvany na široké dosud podloze plující pod hladinou, jiné čněly ještě vysoko ostrými štíty, mnohé jevíly velmi zajímavé stopy mořského příboje, který hlodal v jejich bocích.

Krásná pohoda potrvala po celou dobu plavby až do Liverpoolu, odkudž nastoupili jsme vlakem cestu přes Stratford a Oxford do Londýna a přes Paříž vrátili se do vlasti.

Studium sbírek velkých museí londýnských a pařížských bylo nám velice vítaným prostředkem k oživení a srovnávání dojmů a zkušeností o hmotné i umělecké hodnotě a vzájemných vztazích plemen a národů, se kterými jsme měli příležitost na své cestě se setkat.

Působilo nám zvláštní rozkoš, když po více nežli třech létech procházeli jsme historickými městy a projížděli půvabnými kraji staré bělošské kultury. Oči naše nemohly se nasytití svěží rozmanitosti starých kulturních zemí evropských, které mají tolik podivuhodné individuality a svéráznosti měnící se na malých vzdálenostech ještě rychleji, nežli politické hranice a národnostní příslušnost obyvatelstva.

